

Ahi Evran Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dergisi

Cilt 11, Sayı 1, 2025

**AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ**

Sahibi

Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü adına
Prof. Dr. Cemalettin İPEK (Enstitü Müdürü)

Editör

Prof. Dr. Ayfer ŞAHİN

Alan Editörleri

Prof. Dr. Abdulkerim KARADENİZ (Türkçe Eğitimi)
Prof. Dr. Ahmet Cem ERKMAN (Antropoloji)
Prof. Dr. Ayfer ŞAHİN (Sınıf Öğretmenliği Eğitimi/Türkçe ve İlk Okuma Yazma Eğitimi)
Prof. Dr. Fazıl YOZGAT (Kamu Yönetimi)
Prof. Dr. Hande KILIÇARSLAN (Geleneksel Türk El Sanatları)
Prof. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK (Eğitim Tarihi)
Prof. Dr. Menderes ÜNAL (İngilizce)
Prof. Dr. Musa ÖZATA (İşletme)
Prof. Dr. Remzi CAN (Türkçe Eğitimi)
Prof. Dr. Veli ÜNSAL (Tarih)
Prof. Dr. Yurdal DİKMENLİ (Coğrafya Eğitimi)
Doç. Dr. Davut AYDIN (Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık)
Doç. Dr. Gül ÖZÜDOĞRU (Hayat Boyu Öğrenme ve Yetişkin Eğitimi)
Doç. Dr. Maksut YİĞİTBAŞ (Türk Dili ve Edebiyatı)
Doç. Dr. Yusuf Ziya OLPAK (Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi)
Dr. Öğr. Üyesi Işık Adak ADIBELLİ (Arkeoloji)

Akademik Danışma Kurulu

Prof. Dr. Ahmet AY (Selçuk Üniversitesi)
Prof. Dr. Ahmet GÖKBEL (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Akmatali ALİMBEKOV (Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi/Kırgızistan)
Prof. Dr. Ayfer ŞAHİN (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Camgırbek BÖKÖŞOV (Kırgızistan-Türkiye Manas Üniversitesi/ Kırgızistan)
Prof. Dr. Douglas K. HARTMAN (Michigan State Üniversitesi, ABD)
Prof. Dr. Fırat PURTAŞ (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Filiz Nurhan ÖLMEZ (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Gülnaz ABDULLAZADE (Bakü Müzik Akademisi, Azerbaycan)
Prof. Dr. Halil İbrahim YALIN (Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi)
Prof. Dr. Hayati AKYOL (Gazi Üniversitesi)
Prof. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Kadyralı KONKOBÆEV (Türk Akademisi Başkan Yardımcısı)
Prof. Dr. Nadir İLHAN (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Niginahon Arslonovna ŞERMUHAMEDOVA (Özbekistan Milli Üniversitesi, Özbekistan)
Prof. Dr. Refik BALAY (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Sema ETİKAN (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Tahira ALLAHYAROVA (Sosyal Araştırma Merkezi Azerbaycan/Bakü)

Prof. Dr. Temuçin Faik ERTAN (Ankara Üniversitesi)
Prof. Dr. Vefa TAŞDELEN (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Yakup ÇELİK (Yıldız Teknik Üniversitesi)
Prof. Dr. Yaşar ÖZÜÇETİN (Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi)
Prof. Dr. Yonca ANZERLİOĞLU (Hacettepe Üniversitesi)
Prof. Dr. Yücel KABAPINAR (Marmara Üniversitesi)

Bu Sayının Hakemleri
Cilt 11, Sayı 1, 2025

Dr. Abdurrahman İLĞAN
Dr. Aykut Emre BOZDOĞAN
Dr. Bengisu KAYA ÖZGÜL
Dr. Bengül BOLAT
Dr. Cem AKIN
Dr. Cemalettin İPEK
Dr. Çiğdem ŞAHİN
Dr. Deniz AKDAL
Dr. Döndü DULKADİR
Dr. Emrah ATAR
Dr. Ezgi ÇETİNKAYA ÖZDEMİR
Dr. Fatma KİMSESİZ
Dr. Feride Fatma BİLGİLİ
Dr. Gülizar HOŞTEN
Dr. Hakan UZUN
Dr. Hande ÖZGEN
Dr. Hatice Elanur KAPLAN
Dr. Hava Yaşbay KOBAL
Dr. İbrahim ERDAL
Dr. Mehmet Erhan YİĞİTER

Dr. Mehmet Sıddık VANGÖLÜ
Dr. Metin IŞIK
Dr. Muradiye ŞAHİN
Dr. Mustafa ÇOLAK
Dr. Mustafa ÖZGÖL
Dr. Mustafa SİRAKAYA
Dr. Nasrullah UZMAN
Dr. Ömer ERDEN
Dr. Özlem POYRAZ
Dr. Semra OMAK
Dr. Serap Pelin TÜRKOĞLU
Dr. Şenol AFACAN
Dr. Şükriye Gül REİS
Dr. Şükrü Seçkin ANIK
Dr. Tuğba KANMAZ
Dr. Yasemin KUZU
Dr. Yüksel İLTAŞ
Dr. Zafer SUSOY

Prof. Dr. Ayfer ŞAHİN (Editör) 0 (386) 280 43 01

Arş. Gör. Fatma Cahide ÖZÇELİK (Sekretarya)
Arş. Gör. Dr. Dildar ÖZASLAN (Sekretarya)
Arş. Gör. Dr. Semra OMAK (Sekretarya)
Arş. Gör. Zeynep Neveser KIZILÇİM (Dizgi)

e-posta: sbed@ahievran.edu.tr

Dergi, Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün resmi yayın organıdır ve uluslararası, akademik, hakemli bir dergidir.

Dergi yılda üç kez (Mart, Temmuz ve Kasım aylarında) yayımlanır.

Dergide, Türkçe ve İngilizce makaleler yayımlanmaktadır.

Dergimiz ULAKBİM TR Dizin, Türk Eğitim İndeksi (TEİ), İslami Araştırmalar Merkezi Dizini (İSAM), Directory of Research Journals Indexing (DRJI), Sosyal Bilimler Atıf Dizini (SOBİAD), ASOS ve Google Akademik'te taranmaktadır.

Dergimizde yayımlanan tüm eserler Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmaktadır.

**AHI EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ**

Cilt 11, Sayı 1, 2025

Araştırma Makalesi

İbrahim Onur BAKIRCIOĞLU & Mustafa Kemal ÖKTEM

Kamu Kurumlarında Bir Örgüt Geliştirme Modeli İncelemesi: Kırşehir Belediyesi “Halkın Masası” Örneği.....1-20

Araştırma Makalesi

Gülbahar SİNOPLU, Özgen KORKMAZ & Sevilay KARAMUSTAFAOĞLU

RADEC Öğrenme Modeli Hazır Bulunuşluk Ölçeği Geliştirme Çalışması.....21-40

Araştırma Makalesi

Osman KARACAN

İran’da Alman Nüfuz Mücadelesi (1870-1914).....41-58

Araştırma Makalesi

Mehmet AKARÇAY

Mobil Bankacılık Hizmetlerinin Türk Bankacılık Sistemi Karlılığına Etkisi.....59-76

Araştırma Makalesi

Ali AĞAR

Effects of Unionization on Work Accidents: Türkiye Example.....77-89

Araştırma Makalesi

Mustafa Tuncer OKUMUŞ & İsmail BAKAN

Öz Liderliğin Yenilikçilik Üzerindeki Etkisi ve Kolektif Yeterliliğin Aracı Rolü.....90-108

Araştırma Makalesi

Sedanur SERTDEMİR , Ayşe Sıla POLAT & Nilay ERDEM AYYILDIZ

An Evaluation of a 9th-Grade English Coursebook (English 9) from User Teachers and Students' Perspectives.....109-128

Derleme

Çağhan ADAR, Safiye YAĞCI & Menduh Erman SAYDAM

Müzik Kültürümüzün Kayıt Altına Alınmasında Dergiler/ "Milli Folklor Dergisi".....129-148

Araştırma Makalesi

Ali BAKIRCI, Musa ÖZATA & Rabia BAYRAK

Duygusal Emek, Görev Performansı Etkileşiminde Çalışan Enerjisinin Aracılık Etkisi.....149-167

Araştırma Makalesi

Abdullah Ensar UZUN , Habib HAMURCU & Gülgün UZUN

Ergenlerin, Okulda Öznel İyi Oluş ve Depresyon Anksiyete Stres Düzeylerinin Kariyer Uyum Yetenekleri Üzerine Etkisinin İncelenmesi.....168-186

Araştırma Makalesi

Betül TEKİNSOY

Memduh Şevket Bey'in Josef Stalin'le Gerçekleştirdiği Mülakata Göre Sovyet Rusya'nın Millî Mücadele'ye Bakışı.....187-206

Araştırma Makalesi

İsmail DOĞAN & Güven SEVİL

The Impact of Structural and Firm-Specific Characteristics on Stock Returns in Turkey: A Panel Data Analysis.....207-219

Araştırma Makalesi

Nesime Kübra TERZİOĞLU, Sümeyye ARAS, Hilal KAPLAN & Nurcan SAKARYA

Özel Eğitim Öğretmenliği Lisans Programında Erken Okuryazarlık: Mevcut Durum Analizi ve İyileştirme Önerileri.....220-239

Araştırma Makalesi

İsmail BİÇER , Murat KONCA & Ahmet KAR

Seçilmiş Avrupa Ülkelerinin Sağlık Sistemi Performansının TOPSIS Yöntemiyle Değerlendirilmesi.....240-259

Araştırma Makalesi

Ayça ÇELİK& Mustafa ERDEM

Yapısal Güçlendirmenin Mesleki Motivasyonu Yordama Düzeyi.....260-279

Araştırma Makalesi

Merve GÜVEN & İsmail YAŞARTÜRK

Sınıf Öğretmenlerinin Okuduğunu Anlamayı Ölçmede Kullandıkları Soruların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne Göre İncelenmesi.....280-294

Araştırma Makalesi

Mahmut BOLAT

Türk Millî Mücadelesi Dönemi Hatay Mücadelesinde Bir Kırılma Noktası: Kuseyr Kongresi (1920).....295-309

Kamu Kurumlarında Bir Örgüt Geliştirme Modeli İncelemesi: Kırşehir Belediyesi “Halkın Masası” Örneği

İbrahim Onur BAKIRCIÖĞLU
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
o.bakircioglu@ahievran.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-9073-8823

Mustafa Kemal ÖKTEM
Hacettepe Üniversitesi
kemalok@hacettepe.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-2040-426X

Araştırma Makalesi	DOI: 10.31592/aeusbed.1447637
Geliş Tarihi: 05.03.2024	Revize Tarihi: 30.10.2024
	Kabul Tarihi: 16.01.2025

Atf Bilgisi

Bakırcıoğlu, İ., O. ve Öktem, M.,K. (2025). Kamu kurumlarında bir örgüt geliştirme modeli incelemesi: Kırşehir belediyesi “halkın masası” örneği. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 1-20.

ÖZ

Küreselleşmenin yükselişi, teknolojinin yadsınmaz gelişimi ve haberleşme imkânlarının gün geçtikçe artması; tüm örgütlerde büyük bir değişimin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Değişimin ayak sesleri ilk olarak özel sektörde duyulsa da atılan adımlar sonrası alınan başarılı sonuçlar neticesinde mevzu bahis süreç, kamu sektörünü de derinden etkilemiştir. 20. yüzyılın son çeyreğinde demokrasi ve katılımcılık çerçevesinde şekillenen ve içerisinde açıklık, şeffaflık, hesap verebilirlik ve yönetim ilkelerini de barındıran yeni bakış açısı; modern dünyanın rekabetçi düzeninde kamu yönetimini kendine özgü bir yere sahip hızlı, esnek ve dinamik bir noktaya taşımaya amaçlamıştır. Örgütlerin etkinlik ve verimliliğini planlı ve bilinçli faaliyetlerle en üst seviyeye taşımaya hedefleyen örgüt geliştirme, halkla ilişkiler odaklı uygulamalarla kamu yönetimi alanında “demokrasinin beşiği” yahut “katılımcılık okulu” olarak da adlandırabileceğimiz yerel yönetimler özelinde kendisini göstermektedir. Nitekim çalışmanın temel inceleme konusu olan “ALO 153” uygulaması bu anlamda iyi bir örnek olarak göze çarpmaktadır. Bu noktada ilk olarak ALO 153 uygulamasının esin kaynağı, Türkiye’deki gelişim süreci, amaçları ve getirileri; gerçekleştirilen literatür taraması neticesinde incelenmiştir. Bununla beraber çalışmanın özgünlüğünü artırmak amacıyla ALO 153 ve öncesindeki benzer uygulamalara 2009 yılından beridir bünyesinde yer veren Kırşehir Belediyesi’ne birtakım ziyaretler gerçekleştirilmiştir. Ziyaretlerde yapılan gözlemler ve ilgili birimlerden temin edilen verilerin yorumuna, çalışma içerisinde yer verilmiştir. Çalışma; ALO 153 sisteminin, Kırşehir Belediyesi’ndeki uygulanışından yola çıkarak uygulamanın artı ve eksilerini ortaya koymayı hedeflemektedir. Ayrıca çalışmayla devlet-vatandaş etkileşiminin ne denli önemli olduğunu bir de belediyeler üzerinden okumak amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: ALO 153, halkın masası, Kırşehir belediyesi, örgüt geliştirme, yerel yönetimler.

An Organization Development Model Analysis in Public Institutions: Kırşehir Municipality "People's Desk" Case

ABSTRACT

The rise of globalization, undeniable advancements in technology, and the increasing opportunities for communication have led to significant transformations across all organizations. Although the initial impacts of this change were felt in the private sector, the positive outcomes achieved through the steps taken have also deeply affected the public sector. In the last quarter of the 20th century, a new perspective emerged, shaped by democracy and participation, incorporating principles such as openness, transparency, accountability, and governance. This new approach aims to place public administration in a unique position within the competitive structure of the modern world, creating a management style that is fast, flexible, and dynamic. Organizational development, which seeks to maximize the effectiveness and efficiency of organizations through planned and deliberate activities, manifests itself particularly within local governments—often referred to as the "cradle of democracy" or the "school of participation" in the field of public administration—through public relations-focused initiatives. Indeed, "ALO 153," the primary focus of this study, stands out as a notable example in this regard. This study first examines the inspiration behind the ALO 153 application, its development process in Türkiye, its objectives, and its contributions through a literature review. Additionally, to enhance the study's originality, visits were made to Kırşehir Municipality, which has incorporated ALO 153 and similar applications since 2009. Observations from these visits and analyses of data obtained from relevant units are included in the study. Based on the implementation of the ALO 153 system in Kırşehir Municipality, the study aims to highlight the strengths and weaknesses of the application. Furthermore, it aims to underscore the significance of state-citizen interaction, specifically through the perspective of municipalities.

Keywords: ALO 153, people's desk, Kırşehir municipality, organization development, local governments.

Giriş

Günümüz küreselleşen dünyası, sektörlerin yapı taşı olan örgütleri her anlamda değişime ve gelişime zorlamaktadır. Bununla beraber yine değişen demokrasi anlayışı, halkla ilişkileri zaruri kılan ve böylece katılımcılığa dayalı yönetim biçimini destekleyen bir yapıya vurgu yapmaktadır. Bahsi geçen değişim ve gelişim süreci, ilk olarak özel sektörde vuku bulsa da zaman içinde kamu yönetiminde yer alması gerektiği düşüncesi de ön plana çıkmıştır. Başta yerel yönetim mekanizmaları olmak üzere kamunun pek çok alanına yayılan bu süreci, belediyeler nezdinde izlemek mümkündür. Nitekim çalışma, belediyelerin, örgütlerin geliştiği ve değiştirdiği bu süreçte vatandaşla daha sağlıklı iletişim kurabilmek ve onları yönetime katmak adına ne gibi yollar izlediklerini araştırma konusu yapmış, bir örnek belediye incelemesiyle gözlemini sahaya da taşımıştır.

Halkla ilişkiler kavramı, yönetimler nezdinde fazlasıyla değer görmekte ve başta yerel yönetimler olmak üzere kamu sektörünün hemen her alanında yararlanılan bir araç olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal bilimlerin birçok kavramında olduğu gibi halkla ilişkiler kavramının da pek çok tanımı mevcuttur. İletişimin ön planda olduğu halkla ilişkiler; bilgi verme, tutum ve davranışların değiştirilmesi için kamuya yönelik ikna ile kurum ve kamunun karşılıklı olarak bütünleştirilmesi çabasını içermektedir. Süreç, kamuoyundan etkilenme ve onu etkilemeyi beraberinde getirmektedir (Acar, 1993, s. 12). “Yönetimin izlemekte olduğu politikanın halka benimsetilmesi, çalışmaların devamlı ve tam olarak halka duyurulması, yönetime karşı olumlu bir hava yaratılması ve buna karşılık halkın da yönetim hakkında ne düşündüğünün, yönetimden ne istendiğinin bilinmesi ve halkla iş birliği sağlanması görevi” halkla ilişkiler için yapılan bir başka tanımdır. Birçok tanımın birleştiği nokta ise halkla ilişkilerin, bir kurumun toplumla entegre olma adına harcadığı çabaları içermesidir. Örgütlerin, kamudan gelen tepkileri göz önüne alarak hareket etmesi ve ortaya konan işi katılımcı bir yöntemle halletmesi günümüz demokrasi anlayışının halkla ilişkiler metotlarıyla yoğrulmuş hali olarak karşımızda durmaktadır (Karatepe, 2005, ss. 195-196).

Tıpkı halkla ilişkiler gibi örgüt geliştirme kavramı da literatür içerisinde pek çok tanımla karşılık bulmaktadır. Örgütün etkinlik ve verimliliğini artırmayı amaçlayan örgüt geliştirme, planlı ve bilinçli bir değişim sürecidir. Rekabet dünyasında öne çıkmak isteyen, yapılanma konusuna önem veren, çevrenin beklentilerini dikkate alan, kurumsal meşruiyet kazanmayı arzulayan ve yeniliğin beraberinde getirmiş olduğu süreci en iyi şekilde yönetmeyi hedefleyen kurumlar, örgüt geliştirme üzerine eğilmek zorundadır (Akdere ve Azevedo, 2006, s. 45; Çağlar, 2013, ss. 322-323). Kavram üzerine yapılan tanımlardaki ortak noktalardan bir diğeri, örgütün uzun vadeli ve hizmet anlamında efektif bir yapıya kavuşabilmesi adına içsel kapasitesini geliştirmesi hususudur (Philbin ve Mikush, 2000, s. 6). Nitekim belediyeçilik sistemimizde görülen “ALO 153” vb. uygulamalar da değişime ayak uydurmanın, etkin ve verimli hizmete ulaşma çabasının bir ürünüdür.

Demokrasinin temel taşlarından biri, yönetimin halkın desteğini arkasına almış olmasıdır. Roma İmparatorluğu’ndaki “*vox populi, vox dei*” (halkın sesi, Tanrı’nın sesidir) anlayışı, modern dönem demokrasisinde de önemini korumaktadır (Smorchkov, Fedorchenko ve Shkarenkov, 2020, s. 130). Durumun farkında olan örgütler, hizmet politikaları ve uygulamalarında bu doğrultuda düzenlemeye gitmektedir. Halkla ilişkilere atfedilen önemle beraber katılım, şeffaflık, vatandaşın bilgi edinme hakkı, iletişim gibi kavramlar da ayrıca değer kazanmıştır. Bu tespit, halka en yakın derecede hizmet veren kuruluşlar olan yerel yönetimler incelendiğinde rahatlıkla yapılabilmektedir (Sezgin ve Özbay, 2016, s. 200).

Kamu yönetimi alanında taşıdıkları önem nedeniyle yerel yönetimler, pek çok çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışma da yerel yönetimleri, sosyal bilimlerin diğer önemli kavramları olan halkla ilişkiler ve örgüt geliştirme çerçevesinde geliştirdikleri sistemler üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Bu noktada Kırşehir Belediyesi’nde 2009 yılında uygulamaya konulan ve hâlihazırda faaliyetlerine Halkın Masası adıyla devam eden birim, temel inceleme konusudur. Kırşehir Belediyesi Halkın Masası birimi özelinde incelemeye geçmeden önce benzeri birimlerin Türkiye’deki gelişim süreci de çalışmada kendisine yer bulmuştur. Çalışma, aşağıdaki sorulara yanıt aramaktadır:

1. ALO 153 biriminin, Türkiye’deki gelişim süreci nasıl gerçekleşmiştir?
2. ALO 153 biriminin amaçları nedir?
3. ALO 153 uygulamasının yönetim sistemine katkıları ne olmuştur?
4. Kırşehir Belediyesi *Halkın Masası ve ALO 153 Çağrı Merkezi* çalışmalarından yola çıkarak, sistemin artı ve eksileri nasıl yorumlanabilir?

Belediyenin süregelen politikasıyla yıllar içinde başvuru sayısı ve çözüm oluşturma hususlarında başarılı bir grafik yakalayan Kırşehir Belediyesi Halkın Masası birimi, il belediyeleri özelinde örgüt geliştirme kavramının önemi ve bu tarz birimlerin yönetim noktasında ne derece etkili ve verimli olduğunu incelemek adına iyi bir pozisyonda konumlanmış ve bu nedenle çalışmada inceleme konusu olarak seçilmiştir. Yine nispeten uzun süredir bu birimi bünyesinde barındırması, Kırşehir Belediyesi’ni; coğrafyası itibarıyla Anadolu insanının, bu tarz platformlara genel yaklaşımını ortaya koyması ise şehri öne çıkaran diğer noktalar. Özetle çalışmada; öncelikle yerel yönetimler, örgüt geliştirme gibi temel kavramların açıklamasıyla Halkın Masası vb. birimlerin Türkiye’deki gelişim süreci; ilgili basılı ve dijital kaynaklar aracılığıyla gerçekleştirilen literatür taraması sonucunda açıklanmaya çalışılmıştır. Akabinde Kırşehir Belediyesi Halkın Masası birimine gerçekleştirilen ziyaretler neticesinde erişime açık fiziksel ve dijital kaynaklar temin edilmiş ve doküman incelemesi gerçekleştirilmiştir. Çalışmayla Kırşehir Belediyesi Halkın Masası biriminin mevcut durumu ortaya konmuş ve buna istinaden oluşturulan sonuç bölümüyle Halkın Masası vb. birimlerin gelişimi adına öneriler sunulmuştur.

Yerel Yönetimler ve Örgüt Geliştirme

Günümüzde yerel yönetimler, halkla ilişki kurabilmek adına türlü halkla ilişkiler faaliyetlerinden yararlanmaktadır. Tüm dünyada merkezi hükümete karşı bir “*fren ve denge*” sistemi olarak kabul edilen yerel yönetimler ve konumuz özelinde belediyeler, katılımcı demokrasinin gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Hemen her ilde ilan panolarında görmüş olduğumuz “Halkın Belediyesi” sloganının özünde vatandaşa karşı duyarlı, sorumlu, saygılı, dürüst, şeffaf ve açık belediyeçilik anlayışı yatmaktadır. Halkın taleplerine kulak kabartma hususuna ehemmiyet göstermek gerekmektedir. Bu noktada kitle iletişim araçlarının varlığı oldukça önemli bir yer tutsa da artık vatandaşlarla daha yakın bir ilişki kurabilmenin alternatif yolları da aranmaktadır. Bu noktada karşımıza hemen her belediyede faaliyet gösteren ve farklı isimlerle karşılaşılsa da kurumsal olarak “ALO 153” şeklinde adlandırılan belediye birimleri çıkmaktadır. ALO 153 uygulaması ile belediyeler, 7/24 halkla iç içe kalabilmeyi ve halktan gelecek görüş, öneri, istek ve şikâyetlere bir adım uzakta olmayı amaçlamaktadır. İşte ALO 153 vb. halkla ilişkiler uygulamalarının ne kadar etkin kullanıldığı tam da burada önem arz etmektedir.

Değişen ve gelişen dünyaya gerek özel sektör gerek kamu sektörü ayak uydurmaya çalışmaktadır. Bu durum, bazen kamu sektörünün alışlagelmiş yapısını ve sınırlarını zorlasa da değişim ve gelişimin kaçınılmaz olması mevzu bahis kurumları da çemberi içerisinde tutmaktadır. Kamu sektörü, örgüt geliştirme kavramından bu noktada yararlanmaktadır. Sosyal, siyasal, ekonomik ve teknolojik gelişmelere yetişebilme derecesi, örgüt geliştirmeye verilen önemle doğru orantılıdır. Klasik anlayış olarak nitelendirebileceğimiz bürokratik ve hiyerarşik yapının yerini, esnek ve hızlı bir yapının alması modernleşmenin bir gereğidir ve bunun yolu örgüt geliştirme kavramından geçmektedir (Öktem ve Kocaoğlu, 2012, s. 112). Ana konumuz olan belediyelerdeki ALO 153 uygulaması bu anlamda iyi bir örnek teşkil edebilir.

Belediyeler, her ne kadar mahalli düzeydeki ihtiyaçları belirleme ve karşılama ile yetkili kılınmış olsa da (Atar ve Usta, 2023, s. 4) çağın gereksinimleri, her geçen gün mahalli ihtiyaçları artırmakta ve haliyle belediyelerin yetki alanını genişletmektedir. Belediyeler, uygun etkin hizmeti sağlayabilmek adına vatandaşların ihtiyaç ve taleplerine karşılık verme noktasında yoğun uğraş sarf etmek durumundadır. Bu durum, artık kamu sektörüne de sirayet etmiş olan Toplam Kalite Yönetimi (TKY) anlayışının bir gereğidir. Halkın ihtiyaçlarının en kısa sürede ve en iyi biçimde çözülmesi, TKY’nin temel taşlarından olan müşteri memnuniyeti ile bağdaştırılabilir. ALO 153 uygulaması, bu

anlayışın sunduğu bir üründür. Amaç, halkın talep ve ihtiyaçlarına en kısa sürede ulaşarak, onları en doğru biçimde çözüme kavuşturmak olarak özetlenebilir (Yılmaz ve Bozkurt, 2005, ss. 184-185). Nitekim ALO 153, sadece vatandaşların sorunlarına çözüm bulmak adına kurulmuş bir birimden ibaret değildir. Bir yönüyle de “hemşehri dayanışması”nın ürünü olarak görülebilir. 5393 sayılı Belediye Kanunu, “Herkes, ikamet ettiği beldenin hemşehrisidir. Hemşehrilerin, belediye karar ve hizmetlerine katılma, belediye faaliyetleri hakkında bilgilenme ve belediye idaresinin yardımlarından yararlanma hakları vardır...” lafzıyla hemşehriliği, ikamet kriteri üzerinden şekillendirmektedir (Belediye Kanunu, Madde 13). Bu da demektir ki il/ilçe bünyesinde ortaya konan ALO 153 çalışmalarını özelde hemşehrilere, genelde ise vatandaşa hizmet eden bir yapı sergilemektedir.

Kazancı'nın aktardığına göre halkla ilişkiler uygulamalarının ilk örnekleri, 20. yüzyılın ilk yarısında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Rockefeller'in şirketinde Ivy Lee tarafından kurulan ilk halkla ilişkiler biriminin başarılı olması sonucu art arda görülmüş, ABD'de özel sektörde başarı yakalayan halkla ilişkiler birimlerinin kamu sektörüne yansması ise Batı Avrupa'da atılan adımlarla gerçekleşmiştir (1972, ss. 14-16). 1940'lı yılların ikinci yarısında halkla ilişkiler uygulamalarının kamu sektörüne transferinin gerekliliğinin tartışılmaya başlandığı Fransa, 1955 sonrasında kamu yönetimi bünyesinde bu tarz birimlere yer vermeye başlamıştır. Bu doğrultuda en önemli adım ise 1959 yılında yine Fransa'da, halkın bu yöndeki talepleri doğrultusunda Bakanlıklararası İdarî Danışma Merkezi'nin kurulmasıyla atılmıştır (Kazancı, 1972, ss. 14-16). Fransa'daki merkezin kuruluşundan yaklaşık sekiz yıl sonra benzer bir kurum, Türkiye ve Orta Doğu Amme İdaresi Enstitüsü'nün (TODAİE) girişimleriyle 1967 yılında Türkiye'de Türk İdarî Danışma Merkezi adı altında faaliyetlerine başlamıştır. Kamu kurumları ve vatandaşlar arasındaki etkileşimi kolay ve güçlü kılmak, karşılıklı bilgilendirme sürecini açık ve erişilebilir tutmak ve bürokratik sürecin olumsuz yönlerini azaltmak; Türk İdarî Danışma Merkezi'nin amaçları olmuştur (Kazancı, 1972, ss. 14-16).

ALO 153 uygulamasının çıkış noktası olarak, çağrı merkezi hizmetlerini kabul edersek, dünyada buna dair ilk uygulamaların 1960'lı yılların sonunda başladığı görülmektedir. AT&T adlı bir firma tarafından kurulan sistemle müşterilerin taleplerine en kısa sürede geri dönüş yapabilmek amaçlanmış ve bir hat üzerinden iletişim kurulmaya başlanmıştır (Tunstall, 1983, s. 15). Bu metot, Amerika Birleşik Devletleri'nde kısa sürede yayılmış, gün geçtikçe gelişmiş ve sadece özel sektörle kısıtlanamayacağımız ölçüde iş kültüründe bir değişime önyak olmuştur. Vatandaşa hizmet odaklı ön büroların ya da orijinal ismiyle “one-stop shop”ların kamu kurumlarında faaliyet göstermeye başlaması da özel sektördeki bu başarılı örneklerin kamu yönetimindeki bir çıktısı olarak karşımıza çıkmaktadır (Scholta, Mertens, Kowalkiewicz ve Becker, 2019, s. 12) Özellikle 20. yüzyılın sonlarına doğru bu değişim ve gelişime, teknolojinin ilerleyişi de eşlik etmiş ve bu yöndeki hizmet anlayışı bambaşka bir boyut kazanmıştır. Aynı yıllarda kamuda da yönetim anlayışının ön plana çıkması ve şeffaflık, hesap verebilirlik, katılım, cevap verebilirlik, hukukun üstünlüğü, etkinlik, eşitlik ve stratejik vizyon kavramlarına önem atfetmesiyle beraber bir değişim yaşanması söz konusu olmuştur (Eryılmaz, 2018, s. 62). Yerel yönetimler de 20. yüzyılın sonlarında başlayan bu değişime ayak uydurmuş ve 21. yüzyıl itibarıyla konuya çok daha fazla eğilmiştir.

Bilindiği üzere şehir yönetimini ve günlük hizmetleri yürütmek adına 16 Ağustos 1854 tarihinde ilk Şehremaneti, İstanbul'da kurulmuştur. 1994 yılında halkla daha yakın temas kurabilmek ve elde edilen bulgular doğrultusunda kamu kaynaklarını daha etkin ve verimli kullanmak hedefiyle ALO 153 uygulamasının ilk örneği olarak ele alabileceğimiz Beyaz Masa birimi de yine İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nde ortaya çıkmıştır. Uygulamanın hayata geçmesiyle belediye bünyesindeki tüm halkla ilişkiler uygulamaları Beyaz Masa adı altında toplanmıştır (Ortaylı, 2020, s. 135; Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2023, s. 60). Nitekim 1994 yılında İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından kurulan Beyaz Masa hizmetinin benzerleri, 2003 yılında Ankara'da Mavi Masa ve 2006 yılında İzmir'de Hemşehri İletişim Merkezi adlarıyla diğer büyükşehir belediyeleri bünyesinde de boy göstermeye başlamıştır (Başkent 153; İzmir Büyükşehir Belediyesi).

ALO 153 uygulamasıyla belediyeler, vatandaşın taleplerine uygun işleri yerine getirme gibi bir avantaja ulaşırken; halk da aynı doğrultuda istek, öneri ve şikâyetlerini gerekli mercilere daha rahat ulaştırma olanağına sahip olmuştur. Bu durum, yerel yönetimlerin halka karşı sorumluluğunun sahaya

yansımasıdır. Belediyeler ilgili birimleri aracılığıyla; yüz yüze, çevrimiçi veya telefon aracılığı ile halkın taleplerini kabul ederek “iletişim çağı”na da ayak uydurmakta ve farklı iletişim kanallarını her daim açık tutmaktadır. Mevzubahis hizmet, yönetime katılma ve demokratik yönetim kavramları ile de rahatlıkla bağdaştırılabilir. Nitekim demokratik ve katılımcı yerel yönetimin yolu ancak ve ancak vatandaşın alınan kararlara sağlıklı iletişim yollarıyla iştirak edebilmesinden geçmektedir (Karatepe, 2005, ss. 200-201).

Ünsal’a göre (1982, s.162) siyaset bilimci David Easton, “Genel Sistem Teorisi”nde toplumun destek ve taleplerini “girdi”, yönetimlerin karar ve faaliyetlerini ise “çıkıtı” olarak nitelendirmektedir. Talepler, ilgili birimler tarafından kararlara dönüştürülmekte ve bu kararlar/çıkıtlar da toplumda yeni talepler doğurmaktadır. Easton, bu noktayı “geri besleme halkası” olarak görmektedir. Teorinin başarısı, girdi ve çıkıtlar arasındaki uyumla doğrudan ilişkilidir (Ünsal,1982, s.162). Nitekim destek ve istemlerden oluşan girdileri toplayıp bunları rapor haline getirerek sonrasında üzerinde çalışmamak ve ilgili çıkıtlara ulaşmamak bir çözüm sağlamayacaktır. Esas olan tüm bu bildirimlerin toplanıp raporlandıktan sonra gündeme getirilmesi ve hedefler doğrultusunda çıkıtlara dönüştürülmesidir (Church, Gallus, Desrosiers ve Waclawski, 2007, s. 165). Kuşkusuz ALO 153 uygulamasının temelinde de bu uyumu ve dolayısıyla etkin hizmeti yakalayabilme çabası yatmaktadır. Bu noktada belediyelerdeki halkla ilişkiler temelli çalışmaların konumuz özelinde de ALO 153 biriminin avantajları şu şekilde sıralanabilir (Sezgin, 2014, s. 96; Sezgin ve Özbay, 2016, s. 203-204):

- Vatandaşın görüş ve taleplerini tespit edebilmek adına başvuru kolaylığı sağlanması,
- Etkin ve sağlıklı bir iletişim kurularak vatandaşın gerekli konularda bilgilendirilmesi,
- Alınan kararlarda halk katılımının sağlanması,
- Vatandaşlık bilincinin artırılması,
- Bürokratik süreci hızlandırarak zaman kaybının önüne geçilmesi,
- Aracıların ortadan kaldırılmasıyla işlemlerin daha hızlı ve açık hale getirilmesi. Böylece rüşvetin önünün kesilmesi,
- Halk-yerel yönetim arasındaki bariyerleri kaldırarak iletişim ve bütünleşmenin önünün açılması,
- Şeffaf ve açık bir anlayışla hareket ederek vatandaşın kurum üzerindeki denetiminin artırılması ve böylece kurum içi denetimin daha etkili kılınması.

ALO 153 uygulaması bir yanıyla da kamu yönetiminde etik kavramıyla alakalıdır. İdarenin daha etkin, verimli, hesap verebilir ve şeffaf bir anlayışla hizmetlerini vatandaşa doğrudan en yakın birim aracılığıyla sunması, verileri dijital ortamda depolayarak kırtasiyecilik ve israftan kaçınması, kamu kurumunun çalışmaları hakkında vatandaş bilgilendirmesi etik çerçevesinde önemli hususlardır ve ALO 153 uygulamasının amaçlarıyla örtüşmektedir (Odyakmaz ve Güzel, 2013, ss. 34-35). Tüm bu avantajlarının yanında sistem; çözümden uzak standart cevaplar, uluslararası tecrübeden yeterince yararlanmadan kurulan birimler, idari ve mali yönden yetersiz destek, hizmet içi eğitim almamış personel görevlendirme, toplumun genelinde bu tarz teknoloji destekli sistemlere duyulan güvensizlik gibi dezavantajlarla da karşı karşıyadır (Çelik, 2016, ss. 1448-1449). Birim içinde atılacak iyileştirici ve geliştirici adımlarla bu olumsuzlukların önüne geçmek mümkündür.

İlk örnekleri İstanbul’da Beyaz Masa, Ankara’da ise Mavi Masa olarak adlandırılan ve “153” numaralı destek hattıyla vatandaşa hizmet sunan birim, zaman içinde hemen her il ve ilçe belediyesine yayılmıştır. İzmir’de Hemşehri İletişim Merkezi (HİM), Şanlıurfa Eyyübiye’de Turkuaz Masa, Aydın Kuşadası’nda Güvercin Masa, Keşan’da Çözüm Masası ve Kırşehir’de Halkın Masası örneklerinden de anlaşılacağı üzere farklı yörelerde farklı isimlerle anılan uygulama, kurumsal kimliğini ise “ALO 153” adı altında kazanmıştır. Türkiye’de İçişleri Bakanlığı bünyesinde yürütülen çalışma neticesinde 153 numaralı telefon hattı ile vatandaşlar ikamet ettikleri il veya ilçenin ilgili birimine 7/24 ulaşabilmektedir (hurriyet.com.tr).

Kırşehir Belediyesi Halkın Masası Biriminin Çalışmaları Üzerine Bir Değerlendirme

Bir önceki bölümde bahsedildiği üzere Türkiye'deki ilk ALO 153 uygulaması, İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından 1994 yılında Beyaz Masa adıyla uygulamaya konmuştur. "Seçtiğini denetle" düşüncesinden hareketle ve bürokrasideki kırtasiyeciliği azaltma hedefiyle kurulan birim, zaman içinde yakaladığı başarıyla beraber tüm Türkiye'ye yayılmıştır. Hatta yerel yönetimlerde istenilen sonucun elde edilmesi üzerine sistem geliştirilerek merkezi yönetime de uyarlanmış; önce Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER), sonra ise Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) adıyla hayatımıza girmiştir (Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı, 2023, ss. 60-61). Başarılı uygulama, ülkedeki diğer belediyelerde benzer birimlerin kurulmasına önyak olmuştur. Bu birimlerden biri de Kırşehir Belediyesi bünyesinde hizmet veren Halkın Masası birimidir.

Kırşehir Belediyesi'nde 2009 yılında "Belediyenin, vatandaşla buluşma noktası" sloganıyla Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü çatısı altında "AK Masa" adıyla faaliyetlerine başlayan birim (milliyet.com.tr), ilk olarak kendisine "Kırşehir Belediyesi 2013/1 Faaliyet Raporu"nda yer bulmuştur. İlgili raporun incelenmesi sonrası AK Masa uygulamasının ilk yılları için şu çıkarımlar yapılabilir (Kırşehir Belediyesi, 2013/1 Yılı Faaliyet Raporu, ss. 88-108):

- Birim, Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü çatısı altında hizmet vermektedir. Tam adı AK Masa Halkla İlişkiler'dir.
- AK Masa Halkla İlişkiler birimi, üç personelle hizmet vermektedir.
- "Vatandaşların internet üzerinden talep ettiği başvuruların ilgili müdürlüklere iletilmesi ve gelen yanıtların vatandaşlara mail veya telefon yoluyla zamanında iletilmesi, hizmet masalarına yapılan başvuruların ilgili birimlere iletilmesi ve sonuçların vatandaşlara bildirilmesi, belediyenin faaliyetleri ile ilgili çeşitli anketler yoluyla 'Müşteri Memnuniyeti Ölçümleri' yapılması, belediye hizmet binasının girişinde yer alması nedeniyle belediyeye iş takibi yahut ziyaret için gelen vatandaşların birim personeline kayıt altına alınması ve ilgili servislere yönlendirilmesi, 'ALO AK Masa' hattına telefonla ya da bizzat vatandaş başvurusuyla ulaştırılan şikâyetleri, oluşturulan portal aracılığıyla ilgili müdürlüğün adresine gecikmeksizin ulaştırılması ve sonucunun rapor edilmesi" birimin temel görevleridir.
- Vatandaşların istek ve şikâyetlerinin daha verimli ve hızlı bir şekilde değerlendirilmesi amacıyla AK Masa servisi yenilenmiş ve çalışanlar ile vatandaşlar için daha rahat bir ortam oluşturulmuştur.
- AK Masa Halkla İlişkiler birimiyle vatandaşların belediyeden alacakları hizmet kalitesi artırılmış, vatandaşların ilgili birimlere yönlendirilmesi süreci hızlandırılmıştır. 7/24 esasıyla çalışan birim, kayıt altına aldığı şikâyetlerin %98'ini çözüme kavuşturmuştur.
- BİMER aracılığıyla ulaşan 98 adet müracaat, ilgili birimlere iletilmiş ve çözüme kavuşturulmuştur.
- e-Belediye sistemine entegre olabilmek adına belediye web sitesi güncellenmiştir.
- Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü, halkla ilişkiler ve tanıtım faaliyetleri ile sosyal medya kullanımını başarıyla yerine getirse de alanında uzman personelin azlığı en önemli sorun olarak belirtilmiştir. Bu örnek, bir önceki bölümde bu tür çağrı merkezlerinin dezavantajları arasında sayılan idari ve mali destek sıkıntısının somut bir yansıması olarak gösterilebilir.

2014 yılında yayımlanan 1 numaralı faaliyet raporu, AK Masa'nın da bünyesi altında bulunduğu Basın-Yayın Birimi'nin görevlerini şu şekilde sıralamıştır (Kırşehir Belediyesi, 2014/1 Yılı Faaliyet Raporu, ss. 35-36):

- Belediyenin ve bağlı müdürlüklerin faaliyetlerini fotoğraflayıp haber yaparak kurumsal web sitesinde yayımlanması ve basın-medya kuruluşlarına iletilmesi,
- Basın kuruluşlarının her gün taranması suretiyle belediyeye ilgili çıkan haberlerin bulunması, bu anlamda verilerin toplanarak istatistik tutulması ve başkanlık makamına

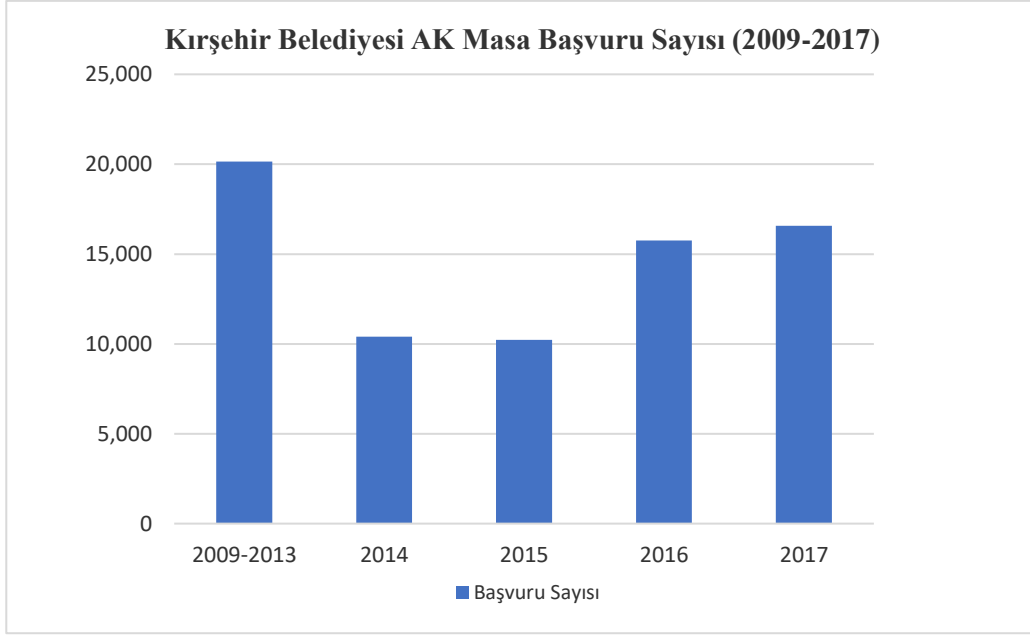
sunulması. Ayrıca belirli dönemlerde medya kuruluşlarının katılımıyla toplantı düzenlenmesi ve basın mensuplarının belediye başkanıyla röportaj talepleri doğrultusunda başkanın programına uygun tarihte görüşme planlanması,

- Kırşehir'in tarihi ve kültürünün ve belediyenin faaliyetlerinin vatandaşlara tanıtılması amacıyla broşür ve kitapçık basılması, görsel materyallerin hazırlanarak dağıtılması,
- BİMER vb. platformlar üzerinden ulaştırılan bilgi edinme taleplerinin ilgili birimlere ulaştırılması.

2014 yılındaki 2 numaralı faaliyet raporunda ise yıl içinde Kırşehir Belediyesi'yle ilgili kurumsal sitede 347, yerel basında 2017, ulusal basında 58, yerel televizyon kanallarında 378 ve farklı internet sitelerinde 2062 adet haber saptandığı belirtilmiştir. Yine vatandaşların taleplerinin ilgili birimlere aktarıldığı, bununla beraber BİMER'den ulaşan 209 adet müracaatın çözüme kavuşturulduğu da raporda değinilen hususlardır (Kırşehir Belediyesi, 2014/2 Yılı Faaliyet Raporu, ss. 125-132).

2015 yılında da vatandaşların belediyenin faaliyetleriyle ilgili farklı yöntemlerle bilgilendirildiği, istek ve şikâyetlerinin ilgili birimlere iletildiği ve Kırşehir kültürünün başta belediye bünyesinde basılıp dağıtılan "Anadolu'nun Parlayan Yıldızı Kırşehir" adlı dergi aracılığıyla tanıtılmaya çalışıldığı, raporda kendisine yer bulmaktadır. Yıl içinde Kırşehir Belediyesi'yle ilgili kurumsal sitede 200, yerel basında 983, ulusal basında 20, yerel televizyon kanallarında 900 ve farklı internet sitelerinde 550 adet haber saptanmıştır. Ayrıca BİMER üzerinden vatandaşlarca iletilen 211 adet müracaat da ilgili birimlere iletilerek çözüme kavuşturulmuştur (Kırşehir Belediyesi, 2015/2 Yılı Faaliyet Raporu, ss. 168-173).

2017 yılı faaliyet raporunda Kırşehir Belediyesi'nin stratejik amaçlarından birisinin, "doğru ve güvenli bilgiye hızlı erişim sağlamak için bilişim teknolojilerinden azami derecede faydalanmak" olduğu hatırlatılmış ve Çevre Temizlik Vergisi, İlan Reklam Vergisi tahsilatlarının yapılabildiği; emlak beyanı, su tahsilatı, fatura dokümanı alma hizmetlerinin de sunulduğu e-Belediyecilik modülü tanıtılmıştır (Kırşehir Belediyesi, 2017 Yılı Faaliyet Raporu, ss. 65-66). İlgili yılın raporunda AK Masa birimine ayrıca başlık açılmıştır. Uygulamanın amacının, vatandaşların meselelerine hızlı ve somut çözümler üretmek olduğu ifade edilerek; AK Masa ile yüz yüze iletişime geçilebileceği gibi telefon ya da e-posta yoluyla da birime ulaşılabilceği üzerinde durulmuştur. Vatandaşın, başvurusu sonrası gelişmelerden SMS yoluyla haberdar edildiği sistem, meselenin çözüme kavuşturulmasıyla beraber dosyayı kapatmaktadır. 2017 yılındaki raporun konumuz özelinde bir diğer önemi ise kurulduğu günden bugüne AK Masa'ya yapılan başvuru sayısının paylaşılmış olmasıdır (Kırşehir Belediyesi, 2017 Yılı Faaliyet Raporu, ss. 69-70):

Grafik 1. Kırşehir Belediyesi AK Masa Birimine 2009-2017 Yılları Arasında Ulaşan Başvuru Sayıları (Kırşehir Belediyesi 2017 Yılı Faaliyet Raporu, <https://www.kirsehir.bel.tr/storage/files/ZkWXrnpEQ5hT15HbDJt4oKKZSE0k2Qb11COTHLEV.pdf> adresinden 26.02.2024 tarihinde erişilmiştir.)

Yine ilgili rapordan elde edilen bilgiler doğrultusunda 2017 yılında yapılan toplam 16.578 başvurunun çoğunluğunun kanal, fosseptik, mıcır, asfalt, su arıza, temizlik, park ve bahçeler ile veteriner hizmetleri konulu olduğu ve bu taleplerin %97 oranında çözüme kavuşturulduğu görülmektedir (Kırşehir Belediyesi, 2017 Yılı Faaliyet Raporu, ss. 69-70). Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere AK Masa'ya ilk dört yılında 20.000'in biraz üzerinde bir başvuru yapılmıştır. Son iki yılda ise 30.000'i aşkın kayıt oluşturduğu görülmektedir. Bu da söz konusu uygulamanın zaman içinde vatandaşlarca benimsendiğinin ve daha efektif bir hal kazandığının göstergesidir.

Belediyenin AK Masa birimi 2018 yılında toplamda 23.558 başvuruyu kayda geçirmiştir. Bu başvuruların çoğunluğunun bir önceki yıla benzer şekilde kanal, fosseptik, mıcır, asfalt, su arıza, temizlik, park ve bahçeler ile veteriner hizmetleri konularından oluştuğu görülmektedir. Bununla beraber 2018 yılında AK Masa uygulamasındaki en önemli gelişme, vatandaşla olan iletişim kanallarını çeşitlendirmek ve güçlendirmek adına bir WhatsApp iletişim hattı kurulmasıdır. '0552 450 40 40' numaralı telefon numarası üzerinden alınan şikâyetler, tıpkı diğer iletişim hatlarından ulaşanlar gibi ilgili birimlere aktarılmış ve böylece çözüm adına gerekli adımların hızlıca atılması amaçlanmıştır (Kırşehir Belediyesi, 2018/1 Yılı Faaliyet Raporu, ss. 69-70).

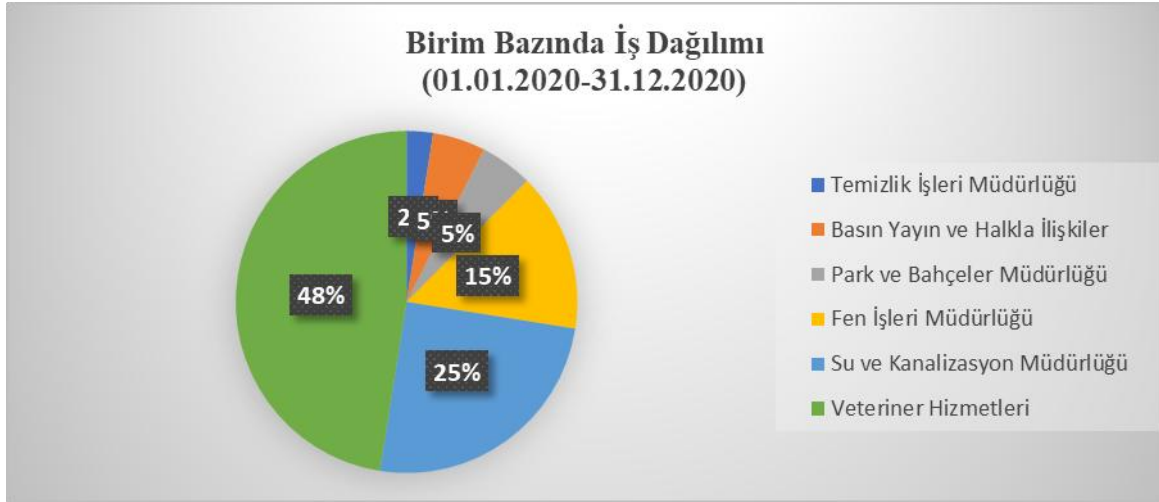
2019 yılı, Kırşehir Belediyesi AK Masa biriminde birçok keskin değişikliğe sahne olmuştur. 31 Mart 2019 tarihinde yapılan yerel seçimlerde Adalet ve Kalkınma Partisi'nden, Cumhuriyet Halk Partisi yönetimine geçen belediyede; AK Masa'nın adının Halkın Masası'na çevrilmiş olması yeni yönetimin ilk icraatlarından (sozcu.com.tr). Yine görülmektedir ki kurulduğu günden o güne dek Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü altında hizmet veren ilgili birim, 2019 yılında Zabıta Müdürlüğü bünyesine katılmıştır. Yine yıl içindeki bir diğer önemli değişiklik, Halkın Masası uygulamasından artık "ALO 153" olarak da bahsedilmesidir. Nitekim yıl içinde ALO 153 destek hattına ulaşan 442 başvuru; 1 zabıta komiseri, 5 zabıta memuru ve 1 şoför kadrosuyla vardiyalı biçimde 24 saat usulü çalışan Zabıta Müdürlüğü birimince değerlendirmeye alınmıştır (Kırşehir Belediyesi, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s. 153). Burada göze çarpan hususlardan biri, CİMER'den gelen başvurularla hala Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü'nün ilgilenmesine karşın ALO 153 biriminin işlerini Zabıta Müdürlüğü'nün üstlenmiş olmasıdır (Kırşehir Belediyesi, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s. 37). İlgili raporun sonunda belediyenin zayıflıkları arasında sayılan belediye çalışanları arasında kopukluk olduğu ve kurumsal

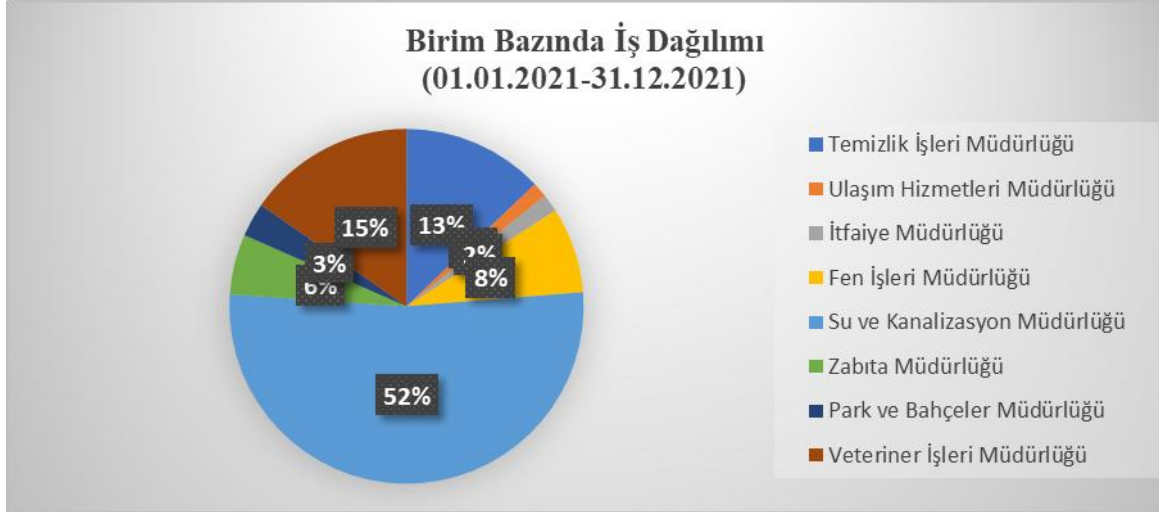
birlikteliğin güçsüz olduğu tespiti, burada yaşanan ikileme de desteklenebilir durumdadır. Ayrıca raporda AK Masa'nın faal ve etkin olarak çalışması, belediyenin üstünlükleri arasında yer bulmuştur (Kırşehir Belediyesi, 2019 Yılı Faaliyet Raporu, s. 172). Bu durum konumuz açısından önem taşımakla beraber, Nisan ayı içerisinde adı değişen birimin, yıl sonu raporunda hala eski adıyla anıldığı görülmektedir.

Yukarıda bir olumsuz eleştiri olarak üzerinde durulan ALO 153 üzerinden yapılan başvuruların ayrı, CİMER üzerinden yapılan başvuruların ayrı müdürlüklerce değerlendirilmesi hususu, 2020 yılında her iki sistemin de Zabıta Müdürlüğü'nün görev tanımında sayılmasıyla çözüme kavuşturulmuştur (Kırşehir Belediyesi, 2020 Yılı Faaliyet Raporu, s. 138). Ancak belediyenin üstünlükleri bölümünde Halkın Masası birimi, yine eski adı olan AK Masa olarak anılmaktadır ve bu durum bir kez daha atlanan bir husus olarak karşımızdadır (Kırşehir Belediyesi, 2020 Yılı Faaliyet Raporu, s. 161). Yanlış isimlendirme, Kırşehir Belediyesi'nin resmî sitesinde yayımlanan son iki faaliyet raporunda da karşımıza çıkan bir hatadır (Kırşehir Belediyesi, 2021 Yılı Faaliyet Raporu, s. 152; Kırşehir Belediyesi, 2022 Yılı Faaliyet Raporu, s. 154).

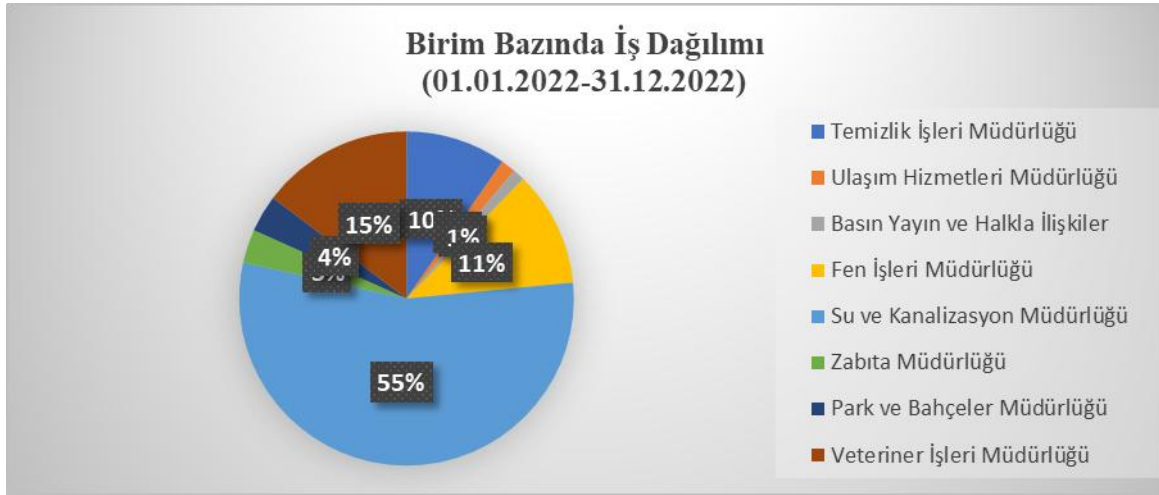
2021 yılı faaliyet raporunda sistemin gelişimi adına göze çarpan en önemli husus, belediyenin 2020 yılı içerisinde başlattığı atık projesinin, kurulan "ALO Atık Hattı" ile vatandaşla birlikte yürütülür hale sokulması ve bu iletişim hattının da "ALO 153" üzerinden gerçekleştiriliyor olmasıdır (Kırşehir Belediyesi, 2021 Yılı Faaliyet Raporu, s. 84). Son olarak 2022 yılı raporunda uygulamayla alakalı farklı bir gelişme yaşanmadığı ve değişen tek şeyin o yıla ait başvuru sayıları olduğu görülmektedir (Kırşehir Belediyesi, 2022 Yılı Faaliyet Raporu, s. 138). Aşağıda Kırşehir Belediyesi Halkın Masası birimine gerçekleştirilen ziyaret neticesinde elde edilen, 2020-2022 yılları arasında kapsayan birtakım veriler mevcuttur. İlk olarak yıllara göre birimlere gönderilen iş adedi incelenecektir:

Grafik 2. 01.01.2020-31.12.2020 Tarihleri Arasında Kırşehir Belediyesi Halkın Masası'na Ulaşan Başvuruların Birim Bazında İş Dağılımı (Kırşehir Belediyesi Halkın Masası Birimi)

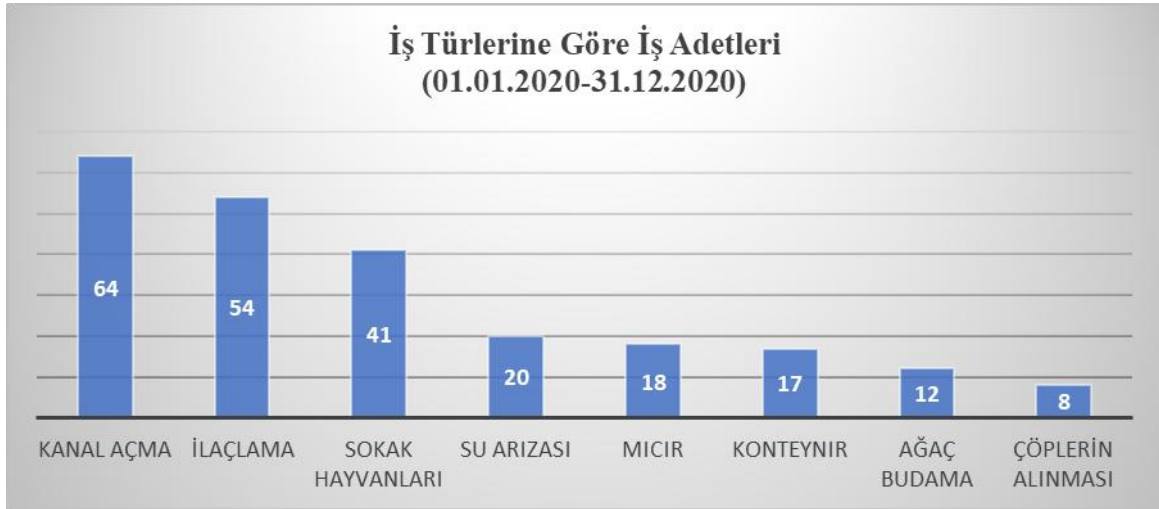

Grafik 3. 01.01.2021-31.12.2021 Tarihleri Arasında Kırşehir Belediyesi Halkın Masası'na Ulaşan Başvuruların Birim Bazında İş Dağılımı (Kırşehir Belediyesi Halkın Masası Birimi)

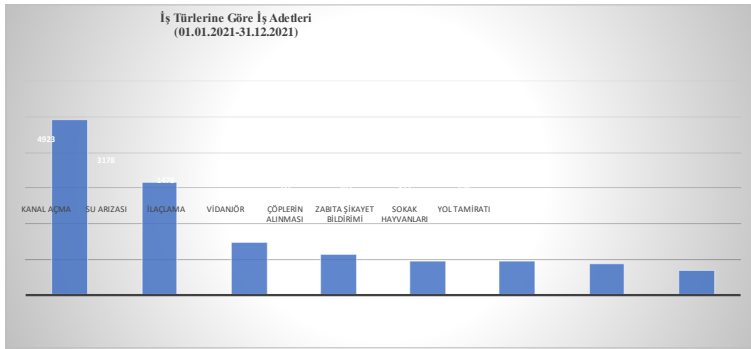

Grafik 4. 01.01.2022-31.12.2022 Tarihleri Arasında Kırşehir Belediyesi Halkın Masası'na Ulaşan Başvuruların Birim Bazında İş Dağılımı (Kırşehir Belediyesi Halkın Masası Birimi)

Ele alınan son üç yılın birim bazında iş dağılımları incelendiğinde, grafiklerin her yıl benzerlikler taşımakla birlikte daha farklı sonuçlar içerdiği görülmektedir. 2020 yılında başvuruların %48'ini kapsayan Veteriner Hizmetleri başlığı, sonraki iki yılda başvuruların %15'lik bir dilimini oluşturmaktadır. 2020 yılında Veteriner Hizmetleri başlığını, %25'lik başvuru dilimiyle takip eden Su ve Kanalizasyon Müdürlüğü'ne ulaşan başvurular; 2021 yılında grafiğin %52'sini, 2022 yılında ise %55'ini kapsayarak her iki yılda da listenin başında yer almıştır. Fen İşleri Müdürlüğü, ulaşan başvurular neticesinde 2020 ve 2022 yıllarında listede kendisine 3. sırada yer bulurken, 2021 yılında Temizlik İşleri Müdürlüğü'nün hemen ardından en çok başvuru alan 4. birim olarak karşımıza çıkmaktadır.

Grafik 5. 01.01.2020-31.12.2020 Tarihleri Arasında Kırşehir Belediyesi Halkın Masası'na Ulaşan Başvuruların İş Türlerine Göre İş Adetleri (Kırşehir Belediyesi Halkın Masası Birimi)

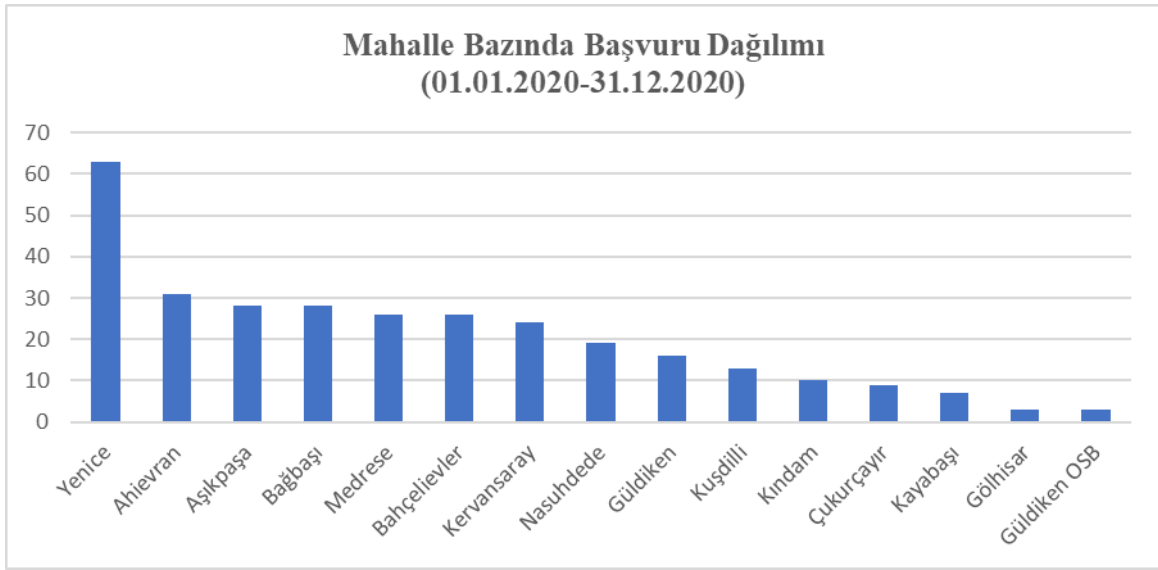

Grafik 6. 01.01.2021-31.12.2021 Tarihleri Arasında Kırşehir Belediyesi Halkın Masası'na Ulaşan Başvuruların İş Türlerine Göre İş Adetleri (Kırşehir Belediyesi Halkın Masası Birimi)

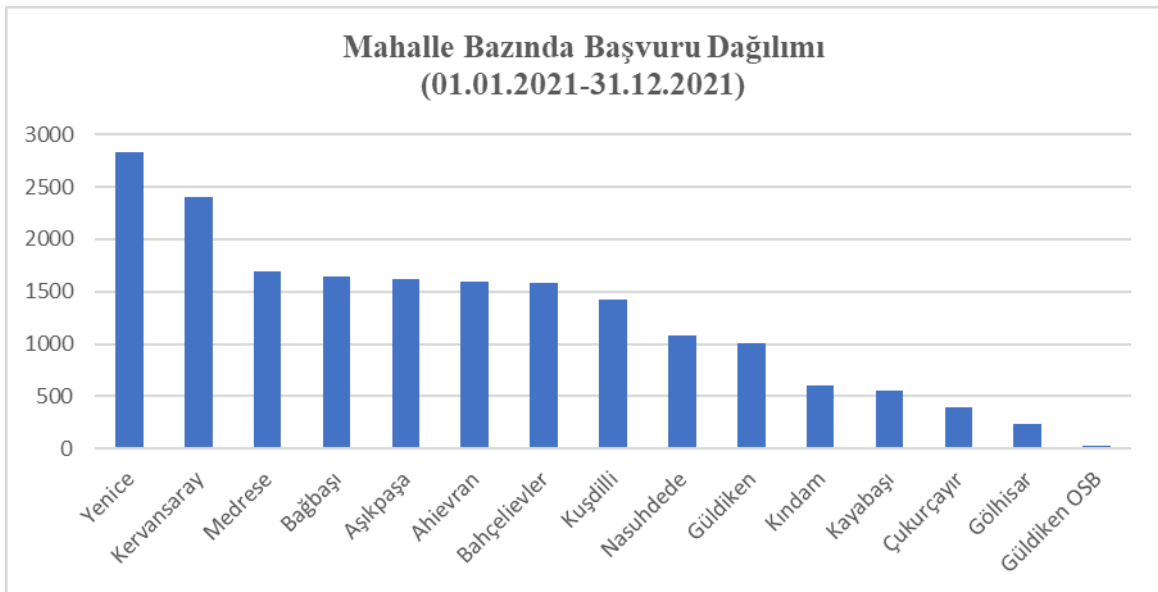

Grafik 7. 01.01.2022-31.12.2022 Tarihleri Arasında Kırşehir Belediyesi Halkın Masası'na Ulaşan Başvuruların İş Türlerine Göre İş Adetleri (Kırşehir Belediyesi Halkın Masası Birimi)

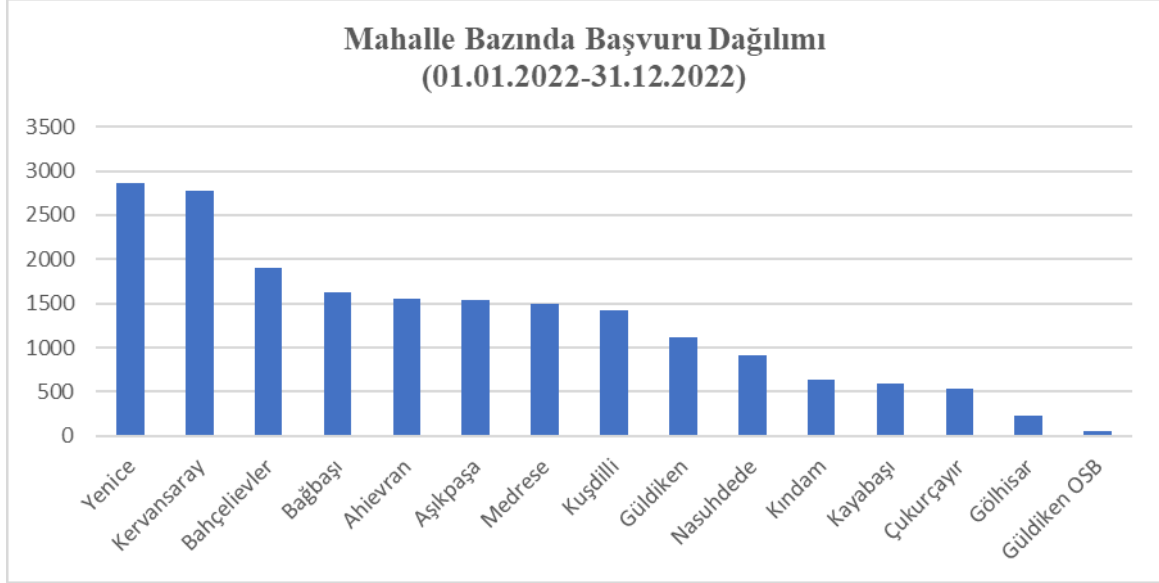
İş türlerine göre iş adetleri grafikleri incelendiğinde göze çarpan ilk husus, 2021 yılı ve sonrasında yapılan başvuruların katbekat artış göstermiş olmasıdır. 2020-2022 yılları arasında başvuru sayısı sırasıyla 234, 13.289 ve 13.936 şeklinde gerçekleşmiştir. Bu durum, ALO 153 uygulamasının Kırşehir Belediyesi bünyesinde zaman içinde daha efektif biçimde kullanılmasının ve vatandaşlarca oldukça benimsenmesinin bir sonucu olarak karşımızdadır. Ayrıca birimin 2019-2020 aralığında kendi içinde yeniden bir yapılanma sürecine girmiş olması da bu tarih aralığındaki başvuruların düşüşünün bir diğer temel nedenidir. Örneğin 2020-2022 arasında başvuru sayısında sürekli biçimde birinci sırada yer alan kanal açma başlığı altında gruplanan başvuru sayıları sırasıyla 64, 4.923 ve 5.216 olarak ölçülmüştür. 2021 ve 2022 yıllarında listede ikinci sırayı ise su arızası başlığının alması, ilk sırayı kanal açma başlığının aldığı da düşünülürse esasen Su ve Kanalizasyon Müdürlüğü'nün yapılan başvuru sayısında neden en üst sırada yer alan birim olduğunun da göstergesi niteliğindedir. Yine ilaçlama ve sokak hayvanları başlıkları da üç yıl boyunca kendisine üst sıralarda yer bulan konulardandır.

Grafik 8. 01.01.2020-31.12.2020 Tarihleri Arasında Kırşehir Belediyesi Halkın Masası'na Ulaşan Başvuruların Mahalle Bazında Dağılımı (Kırşehir Belediyesi Halkın Masası Birimi)

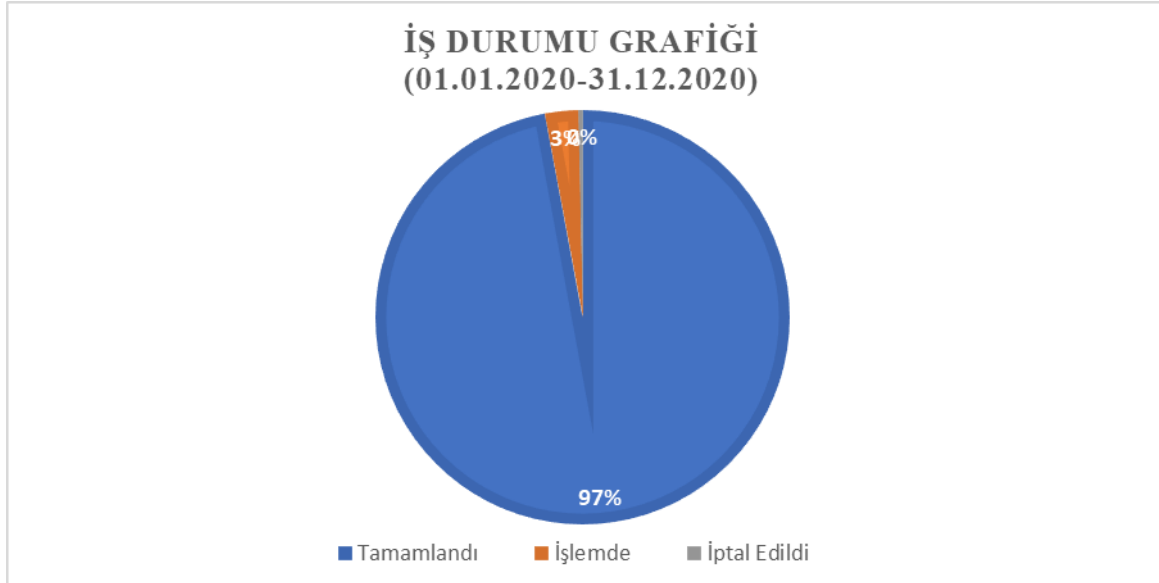

Grafik 9. 01.01.2021-31.12.2021 Tarihleri Arasında Kırşehir Belediyesi Halkın Masası'na Ulaşan Başvuruların Mahalle Bazında Dağılımı (Kırşehir Belediyesi Halkın Masası Birimi)

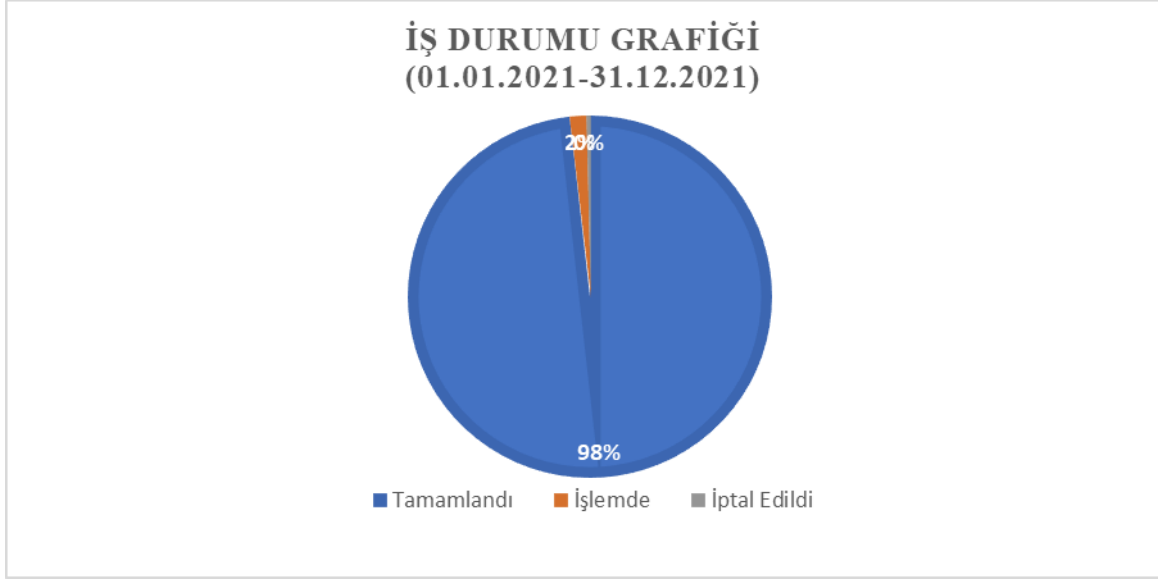

Grafik 10. 01.01.2022-31.12.2022 Tarihleri Arasında Kırşehir Belediyesi Halkın Masası'na Ulaşan Başvuruların Mahalle Bazında Dağılımı (Kırşehir Belediyesi Halkın Masası Birimi)

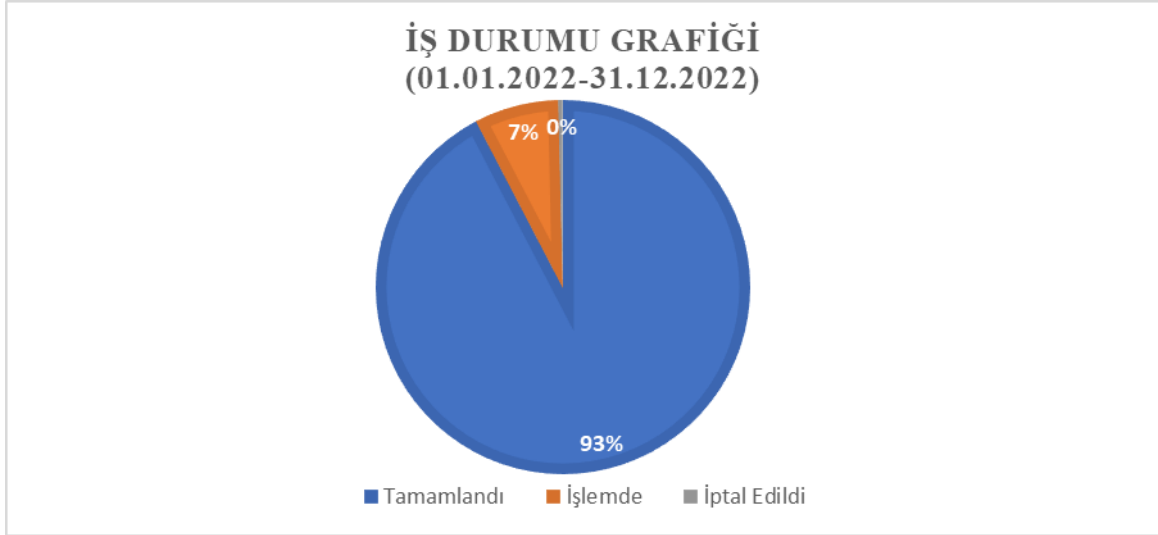
Mahalle bazında başvuru dağılımları incelendiğinde verilerin alındığı üç yılda en çok başvurunun Yenice mahallesinden, en az başvurunun ise Güldiken OSB'den yapıldığı görülmektedir. Yenice mahallesini 2020 yılında Ahievran ve Aşıkpaşa; 2021 yılında Kervansaray ve Medrese ve 2022 yılında ise Kervansaray ve Bahçelievler mahalleleri takip etmiştir.

Grafik 11. 01.01.2020-31.12.2020 Tarihleri Arasında Kırşehir Belediyesi Halkın Masası'na Ulaşan Başvuruların İş Durumu Grafiği (Kırşehir Belediyesi Halkın Masası Birimi)

Grafik 12. 01.01.2021-31.12.2021 Tarihleri Arasında Kırşehir Belediyesi Halkın Masası'na Ulaşan Başvuruların İş Durumu Grafiği (Kırşehir Belediyesi Halkın Masası Birimi)

Grafik 13. 01.01.2022-31.12.2022 Tarihleri Arasında Kırşehir Belediyesi Halkın Masası'na Ulaşan Başvuruların İş Durumu Grafiği (Kırşehir Belediyesi Halkın Masası Birimi)

Son olarak başvurular sonrası iş durumu grafiği incelendiğinde ilk göze çarpan nokta, her üç yılda da tamamlanma oranının %90'ın üzerinde olmasıdır. İptal oranı kayda değer bir veri içermediğinden grafiklerin hepsinde %0 olarak gözükmektedir. Halihazırda devam eden işlemler ise 2020'de %3, 2021'de %2 ve 2022'de %7'lik yer kaplamıştır. 2022'de bu oranın daha yüksek olması verilerin temin edildiği dönemin 2023 yılı başlarında olmasına bağlanabilir.

Sonuç

Dünyada küreselleşme ve teknolojinin gelişmesi sebebiyle hemen her alanda görülen değişim ve gelişim süreci, öncelikle özel sektöre müşteri odaklı bir anlayışın yerleşmesine sebep olmuştur. Bu yaklaşım beraberinde olumlu çıktılar getirince, kamu sektörü de dikkatini buraya yöneltmiştir. Bu doğrultuda kendi içerisinde bir örgüt geliştirme sürecine yönelen kamu yönetimi, vatandaş odaklı yeni bir yaklaşımı ortaya koymuştur. Karar alma sürecinde vatandaşın da etkin katılımını hedefleyen bu yaklaşımla beraber kamu kurum ve kuruluşlarında ilgili birimler ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu birimlerin en göze çarpanlarından birisi ise çalışmanın temel inceleme konusu olan "ALO 153" iletişim hattıdır.

Daha önce de bahsedildiği üzere özel sektörün müşterilerine sunduğu çağrı merkezi hizmetlerinden esinlenilerek Türkiye’de kamu yönetiminde ortaya konan “ALO 153” tarzındaki ilk uygulama, 1994 yılında *İstanbul Büyükşehir Belediyesi’nde Beyaz Masa* adıyla faaliyetlerine başlamıştır. Uygulamanın başarılı sonuçlar vermesi neticesinde sistem sırasıyla diğer büyükşehirlere, il belediyelerine, ilçe belediyelerine ve günümüzde belde belediyelerine kadar uzanmıştır. Vatandaşla iletişimin kesintisiz ve doğrudan sürdürülebilmesi amacıyla gerek yüz yüze gerek telefon hattı ve sosyal medya kanalları aracılığıyla hizmet sunulması; ALO 153 uygulamasının alametifarikası olarak karşımızdadır. Çalışmada da değinildiği gibi sistemin artıları da eksileri de mevcuttur ve bu hususları ortaya koyabilmek için Kırşehir Belediyesi’nin ilgili birimi üzerinden bir araştırma gerçekleştirilmiştir.

2009 yılında Kırşehir Belediyesi bünyesinde *Basın Yayın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü* çatısı altında AK Masa adıyla faaliyetlerine başlayan ilgili birim, belediye ile vatandaşlar arasındaki iletişimi daha basit, güvenilir, etkin ve verimli kılma hedefiyle yola çıkmıştır. İlk yıllarında etkililik düzeyi tartışılır olsa da AK Masa özellikle 2013 sonrasında vatandaşça benimsenmiş ve ilgili yazılı kaynaklarda öne çıkmaya başlamış bir uygulama olarak görülmektedir. Yine bu yıllardaki faaliyet raporları incelendiğinde sistemin gelişiminin önündeki en büyük engelin, yerel yönetimlerin ve konumuz özelinde Kırşehir Belediyesi’nin kısıtlı mali ve teknik imkânları ile nitelikli personel eksikliği olduğu tespiti yapılabilir. Nitekim 2019 yılında başlayan ve ilgili birimin *Zabıta Hizmetleri Müdürlüğü’ne* bağlanması ve adının *Halkın Masası* olarak değiştirilmesi ile sonuçlanan değişim hareketi de esasen uygulamanın teknik yönünü güçlendirme hedefli adımlar içermektedir. Dışarıdan bakıldığında sadece uygulamanın adının değiştiği kanısına rahatlıkla varılabilse de bunun eksik bir çıkarım olacağı gerçekleştirilen belediye ziyareti neticesinde tespit edilmiştir. Önceki yıllara nazaran bilgisayar destekli bir uygulamanın ortaya konması ve verilerin dijital ortamda saklanmaya başlanması, 2019-2020 yılları arasında yaşanan değişim sürecinin bir çıktısı olarak karşımızdadır. Bu nedenledir ki bahsi geçen her iki yıl da başvuru sayısı açısından öncesindeki ve sonrasındaki yılların oldukça gerisinde kalmıştır.

Sonuç olarak denilebilir ki esasen kendisi bir örgüt geliştirme ürünü olan ALO 153 uygulaması, Kırşehir Belediyesi özelinde kendi içinde yaşadığı değişim ve gelişim süreciyle bizlere bir kez daha bir örgüt geliştirme örneği sunmaktadır. Kurulduğu günden bu yana elde edilen başarı düzeyi sürekli biçimde artış gösteren *Kırşehir Belediyesi Halkın Masası ve ALO 153 Çağrı Merkezi* uygulaması; gerekli ve yeterli mali, idari ve teknik desteği aldığı takdirde başarısını katlayarak artıracak, vatandaş-yerel yönetim iletişimini olabildiğince güçlendirecek ve ileri taşıyacaktır. Kırşehir Belediyesi özelinde yapılan bu tespit, aynı doğrultuda hizmet veren ve yönetim odaklı değişim ve gelişim sürecine kapılarını her daim açık tutan diğer tüm yerel yönetim kurumlarının ilgili birimleri için de geçerli bir öneri olarak karşımızdadır.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmaya her iki yazarın da %50 oranında katkısı mevcuttur.

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması oluşturacak herhangi bir durum yoktur.

Teşekkür ve/veya Açıklama: Bu çalışma, 26-28 Ekim 2023 tarihinde Kırıkkale’de düzenlenen “23. Uluslararası Kamu Yönetimi Forumunda (KAYFOR23) sözlü olarak sunulan “Yerel Yönetimlerde Bir Örgüt Geliştirme Modeli Uygulaması: Kırşehir Belediyesi “Halkın Masası (ALO 153)” Örneği” isimli özet bildirinin geliştirilmesiyle üretilmiştir. Bu vesileyle araştırmanın veri toplama aşamasında yardımını esirgemeyen Kırşehir Belediyesi’nin kıymetli çalışanlarına teşekkür ederiz.

Kaynaklar

Acar, M. (1993). *Belediyelerde Halkla İlişkiler*. Ankara: DPT Yayınları.

- Akdere, M. ve Azevedo, R. E. (2006). Agency theory implications for efficient contracts in organization development. *Organization Development Journal*, 24(2), 43-54.
- Atar, E. ve Usta, Y. (2023). Merkezileşme-yerelleşme bağlamında 6360 sayılı kanun üzerine bir analiz. *Turkish Studies-Economics, Finance, Politics*, 18(1), 1-15.
- Başkent 153. <https://baskent153.ankara.bel.tr/Portal/Hakkinda>. 26.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Church, A. H., Gallus, J. A., Desrosiers, E. I. and Waclawski, J. (2007). Speak-up all you whistle-blowers: an od perspective on the impact of employee hotlines on organizational culture. *Organization Development Journal*, 25(4), 159-168.
- Çağlar, İ. (2013). *Küresel normlu çağdaş değişim yönetimi aracı olarak örgüt geliştirme*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Çelik, N. (2016). Türkiye çağrı merkezi sektörü sorunlarının çözümüne yönelik bir karar destek sistemi geliştirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 1445-1453.
- Eryılmaz, B. (2018). *Kamu yönetimi*. Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Hürriyet Gazetesi (2021). *153 neyin numarası, hangi durumlarda aranır ve ne işe yarar? 153 hattı saatleri nedir ve ücretli midir?*. <https://www.hurriyet.com.tr/egitim/153-neyin-numarasi-hangi-durumlarda-aranir-ve-ne-ise-yarar-153-hatti-saatleri-nedir-ve-ucretli-midir-41920082> 25.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. [https://www.izmir.bel.tr/tr/HemsehrililetisimMerkezi\(him\)/28/126](https://www.izmir.bel.tr/tr/HemsehrililetisimMerkezi(him)/28/126) 26.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Karatepe, S. (2005). Belediye zabıta hizmetlerinde halkla ilişkiler. *Türk İdare Dergisi*, 77(447), 195-210.
- Kazancı, M. (1972). Halkla İlişkiler ve İdarî Danışma Merkezleri. *Amme İdaresi Dergisi*, 5(3), 11-24.
- Kırşehir Belediyesi (2014). *2013 yılı faaliyet raporu 1*. <https://www.kirsehir.bel.tr/storage/files/K0HJOGJ98kwti9PWNrFUoojdrFUWkoFSbtqoCVSE.pdf> 26.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Kırşehir Belediyesi (2015). *2014 yılı faaliyet raporu 1*. <https://www.kirsehir.bel.tr/storage/files/TxOxNwmRw1e2tOCx1Gd3c2NMIK8lAJMlcDCZenMa.pdf> 26.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Kırşehir Belediyesi (2015). *2014 yılı faaliyet raporu 2*. <https://www.kirsehir.bel.tr/storage/files/jmd0aBvgWatqR5toQ9kd83Iw7XX5ktx7pnxM1xCq.pdf> 26.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Kırşehir Belediyesi (2016). *2015 yılı faaliyet raporu 2*. <https://www.kirsehir.bel.tr/storage/files/FysAbVk18cYGrvPXwPSQDJFKz820IBBrX3gQ8Ocg.pdf> 26.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Kırşehir Belediyesi (2018). *2017 yılı faaliyet raporu*. <https://www.kirsehir.bel.tr/storage/files/ZkWXrnpeQ5hT15HbDJt4oKKZSE0k2Qb11COTHL EV.pdf> 26.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

- Kırşehir Belediyesi (2019). 2018 yılı faaliyet raporu 1. <https://www.kirsehir.bel.tr/storage/files/rmz0gYdDrrtZGpnLtgydpV7shPI9jtPgOs7fFnh3.pdf> 26.02.2024 tarihinde erişilmiştir
- Kırşehir Belediyesi (2020). 2019 yılı faaliyet raporu. <https://www.kirsehir.bel.tr/storage/files/XARQ2LOY3n14VRNBAPgUTnyToZfMzvF43RUo18VO.pdf> 26.02.2024 tarihinde erişilmiştir
- Kırşehir Belediyesi (2021). 2020 yılı faaliyet raporu. <https://www.kirsehir.bel.tr/storage/files/eha1gRdmlyLQ8e7hrWsAB1BLWCBjbAKuhW1ZE EyV.pdf> 26.02.2024 tarihinde erişilmiştir
- Kırşehir Belediyesi (2022). 2021 yılı faaliyet raporu. <https://www.kirsehir.bel.tr/storage/files/Zbtg0obnj6doSRFeuVEEcZOedtSeAOr2JqJUIpNx.pdf> 26.02.2024 tarihinde erişilmiştir
- Kırşehir Belediyesi (2023). 2022 yılı faaliyet raporu. <https://www.kirsehir.bel.tr/storage/files/3Gpxkw0LXzmP82tAaQ61bFr4tXUnthXCViWbIWu.pdf> 26.02.2024 tarihinde erişilmiştir
- Milliyet Gazetesi (2017). *Ak masa mesaisi 7 gün 24 saat*. <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/kirsehir/ak-masa-mesaisi-7-gun-24-saat-11788340> 26.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Odyakmaz, Z. ve Güzel, O. (2013). İdarenin uygulamaları bakımından idare, etik ve ahlâk. *Ankara Barosu Dergisi*, 3(19), 19-56.
- Ortaylı, İ. (2020). *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840-1880)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Öktem, M. K. ve Kocaoğlu, B. U. (2012). Kamu kurumlarında örgüt geliştirme üzerine bir araştırma. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 30(2), 111-136.
- Philbin, A. ve Mikush, S. (2000). *A framework for organizational development: the why, what, and how of OD work*. North Carolina: Mary Reynolds Babcock Foundation.
- Scholta, H., Mertens, W., Kowalkiewicz, M. and Becker, J. (2019). From one-stop shop to no-stop shop: an e-government stage model. *Government Information Quarterly*, 36(1), 11-26.
- Sezgin, M. (2014). Belediyelerde halkla ilişkiler ve halka dönük yönetim. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-120.
- Sezgin, M. ve Özbay, E. H. (2016). Halkla ilişkiler uygulamalarından beyaz masa: Uşak Belediyesi örneği. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(1), 198-209.
- Smorchkov, A. M., Fedorchenko, S. N. and Shkarenkov, P. P. (2020). Vox populi vox dei: elections in the Roman Republic and Modern Democracies (Comparative Analysis). *Новый исторический вестник*, 4(66), 129-139.
- Sözcü Gazetesi (2019). *Kırşehir'de ak masa gitti, halkın masası geldi*. <https://www.sozcu.com.tr/kirsehirde-ak-masa-gitti-halkin-masasi-geldi-wp4372850> 15.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı (2023). *Kamu yönetiminde bir dönüşümün hikayesi: CİMER*. İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları.

- Tunstall, W. B. (1983). Cultural transition at AT&T. *Sloan Management Review*, 25(1), 15.
- Ünsal, A. (1982). Konuya göre yaklaşım seçimi, yaklaşıma göre konu değil: Türk Anayasa Mahkemesine “siyasal alt-sistem” açısından bir yaklaşım denemesi. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 37(1), 157-183.
- Yılmaz, A. ve Bozkurt, Y. (2005). Belediye vatandaş ilişkileri kapsamında beyaz masa uygulaması ve Kütahya Belediyesi beyaz masa örneği. *Türk İdare Dergisi*, 77(447), 179-194.
- 5393 Sayılı Belediye Kanunu (2005). <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5393.pdf> 26.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

Extended Abstract

Introduction

The contemporary globalized world constantly challenges organizations, which are the cornerstone of sectors, to undergo change and development in every aspect. Moreover, the evolving understanding of democracy emphasizes a structure that necessitates public relations, thus supporting a governance based on participation. Although this process of change and development initially occurred in the private sector, the idea that it should also be present in public administration gradually gained prominence. This process, spanning across many areas of the public sector, especially local government mechanisms, can easily be observed, particularly within municipalities. Indeed, this study has made the investigation of how municipalities establish healthier communication with citizens and involve them in governance during this period of organizational development and change, with a focus on a sample municipality, and has brought its observations to the field.

Both organizational development, aiming to constantly increase the effectiveness and efficiency of the organization, and public relations, aiming to strengthen and enhance the interaction between individuals and relevant institutions, are widely discussed concepts in social sciences. In this regard, ALO 153, a public relations model of organizational development implemented within local governments in the field of public administration, holds significant value for examination.

Due to their importance in the field of public administration, local governments have been the subject of many studies. This study aims to examine local governments within the framework of other significant concepts of social sciences, namely public relations and organizational development, through the systems they have developed. In this context, the unit implemented in Kırşehir Municipality in 2009 and currently continuing its activities under the name "People's Desk" is the main subject of investigation.

Findings

In today's globalized world, local governments utilize various public relations activities to establish communication with the public. Local governments, especially municipalities, play a significant role in the development of participatory democracy. The contemporary approach to public administration brings forth a concept of municipal governance that is sensitive, responsible, respectful, honest, transparent, and open to the public. In this regard, municipal units named "ALO 153," operating in almost every municipality under various names but commonly referred to as "ALO 153" institutionally, come into play. With the ALO 153 application, municipalities aim to stay in close contact with the public 24/7 and to be one step away from addressing views, suggestions, requests, and complaints from the public.

Observing call center services as the starting point of the ALO 153 application, we can note that the first implementations in the world began in the late 1960s. The White Desk unit, which we can consider as the first example of the ALO 153 application in Turkey, is a system implemented by the Istanbul Metropolitan Municipality. Similar services have started to emerge within other metropolitan municipalities over time, and following the successful outcomes, they have spread to other provincial, district, and even township municipalities. Indeed, the subject of this study, the People's Desk Unit of Kırşehir Municipality, also began its activities under the name AK Masa in 2009.

Upon examining the data in the study, it is evident that the relevant ALO 153 unit in Kırşehir Municipality has elevated its interaction with the public to the highest level over the years, with the introduction of various communication channels. Except for the restructuring aimed at change and development in 2019 and 2020, the continuous increase in the number of applications is also evidence of this situation. Furthermore, the success rate of the application consistently remains above 90% in parallel with the number of applications. However, despite these benefits, the application faces problems

due to financial and technical resources as well as the scarcity of qualified personnel. Additionally, as mentioned in a report prepared by the municipality, the weak institutional unity among employees is also considered another obstacle to the ALO 153 application. The picture we have presented in Kırşehir Municipality can be generalized to other similar applications across Turkey. The study suggests that local governments facing similar problems can provide more qualified services through overcoming such obstacles.

Conclusion, Discussion and Recommendations

Due to globalization and the advancement of technology, the process of change and development seen in almost every field has led to the establishment of a customer-oriented approach primarily in the private sector. When this approach yielded positive outcomes, the attention of the public sector also shifted towards it. In this regard, public administration, focusing on its own organizational development process, has introduced a new citizen-oriented approach. With this approach aiming to ensure effective participation of citizens in the decision-making process, relevant units have begun to emerge within public institutions and organizations. One of the most prominent of these units is the communication hotline named "ALO 153," which is the main subject of this study.

Inspired by the call center services offered by the private sector to its customers, the first application in the public administration domain under the guise of "ALO 153" was introduced in 1994 by the Istanbul Metropolitan Municipality under the name of "Beyaz Masa" (White Desk). As the application yielded successful results, the system extended to other metropolitan municipalities, provincial municipalities, district municipalities, and currently even to township municipalities. The hallmark of the ALO 153 application lies in the uninterrupted and direct communication with citizens, facilitated through face-to-face interaction, telephone lines, and social media channels. As stated within the study, both the strengths and weaknesses of the system are evident, and to concretize these aspects, research was conducted through the relevant department of the Kırşehir Municipality.

The relevant unit, operating under the name "AK Masa" (White Desk) within the Kırşehir Municipality since 2009, aimed to simplify, enhance reliability, and make communication between the municipality and citizens more effective and efficient. Although the effectiveness level of the AK Masa was debatable in its initial years, especially after 2013, it was embraced by citizens and began to be seen as a prominent application in relevant written sources. Furthermore, upon examining the activity reports of those years, it can be concluded that the most significant obstacle to the development of the system was the limited financial and technical resources of local governments, particularly the Kırşehir Municipality, and the lack of qualified personnel. Indeed, in 2019, a restructuring was initiated with the aim of strengthening the technical aspect of the application, and as a result of the process, the name of the relevant unit was changed to "People's Desk". While it may seem from an external perspective that only the name of the application has changed, it was observed during the municipality visit that this would be an incomplete inference. The emergence of a computer-supported application and the initiation of storing data in digital format represent outcomes of the change process experienced between 2019 and 2020. Therefore, it is notable that in each of these two years, the number of applications significantly lagged behind those in the years before and after.

Since its establishment, the Kırşehir Municipality People's Desk and ALO 153 Call Center application have consistently achieved remarkable levels of success. With the necessary and sufficient financial, administrative, and technical support, it will multiply its success and strengthen and advance citizen-local government communication to the utmost. The findings made within the context of the Kırşehir Municipality are also valid for the relevant units of all other local government institutions that provide services in this regard and keep their doors open to the process of change and development at all times.

RADEC Öğrenme Modeli Hazır Bulunuşluk Ölçeği Geliştirme Çalışması

Gülbahar SİNOPLU
Amasya Üniversitesi
gulbaharsinoplu99@gmail.com
ORCID ID: 0009-0002-1643-077X

Özgen KORKMAZ
Bandırma Onyedü Eylül Üniversitesi
orzgenkorkmaz@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-4359-5692

Sevilay KARAMUSTAFAOĞLU
Amasya Üniversitesi
sevilay2000@yahoo.com
ORCID ID: 0000-0002-2852-7061

Araştırma Makalesi	DOI: 10.31592/aeusbed.1565006
Geliş Tarihi: 10.10.2024	Revize Tarihi: 16.01.2025
	Kabul Tarihi: 27.02.2025

Atf Bilgisi

Sinoplu, G., Korkmaz, Ö. ve Karamustafaoglu, S. (2025). RADEC öğrenme modeli hazır bulunuşluk ölçeği geliştirme çalışması. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 21-40

ÖZ

Fen bilimleri eğitiminde günümüz öğrenme teorilerine uygun farklı öğrenme modelleri geliştirilip, etkililiği araştırılmaktadır. Bu modellerden biri RADEC öğrenme modelidir. Okuma (Read), Cevapla (Answer), Tartış (Discuss), Açıkla (Explain), Oluştur (Creat) aşamalarını içermektedir. Alan yazında bu öğrenme modeline yönelik hazır bulunuşluk düzeyinin belirlenmesi için uygun bir ölçek bulunmamaktadır. Bu bağlamda çalışmanın amacı, ortaokul öğrencilerinin RADEC öğrenme modelinin uygulamalarına yönelik hazır bulunuşluklarının belirlenmesinde yararlanılabilecek bir ölçek geliştirmektir. Araştırmanın örneklemini Orta Karadeniz Bölgesinde bulunan bir ilde farklı ortaokullarda öğrenim görmekte olan 478 ortaokul öğrencisi oluşturmaktadır. Ölçek geliştirme sürecinde literatür taraması ile RADEC öğrenme modelinin tüm aşamaları için gerekli hazır bulunuşluğa yönelik maddeleri içeren bir madde havuzu oluşturulmuştur. Kapsam geçerliğini sağlamak amacıyla fen bilimleri eğitimi, ölçek geliştirme ve ölçme değerlendirme uzmanlarının görüşleri alınarak ve 40 maddeden oluşan bir ölçek oluşturulmuştur. Ölçeğin faktör yapısı açımlayıcı faktör analizi ile ortaya konulmuştur. Ölçek son durumda üç faktör ve 22 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğe ilişkin hesaplanan Omega değeri .962 Cronbach Alpha güvenilirlik katsayısı .962 olarak tespit edilmiştir. Açımlayıcı faktör analizi sonucunda hesaplanan Cronbach Alpha ve Omega değerlerine göre RADEC öğrenme modelinin uygulamalarına yönelik hazır bulunuşluk ölçeğinin geçerli ve güvenilir veri toplama aracı olduğu belirlenmiştir. Çalışma sonucunda, 5'li likert türünde olan ve RADEC öğrenme modelinin uygulamalarına yönelik hazır bulunuşlukları ölçebilen geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı geliştirilmiştir. RADEC öğrenme modelini kullanmayı düşünen öğretmenlerin öğrencilerinin hazır bulunuşluk düzeyini belirlemesi ve akademisyenlerin çalışmalarında kullanması açısından önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: RADEC, fen öğretimi, hazır bulunuşluk, ölçek geliştirme.

RADEC Learning Model Readiness Scale Development Study

ABSTRACT

In science education, different learning models are developed in accordance with today's learning theories and their effectiveness is investigated. One of these models is the RADEC learning model. It includes the stages of Read, Answer, Discuss, Explain, and Create. There is no appropriate scale in the literature to determine the readiness level for this learning model. In this context, the aim of the study is to develop a scale that can be used to determine the readiness of middle school students for the applications of the RADEC learning model. The sample of the study consisted of 478 middle school students studying in different middle schools in a province in the Central Black Sea Region. In the scale development process, a pool of items including items for the readiness required for all stages of the RADEC learning model was created through literature review. In order to ensure content validity, a scale consisting of 40 items was created by taking the opinions of science education, scale development and measurement and evaluation experts. The factor structure of the scale was revealed by exploratory factor analysis. The final scale consists of three factors and 22 items. The Omega value calculated for the scale was .962 and the Cronbach Alpha reliability coefficient was .962. According to the Cronbach Alpha and Omega values calculated as a result of the exploratory factor analysis, it was determined that the readiness scale for the applications of the RADEC learning model was a valid and reliable data collection tool. As a result of the study, a valid and reliable 5-point Likert-type measurement tool that can

measure readiness for the applications of the RADEC learning model was developed. It is recommended for teachers who are considering using the RADEC learning model to determine the readiness level of their students and for academicians to use in their studies.

Keywords: RADEC, science teaching, readiness, scale development.

Giriş

Günümüzde bilim ve teknolojinin altın çağı olarak bilinen 21. yüzyılda birçok alanda ve dünya genelinde hızlı değişimler yaşanmaktadır (Calhaun ve Joyce, 2014; Nakano ve Wechsler, 2018). Bilim ve teknolojideki bu hızlı ve küresel değişim (World Economic Forum [WEF]) tarafından sanayi devrimi 4.0 olarak tanımlanan bu çağda günümüz insanı, küresel değişimlerin beraberinde getirdiği zorluklara karşı bazı gereksinimlere ihtiyaç duymuştur (Reynders, Lantz, Ruder, Stanford ve Cole, 2020). Gereksinim duyulan yetkinlikler 21. yüzyıl için önemli bir hale gelmiş ve bu yetkinliklerin nasıl geliştirileceği konusunda bir arayışa gidilmiştir. Bu arayış sonucunda tüm işaretler en etkili merkezin okul, uygulayıcılarının ise öğretmen olduğunu göstermiştir. Öğretmenlerin bu öğrenme sürecinde; “çoklu okuryazarlık becerileri, problem çözme, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme gibi üst düzey becerilerin” kazanılmasında öğrencilere rehberlik etmesi beklenir (Al-Maadadi ve Ihmeideh, 2018; Hanemann, 2015; Kibirige ve Mogofe, 2021). Son yıllarda öğretmenin rehber rolünde olduğu yenilikçi yaklaşımlara (Read-Answer-Discuss-Explain-Creat [RADEC]) adında yeni bir yaklaşım eklenmiştir. Diğer yenilikçi yaklaşımlarda olduğu gibi RADEC öğrenme modelinde de öğretmen rehber rolündedir. Öğretmen, bu rehberlik sürecinde öğrencileri tanıyıp öğrenme ortamını öğrencilerin öğrenmelerini zenginleştirecek şekilde tasarlamalıdır. Öğretmen, bu düzenlemeyi yaparken bazı materyal ve alternatif öğrenme modellerine ihtiyaç duymaktadır. Bu anlamda yenilikçi öğrenme modeli olan RADEC bu ihtiyaca cevap veren etkili bir modellerden biridir.

RADEC, Sopandi (2017) tarafından geliştirilen ve temeli Vygotsky'nin Yakınsal Gelişim Alanı teorisine dayanan ve ilk defa Malezya'da Kuala Lumpur'da bir konferansta tanıtılan alternatif bir öğrenme modelidir. RADEC öğrenme modeli, ilk defa Endonezya'da geliştirilerek ilköğretimde kullanılmıştır. Sopandi'ye (2017) göre bu model, bireylerin üst düzey becerilere sahip olmalarını, öğrencilerin bağımsız olarak öğrenmeye istekli olmalarını, iletişimde uzmanlaşmalarını, akranlarıyla öğrenme yeteneği kazanarak iş birliği yapmalarını ve ayrıca öğrencilerin materyali anlamalarını destekleyen bir öğrenme modelidir (Sopandi, Sukardi ve Riandi, 2021). Aynı zamanda RADEC, öğrencilerin bağımsız öğrenmelerini desteklerken bununla beraber özgüven, sorumluluk duygusu ve inisiyatif alma gibi çeşitli özelliklerinin de gelişmesini sağlar (Pratiwi ve Laksmiwati, 2016). Aynı zamanda sözdizimi bakımından da kolay hatırlanabilen bir modeldir. RADEC, öğrenme modelinin aşamaları şu şekilde açıklanmıştır:

- (1) Read (Oku) aşaması, öğrencilerin ön bilgileri edinmeleri ve okuduğunu anlama becerisi geliştirebilecekleri bir basamaktır. İlk aşama olan bu kısımda öğretmen tarafından ilgili konuyla yönelik evde okuma ödevi verilir, öğrenci ders kitabı, basılı medya, internet, elektronik kaynaklar gibi çevrimiçi okuryazarlık becerisiyle derinlemesine bir araştırma gerçekleştirir (Pratama, Sopandi ve Hidayah, 2019). Bu aşama, öğrencilerin öğrenme çıktılarını hâkim olmasını sağlar (Petscher, vd., 2020). Bunun yanı sıra üst düzey düşünme becerileri ile okuma yeteneği arasında olumlu yönde bir ilişki olduğu bilinmektedir, yani okuma becerileri geliştikçe üst düzey düşünme becerileri de gelişecektir (Nourdad, Masoudi ve Rahimali, 2018).
- (2) Answer (Cevapla) aşamasında öğrenci ön öğrenmelerini harekete geçirir. Öğretmen bu aşamada öğrencileri bulmaları gereken sorulara yöneltir. Öğrenciler bu aşamada araştırma sonuçlarını soru cevap şeklinde sunarken arkadaşlarıyla iş birliği becerilerini de geliştirmiş olur (Beers, 2011).
- (3) Discuss (Tartış), bu adımda öğrenciler fikir alışverişinde bulunduktan sonra cevapla aşamasındaki cevaplarını açıklayarak kavramsal anlamalarını daha da derinleştirerek grup tartışması yaparlar. Öğretmen bu aşamada gruplar arası iletişimi sağlamakla görevlidir.

Tartışmada amaç, doğru cevabın üretilmesinin yanında iletişim becerileri güçlü öğrenciler yetiştirmektir. Aynı zamanda bu adım öğretmenin, yaratıcı düşünme becerisine sahip öğrencileri fark ettiği bir aşamadır. Bu aşama aynı zamanda öğrencilerin soru sorma ve problem çözme stratejilerini kullanmasını sağlar (Petrovska ve Veselinovska, 2013). Murphy, Rowe, Ramani ve Silverman (2014) yaptıkları araştırmada eleştirel-analitik düşünme becerilerinin tarafların birbirini zorladıkları tartışmalar sonucunda kazanıldığı sonucuna ulaşmışlardır.

- (4) Explain (Açıkla) aşamasında, ileri düzeyde açıklama içeren bu bölümde öğrenciler, bilişsel öğrenme yönleri kullanılarak sunum gerçekleştirir. Öğretmen ise, bu sırada sunumu yapan öğrencinin anlattığı bilgilerin bilimselliğini sorgulayarak geri bildirimde bulunur. Bunun yanı sıra öğretmen, diğer gruptan olan öğrencileri konuyla ilgili merak ettikleri yerleri sormaya veya konuyla ilgili eklemek istedikleri bilgileri paylaşmaları için harekete geçirir. Öğrencilerin bu aşamada kendilerini keşfetme ve topluluk önünde konuşma kabiliyeti geliştirmesi hedeflenir (Sukardi, Sopandi ve Riandi, 2021). Konuşma yeteneği 21. yüzyılda kazanılması istenilen önemli bir beceri olduğundan bu aşama oldukça önemlidir (Agustin ve Puspita, 2020).
- (5) Creat (Oluştur) aşamasında, gruplar kendi aralarında uzlaştıkları bir proje tasarımı gerçekleştirirler (Satria ve Sopandi, 2019). Öğrenciler materyalle ilgili özgün fikirler ve stratejiler geliştirir. Öğretmen bu süreçte öğrencilerin yaratıcı fikirlerini ve proje aşamalarını görebileceği bir çalışma sayfasıyla öğrencilere rehberlik eder. Öğretmen bu aşamada öğrencilere ilham veren çalışma örneklerini sunar ve öğrencilerinden de sorunlara karşı benzersiz çözüm önerileri düşünerek sunmalarını ister.

RADEC, öğrencilerin eleştirel düşünme, problem çözme gibi becerileri, üst düzey düşünme becerilerinin kazandırılmasında, öğrenme çıktılarının daha hızlı ve kalıcı bir şekilde öğrenilmesinde etkili olan ve 21. yüzyıl becerilerini bütünsel olarak geliştirmeyi hedefleyen bir öğrenme modelidir (Karlina, Sopandi ve Sujana, 2020; Pratama, Sopandi ve Hidayah, 2019; Satria ve Sopandi, 2019). RADEC öğrenme modelinin öğrencilerin, üst düzey düşünme becerilerin geliştirilmesi, yaratıcı düşünme becerisi ve materyal odaklı kazanımları öğrenme gibi birçok açıdan faydalı bir yöntemdir. Bunun yanı sıra öğrenme sürecinin ve çıktılarının iyileştirilmesinde ve öğretmenlerin pedagojik yeterliliklerini geliştirmeleri açısından etkili olduğu söylenmektedir (Sopandi ve Handayani, 2019; Sukmawati, Sopandi ve Sujana, 2020). RADEC, öğrencilerde kavram hakimiyeti sağlayan evrensel bilim öğrenme stratejilerinden biridir (Sukardi, vd., 2021).

RADEC öğrenme modelinin eğitim dünyasına sunduğu bazı avantajlar şu şekildedir: (1) öğrenmelerin, öğretmenden çıkarak öğrenci hakimiyetine geçmesi; (2) öğrenciye öğrenme bağımsızlığı sağlaması; (3) öğrencilerin ön bilgilerini harekete geçirerek ilgili materyal ile bağlantıyı kurması; (4) bağlam temelli olması; (5) öğrencileri araştırmaya, sorgulamaya, konuyla ilgili tartışmaya, araştırma stratejileri geliştirmeye ve üzerinde çalışılan konuyla ilgili yenilikçi ürünler sergilemeye teşvik etmesi ve (6) öğrenci öğrenmelerinin birbirlerine ilham vermesini sağlar (Pratama, Sopandi ve Hidayah, 2019).

Alan yazın taraması yapıldığında RADEC öğrenme modelini kullanan araştırmacılar eleştirel ve yaratıcılık becerilerini içeren kritik düşünme becerilerinden yararlanmış ancak RADEC ile ilgili ulusal ve uluslararası literatürde hazır bulunmuşluk ölçeğine rastlanılmamıştır. Bu nedenle geliştirilen ölçeğin RADEC öğrenme modelini kullanmayı düşünen öğretmenlerin öğrencilerinin hazır bulunmuşluk düzeyini belirlemesi, akademisyenlerin çalışmalarında kullanması açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca öğrencilerin okuma, cevaplama, tartışma, açıklama ve yaratıcılık becerileri gibi 21. yüzyıl becerilerinin ne düzeyde olduğunu tespit etme açısından önemlidir. Bu anlamda geliştirilen bu ölçeğin RADEC öğrenme modelinin öğrencilerin hazır bulunmuşluklarını tespit etmek adına önemli olduğu ve daha önce böyle bir ölçeğin çalışılmamış olması açısından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Daha önce RADEC konusuyla ilgili çalışılmaması araştırmanın farkını ve özgünlüğünü ortaya koymaktadır. Sonuç olarak bu araştırmada, ortaokul öğrencilerin RADEC öğrenme

modelinin uygulamalarına yönelik hazır bulunuşluk ölçeği geliştirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın ana problemi, RADEC öğrenme modeli hazır bulunuşlukları ölçeğinin geçerliği ve güvenilirliği nedir? Araştırmanın alt problemleri,

1. RADEC öğrenme modeli hazır bulunuşluk ölçeğinin geçerliği nedir?
2. RADEC öğrenme modeli hazır bulunuşluk ölçeğinin güvenilirliği nedir?

Yöntem

Araştırma Deseni

Bu çalışmada nicel araştırma yöntemlerinden olan betimsel tarama deseni kullanılmıştır. Betimsel tarama; var olan mevcut durumun betimlenmesinde, değişkenler arasındaki ilişkinin tespit edilmesinde kullanılan bir modeldir. Betimsel taramada amaç, evrenin özelliklerini tanımlamaktır. Betimsel tarama modeli, araştırmacıların ilgilendikleri durum veya olaylar ile ilgili veri toplamlarını ve bunun sonucunda da verileri analiz etmelerini sağlar (Özmen ve Karamustafaoğlu, 2019). Betimsel tarama, sosyal bilimlerde yaygın olarak kullanılan ve daha çok büyük gruplar üzerinde müdahale yapılmadan çalışma olanağı sunan bir araştırma modelidir (Büyüköztürk, 2014). Bu bağlamda araştırmada Ortaokul 8. sınıf öğrencilerinin RADEC öğrenme modeli uygulamalarına yönelik hazır bulunuşluk düzeylerini belirlemek amacıyla ölçek geliştirme çalışması yürütülmüştür.

Evren ve Örneklem

Ortaokul öğrencilerinin RADEC öğrenme modeli uygulamalarına yönelik hazır bulunuşluk düzeylerinin belirlenmesi amacıyla yürütülen bu çalışmada uygun örnekleme yönteminden yararlanılmıştır. Uygun örnekleme yöntemi; zaman, maliyet ve çalışma gücü bakımından oldukça ekonomik bir yöntemdir (Büyüköztürk, Kılıç, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2012:92). Genellikle sosyal bilimlerde kullanılan uygun örnekleme yönteminin araştırmaların pilot çalışmalarında kullanılması tavsiye edilmektedir (Gürbüz ve Şahin, 2015).

Araştırmanın evreni, 2023-2024 eğitim-öğretim yılında Orta Karadeniz Bölgesinde bir ildeki ortaokullarda öğrenim görmekte olan 5.,6.,7. ve 8. sınıf öğrencilerinden oluşurken, örnekleme ise uygun örnekleme yöntemi ile seçilen toplam 478 öğrenciden oluşmaktadır. Bu örneklemin belirlenmesindeki amaç, araştırmacının araştırma sonuçlarını genelleyeceği grup için geçerli sonuçlar vermesi ve aynı zamanda araştırma sonuçlarının ulaşılabilir olmasıdır (Büyüköztürk, 2018). Tablo 1’de çalışma grubunu ait öğrencilerin demografik özellikleri betimsel olarak verilmiştir.

Tablo 1

Çalışma Grubuna Ait Öğrencilerin Demografik Özelliklerinin Frekans ve Yüzde Dağılımı

Özellik	Frekans (f)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kız	273
	Erkek	205
	Toplam	478
Sınıf Düzeyi	5	84
	6	87
	7	122
	8	185
	Toplam	478

Tablo 1 incelendiğinde cinsiyet bakımından kız öğrencilerin sayısının erkek öğrencilerin sayısına göre daha fazla olduğu görülmektedir. Sınıf düzeyi açısından incelendiğinde araştırmaya en çok katılımın 8. sınıf en az katılımın ise, 5. sınıf olduğu belirlenmiştir.

Madde Havuzu Oluşturma Süreci

RADEC öğrenme modeline yönelik hazır bulunuşluk düzeylerinin belirlenmesi kapsamında geliştirilen ölçeğin madde havuzu oluşturma sürecinde öncelikle hem RADEC öğrenme modeli hem de hazır bulunuşluk becerileri ile ilgili uluslararası ve ulusal çalışmalar değerlendirilmiştir. Örneğin: “Evrin Öğretimi Öz Yeterlilik Ölçeği (İnan, İrez, Tosunoğlu ve Çakır, 2017), Fen bilimleri Öğretimin Öz Yeterlilik Ölçeği (Gözüm ve Güneş, 2016), Astronomi Konularının Öğretimi Öz yeterlik Ölçeği (Demirci, 2017), Çevre Eğitimi Öz yeterlik Ölçeği (Özlü, Özer Keskin ve Gül, 2013)”.

RADEC öğrenme modeli ile ilgili 2017'den 2024'e kadar Endonezce ve İngilizce olarak yayınlanmış RADEC öğrenme modeli ve fen anahtar kelimeleriyle Google Akademik, Dergi Park, Ulusal YÖK Tez Merkezi, EBSCO, Web of Science veri tabanlarından literatür taraması yapılmıştır. Literatür taramasında Avcı, Çelik ve Bayram (2022: 278-297); Batur ve Alevli (2014: 22-30); Baştuğ ve Keskin (2012: 227-244) çalışmalarından yararlanılmıştır. Literatür taramasından sonra 40 maddelik ölçek madde havuzu oluşturulmuştur. Madde havuzu oluşturulmasında RADEC öğrenme modelinin aşamaları ve bu aşamaların gerektirdiği beceriler dikkate alınmıştır. Ölçek havuzunda RADEC öğrenme modelinin “READ” aşaması için 9, “ANSWER” aşaması için 8, “DISCUSS” aşaması için 8, “EXPLAIN” aşaması için 7 ve “CREAT” aşaması için 8 madde olmak üzere toplam 40 madde bulunmaktadır. Madde havuzu oluşturma süreci tamamlandıktan sonra alan uzmanı olarak dördü Fen Bilimleri eğitiminde, biri ölçek geliştirme alanında uzman beş akademisyenden uzman görüşü alınmıştır. Ayrıca ölçek maddelerindeki ifadelerin anlam bütünlüğünü incelemesi için Milli Eğitim Bakanlığı [MEB], kurumunda görev yapmakta olan iki Türk dili uzmanından görüş alınmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda 40 maddeden oluşan havuzdan madde çıkarılmadan maddeler üzerinde gerekli düzeltmeler yapılarak madde havuzu düzenlenmiştir. Bu çalışmalar yapılırken Delphi tekniğinden yararlanılmıştır. Delphi tekniği uzman tavsiyelerinden, uzmanların önceki görüşlerinden ve uzmanlara tekrarlanan anketlerden elde edilen görüşlerden yararlanılan bir tekniktir (Linstone ve Turoff, 2002). Bir başka deyişle Delphi, benzer durumlara ilişkin görüşlerin farklı olduğu ortamlarda fikir birliğine varmanın bir yolu olarak kullanılan bir tekniktir. Geri bildirimler sonucunda yapılan tüm bu düzenlemelerin ardından ölçek maddelerine son şekli verilip ölçek uygulanmıştır. Aşağıda uzman görüşü uyuma tablosu ve uzlaşma katsayıları Tablo 2’de belirtilmiştir.

Tablo 2

Uzman Görüşü Uyuşma Durumu

Maddeler	Uygun	Kalabilir	Uygun değil	Uzlaşma katsayısı
1	2	2	1	0.8
2	4	1	0	1
3	3	2	0	1
4	4	1	0	1
5	4	0	1	0.8
6	4	0	1	0.8
7	4	1	0	1
8	3	1	1	0.8
9	3	1	1	0.8
10	3	2	0	1
12	3	1	1	0.8
13	5	0	0	1
14	3	0	2	0.6
15	4	1	0	1
16	3	1	1	0.8
17	5	0	0	1
18	3	1	1	0.8
19	4	0	1	0.8
20	5	0	0	1
21	4	0	1	0.8
22	5	0	0	1
23	4	1	0	1

24	4	0	1	0.8
25	3	1	1	0.8
26	5	0	0	1
27	5	0	0	1
28	5	0	0	1
29	5	0	0	1
30	4	1	0	1
31	3	1	1	0.8
32	2	3	0	1
33	3	2	0	1
34	4	1	0	1
35	3	2	0	1
37	5	0	0	1
36	3	1	1	0.8
37	5	0	0	1
38	4	1	0	1
39	4	1	0	1
40	3	2	0	1

Tablo 2’de belirtildiği gibi ölçek sorularıyla ilgili görüş bildiren uzmanların uyuşma katsayıları 0.6 ile 1 sayıları arasında değer almaktadır. Madde havuzunun son hali verildikten sonra ölçeğin likert tipi bir ölçek olmasına karar verilmiştir. Ölçeklerde daha çok likert tipi derecelmeli uygulamalar tercih edilmektedir (Erkuş, 2016). Bireylerin bir konu hakkındaki fikir, tutum veya davranışlarını ölçerken likert tipi test kullanılmaktadır. Bu doğrultuda, geliştirilen ölçek “5- Her zaman, 4- Sık sık, 3- Bazen, 2- Nadiren ve 1- Hiçbir zaman” olmak üzere 5’li likert tipindedir. Likert tipinde her bireyin verdiği cevaplar toplandıktan sonra toplam sayıyla her öneriye verilen sayı arasındaki korelasyon hesaplanır. Güçlü önermeler kalırken zayıf önermeler değerlendirmeye alınmaz. Bu açıdan likert tipi ölçeklerin diğer yöntemlere göre geçerliliği ve güvenilirliği açısından en çok kullanılan yöntem olduğu bilinmektedir (Altunışık, Coşkun, Bayraktaroğlu ve Yıldırım, 2010; Erkuş, 2016; Hoşgörür, 1997).

Veri Toplama Araçları

Oluşturulan madde havuzuna uzman görüşleriyle sonra son hali verilmiş olup sonrasında da Google Forms aracılığıyla hazırlanan ölçek formu öğrencilere çeşitli yollardan (Whatsap, E-posta ve Facebook) ulaştırılmıştır. Verilerin tamamı online olarak toplanmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

RADEC öğrenme modeli hazır bulunuşluk ölçeği 40 maddeden oluşturulmuştur. Ölçeğe Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett’s Test of Sphericity analizleri yapıldıktan sonra Açıklayıcı Faktör Analizi (AFA) yapılmıştır. Ölçeğin kaç faktörden oluştuğunu ve faktör yüklerini belirlemek için betimsel analiz kullanılmıştır. Yapılan analizler sonucunda ölçek üç faktörlü olarak belirlenmiştir. Üç faktörlü olmasından dolayı faktör yükleri için varimax dik döndürme tekniği uygulanmıştır. Faktör yükü 0.40’tan düşük maddeler ölçekten atılmıştır. Amaca hizmet etme düzeyini belirlemek için de her bir faktör için bivariete corelasyon kullanılmıştır. Maddelerin ayırt ediciliğini tespit etmek için % 27 üst grup ve %27 alt grup hesaplanarak üst grup ve alt grup arasındaki farka bakılmıştır. Güvenirliliği belirlemek üzere iç tutarlılık katsayıları hesaplanarak Cronbach Alpha ile McDonald’s Omega kararlılık testleri yapılmıştır. İç tutarlılığın belirlenmesinde Cronbach Alpha ve Omega güvenirlilik katsayısı değerlerine bakılmıştır. Ölçeğin kararlılık düzeyi için kalan ölçek maddeleri üç hafta sonra tekrardan uygulanarak ilk uygulama ile ikinci uygulama arasındaki korelasyon değeri belirlenmiştir.

Araştırma Etiği

Bu çalışma, araştırma ve yayın etiğine uyularak geliştirilmiştir. Etik kurul sürecinde ise bu çalışma üniversitedeki etik kurul tarafından incelenerek kabul görülmüştür. Çalışmada ölçek tarafımızca geliştirilmiş olup izin alınması gereken kurum ve kişilerin olmadığını beyan ederiz.

Bulgular

Geçerlik

Hazırlanan ölçeğin yapı geçerliği “Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)” ile, amaca hizmet etme durumu toplam korelasyon analiziyle değerlendirilmiştir. Maddelerin ayırt edicilikleri; “alt ve üst grup” arasındaki farklılıklardan yola çıkarak belirlenmiştir. Analiz sonuçları dikkate alınarak belirlenen bulgular alt başlıklarda sunulmuştur.

Yapı Geçerliği

Açımlayıcı Faktör Analizi (AFA)

Veri toplama aşamasından sonra elde edilen verilerin analizi ile KMO değeri .966 ve Barlett testi değeri $\chi^2=8018,340$; $sd=231$ ($p=0,000$) şeklindedir. Çıkan bu sonuçlar doğrultusunda toplanan verilerle faktör analizi yapılmasına karar verilmiştir. Dik (orthogonal) ve eğik (oblique) olmak üzere iki çeşit döndürme yöntemi vardır. Sosyal bilimlerde genellikle dik döndürme tekniği olan varimax kullanılır. Yani faktörler eksenin konumu değiştirilmeden (90 derece) olacak şekilde döndürülür. Çalışmada Faktör yüklerini belirlemek amacıyla Varimax dik döndürme tekniği kullanılmıştır. Varimax dik döndürme tekniği, maddelerin faktör yüklerinin hesaplanması, faktör yapısının belirlenmesi ve adlandırılmasında kullanılır. Varimax dik döndürme tekniği, madde yük durumları ve madde dağılım durumlarına göre faktör analizi için 4 kez gerçekleştirilmiştir. Birinci analizde 4 faktörlü bir yapı ortaya çıkmış ve 26., 17., 30., 28., ve 20. maddeler birden fazla faktöre dağıldıkları için madde havuzundan çıkarılmıştır. İkinci faktör analizi sonucunda ise 3 faktörlü bir yapı ortaya çıkmış ve madde 19., 23., 18., 29., 24. ve 21. maddeler ölçekten çıkarılmıştır. Üçüncü faktör analizinde yine 3 faktörlü bir yapı elde edilmiş ve 22., 16., ve 6. maddeler birden fazla faktöre dağıldığı için ölçekten çıkarılmıştır. Son faktör analizinde ise 34., 36., 35., ve 32. maddeler madde havuzundan çıkarılmıştır. Yapılan tüm analizlerin sonucunda ölçek 3 faktör olarak belirlenmiştir.

Şekil 1. Özdeğerler -Faktörler

Şekil 1’de görüldüğü üzere 3. noktadan sonra eğimde düzleşme görülmektedir. Bu durum ölçeğin 3 faktörlü olduğunu göstermektedir. Analizler sonucunda Rotated Component Matrix değerleri incelendiğinde ilgili yapının üç faktörlü olduğu görülmüştür. Ölçekte yer alan 22 maddenin Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçlarına ilişkin bulgular Tablo 3’ te belirtilmiştir.

Tablo 3
Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Maddeler	Ort. Var.	F1	F2	F3
M10. Grafik, şekil, resim, vb. görselleri anlayıp açıklayabilirim.	.700	.783		
M13. Sorulan sorulara doğru cevap vermek için çabalarım.	.714	.736		
M1. Akıcı bir şekilde okuyabilirim.	.606	.732		
M14. Önceki bilgilerimi kullanarak sorulan soruları cevaplayabilirim.	.724	.717		
M9. Okuduklarımı anlatarak özetleyebilirim.	.690	.715		
M3. Etkili bir şekilde okuyabilirim.	.655	.706		
M2. Okuduklarımı anlaşılır bir şekilde aktarabilirim.	.636	.706		
M11. Sorulan sorulara çoğunlukla doğru cevaplar verebilirim.	.618	.686		
M27. Sorulan sorulara verdiğim cevaplarla arkadaşlarıma katkı sağlayabilirim.	.635	.664		
M15. Sorulan sorulara özgün cevaplar verebilirim	.658	.650		
M12. Araştırmalarım sonucunda öğrendiğim bilgileri açık bir şekilde ifade edebilirim.	.685	.624		
M25. Tartışma kurallarına uygun bir şekilde görüşümü savunabilirim.	.560	.614		
M39. Öğrendiğim konuyla ilgili farklı deneyler tasarlayabilirim.	.791		.833	
M38. Öğrendiğim konuyla ilgili iki boyutlu (poster, levha vb.) ve üç boyutlu (model, maket vb.) materyaller hazırlayabilirim.	.675		.777	
M37. Günlük yaşamda karşılaşılan sorunları çözmeye dönük yaratıcı projeler tasarlayabilirim.	.714		.741	
M40. Konuya ilgili geliştirdiğim yaratıcı sorular sayesinde tartışmaya farklı bir boyut kazandırabilirim.	.657		.678	
M33. Konuyla ilgili sorunlara çözüm üretmek için değişik stratejiler geliştirebilirim.	.643		.581	
M31. Tartışma sırasında anlamadığım yerlerin daha iyi açıklanması için sorular sorabilirim.	.594		.551	
M5. Bilimsel okuryazarlığımı geliştirmek için okumalar yapabilirim.	.805			.817
M7. Konuyla ilgili bilimsel okuryazarlık becerilerimi geliştirecek okumalar yaparım.	.776			.784
M8. Okuduğunu anlama egzersizleri yaparım.	.703			.723
M4. Bir konuyu öğrenebilmek için farklı kaynaklardan araştırma yapabilirim.	.680			.645
Özdeğerler		12.457	1.344	1.119
Açıklanan varyans		56.625	6.110	5.088
Toplam varyans	67.823			

Tablo 3'te belirtildiği gibi hazırlanan ölçek üç faktörden oluşmaktadır. Ölçek, birinci faktör 12, ikinci faktör 6, üçüncü faktör ise 4 maddeden olmak üzere toplam 22 maddeden oluşmaktadır. Birinci faktörde faktör yükleri .614 ile .783 arasında farklı değerler aldığı görülmektedir. Birinci faktör 12.457 öz değere sahip ve faktörün toplam varyansa katkısı 56.625'dir. İkinci faktörde faktör yükleri .551 ile .833 arasında olup öz değeri 1.344'tür ve toplam varyansa katkısı 6.110'dur. Üçüncü faktörde ise faktör yükleri .645 ile .817 arasında değişmekte olup ölçekte 1.119 özdeğere sahiptir ve toplam varyansa katkısı 5.088'dir.

Yapılan analizler sonucunda her bir faktörün maddeleri ayrıca analiz edildikten sonra faktörler isimlendirilmiştir. 12 maddeden oluşan birinci faktör "hazır bulunuşluk ve öz güven", 6 maddeden

oluşan ikinci faktör “*problem çözme ve üretme*”, 4 maddeden oluşan üçüncü faktör ise; “*okuma becerileri*” olarak isimlendirilmiştir.

Amaca Hizmet Etme

Ölçeğin amaca hizmet durumu madde korelasyon analizi ile gerçekleştirilmiş ve ilişki düzeyi Tablo 4’te sunulmuştur.

Tablo 4

Madde Toplam Puanları Korelasyonu

F1: Hazır Bulunuşluk ve Öz Güven		F2: Problem Çözme ve Üretme		F3: Okuma Becerileri	
Madde No	r	Madde No	r	Madde No	r
M10	.818**	M39	.855**	M5	.883**
M1	.755**	M37	.839**	M7	.871**
M13	.844**	M38	.791**	M8	.846**
M9	.831**	M40	.810**	M4	.830**
M14	.849**	M33	.811**		
M2	.793**	M31	.782**		
M11	.785**				
M27	.798**				
M15	.803**			F1	.877**
M12	.823**			F2	.813**
M25	.753**			F3	.781**
M3	.791**			Ftoplam	.990**

N=478; **p<0.001; *p<0.005

Tablo 4’te “madde test korelasyon katsayıları” ile “toplam puanları” birinci faktörün .755- .849; ikinci faktörün .782- .855; üçüncü faktörün .830-.883 olduğu anlaşılmaktadır. Ölçekteki maddelerin her biri ölçeğin bütünüyle pozitif yönde anlamlı olarak ilişkili olduğu görülmektedir (p<.001). Madde toplam korelasyon değerleri incelendiğinde her bir maddenin ait olduğu faktör için amaca hizmet etmektedir.

Madde Ayırt Ediciliği

Madde ayırt ediciliği “bağımsız örneklem t-testi” ile hesaplanmış ve %27’lik üst grup ve %27’lik alt gruplarla yapılan analiz bulguları Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5

Madde Ayırt Edicilik Güçleri

F1: Hazır Bulunuşluk ve Öz Güven		F2: Problem Çözme ve Üretme		F3: Okuma Becerileri	
Madde No	t	Madde No	t	Madde No	t
M10	12.570**	M39	20.633**	M5	17.953**
M1	13.802**	M37	21.402**	M7	16.991**
M13	12.617**	M38	19.349**	M8	16.549**
M9	15.994**	M40	19.448**	M4	16.119**
M14	16.872**	M33	23.800**		
M2	15.607**	M31	19.291**		
M11	14.481**				
M27	16.785**			F1	20.973**
M15	16.044**			F2	30.321**
M12	20.054**			F3	21.488**
M25	14.846**			Total	27.735**
M3	16.442**			df: 257	p<.001

N=478 **=p<0.001; *=p<0.005

Tablo 5'te görüldüğü gibi 3 faktör ve 22 madde toplamları için yapılan bağımsız örneklem t testi sonuçları incelendiğinde en düşük değer 12.570 en yüksek değer ise 23.800 arasında değiştiği görülmektedir. Ölçeğin bağımsız örneklem t testi sonucunda çıkan toplam t değeri ise 27.735 olarak belirlenmiştir. Elde edilen değerler anlamlıdır ($p < .001$). Yapılan bu bağımsız örneklem t testi analizi sonucunda her bir maddenin ve ölçeğin hepsinin ayırt ediciliğinin yüksek düzeyde olduğu söylenebilir.

Güvenirlilik

İç tutarlık ve kararlılık analizleriyle ölçeğin güvenirliliği tespit edilmiştir.

İç Tutarlılık

Ölçeğe ait iç tutarlılığını belirlemek üzere Cronbach Alpha ve Omega güvenirlilik analizleri kullanılmıştır. Ölçeğin tamamına ve faktörlere ilişkin analiz sonuçları Tablo 6'da verilmiştir.

Tablo 6
Ölçeğin Tamamına Ait Güvenirlilik Analizi Sonuçları

Faktör	Madde sayısı	Omega	Cronbach Alpha
F1: Hazır Bulunuşluk ve Öz Güven	12	.950	.950
F2: Problem Çözme ve Üretme	6	.897	.898
F3: Okuma Becerileri	4	.881	.880
Toplam	22	.962	.962

Tablo 6 incelendiğinde faktörlerin toplam Omega değeri .962 ve toplam Cronbach Alpha iç tutarlılık katsayı değeri .962 olarak görülmektedir. Analiz sonuçlarına bakıldığında ölçeğin Cronbach Alpha değerinin yüksek olduğu görülmektedir. Büyüköztürk (2002) tarafından Cronbach Alpha değerinin 0.70 ve üzeri olması ölçeğin güvenirliliği bakımından yeterli ve önemli olduğu belirtilmektedir.

Kararlılık Düzeyi

Kararlılık düzeyi için test tekrar test yöntemi kullanılmıştır. Kararlılık düzeyi için 22 maddeden oluşan ölçek 2 hafta arayla 27 kişiye tekrar uygulanmıştır. Pearson spearman korelasyon katsayı yöntemi kullanılarak yapılan analizlerin bulguları Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7
Maddelere Ve Faktörlere Ait Test Tekrar Test Sonuçları

Hazır Bulunuşluk ve Öz Güven		Problem Çözme ve Üretme		Okuma Becerileri	
Faktör 1		Faktör 2		Faktör 3	
Madde No	r	Madde No	r	Madde No	r
M10	.906**	M39	.828**	M5	.605**
M1	.730**	M37	.570**	M7	.843**
M13	.841**	M38	.818**	M8	.424*
M9	.670**	M40	.731**	M4	.675**
M14	.700**	M33	.550**		
M2	.496**	M31	.713**	Faktör	r
M11	.675**			F1	0.946**
M27	.477*			F2	0.884**
M15	.767**			F3	0.840**
M12	.833**			Toplam Faktör	0.946**
M25	.631**				
M3	.897**				

N=27; * $p < 0.001$; ** $p < 0.005$

Tablo 7 dikkate alınarak faktörlere ait test tekrar test sonuçları incelendiğinde en yüksek F1 faktörü 0.946 en düşük ise 0.840 ile F3 faktörüdür. “Test tekrar test yöntemi” ile belirlenen “korelasyon katsayılarının” .424 ile .906 arasında, anlamlı ve pozitif yönde ilişkinin olduğu söylenebilir. Ölçeğin tamamına yönelik korelasyon değeri ise .946’dır. Bu sonuç her bir ilişkinin anlamlı düzeyde pozitif olduğunu göstermektedir. Yapılan bu analiz sonuçları doğrultusunda ölçeğin kararlı ölçüme sahip olduğu söylenebilir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmada ortaokul öğrencilerinin RADEC öğrenme modeli uygulamalarına yönelik hazır bulunuşluk ölçeği geliştirilmiştir. RADEC öğrenme modeli uygulamalarına yönelik hazır bulunuşluk ölçeği 5’li Likert tipi olarak hazırlanmıştır. Ölçekte yer alan maddeler “1-Kesinlikle yapamam, 2-Kısmen yapamam, 3-Kararsızım, 4-Kısmen yapabilirim, 5-Kesinlikle yapabilirim” seçeneklerinden oluşmaktadır. Ölçeğin geçerliliği faktör analizi ile belirlenmiştir. Açıklayıcı faktör analizi ile ölçeğin 3 faktör ve 22 madden oluştuğu belirlenmiştir. Bu faktörler üç başlık altında toplanmıştır. Bu üç faktör Hazır Bulunuşluk, özgüven ve Problem Çözme isimlerinden oluşmaktadır. Hazır bulunuşluk; bireylerin, herhangi bir etkinliği eylemi gerçekleştirmek üzere bilişsel, duyuşsal, sosyal ve psikomotor gibi beceri yönlerinden hazır olmasıdır (Sönmez ve Akgül, 2015: 307). Bireylerin herhangi bir işi yapabilmesi veya yeni davranışlar kazanması için öncelikle bireylerin yeterli bilgi ve olgunluğa erişmesi gerekir. Bu açıdan bakıldığında RADEC öğrenme modelinin etkili bir şekilde uygulanabilmesi açısından hazır bulunuşluk kavramını irdelemek oldukça önemlidir. Literatür incelendiğinde hazır bulunuşluğun eğitim ve öğretim ile ilgili dikkat edilmesi gereken ilk kriter olduğu görülmektedir (Özaslan, 2020).

Özgüven, kişinin kendi dünyası, bedeni ve davranışları üzerinde kontrole sahip olduğunu bilmesidir (Gökner, 2012). Özgüven, aynı zamanda kişinin kendini değerlendirerek kendisi hakkında oluşturduğu öznel yargılardan oluşan düşünce bütünüdür. Humphreys’e (2008) göre benlik saygısının iki boyutu vardır: sevildiğini hissetmek ve yetenekli hissetmektir. Özellikle ikinci boyut ele alındığında kendini yetenekli hisseden öğrencilerin ulaşılabilir hedefler koyarak başarıya ulaşması çok daha kolay olacaktır.

Problem çözme, günlük hayatta bireylerin ihtiyaç duyduğu temel yaşam becerilerinin öğrenme ortamlarında küçük bir alıştırmayı yapılarak gerçek hayata transferinin sağlanarak kazanılması gereken önemli bir beceridir. Gaigher, Rogan ve Braun’a (2007) göre problem çözme, düşünme becerilerini geliştirmeye ve yeni fikirler üretmeye yönelik bir içselleştirme sürecidir. Problem çözme süreci sayesinde öğrenciler öğrendikleri bilgileri düzenleme konusunda daha fazla fırsata sahip olurlar. Bu anlamda son yıllarda öğrenme teorilerindeki gelişmelerden hareketle öğretmenler problem çözme becerileri başta olmak üzere birçok üst düzey düşünme becerilerinin kullanımını teşvik ederek bu becerileri öğrenme ortamlarına entegre etmektedirler (Foshay ve Kirkley, 2003). Çalışmada öğrencilerin farklı deneyler, projeler tasarlama veya günlük hayatta karşılaştıkları problemlere karşı çözüm odaklı stratejiler geliştirme konusunda verdikleri cevaplardan dolayı üçüncü faktör Problem Çözme ve Üretim olarak belirlenmiştir.

Öğrenmeyi öğrenmek; bireyin öğrenme sürecini organize edebilmesi, bilgiyi ve zamanı yönetebilmesi, öğrenme sürecini ve öğrenme ihtiyaçlarını belirleyebilmesi yeteneği olmasının yanı sıra hayat boyu öğrenmenin de temelidir (Coşkun ve Demirel, 2012). Başka bir ifadeyle kişisel gelişim, yaşam boyu öğrenme becerilerinin gelişmesini sağlayan, kendi kendine öğrenme sürecidir. Başka bir ifadeyle kişisel gelişim, yaşam boyu öğrenme becerilerinin gelişmesini sağlayan, kendi kendine öğrenme sürecidir. Hoban ve Sersland, (1999, 2000), Hoban, Sersland ve Raine’nin (2001) araştırmalarının sonuçlarına göre bireysel çalışmanın öğrenmeye hazırlanmada en önemli faktörlerden biri olduğunu göstermişlerdir. Kendi kendini yönlendiren öğrenciler, öğrenmede çok az yardıma ve rehberliğe ihtiyaç duyan, bağımsız olarak iyi çalışabilen, etkili yöntemler seçebilen ve öğrenme hedeflerine ulaşmak için çevrenin ihtiyaçlarına kolayca uyum sağlayabilen, kendi kendini yöneten öğrencilerdir. Bu bağlamda araştırmanın üçüncü faktörünü oluşturan okuma becerileri bünyesinde yapılan etkinlikler, öğrenme sürecinde öğrencilerin üzerinde olumlu bir etkiye sahip olması açısından

oldukça önemlidir. RADEC kapsamında yapılan bu okuma etkinlikleri sayesinde öğrenciler bağımsız öğrenmelerini sağlamanın yanı sıra sürecinde derinlemesine araştırma yaparak kendi bilgi ve anlayışlarına hâkim olurlar (Lestari, vd., 2020; Siti, 2016).

21. yüzyıl becerileri sürekli değişim ve gelişim göstermektedir. 21. yüzyıl becerilerine artan bu ilgiye dayanarak eğitim araştırmacıları öğrenmenin kalitesini arttırmaya odaklanmışlardır. Bu durum öğretmenleri öğrenme kalitesini iyileştirici hamleler yapma konusunda harekete geçirmiştir. Öğretmenlerden bu süreçte beklenen öğrencilerinin bu becerilerini desteklemek için olumlu etki bırakacak alışkanlıklar oluşturmaktadır. Bu durum okuma etkinlikleri yapmakla mümkün olmaktadır. Okuma etkinlikleri, öğrencilerin kendilerini tanıyarak okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesini sağlar (Lestari, vd., 2021; Siti, 2016).

Okuryazarlık geleneksel okuma yazma kavramının değişmesiyle üst düzey becerileri içeren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Okuryazarlık becerileri için öğrencilerin günlük hayatta karşılaştıkları durumlarla eleştirel bir şekilde açıklamak ve analiz etmek oldukça önemlidir. Bununla birlikte okuryazarlık becerileri öğrencilerin özgüvenlerinin geliştirilmesine de olanak sağlamaktadır. Satria ve Sopandi (2019) yaptıkları araştırmada ilköğretim fen öğretmenlerinin öğrenciler arasında eleştirel düşünmeyi geliştirmeye yönelik beceriye sahip olmadığını, çünkü çok az öğrencinin eleştirel düşünme becerileri gösterdiğini ifade etmişlerdir; bu nedenle yapılan araştırma sonucu geliştirilen RADEC modeli, öğrenciler arasında eleştirel düşünmenin geliştirilmesi açısından bir araç olarak kullanılabilir.

Ölçeğin yapı geçerliliği için de faktörlerin faktör yükleri, öz değerler ve ortalama varyans değerleri hesaplanmış ve bu sonuçlara göre de ölçeğin yapı geçerliliğinin sağlandığı söylenebilir. Madde faktör analizi ile her bir maddenin yer aldığı faktör ile faktörün maddeleri arasındaki korelasyon hesaplanarak her bir maddenin yer aldığı faktöre katkısı tespit edilmiştir. Bu sonuçlar doğrultusunda her bir maddenin yer aldığı ölçek ile faktörlerin uyumlu ve anlamlı olduğu sonucuna varılmıştır. Maddelerin ayırt edici özelliklerinin hesaplanmasında ise madde puanları büyükten küçüğe sıralanarak % 27'lik üst ve alt grupları oluşturulmuştur. Oluşturulan üst ve alt grup puanları için bağımsız örneklem t-testi uygulanmıştır. Yapılan t-testi sonucuna göre maddelerin ve ölçeğin tamamına ilişkin maddelerin ayırt ediciliğinin yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin ve üç faktörün güvenilirliğini belirlemek için kararlılık testleri ve iç tutarlılık kullanılmıştır. İç tutarlılık katsayısı Cronbach Alpha değeri ile değerlendirilmiştir. Kararlılık düzeyinin anlamlı ve pozitif yönde olduğu belirlenmiştir. Analiz sonuçları incelendiğinde ölçeğin tamamının ve her bir faktörün tutarlı ölçümler yapabildiği sonucuna varılmıştır.

Araştırmada ortaokul öğrencilerinin RADEC öğrenme modeli uygulamalarına yönelik hazır bulunuşluklarını belirleyen geçerli ve güvenilir bir ölçek geliştirme amaçlanmıştır. 21. yüzyılda öğrencilerin; okuma, cevaplama, tartışma, yorumlama ve yaratıcılık vb. becerileri edinmesi oldukça önemlidir. Bu bağlamda geliştirilen ölçeğin öğrencilerin RADEC öğrenme modeline yönelik hazır bulunuşluklarını belirlemesi açısından önemli olduğu ve böyle bir ölçeğin daha önce çalışılmaması nedeniyle özellikle eğitim alanında literatüre katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmacılar çalışmaya eşit oranda katkıda bulunmuşlardır.

Çıkar Çatışması

Bu çalışmada herhangi bir çıkar çatışması ile ilgili herhangi bir durum oluşmamıştır.

Kaynaklar

Agustin, M. and Puspita, R. (2020). Pengaruh metode karyawisata terhadap keterampilan berbicara pada anak sekolah dasar. *Jurnal Cakrawala Pendas*, 6(1), 8492.

- Agustin, M., Pratama, Y. A., Sopandi, W. and Rosidah, I. (2021). Pengaruh model pembelajaran RADEC terhadap keterampilan berpikir tingkat tinggi mahasiswa PGSD. *Jurnal Cakrawala Pendas*, 7(1), 140-152.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım, E. (2010). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı (6.Baskı). Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Avcı, Ö., Çelik, H. ve Bayram, K. (2022). Farklılaştırılmış öğretim uygulamalarının ortaokul öğrencilerin elektrik ünitesindeki başarısı ve girişimcilik becerisi üzerinde etkisi. *Fen Matematik Girişimcilik ve Teknoloji Eğitimi Dergisi*, 5(3), 278-297.
- Bahar, M. ve Somuncu Demir, N. (2021). Delphi tekniği uygulama sürecine yönelik örnek bir çalışma: Çok fonksiyonlu tarım okuryazarlığı. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(1), 35-53. <https://dx.doi.org/10.17240/aibuefd.2021.21.60703-814729>.
- Beers, S. Z. (2011). 21st century skills Preparing students for their future Retrieved from https://www.mheonline.com/mhmymath/pdf/21st_century_skills.pdf
- Batur, Z. ve Alevli, O. (2014). Okuma becerileri dersinin PISA okuduğunu anlama yeterlilikleri açısından incelenmesi. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları*, 2(1), 22-30.
- Baştuğ, M. ve Keskin, H. K. (2012). Akıcı okuma becerileri ile anlama düzeyleri basit ve çıkarımsal arasındaki ilişki. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 13(3), 227-244.
- Büyüköztürk, Ş. (2002). Faktör analizi: Temel kavramlar ve ölçek geliştirmede kullanımı. *Kuram ve uygulamada eğitim yönetimi*, 32(32), 470-483.
- Büyüköztürk, Ş. (2014). Deneysel Desenler, Ön test-Son test kontrol grubu desen ve veri analizi. Pegem Akademi 4. Baskı.
- Büyüköztürk, Ş. (2018). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları 376s.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2012). Bilimsel araştırma yöntemleri. (12. Baskı) Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Coşkun, Y. D. ve Demirel, M. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42, 108-120.
- Erkuş, A. (2016). Psikolojide ölçme ve ölçek geliştirme-I: temel kavramlar ve işlemler (3. baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Hoşgörür, V. (1997). *Eğitim işgörenlerinin örgütsel tutumları* (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Philrizki, S. I., Sopandi, W. and Sujana, A. (2022). The Influence of Reading Activities in the RADEC Model on Reading Comprehension Skills of Grade VI Elementary School Students on Natural Science Soil Materials. In *International Conference on Elementary Education* (Vol. 4, No. 1, pp. 741-752). Retrieved from <https://proceedings2.upi.edu/index.php/icee/article/view/2049>
- Foshay, R. and Kirkley, J. (2003). Principles for teaching problem solving. *Technical paper*, 4(1), 1-16.

- Gaigher, E., Rogan, J. M. and Braun, M. W. H. (2007). Exploring the development of conceptual understanding through structured problem-solving in physics. *International Journal of Science Education*, 29(9), 1089-1110.
- Gökmar, Ö. (2012). *Özgüven kazanmak*, Arkadaş Yayınları, 3.Baskı, Ankara.
- Gözüm, A. İ. C. ve Güneş, T. (2018). Fen bilimleri öğretimi öz yeterlik ölçeği: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(3), 1176-1199.
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2015). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Felsefe, Yöntem, Analiz. (2.Baskı)* Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Hanemann, U. (2015). Lifelong literacy: Some trends and issues in conceptualising and operationalising literacy from a lifelong learning perspective. *International Review of Education*, 61, 295–326. <https://doi.org/10.1007/s11159-015-9490-0>
- Hoban, G. and Sersland, C. (1999). Developing learning plans for adult learners: Can self-efficacy predict a readiness for self-directed learning to determine effective modes of instruction? İçinde H. B. Long ve Associates (Eds.) *Contemporary ideas and practices in self-directed learning* (pp. 49-61). Norman, OK: Public Managers Center.
- Hoban, G. and Sersland, C. (2000). *Why assessing self-efficacy for self-directed learning should be used to assist adult students in becoming self-directed learners*. İçinde H.B. Long & Associates (Eds.),
- Hoban, G., Sersland, C. and Raine, B. (2001). Can adult learners raise their self-efficacy for self-directed learning? A reflective challenge to some of our assumptions. İçinde H.B. Long & Associates, (Eds.), *Self-directed learning in the information age* (pp. 1-20). Schaumburg, IL: Motorola University Press.
- Humphreys, T. (2008). *Çocuk eğitiminin anahtarı: özgüven*, Epsilon Yayınları, 4.Baskı, çev. Tanju ANAPA, İstanbul
- Husniyah, R. and Ramli, R. (2023). Development of physics interactive multimedia based on stem approach class XI SMA. *Jurnal Penelitian Pendidikan IPA*, 9(5), 3899–3904. <https://doi.org/10.29303/jppipa.v9i5.3542>
- Imran, M. E., Sopandi, W., Mustafa, B. and Riyana, C. (2021). Improving Primary School Teachers' Competence in Teaching Multi-Literacy through RADEC-Based Training Programs. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 16(6), 3033-3047.
- Joyce, B., Weil, M. and Calhoun, E. (2014). *Teaching Model*.
- Juniayanti, D. (2023). Relevance of the radec model to the establishment of scientific attitude for elementary school students. *Proceedings of The International Conference on Multi-Disciplines Approaches for The Sustainable Development*, 698-704.
- Karlina, D., Sopandi, W. and Sujana, A. (2020, March). Critical thinking skills of fourth grade in light properties materials through the radec model. In *International Conference on Elementary Education* (Vol. 2, No. 1, pp. 1743-1753).
- Kibirige, I. and Mogofe, A. R. (2021). Integrating language literacy in physical sciences in Riba Cross District, South Africa. *Cypriot Journal of Educational Sciences*, 16(2). <https://doi.org/10.18844/CJES.V16I2.5635>

- Ihmeideh, F. and Al-Maadadi, F. (2018). Towards improving kindergarten teachers' practices regarding the integration of ICT into early years settings. *The Asia-Pacific Education Researcher*, 27(1), 65-78.
- Inan, S., Irez, S., Han-tosunoglu, C. and Cakir, M. (2017). Teaching evolution self-efficacy scale: The development, validation and reliability study. *The Eurasia Proceedings of Educational and Social Sciences*, 6, 105-108.
- Lestari, H., Sopandi, W., Sa'ud, U. S., Musthafa, B., Budimansyah, D. and Sukardi, R. R. (2021). The impact of online mentoring in implementing radec learning to the elementary school teachers' competence in training students' critical thinking skills: A case study during covid-19 pandemic. *Jurnal Pendidikan IPA Indonesia*, 10(3), 346-356.
- Martinopa, L. and Amini, R. (2023). Development of E- Modules Based on Read-Answer-Discuss-Explain and Create (RADEC) Assisted by 3D Pageflip Professional on the Theme 6 Subtheme 1 "Temperature and Heat". *Jurnal Penelitian Pendidikan IPA*, 9(5), 3772–3779.
- Maulana, Y., Sopandi, W., Sujana, A., Robandi, B., Agustina, N. S., Rosmiati, I. and Fasha, L. H. (2022). Development and validation of student worksheets air theme based on the RADEC model and 4C skill-oriented. *Jurnal Penelitian Pendidikan IPA*, 8(3), 1605-1611.
- Murphy, P. K., Rowe, M. L., Ramani, G. and Silverman, R. (2014). Promoting critical-analytic thinking in children and adolescents at home and in school. *Educational Psychology Review*, 26, 561-578. DOI 10.1007/s10648-014-9281-3.
- Nakano, T. D. C. and Wechsler, S. M. (2018). Creativity and innovation: Skills for the 21 st Century. *Estudos de Psicologia (Campinas)*, 35, 237-246.
- Nourdad, N., Masoudi, S. and Rahimali, P. (2018). The effect of higher order thinking skill instruction on EFL reading ability. *International Journal of Applied Linguistics and English Literature*, 7(3), 231-237.
- Özaslan, H. (2020). Okula hazırbulunuşluk ve ilkokula hazırlık. Uludağ, G. ve Durmuş, T. (Ed.), *Erken okuryazarlık eğitimi içinde (1-24)*. Ankara: Nobel.
- Özgül, G., Keskin, M. Ö. ve Gül, A. (2013). Çevre eğitimi öz-yeterlik ölçeği geliştirilmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(2), 393-410.
- Özmen, H. ve Karamustafaoğlu, O. (2019). *Eğitimde araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi, 2. Baskı.
- Petrovska, S. and Veselinovska, S. S. (2013). Contemporary pedagogical approaches for developing higher level thinking on science classes. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 92, 702-710.
- Petscher, Y., Cabell, S. Q., Catts, H. W., Compton, D. L., Foorman, B. R., Hart, S. A., ... and Wagner, R. K. (2020). How the science of reading informs 21st-century education. *Reading research quarterly*, 55, S267-S282.
- Pratama, Y. A., Sopandi, W. and Hidayah, Y. (2019). RADEC Learning Model (Read-Answer-Discuss-Explain And Create): The importance of building critical thinking skills in Indonesian context. *International Journal for Educational and Vocational Studies*, 1(2), 109-115.
- Pratiwi, I. D. and Laksmiwati, H. (2016). Kepercayaan diri dan kemandirian belajar pada siswa sma negeri œx. *Jurnal Psikologi Teori dan Terapan*, 7(1), 43-49. ISSN: 2087-1708.

- Reynders, G., Lantz, J., Ruder, S. M., Stanford, C. L. and Cole, R. S. (2020). Rubrics to assess critical thinking and information processing in undergraduate STEM courses. *International Journal of STEM Education*, 7, 1-15.
- Satria, E. and Sopandi, W. (2019, October). Applying RADEC model in science learning to promoting students' critical thinking in elementary school. In *Journal of Physics: Conference Series*(Vol. 1321, No. 3, p. 032102). IOP Publishing
- Siti, Z. (2016). Keterampilan Abad Ke-21: KeteRAMPILAN yang diajarkan melalui pembelajaran. *Seminar Nasional Pendidikan*, 2, 1-17.
- Sopandi, W. (2017, September). The quality improvement of learning processes and achievements through the read-answer-discuss-explain-and create learning model implementation. In *Proceeding 8th Pedagogy International Seminar* (Vol. 8, pp. 132-139).
- Sopandi, W. and Handayani, H. (2019, January). The impact of workshop on implementation of read-answer-discuss-explain-and-create (RADEC) learning model on pedagogic competency of elementary school teachers. In *1st International Conference on Innovation in Education (ICoIE 2018)* (pp. 7-11). Atlantis Press.
- Sönmez, E. ve Akgül, H. (2015). Üniversite öğrencilerinin teknolojiye hazır bulunuşluk düzeyi ve kişilik özellikleri arasındaki ilişki: Erciyes Üniversitesi örneği, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 13(26), 305-327.
- Sukardi, R. R., Sopandi, W. and Riandi, R. (2021, March). Repackaging RADEC learning model into the online mode in science class. In *Journal of Physics: Conference Series* (Vol. 1806, No. 1, p. 012142). IOP Publishing.
- Sukmawati, D., Sopandi, W. and Sujana, A. (2020, March). The application of read-answer-discuss-explain-and create (radec) models to improve student learning outcomes in class v elementary school on human respiratory system. In *International Conference on Elementary Education* (Vol. 2, No. 1, pp. 1734-1742).
- Triling, B. and Fadel, C. (2009). 21st century skills: Learning for life in our times. *San Francisco: Jossey-Bass A Wiley Imprint*.
- Turoff, M. and Linstone, H. A. (2002). The Delphi method-techniques and applications.
- Widiari, L. E. R. (2023). Efektivitas e-modul berbasis RADEC untuk meningkatkan hasil belajar IPAS bab wujud zat dan perubahannya. *Jurnal Ilmiah Pendidikan Dan Pembelajaran*, 7(1), 18-27.
- Yauna, F., Sopandi, W. and Wahyu, W. (2023). Profile of student's actual competencies on atomic structure topic using e-module based on RADEC model. *Journal of World Science*, 2(10), 1591-1598.
- Yohana, I., Sopandi, W. and Wahyu, W. (2022). The urgency of implementation RADEC learning model to understanding of three levels representation in chemistry learning: Literature Review. *Journal of Educational Sciences*, 6(2), 286-293.

Extended Abstract

Introduction

Teachers need to follow the developments in the field of science in order to provide students with skills such as critical thinking, problem solving, creativity, communication skills, technology literacy (Husniyah, 2023). One of the effective models in the advancing science era is RADEC. It consists of Read, Answer, Discuss, Explain, Create steps. The RADEC learning model enables students to gain skills such as developing literacy skills, interpreting events, discussing a topic in a multidimensional way, and creating original ideas about the topic they are researching (Fhilrizki et al., 2022). The lack of a measurement tool for determining RADEC readiness in the literature for RADEC learning model applications is among the most important reasons for this study. In this context, the aim of the study is to develop a valid and reliable scale for determining RADEC learning model readiness. The main problem of the study is, what is the validity and reliability of the RADEC learning model readiness scale? Sub-problems of the research,

- What is the validity of the RADEC learning model readiness scale?
- What is the reliability of the RADEC learning model readiness scale?

Method

In the study, descriptive survey design was preferred in order to reveal the current situation and generalize the results of the research. The population of the study consists of 5th, 6th, 7th, and 8th grade middle school students. The sample of the study consists of 478 students selected by convenient sampling method, which is one of the sampling types.

In the research, an item pool was created with obtained in line with expert opinions. Then, the prepared scale form was filled with students via social networks (WhatsApp, E-mail and Facebook) with the help of Google Forms. After Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) and Exploratory Factor Analysis (EFA), descriptive analysis was used to determine how many factors the scale had and the loadings of these factors. Cronbach Alpha and Omega reliability coefficient values were taken into consideration to determine internal consistency. For stability, the scale form was reapplied three weeks apart and the correlation value between the first and second application was calculated.

Findings

In the study, Exploratory Factor Analysis (EFA) was used for construct validity and total correlation analysis was used to determine the level of serving the purpose. The discrimination levels of the items were also determined by using the difference between the upper and lower groups. According to the results of the analysis, KMO value was .966 and Barlett's test value was $\chi^2=8018,340$; $sd=231$ ($p=0,000$). Varimax vertical rotation technique was applied four times. At the end of the applied analyses, it was determined that the scale had a 3-factor structure considering the Rotated Component Matrix values. A scale consisting of a total of 22 items was prepared. The first factor in the scale consists of 12 items, the second factor consists of 6 items and the third factor consists of 4 items. In the first factor, the factor loadings took different values between .614 and .783. The first factor has an eigenvalue of 12.457 and its contribution to the total variance is 56.625. In the second factor, the factor loadings are between .551 and .833, the eigenvalue is 1.344 and its contribution to the total variance is 6.110. In the third factor, factor loadings ranged between .645 and .817 with an eigenvalue of 1.119 and its contribution to the total variance was 5.088. In naming the factors, the items belonging to each factor were analyzed one by one and the factors were named. The first factor was named as "readiness and self-confidence", the second factor as "problem solving and production", and the third factor as "reading skills".

The reliability of the scale was determined through internal consistency and stability analyses. Cronbach Alpha and Omega reliability analyzes were used to determine the internal consistency of the scale. The total Omega value was .962 and the total Cronbach Alpha internal consistency coefficient

value was .962. The results of the analysis show that the Cronbach Alpha value of the scale is high. Test-retest method was used for the stability level. The scale consisting of 22 items for the stability level was reapplied to 27 people at 2-week intervals. According to the findings of the analysis using Pearson spearman correlation coefficient method, the highest F1 factor is 0.946 and the lowest F3 factor is 0.840. It can be said that the “correlation coefficients” determined by the “test-retest method” are between .424 and .906, significant and positive. The correlation value for the whole scale is .946. In line with these results, it was decided that the scale has a stable measurement.

Conclusion, Discussion and Recommendations

In this study, the readiness scale for RADEC learning model applications was developed as a 5-point Likert type. The items in the scale consist of “1-I absolutely cannot, 2-I partially cannot, 3-I am undecided, 4-I partially can, 5-I absolutely can” options. The validity of the scale was ensured by factor analysis. Exploratory factor analysis revealed that the scale consists of three factors and 22 items. The names of the three factors of the scale are Readiness, Self-Confidence and Problem Solving, respectively. Readiness is the cognitive, affective, social and psychomotor readiness of individuals to perform any activity (Sönmez ve Akgül, 2015: 307). An individual's self-confidence is knowing that he/she is in control of the world, body and behavior (Gökner, 2012). Problem solving is an important skill that is learned by transferring the basic skills that individuals need in daily life to real life through applications in learning environments. According to Gaigher (2007), problem solving is an internal process that aims to develop thinking skills and generate new ideas. It is also expected to improve the quality of students' learning processes and outcomes with the RADEC learning model (Martinopa, 2023).

In order to ensure the construct validity of the scale, factor loadings, eigenvalues and mean variance values of the factors were also calculated and according to the results obtained, it can be said that the construct validity of the scale was ensured. With the item factor analysis, the contribution of each item to the factor in which it is located was determined by calculating the correlation between the factor in which each item is located and the items of the factor. In line with these results, it was concluded that the factors and the scale in which each item was included were compatible and meaningful. In the calculation of the discrimination of the items, 27% upper and lower groups were formed by ranking the item scores from highest to lowest. Independent sample t-test was applied for the upper and lower group scores. According to the results of the t-test, it was concluded that the discrimination of the items and the items related to the whole scale was high. Stability tests and internal consistency were used to determine the reliability of the scale and the three factors. The internal consistency coefficient was evaluated with Cronbach Alpha value. It was determined that the stability level was significant and positive. When the results of the analysis were analyzed, it was concluded that the whole scale and each factor could make consistent measurements. In line with all this information, it can be said that the prepared scale is valid and reliable. In this context, it is concluded that the scale developed will contribute to the literature in terms of determining students' readiness for RADEC learning model applications and therefore, since such a scale has not been found in the literature before.

EK. 1. RADEC Öğrenme Modeline Yönelik Hazır Bulunuşluk Ölçeği

Sevgili öğrenciler,

Bu form ortaokul öğrencilerinin RADEC öğrenme modeli uygulamalarıyla ilgili öz yeterlik algısını ölçmeye yönelik bilgi toplamak amacıyla hazırlanmıştır. Vereceğiniz doğru bilgiler araştırma için kullanılacak olup ve verdiğiniz cevaplar gizli tutulacaktır. Form 22 sorudan oluşmaktadır. Formu doldurmanız yaklaşık olarak 10 dakika sürecektir. Zaman ayırdığınız ve verdiğiniz doğru cevaplarla araştırmaya katkı sağladığınız için teşekkür ederim.

Gülbahar SİNOPLU/Fen Bilimleri Öğrt.
Amasya Üniv.-Fen Bilimleri Enstitüsü/ Fen Bilgisi Eğitimi Bilim Dalı

5’li likert tipinde hazırlanan ölçekte **1: “Kesinlikle yapamam” 2: “Kısmen yapamam” 3: “Kararsızım” 4: “Kısmen yapabilirim” 5: “Kesinlikle yapabilirim”** anlamlarına gelmektedir.

Madde No	RADEC, (Read, Answer, Discuss, Explain, Creat) basamakları sırasıyla (Oku, Cevapla, Tartış, Açıkla, Oluştur) aşamalarından oluşan öğrencilerin 21. yüzyıl becerilerini geliştirerek öğrencilerin aktif öğrenmesini sağlayan öğrenme modelidir.	1-Kesinlikle yapamam	2-Kısmen yapamam	3-Kararsızım	4-Kısmen yapabilirim	5-Kesinlikle yapabilirim
1	Akıcı bir şekilde okuyabilirim.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
2	Okuduklarımı anlaşılır bir şekilde aktarabilirim.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
3	Etkili bir şekilde okuyabilirim.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
4	Bir konuyu öğrenebilmek için farklı kaynaklardan araştırma yapabilirim.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
5	Bilimsel okuryazarlığımı geliştirmek için okumalar yapabilirim.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
6	Konuyla ilgili bilimsel okuryazarlık becerilerimi geliştirecek okumalar yaparım.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
7	Okuduğunu anlama egzersizleri yaparım.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
8	Okuduklarımı anlatarak özetleyebilirim.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
9	Grafik, şekil, resim, vb. görselleri anlayıp açıklayabilirim.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
10	Sorulan sorulara çoğunlukla doğru cevaplar verebilirim.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
11	Araştırmalarım sonucunda öğrendiğim bilgileri açık bir şekilde ifade edebilirim.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
12	Sorulan sorulara doğru cevap vermek için çabalarım.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
13	Önceki bilgilerimi kullanarak sorulan soruları cevaplayabilirim.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
14	Sorulan sorulara özgün cevaplar verebilirim.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
15	Tartışma kurallarına uygun bir şekilde görüşümü savunabilirim.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
16	Sorulan sorulara verdiğim cevaplarla arkadaşlarıma katkı sağlayabilirim.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
17	Tartışma sırasında anlamadığım yerlerin daha iyi açıklanması için sorular sorabilirim.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐

18	Konuyla ilgili sorunlara çözüm üretmek için değişik stratejiler geliştirebilirim.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
19	Günlük yaşamda karşılaşılan sorunları çözmeye dönük yaratıcı projeler tasarlayabilirim.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
20	Öğrendiğim konuyla ilgili iki boyutlu (poster, levha vb.) veya üç boyutlu (model, maket vb.) materyaller hazırlayabilirim.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
21	Öğrendiğim konuyla ilgili farklı deneyler tasarlayabilirim.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐
22	Konuya ilgili geliştirdiğim yaratıcı sorular sayesinde tartışmaya farklı bir boyut kazandırabilirim.	1- ☐	2- ☐	3- ☐	4- ☐	5- ☐

İran’da Alman Nüfuz Mücadelesi (1870-1914)

Osman KARACAN
İnönü Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
osman.karacan@inonu.edu.tr
ORCID ID: 0009-0006-3706-6574

Araştırma Makalesi	DOI: 10.31592/aeusbed.1561993
Geliş Tarihi: 05.10.2024	Revize Tarihi: 05.03.2025
	Kabul Tarihi: 21.03.2025

Atf Bilgisi

Karacan, O. (2025). İran’da Alman nüfuz mücadelesi (1870-1914). *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 41-58.

ÖZ

XIX. yüzyıl boyunca İngiltere ve Rusya’nın nüfuz mücadelesine sahne olan İran, bu güçlerin elinde yarı sömürge durumuna düşmüştü. Bu güçlere karşı dengeleyici üçüncü bir aktör arayışına giren İran, 1871’de milli birliğini sağlayarak tarih sahnesine çıkan Almanya’yı potansiyel bir müttefik olarak değerlendirmiştir. Ancak İran’ın Almanya ile yakınlaşma çabalarına rağmen Almanya, Prens Bismarck’ın ölümüne kadar Avrupa’daki siyasi denklemi lehine çevirme politikasına yoğunlaştığı için Avrupa haricindeki bölgelerle çok ilgilenmemiştir. 1890’dan sonra Prens Bismarck’ın dengeli ve uzlaşıcı esas alan rasyonel dış politikasını terk eden Almanya, genişleme siyasetini esas alırken özellikle bu dönemde henüz sömürgeleştirilmemiş zengin kaynaklara sahip imparatorluklara yönelmiştir. Bu çerçevede nüfuz alanı olarak Osmanlı ve İran devletlerine yönelen Almanya bu bölgelerde askerî güçten ziyade yumuşak gücüyle nüfuz etmeye çalışmıştır. Osmanlı Devleti’ne karşı takip etmiş olduğu siyasetin bir uzantısı olarak İran ile ilgilenen Almanya, özellikle İran’ın güney limanlarında ticaret ağları kurmuş, eğitim, demiryolu inşası ve maden çıkarma gibi alanlarda faaliyet göstermeye çalışmıştır. İran, Almanya’yı bağımsızlık mücadelesinde destekleyici bir güç olarak değerlendirip bu bağlamda siyasi, ekonomik ve kültürel iş birliğini geliştirirken buna mukabil Almanya, ilişkilere konjonktürel yaklaşmıştır. Almanya’nın İran politikası, stratejik bir ittifaktan ziyade dönemin koşullarına dayalı ekonomik çıkarları odağına alan bir politikaydı. Almanya’nın İran’daki faaliyetleri, İngiltere ve Rusya’nın tepkisine yol açıp iki gücü Almanya’ya karşı ittifak kurmaya zorlamış olsa da Almanya bu güçlerle karşı karşıya gelmemek için temkinli bir siyaset izlemiştir. Hatta Almanya siyasi ve askerî olarak bu güçleri rahatsız etmemek adına İran ile imzaladığı anlaşmaların gereklerine bile uymamıştır. Sonuç olarak Almanya’nın İran’daki nüfuz mücadelesinin ekonomik kazanımlarla sınırlı kaldığı ve İran’ın siyasi bağımsızlığına doğrudan bir katkı sağlayamadığı görülmüştür. Bu çalışma tarihsel araştırma ve dokümantasyon yöntemi ile kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: İran, Almanya, Kaçar Hanedanı, nüfuz mücadelesi, ekonomik ilişkiler.

German Struggle for Influence in Iran (1870-1914)

ABSTRACT

Iran, which was the scene of the struggle for influence between Britain and Russia throughout the 19th century, had become a semi-colony in the hands of these powers. Seeking a third actor to counterbalance these powers, Iran considered Germany, which emerged on the stage of history after achieving national unity in 1871, as a potential ally. However, despite Iran's efforts to rapprochement with Germany, Germany was not very interested in the regions outside of Europe as it concentrated on the policy of turning the political equation in Europe in its favour until the death of Prince Bismarck. After 1890, Germany abandoned Prince Bismarck's rational foreign policy based on balancing and compromise, and turned towards empires has with rich resources that had not yet been colonised. In this framework, Germany, which turned towards the Ottoman and Iranian states as an area of influence, tried to influence these regions with its soft power rather than military power. Germany, which was interested in Iran as an extension of its policy towards the Ottoman Empire, established trade networks especially in the southern ports of Iran and tried to operate in areas such as education, railway construction and mining. While Iran considered Germany as a supportive power in its struggle for independence and developed political, economic and cultural cooperation in this context, Germany, on the other hand, approached the relations conjuncturally. Germany's Iran policy was centred on economic interests based on the conditions of the period rather than a strategic alliance. Although Germany's activities in Iran provoked the reaction of Britain and Russia and forced the two powers to form an alliance against Germany, Germany followed a cautious policy in order to avoid confrontation with these powers. In fact, Germany did not even comply with the requirements of the agreements it signed with Iran in order not to disturb these powers politically and militarily. As a result, it was observed that Germany's struggle for influence in Iran was limited to economic gains and could not directly contribute to Iran's political independence. This study is based on historical research and documentation method.

Keywords: Iran, Germany, Qajar Dynasty, struggle for influence, economic relations.

Giriş

Almanya İmparatorluğu 1871'de Versailles'ta Fransa'yı mağlup eden Prusya'nın liderliğinde milli birliğini sağlayan güçlü bir devlet olarak tarih sahnesine çıktığında dünyanın önemli bir kısmı, sanayileşmiş Avrupa ülkeleri tarafından paylaşılmış durumdaydı. Kolonyalizm mücadelesinde geç kalan Almanya, öncelikle Avrupa kıtasına yoğunlaşarak güç dengelerini lehine dönüştürmeyi ve kıtadaki gücünü perçinlemeyi hedeflemiştir. Avrupa'da konumunu sağlamlaştıran Almanya, kısa sürede dünyanın farklı bölgelerinde iktisadi ve siyasi nüfuz mücadelesine dâhil olmuştur. Böylece uzun süreden beri takip edilen uzlaşmacı ve denge siyasetini esas alan Prens Bismarck'ın rasyonel dış politikası yeni sömürge bulma konusunda alabildiğine istekli olan Almanya'nın gereksinimlerine cevap vermediği düşünülmüştür. Bu sebeple Almanya hızla bu politikadan sıyrılarak paylaşılmamış zengin alanlarda sömürge kurma ve yayılma siyaseti izlemiştir.

Fakat bu dönemde Almanya askerî güç kullanarak denizaşırı ülkeleri ele geçirme ve bu bölgelerde diğer sömürgeci devletlerle mücadele etme potansiyelinden yoksundu. Bundan dolayı diğer sömürgeci güçlerle askerî çatışmalardan kaçınan Almanya gözünü henüz sanayileşmemiş, zengin kaynaklara sahip ve doğrudan sömürgeleştirilmemiş klasik imparatorluklara dikmiştir. Bu çerçevede bilhassa Almanya'nın dikkatini çeken iki Müslüman devlet vardı: Osmanlı Devleti ve İran.

Osmanlı Devleti ve Kaçar İrani'nin hâkimiyetindeki alanlara stratejik önem atfeden Almanya, bu bölgelerde nüfuzunu genişletmek ve derinleştirmek amacıyla çeşitli enstrümanlara başvurmuştur. İngiltere, Rusya ve Fransa gibi devletlerin İslam âlemine yönelik sömürgeci ve saldırgan siyasetine mukabil Almanya bu bölgelerde Müslüman kamuoyuna yönelik sıcak mesajlar göndermiştir. Kudüs'e bir seyahat gerçekleştiren Alman İmparatoru II. Wilhelm (1859-1941), gezi esnasında uğradığı Şam'da kendisini üç yüz milyon Müslüman'ın dostu ilan etmiştir. Selahaddin-i Eyyubi'ye övgülerde bulunan, onun mezarına çiçek ve hediyeler gönderen II. Wilhelm'in (Dursun, 1989, ss. 514-515; Kış, 2017, ss. 498-499) bu tavırları Almanya'nın İslam âlemine yönelik geliştirmek istediği ılımlı siyasetin tezahürleriydi. Ayrıca Almanya'nın Müslüman coğrafyalara yönelik yapılan işgallere karşı çıkması, Osmanlı halifesini savunan bir pozisyon alması, Berlin-Bağdat demiryolu hattını inşa etme imtiyazını alması gibi eylem ve söylemleri bu çerçevede değerlendirilmesi gerekmektedir.

II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti üzerinde ciddi bir nüfuz kazanan Almanya (Ortaylı, 1981), aynı zamanda önem atfettiği İran coğrafyasına da nüfuz etmeye çalışmıştır. Osmanlı Devleti'ne yönelik takip edilen siyasetin bir uzantısı olarak değerlendirilebilecek bu yaklaşım sayesinde Almanya, İran üzerinde siyasi, iktisadi ve askerî alanda nüfuzunu artırmaya çalışmıştır. Almanya'nın nüfuz mücadelesine dahil olması, yüzyıl boyunca toprakları üzerinde sürdürülen sömürgecilik mücadelesinden rahatsız olan ve bir çıkış arayan İran'ın da dikkatinden kaçmamıştır. Almanya'nın alternatif bir güç olarak değerlendirilmesi (Şehitoğlu ve Erdoğan, 2019) ve siyaseten onunla yakınlaşması İran'ın iç ve dış siyasetinde önemli değişimlere kapı aralamıştır. Elbette şu husus gözden ırak tutulmamalıdır ki XIX. yüzyılda ve XX. yüzyılın ilk çeyreğinde her alanda İran'da nüfuz kurmuş ve İran'ı yarı sömürge konumuna düşüren İngiltere ve Rusya gibi iki güçlü devlet vardı. Fakat bu sömürgeci güçlerin İran'daki güçlü varlıklarına rağmen Almanya'nın İran'daki siyasi ve ekonomik nüfuz mücadelesi, söz konusu aktörlerin İran siyasetinde de köklü değişimlere yol açmıştır. Almanya'nın İran sahasında yumuşak gücüyle gerçekleştirmiş olduğu başarılı hamlelerin neticesinde başta Rusya, İngiltere ve Fransa olmak üzere dönemin önemli sömürgeci güçlerini birbirlerine karşı daha önce takip ettikleri rekabet siyasetini terk ederek yakınlaşmaya ve Alman siyasetine karşı ittifaklar kurmaya zorlamıştır. Başta Avrupa olmak üzere dünya siyasi dengelerini köklü bir değişime zorlayan Almanya'nın durumu her yönüyle değerlendirilmeyi hak etmektedir. Zira bugüne kadar dünya siyasi dengelerini köklü bir değişime zorlayan Almanya'nın Ortadoğu ve Asyadaki nüfuz mücadelesinin İran ayağı yeterli düzeyde ele alınmamıştır. Bu çalışmada Osmanlı ve İran kaynaklarına dayanarak alternatif bir güç olarak İran'ın ufuklarında beliren Almanya'nın 1870-1914 yılları arasında İran'daki nüfuz mücadelesini ele almaya çalışacağız.

İran'da Alman Nüfuz Mücadelesi

Safevilerden itibaren İran ile yakın temasını sürdüren ve Osmanlı Devleti'ne karşı Safevilerle iş birliği yapan Almanya (Felsefi, 1316, s. 162), İran ile siyasi münasebetlerini Afşarlar, Zendler ve Kaçarlar döneminde de sürdürmüştür. Fakat XIX. yüzyıl boyunca İngilizler ve Ruslar için stratejik bir kavşakta yer almasından dolayı İran, iki devlet arasında ciddi bir nüfuz savaşına sahne olmuştur. Zira yukarıda da ifade edildiği üzere İran XIX. yüzyıl boyunca Rusya ve İngiltere'nin elinde yarı sömürge hâline getirilmişti. İran'ın yarı sömürge hâline düşürülmesinden oldukça rahatsız olan İran devlet ricali ve halkı mevcut durumdan kurtuluş için çare arayışındaydılar. Fakat mevcut konjonktürde İran seçkinleri, dışarıdan bir destek alınmadan yalnız başına İran'ın bu sömürüden kurtulabileceğini mümkün görmemişlerdir. Bundan mütevellit İran, bilhassa Emîr-i Kebîr Muhammed Takî Han Ferâhânî (1807-1852) döneminden itibaren sömürü politikasını esas almayan üçüncü bir güç ile ittifak ihtiyacını hissetmiştir. İngiltere ve Rusya'nın işgalini engelleyebileceği düşüncesiyle Batılı bir müttefik arayışına giren İran, Kaçar döneminin başlarında Napolyon'un Avrupa'da yükselen gücüyle birlikte önce Fransa düşünülmüş ancak Fransa bu talebi karşılayamamıştır. Daha sonra alternatif bir güç olarak ABD düşünülmüş olsa da bu durum ABD politikasına uymadığı için Almanya ağırlık kazanmıştır.

İran açısından Almanya önemli bir dengeleyici güç olarak belirmesine mukabil Almanya'nın İran'da güçlü bir nüfuzla sahip olan iki sömürgeci güç ile mücadele etmesi de oldukça zordu. Aynı zamanda ilk dönemlerde Avrupa siyasi dengeleri üzerinde yoğunlaşan Almanya'nın Doğu'ya ilişkin bilgileri de çok sınırlıydı. Buna rağmen bilimsel, teknik ve sınai alanlarında yaşanan gelişmelerle birlikte sanayi sahiplerinin baskısıyla Almanya, İran ile ticari ilişkilerini genişletme çabasına girmiştir. İlk yıllarda daha çok Osmanlı Devleti'nin tüccarlarını tanıyan Almanlar mallarını ekseri Rus ve Osmanlı tüccarları üzerinden İran'a ihraç etmiştir. Prusya, Avusturya ve Hollanda'da üretilen malları alan Osmanlı Devleti'nin tüccarları bu malları İran'a ihraç ediyorlardı (Ni'meti, Kecbaf ve Nejat, Zemistan 1389, ss. 337).

Almanların kendi mallarını doğrudan İran'a ihraç etmemesine ve İran konusunda ciddi bir bilgiye sahip olmamasına rağmen Nasirüddin Şah (1848-1896) döneminde İngiltere ve Rusya'nın İran üzerinde artan nüfuzundan rahatsız olan İran seçkinleri Almanya'ya ilgi göstermiş ve onunla yakınlaşma çabalarını sürdürmüşlerdir. Bu dönemde Almanya pek istekli olmasa da İran, Almanya ile ilişkilerini geliştirmeye çalışmış ve kalkınma için diğer Avrupa ülkelerine öğrenci gönderdiği gibi Almanya'ya da öğrenciler göndermiştir. İki ülke arasındaki ilk diplomatik temas da bu süreçte kurulmuştur (1857) (Nejad, Endish ve Akbari, 2017a, s. 345).

İran'ın Paris Büyükelçisi Ferruh Han Emin'ül-mülk ile Prusya ve Alman Gümrük Birliği temsilcisi Karl Franz von Hatzfeld Wildenburg başkanlıklarında iki devlet arasında ilk diplomatik anlaşma olan Ticaret ve Dostluk Anlaşması imzalanırken (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, s. 84; Mirahmedî, 1368, s. 88; Ni'meti, Kecbaf ve Nejat, Zemistan 1389, s. 337) söz konusu anlaşmaya istinaden Almanya konsolosluk kurmak ya da konsolosluk ihtiyacını karşılamak için Ernst Otto Blau konsolos olarak İran'a gönderilmiştir. Anlaşma maddelerini uygulamak amacıyla İran'a gelen Ernst Otto Blau, bu süreçte İran hakkında XIX. yüzyıl boyunca İran'daki Alman ticareti için bir referans noktası ve rehberi olacak araştırmalar yapmış ve bir yıl sonra bu araştırmalarını kitap olarak neşretmiştir (Mirahmedî, 1368, s. 88).

İki devlet arasında kurulan diplomatik münasebetten sonra 1859-1860'ta Prusyalı bir heyet Freiherr Julius Von Minatoli başkanlığında İran'ın ticaret potansiyeli hakkında inceleme yapmak için İran'ı ziyaret etmiştir. Bu günlerde İran ile Almanya'nın diplomatik münasebetleri ticaret ve iktisad üzerine bina edilmişti. Trieste-İstanbul-Trabzon-Tiflis-Culfa-Tebriz hattını kullanarak Tahran'a varan heyet, İran'ın ev sahipliğinde pek çok şehri ziyaret ederek incelemelerde bulunmuştur. Şiraz yakınlarında Zencan şehrinde Prusyalı heyetin başkanlığını yapan Freiherr Julius Von Minatoli'nin hayatını kaybetmesi üzerine naaşı burada Ermeni mezarlığına defnedilmiş ve heyet oryantalist Dr. Heinrich Brugsch başkanlığında programını sürdürmüştür. Daha sonra sefer neticesinde İran konusundaki incelemelerini kaleme alan Brugsch, söz konusu eserlerinde İran'ın Alman ekonomisi için

önemini vurgulamış ve ticaret ofislerinin süratle açılmasını savunmuştur. Brugsch, Almanya'nın fazla rekabet etmeden İran ekonomisi üzerinde etkili olabileceği tespitinde bulunmuştur (Mirahmedî, 1368, s. 91).

Nasirüddin Şah'ın misafiri olan Alman heyeti ekonomik hedeflerinin yanı sıra sefer esnasında burada 1857 anlaşmasını esas alan yeni bir anlaşma yapmaya da muvaffak olmuştur. Söz konusu anlaşmanın en kritik maddesi olan 18. maddeye göre İran'ın diğer ülkelerle savaşa girmesi durumunda ihtiyaca binaen bu ülkeler arasındaki sorunların çözümü için Almanya çaba sarf edecekti. Fakat yapılan anlaşmaya rağmen İran'ın talepleri doğrultusunda herhangi bir gelişme yaşanmamıştır. Reel politığe ve uluslararası şartlara göre hareket eden Almanya Başbakanı Prens Bismarck (1871-1890), hiçbir şekilde Avrupa kıtasının dışındaki ülkelere müdahale etmeyi Almanya için doğru bulmadığından anlaşmaya rağmen İran lehine müspet bir adım atılmamıştır (Ni'meti, Kecbaf ve Nejat, Zemistan 1389, s. 337).

1873'te Avrupa seyahatine çıkan Nasirüddin Şah, İngilizlere vermiş olduğu Reuters imtiyazının güç dengelerini İngilizlerin lehine çevirdiğini düşünen Rusların şiddetli tepkilerine maruz kalırken bağımsızlığını korumak için sömürgeci olmayan bir güce olan ihtiyacı daha derinden hissetmiştir. Avrupa'ya gerçekleştirdiği bu ilk seferinde Petersburg'da olduğu günlerde İran'ın siyasi temsilcisi Mirza Abdürrahim Han Saidü'l-mülk ve Almanya'nın St. Petersburg'daki elçisi şehzade Reuss ile de görüşen Nasirüddin Şah, Almaya ile İran arasında 11 Haziran 1873'te ekonomik ilişkilerin temelini oluşturacak Ticaret ve Dostluk Anlaşması'nı onaylamıştır. Bu seyahatinde Almanya'yı da ziyaret eden Şah, İmparator I. Wilhelm (1861-1888) ve Bismarck ile de bir görüşme gerçekleştirmiştir (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, s. 84; Mirahmedî, 1368, s. 95; Nejad, Endish ve Akbari, 2017a, s. 346).

Yukarıda da ifade edildiği üzere bu yıllarda Avrupa kıtasındaki dengelerden dolayı Almanya, İran ile yapmış olduğu anlaşmalara pek sadakat göstermemiştir. Fakat İran, ihtiyaç duyduğu zamanda anlaşmanın gereklerini yerine getirmemesine rağmen Almanya ile ilişkilerini geliştirmeye önem vermiştir. Bu yaklaşım tamamen Rusya ve İngiltere'in İran'ı siyasi ve ekonomik olarak baskı altına almasından ileri gelmekteydi. Zira İranlı seçkinler Almanya'yı Avrupa ülkeleri içerisinde İran'ın iç işlerine müdahale etmeyi düşünmeyen yegâne ülke olduğuna inanmakta ve bu nedenle Alman müşavirlerle çalışmanın uygun olabileceğini düşünmekteydiler (Mihrrârâ, 1396; Mirzayî, 1393, s. 113).

İran devlet adamlarına göre İngiliz ve Rusların sömürgecilik faaliyetlerine karşı dengeleyici üçüncü gücün şu dört şartı taşınması gerekmektedir: 1. İran'da sömürgecilik peşinde koşmaması, 2. Rusya ve İngiltere gibi iki güçlü devleti dengeleyebilecek kadar güçlü bir devlet olması, 3. Bu devletin İran ile ilgilenen bir devlet olması, 4. Rus ve İngilizlerin de bu güce karşı bir düşmanlığının bulunmamasıydı (Nejad, Endish ve Akbari, 2017a, s. 347). İranlı devlet adamlarına göre Almanya bu dört şartı da taşımaktaydı. Bu nedenle Nasirüddin Şah ve İran devlet ricali İngiliz ve Rusların müdahalelerine karşı İran'ın milli menfaatlerini ancak bu hususiyetlere sahip olan Almanya'ya dayanarak savunulabileceğini düşündüklerinden mütevellit her fırsatta Almanya ile münasebetlerini geliştirmeye çalışmışlardır (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, ss. 78-79).

Dengeleyici üçüncü bir güç olarak Almanya'nın İran için önemine işaret eden Cemalzade, İran'ın Almanya ile ticaret hacminin her geçen gün arttığını ve daha da önemli hâle geldiğini ifade etmiştir. İki ülke arasındaki ticaret hacminin son on yılda neredeyse sekiz katına çıktığına belirterek iki ülke arasında ticari malın taşımacılığını kolaylaştırıp ucuz hâle getirilmesi durumunda İran-Alman ticaretinin çok daha ciddi mesafeler alacağına dikkat çekmiştir. İran'da Almanya'nın ticari faaliyetlerinin büyümesinin İran'ın bağımsızlığına yapacağı katkıya da değinen Cemalzade, bu sayede İran'ın İngiliz ve Rus mallarına olan ihtiyacının azalacağını ve bunun da İran'ın bağımsızlığının ilk adımı olacağını belirtmiştir. Fakat bu hedef için kurulmak istenen ve Cemalzade'nin İran'ın kurtuluş yolu olarak tanımladığı Bağdat-Hanekin demiryolu hattının savaştan dolayı kurulamamış olması bu hedefi sekteye uğratmıştır (Cemalzade, 1335, ss. 9-10).

İngiliz-Rus kışkıracından kurtulmak isteyen İran, Almanya ile sadece ticari alanda değil askerî konularda da iş birliğini geliştirmek istemiştir. 1873 anlaşmasından yaklaşık on yıl sonra Nasirüddin Şah, Avrupa tarzında modern bir ordu kurmak için Alman imparatorundan subay talebinde bulunmuştur.

Fakat Şah'ın bu talebine Rusya ile ilişkilerini bozmak istemeyen Almanya, olumsuz yaklaşmıştır (Mirahmedî, 1368, ss. 95-96; Ni'meti, Kecbaf ve Nejat, Zemistan 1389, ss. 337-338). Zira Bismarck, İran'ın kurmak istediği modern ordunun Rusya'ya karşı kullanılacağını düşünmüştür. Bu sebeple Rusya'nın tepkisini çekmeyecek ve İran'ın da talebini kısmen karşılayacak şekilde orta bir yol bulan Almanya sadece General Fellmer ve General Weth adlı iki emekli subayı göndermekle yetinmiştir. İran, askerî konuda istediği desteği alamamış olsa da iki ülke siyasi ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine devam etmişlerdir. Bilim ve Eğitim Bakanı Ali Kuli Han Muhbirü'd-devle'yi Berlin'e elçi olarak gönderen Nasirüddin Şah, onun aracılığıyla Almanya velihtına ve Bismarck'a iki ülkenin karşılıklı elçilikler kurması, dostluğun geliştirilmesi ve Almanya'nın İran'ı himaye etmesi konularını işleyen mektuplar göndermiştir. Ayrıca bu mektuplar İran demiryollarının Alman şirketler tarafından inşa edilmesi ve İran madenlerinin Alman mühendislerin gözetiminde çıkarılması hususlarını da işliyordu (Hacıyanpur ve Emiri, 2017, s. 84).

İngilizlere verilen Reuters imtiyazının lağvedildiği ve Rusların İran'daki üstün konumunun kesinlik kazandığı bu dönemde İngilizler; Hindistan'ın savunmasını güçlendirmek, Rus nüfuzunu kırmak ve İran'daki nüfuzunu muhafaza etmek için Almanlara iş birliği teklifinde bulunmuştur. Fakat Almanya, uzmanların da görüşleri doğrultusunda bu işbirliği teklifini Rusya ile ilişkilerine zarar vereceği gerekçesiyle geri çevirmiştir. Zira bu hususta Alman sanayicileri başka bir noktadaydılar. Alman sanayicileri milli çıkarların korunması için doğuda yeni pazarlar bulmanın elzem olduğunu savunmaktaydılar (Ni'meti, Kecbaf ve Nejat, Zemistan 1389, s. 338). Bu amaç doğrultusunda Avrupa dışındaki bölgelerde nüfuzunu artırmak isteyen Almanya, Alman sanayicilerinin baskısı neticesinde fonlarını dışarıya yönlendirmiştir. Bu şekilde dünya siyasetinde diğer uluslararası güçlerle rekabete başlayan Almanya sadece Avrupa'da değil Ortadoğu'da da hâkimiyet mücadelesine atılmıştır (Ni'meti, Kecbaf ve Nejat, Zemistan 1389, s. 339).

Muhbirü'd-devle üzerinden Alman makamlarıyla yapılan müzakereler neticesinde İran devletinin teklifleri Alman makamlarının da dikkatini celp etmesiyle iki ülke arasında diplomatik temsilciliklerin açılmasına karar verilmiştir. 1885 yılında iki ülke başkentlerinde sefarethaneler açılmış ve Nasirüddin Şah, Mirza Rıza Han Giranmaye'yi (Müeyyedu's-saltane) ilk sefir olarak Berlin'e göndermiştir. Buna mukabil Almanya ise Graf Von Brounsh Waik'i Alman elçisi olarak İran'a atamıştır. Elçi olarak atanan Graf Von Brounsh Waik Tahran'da Alman elçiliğini kurmuştur (Hacıyanpur ve Emiri, 2017, s. 84; Mihrârâ, 1396; Mirzayî, 1393, s. 113; Nejad, Endish ve Akbari, 2017a, s. 346; Ni'meti, Kecbaf ve Nejat, Zemistan, 1389, s. 338).

Karşılıklı kurulan elçilikler sayesinde diplomatik münasebetlerin yanı sıra iki ülke arasında kültürel etkileşim de artmış ve neticede her iki ülkeyi iyi tanıyan uzmanlar yetişmiştir. Yedi yıl boyunca İran'da arkeolojik araştırmalar yapan Doktor Andreas ve Stolz adlı iki Alman vatandaşı İran ile ticaret hususunda da bir rapor yayınlamışlardır. 1880'de İran posta idaresinin başmüfettişi olarak görev yapan Doktor Andreas, tecrübelerini söz konusu raporunda yazma fırsatı bulmuştur. Bu raporda İran'daki coğrafi sorunlar, ithalat ve ihracat ürünleri, posta ve telgraf teşkilatı, ticari vergiler, ölçü birimleri, paralar, yolların durumu, gümrük ve Avrupa ülkelerinin İran'daki ticari konumu, sefaretlerin durumu ve konsolosluklar, İran'ın uluslararası ticareti, Almanya ile imzalanan 1873 anlaşmasının maddeleri ve İran'ın ticari potansiyeli gibi konular ele alınmıştır. Bu rapor Birinci Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar İran'daki çeşitli Alman faaliyetleri için bir kılavuz görevi görmüştür (Mirahmedî, 1368, s. 96).

Ayrıca diplomat ya da araştırmacıların yanı sıra İran'da resmi ya da gayriresmi olarak ikamet eden ve burada çalışan Almanlar da mevcuttu. Burada anılmaya değer en önemli grup eczacılardı. Yorulmak bilmez bir şekilde çalışan Alman eczacılar Tahran başta olmak üzere İran'ın muhtelif şehirlerinde önemli faaliyetler icra etmişlerdir. Örneğin 1903'te Albert Lotz adlı bir Alman Hemedan'da Ekbatana adlı bir eczahane kurmuştur. Şirketinin faaliyetlerini yaygınlaştıran Albert Lotz sonunda 160 bin mark sermayeli büyük bir şirkete dönüşmüştür. Fakat 1913'te Lotz'un tifüsten hayatını kaybetmesi üzerine şirket, eşi tarafından Salzman adlı bir İsviçreliye satılmıştır (Mirahmedî, 1368, ss. 96-98).

İki ülke arasında artan siyasi ve kültürel ilişkilere binaen Muzafferüddin Şah da selefi gibi Almanya'nın desteğini aramıştır. Almanya'ya yakınlaşma siyaseti sonraki yönetimlerde de

sürdürülürken (Mihârâ, 1396; Mirzayî, 1393, s. 113) bu süreçte Almanya, İran'ın kendisine güvenerek rahat oturmamasını ve ülkesini geliştirmek için çaba sarf etmesi gerektiğini öğütlemiştir. Her ülkenin kendi içerisinde bağımsız olması gerektiğini savunan Almanya, başka bir ülkeye dayalı bir bağımsızlığı arzulamamaktaydı. Bismarck; İran hükümetinin ülkesini ilerletme, siyasi reformlar yapma, bağımsızlığını koruma ve Prusya'yı örnek alarak evini inşa etme ve ancak bu şekilde Almanya'dan yardım istemesi gerektiğini savunmuştur (Nejad, Endish ve Akbari, 2017a, s. 346).

Asıl hedefi İngiliz ve Rusların nüfuzunu kırmak olan İran, Almanya'nın İran'daki varlığını güçlendirmeye çalışmıştır. Bu amaçla İran Şahı, İran demiryollarının Alman mühendislerin gözetiminde inşa edilmesi ve İran madenlerinin Alman şirketler tarafından işletilmesini teklif etmiştir. İran'da ticari faaliyetlerine hız katan Almanlar da 1884 yılında Fars Körfezi limanlarında Fransız şeker üretiminin bol olduğunu keşfetmiş ve Fars Körfezi'ne daha düşük fiyatla şeker getirerek Fransa ile rekabet etmiştir. Ancak Alman şekerinin lezzeti İranlıların ağız tadına uygun olmadığı için Almanlar, Fransızlara karşı girdiği rekabette başarısız olmuşlardır (Nejad, Endish ve Akbari, 2017a, s. 347). Buna rağmen ümitsizliğe kapılmayan Alman şirketler, diğer ürünlerini Fars körfezinde ucuz bir şekilde satmaya devam etmişlerdir. Ayrıca bölgedeki Alman tacirlerin korunması için de Alman devleti tarafından körfeze bir savaş gemisi gönderilmiştir (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, s. 89).

Aynı yıl Almanya'dan Buşehr limanı için bir gemi alma kararı alan Nasirüddin Şah, bu hizmet için Murteza Kuli Han ve Saniü'd-devle'yi görevlendirmiştir. Almanya'dan Persepolis adlı bir ticari gemi satın alınmış ve Alman feribotlarıyla Burferhaven gemi inşa limanından Basra Körfezine getirilmiştir. Savaş gemisi olmamasına rağmen Persepolis gemisinin üzerinde birkaç top da mevcuttu. Yıllık maliyeti 3500 İngiliz katmanı olan gemi pratikte Basra Körfezi ve Karun Nehri arasında yolcu taşımacılığı yapmıştır. Persepolis gemisinin faaliyetleri neticesinde Alman etkisi artarken İngilizler ve Ruslar da buna şiddetle karşı çıkmışlardır (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, s. 85; Nejad, Endish ve Akbari, 2017a, s. 347). İngiltere'nin baskısına direnemeyen İran, 1888'de İran'ın güneyindeki denizlerde Karun Nehri'nde Lynch Kardeşler (Lynch Brother) adlı şirkete gemi işletmeciliği imtiyazı vermek durumunda kalmıştır. Daha sonra bununla yetinmeyen şirket Huzistan ticaretini de tekeline almıştır (Karadeniz, 2012, s. 409).

Persepolis ticaret gemisi haricinde 1911 yılına kadar İran limanlarında gümrük kontrolü gerekçesiyle bölgede bulunan Alman buharlı gemileri yolcu taşımacılığının yanı sıra gümrük memurları ve İranlı iş adamlarının taşınmasına ilave olarak silah kaçakçılığını da önlemeyi başarmıştır. Ayrıca Cevasım şeyhlerini yenmiş ve Lenge'yi fethetmiştir. Lord Curzon; Persepolis'in görevinin hacıları Mekke'ye taşımak, özel gün ve bayramlarda ateş etmek, devletin valilerini o limandan bu limana taşımak olduğunu ifade etmiştir. Bununla birlikte geminin odalarının yolcular için çok güzel dizayn edildiğini aktarmıştır. Ayrıca Persepolis gemisi sayesinde İran'ın liman, kıyı ve adalarında hâkimiyeti tesis ettiğini de beyan etmiştir (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, ss. 85-86).

İki ülke arasında diplomatik ilişkiler kurulunca ülkesi için bir rapor hazırlayan Alman elçi Almanya'nın İran'da Fars Körfezi'nde bulunmasını teşvik etmiştir. Alman siyasetçilerin etkili siyasi ve ticari girişimleri, bilhassa değerli ve ucuz hammadde alımı, İran'da İngiltere ve Rusya açısından ciddi bir tehdide dönüşmüştür. Almanya'nın yükselişi ve yayılması uluslararası dengeleri sarsarken Bismarck'ın korktuğu durum da gerçekleşmiştir. Alman devlet adamları 1890 yılında Rusya ile ittifak anlaşmasını yenilemezken buna mukabil Fransa ile Rusya arasında bir birlik oluşmuştur. Fransa ile Rusya'nın ittifakına kayıtsız kalmayan Almanya bu birliğe karşı Avusturya ve İtalya ile bir ittifak gerçekleştirmiştir. Doğu ile de ilgilenmeye devam eden Almanya Osmanlı Devleti ile 1902'de Berlin-Bağdat demiryolu inşası için bir anlaşma imzalamıştır (Ni'meti, Kecbaf ve Nejat, Zemistan 1389, s. 339).

1890'dan sonra genişleme siyaseti izleyen ve sanayisi için sömürge ve pazar arayışını sürdüren Almanya, Ortadoğu ve Basra Körfezi ile yakından ilgilenmiştir. Basra Körfezi'nde kontrol ve denetimi eline alarak Hamburg Limanı ile Basra Körfezi arasında bağlantı kurmayı ve bu sayede İngiltere'nin bölgedeki nüfuzunu kırmayı hedefleyen ve güçlü bir deniz filosu kuran Almanya, İngilizler için tehlikeli bir hâl almıştı. Osmanlı toprakları üzerinde de ciddi bir nüfuz elde eden Almanya, Osmanlı üzerinden

İran'a ve Basra Körfezi'ne kadar yayılmayı ve daha sonra Bağdat demiryolunu Tahran'a kadar uzatarak bu bölgede İngiliz-Rus nüfuzunu kırıp kendi nüfuzunu güçlendirmek istemiştir. Fakat Fars Körfezinin ve İran'ın güneyinin İngilizler için önemini farkında olan Almanya bölgedeki İngiliz nüfuzunu kırmanın kolay olmadığını ve donanmasıyla burayı ele geçiremeyeceğinin de farkındaydı. Bu nedenle yumuşak gücünü devreye alarak ekonomik faaliyetlerle bölgeye nüfuz etmeye çalışan Almanya, burada ticaret firmaları kurma ve nakliyat hatlarının oluşturulması gibi ekonomik faaliyetlere yoğunlaşmıştır (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, ss. 87-88).

İran ile Almanya arasında yapılan iş birliği Rusya ve İngiltere'yi ciddi şekilde rahatsız etmiştir. İngiltere, Basra Körfezi'nde Alman gemilerini ve Alman denizcilerinin kontrollerindeki gemilerin faaliyetlerini görmek istemiyordu. Denizcilik faaliyetlerinden son derece rahatsız olan İngiltere Tahran'daki elçisi üzerinden duruma müdahale ederek Almanlardan başka gemi alınmaması, yapılan anlaşmaların iptal edilmesi ve Alman denizcilerinden hizmet alınmasının durdurulmasını istemiştir. Rusya da Almanların İran'ın kuzeyindeki demiryolu inşası haberlerinden oldukça rahatsız olmuş ve şiddetli tepki göstererek Tahran'daki elçisi üzerinden resmen yapılan anlaşmanın iptalini talep etmiştir (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, s. 86).

İngiltere ve Rusya'nın İran'ın bağımsızlığını zedeleyen bu müdahaleci talepleri karşısında Şah "Rusya ve İngiltere ile bağımsız olup olmadığımızı müzakere ediniz ve niçin bütün işlerimize müdahale ettiklerini sorun" şeklinde emir vererek müdahalelerden duyduğu rahatsızlığı açıkça dile getirmiştir (Karadeniz, 2012, s. 409).

Bölgedeki siyasi ve iktisadi çıkarları için denizlerdeki gücünü pekiştiren Almanya, Avrupalı devletlerin ve bilhassa İngilizlerin şiddetli tepkisine maruz kalmıştır. Avrupalı devletler ve İngilizler; Almanların gemi inşasındaki asıl hedefinin ticaret ya da uzak bölgelere savaş için olmadığını aksine yakın bölgelere saldırı amacını taşıdığını ileri sürmüşlerdir. Diğer taraftan İngiltere, Almanya'nın Berlin-Bağdat demiryolunu Tahran-Hanekin hattına kadar uzatma planına ses çıkarmazken bu plan Rusların şiddetli tepkisine yol açmıştır. Rusların tepkisine maruz kalan İran, Tahran-Kazvin-Hemedan arasındaki demiryolu inşası imtiyazını Rus Bostle Man'a vermek durumunda kalmıştır. Ayrıca İran'daki üstün konumunu muhafaza etmeyi hedefleyen Rusya, İran'a düşük faizli kredi vermeyi de teklif etmiştir. Fakat Ruslara yeni taahhütler vermek istemeyen sadrazam Eminu'd-devle bu teklifi reddetmiştir (Ni'meti, Kecbaf, Nejat, Zemistan, 1389, s. 340).

I. Dünya Savaşı'na kadar İran'da faaliyet yürüten Alman ticaret firmaları sanayi şirketleri, eczahaneler, ihracat ve ithalat şirketleri olmak üzere dört sahada yoğunlaşmıştı. Sanayi şirketleri aynı zamanda fabrika ve satış şirketleriydi. O zamana kadar İran'da bu türden tek Alman şirketi Iran Petag şirketi idi. Merkezi Berlin'de olan bu şirket İstanbul, Tebriz, Sultanabad, Hemedan, Petag Kirman, Meşhed ve Şiraz'da şubeler açmıştır. 1912'de 3 milyon mark sermaye ile başlayan şirket daha sonra sermayesini 10 milyon marka çıkarmıştır. İhracat şirketleri ise eşdeğer olan ürünlerin fiyat farkından etkilenmemek için mümkün mertebe İran ürünlerini ihraç etmekteydiler. Bu çerçevede Şiraz'da Wilhelm Roewer şirketi ve Buşehr'de kurulan Robert Wonckhaus & Hamburg şirketlerinden bahsedilebilir. 1898'de Buşehr'de kurulan Robert Wonckhaus & Hamburg şirketi Buşehr, Bahreyn, Bağdat, Musul, Basra, Muhammere (Hürremşehr), Ahvaz ve Bendar-i Abbas'ta şubeler açmıştır. Bu şirket inci, tahıl, istiridye ihraç ederken Wilhelm Roewer şirketi ketira ihraç etmiştir (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, ss. 88-89).

Aynı yıllarda Bermen şehrinde kurulan Johan Werth & Co Buşehr'de bir ticaret merkezi kurarak İran ile Almanya arasında ticaret yapmıştır. 1896'da bu şirket iflas edince bölgede Hamburg & Persian Gulf Company ve Deutsche Persische Handels Gesellschaft şirketleri kurulmuştur. Fakat bu şirketler de iki ülke arasındaki ticaretin düşüklüğü ve sermaye azlığından dolayı çok geçmeden kapanmışlardır (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, s. 90).

İran ile ticaret yapan Rabert Wonckhaus isimli bir Alman tacir 1896'da Lenge Limanı ile Hamburg arasında inci-istiridye ticareti yapmıştır. Hızlı bir şekilde ticari örgütlenmeye giden Wonckhaus, kısa sürede gemi sahiplerinin ve Hamburg'daki bankacıların desteğiyle ticari kapasitesini

artırarak Buşehr, Bağdat, Musul ve Ahvaz'da temsilcilikler açmıştır. Buralardan aldığı inci ve istiridyeleri Hamburg'a taşıyan Wonckhaus, Bahreyn'deki cevherlerin ihracı imtiyazını almak için de İstanbul'da girişimlerde bulunmuştur. İngilizlerin muhalefetinden dolayı başarısız olan Wonckhaus, ümitsizliğe kapılmamış Karun nehri kıyısında siyasi ve ekonomik faaliyetlerini sürdürmüştür. Wonckhaus şirketi Hürremşehr'den Ahvaz'a Alman bayrağı altında bir gemicilik servisini devreye almış, daha düşük ücrete yük ve yolcu taşıyarak İngiliz gemicilik şirketi Linch Brothers ile rekabet etmiştir. Ticaretin gelişimine paralel olarak Almanya 1897'de Buşehr'de bir konsolosluk naipliği kurmuş ve kısa sürede bu naiplik konsolosluga yükseltilmiştir. Fakat bu da I. Dünya Savaşı'nın başına kadar sürmemiştir. Alman Van Roggen, Karun ovasının sulama imtiyazını almış ancak bunu da bölgede bulunan İngilizlere bağlı olan Hürremşehr şeyhi Şeyh Hazal'ın direnişi ve karşı çıkışından dolayı başarısız olmuştur (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, ss. 90-92).

Ebu Musa'da Wonckhaus'a verilen imtiyaz İngilizlerin muhalefetine yol açmıştır. Daha önce Bender-i Lenge halkından olan Şeyh Kasımî'ye ve onun hükümetinin dağılmasından sonra da 1887'de Hac Mu'inu't-tüccar Buşehri'ye imtiyaz verilmiştir. 1910'da İran hükümeti demir oksidinin çıkarılmasını bir İngiliz şirketi olan F. C. Strick ve ortaklarına 30 bin tümen karşılığında vermiştir. Ebu Musa'da maden arayan Wonckhaus çıkarılmaya değer kaliteli bir maden bulsa da İngilizler Ebu Musa'nın stratejik öneminden dolayı muhalefet etmişler ve bu mücadelede İngilizler galip çıkmıştır. Almanlar tazminat talep etse de I. Dünya Savaşı'nın çıkması ile bu mesele tamamen kapanmıştır (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, ss. 92-93).

İngilizler, Fransızlar ve Ruslar Wonckhaus'un bu bölgedeki faaliyetlerini Alman hükümeti ile ilişkilendirmişlerdir. Şirket ise bölgeye gelişlerinin kendi kararları olduğunu, Alman hükümetinin bilgisi dahilinde olmadığını ve siyasi bir gaye taşımadıklarını savunmuştur. Fakat İngilizler Wonckhaus'un bölgedeki iktisadi olarak hızlı yükselişini Berlin'in ekonomik desteği ile açıklayarak söz konusu şirketi Almanya'nın siyasi hedeflerinin bir parçası olduğu hususunda ısrar etmişlerdir. Alman hükümetinden mali destek aldığı iddialarını reddeden Wonckhaus, ticari başarısını disiplinli ve uyguladığı farklı ticari usullerle izah etmiştir (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, ss. 95-96).

Wonckhaus herhangi bir siyasi amaç taşımasa da şirketin ticari başarısı bölgede kaçınılmaz olarak siyasi bir başarıyı da beraberinde getirmiştir. Wonckhaus Almanya'nın 1906'da bölge ile siyasi olarak ilgilendiğini ve Bağdat demiryoluyla Rus ve İngilizleri dengelemeye çalıştığını ifade etmiştir. I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla Wonckhaus ticari faaliyetlerini dondurmuş ve İran'ın Fars Körfezi'ndeki limanlarının vekâletini Hacı Muhammed Hasan'a bırakmıştır (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, ss. 97-98).

İran ile Almanya arasındaki ticaret hacmi gün geçtikçe büyümektedir. 1903-1912 yılları arasında iki ülke arasındaki ticaret hacmi kırk kat artmıştır. Fakat buna mukabil I. Dünya Savaşı'nın başlangıcına kadar Almanya'nın İran'a ihracatı Rusya'dan on iki kat, İngiltere'den altı kat daha azdı (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, s. 99).

1910-1911 tarihlerinde İran'ın Fars Körfezi limanlarına giriş-çıkış yapan Alman gemilerin durumuna bakıldığında ciddi bir ticaretin yürütüldüğü görülmektedir. Bu yıllarda toplam 58 adet ticaret gemisi Fars Körfezindeki limanlara giriş-çıkış yaparken toplam 3069 denizci ve hizmetçi bu gemilerde çalışmıştır. Toplam 146.297 ton ithalat gerçekleşirken yine Fars Körfezi limanlarından toplam 1.148.297 ton mal ihraç edilmiştir. İran'ın güney limanlarına 1910-1911 tarihlerinde giren 1056 buharlı gemiden 56'sı Almanlara aitken 1913-1914 yıllarında bu sayı neredeyse 2,5 katına çıkarak 147 gemiye ulaşmıştır (Cemalzade, 1335, s. 64).

Basra Körfezi'ndeki ticaret verilerine bakıldığında 1910 yılında Almanların Avrupa'nın Basra Körfezi kıyılarına ihraç ettiği malların %40'ını kontrol ettiğini göstermektedir. Bir yıl sonra, Basra Körfezi'nin en önemli emtiasının, yani şekerin %60'ından fazlası yine Almanların kontrolündeydi (Hamid Hacıyanpur, 2017, s. 99).

1913-1914 yılları arasında I. Dünya Savaşı'nın başlamasından önceki yılda İran'ın ticareti 1.103.005.000 kranın üzerindeydi. Bu miktarın 647.165.000 kranı ithalat, 455.840.000 kranı ise ihracattı. Almanya gerek ihracat gerek ithalatta Rusya, İngiltere ve Hindistan'ın ardından dördüncü sırada yer almıştır. İran'ın Almanya ile bu yılki ticaret hacminin 30.373.000 kranı Almanya'dan yapılan ithalat, 2.953.000 kranı ise İran'dan Almanya'ya ihracat olmak üzere toplam 33.326.000 krandır. I. Dünya Savaşı'nın başlamasına kadar iki ülke arasındaki ticaret hacmi yükselirken savaşın ilk yılı olan 1914-1915 yılında ise İran-Alman ticaret hacmi yaklaşık %19 oranında düşmüştür (Cemalzade, 1335, ss. 189-190).

Yine 1913-1914 yılında Buşehr limanında Almanya, İngiliz Hindistanı ve Büyük Britanya'dan sonra 3. sırada bir ticaret hacmine sahipti. Toplamda Almanya'nın Buşehr limanı üzerindeki ticareti 68.937 lira düzeyindeydi (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, s. 100).

Buşehr limanı üzerinden ithal edilen Alman ürünleri arasında kibrit, fişek, meşrubat, bira, mum, çikolata, küp şeker ve şeker, ilaç, elbise, demir, çelik, altın ve gümüş eşyalar, pamuklu ve yünlü dokumalar, her türlü kumaş, kanepeler, kırtasiye, porselen, cam, deri eşyaları vardı. 1913-1914 yılında Buşehr limanının ithalatında Almanya 18.670 lira ile 7. sırada yer almıştır. Bender-i Buşehr'den Almanya'ya ihraç edilen en önemli ürünler arasında ise hububat, canlı hayvan, fıstık, ketira ve hayvansal ürünler bulunmaktaydı (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, s. 100-101).

Bender-i Abbas limanına ilişkin ithalat konusunda herhangi bir veri paylaşmayan Vadala, muhtemelen verileri ortak bir şekilde verirken onun verdiği bilgilere göre Bender-i Abbas'ta Almanya, 2020 lira ile 6. sırada ticaret hacmine sahipti (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, s. 101).

Bender-i Lenge üzerinden yapılan ithalatta ise Almanya 18.144 lira ile 2. sırada yer almıştır. Bender-i Lenge aracılığıyla Almanya'dan ithal edilen en önemli ürünler arasında mumlar, tekstil, işlenmiş altın, bira, likör, kibrit, porselen, konserve ürünleri ve şeker vardı (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, s. 102). Bender-i Lenge üzerinden yapılan ihracata baktığımızda ise Almanya 468 lira ile 4. sırada yer almaktadır.

Huzistan'ın üç limanı olan Hürremşehr, Ahvaz ve Abadan limanlarındaki ithalat ve ticaret rakamlarına bakıldığında ise toplamda 63.590.050 kranlık ithalatın söz konusu olduğu 36.261.501 kranlık ise ihracatın gerçekleştiği görülmektedir. Huzistan limanları üzerinde Almanya'dan ithal edilen en önemli ürünler şeker, metaller, tekstil ürünleri iken Almanya'ya ihraç edilen ürünler ise buğday, arpa ve sakızdır (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, s. 103).

1913-1914 yılları arasında Basra Körfezi'ndeki kuzey şeridindeki en büyük ihracat ve ithalat merkezleri sırasıyla Buşehr Limanı, Bender-i Abbas, Bender-i Lenge ve onları da Huzistan'ın Hürremşehr, Ahvaz ve Abadan gibi limanları izliyordu. Ayrıca İran'ın en önemli ticaret ortakları İngiltere'nin sömürgesi olan Hindistan, İngiltere, Almanya, Fransa ve Rusya'dır. Almanya I. Dünya Savaşı'na kadar İran üzerinde güçlü iki rakip olan İngiltere ve Rusya'ya rağmen bu bölgede ticari faaliyetlerini artırarak sürdürmüştür.

Almanların İran'ın güneyinde nüfuzlarını artırdıkları bu dönemde Boerler meselesinden dolayı Afrika'ya yoğunlaşan İngilizler, Hindistan yolunu tehlikeye atacak her türlü girişime karşı hassasiyet göstermiş ve Boerler meselesini halleder halletmez Almanların Fars Körfezi'ndeki faaliyetlerine odaklanmışlardır. Bölgede ciddi kontrol noktaları oluşturan ve korsan faaliyetlerini de bitiren İngilizler, bölgenin güvenliğini tesis etmeye çalışmışlardır. 1903'te donanması ile Fars Körfezi'ne gelen Lord Curzon, Fars Körfezi'nde İngiliz nüfuzunu güçlendirmiştir. Alman nüfuzunu engellemek amacıyla bölgeye ticaret heyetleri gönderen ve konsolosluklar açan İngiltere, aynı zamanda güneydeki limanlara savaş gemileri de göndermiştir (Hacıyanpur ve Emirî, 2017, ss. 94-95; Karadeniz, 2012, s. 424).

İngiltere ve Rusya'nın engellemelerine rağmen Almanya'nın alternatif bir güç olarak varlık göstermesi Almanya'ya yönelik eğilimi artırmıştır. Her ne kadar Berlin-Bağdat demiryolu hattının Tahran'a kadar uzatılması gibi Alman hükümetinin bazı politikaları Rus ve İngilizlerin muhalefetinden

dolayı hayata geçirilememiş olsa da Almanların faaliyetleri İranlılar tarafından memnuniyetle karşılanmıştır. Siyasi ve ekonomik pek çok zorluktan dolayı bu bölgeye giremeyen Almanya şiddet içermeyen yol ve yöntemlerle bölgede faaliyetlerini yürütmeye çalışmıştır. İran'ın her tarafına gönderilen uzmanlar, din adamları ve araştırmacılar gittikleri bölgelerde çalışmışlardır. Bu çalışmalar neticesinde Alman sermayesi, denizcilik ve ticaret hizmeti Almanya'ya İran'da üçüncü ticari güç hâline getirmiştir (Nejad, Endish ve Akbari, 2017a, s. 347).

Fars körfezi merkez olmak üzere İran'ın güneyinde önemli ekonomik faaliyetlerde bulunan Almanya İran'ın kuzeyinde de önemli iktisadi faaliyetlerde bulunmuştur. İran açısında son derece önemli bir kent olan ve Avrupa'ya açılan bir kapı mesabesinde bulunan Tebriz, diğer Avrupa ülkelerinin yanı sıra Almanlar için de önemli bir ticaret merkeziydi. Şehrin sanayisinin gelişmesinde özel bir rol oynayan Almanya Tebriz'de C.A. Reith adlı şirketin "Dârû-hâne-i Azerbaycan" adlı bir ilaç firması kurması ile faaliyetlerine başlamıştır. Seelmann-Eggebert tarafından idare edilen ve merkezi Berlin'de olan şirket 40 bin mark civarında bir sermayeye sahipti. Bu şirketin iflası üzerine Seelmann-Eggebert Tebriz'de bir eczahane kurmuştur (Mirahmedî, 1368, s. 98).

İran'da sanayinin gelişimi ve fabrikaların inşasında dolaylı ya da dolaysız Alman mühendisleri önemli bir rol icra ederken Tebriz'de ciddi yatırımlar yapılmıştır. İran coğrafyası ve etnolojisi üzerine çalışmalar yapan Alman oryantalist Hugo Groute İda İran'da hastaneler, okullar ve kültürel kurumlar inşa etmek isteyen Almanya için en uygun şehrin Tebriz olduğunu ifade etmiştir. Meşrutiyet yıllarında gâh Tebriz devrimcileri gâh merkezi yönetim ile konsolosluk üzerinden siyasi faaliyetlerini geliştiren Almanya'nın Azerbaycan bölgesinde 1907-1912 yılları arasında çok sayıda vatandaşı muhtelif alanlarda faaliyetler yürütmüşlerdir. Kültürel ve mimari alanda nispeten etkili olurken 4 yıl içerisinde burada faaliyet yürüten Alman vatandaşlarının sayısı 60'a yükselmiştir. Tebriz'de Hacı Rahim Ağa Kazvini'nin sermayesiyle kurulan bir fabrikanın mühendisliğini Almanlar yapmıştır. Yine bölgede görevli olan bazı Alman diplomatlar siyasi faaliyetlerinin yanı sıra ticari ve özel görevler de üstlenmişlerdir. Bilhassa bazı önemli sanayi kollarının İran ve Tebriz'e tanıtılmasında bunların rolünden söz edilebilir. Kaçarların son döneminde Tebriz'de 3 tane Alman konsoloslğunun kurulması (1904) Almanların Tebriz'e ilgilerinin ve İran ile diplomatik ilişkilerinin düzeyini göstermesi açısından dikkate değerdir (Kolcahi, Yeldayi ve İbrahimi, 1399, s. 123-124). Fakat tüm bu çabalara rağmen 1910'da Tebriz'de sadece bir montaj fabrikası kurabilmiştir. Halı dokuma işine giren Almanlar'ın (Karadeniz, 2019, s. 240) Tebriz'de kurduğu halı dokuma fabrikasında 100 kadar işçi çalışıyordu (Yetiş, 2022, s. 66).

Almanya ile kurulan siyasi ve ekonomik münasebetlerde İranlı seçkinlerin beklentileri ve hedefleri büyük olsa da Almanya'nın farklı bir düşünceye sahip olduğu açıktır. Almanya'ya banka imtiyazının verilmesi, teknik okulların kurulması, Hamburg-Amerika nakliye hatlarının tesis edilmesi girişimleri gibi Almanya'yı İran içlerine dahil etme teşebbüslerine rağmen Almanlar, diğer ülkeleri tahrik ederek karşı karşıya gelmemek için İran'daki hedeflerinin siyasi olmaktan ziyade ekonomik olduğu görüşünü savunmuştur. Tahran'daki sefiri aracılığıyla İran hükümetine, açılan bankanın özel bir banka olduğunu, ticari faaliyetlerini desteklemek için kurulduğunu ve ayrıca İran devletine borç verecek bir banka olarak düşünülmemesi gerektiği hususunda bilgilendirmesini istemiştir. Elbette siyasi ve iktisadi hedeflerin birbirinden ayrıştırılması hem İran ve Almanya hem de Rusya ve İngiltere için kolay değildi. İngilizler, Alman bankasının kurulması ve ardından National Bank ile birleşmesi neticesinde Bank-ı Şahinşâhî'nin İran'daki tekelinin kırılacağı ve dolayısıyla bu ülkelerin nüfuzunun zayıflacağına inanıyordu. Bu süreçte bazı Alman siyasetçileri de Almanya'nın bölgedeki Rus ve İngiliz nüfuzunun kırılması için İran hükümetine borç verilmesi gerekliliğini de savunmuşlardır (Ni'meti, Kecbaf ve Nejat, Zemistan, 1389, s. 342).

Almanlar banka imtiyazı ve deniz taşımacılığı gibi imtiyazların Alman-İran ticaretini iyileştireceğini ve geliştireceğini düşünüyorlardı. Bu imtiyazlarda siyasi bir maksat gütmediklerini iddia etseler de Ruslar tatmin olmamış ve İngilizlerle mutabakat peşinde koşmuşlardır. Fransa da Almanlar karşısında Rus ve İngilizlerin yakınlaşması için çaba sarf etmiştir. Fakat İngiliz ve Ruslar arasında Londra ve Petersburg'da yapılan görüşmeler esnasında İran'da meşrutiyet olayları başlamış ve iki devletin çıkarları birbirine ters olduğu için ayrı cephelerde yer almışlardır. İngilizler meşrutiyet taraftarlarını himaye etmişlerdir. Fakat birinci meclisin açılması ve Almanlara imtiyazların verilmesi

İngilizlerin endişelerini artırmıştır. Almanların İran'daki faaliyetlerinin kendi çıkarlarına zarar verdiğine inanan İngilizler, Almanların nüfuzunun engellenmesi için Asya'daki siyasi meselelerinin halledilmesine sıcak bakmışlardır (Ni'meti, Kebab ve Nejat, Zemistan, 1389, s. 343).

İki devlet arasında süren görüşmelerin neticesinde İran'ı kendi aralarında taksim eden 1907 anlaşması imzalanmıştır. Ülkelerinin ikiye bölünmesinden rahatsızlık duyan ve bu kısıkaçtan çıkış arayan İran halkının fazla bir seçeneğe sahip olmadığı da aşikârdı. Bu çıkmazdan kurtulmak isteyen İran, çareyi yeni imtiyaz anlaşmaları yapmakta bulmuştur. Deutsche Orient Bank müdürlerinden Mösyö Gothman'a Tahran'da bir banka şubesi açma ve bir Alman okulunun resmen açılması imtiyazları bu çerçevede değerlendirilmesi gereken imtiyazlardı (Karacan, 2022a, ss. 193-194).

Tecrübeli eğitimci Gustav Peters başkanlığında 1907 yılında açılan Alman okulunda 40 İranlı öğrenci eğitime başlamıştır. Aynı günlerde Alman okulu için Dentsche Schulverein für Persien adlı bir kampüs inşa edilmiştir. Alman ve İranlıların ortak bir şekilde faaliyet gösterdikleri bu alanda ortak bir kültür geliştirmeye çalışılmıştır. Tahran'daki bu okulda Farsça, Almanca dillerinde eğitim ile birlikte Arapça, Fransızca gibi dillerde de eğitim verilmiştir. Verilen eğitim doğrultusunda Almanca sözlüklere de ihtiyaç duyulmuştur. İyi bir programla başlayan okulda eğitimin kalitesi de göze çaracak düzeyde ilerlemekteydi. Okulun masrafları için İran hükümeti 25 yıl boyunca 5 bin tümen vermeyi taahhüt ederken Almanlar ise 30 bin mark vermeyi taahhüt etmiştir. 1909'da okulun müdürlüğünü Dr. Ricahard Draeger üstlenmiştir. Bu yıllarda 7 Alman ve 5 İranlı öğretmen görev yapmaktaydı. Her toplumsal kesimden öğrencilerin kabul edildiği okulda 1909-1913 yılları arasında 250 öğrenci mezun edilmiş ve bu kişiler Alman okulunu örnek alarak diğer İran okullarını da düzenlemişlerdir. Farklı kültürel alanlarda da faaliyetlerde bulunmak isteyen bu kişilerin girişimleri Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine akamete uğramıştır (Mirahmedî, 1368, ss. 103-104).

Almanyanın İran'da faaliyet gösterdiği alanlardan biri de arkeolojydi. Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Friedrich Sarre ve Ernst Emil Herzfeld adlarında iki uzman arkeolojik araştırmalar yapmak için İran'a gönderilmiştir. Savaştan önce beş kez İran'a giden Herzfeld, burada eski İran yerleşim yerlerinde araştırmalar yapmıştır. Aynı şekilde Sarre de onunla beraber İran'a gitmiş, İslam'ın İran'a ilk geliş dönemi hakkında kıymetli araştırmalar yapmış ve bu eserlerini neşretmişlerdir (Mirahmedî, 1368, ss. 104-105).

İran ile Almanya arasındaki siyasi, diplomatik, ekonomik ve kültürel münasebetler gün geçtikçe artsa da bu durum İran'ın mevcut durumunda radikal bir dönüşüme yol açmamıştır. Zira İran; İngiltere ve Rusya'dan aldığı boçlar ve verdiği imtiyazlardan dolayı bağımsız hareket edemeyecek duruma gelmişti. İngiltere ve Rusya'nın mali açıdan İran'ı kontrol etme isteğinin ciddi tehlike arz ettiğinin bilincinde olan İran devlet ricali, parasızlıktan kaynaklanan her türlü müşküle göğüs germeye çalışmış ve bu devletlere alternatif olarak gördükleri Almanya ve Fransa üzerinden borç almaya çalışmıştır (Karacan, 2022a, s. 220). İranlılar tarafından Bombay'da yayımlanan Hablü'l-metîn gazetesi de İran'ın dış borç almak zorunda kalması durumunda Almanya'dan borç alması ve her ne sebeple olursa olsun İranlıların Almanya ile anlaşması tavsiyesinde bulunmuştur (İran ve Almanya, s. 417).

Bu amaçla 1898-1907 tarihleri arasında bir Alman Bankası'nın kurulması için çaba sarf edilmiş ve hatta Deutsche Orient Bank'ın (Doğu Alman Bankası) açılması düşünülmüş ama daha sonra bankanın açılışı ertelenmiştir. İran'da açılacak bir Alman bankası, ülkedeki Alman nüfuzunu güçlendireceği gibi İran'ın kurtuluşu için de önemli bir dayanak olacaktı. Zira Rusya ve İngiltere'nin siyasi ve iktisadi faaliyetlerini zayıflatacak ve üzerlerinde ciddi baskı oluşturacaktı. Almanya'nın Ortadoğu ve Yakındoğu'daki nüfuzunu artıracak olan Bağdat demiryolunun inşası ve bu yolun Fars Körfezi'ne kadar uzatılması gibi projelerin Alman bankası tarafından üstlenilmesi İngiltere, Rusya ve Fransa'nın dikkatinden kaçmamıştır. Bu sebeple söz konusu devletler Almanya'ya baskı yaparak bu projeyi engellemeye çalışmışlardır. Rusya ile yaptığı görüşmeler neticesinde Almanya geri adım atmak zorunda kalarak Rusya'nın bölgedeki nüfuz sahasını tanımıştır (Mirahmedî, 1368, s. 105).

Ancak Almanya, İngiltere ve Rusya ile doğrudan karşı karşıya gelmemek için zaman zaman geri adım atsa da 1907 anlaşmasıyla İran'ı nüfuz alanlarına bölen Rusya ve İngiltereye karşı İran ile

ilişkilerini güçlendirmeye devam etmiştir. Bilhassa İranlı aydın ve ilim adamlarının Almanya ile kurulan ilişkilere olumlu yaklaşması bu hususta çok etkili olmuştur. Diğer taraftan Müslüman bir devlet olan Osmanlı Devleti'nin Almanya ile iş birliği yapması, âlimlerin verdiği fetvalar ve cihat ilanı bu konuda dikkate değer durumlardı. Bu hususa dikkat çeken Tebriz'deki Alman Konsolosluğu'nda görevli diplomatlardan Wilhelm Leiton, görevlerinin oradaki hükümet ve halkın düşman hükümetler ile yakınlaşmasını engellemek olduğunu fakat İran'da buna gerek bile olmadığını zira İran halkının Almanya'ya doğal olarak dost olduğunu dile getirmiştir. Leiton, Alman diplomatları herhangi bir şey yapmasa bile halkın Rus ve İngiliz düşmanı olduğunu ifade etmiştir (Nejad, Endish ve Akbari, 2017b, ss. 63-64).

Rus-İngiliz karşıtlığı İran halkının Almanya'ya olan sempatisini beslerken İran halkı adeta Almanya'ya bir İslam imparatorluğu muamelesi yapmaktaydı. Tahran'daki Alman büyükelçiliği sekreteri Mirza Ebu'l-Kasım Kahalzade anılarında Abdulazim'in kapısından şehir merkezine kadar, caddelerin her iki tarafını dolduran halkın "Yaşasın Almanya İslam İmparatorluğu" diye slogan attıklarını ifade etmiştir. Almanlara yönelik bu pozitif bakış İran basınına ve edebiyatına da yansırken Alman dostluğu, İran toplumunun seçkinleri ve kitleleri arasında zirveye ulaşmıştır. Örneğin Edib Nişaburi, Almanya'yı destekleyen şiirler söylemiştir. Alman imparatoru ve Alman askerini öven destansı "Qaysernâme" şiirinin bir kısmı Tahran'daki Alman Büyükelçiliği tarafından tercüme edilerek Alman imparatoruna gönderilmiştir. Bunun haricinde de çok sayıda yazar ve şair Almanya'ya övgülerinde bulunmuş ve Alman imparatoruna çeşitli hediyeler göndermişlerdir (Nejad, Endish ve Akbari, 2017b, s. 64).

Meşrutiyetin ilanından sonra İran'da yaşanan siyasi karmaşa ve iç çatışmalarda Almanya takip ettiği siyasetle İran siyasetinde belirleyici bir konuma gelmiştir. İran ahrarının sömürge karşıtı milli bir duruş sergilemesi ve uluslararası dengelerin Rusya ve İngiltere aleyhine işlemesi neticesinde iki devlet 1907 anlaşmasını imzalayarak İran'ı fiili olarak nüfuz sahalarına bölmüşlerdir. Çıkar alanlarına göre İran'ı taksim eden bu anlaşma uyarınca, İran'ın kuzeyi Rusya'ya, güneyi ise İngiltere'nin kontrolüne bırakılmıştır. İran seçkinleri ve halkı bu anlaşmadan son derece rahatsız olmuşlardır. Bu sıralarda İran hükümetinde Müşirü'd-devle'nin ölümü üzerine Müşirü'l-mülk babasının yerine hariciye nazırı olunca bunu fırsat bilen İngiltere ve Rusya sefirleri, imzaladıkları muahedeyi İran hükümetine resmen tebliğ etmişlerdir. Buna uygun bir cevap vermek isteyen genç nazır, muahedeyi Alman sefiri ile istişare etmiştir. İstişare neticesinde Alman sefirinin tavsiyeleri doğrultusunda İran'ı paylaşmak anlamına gelen bu mukavelenamayı geri göndererek devletlerin kendi aralarında anlaşmalar yapabileceğine ancak İran'ın imzalamadığı bir anlaşmadan dolayı bir başka devletle münasebetlerini değiştirmeyeceğini bildirmiştir (Karacan, 2022a, s. 194).

1907 muahedesi gerçekleşene kadar İran ahrarını destekliyor gibi görünen İngiltere, söz konusu anlaşma ile İran ahrarından desteğini tamamen çekmiş ve sefaretin kapılarını meşrutiyet taraftarlarına kapatmıştır. Bu hamleyle İngiltere, İran meşrutiyet taraftarlarını Şah'ın istibdat yönetimi karşısında yalnız bırakmış ve adeta çıkarları için onları kurban etmiştir. Bu şekilde İngiltere meşrutiyet taraftarlarını oldukça zor duruma düşürmüştür. Böyle bir konjunktürde İran'da ahrar-istibdat taraftarları arasında olaylar yaşanmış ve İran ahrarının liderleri çareyi Almanya Sefareti'nden yardım istemekte bulmuşlardır. Taraflar arasında çatışmalar başlayınca da Meclis-i Mebusan reisi yine Alman Sefareti'ne sığınmıştır (Karacan, 2022a, s. 198-199).

O günün siyasi konjunktüründe, istibdat yönetimi karşısında İran hürriyet taraftarlarının destek alabileceği yegâne devlet de Almanya'ydı. Meşrutiyet taraftarlarının yardım talebi üzerine dönemin Almanya maslahatgüzarı Baron Richthofen derhal harekete geçerek diplomatik görüşmeler başlatmıştır. Osmanlı Devleti'nin Tahran Büyükelçisi Şemseddin Bey de dahil olmak üzere muhtelif ülkelerin temsilcileriyle görüşen Alman maslahatgüzarı ortak bir yol haritasının belirlenmesi hususunda muvaffak olmuştur. Şemseddin Bey ve Baron Richthofen'in ortak ev sahipliği ile yabancı elçilerin iştirak ettiği bir toplantı icra edilmiş ve toplantı neticesinde ahrar lehine Şah'a birtakım taleplerin iletilmesi hususunda bir başarı sağlanmıştır (Karacan, 2022a, ss. 199-200). Alman maslahatgüzarın burada kilit bir rol oynadığı açıktır.

Daha sonra 1907 anlaşmasının bir yansıması olarak İran'ın kuzeyini işgal eden Rusya'ya mukabil 1910'da İran hükümetine verdiği ultimatoma ile İran'ın güneyini işgal etmek isteyen İngiltere'nin işgal girişimi İran'da ciddi tepkilere yol açmıştır. Hatta sadece İran'da değil ultimatoma karşı İran'ın dışındaki İslam âleminde de yoğun tepkilere neden olmuştur. Bu çerçevede Doktor Karabekof'un (1869-1953) inisiyatifi ve daveti ile 23 Ekim 1910'da İstanbul'da gerçekleştirilen konferansa, Osmanlılar, İranlılar, Tatarlar, Ermeniler, muhtelif ülkelerden Müslüman aydınlar, Osmanlı Devleti'nin önemli zabıtları, İngiltere ve Amerika baş tercümanları ve diğer bazı sefâret mensupları, gazeteciler dâhil olmak üzere yoğun bir katılım sağlanmıştır (Karacan, 2022b, s. 293).

Konferans sonucunda ele alınan metinde Osmanlı ile İran'ın kaderlerinin ortaklığına vurgu yapılmış ve İran için Almanya imparatorundan destek istenmiştir. Alman imparatoruna gönderilen telgrafta imparator Guillaume'a övgüler dizilmiş, onun Makedonya, Morak gibi meselelerde İslam âlemi için yaptıkları hatırlatılarak Osmanlı ve İran'ın kendisine ümit bağladığı mesajı iletilmiştir. Bu devletlerin hukukunun korunması konusunda verdikleri mücadeleyi desteklemeleri ve hürriyet için çabalayan İranlılara yardım etmesi talep edilmiştir (Almanya İmparatoru'na Çekilen Telgraf, s. 145).

Konferansın neticesinde ortaya çıkan aydınların ortak görüş ve tutumu, Alman imparatoruna gönderilen telgraf ve yapılan çağrılar Alman basınına da hoşnut etmiştir. Bundan dolayı İslam âlemine karşı muhabbette kusur etmeyen *Post* gibi gazeteler bu telgrafi İslam âleminin önemli bir tercümanı olduğundan hareketle kesinlikle Almanya'nın liderliğini yaptığı üçlü ittifakın İran'ın bölünmesine asla müsaade etmemesi gerektiğini ifade etmiştir (Protesto Mitinginin Avrupa Matbûatında Aks-i Sadâsı, s. 176).

İran'ın Almanya ile çalışmasını öğütleyen dışarıdan isimler de vardı. Osmanlı aydınlarından Filibeli Ahmet Hilmi ve Abdullah Davut bu isimlerdendi. Almanya'nın sömürgeci olmadığı görüşünü benimseyen Hilmi, Rusya'nın Almanya'yı tehdit edemeyeceğini ve İngiltere'nin ise İran için Almanya ile kavgayı göze alamayacağından mülhemle Almanya ile çalışmayı öğütlemiştir (Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi, 1326, s. 1). Davut da İran'ın toprak bütünlüğünün ve istiklalinin Alman ticaretinin sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi için Almaya tarafından zaruri olarak korunması gerektiğine dikkat çekmiş ve Almanya'ya imtiyazların verilmesini savunmuştur (Abdullah Davut, 1326, s. 1365).

Yurt içinden ve yurt dışından çok sayıda ismin Almanya ile çalışma önerilerine rağmen İran sürece olumlu yaklaşırken Almanya bazı çekincelerden dolayı buna yanaşmamıştır. Aslında Osmanlı aydınlarından Abdullah Cevdet, Almanya ile ilgili büyük beklentilerin oluşmaması için uyarılarda da bulunmuştur. Cevdet'e göre Almanya, İran meselesine sadece kendi ticari çıkarları açısından bakmaktadır. Cevdet, Almanya'nın Müslümanlara himâyetkâr görünmesinin, aslında onları sömürmeye yönelik bir düşünceden kaynaklandığını iddia etmiş; onların ticari çıkarları zarar görmedikçe müdahaleyi asla düşünmeyeceğini ifade etmiştir. Bunun şarklılar için övünülecek değil utanılacak bir durum olduğuna dikkat çeken Cevdet, Almanya'daki nüfus yoğunluğunun hiçbir Avrupa ülkesinde olmadığını, aynı zamanda Almanya'nın fabrikalar imparatorluğu olduğunu dile getirerek Almanya'nın asıl amacının çürük sağlam demeden ürettiği metallerini sokacağı ülke arayışı olduğunu ileri sürmüştür. Bunun da cahil ve zayıf milletler gerektirdiğini ve Müslümanlar arasında da bu milletlerin bulunduğunu belirtmiştir. Almanya'nın İslam âlemini himaye etmesi gibi görünen şeyin de aslında bu minvalde olduğunu değerlendirmiştir. Dolayısıyla çıkarları korunan Almanya'nın İran'ın taksiminden rahatsız olmayacağını savunmuştur (Abdullah Cevdet, 1911, ss. 792-793). Cevdet'in tespitlerine göre Almanya'nın İran siyaseti baştan itibaren emperyalist hedefler taşımaktaydı.

I. Dünya Savaşı'na giderken Almanya İran üzerinde nüfuzunu artırmak için farklı kanallar kullanmıştır. İran üzerinde etkili olabilmek için farklı toplumsal kesimlere ulaşmak gerektiğini düşünen Almanya, milliyetçilik eksenli hareket eden liderlere ve dini yönelimli liderlere yönelik ayrı ayrı iletişim kurmaya çalışmıştır. Bu süreçte Alman taraftarlığı yapan gruplar da ortaya çıkmıştı. Bu gruplar arasında en önemlilerinden biri Demokrat Parti cephesiydi. Bilhassa Demokrat Parti'nin önde gelen liderlerinden Süleyman Mirza İskenderi, Vahid Melek Şeybani, Muhammed Ali Han (Club) (Farzin) ve Seyyid Celil Erdebili Tahran Alman büyükelçiliğindeki diplomatlarla sürekli temas hâlinde olmuş ve mecliste alınan kararlar konusunda Alman temsilcilerle istişarelerde bulunmuşlardır. Ayrıca farklı örgütlenmeler

oluşturmuşlar ve bu örgütler I. Dünya Savaşı'nda da çeşitli faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra İran toplumunun dini yapısını bilen Almanya, İran uleması ile de yakın temasta olmuş ve savaş esnasında ve sonrasında önemli faaliyetler organize etmiştir (Nejad, Endish ve Akbari, 2017b, ss. 64-65).

Sonuç

Kaçarlar döneminde İran sahasında İngiltere ile Rusya arasında süren nüfuz mücadelesi İran'ı yarı sömürge durumuna düşürmüştür. İran'ın bağımsızlığını tehlikeye düşüren bu sömürgeci güçlerin nüfuz mücadelesinden gerek halk ve gerekse siyasi seçkinler son derece rahatsız olmuşlardır. Bağımsızlığını yalnız başına koruyamayacağını düşünen İranlılar bu güçlere karşı dengeleyici bir üçüncü güce ihtiyaç hissetmişlerdir. XIX. yüzyılın başından itibaren bu sömürgeci güçlere karşı dengeleyici güç arayışını sürdüren İranlılar süreç içerisinde Amerika ve Fransayı düşünmüş olsalar da tüm çabalarına rağmen buna muvaffak olamamıştır. İran'ın İngiltere ve Rusya'ya karşı müttefik arayışında olduğu bir dönemde Almanya'nın dünya siyaset sahnesinde görünür olması İranlıların dikkatinden kaçmamıştır.

Almanya 1871'de milli birliğini sağlayarak tarih sahnesine çıktığında Avrupa'nın dengeleri kendi aleyhine olduğu gibi dünyanın önemli bir kısmı da sömürgeleştirilmiş durumdaydı. Bu sebeple öncelikle Avrupa'da güç dengelerini kendi lehine korumaya ve sağlamlaştırmaya çalışan Almanya dünyanın diğer bölgeleriyle ilgilenmeyi ikinci plana atmıştır. Ancak gelişen sanayisi için pazar bulma arayışı Almanya'yı da sömürgecilik mücadelesine zorlamıştır. Sömürgecilik mücadelesine dahil olan Almanya bu yıllarda henüz sömürgeleştirilmemiş zengin pazarların peşine düşmüştür. Zira askerî olarak dünyanın önemli bir kısmını sömürgeleştiren güçlere karşı koyabilecek bir potansiyelden yoksun olması hasebiyle çatışmadan kaçınmaktaydı. Bu sebeple Almanya yayılma alanı olarak bu yıllarda daha çok sömürgeleştirilmemiş olan Osmanlı ve İran'a göz dikmiş ve bu bölgelerde etkili olmaya çalışmıştır.

II. Abdülhamid döneminde Osmanlı Devleti üzerinde her alanda ciddi bir nüfuz kazanan Almanya, Osmanlı coğrafyasının bir devamı olarak İran'a nüfuz etmeye çalışmıştır. Almanya İran'da İngiltere ve Rusya'nın nüfuz sahasını daraltmak isteyen Almanya, İran'a yumuşak gücünü kullanarak nüfuz etmeye çalışmıştır. Önemsiz bir iki askerî husus haricinde Almanya, İran ile tüm anlaşmalarını diplomasi ve ekonomi sahasına hasretmiştir. Askerî anlamda İngiltere ve Rusya ile kaşı karşıya gelmemek için askerî konularda anlaşmalar yapmazken siyasi, ticari hususlarda önemli anlaşmalar yapmıştır. Fars Körfezi'ndeki şehir ve limanlar başta olmak üzere İran'ın güneyinde ve Tebriz başta olmak üzere İran kuzeyindeki önemli şehirlerinde ticari, iktisadi, siyasi ve kültürel alanda attığı ciddi adımlarla Almanya, Rusya ve İngiltere'nin aleyhine nüfuzunu güçlendirmeye çalışmıştır. Fakat İran ile stratejik bir ittifaktan ziyade dönemin şartlarına göre şekillenen ekonomik çıkarları ön plana çıkaran Almanya, İran'da İngiltere ve Rusya gibi rakip güçler ile askerî olarak karşı karşıya gelmemek için son derece temkinli bir siyaset izlemiştir.

Rusya ve İngiltere gibi emperyalist güçlere karşı sömürgecilik gibi bir hedefinin olmadığına inandıkları, dengeleyici bir güç olarak tahayyül ettikleri Almanya ile çalışma fikri, sadece İranlı devlet adamları ve seçkinler arasında değil neredeyse tüm İranlılar tarafından savunulmuştur. Fakat İran, Almanya'dan beklediği desteği hiçbir zaman yeterli ölçüde alamamıştır. Almanların bölgedeki faaliyetleri örtülü olarak askerî ve siyasi amaçlar taşısa da hiçbir zaman stratejik bir boyuta taşınmamıştır. Bu durum, İran'ın bağımsızlığını koruma çabalarına katkı sağlasa da uzun vadeli stratejik bir ittifakın oluşmasına engel olmuştur.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmada yazarın katkı oranı %100'dür.

Çıkar Çatışması

Araştırmada çıkar çatışması oluşturabilecek herhangi bir durum bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Abdullah Cevdet. (1911, Ağustos 14). İran Viran. *İçtihad*, 3, s. 792-793.
- Abdullah Davut. (1326, Temmuz 5). İran-ı Vaziyet-i Hâzırası. *Beyânü'l-Hak*, s. 1365.
- Almanya İmparatoru'na Çekilen Telgraf. (tarih yok). *Sırâtümüstakîm Dergisi*, 5(112), s. 145.
- Birinci Dünya Harbi'nde Türk Harbi Irak-İran Cephesi 1914-1918* (Cilt 3/2). (2002). Ankara: Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt. Başkanlığı Yayınları.
- Cemalzade, M. A. (1335). *Genc-i Şayegan ya Evza'-i İktisadi-i İran*. Berlin: Kava.
- Dursun, D. (1989). Almanya. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (ss. 510-520). içinde İstanbul: TDV Yay.
- Felsefi, N. (1316). *Tarih-i Revâbit-i Avrupa ve İran der Duran-i Safevî*. Tahran: Çaphane-i İran.
- Hacıyanpur, H. ve Emirî, H. (2017). Tarihi Revabit-i İktisadi-i İran ve Alman der Dovre-i Kacar (Ba Tikye ber Hovze-i Halic-i Fars). *Historical Studies of Islamic World/Mütalaate Tarih-i Cihan-i İslam*, 4(8), s. 77-110.
- Hacıyanpur, H. E. (2017). Tarihi Revabit-i İktisadi-i İran ve Alman der Dovre-i Kacar (Ba Tikye ber Hovze-i Halic-i Fars). *Historical Studies of Islamic World/Mütalaate Tarih-i Cihan-i İslam*, 4(8), s. 77-110.
- İran ve Almanya. (tarih yok). *Sırâtümüstakîm Dergisi*, 4(102), 417.
- Karacan, O. (2022a). *Cemil Said Bey Hayatı, Eserleri ve İran'daki Siyasi Meselelere Bakışı*. Malatya: İksad.
- Karacan, O. (2022b). Azerbaycan, Osmanlı Devleti ve İran Üçgeninde Doktor Karabekof (1869-1953) ve İran'a Bakışı. *İran Çalışmaları Dergisi*, 6(2), s. 289-319. <https://doi.org/10.33201/iranian.1160304>
- Karadeniz, Y. (2012). *İran Tarihi (1700-1925)*. İstanbul: Selenge.
- Karadeniz, Y. (2019). İran'da Nasırüddin Şah ve Muzafferüddin Şah Dönemlerinde İngiltere ve Rusya'ya verilen imtiyazlar (1848-1906). *Asia Minor Studies*, 7(2), s. 231-243. <https://doi.org/10.17067/asm.561490>
- Kış, S. (2017). Alman İmparatoru II. Wilhelm'in Haçlı Rüyası ve 1898 Kudüs Seyahati. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (42), 487-506. <https://doi.org/10.21563/sutad.377364>
- Kolcahi, F. F., Yeldayi, M. ve İbrahimi, A. N. (1399, Payız). Revabit-i Siyasi-Ferhengi İran ve Alman ve Şiklğiri Karhanehayı Sanatt-i Tebriz ez-Evahiri Durane Kacar Ta Payan-e Pehlevi-yi Evvel. *Mütalaate Tarihi Ferhengi; Pejühişname-i Encümen-i İrani*, 12(45), 119-157.
- Mihrârâ, M. (1396, Tirmeh 27-28). Pejühişî der Revabit-i Edebî ve Ferhengi İran û Alman ez-Manzare Edebiyat-e Tatbikî. *Duvvumin Konferanse Beyn'ül-milelî Edebiyât ve Zebânşinâsi*.
- Mirahmedî, M. (1368). Revâbit-i İran ve Alman der Qarnê Nuzdehume Miladî. *Mecelle-i Tahkikat-i Tarihi* (1), 85-111.

- Mirzayî, S. (1393, Tabistan). Revabit-i Ferhengi İran û Alman ez-Asre Safevi ta Payane Dovre Kacar Bazhanî Medarke Monteşirşode ve Rehyafti be İsnad'e Cedid. *Faslname-i Mütalaate Tarihi Ferhengi*, 5(20), 103-129.
- Münasebat-ı Düveliye Mu'ahedât Nokta-i Nazarından İran ve İran'da Ecanibin Vaziyet-i Ahdiyye ve hukukiyesi. (1332, Mayıs). *Darülfünun Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 1(2).
- Nejad, A. F., Endish, A. R. and Akbari, A. (2017a). The role of Germany as a third power in Qajar foreign policy in competition with Britain and Russia. *International Journal of Scientific Study*, 5(3), s. 342-349. <https://doi.org/10.17354/ijssJuneI/2017/52>
- Nejad, A. F., Endish, A. R. and Akbari, A. (2017b). Cultural relations between Germany and Iran and its impacts on intellectual movement in Iran. *Journal of History Culture and Art Research*, 6(6), s. 62-72. <http://dx.doi.org/10.7596/taksad.v6i6.1322>
- Ni'meti, R., Kebab, A. E. ve Nejat, M. D. (Zemistan 1389). Revabet-i İran ve Alman 1850 ta 1918 M/ 1274 ta 1336 HK. *Faslname-i Siyaset, Mecelle-i Danişkede-i Hukuk ve Ulum-i Siyasi*, 40(4), 335-350.
- Ortaylı, İ. (1981). *İkinci Abdülhamit Döneminde Osmanlı İmparatorluğunda Alman Nüfuzu*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.
- Protesto Mitinginin Avrupa Matbûâtında Aks-i Sadâsı. (tarih yok). *Sırâtı müstakîm Dergisi*, 5(114), 176.
- Şehbenderzade Filibeli Ahmed Hilmi. (1326, Nisan 8). Âlem-i islâmda İngiliz-Cermen Rekâbeti (İran'da Rekâbet). *Hikmet*(1), 1-2.
- Şehitoğlu, M. ve Erdoğan, N. (2019). I. Dünya Savaşı öncesinde Osmanlı Devleti ve İran'ın Almanya'yı üçüncü güç olarak görme politikaları. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 5(1), 142-159. <https://orcid.org/0000-0002-0017-0144>
- Yetiş, İ. (2022). *Hatırat ve seyahatnameler Işığında İran'da Gündelik Yaşam (1800-1896)*. Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üni.

Extended Abstract

Iran, which was the scene of the struggle between England and Russia throughout the XIX century, was disturbed by the activities of these powers, which ignored its independence and transformed it into an area of imperialist struggle. Consequently, Iranian statesmen, who continued to search for allies against these powers, could not achieve serious results even though they signed various agreements with different states from time to time. Germany's emergence on the stage of history as a powerful actor by ensuring national unity did not escape Iran's attention. Iran, which has established various relations with Germany since the middle of the century and signed the first diplomatic agreement in 1857, nourished the idea that this strategic power could be Germany when Germany showed a strong presence in Europe in 1871. Naturally, Iran established various relations with Germany and tried to draw them to the Iranian field through bilateral agreements.

Germany, which had just achieved its national unity in response to Iran's efforts to get closer to Germany against Russia and the British, was late to the colonial struggle and prioritized strengthening its position on the European continent rather than pursuing an expansionist policy in other parts of the world. Germany, which strengthened its position in Europe, soon abandoned Prince Bismarck's rational foreign policy based on balance and compromise and became involved in the struggle for political and economic influence in regions outside Europe. During this period when Germany entered the struggle for political and economic influence outside Europe, a significant part of the world was colonized. Germany, which could not risk seizing overseas countries with military force and confronting other colonial powers in these regions, stayed away from military conflicts and set its sights on classical empires that were not yet industrialized, had rich resources and had not been directly colonized. Within this framework, one of the countries that Germany determined as its sphere of influence was Iran. Germany, which had established various relations with Iran since the Safavids, seems to have been more closely interested in the Iranian geography since the middle of XIX century. However, during this period, Germany, which was a stranger to the Iranian geography, was getting to know the region and establishing relations mostly through the Ottoman Empire. As a result of the efforts of Iran, which was disturbed by the colonial activities of the Russians and the British in Iran, the first diplomatic contact was established through the first students sent to Germany, and a trade and friendship agreement was signed between the two states in 1957 through these students. After the agreement, Germany who sent researchers and diplomats to Iran, got to know Iran closely through the reports they prepared, and clarified its Iranian policy in line with the aforementioned reports. Seeing the commercial potential of Iran, Germany took a closer interest in the region and intensified its commercial activities in Iran without directly confronting Russia and the Britain, who had a very strong influence in Iran. Germany, which expanded its sphere of influence thanks to the commercial network it established in Iran, also criticized the aggressive and colonialist approaches of the British and Russians towards the Islamic world and sent positive messages that would win the hearts of Muslims, thus nourishing the positive feelings of all Muslims in the world and Iranians in particular towards them.

For the Iranians, the most important feature that a balancing third power against Russia and England should have was that it was a state that did not pursue colonialism. In addition, this state had to have enough power to balance powers such as Russia and England in the Iranian field and at the same time, it had to be interested in Iran. When we look at the alternative powers of the period, the only state that had these qualities for the Iranian statesmen was Germany. Strong relations to be established with Germany would guarantee Iran's independence. Therefore, especially after 1871, political, diplomatic, cultural and military agreements were made between Iran and Germany, especially in economic relations, and mutual diplomatic representations were established. Germany, which tried to strengthen its relations with Iran as an extension of the policy it followed against the Ottoman Empire, also acted very carefully in order not to confront with England and Russia militarily in Iran. In order not to incur the wrath of the aforementioned states, it did not even fulfill the commitments it made in the agreements it signed with Iran on military issues. By focusing its attention and efforts on economic activities, it aimed to expand its sphere of influence in Iran thanks to its soft power. Having established a serious trade network in the south of Iran, especially in the Persian Gulf, and making important economic investments in the north, especially in Tabriz, Germany has quickly become one of the countries with

the highest import and export in many regions. It has continued to increase its activities in many areas, from mining the region to ship management, from security to education, from health to cultural activities, from diplomatic activities to railway construction. Although German companies that have strong economic activities in Iran claim that they do not have a political goal, the increase of economic activities naturally nourished political relations. In parallel with the established trade networks, diplomatic representations have also increased. For example, three consulates were established in Tabriz alone due to the intensity of German activities. Germany's activities in Iran and its being an alternative power against the Russians and the British pleased Iranian statesmen. With this satisfaction, Iran aimed to attract Germany to its country with more privileges such as the opening of a German school, the establishment of a German bank, the extraction of various minerals, and the granting of the construction of railways.

Germany, which focused on economic activities rather than military and political activities in the second half of the XIX century, also took political roles, especially in the Iranian Constitutional Monarchy that took place at the beginning of the XX century. The German chargé d'affaires in Iran made some interventions in favor of the supporters of the Constitutional Monarchy. The general policy that Germany followed between 1871 and 1914 was a policy that was generally based on economic activities, although some military and political steps were taken from time to time. Germany, which acted very carefully in order not to come face to face with Russia and England militarily, also stayed away from economic activities that directly threatened the interests of England and Russia. It is seen that it definitely tried not to take steps alone in political matters. Germany, which focused solely on its economic interests, did not act on the basis of an alliance with Iran. Therefore, Germany conducted its Iran policy in this period on the basis of conjunctural interests, not strategic ones.

Mobil Bankacılık Hizmetlerinin Türk Bankacılık Sistemi Karlılığına Etkisi

Mehmet AKARÇAY
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Mucur Meslek Yüksekokulu
ahievran.akarcay@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1933-3510

Araştırma Makalesi	DOI: 10.31592/aeusbed.1523671
Geliş Tarihi: 28.07.2024	Revize Tarihi: 17.09.2024
	Kabul Tarihi: 20.01.2025

Atıf Bilgisi

Akarçay, M. (2025). Mobil bankacılık hizmetlerinin Türk bankacılık sistemi karlılığına etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 59-76.

ÖZ

Teknolojinin gelişmesi ile birlikte, diğer sektörlerde olduğu gibi bankacılık sektöründe de çalışma ve müşteriler ile etkileşim kurma biçimleri de değişmiştir. Değişen teknoloji ile birlikte, mobil bankacılık sistemi, kullanıcılarını inovasyona yönlendirerek müşteri odaklı, güvenilir ve ihtiyaçlara cevap veren hizmetler sunmaktadırlar. Bu çalışmanın amacı, mobil bankacılık hizmetlerinin Türk bankacılık sistemi karlılığına etkisini araştırmaktır. Aktif karlılığı (ROA) ve özsermaye karlılığının (ROE) bağımlı değişken olarak kullanıldığı çalışmada, 2011Q1-2024Q1 yılları arası çeyrek dönem verilerinden yararlanarak ARDL sınır testi ile uzun ve kısa dönem ilişkileri incelenmiştir. Aktif karlılığı ile mobil bankacılık aktif müşteri sayısı arasında uzun dönem katsayılar incelendiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buna karşın, aktif karlılığı ile ödemeler işlem hacmi değişkeni arasında istatistiksel olarak zayıf bir ilişki gözlemlenmiştir. Özkaynak karlılığı ile kredi kartı işlem hacmi arasında uzun dönem katsayılarına bakıldığında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu, buna karşın para transferi işlem hacmi ve yatırım işlem hacmi uzun dönem istatistik değerleri ile özkaynak karlılığı arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Anahtar Kelimeler: Bankacılık sektörü, mobil bankacılık, aktif karlılığı, özsermaye karlılığı.

The Impact of Mobile Banking Services on the Profitability of the Turkish Banking System

ABSTRACT

With the development of technology, the ways of working and interacting with customers in the banking sector, as in other sectors, have also changed. With the changing technology, mobile banking systems provide customer-oriented, reliable and needs-responsive services by directing their users to innovation. The purpose of this study is to investigate the effect of mobile banking services on the profitability of the Turkish banking system. In the study where return on assets (ROA) and return on equity (ROE) were used as dependent variables, long and short-term relationships were examined with ARDL bounds test using quarterly data between 2011Q1-2024Q1. When the long-term coefficients between return on assets and the number of active mobile banking customers were examined, a statistically significant relationship was found. On the other hand, a statistically weak relationship was observed between return on assets and the Payments transaction volume variable. When looking at the long-term coefficients between return on equity and credit card transaction volume, there is a statistically significant relationship, whereas the relationship between the long-term statistical values of money transfer transaction volume and investment transaction volume and return on equity is not statistically significant.

Keywords: Banking sector, mobile banking, return on assets, return on equity.

Giriş

20.yy. başlarından itibaren başlayan ve günümüzde baş döndürücü bir hızla devam eden teknolojik gelişmeler birçok alanda olduğu gibi bankacılık sektörünü de etkilemiş ve Türk bankacılık sektörü bu değişim ve gelişimden payını almıştır. Özellikle Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu'nun 2021 yılında yayınladığı "Uzaktan Müşteri Edinimi" düzenlemesi ile birlikte bankacılık sektörünün sunduğu hizmetlerin kapsamı ve müşterilerin finansal ihtiyaçlarını karşılama şekillerinde de değişimler yaşanmıştır. Hayatı kolaylaştırmayı ve müşterileri şubeye bağlı olmaktan kurtarmayı amaçlayan mobil bankacılık hizmetleri, bankacılık işlemlerini istenilen yer ve zamanda gerçekleştirme özgürlüğü de tanımaktadır.

Bankacılık sektöründe yaşanan teknolojik gelişmeler ve yenilikler sayesinde bankalar, müşteri sayılarını artırmakla birlikte, mobil bankacılık hizmetlerinin de yoğun bir şekilde kullanmasını sağlamıştır. Mobil bankacılık hizmetleri sayesinde müşteriler zaman kaybı yaşamadan ve şubeye gitmeden işlemlerini bankaların mobil uygulamaları sayesinde çok daha hızlı ve kısa sürede gerçekleştirmiş ve işlemlerin dijital ortamlarda yapılması da geleneksel bankacılık hizmetlerinin azalmasına katkı sağlamıştır (Mbama ve Ezepeue, 2018). Bankaların internet bankacılığını bir fırsat olarak görmelerinin birkaç nedeni vardır. Bunlar: maliyet avantajı, yüksek karlılık, güçlü müşteri ilişkileri, çevre dostu imaj ve düşük risktir (Tunay, Tunay ve Akhisar, 2015).

Mobil bankacılık, bir yandan verimliliği ve operasyonel kontrolü artırmaya, diğer yandan süreci yakından takip ederek maliyetleri düşürmeye ve böylece daha yüksek üretkenlik ve kârlılığa katkıda bulunmaya yönelik taktiksel bir araç olarak ortaya çıkmıştır (Azmi vd. 2020). Mobil bankacılık hizmeti sunan bankalar, geleneksel bankalara kıyasla daha karlı bir performans göstermektedir. Mobil bankacılık hizmeti sunan bankaların aktif karlılığı ve özsermaye karlılıkları önemli ölçüde artış göstermektedir (Khan ve Khan, 2020).

Bu çalışmada mobil bankacılık hizmetlerinin Türk bankacılık sektörü karlılığına etkisinin analiz edilmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda mobil bankacılık hizmetleri; para transferleri işlem hacmi, kredi kartı işlem hacmi, dijital bankacılık aktif müşteri sayısı, ödemeler işlem hacmi, yatırım işlem hacmi ve değişkenleri yardımıyla 2011Q1-2024Q1 yılları arası çeyrek dönem verileri ile bankacılık sektörü karlılığına etkisi araştırılmıştır. Çalışmada ilk olarak mobil bankacılık faaliyetleri ile ilgili bilgi verilmiş, konu ile ilgili Türkiye'de ve uluslararası yazında yapılan çalışmalara yer verilmiş, veri seti ve yöntem tanımlanmış ve son bölümde analiz ve bulgular literatür ile karşılaştırılarak mobil bankacılığın karlılık üzerine etkisi olup olmadığı değerlendirilmiştir.

Literatür

Çalışmanın bu bölümünde Türkiye'de ve uluslararası alanda yapılan çalışmalar incelenmiştir. Yapılan literatür incelemelerinde mobil bankacılık hizmetlerinin bankacılık sektörü karlılığına etkisi üzerine yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

Njoroge (2014) Mobil bankacılığın Kenya'da faaliyet gösteren ticari bankaların finansal performanslarına etkisini incelemiştir. Araştırmada 2011-2013 yılları arası 34 ticari bankanın finansal verileri doğrusal regresyon analiz yöntemi ile analiz etmiştir. Analiz sonucuna göre mobil bankacılığın tüm değişkenlerde bankacılık kuruluşlarının performansı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu, ayrıca mobil bankacılığın ülkedeki bankacılık hizmetlerinin ayrılmaz bir parçası haline geldiği ve ülkedeki ticari bankaların performansını etkileme yeteneğinde hala büyük bir potansiyel sunduğu sonucuna varmıştır.

Kathuo, Rotich ve Anyango (2015) Kenya'da faaliyet gösteren 42 ticari bankanın 2014 yılı sonu itibarıyla mobil bankacılığın, banka karlılıklarına etkisini araştırmışlardır. Regresyon analizinin kullanıldığı çalışmada aktif ve özsermaye karlılığı bağımlı değişken olarak kullanıldığı çalışmada, mobil bankacılık hizmetlerini benimseyen bankaların müşteri potansiyellerini büyük ölçüde artırdıkları ve dolayısıyla finansal performanslarını iyileştirdikleri sonucuna varmışlardır.

Abbasi ve Weigand (2017) Dijital finansal hizmetlerin firma performansına etkisi: Literatür taraması, adlı çalışmada 39 akademik çalışmayı taramış ve bu çalışmaların %82'sinin dijital finansal hizmetlerin firma karlılıklarına olumlu etkisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Bagudu, Khan ve Roslan (2017) Mobil bankacılığın Nijerya'daki ticari bankaların finansal performansı üzerindeki etkilerini araştırmışlardır. Tesadüfi bir şekilde seçilen 22 ticari bankaya anket uygulaması ile yapılan analiz sonucunda, mobil bankacılığın Nijerya'daki ticari bankaların mali performansını olumlu ve anlamlı bir şekilde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.

Rega (2017) Finansal teknolojinin bankaların finansal performansı üzerindeki etkisinin nicel analizini araştırdığı çalışmada, İtalya, Fransa, İspanya, Almanya, İngiltere, İsveç, Hollanda, İsviçre, Polonya, Finlandiya, Estonya, Letonya ve Litvanya'da hem ulusal hem de uluslararası düzeyde faaliyet gösteren bankaların finansal performanslarını incelemiştir. Regresyon analizinin kullanıldığı çalışmada 38 Avrupa bankasının 2013-2015 yılları arası verileri analiz edilmiştir. Çalışmanın ampirik bulguları, teknolojik yenilikler ile banka kârlılığı arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucunu desteklemektedir.

Bochaberi ve Job (2021) Kenya'da faaliyet gösteren 4 adet ticari bankanın 2011-2015 yılları arası mali tablo verilerinden yararlanarak mobil bankacılığın ticari bankaların finansal performansı üzerindeki rolünü incelemiştir. Regresyon analizinin kullanıldığı çalışmada, mobil bankacılığın Kenya'daki dört ticari bankanın finansal performansını etkilediğini savunmaktadırlar.

Le, Mai ve Phan (2021) Vietnam'daki mobil bankacılık uygulamaları genelinde mobil bankacılık uygulamalarının banka performansı üzerindeki etkisini analiz etmeyi amaçlamışlardır. Panel veri regresyon analizinin kullanıldığı çalışmada Vietnam'da faaliyet gösteren 22 yerel ticari bankanın 2010-2019 verileri yardımıyla mobil bankacılık uygulamalarının banka performansı üzerindeki etkilerini nicel olarak araştırmışlardır. Aktif ve özsermaye karlılığının bağımlı değişken olarak kullanıldığı çalışmanın analiz sonucuna göre, mobil bankacılık yeniliklerinin Vietnam'daki banka performansı üzerindeki olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Medyawati, Yunanto ve Hegarini (2021) 2014-2020 yılları arasında Endonezya Borsası'nda (IDX) işlem gören 6 bankanın, finansal teknoloji ile karlılıkları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Panel veri regresyon analizinin kullanıldığı çalışmada Aktif karlılığı bağımlı değişken olarak analize dahil edilirken otomatik para çekme makinesi (ATM)'den yapılan işlemler ile internet ve mobil bankacılık işlemleri bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Sabit etkiler modelinin en uygun model olarak kullanıldığı araştırma sonucuna göre, aktif karlılığının internet ve mobil bankacılıktan etkilendiğini, ATM teknolojisinin ise hiçbir etkisinin olmadığını savunmaktadırlar.

Motwani ve Vora (2021) Dijital bankacılığın Hindistan'daki kamu ve özel sektör bankalarının karlılığı üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Regresyon analizinin kullanıldığı çalışmada, Hindistan'da faaliyet gösteren 5 kamu ve 5 özel banka olmak üzere 10 bankanın 2008-2018 yılları arası finansal verilerini analiz etmişlerdir. Çalışmada ROA ve ROE bağımlı değişken olarak kullanılmıştır. Çalışmanın ampirik bulgulara göre, mobil bankacılık işlemlerinin hacminin son beş yılda önemli ölçüde artmasıyla birlikte, mobil bankacılık uygulamalarının kamu bankalarının karlılıklarında önemli etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Ulusoy ve Demirel (2022) Türk bankacılık sisteminde dijitalleşme-kârlılık etkileşimini incelemiştir. Çalışmada Türk bankacılık sektörünün 2012-2020 yılları arası çeyrek dönem verilerini kullanılmışlardır. Çoklu regresyon analizinin kullanıldığı çalışmanın ampirik bulgularına göre, dijitalleşme ile kârlılık arasında pozitif bir ilişkinin var olduğunu ve mobil ve internet bankacılığı kullanan müşteri sayısında yaşanan artışın, bankaların aktif kârlılığı üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Theiri ve Hadoussa (2023) Tunus bankalarının dijital dönüşümünün finansal performans üzerindeki etkisini incelemiştir. Bu kapsamda Tunus'ta faaliyet gösteren 12 bankanın 2010-2020 yılları arası verileri yardımıyla genelleştirilmiş en küçük kareler tahmin yöntemi kullanılarak analiz

etmiştir. Dijitalleşme ile birlikte Tunus bankalarının finansal performansı üzerinde aktif karlılığı ve öz sermaye karlılığı ile ölçüldüğünde pozitif ve anlamlı etkiye sahip olduğunu, dijital hizmetler sunan bankaların karlılığı artırdıkları, finansal istikrarı koruyabildikleri ve şeffaflığı iyileştirebildikleri için daha iyi performans gösterdikleri sonucuna ulaşmışlardır.

Akyüz (2023) İnternet ve mobil bankacılık uygulamalarının bankacılık sektörüne etkisini araştırmıştır. Çalışmada 2011-2023 yılları arası internet ve mobil bankacılık verilerini kullanarak Entropi ağırlıklı Topsis yöntemi ile analiz ettiği çalışmada internet ve mobil bankacılık uygulamalarını kullananların sayısında yaşanan artış, bankacılık sektörünün karlılıkları üzerinde olumlu etkisi olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Hermuningsih, Sâri ve Rahmawati (2023) Endonezya'nın finansal hizmetler otoritesine kayıtlı geleneksel ticari bankalarındaki finansal performans üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Finansal teknoloji kullanan 20 ticari bankanın 2012-2021 yılları arası finansal tablo verileri ile en küçük kareler analiz yönteminin kullanıldığı çalışmada, finansal teknoloji kullanan bankaların karlılıkları üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğunu savunmaktadırlar.

Yukarıda incelenen çalışmalardan da anlaşılacağı üzere gelişen teknoloji ile birlikte mobil bankacılık kullanımının her geçen gün artması bankacılık sisteminin karlılıkları üzerinde pozitif bir etki yarattığı yadsınamaz bir gerçektir. Literatürle uyumlu olarak bu çalışmadan elde edilen bulgular da literatür ile örtüşmektedir.

Yöntem

Çalışmada öncelikli olarak birim kök testleri yapılarak serilerin durağan olup olmadıkları test edilecektir. Daha sonra seriler arasında eşbütünleşme ilişkisinin varlığı sınanacak ve otokorelasyon testlerinin ardından her bir bağımlı değişken için ARDL sınır testi modeli tahmin edilecektir.

Araştırma Modeli

Çalışmada mobil bankacılık hizmetlerinin Türk bankacılık sistemi karlılığına etkisini araştırmak üzere ARDL sınır testi yapılmıştır. Zaman serilerine ait oluşturulan modeller Eşitlik (1) ve Eşitlik (2)'de gösterilmektedir.

$$ROA_{i,t} = \alpha + \beta_1 BAMS_{i,t} + \beta_2 YIH_{i,t} + \beta_3 PTIH_{i,t} + \beta_4 OIH_{i,t} + \beta_5 KKI_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (1)$$

$$ROE_{i,t} = \alpha + \beta_1 BAMS_{i,t} + \beta_2 YIH_{i,t} + \beta_3 PTIH_{i,t} + \beta_4 OIH_{i,t} + \beta_5 KKI_{i,t} + \varepsilon_{i,t} \quad (2)$$

Oluşturulan modelde Türk bankacılık sistemi karlılığını temsilen aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı bağımlı değişken olarak kullanılırken, mobil bankacılık aktif müşteri sayısı, yatırım işlem hacmi, para transferleri işlem hacmi, ödemeler işlem hacmi ve kredi kartı işlem hacmi bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Çalışmada öncelikle birim kök testleri yapılmıştır. Bir zaman serisi analizinde, yapılacak olan birim kök testinde serilerin durağan olmaması kurulacak olan modelin sağlıklı sonuçlar vermesini engellemektedir (Granger ve Newbold, 1974). Bu nedenle zaman serilerinde birim kök testinin yapılması ve analizin geri kalan kısmına birim kök testi istatistik değerlerine bakılarak devam edilmesi analizin sağlıklı sonuçlar verebilmesi adına çok önemlidir.

Zaman serilerinde birim kök testleri, serilerin durağanlığını ve yapısal kırılmalarını test eden stokastik bir süreçtir. Birim kökleri test etmenin çeşitli istatistik yöntemleri vardır. Bu yöntemler arasında; Durbin-Watson (DW) testi, Dickey-Fuller testi (1979) (DF), Genelleştirilmiş Dickey-Fuller (1981) (ADF) testi, Philip-Perron (1988) (PP) testlerini saymak mümkündür (Nkoro ve Uko, 2016). Çalışmada serilerin durağanlığını ve verilerin niteliğini test etmek amacıyla Genelleştirilmiş Dickey-Fuller (1981) (ADF) ve Philip-Perron (1988) (PP) testlerinden yararlanılmıştır.

Augmented Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi

Augmented Dickey-Fuller (ADF) testi, zaman serisi verilerinde, zaman içindeki eğilimleri veya istatistiksel özelliklerdeki değişimleri gösteren birim köklerin varlığını test ederek durağan olmayan durumları belirlemeye yardımcı olmaktadır. Sıfır hipotezi, serinin durağan olmadığını, alternatif serinin durağan olduğu anlamına gelmektedir. ADF test istatistik değerleri 0,05 anlamlılık düzeyi ile karşılaştırılır. p değeri test istatistik değerinden küçük olduğu durumda sıfır hipotezi reddedilir ve serinin durağan olduğu anlamına gelir, aksi durumda ise sıfır hipotezi kabul edilmektedir (Aminu ve Raifu, 2018). ADF Birim kök testi ile ilgili Dickey ve Fuller (1981) tarafından geliştirilen sabitsiz ve trendsiz, sabitli ve sabitli ve trendli model için oluşturulan formüller sırasıyla Eşitlik 3, Eşitlik 4 ve Eşitlik 5'te gösterilmektedir.

$$\Delta Y_t = pY_{t-1} + \sum_{i=1}^p \delta Y_{t-i} + \mu_t \quad (3)$$

$$\Delta Y_t = a + pY_{t-1} + \sum_{i=1}^p \delta Y_{t-i} + \mu_t \quad (4)$$

$$\Delta Y_t = a + \beta_t + pY_{t-1} + \sum_{i=1}^p \delta Y_{t-i} + \mu_t \quad (5)$$

Eşitliklerde yer alan Y, analiz kapsamındaki seriyi, Δ farkları; p, bağımlı değişken gecikmelerini, β ve δ parametreleri ve trendi, μ_t hata terimini ifade etmektedir (Tuna ve Öztürk, 2016:552).

Phillips-Perron (PP) Birim Kök Test

Phillips-Perron (PP) testi, ADF testindeki eksiklikleri gidermek amacıyla Phillips-Perron (1988) tarafından geliştirilen birim kök testidir. PP testi, t-test istatistiğine parametrik olmayan bir düzeltme yapmaktadır. PP testi, zaman serilerinde otokorelasyon ve heteroskedastisitenin olması durumunda daha çok kullanılan birim kök testidir. PP testinin en büyük avantajı parametrik olmamasıdır, yani ADF'deki gibi seri korelasyon düzeyinin seçilmesine gerek yoktur. PP testinin temel dezavantajı asimptotik teoriye dayanmasıdır. Bu nedenle, finansal zaman serisi verileri söz konusu olduğunda, yalnızca büyük ölçekli verilerde iyi çalışmaktadır (Mohanty ve Mishra, 2017).

PP testi ADF ile aynı sıfır hipotezine sahiptir ve asimptotik dağılımı ADF test istatistiği ile aynıdır (Nkoro ve Uko, 2016). PP birim kök testi modeli Eşitlik 6'da gösterilmektedir.

$$\Delta y_t = \alpha y_{t-1} + x_t \delta + \varepsilon_t \quad (6)$$

Burada $\alpha = \rho - 1$, x_t ise "sabit" veya "sabit ve trend"i ifade eden deterministik bileşendir.

ARDL Sınır Testi

ARDL (Autoregressive Distributed Lag) testi hem bağımlı hem de bağımsız değişkenlerin sadece eş zamanlı olarak değil, aynı zamanda tarihsel (gecikmeli) değerler arasında da ilişkili olduğu doğrusal zaman serisi modelleridir. ARDL modeli gerek durağan gerekse durağan olmayan zaman serileri hem de karışık bütünleşme derecesine sahip zaman serileri için uygulanabilen sıradan en küçük kareler (OLS) tabanlı bir modeldir. Genel anlamda ARDL modeli Eşitlik (7)'deki gibi formüle edilmektedir.

$$y_t = a_0 + a_1 t + \sum_{i=1}^p \psi_i y_{t-i} + \sum_{j=1}^k \sum_{l_j=0}^{q_j} \beta_{j,l_j} x_{j,t-l_j} + \varepsilon_t \quad (7)$$

Burada, y_t bağımlı değişkeni, $X_1, \dots, X_k$ açıklayıcı değişkeni, a_0 sabit terimi, a_1 , ψ ve $\beta_{j,t}$ terimleri doğrusal eğilim ile ilgili katsayıları temsil etmektedir (Paseran, Shin ve Smith, 2001).

ARDL modelleri ekonometride onlarca yıldır kullanılsa da son yıllarda eşbütünleşme ilişkilerini inceleme yöntemi olarak popülerlik kazanmıştır. ARDL modellerinin ilgili değişkenlerin entegrasyon sıralarının yanlış belirlenmesine karşı içsel sağlamlığıyla eş bütünleşmeyi ele alma becerisi bakımından daha avantajlı olduğunu savunan ve bu konuda literatürde öncü kabul edilen Pesaran ve Shin (1998) ve Pesaran, Shin ve Smith (2001) tarafından ortaya konulmuştur (Pesaran vd.2001).

Evren ve Örneklem

Çalışmanın, 2011Q1-2024Q1 yılları arası çeyrek dönem istatistiklerini kapsayan veri setinde, aktif karlılığı (ROA) ve özkaynak karlılığı (ROE) bağımlı değişken olarak kullanılırken, mobil bankacılık aktif müşteri sayısı, yatırım işlem hacmi, para transferleri işlem hacmi, ödemeler işlem hacmi ve kredi kartı işlem hacmi bağımsız değişken olarak analize dahil edilmiştir. Çalışmada değişkenler belirlenirken literatürle bağlantılı olarak daha önce yapılan çalışmalar referans alınmıştır. Analizde kullanılan değişkenler, bu değişkenlere ait kısaltmalar ve değişkenlerin nasıl hesaplandıklarına dair bilgiler Tablo 1’de gösterilmektedir.

Tablo 1
Analizde Kullanılan Değişkenler

KOD	DEĞİŞKEN	AÇIKLAMA	DÖNEM
ROA	Aktif Karlılığı	Net Kâr/Aktif Toplamı	2011Q1- 2024Q1
ROE	Özkaynak Karlılığı	Net Kar/Özkaynaklar	2011Q1- 2024Q1
BAMS	Mobil Bankacılık Aktif Müşteri Sayısı	Mobil Bankacılık Aktif Müşteri Sayısı /Toplam Mobil Bankacılık Aktif Müşteri Sayısı	2011Q1- 2024Q1
YIH	Yatırım İşlem Hacmi	Yatırım İşlem Hacmi / Toplam Yatırım İşlem Hacmi	2011Q1- 2024Q1
PTIH	Para Transferleri İşlem Hacmi	Para Transferleri İşlem Hacmi / Toplam Para Transferleri İşlem Hacmi	2011Q1- 2024Q1
OIH	Ödemeler İşlem Hacmi	Ödemeler İşlem Hacmi / Toplam Ödemeler İşlem Hacmi	2011Q1- 2024Q1
KKİH	Kredi Kartı İşlem Hacmi	Kredi Kartı İşlem Hacmi / Toplam Kredi Kartı İşlem Hacmi	2011Q1- 2024Q1

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada, mobil bankacılık hizmetlerinin Türk bankacılık sistemi karlılığına etkisini incelemek amacıyla çalışmanın veri seti, Türkiye Bankalar Birliği (TBB) resmî web sitesinden banka ve sektör bilgileri istatistikî verilerinden elde edilmiştir. Elde edilen istatistikî verilerin analizi için Eviews 14 analiz programı kullanılmıştır.

Araştırma Etiği

Bu çalışma için etik kurul onayı gerekmemektedir.

Bulgular

Çalışmada ilk olarak serilere ait tanımlayıcı istatistiklere yer verilmiştir. Daha sonra zaman serisi verilerinde, zaman içindeki eğilimleri veya istatistiksel özelliklerdeki değişimleri gösteren Augmented Dickey Fuller (ADF) ve Phillips-Perron (PP) birim kök testleri yapılarak serilerin durağanlığı test edilmiştir. Seriler arasında uzun dönem eşbütünlüme ilişkisinin sınanması amacıyla Bound testi yapılmıştır. Otokorelasyonun varlığının sınanması amacıyla Breusch-Godfrey LM testi ve değişen varyans problemi olup olmadığını belirlemek amacıyla Breusch-Pagan-Godfrey testi uygulanmıştır. Değişen varyans ve otokorelasyon sorunu giderilen değişkenler için uzun dönem katsayıları ve kısa dönem katsayılarına tahmin edilmiştir. Tablo 2’de çalışmada kullanılan serilerin tanımlayıcı istatistiklerine yer verilmiştir.

Tablo 2
Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Değişkenler	Aritmetik		Standart		Jarque-Bera Testi	
	Ortalama	Sapma	Çarpıklık	Basıklık	Test İstatistiği	p-değeri
DBAMS	0.0189	0.0180	0.6809	2.1898	5.5449	0.0625**
KKIH	0.0189	0.0403	2.9107	11.0715	218.7066	0.00001*
OIH	0.0189	0.0357	2.5009	8.7865	129.1894	0.00001*
PTIH	0.0189	0.0371	2.5145	8.5589	124.0923	0.00001*
ROA	0.0099	0.0059	1.2646	4.6650	20.2472	0.00001*
ROE	0.1002	0.0637	1.6066	5.8705	40.9958	0.00001*
YIH	0.0189	0.0348	2.5379	8.9795	135.8525	0.00001*

** , * simgeleri sırasıyla %10 ve %5 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

ROA değişkeni için aritmetik ortalama 0.0099, standart sapma 0.0059, çarpıklık 1.2646, basıklık 4.6650, Jarque-Bera test istatistiği 20.2472 ve p-değeri 0.00001 olup, %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. ROE değişkeni için aritmetik ortalama 0.1002, standart sapma 0.0637, çarpıklık 1.6066, basıklık 5.8705, Jarque-Bera test istatistiği 40.9958 ve p-değeri 0.00001 olup, %5 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Jarque-Bera testi p-değerleri genellikle çok küçük olduğundan, çoğu değişkenin normal dağılımdan sapma gösterdiği görülmektedir.

Analize başlamadan önce aktif karlılığı (ROA), özsermaye karlılığı (ROE), dijital bankacılık aktif müşteri sayısı (DBAMS), yatırım işlem hacmi (YIH), para transferleri işlem hacmi (PTIH), ödemeler işlem hacmi (OIH) ve kredi kartı işlem hacmi (KKIH)) normalize edilmesi, trendin ve mevsimselliğin düzeltilmesi, varyanslarının sabit kalması ve orantısal değişimlerin incelenmesi amacıyla ele alınan değişkenlerin logaritmaları alınmıştır. Bu bağlamda Tablo 3’te Augmented Dickey Fuller (ADF) birim kök testine ilişkin Tablo 4’te ise Philips-Perron (PP) birim kök testine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 3
ADF Birim Kök Testine İlişkin Bulgular

Değişkenler	I(0)				I(1)			
	Sabit		Sabit ve Trend		Sabit		Sabit ve Trend	
	t istatistiği	p-değeri	t istatistiği	p-değeri	t istatistiği	p-değeri	t istatistiği	p-değeri
ln_DBAMS	-10.53	0.00001 ^a	-5.50	0.0002*	-1.42	0.563	-2.49	0.333
ln_KKIH	0.39	0.980	-3.82	0.024 ^a	-1.32	0.612	-0.64	0.972
ln_OIH	-3.99	0.003 ^a	-8.09	0.00001*	-2.51	0.120	-3.67	0.034*
ln_PTIH	-2.15	0.227	-2.12	0.520	-8.04	0.00001 ^b	-8.58	0.00001*
ln_ROA	-2.96	0.047 ^a	-2.64	0.266	-2.69	0.082	-2.47	0.340
ln_ROE	-4.29	0.001 ^a	-4.04	0.014*	-3.33	0.019*	-3.54	0.046*
ln_YIH	-1.85	0.354	-2.74	0.225	-6.94	0.00001 ^b	-7.20	0.00001*

*, p<0.05.

^a, p<0.05 ve I(0).^b, p<0.05 ve I(1).

Tablo 3 ADF birim kök test istatistik değerlerine bakıldığında, DBAMS, KKIİH, OİH, ROA ve ROE değişkenlerinin düzeyde durağan (I(0)) olduğu görülmekle birlikte, PTİH ve YİH değişkenlerinin ise 1. dereceden farkta durağan (I(1)) olduğu görülmektedir.

Tablo 4
PP Birim Kök Testine İlişkin Bulgular

Değişkenler	I(0)				I(1)			
	Sabit		Sabit ve Trend		Sabit		Sabit ve Trend	
	t istatistiği	p-değeri	t istatistiği	p-değeri	t istatistiği	p-değeri	t istatistiği	p-değeri
ln_DBAMS	-10.83	0.00001 ^a	-2.46	0.345	-2.50	0.123	-7.25	0.00001 [*]
ln_KKIİH	-2.07	0.258	-2.70	0.242	-3.47	0.013 ^b	-3.83	0.023 [*]
ln_OİH	-0.51	0.881	-1.86	0.663	-10.80	0.00001 ^b	-12.23	0.00001 [*]
ln_PTİH	-2.34	0.164	-2.14	0.511	-8.01	0.00001 ^b	-8.43	0.00001 [*]
ln_ROA	-6.35	0.00001 ^a	-6.29	0.00001 [*]	-20.62	0.0001 [*]	-19.92	0.0001 [*]
ln_ROE	-6.33	0.00001 ^a	-6.43	0.00001 [*]	-21.57	0.0001 [*]	-20.99	0.0001 [*]
ln_YİH	-2.06	0.262	-2.60	0.281	-9.85	0.00001 ^b	-11.60	0.0001 [*]

Tablo 4'te PP birim kök istatistik değerlerine bakıldığında, DBAMS, ROA ve ROE değişkenlerinin düzeyde durağan (I(0)) olduğu görülmekle birlikte, PTİH, KKIİH, OİH ve YİH değişkenlerinin ise 1. dereceden farkta durağan (I(1)) olduğu görülmektedir.

Çalışmada, ROA değişkeninin ve ROE değişkeninin ayrı ayrı bağımlı değişken olarak belirlendiği 2 farklı model için ARDL modeli kurulmuştur. Tablo 5'te ROA değişkeninin bağımlı değişken olduğu durumdaki uzun dönem eşbütünlüşme ilişkisinin sınanması amacıyla Bound testi bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 5
ROA Modeline İlişkin F İstatistiği ve Kritik Değerler

ROA Model	K	M	F	Kritik Değer	Alt sınır	Üst sınır
ARDL (4, 0, 4, 0, 2, 3)	5	4	8.147	1%	2.435	3.6
				5%	2.9	4.218
				10%	3.955	5.583

Tablo 5 incelendiğinde, F istatistik değeri %1'de kritik değerlerden büyük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, ROA değişkeni ile bağımsız değişkenler arasında uzun dönem eşbütünlüşme ilişkisinin olduğu istatistiksel olarak %99 güven düzeyinde görülmektedir. Kurulan modelin anlamlı olmasına rağmen model varsayımlarının sağlanması gerekmektedir. Tablo 6'da otokorelasyonun varlığının sınanması amacıyla uygulanan Breusch-Godfrey LM testi bulgularına yer verilmiştir.

Tablo 6
ROA Modeline İlişkin Breusch-Godfrey LM Testi Bulguları

F istatistiği	2.317	p-değeri. F (2,28)	0.117
Obs. R ²	6.958	p-değeri. Ki-kare (2)	0.031

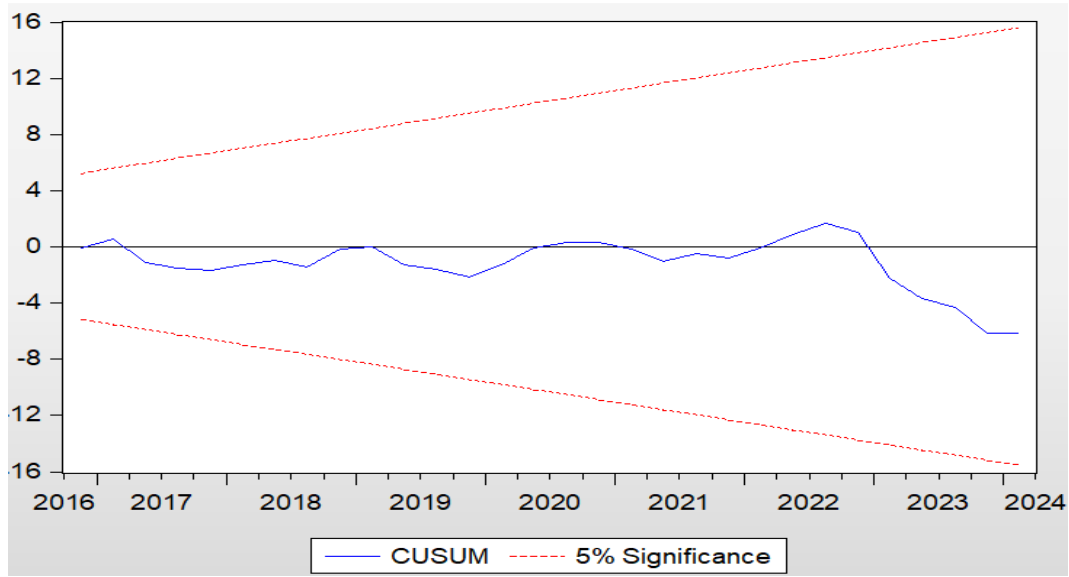
Tablo 6'da Breusch-Godfrey LM testi bulgularına bakıldığında, test istatistiği 2.317 ve p değeri 0.117 olduğu görülmektedir. Buna göre, p değeri 0.01'den büyük olduğundan kurulan modelin otokorelasyon içermediği görülmektedir. Jarque-Bera test istatistiğine bakıldığında ise 2.026 olarak hesaplanmış olup, p değeri 0.361'dir. Dolayısıyla, p değeri 0.01'den daha büyük olduğundan ROA modelinin normallik varsayımını sağladığı söylemek mümkündür. Tablo 7'de ROA ile kurulmuş olan

ARDL modelinin değişen varyans problemi olup olmadığını belirlemek amacıyla uygulanan Breusch-Pagan-Godfrey testi bulguları verilmiştir.

Tablo 7
ROA Modeline İlişkin Breusch-Pagan-Godfrey Testi Bulguları

F istatistiği	0.963	p-değeri. F (2,28)	0.521
Obs. R ²	17.942	p-değeri. Ki-kare (2)	0.459
SS	7.956	p-değeri. Ki-kare (2)	0.979

Tablo 7 incelendiğinde, test istatistiği 0.963 ve p değeri 0.521 olduğu görülmektedir. Buna göre, p değeri 0.05'ten büyük olduğundan kurulan modelin değişen varyans problemine sahip olmadığı görülmektedir. Şekil 1'de ROA modeline ilişkin CUSUM grafiğine yer verilmiştir.

Şekil 1 ROA Modeline İlişkin CUSUM Grafiği

Şekil 1'e göre, CUSUM grafiği incelendiğinde CUSUM katsayılarının %5 anlam seviyesi içerisinde olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, CUSUM katsayılarının da varsayımı sağladığını söylemek mümkündür. Tablo 8'de ise model kurma hatası diğer bir ifadeyle modelde ihmal edilen değişkenlerin olup olmadığı Ramsey Reset testi ile sınanmıştır.

Tablo 8
ROA Modeline İlişkin Ramsey Reset Testi Bulguları

	Test Değerleri	df	p-değeri
t-istatistiği	0.766	29	0.450
F-istatistiği	0.587	(1, 29)	0.450

Tablo 8 incelendiğinde, F istatistiği 0.587 olarak hesaplanmış olup, p değeri ise 0.450 olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, p değeri 0.05'ten büyük olduğundan model kurma hatasının olmadığını söylemek mümkündür. Tablo 9'da ise ROA modeline ilişkin hata düzeltme katsayısı ve kısa dönem etkisine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 9
ROA Modeline İlişkin Hata Düzeltme Katsayısı ve Kısa Dönem Etkisine İlişkin Bulgular

	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	p-değeri
CointEq(-1)*	-0.668	0.088	-7.552	0.00001*

*, p<0.01.

Tablo 9'a göre, ROA için oluşturulan modelde p değeri 0.01'den küçük olduğundan, kurulan modelde hata düzeltme modeli problemi olmadığı anlaşılmaktadır. Hata düzeltme katsayısının işaretinin (-) olduğu ve katsayı değerinin 0 ile 1 arasında olduğu görülmekte olup, kısa dönem sapmalarını düzelteren hata düzeltmenin çalıştığı anlamına gelmektedir. Tablo 10'da ise ROA modeline ilişkin uzun dönem katsayıları ve kısa dönem katsayılarına ilişkin bulgular verilmiştir.

Tablo 10
ROA Modeline İlişkin Uzun ve Kısa Dönem Katsayıları Test İstatistik Değerleri

Uzun dönem katsayılar				
Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	p-değeri
DBAMS	2.338	1.089	2.148	0.040
KKIH	-0.567	1.067	-0.532	0.599
OIH	-1.680	0.903	-1.861	0.073
PTIH	2.766	1.356	2.040	0.050
YIH	-1.677	0.763	-2.198	0.036
Kısa dönem katsayılar				
Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	p-değeri
C	-1.734	0.239	-7.244	0.00001*
D(ROA(-1))	-0.270	0.091	-2.972	0.006*
D(ROA(-2))	-0.444	0.072	-6.148	0.00001*
D(ROA(-3))	-0.676	0.061	-11.079	0.00001*
D(KKIH)	3.059	0.694	4.405	0.00001*
D(KKIH(-1))	2.594	0.671	3.863	0.001*
D(KKIH(-2))	0.009	0.628	0.015	0.988
D(KKIH (-3))	1.495	0.599	2.495	0.018**
D(PTIH)	0.411	0.510	0.807	0.426
D(PTIH(-1))	-1.430	0.515	-2.779	0.009*
D(YIH)	-0.303	0.193	-1.575	0.126
D(YIH(-1))	1.014	0.216	4.683	0.00001*
D(YIH(-2))	0.460	0.178	2.583	0.015**
CointEq (-1)	-0.668	0.088	-7.552	0.00001*
Tanımsal Testler				
R2		0.941		
Düzeltilmiş R2		0.919		
F istatistiği/p-değeri		43.079 / 0.00001*		

**, * simgeleri sırasıyla %5 ve %1 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 10'da verilen uzun dönem katsayılar ve ilişkili değerler incelendiğinde, mobil bankacılık aktif müşteri sayısında yaşanan %1'lik artışın, aktif karlılığında 2.338'lik bir artışa neden olduğu ve bu

etkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Kredi kartı işlem hacminde meydana gelen %1'lik artışın bağımlı değişkende-0.567'lik bir azalmaya neden olmasına rağmen, bu etki istatistiksel olarak anlamlı değildir. Ödemeler işlem hacminde yaşanan %1'lik artışın bağımlı değişkende-1.680'lik bir azalmaya neden olmakta ve bu etki istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte p-değeri 0.05'e yakın olduğundan zayıf bir anlamlılık belirtisi gösterdiği düşünülebilir. Para transferi işlem hacminde yaşanan %1'lik bir artışın aktif karlılığında 2.766'lık bir artışa neden olmakta ve bu etki sınırdadır. Yatırım işlem hacmi değişkeninde %1'lik artışın bağımlı değişkende-1.677'lik bir azalmaya neden olmakta ve bu etki istatistiksel olarak anlamlıdır.

Verilen kısa dönem katsayılar ve ilişkili değerler incelendiğinde, C sabit terimi bağımlı değişken üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir. Bu da bağımlı değişkende %1'lik bir artışın 1.734'lük bir azalmaya neden olduğunu göstermektedir. Son olarak, CointEq(-1) terimi bağımlı değişken üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir (katsayı = -0.668, p = 0.000), bu da CointEq(-1) değişkenindeki %1'lik değişimin bağımlı değişkende yaklaşık -0.668'lik bir azalmaya neden olduğunu göstermektedir. Ayrıca, %1'lik değişim bağımlı değişkende 0.649'lük bir artışa neden olmaktadır. Tablo 11'de ROE değişkeninin bağımlı değişken olduğu durumdaki uzun dönem eşbütünlük ilişkisinin sınanması amacıyla Bound testi bulguları verilmiştir.

Tablo 11
ROE Modeline İlişkin F İstatistiği ve Kritik Değerler

ROA Model	K	M	F	Kritik Değer	Alt sınır	Üst sınır
				1%	2.435	3.6
ARDL (5, 0, 0, 2, 0, 0)	5	8	6.368	5%	2.9	4.218
				10%	3.955	5.583

Tablo 11'e bakıldığında, hesaplanmış olan F değeri %1'de kritik değerlerden büyük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, ROE değişkeni ile bağımsız değişkenler arasında uzun dönem eşbütünlük ilişkisinin olduğu istatistiksel olarak %99 güven düzeyinde söylemek mümkündür. Kurulan modelin anlamlı olmasına rağmen model varsayımlarının sağlanması gerekmektedir. Tablo 12'de seride otokorelasyon olup olmadığının test edilmesi amacıyla uygulanan Breusch-Godfrey LM testi bulguları verilmiştir.

Tablo 12
ROE Modeline İlişkin Breusch-Godfrey LM Testi Bulguları

F istatistiği	0.284	p-değeri. F (2,33)	0.754
Obs. R ²	0.812	p-değeri. Ki-kare (2)	0.666

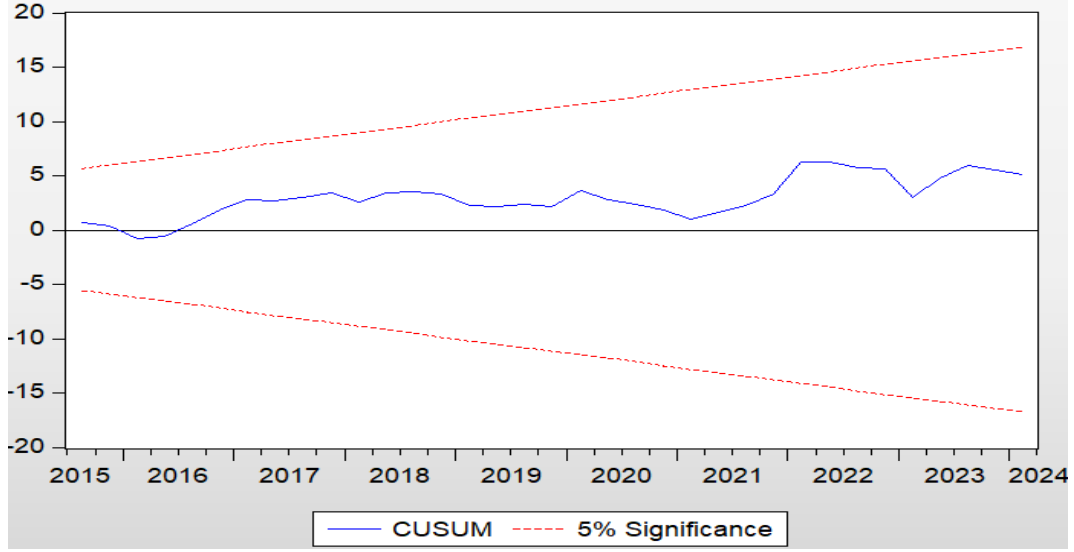
Tablo 12 incelendiğinde, test istatistiği 0.284 ve p değeri 0.754 olduğu görülmektedir. Buna göre, p değeri 0.01'den büyük olduğundan kurulan modelin otokorelasyon içermediği anlaşılmaktadır.

Jarque-Bera test istatistiğine bakıldığında ise 3.596 olarak hesaplanmış olup, p değeri 0.166 olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, p değeri 0.01'den daha büyük olduğundan ROE modelinin normallik varsayımını sağladığı söylenebilir. Tablo 13'te ROE ile kurulmuş olan ARDL modelinin değişen varyans problemi olup olmadığını belirlemek amacıyla uygulanan Breusch-Pagan-Godfrey testi bulguları verilmiştir.

Tablo 13
ROE Modeline İlişkin Breusch-Pagan-Godfrey Testi Bulguları

F istatistiği	0.910	p-değeri. F (12,35)	0.550
Obs. R ²	11.378	p-değeri. Ki-kare (12)	0.497
SS	8.324	p-değeri. Ki-kare (12)	0.759

Tablo 13 incelendiğinde, test istatistiği 0.910 ve p değeri 0.550 olduğu görülmektedir. Buna göre, p değeri 0.05'ten büyük olduğundan kurulan modelin değişen varyans problemine sahip olmadığı görülmektedir. Şekil 2'de ROE modeline ilişkin CUSUM grafiği verilmiştir.

Şekil 2 ROE Modeline İlişkin CUSUM Grafiği

Şekil 2'ye göre, CUSUM grafiği incelendiğinde CUSUM katsayılarının %5 anlam seviyesi içerisinde olduğu ve CUSUM katsayılarının da varsayımı sağladığı görülmektedir. Tablo 14'te ise ROE modelinde ihmal edilen değişkenlerin olup olmadığı Ramsey Reset testi ile sınanmıştır.

Tablo 14
ROE Modeline İlişkin Ramsey Reset Testi Bulguları

	Test Değerleri	df	p-değeri
t-istatistiği	1.257	34	0.217
F-istatistiği	1.580	(1, 34)	0.217

Tablo 14'te, F istatistiği 1.580 ve p-değeri ise 0.217 olarak hesaplanmıştır. Dolayısıyla, p değeri 0.05'ten büyük olduğundan model kurma hatasının olmadığı söylenebilir. Tablo 15'te ise ROE modeline ilişkin hata düzeltme katsayısı ve kısa dönem etkisine ilişkin bulgulara yer verilmiştir.

Tablo 15
ROE Modeline İlişkin Hata Düzeltme Katsayısı ve Kısa Dönem Etkisine İlişkin Bulgular

	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	p-değeri
CointEq(-1)*	-0.999	0.157	-6.608	0.00001*

*, p<0.01.

Tablo 15'e göre, ROE için oluşturulan modelde p değeri 0.01'den küçük olduğundan, kurulan modelde hata düzeltme modeli problemi olmadığı anlaşılmaktadır. Hata düzeltme katsayısının işaretinin (-) olduğu ve katsayı değerinin 0 ile 1 arasında olduğu görülmekte olup, kısa dönem sapmalarını düzeltme hata düzeltmenin çalıştığı anlamına gelmektedir. Tablo 16'da ise ROE modeline ilişkin uzun dönem katsayıları ve kısa dönem katsayılarına ilişkin bulgular verilmiştir.

Tablo 16
ROE Modeline İlişkin Uzun ve Kısa Dönem Katsayıların Test İstatistik Değerleri

Uzun dönem katsayılar				
Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	p-değeri
DBAMS	0.565	0.334	1.694	0.099***
KKIH	1.294	0.319	4.056	0.00001*
OIH	-1.565	0.431	-3.631	0.001*
PTIH	0.297	0.323	0.921	0.364
YIH	-0.123	0.141	-0.871	0.390
Kısa dönem katsayılar				
Değişkenler	Katsayı	Std. Hata	t-istatistiği	p-değeri
C	-0.816	0.137	-5.973	0.00001*
D(ROE(-1))	0.649	0.146	4.437	0.00001*
D(ROE(-2))	0.389	0.114	3.420	0.002*
D(ROE(-3))	0.140	0.088	1.593	0.120
D(ROE(-4))	0.805	0.071	11.380	0.00001*
D(OIH)	-1.096	0.227	-4.829	0.00001*
D(OIH(-1))	0.543	0.188	2.888	0.007*
CointEq(-1)*	-1.037	0.157	-6.608	0.00001*
Tanımsal Testler				
R ²	0.968			
Düzeltilmiş R ²	0.963			
F istatistiği/p-değeri	175.078 / 0.00001*			

***, **, * simgeleri sırasıyla %10, %5 ve %1 düzeyinde anlamlılığı göstermektedir.

Tablo 16'da verilen uzun dönem katsayılar ve ilişkili değerler incelendiğinde, kredi kartı işlem hacminde meydana gelen %1'lik bir artışın özkaynak karlılığında 1.294'lük bir artışa neden olduğu ve bu etkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Ödemeler işlem hacminde yaşanan %1'lik artış ise bağımlı değişkende-1.565'lik bir azalmaya neden olmakta ve bu etki de istatistiksel olarak anlamlıdır. Mobil bankacılık aktif müşteri sayılarında yaşanan %1'lik artış, özkaynak karlılığında 0.565'lik bir artışa neden olmakta ve bu sonuç zayıf bir anlamlılık belirtisi göstermektedir. Para transferi işlem hacmi değişkeninin %1'lik artışı bağımlı değişkende 0.297'lik, yatırım işlem hacmi değişkeninin %1'lik artışı ise bağımlı değişkende-0.123'lük bir değişime neden olmaktadır, ancak her iki etki de istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tabloda verilen kısa dönem katsayılar ve ilişkili değerler incelendiğinde, sabit terim C'nin bağımlı değişken üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir; %1'lik bir değişim, bağımlı değişkende-0.816'lık bir azalmaya neden olmaktadır (p = 0.000). D(ROE) değişkeninin gecikmeli değerleri bağımlı değişken üzerinde çeşitli etkiler göstermektedir: %1'lik bir değişim, D (ROE (-1)) için 0.649'luk (p = 0.000) ve D(ROE (-2)) için 0.389'luk (p = 0.002) artışa neden olurken, D(ROE(-3)) için anlamlı bir etki göstermemektedir (0.140, p = 0.120). D (ROE (-4)) ise %1'lik bir değişimle 0.805'lik (p = 0.000) çok güçlü bir artışa neden olmaktadır. D(OIH) değişkeni %1'lik bir değişimle-1.096'lık (p = 0.000) bir azalmaya neden olurken, D (OIH (-1)) %1'lik bir değişimle 0.543'lük (p = 0.007) bir artışa neden olmaktadır. CointEq(-1) terimi, uzun dönem denge ilişkisini yansıtan ve %1'lik bir değişimle bağımlı değişkende -1.037'lik (p = 0.000) bir azalmaya neden olan negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Teknolojinin baş döndüren bir hızla ilerlemesi ve gelişmesi, diğer sektörlerde olduğu gibi bankacılık sektörünü de etkilemektedir. Dijitalleşme ile birlikte, bankacılık sektörü ve dinamikleri önemli değişiklikler yaşamaktadır. Teknolojide yaşanan değişimler, bankacılık sektöründe eşî benzeri görülmemiş bir verimlilik, erişilebilirlik ve müşteri odaklı deneyimler sunmaktadır. Mobil bankacılık, bankaların müşterilerine günlük bankacılık ihtiyaçlarını karşılamalarına olanak sağlayan esnek ve istenildiği zaman erişilebilen bir bankacılık uygulamasıdır. Mobil bankacılık hizmetiyle beraber istenilen zamanda ve cihazla; rahat, güvenilir ve anında bankacılık işlemlerini gerçekleştirmek mümkündür.

Çalışmada mobil bankacılık hizmetlerinin Türk bankacılık sektörü karlılığına etkisi araştırılmıştır. Bu bağlamda aktif karlılığı ve özsermaye karlılığı bağımlı değişken, mobil bankacılık hizmetleri; dijital bankacılık aktif müşteri sayısı, yatırım işlem hacmi, para transferleri işlem hacmi, ödemeler işlem hacmi ve kredi kartı işlem hacmi ise bağımsız değişkenler olarak analize dahil edilmiştir. Türk bankacılık sektörü mobil bankacılık hizmetlerine ait 2011Q1-2024Q1 yılları arası çeyrek dönem verileri yardımıyla ARDL sınır testi yapılmıştır.

Aktif karlılığı ile değişkenler arasında uzun dönem katsayılar ve ilişkili değerler incelendiğinde, mobil bankacılık aktif müşteri sayısında meydana gelen bir birimlik bir artışın bağımlı değişkende iki katından daha fazla bir artışa neden olduğu ve bu etkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Uzun dönemde müşteri sayılarında meydana gelen artış, bankacılık sektörünün aktif karlılığını artırmaktadır. Yatırım işlem hacminde yaşanan bir birimlik artışın bağımlı değişkende azalmaya neden olduğu ve bu etkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Ödemeler işlem hacminde meydana gelen bir birimlik artışın bağımlı değişkende azalmaya neden olduğu ve bu etki istatistiksel olarak anlamlı olmamakla birlikte, p-değeri 0.05'e yakın olduğundan zayıf bir anlamlılık belirtisi gösterdiği düşünülebilir. Para transferi işlem hacminde bir birim artışın meydana gelmesi aktif karlılığında da bir artışa neden olmakta ve bu etki sınırdan anlamlıdır. Verilen kısa dönem katsayılar ve ilişkili değerler incelendiğinde, C sabit terimi bağımlı değişken üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahiptir (katsayı =-1.734, p = 0.000), bu da bağımlı değişkende %1'lik bir artışın 1.734'lük bir azalmaya neden olduğunu göstermektedir. D(ROA) değişkeninin gecikmeli değerleri bağımlı değişken üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı etkilere sahiptir. D(ROA (-1)) (katsayı =-0.270, p = 0.006), D(ROA(-2)) (katsayı =-0.444, p = 0.000), ve D(ROA(-3)) (katsayı =-0.676, p = 0.000). D(ROA) değişkenindeki %1'lik değişim, bağımlı değişkende yaklaşık-0.270'lik bir azalmaya, D(ROA(-2)) değişkenindeki %1'lik değişim yaklaşık-0.444'lük bir azalmaya ve D(ROA(-3)) değişkenindeki %1'lik değişim yaklaşık-0.676'lık bir azalmaya neden olmaktadır. Elde edilen bu bulgular, Kathuo vd. (2015), Bagudu vd. (2017), Bochaberi ve Job (2021), Le vd. (2021), Motwani ve Vora (2021), Akyüz (2023), Theiri ve Hadoussa (2023) ve Hermuningsih vd. (2023) çalışmalarının bulguları ile örtüşmektedir.

Özkaynak karlılığı ile değişkenler arasında uzun dönem katsayılar ve ilişkili değerler incelendiğinde, kredi kartı işlem hacminde yaşanan bir birimlik artışın bağımlı değişkende de bir artışa neden olduğu ve bu etkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmektedir. Ödemeler işlem hacmi değişkeninde bir birim artış meydana gelmesi özkaynak karlılığında bir azalmaya neden olmakta ve bu etki de istatistiksel olarak anlamlıdır. Mobil bankacılık aktif müşteri sayısında bir birimlik artış, özkaynak karlılığında daha az bir artışa neden olmakta ve bu durum zayıf bir anlamlılık belirtisi göstermektedir. Para transferi işlem hacmi ve yatırım işlem hacmi uzun dönem istatistik değerleri ile özkaynak karlılığı arasındaki ilişki istatistiksel olarak anlamlı değildir. Verilen kısa dönem katsayılar ve ilişkili değerler incelendiğinde, sabit terim C'nin bağımlı değişken üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir; %1'lik bir değişim, bağımlı değişkende-0.816'lık bir azalmaya neden olmaktadır (p = 0.000). D(ROE) değişkeninin gecikmeli değerleri bağımlı değişken üzerinde çeşitli etkiler göstermektedir: %1'lik bir değişim, D(ROE(-1)) için 0.649'lük (p = 0.000) ve D(ROE(-2)) için 0.389'lük (p = 0.002) artışa neden olurken, D(ROE(-3)) için anlamlı bir etki göstermemektedir (0.140, p = 0.120). D(ROE(-4)) ise %1'lik bir değişimle 0.805'lik (p = 0.000) çok güçlü bir artışa neden olmaktadır. D(OIH) değişkeni %1'lik bir değişimle-1.096'lık (p = 0.000) bir azalmaya neden olurken, D(OIH) (-1)) %1'lik bir değişimle 0.543'lük (p = 0.007) bir artış meydana gelmektedir. Elde edilen bu

buldular, Kathuo vd. (2015), Le vd. (2021), Motwani ve Vora (2021) ve Theiri ve Hadoussa (2023) çalışmalarının bulguları ile örtüşmektedir.

Elde edilen bulgular, mobil bankacılığın Türk bankacılık sektöründe karlılık üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermektedir. Uzun dönemde müşteri sayısındaki artış karlılığı artırırken, yatırım işlem hacmindeki artış karlılığı düşürmektedir. Gelecek çalışmalar, dijital bankacılık hizmetlerinin daha geniş bir veri setiyle analiz edilmesiyle kapsamın genişletilmesini önermektedir. Bu sayede bankaların dijitalleşme süreçlerinin karlılık üzerindeki etkisi daha derinlemesine incelenebilir. Bu bulgular, bankaların mobil bankacılık kullanıcı tabanını genişletmeye odaklanmaları gerektiğini ve dijitalleşmeye yatırım yapmanın uzun dönemde karlılık üzerinde olumlu etkiler yaratabileceğini göstermektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı:

Araştırmada yazarın katkı oranı %100'dür.

Çıkar Çatışması:

Araştırmada çıkar çatışmasına neden olabilecek herhangi bir durum söz konusu değildir.

Kaynaklar

- Abbasi T. ve Weigand H. (2017). The impact of digital financial services on firm's performance: a literature review. *Working Paper*, 1–15.
- Akyüz, G.Ç. (2023). İnternet ve mobil bankacılık uygulamalarının bankacılık sektörüne etkisi. *Anadolu İktisat ve İşletme Dergisi*, 7(2), 74-94.
- Aminu, A. ve Raifu, I. A. (2018). Dynamic Nexus between Government Revenues and Expenditures in Nigeria: Evidence from Asymmetric Causality and Cointegration Methods. *MPRA Paper No. 97880*
- Azmi, S.N., Akhtar, S. ve Nadeem, M.R. (2020). Impact of digitalization on bank performance: a study of Indian banks. *Test Engineering & Management*, 83, 23678-23691.
- Bagudu, H.D., Khan, S.J.M. ve Roslan, A.H. (2017). The effect of mobile banking on the performance of commercial banks in Nigeria. *Int. Res. J. Manag. IT Soc. Sci.* 4, 71–76.
- Bochaberi, O.S., ve Job, O. (2021). Mobile banking and financial performance of selected commercial banks in Kenya. *International Research Journal of Business and Strategic Management*, 2(1), 79-94.
- Dickey, D.A. ve Fuller, W.A. (1981). Likelihood ratio statistics for autoregressive time series with a unit root. *Econometrica*, 49(4), 1057-1072.
- Granger, C.W.J. ve Newbold, P. (1974). Spurious regressions in econometrics. *Journal of Econometrics*, 2(6), 111–120.
- Hermuningsih, S., Sari, P. P., ve Rahmawati, A. D. (2023). The moderating role of bank size: influence of fintech, liquidity on financial performance. *Jurnal Siasat Bisnis*, 27, 106-117. <https://doi.org/10.20885/jsb.vol27.iss1.art8>
- Kathuo, S., Rotich, G., ve Anyango, W. (2015). Effect of mobile banking on the financial performance of banking institutions in Kenya. *The Strategic Journal of Business and Change Management*, 2 (98), 1440-1457.

- Khan S.A. ve Khan M.H.R. (2020). Mobile financial services as a determinant of financial performances of commercial banks in Bangladesh. *International Journal of Electronic Banking (IJE BANK)*, 2(4), 283-294.
- Le, T.T., Mai, H.N., ve Phan, D.T. (2021). Fintech innovations: the impact of mobile banking apps on bank performance in Vietnam. *International Journal of Research and Review*, 8(4), 391–401. <https://doi.org/10.52403/ijrr.20210446>
- Medyawati, H., Yunanto, M., ve Hegarini, E. (2021). Financial technology as determinants of bank profitability. *Journal of Economics, Finance and Accounting Studies (JEFAS)*, 3(2), 91–100. <https://doi.org/10.32996/jefas.2021.3.2.10>
- Mbama, C.I. ve Ezepue. P.O. (2018). Digital banking, customer experience and bank financial performance : UK customers' perceptions. *International Journal of Bank Marketing*, 36(2), 230–255
- Mohanty, A.R. ve Mishra, B.R. (2017). Cointegration between government expenditure and revenue: Evidence from India. *Advances in Economics and Business* 5(1): 33-40. DOI: 10.13189/aeb.2017.050105
- Motwani, A. ve Vora, K. (2021). Impact of digital banking on profitability of public & private sector banks in India. *Turkish Online Journal of Qualitative Inquiry*, 12(5), 3687-3695.
- Njoroge N.B. (2014). The effect of mobile banking on financial performance of commercial banks in Kenya. *University of Nairobi*, 1-78.
- Nkoro, E. ve Uko, A.K. (2016). Autoregressive Distributed Lag (ARDL) cointegration technique: application and interpretation. *J. Stat. Econom. Methods* 5 (4), 63–91.
- Pesaran, M. H. ve Shin, Y. (1998). An autoregressive distributed-lag modelling approach to cointegration analysis. *Econometric Society Monographs*, 31, 371--413.
- Pesaran, M.H., Shin, Y. ve Smith, R.J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of applied econometrics*, 16(3):289--326.
- Phillips, P.C. ve Perron, P. (1988). Testing for a unit root in time series regression. *Biometrika*;75(2):335–346.
- Rega, F.G. (2017). The bank of the future, the future of Banking - an empirical analysis of European banks. *Unpublished working paper*. Available at: <https://doi.org/10.2139/ssrn.3071742>
- Theiri, S. ve Hadoussa, S. (2023). Digitization effects on banks' financial performance: The case of an African country. *Competitiveness Review*, 1-19. <https://doi.org/10.1108/CR10-2022-0147>
- Tuna, G. ve Öztürk, M. (2016). Piyasa etkinliğinin yapısal kırılmalı birim kök testleri ile incelenmesi: Türkiye pay senedi piyasası uygulaması. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 12(12), 548-559.
- Tunay, K. B., Tunay, N., ve Akhisar, İ. (2019). The effects of technology on bank performance in advanced and emerging economies: An empirical analysis. *Handbook of Research on Managerial Thinking in Global Business Economics*, 263-280. <https://doi.org/10.4018/978-1-5225-7180-3.ch015>
- Ulusoy, A. ve Demirel, S. (2022). Türk bankacılık sisteminde dijitalleşme-kârlılık etkileşimi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 40(1), 184–200.

Extended Abstract

Introduction

Technological developments that started in the early 20th century and continue at a dizzying pace today have affected the banking sector as well as many other areas, and the Turkish banking sector has taken its share of this change and development. Especially with the "Remote Customer Acquisition" regulation published by the Banking Regulation and Supervision Agency in 2021, there have been changes in the scope of the services offered by the banking sector and the ways in which customers' financial needs are met. Mobile banking services, which aim to make life easier and save customers from being tied to branches, also provide the freedom to perform banking transactions wherever and whenever desired.

Thanks to technological developments and innovations in the banking sector, banks have increased their customer numbers and have also made mobile banking services intensively used. Thanks to mobile banking services, customers have been able to complete their transactions much faster and in a shorter time thanks to banks' mobile applications without wasting time and going to the branch, and the fact that transactions are made in digital environments has also contributed to the decrease in traditional banking services (Mbama and Ezepeue, 2018). There are several reasons why banks see internet banking as an opportunity; these are cost advantage, high profitability, strong customer relations, environmentally friendly image and low risk (Tunay, Tunay and Akhisar, 2015).

This study aims to analyze the impact of mobile banking services on the profitability of the Turkish banking sector. In this context, the impact of mobile banking services on the profitability of the banking sector was investigated with the help of the variables of the number of active digital banking customers, investment transaction volume, money transfer transaction volume, payment transaction volume and credit card transaction volume, using quarterly data from 2011Q1 to 2024Q1. In the study, information about mobile banking activities was first given, studies conducted in Turkey and internationally on the subject were included, the data set and method were introduced, and in the last section, the analysis and findings were compared with the literature and it was evaluated whether mobile banking had an impact on profitability.

Method

The study first included descriptive statistics of the series. Then, in the time series data, Augmented Dickey Fuller (ADF) and Phillips-Perron (PP) unit root tests, which show trends or changes in statistical properties over time, were performed to test the stationarity of the series. Bound test was performed to test the long-term cointegration relationship between the series. Breusch-Godfrey LM test was applied to test the existence of autocorrelation and Breusch-Pagan-Godfrey test was applied to determine whether there was a heteroscedasticity problem. Long-term coefficients and short-term coefficients were estimated for the variables whose heteroscedasticity and autocorrelation problems were eliminated.

In the study, ARDL bounds test was conducted to investigate the effect of mobile banking services on the profitability of the Turkish banking system. The models created for the created time series are shown in Equation (1) and Equation (2).

$$(1) \quad ROA_{i,t} = \alpha + \beta_1 BAMS_{i,t} + \beta_2 YIH_{i,t} + \beta_3 PTIH_{i,t} + \beta_4 OIH_{i,t} + \beta_5 KKI_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

$$(2) \quad ROE_{i,t} = \alpha + \beta_1 BAMS_{i,t} + \beta_2 YIH_{i,t} + \beta_3 PTIH_{i,t} + \beta_4 OIH_{i,t} + \beta_5 KKI_{i,t} + \varepsilon_{i,t}$$

In the model created, while Return on Assets (ROA) and Return on Equity (ROE) were used as dependent variables to represent the profitability of the Turkish banking system, the number of active customers in mobile banking, investment transaction volume, money transfer transaction volume, payments transaction volume and credit card transaction volume were used as independent variables. First of all, unit root tests were performed in the study. In a time series analysis, the non-stationarity of the series in the unit root test to be performed prevents the model to be established from giving healthy results (Granger and Newbold, 1974). For this reason, performing the unit root test in time series and continuing the rest of the analysis by looking at the unit root test statistical values is very important for the analysis to give healthy results.

Findings

It is seen that a 1% increase in the number of active mobile banking customers causes a 2.338 increase in active profitability and this effect is statistically significant. Although a 1% increase in credit card transaction volume causes a -0.567 decrease in the dependent variable, this effect is not statistically significant. Although a 1% increase in credit card transaction volume causes a -0.567 decrease in the dependent variable, this effect is not statistically significant. A 1% increase in payment transaction volume causes a -1.680 decrease in the dependent variable and although this effect is not statistically significant, it can be considered to show a weak indication of significance since the p-value is close to 0.05. A 1% increase in money transfer transaction volume causes a 2.766 increase in active profitability and this effect is borderline significant. A 1% increase in investment transaction volume causes a -1.677 decrease in the dependent variable and this effect is statistically significant.

It is seen that a 1% increase in credit card transaction volume causes a 1.294 increase in equity return and this effect is statistically significant. A 1% increase in payment transaction volume causes a -1.565 decrease in the dependent variable and this effect is also statistically significant. A 1% increase in the number of active mobile banking customers causes a 0.565 increase in equity return and this result shows a weak indication of significance. A 1% increase in the money transfer transaction volume variable causes a 0.297 change in the dependent variable and a 1% increase in the investment transaction volume variable causes a -0.123 change in the dependent variable, but both effects are not statistically significant.

Conclusion, Discussion and Recommendations

The dizzying pace of technology advancement and development affects the banking sector as well as other sectors. With digitalization, the banking sector and its dynamics are experiencing significant changes. Changes in technology offer unprecedented efficiency, accessibility and customer-focused experiences in the banking sector. Mobile banking is a flexible and anytime-accessible banking application that allows banks to meet their customers' daily banking needs. With mobile banking service, it is possible to perform banking transactions comfortably, reliably and instantly at any time and with any device. The study investigated the effect of mobile banking services on the profitability of the Turkish banking sector. In this context, return on assets and return on equity were included in the analysis as dependent variables, and mobile banking services; digital banking active customer count, investment transaction volume, money transfer transaction volume, payments transaction volume and credit card transaction volume were included as independent variables. ARDL bounds test was performed with the help of quarterly financial statement data for the Turkish banking sector's mobile banking services between 2011Q1-2024Q1. In the light of the findings obtained, the effect of mobile banking applications on the profitability of the Turkish banking system was observed. In future studies, the scope of the study can be expanded by including digital banking service data in the analysis. It is thought that the findings obtained will shed light on future studies.

Effects of Unionization on Work Accidents: Türkiye Example

Ali AĞAR
Arvin Çoruh Üniversitesi, Borçka Acarlar Meslek Yüksekokulu
aliagar828@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-2771-9587

Araştırma Makalesi	DOI: 10.31592/aeusbed.1448001
Geliş Tarihi: 07.03.2024	Revize Tarihi: 19.01.2025
	Kabul Tarihi: 09.03.2025

Atıf Bilgisi

Ağar, A. (2025). Effects of unionization on work accidents: Türkiye example. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 77-89.

ABSTRACT

Unions are one of the important non-governmental organizations that negotiate between employers and employees, such as providing protective equipment to employees and participating in joint health and safety committees. In this study, it is aimed to examine the relationship between the level of unionization and occupational accidents in Türkiye. The data were obtained from the Statistical Yearbooks of the Social Security Institution between the years 2014-2021 and the work life statistics book of the Ministry of Labor and Social Security. JAMOVI 2.3.28 software program was used in the statistical analysis of the data. The significance level was taken as 0.05. It has been determined that there is a linear increase in unionization rates and the number of insured workers from 2014 to 2021. While a positive, statistically significant and strong relationship was found between the number of unionized workers and the number of occupational accidents ($r=0.952$; $p<.001$), no statistically significant relationship was found between the total number of unionized workers and fatal occupational accidents ($r=-0.398$; $p=0.239$). In addition, it has been found that the number of unionized workers is dependent on occupational accidents and there is a linear relationship. As a result, it was concluded that unionization did not have a positive effect on occupational accidents.

Keywords: Occupational accident, occupational health and safety, union, worker.

Sendikalaşmanın İş Kazalarına Etkisi: Türkiye Örneği

ÖZ

Sendikalar çalışanlara koruyucu ekipman sağlanması, ortak sağlık ve güvenlik komitelerine katılmaları gibi çalışan ve işveren arasında pazarlık yapan önemli sivil toplum örgütlerinden biridir. Bu çalışmada Türkiye’de sendikalaşma düzeyi ile iş kazaları arasında ne denli bir ilişki olduğu incelenmek amaçlanmaktadır. Veriler, 2014-2021 yılları arasındaki Sosyal Güvenlik Kurumu istatistik yıllıkları ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının çalışma hayatı istatistikleri kitabından elde edilmiştir. Verilerin istatistiksel analizinde JAMOVI 2.3.28 yazılım programı kullanılmıştır. Anlamlılık düzeyi 0,05 olarak esas alınmıştır. 2014’den 2021 yılına kadar sendikalaşma oranları ve sigortalı işçi sayılarında doğrusal bir artış olduğu tespit edilmiştir. Sendikalı işçi sayısı ile iş kazası sayısı arasında pozitif yönde, istatistiksel olarak anlamlı ve güçlü bir ilişki tespit edilirken ($r=0.952$; $p<.001$), toplam sendikalı işçi sayısı ile ölümlü iş kazası arasında, istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ($r=-0.398$; $p=0.239$). Ayrıca sendikalı işçi sayısı bakımından yaşanan iş kazalarına bağımlı olduğu ve doğrusal bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Sonuç olarak sendikalaşmanın iş kazaları üzerinde olumlu etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çalışan, iş kazası, iş sağlığı ve güvenliği, sendika.

Introduction

In Türkiye, approximately three hundred thousand employees have work accidents for different reasons every year, and around fifteen hundred people lose their lives due to these accidents (Öztürk, Özge and Oral, 2021). While many insured people become disabled due to work accidents, many insured people also lose their lives (Karaahmetoğlu, 2021).

While the highest number of deaths due to work accidents in Türkiye in the last ten years occurred in 2017, the number of work accidents also occurred in 2021 (Social Security Institution Statistics Years). In Türkiye, various rights are granted to the insured who has a work accident or dies as a result of the accident. Law No. 5510 on Social Security and General Health Insurance clearly defines the rights of those who have suffered an occupational accident and these rights entered into force on May 31, 2006 (Social Insurance and General Health Insurance Law No. 5510). Accordingly, in the event that the insured person is temporarily or permanently incapacitated or dies in an occupational accident,

income and pension will be paid to his beneficiaries (Karaahmetoğlu, 2021). As a result, work accidents cause both employees, society and the state to face financial and moral difficulties. Therefore, removing this burden will be positive for the employee, society and the state.

Labor unions have an important place in business life because they provide employees with information about the hazards of the job, protect employees who refuse to accept hazardous tasks, assist workers with accident compensation claims, and represent employees against the state and employers.

When looking at the literature, it is stated that there may be an important relationship between unionization rates of employees and work accidents (Boal, 2009; Donado, 2015; Economou and Theodossiou, 2015; Morantz, 2013). Unions are one of the important non-governmental organizations that bargain between employees and employers, such as providing employees with protective equipment and participating in joint health and safety committees (Donado, 2015). This study aims to examine the relationship between the level of unionization and work accidents in Türkiye.

A. Unionization in Working Life

Obtaining trade union rights in the world was achieved through an intense struggle process and reached its current content with the developments over time (Karaca and Hoş, 2019). Today, unions are social institutions established to protect the interests of employees, eliminate wage inequality, improve personal rights, and protect disadvantaged groups such as disabled, children and female employees in working life. Additionally, unions build solidarity by defending employees who are mistreated in the workplace, bargaining to advance workers' interests, and protecting the collective interests of employees at the table through government on various terms and conditions of labor and employment of employees (Carriere, 2020).

The importance of trade unions is clearly stated in both the United Nations Declaration of Human Rights and the 1982 Constitution. Article 23 of the United Nations Declaration of Human Rights states that "Everyone has the right to form or join a trade union for the protection of his or her interests." (İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 1999). Article 51 of the Constitution of the Republic of Türkiye recognizes the right to form trade unions for workers and employers and clearly states that no employee shall be subjected to compulsory membership or coercion to leave a trade union. Article 52 and Article 53 recognize rights related to trade union activities such as collective bargaining, the right to strike and lockout. In the event of a dispute during the collective bargaining process, employees have the right to strike (Constitution of the Republic of Türkiye, 1982).

Today, the functioning structure of confederations, employer and employee unions is regulated by "Trade Unions and Collective Bargaining Agreement Law No. 6356", which came into force in 2012. In article 2 of the law; "Union: Organizations with legal personality formed by at least seven workers or employers to operate in a business line in order to protect and develop the common economic and social rights and interests of workers or employers in their labor relations." (Diken and Ceylan, 2018). The Universal Declaration of Human Rights and the current Constitution and laws clearly state that trade unions are social structures established to protect the rights of workers. Today, occupational accidents are an important factor that adversely affects the material and moral interests of workers, society and the state. Therefore, minimizing occupational accidents should be one of the main objectives of trade union activities and in order to achieve this goal, employees should be made aware of this issue.

B. Work Accident

Various definitions are made regarding work accidents both at national and international levels. Generally, occupational accidents are linked to various risks inherent in the work environment or associated with specific work activities. Engaging in tasks involving heavy machinery operation, utilization of cutting and sharpening equipment, or working at elevated heights are common contributors to such incidents. However, additional factors such as occupational diseases stemming from work-related stress, physical or psychological strain, depression, musculoskeletal discomfort, and

cardiovascular conditions can also precipitate occupational accidents. Moreover, excessive workload, inadequate adherence to safety protocols, failure to utilize personal protective equipment, ergonomic deficiencies, and discomfort-related issues further amplify the likelihood of occupational accidents (Ferrari, Ossani, Souza, Leal and Galdamaz, 2023).

The International Labor Organization (ILO) delineates the concept of "Decent Work," as advocated to its member nations, encapsulating the entitlement to meaningful employment within an environment characterized by autonomy, egalitarianism, stability, and inherent human worth. Central to this framework is the assertion that work achieves the designation of "decent" solely when it is imbued with attributes of safety and wellness (Gonzalez-Delgado et al., 2015; Santurtún and Shaman, 2023). According to estimates by the World Bank, approximately 60% of the global population aged 15 and above is engaged in employment. This demographic constitutes the cohort necessitating allocation of resources and concerted efforts towards the attainment of objectives related to decent work, while concurrently facing potential susceptibility to occupational injuries and illnesses (Gonzalez-Delgado et al., 2015).

The prevalence of occupational accidents and injuries within the global workforce constitutes a significant and pressing issue. As per assessments conducted by the ILO, an approximate tally of 2.3 million workers across the globe succumb to work-related accidents or illnesses annually, translating to a staggering daily toll exceeding 6,000 fatalities. Furthermore, the ILO posits that there are approximately 340 million instances of occupational accidents and 160 million cases of work-related illnesses recorded on an annual basis worldwide (ILO, 2023). These figures, estimated by the ILO are worrying.

Work-related accidents exert adverse consequences not only on the affected individuals and their families but also pose substantial economic ramifications on society at large. According to estimations by the International Social Security Association (ISSA), expenses attributed solely to non-fatal workplace accidents contribute to roughly 4% of the global Gross Domestic Product (GDP) annually (Ferrari et al., 2023; Santurtún and Shaman, 2023). Another study states that occupational accidents cause an economic cost of 1.8-6% of GDP (Torres and Jain, 2017).

Nevertheless, work-related accidents precipitate employee absenteeism, diminished production capacity within workplaces, and inflict injuries, trauma, and even fatalities upon employees, thereby engendering implications for employability and contributing to the impoverishment of the workforce. Concurrently, the necessity for social security disbursements arising from sick leave imposes a notable strain on public healthcare expenditures (Ferrari et al., 2023).

By examining the impact of unionization on occupational accidents through the case of Turkey, this study both makes a unique contribution to the literature on occupational safety and provides a deeper understanding of the relationship between unionization and occupational accidents in a socio-economic context. This analysis, especially in the light of the existing union structures and legal regulations in Turkey, addresses an issue that has not been sufficiently examined in the national context before.

The problem statement of the research is formed as "As the level of unionization of employees increases, does the number of occupational accidents and fatal occupational accidents decrease?"

Method

This study employs a quantitative research method to examine the impact of unionization on occupational accidents. Secondary data analysis has been utilized to evaluate publicly available statistical data. The systematic analysis of the collected data has been conducted meticulously to ensure objective and reliable answers to the research questions.

Research Design

The research methodology employed herein involved the utilization of the relational survey method, which constitutes one of the quantitative research frameworks. Within the purview of the correlational survey model, the primary objective was to ascertain the presence or extent of associations between two or more variables (Karasar, 2005).

Population and Sample

The study population encompasses statistical data retrieved from the Social Security Institution (SGK) and the Ministry of Labor and Social Security, pertaining to the incidence of occupational accidents, fatal occupational accidents, and the presence of unionized workers across all sectors operating within Türkiye during the period spanning from 2014 to 2021 (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı [ÇSGB]).

Data Collection Tools

The data utilized in this study were sourced from the annual statistical publications of the SGK and ÇSGB, as detailed in the working life statistics compendium.

Data Collection and Analysis

The data of the study were collected online via the internet. The variables and abbreviations of the data set are given in detail in Table 1.

Table 1
Variables and Their Abbreviations to be Used in the Research

Variable	Abbreviation
Total Number of Work Accidents	T_WAN
Total Number of Fatal Work Accidents	T_FWAN
Number of Workers	T_WN
Number of Unionized Workers	T_UWN
Unionization Rate	T_UR

The data used in the research were checked before being transferred to the database. The data transferred to the database was analyzed with JAMOMI 2.3.28 software program. The significance level was taken as 0.05.

Quantitative research methods, specifically correlation and regression analysis, were employed to examine the research inquiry. The Shapiro-Wilk test was utilized to assess the normal distribution of the variables under scrutiny. Notably, the Shapiro-Wilk test is recommended particularly when the dataset comprises fewer than 35 observations. A significance level (p-value) exceeding 0.05 in the Shapiro-Wilk test indicates adherence to normality assumptions (Demir, 2022). In correlation analysis, the selection of appropriate methodology depends on the distributional characteristics of the data. Specifically, when the data conforms to a normal distribution, Pearson Correlation Analysis is employed; conversely, if the data lacks normality, Spearman Correlation Analysis is preferred (Can, 2018). Correlation analysis serves to elucidate the nature and intensity of the association between two or more variables. Within correlation studies, the magnitude of the correlation coefficient, denoted as "r," serves as an indicator of the strength of this relationship. Moreover, the correlation coefficient assumes values ranging from -1 to +1, with the sign (+ or -) delineating the directionality of the correlation. A positive value signifies that as one variable increases, the other variable also tends to increase, or conversely, as one variable decreases, the other variable tends to decrease. Conversely, a negative value implies an inverse relationship, wherein an increase in one variable corresponds to a

decrease in the other, and vice versa (Demir, 2022). The correlation coefficient (r) is interpreted by Cohen as in Table 2 (Cohen, 2013).

Table 2
Correlation Ranges Specified by Cohen

0.10 to 0.29	Little relationship
0.30 to 0.49	Medium relationship
0.50 to 1.0	Great relationship

Regression analysis is the process of considering one of the variables that are related to each other as the predicted (dependent) variable of interest, and mathematically explaining the relationship between the other predictive (independent) variable or variables. In other words, regression analysis is used to test questions such as how much the independent variable or variables used in the data set affect the dependent variable (Can, 2018). Regression analysis using one independent and one dependent variable is called simple linear regression analysis. If the significance value tested as a result of regression analysis is less than 0.05, the model is considered significant (Demir, 2022).

Research Ethics

This study did not entail the involvement of human subjects or patient data. All data utilized herein are openly accessible on the Internet. Consequently, the study was not subjected to review by any ethics committee, as it did not involve human participants or sensitive personal information.

Results

The findings of the research consist of two parts: descriptive findings and statistical findings. Figure 1 shows the graph of the unionization rates of workers working in Türkiye between 2014 and 2021.

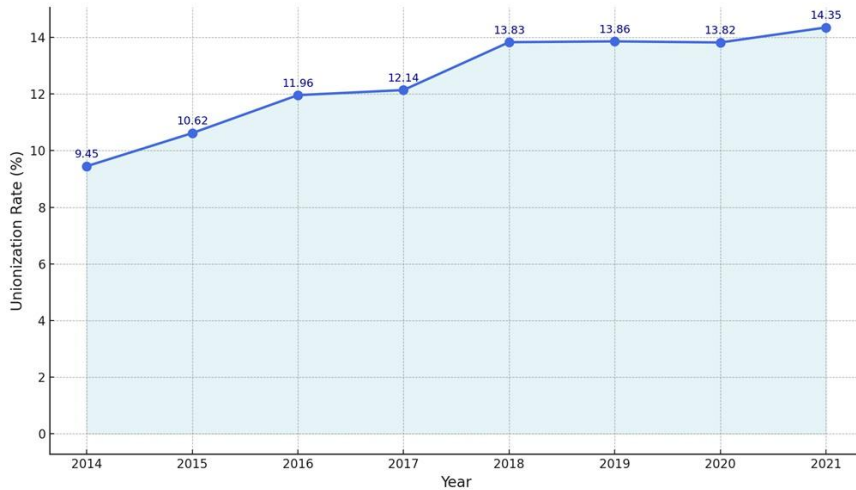

Figure 1. Unionization Rates of Workers Working In Türkiye Between 2014 and 2021

There is a linear increase in unionization rates from 2014 to 2021 (Figure 1). From 9.45% in 2014, the unionization rate reached 14.35% in 2021. In the early years, especially between 2014 and 2016, the rate of increase is relatively low (from 9.45% to 10.62%). However, from 2017 onwards, the rate of increase became relatively more stable (from 12.1% to 14.35%). Between 2018 and 2020, rates changed little (between 13.83% and 13.86%). This period represents a relative slowdown in the growth of the unionization rate.

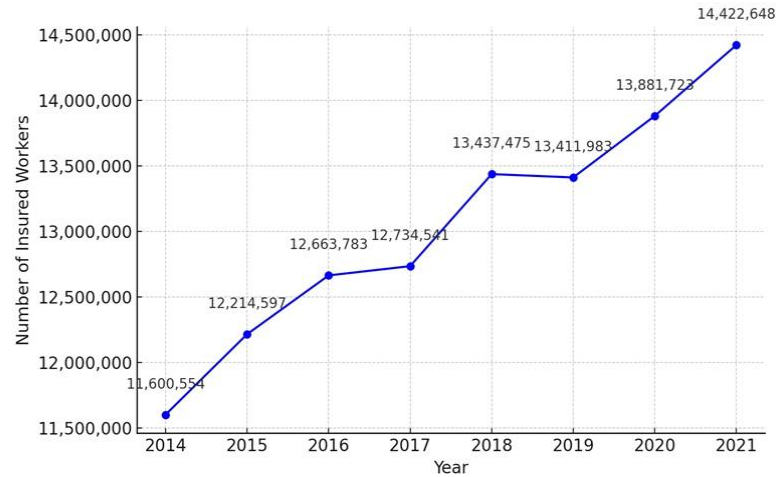

Figure 2. Number of Insured Workers in Türkiye Between 2014-2021

According to Figure 2, there is a linear increase in the number of insured workers from 2014 to 2021. In 2014, the number of insured workers was around 11.6 million, increasing steadily until 2021, reaching 14.4 million. This points to a positive development in formal employment, with the rate of increase being more pronounced, especially since 2017. During this period, factors such as economic growth, employment incentives or the expansion of insurance coverage may have been effective. Although 2020 was a year affected by the COVID-19 pandemic, the number of insured workers continued to increase rather than decrease. This can be explained by the impact of policies such as economic support packages or insuring informal workers.

Table 3
Descriptive Statistics of Variables and Normality Test Results

	T_WAN	T_FWAN	T_WN	T_UWN
N	8	8	8	8
Mean	357179	1402	1.30e+7	1.65e+6
Median	371958	1394	1.31e+7	1.70e+6
Standard deviation	100718	185	918417	336940
Minimum	221366	1147	11600554	1096540
Maximum	511084	1633	14422648	2069476
Shapiro-Wilk p	0.767	0.462	0.974	0.583

The descriptive statistics and normality test results of the variables used in the research are given in Table 3. Since the research was obtained from data between 2014-2021, it was expressed as $N = 8$. Looking at the normality test results, it was observed that the p value of all variables was greater than 0.05, so Pearson Correlation Analysis was used because it met normal distribution conditions.

Table 4
The Relationship between the Total Number of Unionized Workers and The Number of Work Accidents and Fatal Work Accidents

		1	2	3
1. T_WAN	Pearson's r	-		
	p-value	-		
2. T_FWAN	Pearson's r	-0.205	-	
	p-value	0.626	-	
3. T_UWN	Pearson's r	0.952	-0.398	-
	p-value	<.001	0.329	-

Table 4 presents the findings of the Pearson Correlation Analysis, examining the interplay among the variables under investigation. A robust, positive, and statistically significant correlation was observed between the total count of unionized workers and the incidence of work accidents ($r=0.952$;

$p < .001$), indicating a pronounced association. Specifically, an escalation in the number of unionized workers correlates with a corresponding rise in the overall frequency of work accidents. Conversely, no statistically significant relationship was discerned between the total count of unionized workers and fatal work accidents ($r = -0.398$; $p = 0.239$), suggesting a lack of significant correlation.

Table 5
Simple Regression Analysis Model Coefficients on the Number of Work Accidents in Terms of the Total Number of Unionized Workers

Independent variable	β	Standardize β	Standart hata	t	p
Fix	-111116.836		62339.3676	-1.78	0.125
Total number of unionized workers	0.285	0.952	0.0372	7.65	<.001

Dependent variable: total number of work accidents

Table 6
Simple Regression Analysis Model Fit Measures for the Number of Work Accidents in Terms of the Total Number of Unionized Workers

Model	R	R ²	Adjusted R ²	General model testing			
				F	df1	df2	P
Independent variable (T_UWN) Dependent variable (T_WAN)	0.952	0.907	0.891	58.5	1	6	<.001

Tables 5 and 6 show that an increase in the total number of unionized workers is associated with an increase in the total number of work accidents ($\beta = 0.285$, $p < 0.001$). This shows that the number of unionized workers is an effective variable in the increase in occupational accidents. The positive regression coefficient can be interpreted as unionization may be ineffective in reducing occupational accidents or that more occupational accidents may be reported with an increase in formal employment.

The coefficient of determination of the model ($R^2 = 0.907$) is quite high. This indicates that 90.7% of the change in the total number of work accidents is explained by the total number of unionized workers. The high explanatory power of the model confirms that the effect of the independent variable is strong. The F test result ($F = 58.5$, $p < 0.001$) reveals that the regression model is generally significant.

Conclusion, Discussion and Recommendations

Unionization plays a pivotal role in advocating for the welfare and advancement of employees' material and ethical interests. Additionally, it serves as a conduit between employers or their representatives, mitigating adverse influences encountered by employees within the workplace environment, thereby safeguarding their welfare while facilitating stronger organizational cohesion with increasing membership. This study endeavors to ascertain whether the degree of unionization exerts an impact on the incidence of fatal and non-fatal work accidents in Türkiye. To elucidate this potential effect, correlations and simple regression analyses were employed to scrutinize the relationships between the number of unionized workers and the frequency of work accidents. Moreover, descriptive statistics about the number of insured workers and the rate of unionization in Türkiye spanning the years 2014 to 2021 are provided for contextualization.

There are serious differences between the unionization rate of the number of workers and the unionization rate of public officials in Türkiye. This difference is seen when looking at work-life statistics. While the unionization rate of public officials is 64.66% in 2021, the unionization rate of workers is 14.35%. Again, in the same year, while the number of public servants was 2 million 658 thousand 555, the number of workers was 14 million 422 thousand 648 (Work-Life Statistics, 2021). As can be seen, the number of insured workers is approximately seven times more than the number of public servants, but the unionization rate of insured workers is four times lower than the unionization rate of

public officials. Unfortunately, the large number of insured workers is inadequate in terms of union organization. There can be more than one reason to explain this situation. As a separate research topic, why the unionization levels of insured workers are low and the underlying reasons can be investigated in depth.

The primary objective of this study is to investigate whether there exists a negative correlation between the level of unionization among employees and the occurrence of work accidents, including fatal incidents. Contrary to the anticipated outcome, our statistical analysis revealed a robust, positive, and statistically significant association between the total count of unionized workers and the frequency of work accidents ($r=0.952$; $p<.001$). This finding suggests that an escalation in the number of unionized workers corresponds to an increase in the overall incidence of work accidents. However, this outcome diverges from the anticipated results outlined in the study's introduction and conceptual framework, which posited that unions, as entities established to safeguard employee interests, would potentially mitigate the occurrence of work accidents. Consequently, the anticipated finding of a reduction in work accidents with increasing levels of unionization was not supported by our study's findings.

No recent study has been found examining the effect of unionization on work accidents. However, research conducted in the past years shows that unionized workers are more likely to experience work accidents than their non-unionized colleagues (Robinson and Smallman, 2006; Smitha, Kirk, Oestenstad, Brown and Lee, 2001). A study conducted in 2015 predicts that unionized workers exhibit more courageous behavior due to their greater self-confidence, thus they tend to engage in risky behavior and increase the risk of experiencing work accidents (Donado, 2015). In a study by Altassane and others (2018), in which 26.462 workers were included, 18,955 (72%) were unionized and 7507 (28%) were non-unionized, and 3194 workers (16.9%) among unionized workers experienced injuries, while 618 workers (8.2%) among non-unionized workers experienced injuries (Altassan et al., 2018). In a study by Le and others (2021), it was found that the average perceived safety climate of unionized employees was lower than non-unionized employees (Le et al., 2021). While the lower perceived safety climate of unionized employees may lead to higher occupational accident rates, this may be due to higher levels of awareness and reporting transparency. On the other hand, a more favorable perception of safety climate among non-unionized employees may lead to lower visibility or underreporting of occupational accidents. These findings in the literature support the results of our study.

In our study, there was no statistical difference between the unionization rate and fatal work accidents ($r=-0.398$; $p=0.239$). However, when looking at the correlation coefficient, it is seen that there is a negative direction. This aspect indicates that an increase in the rate of unionization reduces the number of fatal work accidents. Although the finding in our study is not statistically significant, there is a negative effect between the unionization rate and fatal work accidents. A study conducted in 2013 found that unionization could lead to a 29% to 83% decrease in the rate of fatal work accidents (Morantz, 2013). This study conducted in previous years is partially compatible with our findings.

As a result of the findings of this study, it was concluded that unionization does not have a positive effect on work accidents. Union representatives should be ensured to participate in occupational health and safety committees in all workplaces, and they should guide employees by investigating work accidents or fatal work accidents. In addition, unions should not go beyond their missions and inspections should be increased by relevant ministries. It should be the first duty of unions to defend the rights of employees and build a bridge between employers and employees.

This study is a study based on all sectors. Researchers interested in this subject can make the current sample even more popular by comparing the work accidents that occur in sectors where unionization is strong and the work accidents that occur in sectors where union presence is weak.

Author Contribution Statement

The author contributed 100% to this article.

Conflicts of Interest

There is no conflict of interest in this article.

Kaynaklar

- Altassan, K. A., Sakr, C. J., Galusha, D., Slade, M. D., Tessier-Sherman, B., and Cantley, L.F. (2018). Risk of injury by unionization: survival analysis of a large industrial cohort. *Journal of Occupational and Environmental Medicine*, 60(9), 827-831. doi: 10.1097/JOM.0000000000001347
- Boal, W.M. (2009). The effect of unionism on accidents in US coal mining, 1897–1929. *Industrial Relations: A Journal of Economy and Society*, 48(1), 97-120.
- Can, A. (2018). *SPSS ile bilimsel araştırma sürecinde nicel veri analizi* (8. Baskı ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Carriere, K.R. (2020). Workers' rights are human rights: Organizing the psychology of labor movements. *Current Opinion in Psychology*, 35, 60-64. doi:10.1016/j.copsyc.2020.03.009
- Cohen, J. (2013). *Statistical power analysis for the behavioral sciences*. Routledge: Academic Press.
- Constitution of the Republic of Turkey. (1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası [Constitution of the Republic of Turkey]. Retrieved from <https://www.anayasa.gov.tr.pdf> in 16.10.2023
- Demir, M. (2022). *JAMOVI ve JAPS Programı ile Temel ve İleri Düzey Nicel Veri Analizi* (2. Baskı ed.). Ankara: Pegem Akademi.
- Diken, A. ve Ceylan, E. (2018). Akademisyenlerin sendikalaşma eğilimlerinin iş tatmini üzerine etkisi: Necmettin Erbakan Üniversitesi örneği. *Çalışma İlişkileri Dergisi*, 9(2), 62.
- Donado, A. (2015). Why do unionized workers have more nonfatal occupational injuries? *ILR Review*, 68(1), 153-183.
- Economou, A. and Theodossiou, I. (2015). Join the Union and be safe: the effects of Unionization on occupational safety and health in the European Union. *Labour*, 29(2), 127-140.
- Ferrari, G.N., Ossani, P.C., de Souza, R.C.T., Leal, G.C.L. and Galdamez, E.V.C. (2023). Impact of rising temperatures on occupational accidents in Brazil in the period 2006 to 2019: a multiple correspondence analysis. *Safety Science*, 161, 106078. doi: 10.1016/j.ssci.2023.106078
- Gonzalez-Delgado, M., Gómez-Dantés, H., Fernández-Niño, J. A., Robles, E., Borja, V. H. and Aguilar, M. (2015). Factors associated with fatal occupational accidents among Mexican workers: a national analysis. *PloS One*, 10(3), e0121490. doi: 10.1371/journal.pone.0121490
- International Labour Organization. (2023). *Occupational safety and health: Facts and figures*. International Labour Organization. https://www.ilo.org/moscow/areas-of-work/occupational-safety-and-health/WCMS_249278/lang--en/index.htm. in 15.10.2023
- Karaahmetoğlu, A. (2021). Sosyal güvenlik sisteminde iş kazasına uğrayan sigortalıya ve sigortalının ölümü halinde hak sahiplerine tanınan haklar. *Journal of Social Policy Conferences*, 81, 213-244. doi: 10.26650/jspc.2021.81.876998
- Karaca, N.G. ve Hoş, Z. (2019). Ülkemizde sanatçıların sendikalaşma ve toplu pazarlık hakları. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 5(2), 275-289.

- Karasar, N. (2005). Bilimsel araştırma yöntemi (17. Baskı). *Ankara: Nobel Yayın Dağıtım*.
- Le, A.B., Wong, S.-W., Lin, H.-C. and Smith, T.D. (2021). The association between union membership and perceptions of safety climate among US adult workers. *Safety Science, 133*, 105024. doi: 10.1016/j.ssci.2020.105024
- Morantz, A.D. (2013). Coal mine safety: do unions make a difference? *ILR Review, 66*(1), 88-116.
- Öztürk, T., Özge, E. ve Oral, H.V. (2021). Türkiye’de iş kazaları ve makroekonomik faktörlerin ilişkisi: zaman serisi analizi. *Academic Platform-Journal of Engineering and Science, 9*(1), 165-173. doi: 10.21541/apjes.739523
- Robinson, A.M. and Smallman, C. (2006). The contemporary British workplace: a safer and healthier place? *Work, Employment and Society, 20*(1), 87-107.
- Santurtún, A. and Shaman, J. (2023). Work accidents, climate change and COVID-19. *Science of the Total Environment, 871*, 162129. doi: 10.1016/j.scitotenv.2023.162129
- Smitha, M.W., Kirk, K.A., Oestenstad, K.R., Brown, K.C. and Lee, S.-D. (2001). Effect of state workplace safety laws on occupational injury rates. *Journal of Occupational and Environmental Medicine, 1001-1010*.
- Social Security Institution. Social Security Institution statistics years. Retrieved from <https://www.sgk.gov.tr/Istatistik/Yillik/fcd5e59b-6af9-4d90-a451-ee7500eb1cb4/> in 15.10.2023
- Social Insurance and General Health Insurance Law No. 5510. (2006). Retrieved from <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5510.pdf>. pdf in 10.10.2023
- Torres, L.D., and Jain, A. (2017). Employer’s civil liability for work-related accidents: A comparison of non-economic loss in Chile and England. *Safety Science, 94*, 197-207. doi: 10.1016/j.ssci.2016.12.010
- Universal Declaration of Human Rights. (1999). Retrieved from <https://www.ihd.org.tr/insan-haklari-evrensel-beyannames/> in 15.10.2023
- Work-Life Statistics. (2021). Retrieved from https://www.csgb.gov.tr/media/89862/calisma_hayati_2021.pdf. pdf in 11.10.2023

Genişletilmiş Özet

Giriş

Ülkemizde, her yıl yaklaşık olarak üç yüz bin çalışmamız, farklı sebeplerle iş kazası geçirmekte ve bu kazalara bağlı olarak bin beş yüz civarında insanımız yaşamını yitirmektedir (Öztürk vd., 2021). İş kazası nedeniyle birçok sigortalı iş göremez hale gelmekle birlikte, birçok sigortalı da hayatını kaybetmektedir (Karaahmetoğlu, 2021).

Son on yıl içerisinde Türkiye’de iş kazası sonucu ölüm sayısı en çok 2017 yılında gerçekleşirken iş kazası sayısı da 2021 yılı içerisinde gerçekleşmiştir (Sosyal Güvenlik Kurumu İstatistik Yılları). Ülkemizde iş kazası geçiren ve kaza sonucu ölen sigortalıya çeşitli haklar tanınmaktadır. Bu haklar 31.05.2006 tarihinde yürürlüğe giren 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortaları Kanunu’nda açık olarak belirtilmiştir (5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortaları Kanunu). Buna göre iş kazasına uğrayan sigortalının geçici veya sürekli iş göremez duruma gelmesi halinde veya iş kazasına uğrayan sigortalının ölmesi durumunda hak sahiplerine gelir ve aylık bağlanması söz konusudur (Karaahmetoğlu, 2021). Sonuç olarak iş kazaları hem çalışanı hem toplumu hem de devleti maddi ve manevi açıdan zorluklarla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu nedenle bu yükü kaldırmak çalışan, toplum ve devlet için olumlu karşılanacaktır.

İşçi sendikaları, çalışanları işin tehlikesi ile ilgili bilgilerin sağlanmasını, tehlikeli görevleri kabul etmeyi reddeden çalışanların korunmasını ve kaza tazminat taleplerinde işçilere yardım edilmesini ve çalışanları devlete ve işverene karşı temsil edilme özelliklerinden dolayı çalışma hayatında önemli yere sahiptir.

Literatüre bakıldığında çalışanların sendikalaşma oranları ile iş kazaları arasında önemli bir ilişkinin olabileceği belirtilmektedir (Boal, 2009; Donado, 2015; Economou ve Theodossiou, 2015; Morantz, 2013). Sendikalar çalışanlara koruyucu ekipman sağlanması, ortak sağlık ve güvenlik komitelerine katılmaları gibi çalışan ve işveren arasında pazarlık yapan önemli sivil toplum örgütlerinden biridir (Donado, 2015). Bu çalışmada Türkiye’de sendikalaşma düzeyi ile iş kazaları arasında ne denli bir ilişki olduğu incelenmek amaçlanmaktadır.

Yöntem

Bu araştırmada, sendikalaşmanın iş kazaları üzerindeki etkisini incelemek amacıyla nicel araştırma yöntemi benimsenmiştir. Çalışmada, ikincil veri analizi yöntemi kullanılarak kamuya açık istatistiksel veriler değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerin sistematik bir şekilde analiz edilmesi, araştırma sorularına nesnel ve güvenilir yanıtlar sağlayabilmek adına titizlikle gerçekleştirilmiştir.

Araştırma Deseni

Araştırmanın verileri Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) tarafından her yıl yayınlanan istatistik verileri ile Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının (ÇSGB) çalışma hayatı istatistikleri kitabından elde edilmiştir.

Araştırmanın Evreni

Çalışmanın evreninin Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının (ÇSGB) istatistiksel verilerinde yer alan 2014-2021 yılları arasında Türkiye genelinde faaliyet gösteren bütün sektörlerde yaşanan iş kazaları, ölümcül olan iş kazaları ve sendikalı işçi sayılarına ait veriler oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Çalışmanın verileri Sosyal Güvenlik Kurumu SGK tarafından yıllık olarak yayınlanan istatistiki verilerden Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ÇSGB'nin çalışma hayatı istatistikleri kitabından elde edilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmanın verileri internet üzerinden çevrimiçi olarak toplanmıştır. Araştırmada kullanılan veriler, veri tabanına aktarılmadan önce kontrol edilmiştir. Veri tabanına aktarılan veriler JAMOVİ 2.3.28 yazılım programıyla analiz edilmiştir. Anlamlılık düzeyi 0,05 olarak esas alınmıştır. Araştırma hipotezinin test edilmesi için nicel araştırma yöntemlerinden korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmıştır.

Araştırma hipotezinin test edilmesi için nicel araştırma yöntemlerinden korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmıştır. Değişkenlerin normal dağılımlarının tespitinde Shapiro-Wilk testi kullanılmıştır. Veri sayısının 35'in altında olduğu durumlarda Shapiro-Wilk testi önerilmektedir. Shapiro-Wilk testinde p değerinin 0.05'ten büyük olması normalliğin sağlandığı anlamına gelmektedir (Demir, 2022). Korelasyon analizi iki ya da daha çok değişken arasındaki ilişkinin yönü ve gücü hakkında bilgi verir. Korelasyon araştırmalarında korelasyon katsayısının gücü "r" ile gösterilir. Ayrıca korelasyon katsayısı -1 ile +1 arası değer almaktadır. (-) ya da (+) değer alması korelasyon ilişkisinin yönünü belirtmesi amacıyla değerlendirilir. + değer alması değişkenlerin birinin değeri artarken diğerininde artması ya da birinin değeri azalırken diğer değişkenin değerinde azalması olarak ifade edilir. - değer alması ise değişkenin birinin değeri artarken diğer değişkenin değerinde azalması veya bir değişkenin değeri azalırken diğer değişkenin değerinde artması olarak açıklanır (Demir, 2022). Korelasyon katsayısı (r) Cohen tarafından belirtilen korelasyon aralıkları referans alarak yorumlanmıştır (Cohen, 2013).

Regresyon analizi aralarında ilişki olan değişkenlerden birisinin ilgililenen diğer bir ifadeyle yordanan (bağımlı) değişken olarak ele alınıp, diğer yordayıcı (bağımsız) değişken ya da değişkenlerin aralarındaki ilişkiyi matematiksel olarak açıklamaya denir. Yani veri setinde kullanılan bağımsız değişken ya da değişkenlerin, bağımlı değişkeni ne kadar etkilediği gibi soruları test etmek için regresyon analizi kullanılır (Can, 2018). Bir bağımsız ve bir bağımlı değişkenin kullanıldığı regresyon analizine basit doğrusal regresyon analizi denir. Regresyon analizi sonucu test edilen anlamlılık değeri 0.05'ten küçük ise model anlamlı olarak kabul edilir (Demir, 2022).

Bulgular

2014'den 2021 yılına kadar sendikalaşma oranları ve sigortalı işçi sayılarında doğrusal bir artış olduğu tespit edilmiştir. 2014 yılında %9.45 olan sendikalaşma oranı 2021 yılında %14.35 ile en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Ayrıca sigortalı çalışan sayısına açısından bakıldığında 2014 yılında 1 milyon 160 bin 554 olan sigortalı işçisi sayısı 2021 yılında 14 milyon 422 bin 648 seviyesine ulaşmıştır.

Toplam sendikalı işçi sayısı ile iş kazası sayısı arasında pozitif yönde, istatistiksel olarak anlamlı ve güçlü bir ilişki tespit edilmiştir ($r=0.952$; $p<.001$). Sendikalı işçi sayısının artması toplam iş kazası sayısını artırmaktadır. Toplam sendikalı işçi sayısı ile ölümlü iş kazası arasında, istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir ($r=-0.398$; $p=0.239$). Ayrıca sendikalı işçi sayısı bakımından yaşanan iş kazalarına bağımlı olduğu ve doğrusal bir ilişkinin olduğu söylenebilir. Başka bir ifadeyle sendikalı çalışan sayısı artarsa yaşanan iş kazalarının arttığı tespit edilmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmada sendikalaşmanın iş kazaları üzerinde olumlu etkisinin olmadığı sonucuna varılmıştır. Yapılan araştırmalar sendikalı işçilerin, sendikasız meslektaşlarına göre iş kazası yaşama

olasılığının daha yüksek olduğunu göstermektedir (Robinson ve Smallman, 2006; Smitha vd., 2001). 2015 yılında yapılan bir araştırmada sendikalı işçilerin kendine daha çok güvenmeleri ile ilgili olarak daha cesur davranışlar sergilemelerine dolayısıyla riskli davranış yapma eğilimi gösterdikleri ve iş kazası yaşama riskini arttırdığı öngörülmektedir (Donado, 2015).

Çalışma hayatı istatistiklerine bakıldığında sigortalı işçi sayısı kamu görevlilerinin sayısından yaklaşık yedi kat fazla olduğu görülmekte ancak, sigortalı işçilerin sendikalaşma oranı kamu görevlilerinin sendikalaşma oranından dört kat daha düşüktür. Sayıları çok fazla olan sigortalı işçiler maalesef sendikasal örgütlenme konusunda yetersiz kalmaktadırlar. Bu durumu izah eden birden fazla neden sayılabilir. Ayrı bir araştırma konusu olarak sigortalı işçilerin sendikalaşma düzeylerinin neden düşük olduğu ve altta yatan sebepler derinlemesine araştırılabilir.

Bütün işyerlerinde sendika temsilcilerinin iş sağlığı ve güvenliği kurullarına katılmaları sağlanmalı ve yaşanan iş kazalarını veya ölümlü iş kazalarını araştırarak çalışanlara rehber olmalıdırlar. Ayrıca sendikalar misyonlarının dışına çıkmamalı ve ilgili bakanlıklar tarafından denetimler artırılmalı. Çalışanların haklarını savunmak ve işveren ile çalışan arasında köprü kurmak sendikaların birinci vazifesi olmalı.

Bu çalışma bütün sektörleri temel alarak yapılan bir çalışmadır. Bu konuya ilgi duyan araştırmacılar sendikalaşmanın güçlü olduğu sektörlerde yaşanan iş kazaları ile sendika varlığının zayıf olduğu sektörlerde yaşanan iş kazalarını kıyaslayarak mevcut örnekleme daha da popüler hale getirebilirler.

Öz Liderliğin Yenilikçilik Üzerindeki Etkisi ve Kolektif Yeterliliğin Aracı Rolü

Mustafa Tuncer OKUMUŞ
Kahramanmaraş İstiklal Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi
mtokumus@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6495-3252

İsmail BAKAN
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ibakan63@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0001-8644-8778

Araştırma Makalesi	DOI: 10.31592/aeusbed.1512637
Geliş Tarihi: 10.07.2024	Revize Tarihi: 20.10.2024
	Kabul Tarihi: 15.03.2025

Atf Bilgisi

Okumuş, M., T. ve Bakan, İ. (2025). Öz liderliğin yenilikçilik üzerindeki etkisi ve kolektif yeterliliğin aracı rolü. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 90-108.

ÖZ

Bu çalışmada kolektif yeterliliğin öz liderlik ile yenilikçilik ilişkisinde aracı etki gösterip göstermediği incelenmiştir. Anket tekniğinden yararlanılarak Kahramanmaraş'ta faaliyet gösteren 555 esnaf ve sanatkâr işletme sahiplerinden veriler toplanmıştır. Katılımcıların %75.5'ini erkekler oluşturmakla birlikte %33,3'ü 35-44 yaş aralığındadır. Veriler SPSS kullanılarak analiz edilmiştir. Analiz kapsamında alt problemleri doğrulayabilmek için hiyerarşik regresyon ve process makro analizleri yapılmıştır. Doğrudan etki analiz bulgularına göre; öz liderliğin yenilikçilik üzerinde anlamlı etkisi olduğu, öz liderliğin kolektif yeterlilik üzerinde anlamlı etkisi olduğu, kolektif yeterliliğin yenilikçilik üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğu, öz liderlik ve kolektif yeterliliğin birlikte yenilikçilik üzerinde anlamlı etkisi olduğu ve etki düzeyinin anlamlı olmak üzere azaldığı görülmüştür. Dolaylı etki analizinde ise; öz liderliğin kolektif yeterlilikle birlikte yenilikçilik üzerindeki dolaylı etkisinin de anlamlı olduğu sonucu elde edilmiştir. Hem doğrudan etki hem de dolaylı etki bulgularının birlikte değerlendirilmesi sonucu kolektif yeterliliğin öz liderlik ile yenilikçilik ilişkisinde aracı etkiye sahip olduğu görülmektedir. Kişilerin öz liderlik becerileri yenilikçilik düzeylerini artırmakta olup kolektif yeterlilikte bu artışa katkı sunmaktadır. İşletmeler için hayati derecede önemli olan yenilikçiliğe öz liderlik ve kolektif yeterliliğin katkı sağlaması bu araştırma bulguları ile ortaya konulmuştur. Yenilikçilik düzeyini artırmak isteyen işletme yöneticilerinin bireysel olarak öz liderlik becerilerini ve bütünsel olarak kolektif yeterliliklerini artırmalarına katkı sağlamalarının gerekli olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Öz liderlik, yenilikçilik, kolektif yeterlilik.

The Effect of Self-Leadership on Innovation and the Mediating Role of Collective Efficacy

ABSTRACT

This study examines whether collective efficacy has a mediating effect on the relationship between self-leadership and innovativeness. Data were collected from 555 tradesmen and artisans business owners operating in Kahramanmaraş using the survey technique. Although 75.5% of the participants were men, 33.3% of them were in the 35-44 age range. The data were analyzed using SPSS. Within the scope of the analysis, hierarchical regression and process macro analyses were conducted to verify the hypotheses. According to the findings of direct effect analysis, self-leadership has a significant effect on innovativeness, self-leadership has a significant effect on collective efficacy, collective efficacy has a significant effect on innovativeness, self-leadership, and collective efficacy together have a significant effect on innovativeness, and the level of the effect decreases significantly. The indirect effect analysis found that the indirect effect of self-leadership on innovativeness, together with collective efficacy, was also significant. As a result of the evaluation of both direct effect and indirect effect findings together, it is seen that collective efficacy has a mediating effect on the relationship between self-leadership and innovativeness. Self-leadership skills of individuals increase their innovativeness levels, and collective efficacy contributes to this increase. The contribution of self-leadership and collective efficacy to innovativeness, which is vitally important for businesses, is supported by the findings of this research.

Keywords: Self-leadership, innovativeness, collective efficacy.

Giriş

Öz liderlik teorisi, liderlerin takipçileri üzerindeki etkisinin aksine 'kişinin kendisini etkileme süreci' olarak tanımlanabilir (Neck ve Manz, 1992). Öz liderlik, bireysel öz diyalog, zihinsel imgelem, inançlar ve varsayımlar ile düşünce kalıplarına odaklanan bilişsel stratejiler aracılığıyla çalışanın kendi kendini etkilemesini içerir (Neck ve Manz, 1996). Öz liderlik, kurucuların ticarileşme ihtimalini artırmak için paydaşlarla iş birliği içinde bilgi ve kaynakları harekete geçirmesine, yeniden birleştirmesine ve deneyimlemesine yardımcı olma konusunda özellikle dikkat çekici olabilir. Öz liderliğe sahip kurucuların inisiyatifi ve yönlendirmesi, bazı girişimlerin neden diğerlerinden daha hızlı ürün piyasaya sürebildiğini açıklayabilir (Marvel ve Patel, 2017). Öz liderlik yaratıcı problem çözme teşvik eden sosyal ve psikolojik bir iklim oluşturmak için önemli bir organizasyonel araç olarak düşünülebilir (DiLiello ve Houghton, 2006). Girişimlerde yeniliği hızlandırmak çoğu zaman yapılandırılmamış olup, birden fazla paydaşın çok yönlü katılımını, finansal, teknolojik ve pazar fizibilitelerinin iyileştirilmesini, eş zamanlı olarak odaklanmayı gerektirir. Bir girişimin ilk ürününü yenilemeye yönelik sınırlı bilgi ve rutinler nedeniyle, öz liderlik, ürün lansmanının zaman kısıtlamaları altında kritik bir kaynak olabilir. Öz liderlik, kaynak kısıtlamalarına veya kurumsal rutinelere rağmen yenilik çabalarını yönlendiren bilişsel ve davranışsal unsurları yakından temsil eder. Kişinin öz liderliği, yenilik hızını artırarak zaman darlığının yönetilmesine yardımcı olabilir (Marvel ve Patel, 2017). Güçlü öz-liderliğe sahip bireyler, zayıf öz-liderliğe sahip bireylere göre kendilerini daha fazla yenilikçilik potansiyeline sahip bireyler olarak görecektir (DiLiello ve Houghton, 2006). Bu çalışmada işletmelerini genellikle bireysel olarak işleten esnaf ve sanatkârlar için önemli bir kavram olarak gördüğümüz öz liderlik araştırma modelinin ilk değişkeni olarak belirlenmiştir. Başka işletmeler ile de rekabet içerisinde olan işletmelerin öz liderlik becerilerinin geliştirilmesi durumunda diğer araştırma değişkenleri ile nasıl ve hangi düzeyde etki oluşturacağı araştırılmıştır.

Yeterlilik, bir kişinin (ya da kolektif düzeyde, grubun) belirli bir konuda belirli bir yetenek düzeyine sahip olduğuna dair inancıdır. Kolektif yeterlilik, öz yeterlilik kavramının grup düzeyinde bir inanç sistemine genişletilmesidir. Belirli hedeflere ulaşacak veya belirli eylemler üretecek davranışları mümkün kılan bir kabiliyete veya kabiliyetlere olan kolektif inançtır (Middup ve Johnson, 2006). Bandura (1997), insanların ait oldukları grupların kolektif yetenekleri hakkında inançlar oluşturduklarını ve kolektif yeterliliği bir grubun, belirli seviyelerde kazanımlar elde etmek için gereken eylem planlarını organize etme ve yürütme konusundaki ortak yeteneklerine olan inancı olarak ifade etmiştir. Kolektif yeterlilik inancı iş, spor, siyaset ve eğitim gibi çeşitli işlev alanlarında grup performansını etkilemektedir (Klassen, Usher ve Bong, 2010). Kolektif yeterlilik ortak bir hedefin arzu edilebilirliğine ilişkin bireysel üyelerin inançlarından kaynaklanan, ortaya çıkan yetenekle ilgilidir (Lewis, 2011). Literatürde liderlik ve kolektif yeterlilik ile ilgili yapılmış olan çalışmalar (Bozkurt, Çoban, Özdemir ve Özdemir, 2021; Chen ve Bliese, 2002; Demir, 2008; Junk ve Sosik, 2002; Kurt, Duyar ve Çalik, 2012; Sudha, Shahnawaz ve Farhat, 2016; Villanueva ve Sánchez, 2007) öz liderlik ile kolektif yeterliliğin birbirini etkileyen kavramlar olduğunu ortaya koymaktadır. Esnaf ve sanatkârlar tüm ülkeye yayılmış bir çalışma yapısına sahiptir. Bu çalışmada işletme sahiplerinin öz liderlik becerilerinin düzeyinin birlikte hareket ettiği işletme grubunun kolektif yeterlilik düzeyini nasıl etkilediği belirlenmeye çalışılmıştır. Çalıştıkları bölgede ya da birlikte harekete etmek durumunda kaldıkları meslektaşları ile kolektif yeterlilik düzeyleri araştırmanın ikinci değişkeni olarak belirlenmiştir.

İşletmeler yeni düşünce ve fikirler oluşturabilmelidir. Firmanın yenilikçilik kapasitesi, firma düzeyinde esneklik oluşturarak rekabet avantajının açığa çıkmasına imkân sağlar (Anning-Dorson ve Nyamekye, 2020). Yenilikçilik kültürünü oluşturmayı ve geliştirmeyi başaran işletmeler her zaman rekabet avantajı kazanır ve finansal başarıyı yakalarlar (Wolniak ve Grebski, 2018). Yenilik, kuruluşların hızla değişen iş ortamında ayakta kalabilmek için kullanabileceği sürdürülebilir rekabet avantajının önemli bir kaynağı durumundadır (Gosh, 2014). Günümüzde çok hızlı değişen ve rekabetin çok yüksek olduğu iş dünyasında hayatta kalabilmek, karlılığı sürdürebilmek ve büyüebilmek için olmazsa olmaz bir kavram olarak önümüze çıkan yenilik kavramı araştırmanın üçüncü değişkeni olarak belirlenmiştir. Literatürde yapılmış olan öz liderlik ve yenilikçilik ile ilgili çalışmalar (Asif, Hussain, Humayun, Awais ve Li, 2023; Büyükbeşe, Sarsıcı ve Erşahan, 2019; Curral ve Marques-Quinteiro, 2009; Fidanboy, 2022; Gomes, Curral ve Caetano, 2015; Gosh, 2014; Kalyar, 2011; Kör, 2016; Marvel

ve Patel, 2017; Widyani, Sarmawa ve Dewi, 2017) öz liderlik ile yenilikçiliğin ilişkili kavramlar olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada hem öz liderliğin yenilikçilik üzerindeki etki düzeyi hem de bu ilişikide kolektif yeterliliğin aracı etkisi olup olmadığı varsa etki düzeyi araştırılmıştır.

Esnaf ve sanatkârlar genellikle mikro ve küçük işletme statüsünde işletmeler olup faaliyet alanı olarak tüm ülkeye yayılmış olmaları, en gelişmiş yerlerden en ücra yerlere kadar faaliyetlerini sürdürüyor olmaları, istihdam açısından ülke geneline yayılmış olmaları ve önemli bir istihdam kaynağı oluşturmaları sebebiyle seçilmiştir. Literatürde, öz liderliğin yenilikçilikle ilişkisinde kolektif yeterliliğin aracı etkisi ile ilgili daha önce yapılmış herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Ortaya konulacak bulguların ilgili literatürü genişleteceği; öz liderlik, kolektif yeterlilik, yenilikçilik literatürüne sonraki araştırmacılara bilgi sağlayacaktır.

Öz Liderlik ve Yenilikçilik İlişkisi

Öz-liderlik, performans göstermek için gereken öz-yönlendirme ve öz-motivasyonu oluşturmak üzere kişinin kendisini etkileme süreci olarak tanımlanmaktadır (Neck ve Manz, 1996). Liderlik normalde takipçileri ima ederken öz liderliğin bir kişinin iç süreçlerine odaklandığı açıktır. Geleneksel liderlikteki dış süreçlerle karşılaştırıldığında: öz liderlik, kişinin kendisini performans yönünde etkilemesi anlamına gelirken, liderlik başkalarını performans göstermeleri için etkilemek olarak ifade edilir (Bracht, Junker ve van Dick, 2018). Öz liderlik, kişisel etkililiğin araçsal bir parçası olarak kabul edilen, kişinin kendisini etkileme yeteneğidir (Boonyarit, 2021). Öz-liderlik, daha fazla kişisel etkinlik elde etmek için kullanılabilir açık davranışsal ve bilişsel reçeteler sağlayan bir dizi birey-içi stratejiyi tanımlar (Bendell, Sullivan ve Marvel, 2019). Özliderlik, davranış odaklı stratejiler, doğal ödüllendirme stratejisi, yapıcı düşünce modeli stratejileri olmak üzere üç strateji grubundan oluşmaktadır. Bunlardan ilki davranışsal, ikincisi motivasyonel, üçüncüsü ise bilişsel bir alanı yansıtmaktadır. Bu üç öz liderlik stratejisi alanı, bir bireyde etkili ve üretken modeller oluşturmak için sorunsuz bir şekilde birlikte çalışmalıdır (Furtner, Baldegger ve Rauthmann, 2013).

Davranış odaklı stratejiler, arzu edilen davranışları şekillendiren öz-eylemsel süreçlerden oluşur. Böylece insanlar, ortadan kaldırılmaları için gerekli ilk adım olarak etkisiz/üretken olmayan davranış kalıplarını izleyebilirler. Yapıcı davranışlar geliştirmek, uygulamak ve geliştirmek için insanlar kendilerine belirli bir süre içinde belirli miktarda kaynakla ulaşmak istedikleri belirli (ve gerçekçi) hedefler belirlemelidirler (Furtner vd., 2013). Davranış odaklı stratejiler; hedef belirleme, kendini ödüllendirme, kendini cezalandırma, kendini gözlemlene, kendine hatırlatıcılar belirleme dahil olmak üzere davranışların yönetimi için öz farkındalığı artıran stratejilerden oluşmaktadır (Harari, Williams, Castro ve Brant, 2021). Davranış odaklı stratejiler, başarılı bir iş performansı elde etmek için arzu edilen davranışları teşvik etmek ve aynı zamanda istenmeyen davranışları bastırmak için kullanılır (Breevaart, Bakker, Demerouti ve Derks, 2015). Kendini gözlemlene bireylerin kendi davranışlarını izlemesi ve mevcut eylemlerinin etkili olup olmadığına ya da uyarlanması gerekip gerekmediğine karar vermesiyle ilgilidir. Kişisel hedef belirleme, bireylerin mesleki ve kişisel hedeflerini çalışma ortamındaki değişikliklere uyarlaması gibi davranışlardır. Kendini ödüllendirme, belirli davranışları teşvik etmek veya caydırmak için kişinin kendisine ödüller atfetmesi durumudur. Kendine hatırlatıcılar belirleme, başarılması gereken şeyleri ve iyi veya kötü performansın sonuçlarını hatırlamak için notlar, alarmlar veya resimler kullanmayı gerektirir. Kendini gözlemlene yoluyla, bireyler performanslarını ve performansın standartlar dahilinde olup olmadığını bilinçli olarak izlerler. Kendini gözlemlene ve kişisel hedef belirlemenin kullanımı, kendini ödüllendirme ve kendine hatırlatıcılar belirleme yoluyla geliştirilir. Kendini ödüllendirme, hedefe ulaşmaya yönelik öz motivasyonu teşvik etmek için yararlı olsa da kendine hatırlatıcılar belirleme, bireylerin ulaşılması gereken hedefleri ve bunlarla ilişkili ödülleri hatırlamalarına yardımcı olur (Marques-Quinteiro, Vargas, Eifler ve Curral, 2019).

Doğal ödül stratejileri, bir görevin doğası gereği ödüllendirici yönleriyle motivasyonu artırmayı amaçlamaktadır. Bu, ya belirli bir faaliyete daha keyifli yönler dahil ederek ya da dikkati belirli bir faaliyetin daha keyifli yönlerine yönlendirerek başarılabılır (Breevaart vd., 2015). Doğal ödül stratejileri; bireyin kendini kontrol edebilmesine, yetkin ve amaçlı hissetmesine yardımcı olmak için işin doğası gereği eğlenceli yönlerini faaliyetlere dahil etmeyi içerir (Harari vd., 2021). Doğal ödül

stratejileri, hoş ve eğlenceli iş faaliyetleri aramayı içerir. Bireyler, görev performansıyla ilişkili algıları veya davranışları değiştirerek doğal ödül stratejilerini kolaylaştırabilir ve böylece algılanan yeterliliği, öz kontrolü veya görev sorumluluğunu artırabilirler (Prussia, Anderson ve Manz, 1998).

Yapıcı düşünce modeli stratejileri, kişinin kendisi ve görevi hakkında olumlu düşünmesini teşvik eden ve böylece daha iyi performansa yol açan bir düşünce biçimi oluşturmak üzere tasarlanmıştır. İşlevsiz varsayımların ve inançların belirlenmesi ve değiştirilmesinin yanı sıra zihinsel imgeleme ve olumlu kendi kendine konuşma, gibi stratejilerdir (Bracht vd., 2018). Yapıcı düşünce modeli stratejileri, düşünce kalıplarını arzu edilen şekillerde oluşturmaya ve değiştirmeye odaklanır. Düşünce kalıplarını değiştirmek için öz analiz ve inanç sistemlerinin iyileştirilmesi; olumlu performansın zihinsel imgelemesi, performansı kolaylaştırmak için olumlu kendi kendine konuşma; ve etkisiz senaryoların yerine olumlu senaryoların kullanılması olmak üzere dört özel strateji kullanılabilir (Prussia vd., 1998). Yapıcı düşünce modeli stratejileri olumlu kendi kendine konuşma, başarılı performansı görselleştirme ve inanç ve varsayımları değerlendirme yoluyla olumlu sonuçları vurgulayan yapıcı ve alışkanlık haline gelmiş düşünme biçimleri oluşturmak için olumlu düşünmenin gücüne odaklanır (Harari vd., 2021). Yapıcı düşünce modeli stratejileri; bireylerin kendi değer ve inançlarını değerlendirmeleri ve bunları değiştirip değiştirmemeleri gerektiğine karar vermelerini gerektiren inanç ve varsayımların sorgulanması, düşünceleri yapılandırmanın bir yolu olarak öz-diyalog ve göreve yönelik olumlu bir zihniyet oluşturmak ve görevi yerine getirme sürecini zihinsel olarak simüle etmeyi gerektiren başarılı performansın görselleştirilmesi ile ilgilidir (Marques-Quinteiro vd., 2019).

Yenilik yeni veya daha iyi malların, hizmetlerin, teknolojik süreçlerin veya kurumsal sistemlerin oluşturulmasına yol açan bir dizi faaliyettir. Yeniliğin teknolojik veya maddi olması gerekmez. Yenilik, bilim dünyasının sunduğu çözümlere, ilerlemeye, rasyonel faaliyetlere ve her şeyden önce herhangi bir tabu veya kısıtlama olmaksızın serbest fikir alışverişini içeren açık zihin ve tartışmaya atıfta bulunan pratik konularla ilgilidir. Yenilikçi faaliyet, bilgiye açık olmanın yanı sıra, karar alma ve faaliyette bulunma konusunda cesaret gerektirir (Michalski, 2021). Yenilikçi olmak her zaman yeni bir şey oluşturmak değil, daha ziyade halihazırda verilen bilgileri kullanmak ve bulmacanın parçalarını yeni yollarla bir araya getirmektir. En iyi neyin işe yaradığını bulmak ve onu sunulan problemin ihtiyaçlarına uyacak şekilde kullanmak veya değiştirmek bireylere kalmıştır (Wolniak ve Grebski, 2018). Yenilik, sadece birkaç seçkin kişi için bir gereklilik değil, günlük işlerinde çoğu çalışandan beklenen bir şeydir (Huhtala ve Parzefall, 2007). Yenilik ve açılışların yenilikçi davranışları örgütler için önemlidir (Düger, 2020; Tekin ve Özbey, 2024). Kişisel yenilik, bilgi, beceri ve deneyim alanında yetkinlikler oluşturmak için sürekli iyileştirme, büyüme ve gelişme yeteneği ile ilgilidir (Modrzejewska, 2020). Yenilik, sonuçta yeni fikirlerin örgütlerde geliştirilmesi ve uygulanmasıyla elde edilen sonuçtur ancak örgütlerin sürdürülebilir bir yenilikçilik kapasitesi elde etmesi için bir örgüt stratejine ihtiyaç duyulur (Dos-Santos, 2021). Yenilikçilik, kuruluşlarda rekabet gücü ve değer oluşturma ile ilgili çok boyutlu bir kavramdır (Dos-Santos, Pacagnella Junior, Fournier, Morini ve Santa-Eulalia, 2022). Yenilikçilik, birey ve grup düzeyinde yaratıcılık, öğrenme, fikir üretme ve değişimin nitelikleri olan bir dizi özellik ile ilgilidir (Paleo ve Wijnberg, 2008). Yenilikçilik, operasyon sürecinde teknolojik ilerlemeyi, sürecin yeniden tasarlanmasını ve iyileştirilmesini içerir. Bu da rekabet avantajı ve bir firmanın yenilikçiliğiyle sonuçlanır. Yenilikçilik, bir firmanın daha yüksek performans göstermesine yol açacaktır (Wattanasupachoke, 2012). Firma düzeyinde yenilikçilik, bir firmanın yeni fikirleri, ürünleri ve süreçleri başarılı bir şekilde benimseme yeteneğini ifade etmektedir (Roach, Ryman, Jones ve Ryman, 2018). Yenilikçilik kavramı şu üç boyutta sınıflandırılabilir: (i) Süreç yeniliği, bir firmanın yenilik performansını etkileyen, kalite ve pazarlama şeklinde farklılaşma sağlayan prosedürleri, süreçleri ve faaliyetleri ifade eder. Ayrıca, süreç yeniliği üretim süreçlerinin ve ürün geliştiriminin kapasitesini ve üretkenliğini artırabilir. (ii) Bilgi ve yetkinlik, yönetim süreçlerinin yenilikçiliği yönetmek için bilgiyi kullandığını ifade eder. Bu unsur aynı zamanda kurumsal öğrenmeyi de destekler ve bir kuruluşta yeni yönlü anlamlı ilişki, fikirler geliştirmek ve oluşturmak için kullanılan önemli bir yönetim aracıdır. (iii) Örgütsel destek, yenilik yönetimini vurgulayan vizyon, misyon ve stratejiyi ifade eder. Bir firmanın yenilikçi olabilmesi için, yeniliği destekleyecek ve kolaylaştıracak uygun bir iş yapısına, ödül sistemine ve altyapıya ihtiyacı vardır (Pipatrapa, Huang ve Huang, 2017).

Önceki araştırmacılar tarafından öz liderlik ve yenilikçilikle ilgili kavramlara yönelik yapılan bazı çalışmalar incelendiğinde; Cural ve Marques-Quinteiro (2009) tarafından yapılan çalışmada öz liderliğin rol inovasyonu ile pozitif ilişkisinin bulunduğu sonucuna ulaştıkları, Kalyar (2011) tarafından yapılan çalışmada bireysel yenilik ile öz liderliğin anlamlı ilişkiye sahip olduğu, Gosh (2014) tarafından yapılan çalışmada öz liderlik boyutları ile işyerinde yenilikçi yönelim arasında anlamlı ilişki ortaya çıkmadığı, Gomes, Cural ve Caetano (2015) tarafından yapılan çalışmada öz liderlik ile bireysel yenilikçiliğin anlamlı ilişkiye sahip olduğu, Kör (2016) tarafından yapılan çalışmada öz liderlik ile yenilikçi iş davranışının anlamlı ilişkiye sahip olduğu, Marvel ve Patel (2017) yüksek teknoloji sektöründe daha yüksek düzeyde öz liderliğin yenilik hızıyla olumlu yönde ilişkili olduğunu, Widyani, Sarmawa ve Dewi (2017) tarafından yapılan çalışmada özliderliğin yenilikçi davranış üzerinde önemli pozitif etkisi olduğu, Büyükbeşe, Sarsıcı ve Erşahan, (2019) öz liderlik becerilerinin yenilikçi davranışları olumlu yönde etkilediği, Fidanboy (2022) tarafından yapılan çalışmada özliderlikle bireysel yenilikçiliğin anlamlı ilişkiye sahip olduğu, Asif, Hussain, Humayun, Awais ve Li (2023) tarafından yapılan çalışmada yenilikçi iş davranışının özliderlikle anlamlı ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Önceki araştırmacılar tarafından yapılmış olan çalışmalar doğrultusunda da bu araştırmada öz liderliğin yenilikçiliği pozitif yönlü olarak etkileyeceği öngörülmekte ve araştırmacının ilk alt problemi (AP) şu şekilde oluşturulmuştur:

AP1. Özliderlik, yenilikçiliği pozitif olarak etkiler.

Öz Liderlik ve Kolektif Yeterlilik İlişkisi

Kolektif yeterlilik teorisi, topluluklarda sosyal uyum ve kolektif eylemler arasındaki ilişkiyi açıklayan ve yaygın olarak kullanılan bir çerçeve (Gearhart, 2020) olup bireylerden ziyade gruplardaki motivasyonel inançları belirlemekle ilgilidir (Roos, Potgieter ve Temane, 2013). Kolektif yeterlilik, üyelerinin bölüm veya grup yeterliliğine kolektif bağlılıklardır. Başka bir deyişle, bireylerin, gruplarının bir görevi yerine getirme veya bir hedefe ulaşma kabiliyetine ilişkin değerlendirmelerinin toplamıdır (Kao, 2016). Kolektif yeterlilik, gruplar içindeki bireylerin motivasyonunun önemli bir belirleyicisidir; kolektif yeterlilikteki artışlar, bir görevde daha fazla çaba sarf edilmesini ve başarısızlıkla karşılaşıldığında daha fazla sebat gösterilmesini sağlar (Greenlees, Graydon ve Maynard, 1999). Koordineli grup faaliyetlerinde algılanan yeterliliğe ilişkin paylaşılan inançları, grup içinde mevcut kolektif kaynakların dikkate alınmasını ifade eder ve durumsal veya davranışsal grup görev özelliğini yansıtır (Paskevich, Brawley, Dorsch ve Widmeyer, 1999; Akt. Heuzé, Sarrazin, Masiero, Raimbault ve Thomas, 2006). Belirli durumsal taleplere başarılı bir şekilde bağlı bir yanıt olarak kaynaklarını tahsis ederken, koordine ederken ve entegre ederken bireyler arasında paylaşılan kolektif yeterlilik duygusunu temsil (Zaccaro, Blair, Peterson ve Zazanis, 1995; Akt. Rodriguez, 2023) ve bir topluluğun eylem kapasitesini ifade eder. Sosyal güven ve uyum ilişkilerine dayanan sosyal kontrol beklentilerini içerir (Chouhy ve Unnever, 2022). Kolektif yeterlilik inancı, bireyin grup düzeyindeki niteliklere ilişkin algılarını, yani ait oldukları personel veya kurumun yeteneklerine ilişkin yargılarını yansıtır (Klassen, 2010). Kolektif yeterlilik inancı, ekiplerin katılmayı seçtikleri görevler, ekiplerin bir faaliyete harcadıkları çaba düzeyi ve ekiplerin zorluklarla karşılaştıklarında ne ölçüde devam edecekleri gibi grup davranışlarını etkiler (Chow ve Feltz, 2008). Kolektif yeterlilik, kaynakların koordinasyonu, topluluk çatışmalarının çözümü ve stratejik hedef belirleme gibi çeşitli hedef mekanizmalar aracılığıyla grubun çevresel talepleri karşılama becerisine ilişkin algısını vurgulaması bakımından toplumsal ustalıktan ayrılabilir. Toplumsal ustalık, çevresel zorlukların üstesinden gelmek için topluluk içindeki derin sosyal bağları vurgular (Benight, 2004). Çalışanların kolektif yeterlilikleri, örgütlerine yardımcı olmak için performans gösterme isteklerini artırır ve böylece örgütsel yeterliliği geliştirir (Hsieh, Vivian Chen, Lee ve Kao, 2012). İnsanların kolektif yeterliliklerine olan inanç dereceleri, ulaşmayı amaçladıkları geleceğe ilişkin fikirlerini, varlıklarını ne kadar mantıklı kullandıklarını; grup girişimlerine gösterdikleri gayretleri, ortak çabaları istenen sonuçları vermediginde istikrar ve uyum derecelerini etkiler (Goswami, 2022).

Özliderlik, kolektif yeterlilik ilişkisine yönelik daha önce yapılan ilişkili çalışmalar incelendiğinde; Junk ve Sosik (2002) tarafından yapılan çalışmada dönüşümcü liderlikle kolektif yeterliliğin anlamlı ilişkiye sahip olduğu, Chen ve Bliese (2002) liderlik ikliminin kolektif yeterliliğin en güçlü yordayıcısı olduğunu, Villanueva ve Sánchez (2007) tarafından yapılan çalışmada kolektif

görev etkinliği ile liderlik öz yeterliliğın anlamlı ilişkiye sahip olmadığı bulgusu oluşmuştur. Demir (2008) dönüşümcü liderlikle kolektif yeterliliğın pozitif yönlü anlamlı ilişkiye sahip olduğunu, Kurt, Duyar ve Çalik (2012) tarafından yapılan çalışmada dönüşümcü liderlik ve etkileşimci liderliğın kolektif yeterlilik arasında anlamlı düzeyde ilişkili olduğu, Sudha, Shahnawaz, ve Farhat (2016) tarafından yapılan çalışmada dönüşümcü liderlik, etkileşimci liderlik, serbestiyetçi liderlik, liderin yeterliliği ile kolektif yeterlilik arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki olduğu, Bozkurt, Çoban, Özdemir ve Özdemir (2021) öğretimsel liderlik ile kolektif yeterlilik arasında olumlu yönde anlamlı ilişki olduğu bulguları elde edilmiştir. Önceki araştırmacılar tarafından yapılmış olan çalışmalar liderliğın kolektif yeterliliği pozitif olarak etkilediğini göstermektedir. Bu araştırmada ise öz liderliğın kolektif yeterliliği pozitif olarak etkileyeceği düşünülmektedir. Elde edilen bilgiler ışığında araştırmanın ikinci alt problemi şu şekilde oluşturulmuştur:

AP2. Özliderlik, kolektif yeterliliği pozitif olarak etkiler.

Öz Liderlik ve Yenilikçilik İlişisinde Kolektif Yeterliliğın Aracılık Rolü

Kolektif yeterlilik ile yenilikçilik ilişkisine yönelik yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde Rodriguez (2023) tarafından yapılan çalışmada kolektif yeterliliğın yenilikçilik üzerinde etkiye sahip olduğu görülmektedir. Kolektif yeterliliğın de yenilikçilik üzerinde ayrıca etkiye sahip olduğu ifade edilmektedir. Öz liderlik bireysel olarak yenilikçilik üzerinde etkili olabileceğın grup olarak kolektif yeterliliğın bu ilişkiye aracılık etmesi beklenebilir. Özliderliğın kolektif yeterliliği pozitif olarak etkileyeceği, öz liderliğın yenilikçiliği pozitif olarak etkileyeceği ve ayrıca kolektif yeterliliğın de yenilikçiliği pozitif olarak etkileyeceği önceki araştırmacıların bulgularından anlaşılmaktadır. Bu bulgular öz liderlik ile yenilikçilik ilişkisine kolektif yeterliliğın aracı etkisinin de olabileceğini düşündürmektedir. Araştırmanın üçüncü alt problemi şu şekilde oluşturulmuştur:

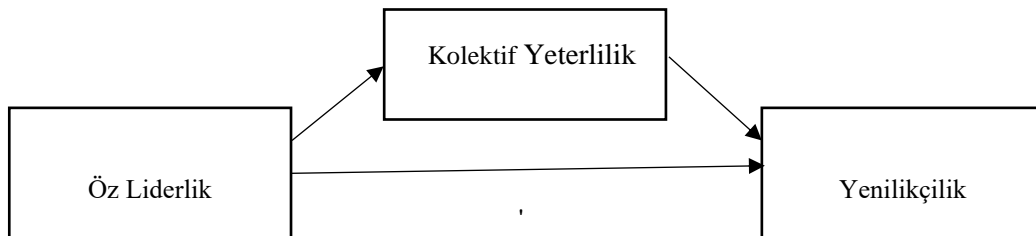
AP3. Kolektif yeterlilik, özliderlik ve yenilikçilik ilişkisine aracılık eder.

Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde öncelikle araştırmanın modeli, evreni, örneklemini ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Sonrasında öz liderlik, kolektif yeterlilik, yenilikçilik değişkenlerinden oluşan veri toplama araçlarına ait bilgiler bulunmaktadır. Son olarak verilerin toplanması ve analizi ile araştırma etiğine ait bilgi yer almaktadır.

Araştırma Modeli

Araştırma modeli Şekil 1’de görüldüğü gibidir. Modelde öncelikle özliderliğın yenilikçilik üzerindeki etki düzeyi araştırılmak istenmektedir. Sonrasında kolektif yeterliliğın özliderlik ile yenilikçilik ilişkisine aracı etkisinin varlığı araştırılmaktadır.

Şekil 1. Araştırma modeli

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini Kahramanmaraş'ta faaliyetlerini sürdüren 23545 esnaf ve sanatkâr işletmesi oluşturmaktadır. Örneklem ise %5 kabul edilebilir hata düzeyi ile en az 380 kişi olarak belirlenmiştir.

Katılımcıların; %75.5'i erkek; %80'inin evli; %6.1 oranında 24 yaş ve altındakilerin, %22.6 oranında 25-34 arası, %33.3 oranında 35-44 arası, %25.9 oranında 45-54 arası, %12.2 oranında 55 yaş ve üzeri kişi olduğu; %27.8 oranında İlkokul, %20 oranında ortaokul, %36.8 oranında lise, %8.2 oranında ön lisans, %6.7 oranında lisans, %0.5 oranında yüksek lisans düzeyinde eğitime sahip olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Öz Liderlik Ölçeği

Houghton ve Neck (2002) tarafından doğrulayıcı çalışmaları yapılan Revize Edilmiş Öz Liderlik Ölçeği'nin (Revised Self-Leadership Questionnaire-RSLQ) Türkçe'de güvenilirlik ve geçerliğini yapan Tabak, Sığırı ve Türköz (2013) tarafından yapılan çalışmada kullanılan Öz Liderlik değişkeni, 29 önerme ile ölçülmüştür. 5 aşamalı Likert ölçeği ile değerlendirme yapılmış olup anketteki ifadeler için "1.Hiçbir Zaman", "2.Nadiren", "3.Ara Sıra", "4.Genellikle" ve "5.Her Zaman" seçenekleri sunulmuştur. Cronbach alfa değeri 0,924 ve bileşik güvenilirlik 0.908 olarak bulunmuştur. Uyum indeksleri ($\chi^2 = 1367.475$, $\chi^2/df = 4.082$, NFI=0.819, GFI=0.845, CFI=0.856, RMSEA=0.075) olarak gerçekleşmiştir.

Kolektif Yeterlilik Ölçeği

Perkins ve Long (2002) tarafından yapılan çalışmadan alınmış olup ölçek Türkçe'ye uyarlanan 6 ifade ile ölçümlenmiştir. 5 aşamalı Likert ölçeği ile değerlendirme yapılmış olup anketteki ifadeler için "1. Hiç olası değil", "2. Olası değil", "3. Belki", "4. Olasılıkla" ve "5. Büyük olasılıkla" seçenekleri sunulmuştur. Cronbach alfa değeri 0.871 ve bileşik güvenilirlik 0.856 olarak bulunmuştur. Uyum indeksleri ($\chi^2 = 24.865$, $\chi^2/df = 3.552$, NFI=0.984, GFI=0.985, CFI=0.988, RMSEA=0.068) olarak gerçekleşmiştir.

Yenilikçilik Ölçeği

Brockman ve Jones (2012) tarafından yapılan çalışmadan alınmış olup ölçek Türkçe'ye uyarlanarak 5 ifade kullanılmıştır. Beş aşamalı Likert ölçeği ile değerlendirme yapılmış olup anketteki ifadeler için "1.Kesinlikle Katılmıyorum", "2.Katılmıyorum", "3.Kararsızım", "4.Katılıyorum" ve "5.Kesinlikle Katılıyorum" seçenekleri sunulmuştur. Cronbach alfa değeri 0,864 ve bileşik güvenilirlik 0,842 olarak bulunmuştur. Uyum indeksleri ($\chi^2 = 10.783$, $\chi^2/df = 2.696$, NFI=0.991, GFI=0.992, CFI=0.995, RMSEA=0.055) olarak gerçekleşmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada öncelikle esnaf ve sanatkârlar araştırmanın amacı ve uygulanacak olan anket ile ilgili bilgilendirilmiştir. Tamamen gönüllülük esasına göre kimliklerini belirtecek hiçbir unsur barındırmadan anketlerin uygulanması sağlanmıştır. Türkçeye uyarlanmış olan öz liderlik ölçeğinin yazarı ile görüşülerek uygulama izni alınmıştır. Uluslararası literatürden alınan diğer iki ölçek ayrıca izin almaya gerek olmadığından Türkçeye çevrilerek kullanılmıştır. 740 anket verisi toplanmış ve 555 anket verileri ile çalışma gerçekleştirilmiştir. Kahramanmaraş'taki esnaf ve sanatkârlar içerisinde rasgele örneklem yöntemiyle seçilmiş olan örneklem grubu ile gerçekleştirilmiştir. Verilerden 150 kadarı esnaf ve sanatkâr oda başkanlıkları aracılığıyla geriye kalanı ise işyerlerine gidilerek toplanmıştır. Anketlerin tamamının yüz yüze doldurulması sağlanmıştır.

Araştırmada öncelikle normallik bulguları test edilmiş ve verilerin normallik sınırları içerisinde olduğu görülmüştür. Sonrasında değişkenler arasındaki ilişki düzeyi ve yönünü belirleyebilmek için korelasyon analizi yapılmıştır. Alt problemleri test etmek için Baron ve Kenny'nin klasik hiyerarşik regresyonla aracılık analizi yöntemi ile Hayes (2013) tarafından geliştirilen SPSS PROCESS MAKRO aracılık analizleri birlikte kullanılmıştır. Hayes'in yönteminde yol katsayıları, Hayes tarafından geliştirilen SPSS için PROCESS eklentisi ile regresyon analizi kullanılarak hesaplanmıştır. Aracılık analizinde klasik analiz yöntemlerinden olarak bilinen Baron ve Kenny yöntemine ait bulgular ile modern analiz yöntemi olarak literatürde kullanılan Hayes (2013) tarafından özetlenen analitik yaklaşım kullanılmıştır. Hayes'in yönteminde yol katsayıları, Hayes (2013) tarafından geliştirilen SPSS için PROCESS eklentisi ile regresyon analizi kullanılarak hesaplanmıştır. Her iki yöntemle ortaya çıkan bulgular sırayla raporlanarak aracılık etkisi olup olmadığı araştırılmıştır.

Araştırma Etiği

Araştırma için Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler etik kurulu tarafından 31.10.2018 tarih ve 1 sayılı etik kurul onayı alınmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde öncelikle normallik bulguları ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Sonrasında korelasyon analizine ait bulgular bulunmaktadır. Son olarak alt problemlere ait bulgular yer almaktadır.

Normallik Analizi

Tablo 1

Özliderslik, Yenilikçilik, Kolektif Yeterlilik Değişkenlerine Ait Normallik Bulguları

Değişkenler	A. Ortalama	Medyan	Std. Sapma	Çarpıklık	Basıklık
Özliderslik	3.9865	4.0000	.56474	-.589	.663
Yenilikçilik	4.1939	4.2000	.74177	-1.216	1.892
Kolektif yeterlilik	4.3672	4.5000	.66452	-1.258	2.049

Tablo 1'de normalliğe ait bulgular verilmiştir. Genel olarak verilerin normal dağılımını belirlemek için çeşitli testler yapılmıştır. Normallik değerleri dağılım çarpıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerlerine bakılarak belirlenebilmektedir. Verilerden büyük çoğunluğu +2 ile -2 aralığında olmakla birlikte bir değer 2'nin az üstünde değer aldığı görülmektedir. En yüksek değerler basıklık için 2.049, çarpıklık için -1.258 olarak gerçekleşmiştir. Bu bulgulara göre basıklık ve çarpıklığın olması gereken değerler arasında yer aldığı ve normal dağıldığı (George ve Mallery, 2003; Akt. Onurlubaş ve Öztürk) görülmüştür. Normallikte ağırlıklı ortalama ve medyan değerlerinin birbirine yakın çıkması gerektiği bilgisine dayalı olarak veriler kontrol edildiğinde ise verilerin birbirlerine yakın olduğu ve normal dağılım olduğu bu bulgularla da doğrulanmaktadır.

Korelasyon Analizi

Tablo 2

Öz Liderlik, Kolektif Yeterlilik, Yenilikçilik Arasındaki Korelasyon Tablosu

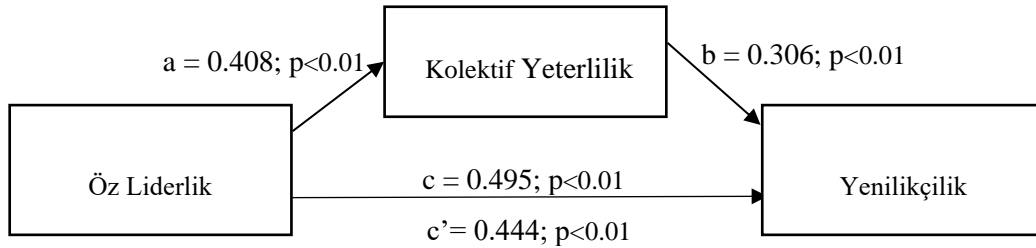
Değişken	1	2	3
1. Öz Liderlik	1		
2. Kolektif yeterlilik	0.408**	1	
3. Yenilikçilik	0.495**	0.306**	1

**p < 0,01

Özliderslik, kolektif yeterlilik ve yenilikçilik arasındaki korelasyon Tablo 2’de görölmektedir. Öz liderlikle kolektif yeterlilik (0.408**), öz liderlikle yenilikçilik (0.495**), kolektif yeterlilikle yenilikçilik (0.306**) arasında pozitif yönlü anlamlı ilişki oluştuğu görölmektedir. Korelasyon bulgularına göre tüm değişkenler arasında orta düzeyde anlamlı ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır.

Alt Problemlere İlişkin Bulgular

Tablo 3’te görölen hiyerarşik regresyon analizinin ilk bölümünde öz liderlik yenilikçiliği (c yolu) pozitif ve anlamlı olarak (F=179.258; p<0,01) etkilemektedir. Öz liderliğin yenilikçilik üzerindeki etkisine yönelik regresyon analizi sonuçlarına göre “AP1. Özliderslik yenilikçiliği pozitif olarak etkiler” şeklinde oluşturulan alt problem doğrulanmıştır. Öz liderliğin yenilikçilik üzerindeki etkisi %24.3 olarak gerçekleşmiştir. Öz liderlik arttıkça yenilikçilik de artmaktadır. Öz liderlik kolektif yeterlilik arasındaki ilişki ye bakıldığında; hiyerarşik regresyonun ikinci bölümünde öz liderlik kolektif yeterliliği (a yolu) pozitif ve anlamlı olarak (F=110.730; p<0.01) açıklamaktadır. Buna göre “AP2. Özliderslik kolektif yeterliliği pozitif olarak etkiler” alt problemi doğrulanmıştır. Öz liderliğin kolektif yeterlilik üzerindeki etkisi ise % 16.5’tir. hiyerarşik regresyon analizinin üçüncü bölümünde Kolektif yeterlilik te yenilikçiliği pozitif ve anlamlı olarak (F=57.165; p<0.01) açıklamaktadır. Kolektif yeterliliğin yenilikçilik üzerindeki etkisi %9.2 olarak gerçekleşmiştir. Şekil 5’te araştırma modeli üzerinde bulgular gösterilmiştir.

Şekil5. Araştırma modeli ve bulgular

Şekil 5.’te araştırma modeline ait tüm bulgular görölmektedir. Öz liderlik ve kolektif yeterlilik birlikte yenilikçiliği (c’ yolu) pozitif ve anlamlı olarak (F=95.858; p<0.01) etkilemektedir. Öz liderlik ve kolektif yeterlilik birlikte yenilikçilikteki değişimin %25.5’ini açıklamaktadır.

Model için Baron ve Kenny yöntemine göre yapılan aracılık etkisine yönelik regresyon analiz bulguları a ($\beta = 0.408, p < .001$) ve b ($\beta = 0.306, p < .001$) yolu anlamlı olmak üzere öz liderlik ile yenilikçilik (c yolu) arasında pozitif ilişki olduğunu göstermektedir: $\beta = 0.495, p < .001$, ayrıca c’ yolu da: $\beta = 0.444, p < .001$ değerini almıştır. Öz liderliğin yenilikçilik üzerindeki doğrudan etkisinin, analize kolektif yeterliliğin katılmasıyla, azaldığı ($\beta=0.495$ ten $\beta=0.444$ ’e düşmüştür) ve hâlâ anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Düzeltilmiş R^2 değeri de 0.243’ten 0.255 değerine yükselmiştir. Baron ve Kenny yöntemine göre yapılan analiz bulgularına göre kısmi aracılık vardır denilebilir.

Tablo 3

Öz Liderliğin Yenilikçilik Üzerindeki Etkisine Kolektif Yeterliliğin Aracılık Rolüyle İlgili Hiyerarşik Regresyon Analizi

Bağımlı Değişken: Yenilikçilik							
Bağımsız Değişken	F	P	Beta	S.H.	t	P	VIF
Öz Liderlik	179.258	<0.01	.495	.049	13.389	<0.01	1.000
Düzeltilmiş R^2 : .243		Durbin W. Katsayısı: 1.762		Bootstrap %95 CI: (.953-1.324)			
Bağımlı Değişken: Kolektif Yeterlilik							
Bağımsız Değişken	F	P	Beta	S.H.	t	P	VIF
Öz Liderlik	110.730	<0.01	.408	.046	10.523	<0.01	1.000

Düzeltilmiş R²: .165 Durbin W. Katsayısı: 1.700 Bootstrap %95 CI: (.927-1.254)							
Bağımlı Değişken: Yenilikçilik							
Bağımsız Değişken	F	P	Beta	S.H.	t	P	VIF
Kolektif Yeterlilik	57.165	<0.01	.306	.045	7.561	<0.01	1.000
Düzeltilmiş R²: .092 Durbin W. Katsayısı: 1.642 Bootstrap %95 CI: (.895-1.246)							
Bağımlı Değişken: Yenilikçilik							
Bağımsız Değişken	F	P	Beta	S.H.	t	P	VIF
Kolektif Yeterlilik	95.858	<0.01	.125	.045	3.107	<0.01	1.200
Öz Liderlik			.444	.053	11.047		
Düzeltilmiş R²: .255 Durbin W. Katsayısı: 1.758 Bootstrap %95 CI: (.950-1.318)							

Bootstrap yeniden örneklem boyutu = 1.000.

İkinci yöntem olarak kolektif yeterliliğin aracılık etkisini araştırmak için (Alt problem 3), Preacher ve Hayes (2004) tarafından sağlanan SPSS uygulaması (PROCESS, Model 4) ile bootstrap yöntemi kullanılmıştır. 5000 yeniden örneklem seçeneği tercih edilmiştir.

Tablo 4

Model Aracılık Testine İlişkin Regresyon Analizi (SPSS PROCESS bootstrap)

	Sonuç Değişkenleri					
	M (Kolektif Yeterlilik)		Y (Yenilikçilik)			
Tahmin Değişkenleri	b	S.H.	b	S.H.		
X(Öz Liderlik)	a	.481***	.046	c	.650***	.049
				c'	.583***	.053
M (Kolektif Yeterlilik)	-	-	-	b	.139***	.045
Sabit	i _M	2.4512	.184	i _{Y1}	1.2617	.223
		R ² = .167			R ² = .258	
		F(1.553) = 110.730 ;p<.001			F(2.538) = 95.8584 ;p<.001	
Dolaylı etki için Bootstrap Sonucu	Dolaylı Etki	S.H.	Güven aralığı			
			Alt değer	Üst değer		
Kolektif Yeterlilik	.670	.023	.0216	.1148		

Not: ***p<0,001, S.H.: Standart Hata, b: Standardize edilmemiş beta katsayıları, Bootstrap yeniden örneklem boyutu = 5.000.

Preacher ve Hayes'in (2004) aracılık yaklaşımı, Sobel testi ile ilişkili bazı zayıflıkları ele alan bir bootstrapping prosedürü aracılığıyla, yordayıcı ve ölçüt değişkenler arasındaki dolaylı etkiyi doğrudan test etmektedir (Van Jaarsveld, Walker ve Skarlicki, 2010). Preacher ve Hayes'in (2004) yaklaşımı Baron ve Kenny'nin (1986) yaklaşımına tercih edilebilmektedir. Çünkü ikincisinin normallikten sapmalara karşı duyarlılığı genellikle daha büyük örneklem boyutları gerektirmektedir. Ayrıca, eski metodolojilere kıyasla daha yüksek güce sahiptir ve Sobel testine ve hatta küçük örneklem boyutları için arabuluculuğa yönelik YEM yaklaşımlarına göre tercih edilmektedir (Karanika-Murray, Pontes, Griffiths ve Biron, 2015). Preacher ve Hayes'in (2004) karşılaştırmaları, sıfır içermeyen güven aralıklarının dolaylı etkinin istatistiksel olarak birbirinden farklı olduğuna dair kanıt sağladığı, sıfıra yakın bir güven aralığının ise belirli dolaylı etkiler arasında fark olmadığı iddiasını desteklediği fikrine dayanmaktadır (Hayes, 2013; Akt. Karanika-Murray vd., 2015).

Tablo 4'te görüldüğü gibi beklendiği şekliyle sonuçlar öz liderlik ile yenilikçilik (c yolu) arasında pozitif ilişki olduğunu göstermektedir: $\beta=0.650$, S.H. =0,049, $p<0.001$, ayrıca c' yolu da: $\beta=0.583$, S.H.=0.053, $p<0.001$ değerini almıştır. Öz liderlik ile kolektif yeterlilik (a yolu) arasında

anamlı bir ilişki: $\beta=0.481$, S.H.=0.046, $p<0.001$, ayrıca kolektif yeterlilik ve yenilikçilik (b yolu) ile anlamlı ilişki vardır: $\beta=0.139$, S.H.=0.045, $p<0,001$. Bu sonuçlara dayanarak kolektif yeterliliğe yönelik aracılık testi yapılmıştır. Tablo4'ün alt kısmında bulunan bootstrap sonucu alt problemin doğrulandığını göstermektedir. Spesifik olarak, standartlaştırılmış dolaylı etki etrafındaki ön yüklemeli %95 güven aralığındaki (confidence interval, CI) ($\beta=0.670$, S.H.=0.023) sıfır (0.0216-0.1148) değerini içermemektedir. Araştırmanın alt problemi (AP3. Kolektif yeterlilik, özliderlik ve yenilikçilik ilişkisine aracılık eder) desteklenmiştir. Bootstrap yöntemi kullanılarak yapılan analiz bulgularına göre de aracı etki bulunmaktadır. Özliderliğin kolektif etkinlik üzerinden yenilikçilik üzerindeki dolaylı etkisi anlamlıdır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmada, kolektif yeterliliğin öz liderlik ile yenilikçilik ilişkisinde aracı etkisinin belirlenmesi amaçlanmıştır.

Öncelikle araştırma modeline göre öz liderliğin yenilikçilik üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu öneren AP1 alt problemi desteklenmektedir. Bu bulgu araştırmacılar tarafından daha önce yapılan öz liderlik ve yenilikçilik ile ilişkili çalışmalarla (Asif, Hussain, Humayun, Awais ve Li, 2023; Büyükebeşe, Sarsıcı ve Erşahan, 2019; Curral ve Marques-Quinteiro, 2009; Fidanboy, 2022; Gomes, Curral ve Caetano, 2015; Gosh, 2014; Kalyar, 2011; Kör, 2016; Marvel ve Patel, 2017; Widyani, Sarmawa ve Dewi, 2017) benzer sonuç ortaya koymaktadır. Öz liderlik arttıkça yenilikçilik de artmaktadır. Liderlerin takipçileri üzerindeki etkisinin aksine kişinin kendisini etkileme süreci (Neck ve Manz, 1992) olarak yenilikçi, problem çözmeyi teşvik eden (DiLiello ve Houghton, 2006) özliderlik yapısına sahip kişilerin bireysel ve grup düzeyinde fikir üretme, öğrenme, yaratıcılık ve değişim özelliklerini barındıran (Paleo ve Wijnberg, 2008), firmaların rekabet gücü ve değer oluşturmaya (Dos-Santos, Pacagnella Junior, Fournier, Morini, ve Santa-Eulalia 2022) ve bir firmanın daha yüksek performans göstermesini (Wattanasupachoke, 2012) sağlayan yenilikçiliğin artmasına da katkı sağlayan bireyler olduğu anlaşılmaktadır. Öz liderlik özellikleri yüksek olan kişilerin yenilikçiliğin artmasına da katkı sağlayacağı görülmektedir. Bu bulguya göre bir firmada yenilikçiliğin artması için çalışan bireylerin öz liderlik düzeylerinin artırılmasının fayda sağlayacağı anlaşılmaktadır.

Araştırma modelinde oluşturulan öz liderliğin kolektif yeterliliği pozitif etkileyeceğini öneren AP2 alt problemi desteklenmektedir. Bu bulgu araştırmacılar tarafından daha önce yapılan liderlik ve kolektif yeterlilik ile ilişkili çalışmalarla (Bozkurt, Çoban, Özdemir ve Özdemir, 2021; Chen ve Bliese, 2002; Demir, 2008; Junk ve Sosik, 2002; Kurt, Duyar ve Çalik, 2012; Sudha, Shahnawaz ve Farhat, 2016; Villanueva ve Sánchez, 2007) benzer sonuç ortaya koymaktadır. Öz liderlik arttıkça kolektif yeterliliğin artmasına da katkı sağlanmaktadır. Bu bulguya göre bir bölgede birlikte faaliyetlerini sürdüren işletmelerin kolektif yeterliliklerinin artması için işletmeleri yönetenlerin öz liderlik becerilerinin artması fayda sağlayabilmektedir. Bireysel olarak öz yeterliliğin artması grup olarak kolektif yeterliliğin artmasını da sağlayabilmektedir.

Sonrasında, araştırma modeline göre kolektif yeterliliğin özliderlik ve yenilikçilik ilişkisine aracılık etkisine sahip olduğunu öneren AP3 alt problemi desteklenmektedir. Literatürde doğrudan kolektif yeterliliğin öz liderlik ve yenilikçilik ilişkisinde aracı etkisine yönelik daha önce yapılmış bir çalışmaya ulaşılammış olmakla birlikte liderlik ve öz liderliğin kolektif yeterlilik ve kolektif yeterliliğin yenilikçilik ilişkisi ile ilgili çalışmalarla (Bozkurt, Çoban, Özdemir ve Özdemir, 2021; Chen ve Bliese, 2002; Demir, 2008; Junk ve Sosik, 2002; Kurt, Duyar ve Çalik, 2012; Rodriguez, 2023; Sudha, Shahnawaz, ve Farhat, 2016; Villanueva ve Sánchez, 2007) benzer bulgular elde edilmiştir. Doğrudan etkiler incelendiğinde öz liderlik arttıkça kolektif yeterlilik artmakta ve kolektif yeterlilik arttıkça yenilikçilik de artmaktadır. Aracı etki analizine göre ise hem doğrudan etki hem de dolaylı etki bulguları kolektif yeterliliğin öz liderlik ile yenilikçilik ilişkisine aracılık ettiğini ortaya koymaktadır. Öz liderlik kolektif yeterlilik üzerinden yenilikçiliği etkilemektedir. Kolektif yeterliliğin öz liderlik üzerinden yenilikçilik üzerinde dolaylı etkisi vardır. Analiz sonuçları daha yüksek öz liderliğin daha yüksek kolektif yeterlilik ile ilişkili olduğunu ve bunların da daha yüksek yenilikçilik ile bağlantılı olduklarını göstermektedir. Esnaf ve sanatkârlar çoğunlukla tek ya da birkaç kişi ile işletmelerini

çalıştırdıkları için kendi öz liderlik becerilerini geliştirmeleri ve diğer esnaflarla birlikte kolektif olarak hareket etmeleri durumunda kendileri ve işletmeleri için hayati derecede önemli olan yenilikçilik düzeylerinde artış olabilecektir. Yenilikçiliğin artması ise işletmelerini ayakta tutmalarına veya büyütmelerine katkı sağlayacaktır.

Ulaşılabilen kaynaklara göre kolektif yeterliliğin öz liderlik ve yenilikçilik ilişkisinde aracı etkisi ile ilgili başka çalışmaya rastlanılmamıştır. Öz liderlik, yenilikçilik ve kolektif yeterlilik ile ilgili literatürün genişletildiği değerlendirilmektedir. Elde edilen bulgular uygulamada sonraki araştırmacılara öz liderlik, kolektif yeterlilik ve yenilikçilik çalışmaları ile ilgili olarak yeni bir bakış açısı oluşturarak yeni sorunsallara çözüm bakımından katkı sağlayabilecektir. Araştırmanın sadece bir ilde yapılmış olması araştırmanın kısıtlarından olup sadece benzer örnekleme genellenebilecektir. Sonraki araştırmacılara bir şehirdeki esnaf ve sanatkarların bireysel davranış biçimleri ve iş kültürleri diğer şehirlerdekilere farklı olabileceği için farklı şehirlerde veya farklı örneklemlerle araştırma değişkenleri ile ilgili araştırma yapımları önerilmektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Eşit katkı sağlanmıştır.

Çıkar Çatışması

Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Açıklama: Bu makale, danışmanlığını Prof. Dr. İsmail BAKAN'ın yaptığı Dr. Öğr. Üyesi M. Tuncer OKUMUŞ tarafından hazırlanan "Esnaf ve Sanatkârlarda Firma Performansı Sarmalında Bireysel Etkenlerle (Girişimcilik, Özliderlik, Kişilik) İş Tatmini ve Müşteri Tatmini İlişkisi: Kahramanmaraş'ta Alan Araştırması" isimli doktora tezinde kullanılmayan bulgulardan üretilmiştir.

Kaynaklar

- Anning-Dorson, T. and Nyamekye, M. B. (2020). Be flexible: Turning innovativeness into competitive advantage in hospitality firms. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 32(2), 605–624. <https://doi.org/10.1108/IJCHM-12-2018-1014>.
- Asif, M., Hussain, M. A., Humayun, S., Awais, M. and Li, M. (2023). Investigating the role of ethical leadership on employee innovativeness through bottom-up job redesigning: Self-leadership as a catalyst. *Sustainability*, 15(9), 7190. <https://doi.org/10.3390/su15097190>.
- Bandura, A. (1997). *Self-efficacy: The exercise of control*. New York: Freeman
- Bendell, B. L., Sullivan, D. M. and Marvel, M. R. (2019). A gender-aware study of self-leadership strategies among high-growth entrepreneurs. *Journal of Small Business Management*, 57(1), 110-130. doi: 10.1111/jsbm.12490.
- Benight, C. C. (2004). Collective efficacy following a series of natural disasters. *Anxiety, Stress & Coping*, 17(4), 401-420. <https://doi.org/10.1080/10615800512331328768>.
- Boonyarit, I. (2021). When learners lead themselves: A psychometric investigation of the revised self-leadership questionnaire in Thais. *PsyCh Journal*, 10(3), 478-490. <https://doi.org/10.1002/pchj.435>.
- Bozkurt, S., Çoban, Ö., Özdemir, M. ve Özdemir, N. (2021). How leadership, school culture, collective efficacy, academic self-efficacy, and socioeconomic status affect student achievement. *Eğitim ve Bilim*, 46(207), 1-18. Doi: 10.15390/EB.2021.9338.

- Bracht, E. M., Junker, N. M. and van Dick, R. (2018). Exploring the social context of self-leadership—Self-leadership-culture. *Journal of Theoretical Social Psychology*, 2(4), 119-130. <https://doi.org/10.1002/jts5.33>.
- Breevaart, K., Bakker, A. B., Demerouti, E. and Derks, D. (2016). Who takes the lead? A multi-source diary study on leadership, work engagement, and job performance. *Journal of Organizational Behavior*, 37(3), 309-325. <https://doi.org/10.1002/job.2041>.
- Büyükebeşe, T., Sarsıcı, E. ve Erşahan, B. (2019). Çalışanların Öz Liderlik Becerileri ve Yenilikçilik Davranışı: Gelişim Kültürünün Aracı Etkisi Adıyaman Organize Sanayii Bölgesindeki İşletmelerde Araştırma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 527-554. <https://doi.org/10.33437/ksusbd.428510>.
- Chen, G. and Bliese, P. D. (2002). The role of different levels of leadership in predicting self-and collective efficacy: evidence for discontinuity. *Journal of Applied Psychology*, 87(3), 549-556. <https://doi.org/10.1037/0021-9010.87.3.549>.
- Chouhy, C. and Unnever, J. D. (2022). Is collective efficacy a theory of offending? Unraveling the relationship between individual-level perceptions of collective efficacy and youth offending. *Justice Quarterly*, 39(1), 51-77. <https://doi.org/10.1080/07418825.2020.1728363>.
- Chow, G. M. and Feltz, D. L. (2008). Exploring the relationships between collective efficacy, perceptions of success, and team attributions. *Journal of Sports Sciences*, 26(11), 1179-1189. <https://doi.org/10.1080/02640410802101827>.
- Curral, L. and Marques-Quinteiro, P. (2009). Self-leadership and work role innovation: Testing a mediation model with goal orientation and work motivation. *Revista de Psicologia del Trabajo y de las Organizaciones*, 25(2), 165-176.
- Demir, K. (2008). Transformational leadership and collective efficacy: The moderating roles of collaborative culture and teachers' self-efficacy. *Eurasian Journal of Educational Research*, 33(1), 93-112.
- DiLiello, T. C. and Houghton, J. D. (2006). Maximizing organizational leadership capacity for the future: Toward a model of self-leadership, innovation and creativity. *Journal of Managerial Psychology*, 21(4), 319-337. <https://doi.org/10.1108/02683940610663114>.
- Dos-Santos, S. M. (2021). Relationship between innovativeness and competitiveness in networked organizations: A perspective from the electric and electronic industry in Brazil. *Creativity and Innovation Management*, 30(2), 248-267. <https://doi.org/10.1111/caim.12433>.
- Dos-Santos, S. M., Pacagnella Junior, A. C., Fournier, P. L., Morini, C. and Santa-Eulalia, L. A. (2022). Critical success factors for the innovativeness of the electronic industry: An analysis in developed and developing countries. *Creativity and Innovation Management*, 31(4), 573-598. <https://doi.org/10.1111/caim.12522>.
- Düger, Y. S. (2020). Etik Liderlik ve Çalışanların Yenilikçi Davranışı: Lider-Üye Etkileşimi ve Duygusal Zekânın Düzenleyici Aracılık Modeli. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 706-725. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.702443>.
- Fidanboy, C. Ö. (2022). Öz Liderlik Stratejileri ve Bireysel Yenilikçilik: Başarılı Yaşlanma Üzerine Bir Araştırma. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(1), 107-122. <https://doi.org/10.11616/asbi.959711>.

- Furtner, M. R., Baldeger, U. and Rauthmann, J. F. (2013). Leading yourself and leading others: Linking self-leadership to transformational, transactional, and laissez-faire leadership. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 22(4), 436-449. <https://doi.org/10.1080/1359432X.2012.665605>.
- Gearhart, M. C. (2020). Social cohesion, internal efficacy, and external efficacy: Studying voting behavior using collective efficacy theory. *Community Development*, 51(5), 593-608. <https://doi.org/10.1080/15575330.2020.1825502>.
- George, D. and Mallery, P. (2003). SPSS for Windows step by step: A Simple guide and reference 11.0 Update. Pearson Education, Inc, United States of America.
- Ghosh, K. (2015). Developing organizational creativity and innovation: Toward a model of self-leadership, employee creativity, creativity climate and workplace innovative orientation. *Management Research Review*, 38(11), 1126-1148. <https://doi.org/10.1108/MRR-01-2014-0017>.
- Gomes, C., Curral, L. and Caetano, A. (2015). The mediating effect of work engagement on the relationship between self-leadership and individual innovation. *International Journal of Innovation Management*, 19(01), 1550009. <https://doi.org/10.1142/S1363919615500097>.
- Goswami, M. (2022). Promoting fearlessness of change through social intelligence: mediating role of collective efficacy and moderating role of management commitment to change. *Journal of Accounting & Organizational Change*, 18(2), 286-303. <https://doi.org/10.1108/JAOC-05-2020-0064>.
- Greenlees, I. A., Graydon, J. K. and Maynard, I. W. (1999). The impact of collective efficacy beliefs on effort and persistence in a group task. *Journal of Sports Sciences*, 17(2), 151-158. <https://doi.org/10.1080/026404199366253>.
- Harari, M. B., Williams, E. A., Castro, S. L. and Brant, K. K. (2021). Self-leadership: A meta-analysis of over two decades of research. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 94(4), 890-923. <https://doi.org/10.1111/joop.12365>.
- Hayes, A. F. (2013). *Introduction to mediation, moderation, and conditional process analysis: Methodology in the social sciences*. New York: Guildford Press.
- Heuzé, J. P., Sarrazin, P., Masiero, M., Raimbault, N. and Thomas, J. P. (2006). The relationships of perceived motivational climate to cohesion and collective efficacy in elite female teams. *Journal of Applied Sport Psychology*, 18(3), 201-218. <https://doi.org/10.1080/10413200600830273>.
- Hsieh, W. C., Vivian Chen, C. H., Lee, C. C. and Kao, R. H. (2012). Work characteristics and police officers' performance: Exploring the moderating effect of social work characteristics and collective efficacy in multilevel analysis. *Policing: An International Journal of Police Strategies & Management*, 35(3), 615-641. <https://doi.org/10.1108/13639511211250820>.
- Huhtala, H. and Parzefall, M. R. (2007). A review of employee well-being and innovativeness: An opportunity for a mutual benefit. *Creativity and Innovation Management*, 16(3), 299-306. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8691.2007.00442.x>.
- Jung, D. I. and Sosik, J. J. (2002). Transformational leadership in work groups: The role of empowerment, cohesiveness, and collective-efficacy on perceived group performance. *Small Group Research*, 33(3), 313-336. <https://doi.org/10.1177/10496402033003002>.

- Kalyar, M. N. (2011). Creativity, self-leadership and individual innovation. *The Journal of Commerce*, 3(3), 20-28.
- Kao, R. H. (2017). Task-oriented work characteristics, self-efficacy, and service-oriented organizational citizenship behavior: A cross-level analysis of the moderating effect of social work characteristics and collective efficacy. *Personnel Review*, 46(4), 718-739. <https://doi.org/10.1108/PR-08-2015-0234>.
- Karanika-Murray, M., Pontes, H.M., Griffiths, M.D. and Biron, C. (2015). Sickness presenteeism determines job satisfaction via affective-motivational states. *Social Science and Medicine*, 139, 100-106. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2015.06.035>.
- Klassen, R. M. (2010). Teacher stress: The mediating role of collective efficacy beliefs. *The Journal of Educational Research*, 103(5), 342-350. <https://doi.org/10.1080/00220670903383069>.
- Klassen, R. M., Usher, E. L. and Bong, M. (2010). Teachers' collective efficacy, job satisfaction, and job stress in cross-cultural context. *The Journal of Experimental Education*, 78(4), 464-486. <https://doi.org/10.1080/00220970903292975>.
- Kör, B. (2016). The mediating effects of self-leadership on perceived entrepreneurial orientation and innovative work behavior in the banking sector. *SpringerPlus*, 5(1), 1-15. <https://doi.org/10.1186/s40064-016-3556-8>.
- Kurt, T., Duyar, I. and Çalik, T. (2011). Are we legitimate yet? A closer look at the casual relationship mechanisms among principal leadership, teacher self-efficacy and collective efficacy. *Journal of Management Development*, 31(1), 71-86.
- Lewis, T. (2011). Assessing social identity and collective efficacy as theories of group motivation at work. *The International Journal of Human Resource Management*, 22(04), 963-980. <https://doi.org/10.1080/09585192.2011.555136>.
- Marques-Quinteiro, P., Vargas, R., Eifler, N. and Curral, L. (2019). Employee adaptive performance and job satisfaction during organizational crisis: the role of self-leadership. *European Journal of Work and Organizational Psychology*, 28(1), 85-100. <https://doi.org/10.1080/1359432X.2018.1551882>.
- Marvel, M. R. and Patel, P. C. (2017). Self-leadership and overcoming the time resource constraint: Accelerating innovation for new products. *IEEE Transactions on Engineering Management*, 65(4), 545-556. [10.1109/TEM.2017.2690818](https://doi.org/10.1109/TEM.2017.2690818).
- Michalski, T. (2021). Innovation, risk and finance paradigm from the polish perspective. *International Journal of Innovation Studies*, 5(3), 107-112. <https://doi.org/10.1016/j.ijis.2021.07.002>.
- Middup, C. P. and Johnson, P. (2006, January). *Towards Using Technological Support of Group Memory in Problem-Solving Situations to Improve Self-and Collective Efficacy*. 39th Annual Hawaii International Conference on System Sciences (HICSS'06), IEEE. <https://www.researchgate.net/profile/Peter-Johnson-34/publication/4216020_Towards_Using_Technological_Support_of_Group_Memory_in_Problem-Solving_Situations_to_Improve_Self-_and_Collective_Efficacy/links/5444eef70cf2a76a3ccdc42e/Towards-Using-Technological-Support-of-Group-Memory-in-Problem-Solving-Situations-to-Improve-Self-and-Collective-Efficacy.pdf adresinden 08.03.2025> tarihinde erişilmiştir.

- Modrzejewska, D. (2020). The impact of design thinking on innovativeness of an organization and personal creativity of its employees. *Informatyka Ekonomiczna Business Informatics*, 2(56), 43-51.
- Neck, C. P. and Manz, C. C. (1992). Thought self-leadership: The influence of self-talk and mental imagery on performance. *Journal of Organizational Behavior*, 13(7), 681-699. <https://doi.org/10.1002/job.4030130705>.
- Neck, C. P. and Manz, C. C. (1996). Thought self-leadership: The impact of mental strategies training on employee cognition, behavior, and affect. *Journal of Organizational Behavior*, 17(5), 445-467. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-1379\(199609\)17:5<445::AID-JOB770>3.0.CO;2-N](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-1379(199609)17:5<445::AID-JOB770>3.0.CO;2-N).
- Onurlubaş, E. ve Öztürk, D. (2020). Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyeti Üzerindeki Etkisi: Butik Oteller Üzerine Bir Uygulama. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(3), 756-766. <https://doi.org/10.36362/gumus.669867>
- Paleo, I. O. and Wijnberg, N. M. (2008). Organizational output innovativeness: A theoretical exploration, illustrated by a case of a popular music festival. *Creativity and Innovation Management*, 17(1), 3-13. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8691.2007.00463.x>.
- Paskevich, D. M., Brawley, L. R., Dorsch, K. D. and Widmeyer, W. N. (1999). Relationship between collective efficacy and cohesion: Conceptual and measurement issues. *Group Dynamics: Theory, Research, and Practice*, 3(3), 210–222. <https://doi.org/10.1037/1089-2699.3.3.210>.
- Perkins, D. D. and Long, D. A. (2002). *Neighborhood sense of community and social capital. In Psychological sense of community* (pp. 291-318). Boston: Springer.
- Pipatprapa, A., Huang, H. H. and Huang, C. H. (2017). The role of quality management & innovativeness on green performance. *Corporate Social Responsibility and Environmental Management*, 24(3), 249-260. <https://doi.org/10.1002/csr.1416>.
- Preacher, K. J. and Hayes, A. F. (2004). SPSS and SAS procedures for estimating indirect effects in simple mediation models. *Behavior Research Methods, Instruments, & Computers*, 36(4), 717-731.
- Prussia, G. E., Anderson, J. S. and Manz, C. C. (1998). Self-leadership and performance outcomes: the mediating influence of self-efficacy. *Journal of Organizational Behavior*, 19(5), 523-538. [https://doi.org/10.1002/\(SICI\)1099-1379\(199809\)19:5<523::AID-JOB860>3.0.CO;2-I](https://doi.org/10.1002/(SICI)1099-1379(199809)19:5<523::AID-JOB860>3.0.CO;2-I).
- Roach, D., Ryman, J., Jones, R. and Ryman, H. (2018). Enhancing innovativeness: The role of dynamic marketing capabilities. *Canadian Journal of Administrative Sciences/Revue Canadienne des Sciences de l'Administration*, 35(4), 563-576. <https://doi.org/10.1002/cjas.1473>.
- Rodriguez, C. M. (2023). The motivational influence of collective efficacy and charged behavior and the moderating effect of risk-taking propensity on new product development team innovativeness. *European Journal of Innovation Management*. 28(3), 721-753. <https://doi.org/10.1108/EJIM-09-2022-0473>
- Roos, S. M., Potgieter, J. C. and Temane, M. Q. (2013). Self-efficacy, collective efficacy and the psychological well-being of groups in transition. *Journal of Psychology in Africa*, 23(4), 561-567. <https://doi.org/10.1080/14330237.2013.10820668>.
- Sudha, K. S., Shahnawaz, M. G., and Farhat, A. (2016). Leadership styles, leader's effectiveness and well-being: Exploring collective efficacy as a mediator. *Vision*, 20(2), 111-120.

- Tabak, A., Sığı, Ü., ve Türköz, T. (2013). Öz Liderlik Ölçeğinin Türkçeye Uyarlanması Çalışması. *Bilig*, 67, 213.
- Tekin, E., ve Özbey, K. Y. (2024). Yükseköğretim Kurumlarında Mantar Yönetim Anlayışının Bireysel Yenilikçiliğe Etkisi Üzerine Bir Araştırma. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10(1), 76-95. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.1348436>.
- Van Jaarsveld, D. D., Walker, D. D. and Skarlicki, D. P. (2010). The role of job demands and emotional exhaustion in the relationship between customer and employee incivility. *Journal of Management*, 36(6), 1486-1504. <https://doi.org/10.1177/0149206310368998>.
- Villanueva, J. J. and Sánchez, J. C. (2007). Trait emotional intelligence and leadership self-efficacy: Their relationship with collective efficacy. *The Spanish Journal of Psychology*, 10(2), 349-357. <https://doi.org/10.1017/S1138741600006612>.
- Wattanasupachoke, T. (2012). Design thinking, innovativeness and performance: An empirical examination. *International Journal of Management & Innovation*, 4(1), 1-14.
- Widyani, A. A. D., Sarmawa, I. W. G. and Dewi, I. G. A. M. (2017). The roles of knowledge sharing in mediating the effect of self-efficacy and self-leadership toward innovative behavior. *Jurnal Manajemen dan Kewirausahaan*, 19(2), 112-117.
- Wolniak, R. and Grebski, M. E. (2018). Innovativeness and creativity of the workforce as factors stimulating economic growth in modern economies. *Silesian University of Technology*, 116, 215-226.
- Zaccaro, S.J., Blair, V., Peterson, C. and Zazanis, M. (1995). Collective efficacy. Maddux, J.E. (Ed.), *Self-efficacy, Adaptation, and Adjustment: Theory, Research, and Application* in (pp. 305-328). Boston: Springer US.

Extended Abstract

Introduction

While leadership is about influencing followers, self-leadership is about increasing one's performance by influencing oneself. Innovativeness aims to create innovation by generating ideas at individual and group levels. Collective efficacy requires members to act with conviction to achieve a common goal. While self-leadership is an individual concept, innovation is a concept related to both the individual and the group. Collective competence is another concept that requires individuals to act together as a group. This study examined whether collective efficacy mediates the relationship between self-leadership and innovativeness. In the literature, there is no previous study on the mediating effect of collective efficacy on the relationship between self-leadership and innovativeness. It is thought that the findings to be revealed will expand the relevant literature and provide important gains to the literature. The research model is designed to examine the mediating effect of collective efficacy on the effect of self-leadership on innovativeness.

AP1. Self-leadership positively affects innovativeness.

AP2. Collective efficacy mediates the relationship between self-leadership and innovativeness.

Methodology

In the study, domestic and foreign literature was reviewed first. Research data were collected from 555 tradesmen and artisans business owners who continue their activities in the city of Kahramanmaraş by using the survey technique. The data obtained were analyzed through SPSS. Within the scope of the analysis, frequency, reliability, factor analysis, correlation, hierarchical regression analyses were conducted. Baron and Kenny's classical hierarchical regression mediation analysis method and SPSS PROCESS MACRO mediation analyses developed by Hayes (2013) were used together to test the hypotheses. Hayes' method calculated path coefficients using regression analysis with the PROCESS plug-in for SPSS, which Hayes developed. In the mediation analysis, the findings of the Baron and Kenny method, known as one of the classical analysis methods, and the analytical approach summarised by Hayes (2013), which is used in the literature as a modern analysis method, were used. The findings of both methods are reported to investigate whether there is a mediating effect.

Findings

The reliability of the scales was tested using Cronbach's alpha and composite reliability. Among the variables whose reliabilities were tested, for Cronbach's alpha, "self-leadership" was 0,924, "innovativeness" was 0.864, and "collective efficacy" was 0,871, while for composite reliability, "self-leadership" was 0,908, "innovativeness" 0,842 and "collective efficacy" 0,856. It is concluded that the data are reliable.

Although the arithmetic mean values of each proposition measuring the research variables are between +2 and -2, one value is slightly above 2. The highest values were 2,049 for kurtosis and -1,258 for skewness. According to these findings, kurtosis and skewness were normally distributed between the required values. When the data were checked based on the information that the mean and median values should be close to each other in normality, it is confirmed by these findings that the data are close to each other and that there is a normal distribution.

To measure the scale's construct validity, factor analysis was performed for 40 statements belonging to 3 variables. It was seen that the level of relationship between the variables was $p=0.00$, factor analysis could be performed, and the sample size was sufficient ($KMO=0.920>0.60$). The variance explained in the factor analysis was 40.052%.

It is seen that there is a significant positive relationship between self-leadership and collective efficacy (0,408**), self-leadership and innovativeness (0.495**), and collective efficacy and innovativeness (0,306**). According to the correlation findings, it is understood that there is a moderately significant relationship between all variables.

The data of all variables were realized as highly reliable. Self-leadership and collective efficacy together affect innovativeness (c' path) positively and significantly ($F=95.858$; $p<0.01$). Self-leadership and collective efficacy explain 25.5% of the change in innovativeness. According to findings of the hierarchical regression analysis, the direct effect of self-leadership on innovativeness decreased with the inclusion of collective efficacy in the analysis (from $\beta=0.495$ to $\beta=0.444$) but remained significant. The adjusted R2 value also increased from 0.243 to 0.255. Specifically, the preloaded 95% confidence interval (CI) around the standardized indirect effect ($\beta=0.670$, S.H.=0.023) does not include the zero value (0.0216-0.1148). The research hypothesis (AP2. Collective efficacy mediates the relationship between self-leadership and innovativeness) was supported. According to the findings of the analysis using the Bootstrap method, there is a mediating effect. The indirect effect of self-leadership on innovativeness through collective efficacy is significant.

Conclusion, Discussion and Recommendations

This study aims to determine the mediating effect of collective efficacy on the relationship between self-leadership and innovativeness. The empirical analysis points to several significant findings. Firstly, according to the research model, hypothesis H1, which suggests that self-leadership positively affects innovativeness, is supported. This finding is similar to previous studies (Asif et al., 2023; Büyükbeşe et al., 2019; Cural and Marques-Quinteiro, 2009; Fidanboy, 2022; Gosh, 2014; Gomes et al., 2015; Kalyar, 2011; Kör, 2016; Marvel and Patel, 2017; Widayani et al., 2017). As self-leadership increases, innovativeness increases. Individuals with high self-leadership characteristics will also contribute to the increase in innovativeness. According to this finding, increasing the self-leadership levels of individuals working in a firm to increase innovation will be beneficial. Then, according to the research model, hypothesis AP2, which suggests that collective efficacy mediates the relationship between self-leadership and innovativeness, is supported. The literature does not contain any previous study directly related to the mediating effect of collective efficacy on the relationship between self-leadership and innovativeness. In addition to the relationship between leadership, self-leadership, and collective efficacy, studies on the relationship between collective efficacy and innovativeness have obtained similar findings (Bozkurt, Çoban, Özdemir and Özdemir, 2021; Chen and Bliese, 2002; Demir, 2008; Junk and Sosik, 2002; Kurt, Duyar and Çalik, 2012; Rodriguez, 2023; Sudha, Shahnawaz and Farhat, 2016; Villanueva and Sánchez, 2007). Collective efficacy indirectly affects innovativeness through self-leadership. The analyses show that higher self-leadership is associated with higher collective efficacy and innovativeness. With this research's findings, the literature on self-leadership, innovativeness, and collective efficacy has been expanded, and a significant contribution has been made to the related literature.

One limitation of the study is that it was conducted in only one city and small enterprises. Future researchers should apply this research to other cities and groups.

An Evaluation of a 9th-Grade English Coursebook (*English 9*) from User Teachers and Students' Perspectives

Sedanur SERTDEMİR
Fırat University
210561009@firat.edu.tr
ORCID ID: 0009-0006-9788-0498

Ayşe Sıla POLAT
Fırat University
220561026@firat.edu.tr
ORCID ID: 0009-0007-9135-8997

Nilay ERDEM AYYILDIZ
Fırat University
nerdem@firat.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-1779-8464

Araştırma Makalesi

DOI: 10.31592/aeusbed.1548134

Geliş Tarihi: 11.09.2024

Revize Tarihi: 12.01.2025

Kabul Tarihi: 17.02.2025

Atf Bilgisi

Sertdemir, S., Polat, A. S. ve Erdem Ayyıldız, N. (2025). An evaluation of a 9th-grade English coursebook (*English 9*) from user teachers and students' perspectives. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 109-128.

ABSTRACT

The aim of this study was to reveal the perceptions of grade 9 English teachers and students regarding the suitability, effectiveness and quality of the English 9 textbook. In the study, the Textbook Evaluation Survey, which includes Likert-type expressions and open-ended questions for users designed by Öz (2019), with a reliability coefficient of .92, was used to collect feedback from teachers and students about the textbook. 10 9th grade English teacher and 100 9th grade students participated in the study. For the analysis of the data obtained from the surveys, the SPSS program was used and evaluated proportionally in the frequency module. The responses to the 4 open-ended questions asked only to the teachers within the survey were grouped and examined according to the similar answers of the participants. The study also performed an independent-samples t-test to examine the differences between the participant teachers and students in terms of the common categories included in the surveys for each group. The results of this research study indicate that although the 9th grade English book examined is generally appropriate for the level of the students, it falls short in meeting the expectations of teachers and student users in some aspects. Therefore, the study concludes that the book requires some improvements to be a more effective teaching tool in English course.

Keywords: *English 9* English textbook, in-use evaluation, textbook evaluation, user opinions.

9. Sınıf Bir İngilizce Ders Kitabının (*English 9*) Kullanıcı Öğretmen ve Öğrencilerin Bakış Açısından Değerlendirilmesi

ÖZ

Bu çalışmanın amacı, 9. sınıf İngilizce öğretmenlerinin ve öğrencilerinin English 9 ders kitabının uygunluğu, etkililiği ve kalitesine ilişkin algıları ortaya çıkarmaktır. Bunun için, MEB'e bağlı devlet okullarına 9. sınıf İngilizce ders kitabı olarak 2022-2027 yıllarında okutulacak olan English 9 kitabı, kullanmakta olan öğretmen ve öğrencilerin görüşlerine dayalı olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada, Öz (2019) tarafından tasarlanmış kullanıcılara yönelik likert tipi ifadelerden ve açık uçlu sorulardan oluşan güvenilirlik katsayısı .92 olan Ders Kitabı Değerlendirme Anketi, öğretmen ve öğrencilerin ders kitabına ilişkin geri bildirim toplamak için kullanılmıştır. Çalışmaya 10 adet 9. sınıf İngilizce öğretmeni ve yaklaşık 100 adet 9. sınıf öğrencisi katılmıştır. Anketlerden elde edilen verilerin analizi için SPSS programı kullanılarak frekans modülünde oransal olarak değerlendirilmiştir. Anket dahilinde sadece öğretmenlere yöneltilen 4 adet açık uçlu soruların yanıtları ise katılımcıların benzer cevapları doğrultusunda gruplandırılarak incelenmiş ve gözlemsel olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada ayrıca, her grup için anketlerde yer alan ortak kategoriler açısından katılımcı öğretmenler ve öğrenciler arasındaki farkları incelemek amacıyla bağımsız örneklem t-testi yapılmıştır. Bu araştırma çalışmasının bulguları, incelenen 9. sınıf İngilizce kitabının genel olarak öğrencilerin seviyesine uygun olmasına rağmen bazı yönlerden öğretmenlerin ve öğrenci kullanıcıların beklentilerini karşılamada yetersiz kaldığını göstermektedir. Dolayısıyla çalışma, kitabın İngilizce dersinde daha etkili bir öğretim aracı olabilmesi için bazı iyileştirmelere ihtiyaç duyduğu sonucuna varmıştır.

Anahtar Kelimeler: *English 9* İngilizce ders kitabı, kullanım sırası değerlendirme, ders kitabı değerlendirme, kullanıcı görüşleri.

Introduction

Language education is a process that covers almost the entire human life, starting from babyhood. While exposure has a significant role in acquiring a mother tongue in early ages of an individual, s/he is required to be supported with textbooks to learn another language in the learning process in later ages. In this regard, textbooks have a crucial function in language acquisition. A textbook is not just a set of papers hinged together on one side; it is also the core of any educational system on which all learning revolves (Gholami, Noordin and Shameem, 2017). Despite the pervasive influence of technology and virtual learning in language education, textbooks remain a crucial element of language instruction (Bruton, 1997; Tomlinson, 2001; Ur, 1997). Ansari and Babaii (2002) offer significant insights into the continued relevance of textbooks. They argue that the absence of a textbook can lead to a lack of direction in students' perspectives; that textbooks provide a structured framework for managing instructional time; and that they offer valuable support and direction for inexperienced teachers. Additionally, Richards and Renandya (2002) believe that textbooks take a key role in the process of "social routinization," referring to the stereotypical classroom interaction to decrease unpredictability in classroom. Tomlinson (2001) describes course materials as "anything that can be used to facilitate the learning of a language" (p. 66). Textbooks certainly provide an important tool for the transfer of knowledge. This information transfer aims to both convey information about the subject and improve understanding of the subject. The textbook serves as a primary, and frequently the sole, source of content and pedagogical guidance for educators. Understanding teachers' views on the utility and efficacy of textbooks is crucial for assessing their advantages and limitations within particular teaching environments (Rezaeian and Zamanian, 2015). Textbooks, which play such a significant role in foreign language education, should of course be subjected to a certain evaluation and examination when being selected. In this regard, it is so significant for students and teachers to conduct a healthy evaluation of English textbooks, which are given so much importance in the literature. Therefore, the subject of this research study is the evaluation of the English 9 textbook, which has not yet been studied and which has just started to be used in 9th grade English courses in public schools of the Ministry of National Education (since the 2022-2023 academic year) and will be used until the end of 2027.

There is no perfect textbook for English language teaching that is suitable for all teachers, students and learning environments. In addition to an updatable curriculum, the changing needs and interests of the target student audience, and what teachers and students expect from the textbook as a course material may vary from time to time, depending on social, cultural and economic situations. For this reason, there are various evaluation methods in the literature that aim to determine appropriate criteria and select the textbook that can be used at the optimum level. There may be distinct types of evaluation depending on the varieties in purpose, evaluator, method and time (Tomlinson, 2001, p. 23). Evaluation and developing ELT materials for a particular context is significant to specify the target users' needs and approaches (Cunningsworth, 1995; Tomlinson, 2003). Teachers' views can influence their choice of materials and their use in the classroom (Crawford, 2002). Widodo (2015) states that the impressionistic method means reaching a general summary of the contents presented in the textbook. More specifically, it concerns analyzing a textbook based on a general impression gathered from its content in terms of layout, organization, and topics presented besides visuals, etc. (AbdelWahab, 2013). However, it is claimed that such a method is insufficient, but that it can help to obtain more accurate information about the textbooks examined by integrating it with another method (AbdelWahab, 2013).

Another known method is the checklist method for textbook evaluation according to certain criteria (Çakit, 2006). It will be easier to make comparisons between different materials by using a checklist (AbdelWahab, 2013). Cunningsworth (1984) uses a checklist including yes/no, multiple-choice, and open-ended questions. Next, Cunningsworth (1995) uses merely yes/no questions in his checklist. Chambers (1997) presented eight stages under subheadings in her/ his proforma and then ranked and weighted them. McGrath (2002) and Rudby (2003), who used both open and closed

expressions, use questions under the title of general criteria. The in-depth method is another approach, which facilitates a thorough analysis of representational elements. For instance, it enables an evaluation of the design of specific units or exercises and the presentation of particular language items (AbdelWahab, 2013). According to Widodo (2015), this method addresses students' needs and attitudes in relation to learning, in addition to considering the practical aspects of teaching and learning. A retrospective assessment essentially determines the validity of a predictive assessment and ways to improve the predictive tools for future use (Ellis, 1997). However, both predictive and retrospective evaluations aim at optimizing teaching and learning environments. In this study, English 9 coursebook, approved for use over a five-year period starting from the 2022-2023 academic year by a decision of the Board of Education of the Ministry of National Education on 28.11.2022 (listed 49th in the attached list, decision number 95), was evaluated based on feedback from its users, specifically teachers and students.

Cunningsworth (1995) and Tomlinson (2003) divide the evaluation of textbooks into three categories: pre-use, in-use and post-use. Evaluations can be made pre-use, in-use, and post-use. These types of evaluations are of great importance in the research to be conducted. Early literature on the evaluation of English Language Teaching (ELT) textbooks predominantly concentrated on pre-use evaluation aimed at textbook selection. Researchers such as Cunningsworth (1984, 1995), Ur (1997), Byrd (2001), and McGrath (2002) have developed various checklists and criteria to assess the alignment of a textbook with specific purposes, such as the development of students' academic literacy. On the other hand, in pre-use evaluation, the evaluator makes impressionistic judgments about the impact of a textbook before using it (Tomlinson, 2003; Guilloteaux, 2013). More precisely, pre-use evaluation (e.g. Guilloteaux, 2013; Mashura and Tomlinson, 2013) provides an estimate of how an ELT textbook improves students' contextual language use, which contributes to students' academic improvement. Furthermore, previous pre-use assessment studies that focused merely on an overview of the contextual use of language (e.g. Mashura and Tomlinson, 2013) have failed to take into account how an ELT textbook influences students' consciousness of this connection. Post-use evaluation assesses the effectiveness of an English textbook over short or long periods using techniques like interviews and surveys (McDonough and Shaw, 1993). According to Tomlinson (2003), this stage offers additional insights into the value of the textbook and its potential for adaptation or enhancement. Post-use evaluation provides information on the outcomes achieved from the observations and assessments conducted. The data gathered through this research is analyzed using this evaluation approach.

In-use evaluation evaluates the effectiveness of an English textbook that is actively being used by examining its practical application within the classroom setting (McDonough and Shaw, 1993; Tomlinson, 2003). This means that in-use evaluation "is more objective and reliable than pre-use evaluation because it uses measurement rather than prediction" (Tomlinson, 2003, p. 24). More precisely, in-use evaluation offers insights into the actual effects of the ways which teachers use to utilize an ELT textbook on students' academic improvement. In fact, ELT textbooks may not differ significantly, but there is a significant difference in the ways of their utilization (Jakubiak & Harklau, 2010). Thus, the efficacy of a textbook relies on the teacher's role in adapting and presenting textbook content to students in the classroom, which can either enhance or hinder students' learning experiences with the textbook (Donato and McCormic, 1994). For instance, Antón (1999) examines the influence of teachers' roles on students' language acquisition by comparing and analyzing student-centered versus traditional teacher-centered language teaching environments. Antón's research concludes that teachers are essential for student success, finding that second language learners progress more effectively in a collaborative environment compared to a teacher-centered approach. This implies that teachers have a crucial role in the improvement of language learners in textbook-based classes. Additionally, Summer (2011) highlighted that evaluating the textbook during instruction can help teachers "identify overlooked areas and adjust or enhance the teaching methods to improve foreign language instruction" (p. 89). This emphasizes the significance of in-use evaluation, which explores the interaction between the teacher, student, and textbook. Therefore, when pre-use, in-use and post-use evaluation methods are considered, in-use evaluation is more important. In-use evaluation allows the opinions of students and teachers, who are the main addressees of the course material, to be obtained. Direct observation and evaluation cannot be made in pre-use and post-use evaluation. In this context, in-use evaluation was applied by referring to the user opinions of the book selected in this research.

The Purpose of the Research

The aim of this research study was to conduct a comprehensive evaluation of the 9th-grade English textbook intended for use in state schools under the Ministry of National Education from 2022 to 2027. This evaluation specifically aims to gather feedback and opinions from both teachers and students regarding the content, structure, and effectiveness of the 9th-grade English textbook in teaching and learning English at the 9th-grade level. The primary objective of the study was to evaluate the suitability and effectiveness of the 9th-grade English textbook used in state schools under the Ministry of National Education by obtaining opinions, critiques, and suggestions from both 9th-grade English teachers and students regarding the content, structure, and effect of the textbook on teaching and learning. The study applied statistical methods to quantitatively understand and interpret the collected feedback, analyzing data obtained from surveys using the SPSS. Based on the feedback received, the study intended to provide recommendations for possible improvements, changes, or revisions to the 9th-grade English textbook. In summary, the goal of this research proposal was to conduct a comprehensive evaluation of the 9th-grade English textbook by collecting feedback from teachers and students through a quantitative study.

The ultimate goal was to provide data-driven insights that informed and potentially enhanced the quality and effectiveness of textbooks used in state schools during the specified period. To achieve the goal of evaluating the 9th-grade English textbook and collecting feedback from teachers and students, several objectives were outlined. These objectives were progressive steps that contributed to the overall completion of the study. First of all, a purposeful sampling method was used to include the participants. Two crowded high schools, which would meet the participant requirements of the study, were determined. The schools are located in the city center, facilitating the access to the participating teachers and students. They also inhabit with a number of English teachers and 9th-grade students, which enabled access to the planned number of the participants for the study. As there were more than five teachers in each of the schools, five volunteer teachers from each school were included in the study, while about fifty volunteer students in each school participated in the study. Thus, ten English teachers and one hundred 9th-grade students, who were using the selected textbook at two different high schools were included the study. Efforts were made to ensure a balanced gender distribution among both the teacher and student groups. The surveys (Coursebook Questionnaire for the Students, Using the Textbook in Table 1 and Coursebook Questionnaire for the Teachers, Using the Textbook in Table 2) were later administered to the selected teachers and students. Data collection was conducted in a structured and systematic manner. The data collected were analyzed using SPSS software. The proportional values obtained from the frequency module in the SPSS program were used to interpret the feedback from teachers and students. The study also performed an independent-samples t-test to examine the differences between the ten participant teachers and one hundred students' perspectives in terms of the common categories included in the surveys for each group.

The Importance of the Research

The primary original value of this research study is that it will fill the gap in the literature concerning the textbook review of this book (*English 9*). Regarding the 9th-grade English textbook that will be used for five years starting from 2022, no studies have been found in the Dergipark, National Thesis Center, and Web of Science databases. Another factor that makes this research study original is that it involved the evaluation of the in-use phase of an already existing English textbook. Literature studies highlight the difference and value of in-use evaluation compared to pre-use and post-use evaluations, as in-use evaluation measures the impact of an already existing English textbook by considering how it is used in the classroom (McDough and Shaw, 1993; Tomlinson, 2003). Within the scope of this study, the evaluation of the English 9 textbook involved an in-use evaluation. In-use evaluation is considered more important than pre-use evaluation and post-use evaluation. Tomlinson (2003) categorizes the evaluation of textbooks into three stages: pre-use, in-use, and post-use. It notes that during pre-use evaluation, evaluators quickly scan the content and physical features of the resources. In-use evaluation can be used to assess a range of textbook features, including the texts' usability, adaptability, practicality, and the materials' potential for teaching. Post-use evaluations are more

frequent compared to pre-use and in-use evaluations. They are generally used to assess the overall impact of materials on educational frameworks. Therefore, the fact that this book, which has only been evaluated in terms of pre-use among candidate textbooks selected by field experts, was made for the first time in-use evaluation, makes this research study original and valuable.

Another important factor that makes this research study original is that it took into account the opinions of 9th-grade students using the textbook and 9th-grade English teachers in its evaluation. In-use evaluation is important because the English 9 textbook was examined by field experts according to specific criteria in the Textbook Review Committee of the Board of Education and was selected from among the candidate books based on pre-use evaluation results. This evaluation did not include the opinions of students and, in particular, the opinions of 9th-grade English teachers. Therefore, within the scope of this research, Öz (2019)'s textbook evaluation questionnaire was applied to 9th-grade students and teachers. In this study, the English 9 textbook, which has only been evaluated in terms of pre-use so far, was made in-use evaluation. The study clarified the textbook's alignment with the goals, objectives, and outcomes of the curriculum, its appropriateness for Turkish culture, its compatibility with the teaching environment, and, finally, how well it will create a healthy learning environment for the next generation, given that it will be used from 2022 to 2027. In the in-use evaluation, based on the opinions and feedback from students and teachers, the research will shed light on future studies. Thus, this study revealed the strengths, weaknesses, and areas for improvement of the English 9 textbook to be used from 2022 to 2027, contributing to the macro-level goal of quality education within the framework of sustainable development objectives. The research question for the study was: "What are the perceptions of 9th-grade English teachers and students regarding the suitability, effectiveness, and quality of the English 9 textbook, and how can this information guide the improvement of its content and teaching value?"

Method

Research Model and Design

This study aimed to evaluate the 9th-grade English 9 textbook used as teaching material in state schools under the Ministry of National Education, taking into account the viewpoints of students and teachers. Written by Nuray Bayraktar, the book was published by Erkad Yayıncılık in Ankara, Türkiye, in 2023. It was accepted as a textbook for 5 (five) years from the 2022-2023 academic year by the decision of the board dated 28.11.2022 and numbered 95 of the Ministry of National Education, Board of Education and Discipline. The package of the book is composed of one student's coursebook, one workbook, and digital supplementary materials on the EBA website, which are accessed via the QR codes on the pages of the book. The student's book covers 144 pages in total, allocating about 10 pages for each of 10 units. The book also supplies the lists of the target words unit by unit in the "Vocabulary" section at the end of the book. The "Vocabulary" section is followed by the "Irregular Verbs" part, which presents a list of the irregular verbs, which are used in the units, in alphabetical order. The book is ended with a reference list. The units of the book are thematically arranged, including various themes such as "Studying Abroad," "My Environment," and "Movies". Each unit is divided into four main subtopics, starting with receptive skill-based contents and covering the unit up with more productive skill-based contents and tasks. There are interrelated and interactive activities for reading, writing, listening, and speaking, ranging from matching, filling in blanks, answering the questions, writing brief paragraphs, preparing dialogues in pairs, and preparing posters and videos in collaboration. Each unit is concluded with a self-assessment chart for learners. The book has no additional grammar charts or other checking for understanding parts in regular intervals.

The goal of the study was to analyze the weaknesses and strengths of the English 9 textbook. In this study, both quantitative and qualitative aspects were used to gather opinions from teachers and students about the English 9 textbook. The quantitative research method was chosen because it helps in making generalizations and drawing conclusions from considerable amounts of statistical data (Rubin and Babbie, 2008). The qualitative research method was selected as it allows for a deeper analysis of

the situation. In summary, this study employed a mixed-method research design through both quantitative and qualitative data.

Research Group

This study was carried out in two high schools in Elazığ province, with the approval of the ethics committee. It involved 100 9th-grade students at the A1 level, who received four hours of English instruction per week, and 10 9th-grade English teachers at these schools. The research gathered opinions and critiques about the English 9 textbook. The study aimed to evaluate the English 9 textbook, which was used by 9th-grade students from 2022 to 2027 as approved by the Board of Education and Discipline. Feedback was collected from ten 9th-grade English teachers and one hundred 9th-grade students using the textbook evaluation questionnaire developed by Öz (2019).

Data Collection Tool and Analysis

In this study, both quantitative and qualitative data were gathered using the Textbook Evaluation Questionnaire created by Öz (2019), which has a reliability coefficient of .92. This questionnaire has two different versions: one was administered to students and the other to teachers to gather their opinions on the English 9 textbook. The Textbook Evaluation Questionnaire, developed by Öz (2019) and for which permission was obtained from Öz, was administered to both participant groups to gather opinions about the English 9 textbook. There were two similar but separate versions of the questionnaire: one for teachers and one for students. The student version of the questionnaire consists of two sections (see Table 1). The first part of the questionnaire is entitled “General Information,” and it collects responses to general questions about students’ age and gender. As for the second section, it contains 43 items that address different aspects of the textbook as follows: Skills (nine items), Target Language Culture (four items), Practical Considerations (two items), Topics (eight items), Organization and Physical Structure (five items), Activities (seven items), Grammar and Vocabulary (eight items). Participants are expected to provide their responses on a scale from 1 to 4, referring to “Strongly Disagree” to “Strongly Agree” in the second section of the questionnaire.

Similar to the student version, the questionnaire, administered to the teachers is also split into three sections (for “Textbook Evaluation Questionnaire-Instructors”, see Appendix B). The first section, “Demographic Information,” requests knowledge about the teachers’ genders and the duration of using the Textbook *English 9*. The second section, which is titled “Likert Scale Evaluation,” includes a 56-item Likert scale with response options, from 1 to 4, referring to “Strongly Disagree” to “Strongly Agree = 4”. Teachers are asked to evaluate the textbook from the same aspects as the ones, included in the questionnaire for the students in Appendix A (“Textbook Evaluation Questionnaire-Students”). The items in the questionnaire for students are in Turkish language, while they are in English in the questionnaire for teachers. Furthermore, the categories “Goals and Objectives” (four items) and “Teacher’s Manual” (nine items) are included specifically for teachers. The last section of the questionnaire for students is titled “Open-Ended Questions,” and this section provides space for teachers to express their views on the textbook’s strengths, weaknesses, and areas for improvement. It consists of four open-ended questions designed to capture teachers’ thoughts about the textbook, along with a space for additional comments (see Appendix B).

Research Ethics

The ethics committee report of this study was issued from “Firat University Social and Humanities Research Ethics Committee” dated 03/04/2024, number 23568, and decision 19, and an approval certificate from the Governor's Office, dated 06/05/2024 and number 475275.

Findings

The survey, “Textbook Evaluation Questionnaire-Students” administered to one hundred ($n=100$) 9th graders in Mehmet Koloğlu Anatolian School and Atatürk Anatolian School, including two

sections. The first section includes general information such as the participants' age and gender, while the second section comprises 42 survey questions under the headings “Content,” “Target Language Culture,” “Vocabulary and Grammar,” “Skills,” “Activities,” “Design and Physical Features,” and “Practical Considerations.” (See Appendix A) According to the survey results, 51% of the participants found the content varied, while 39% thought the topics in the book were not interesting. Additionally, 50% of the participants stated that the English book used was appropriate for their age. According to the survey, 31% of the participants believe that the types of texts in the English book (dialogues, articles, poems, etc.) are diverse. The proportion of participants who stated that the texts in the listening and reading skills sections were realistic is 45%. Furthermore, 39% of the participants indicated that the book included materials used in daily life (such as newspaper articles, brochures, etc.). Over half of the attendants, 55%, believe the book is current. On the other hand, 41% of the participants think the book is free from biases. These findings indicate that the book is generally evaluated positively in terms of content variety, being up-to-date, and presenting an unbiased approach.

In the second section of the survey, evaluations were made regarding the culture of the target language. The target culture is an essential element of learning a foreign language; therefore, foreign language books are supposed to include contents or vocabulary referring to the target culture (Dahmardeh and Amahdikhani 2025). English language books also cover cultural materials representing American and British cultures besides underlining different uses of some English terms in these two different cultural environments (Laabidi and Nfissi 2016). The study is concerned about to what extent the book represents British and American culture, revealing the students and teachers' thoughts about it. 35% of the students believe that the texts in the book do not contain elements of British culture, while 39% think they do not contain elements of American culture. However, 48% of the participants stated that the exercises in the book contain components of British culture. Regarding elements of American culture, there was a division among the participants: 36% believe that the book does not include elements of American culture, while another 36% think that these elements are present in the book. In the “Vocabulary and Grammar” section, 36% of the students indicated that the grammar topics taught in the book are suitable for their level, but 67% believe that these topics are not presented in detail. These findings reveal differing opinions on how cultural elements of the target language are incorporated into the book and highlight some perceived shortcomings in the presentation of grammar topics. Additionally, 40% of the participants think that grammar topics are not presented in a meaningful context, and 38% feel that newly learned grammar topics are not sufficiently reviewed in subsequent units. While 36% of the participants believe that the number of new words taught in the units is appropriate for their level, 54% think that the vocabulary used in the book is presented in a meaningful context. In the “Skills” section of the survey, 34% of participants indicated that the book equally emphasizes the four main language skills: reading, and writing, listening, and speaking. Additionally, 51% of the participants suggested that the language skills in the book are interconnected. These results indicate that there are differing opinions among participants regarding the integration of grammar and vocabulary teaching with language skills. 35% of the participants noted that the book emphasizes sub-skills such as identifying main ideas, listening, note-taking, and scanning for information. However, 39% feel that the book lacks a meaningful context for developing listening skills, while another 39% believe it effectively provides a meaningful context for developing reading skills. The proportion of those who think the book supply no meaningful context to develop writing skills is 36%, whereas 37% hold the same view regarding speaking skills. Regarding pronunciation development, 34% of the attendants agree that the book does not ensure a meaningful relationship. Meanwhile, 31% of the participants think that the book addresses pronunciation elements such as stress and intonation, while the same percentage of others feel these elements are not sufficiently emphasized. These findings reveal that there are varied assessments among participants concerning how well the book supports different language skills. In the “Activities” section of the survey, 36% of the students argued that the exercises in the book are appropriate for their level indicating that they can deal with them in the course. The same percentage of the learners believe that the activities, which include individual, pair, group, and whole-class tasks, are well-balanced in terms of their quantity distribution throughout each unit. 33% of the participants mentioned that the activities contribute to active participation in the lessons, while 36% suggested that the activities do not support critical thinking skills. 46% of the students think that the explanations on how to perform the activities are at a comprehensible level, and 41% find the activities

engaging. Additionally, 46% of the participants noted that the exercises support the advancement of study skills such as summarizing and using decorations. Regarding the physical appearance and layout of the book, 44% of the participants feel that the book does not appeal to their aesthetic preferences, while 46% find the book easy to follow. Concerning visuals, 36% of the participants think the visuals help them understand the content, 38% find the visuals engaging, and 33% believe the visuals are free from unnecessary details.

Lastly, 36% of the participants mentioned that the book is easily accessible. These results indicate that participants have varying opinions about the activities and visuals in the book, and that the layout of the book is generally assessed positively. The proportional values obtained from the frequency module in the SPSS program for the student textbook evaluation survey data gathered from the 100 students are demonstrated in the table below (Table 1). The items included in the questionnaire administered to the students were in Turkish language; however, they were translated into English for the publication.

The survey, “Textbook Evaluation Questionnaire-Instructors” administered to the teachers is composed of three sections. The first section includes general information such as the participants’ gender, age and the duration of their use of the book. The second section comprises a 56-item survey under the headings “Content,” “Target Language Culture,” “Vocabulary and Grammar,” “Skills,” “Activities,” “Design and Physical Features,” “Practical Considerations,” “Objectives and Goals,” and “Teacher’s Handbook.” Finally, the third section includes four open-ended questions. (See Appendix B)

In the “Content” section of the 56-item survey, 70% of the participants found the topics to be varied. 50% of the participants believe that the subjects addressed in the book are engaging for students. Meanwhile, 70% of the teachers considered the topics in the book to be suitable for the intended age group. While 50% of the participants found the diversity of text types to be insufficient, 60% of the teachers believe that the content of the textbook is realistic. 70% of the participants think that the book does not contain reliable materials, whereas 60% argue that the book is current. 50% of the participants think that the book is free from clichés. In the “Target Language Culture” section, 80% of the participants consider that the book contains elements of British culture, while 50% think that it does not include elements of American culture. 70% of the participants argue that the activities in the book include components of British culture, whereas 50% believe that the exercises do not include elements of American culture. In the “Vocabulary and Grammar” section of the survey, 70% of the teacher participants believe that the grammar topics covered are appropriate for the students’ levels. 60% of the participants argue that the grammar topics are explained clearly. 60% of the participants think that the grammar topics are thoroughly covered, while 80% believe that the grammar topics are presented in an understandable manner. 50% of the participants assert that the grammar topics are reviewed in subsequent units. 80% of the participants claim that the new vocabulary included in the units is suitable for the students’ level. 80% of the participants believe that the vocabulary is presented in a clear context, but 50% think that the vocabulary is not sufficiently reviewed in later units. In the “Skills” section, 70% of the teachers argue that the book does not highlighted equally to the four core language skills. 60% of the teachers believe that the book does not ensure the integration of different language skills. 60% of the participants claim that the book does not emphasize sub-skills. 50% of the participants think that the book ensures a clear context for the improvement of listening skills, and the same percentage believe it supplies a clear context for the advancement of reading skills. 60% of the teachers argue that the book supplies a clear context for the improvement of writing skills, while 50% of the participants think it presents a clear framework for the improvement of speaking skills. Regarding the development of pronunciation skills, 40% of the teachers agree that a clear context is provided, while 40% disagree. 70% of the participants believe that different pronunciation skills, including stress and intonation, are emphasized. In the “Activities” section of the survey, 80% of the teacher participants believe that the activities in the book are suitable for the students’ level. 60% of the teachers think that the book includes a balanced amount of group, pair, whole-class and individual activities, while 50% argue that the activities encourage active participation from students. 60% of the participants claim that the book does not support critical thinking. 80% of the participants find the explanations for the activities to be

understandable for students. 50% of the participants think the activities are not engaging for students, while 40% contend that the activities help develop skills like summarizing and using a dictionary. In the “Design and Physical Features” section, 40% of the participants argue that the physical appearance of the book does not attract students' interest, while 70% claim that the book is easy to follow. 70% of the participants believe that the visuals in the book help students understand the materials. 50% of the teachers argue that the visuals in the book are engaging for students, whereas 60% of the participants think that the images contain unnecessary details that could cause confusion among students. In the “Practical Considerations” section of the survey, 60% of the participants assert that the book is accessible, and 60% also believe that the price of the book is reasonable although it is delivered by the Ministry for free. In the “Objectives and Goals” section, 70% of the teachers believe that the objectives of the book meet the students' needs. 60% of the teachers think that the book meets the goals specified in the curriculum of the textbook. 40% of the participants agree that the book is compatible to meet the particular needs of the foundation's language program, while 40% disagree. 70% of the participants believe that the textbook materials can be completed within the allotted time for the lessons.

Finally, in the “Teacher's Handbook” section, 70% of the teachers believe that the teacher's handbook provides sufficient guidance on vocabulary teaching. 60% of the teachers think that the handbook offers adequate guidance on teaching grammar topics. 70% of the participants believe that the handbook provides detailed advice for novice teachers. 70% of the participants feel that the handbook gives useful advice for presenting new lessons. 50% of the participants think that the handbook does not provide helpful advice for reviewing previous lessons, while 50% believe it offers useful advice on how to present lessons differently. 50% of the participants consider that the handbook provides beneficial advice for integrating different language skills. 60% of the teachers argue that the handbook does not propose effective solutions to potential problems, whereas 70% believe that the handbook provides sufficient information about the cultural context in the book.

The replies given to the open-ended questions asked to the teacher participants in the third part of the survey were grouped according to their similarities, examined and evaluated observationally. In relation to the greatest strengths of the book, it is noteworthy that although 20% of the teachers stated that the book had no strengths, 40% stated that the book was appropriate for the level of the students as it progressed from easy to difficult. In addition, for 20% of the participants, the content of the textbook is compatible with the course syllabus, and for 20% of the participants, the variety of activities is seen as one of the strengths of the book. It is noteworthy that in the second question regarding the weaknesses of the book, 70% of the teachers said that the activities were below the level of the students. The teachers' suggestions to increase the effectiveness of the textbook included the change in the page layout of the book and making it more interesting at the rate of 20% and the increase in the amount of the activities, particularly listening and speaking skills activities at the rate of 20%, while 10% of the teachers argued that more space could be given, and the units could be shortened or the number of units could be reduced. Furthermore, the half of the participants suggested that the activities in the book should be made a little more difficult, should be full of various activities, and should include more up-to-date information. The research also examined whether there was a difference between the average scores of the teachers and the students in 7 different categories: “Topics,” “Target Language and Culture,” “Grammar and Vocabulary,” “Skills,” “Activities,” “Layout and Physical Makeup,” and “Practical Considerations,” included in both of the surveys for students and teachers. First of all, a category score was created for each category by taking the average of the answers to the questions specific to that category. Then, as the first step of statistical analysis, normality analysis of the data was performed to choose the correct statistical test to compare the differences between groups. In the sample of one hundred 9th-grade students and ten English teachers, teaching the book, it was accepted that the data showed a normal distribution since the skewness and kurtosis values of the scores of all categories remained between -2 and +2 (Field, 2018). In this case, it was deemed appropriate to perform an independent-samples t-test to examine the differences between the groups. Independent-samples t-test scores indicating the differences between the teachers and the students were shown in Table 1 below.

Table 1.
Independent-Samples T-Test Table for Students' and Teachers' Scores in Various Categories

Categories	Groups	N	M	SD	Levene's p	Independent-Samples T-Test			
						t	df	p	Cohen's d
A. Topics	Teachers	10	2.69	0.53	.826	0.20	108	.844	0.07
	Students	100	2.66	0.49					
B.Target-language Culture	Teachers	10	2.48	0.63	.684	0.01	108	.990	0.00
	Students	100	2.47	0.63					
C.Grammar and Vocabulary	Teachers	10	2.84	0.47	.199	2.28	108	.025	0.76
	Students	100	2.39	0.60					
D. Skills	Teachers	10	2.67	0.55	.871	2.02	108	.046	0.67
	Students	100	2.33	0.49					
E. Activities	Teachers	10	2.74	0.51	.350	1.40	108	.164	0.46
	Students	100	2.48	0.57					
F. Layout and Physical Makeup	Teachers	10	2.42	0.51	.508	0.06	108	.955	0.02
	Students	100	2.41	0.66					
G.Practical Considerations	Teachers	10	3.40	0.52	.002	3.25	19.870	.004	0.58
	Students	100	2.75	1.16					

N = Sample size, M = Mean, SD = Standard Deviation.

Seven independent sample t-tests were conducted to test whether there was a difference between students and teachers in terms of scores in seven different categories. There was no significant difference between the teachers' scores and the students' scores in the "Topics" category ($t(108) = 0.20, p = .844$). Similarly, the significant difference between the teachers' scores and the students' scores in the "Target-Language Culture" category ($t(108) = 0.01, p = .990$) was insignificant. On the other hand, in the "Grammar and Vocabulary" category, the teachers' score ($M = 2.84, SD = 0.47$) was significantly higher than the students' score ($M = 2.39, SD = 0.60$) ($t(108) = 2.28, p = .025$). If Cohen's d value is 0.20, there is a small difference between the average scores of the groups; 0.50 means there is a moderate difference, and 0.80 and above means there is a large difference (Cohen, 1988). Regarding this point, the fact that Cohen's d value is 0.76 in this research shows that the difference between the teachers' scores and the students' scores is a large difference. Furthermore, in the "Skills" category, the teachers' score ($M = 2.67, SD = 0.55$) was significantly higher than the students' score ($M = 2.33, SD = 0.49$) ($t(108) = 2.02, p = .046$). The fact that Cohen's d value is 0.67 shows that the difference between the teachers' scores and the students' scores is between medium and large. When it comes to the "Activities" and "Layout and Physical Makeup" categories, no significant difference was found in the teachers' and students' scores in each category. The difference was ($t(108) = 1.40, p = .164$) in the "Activities" category and ($t(108) = 0.06, p = .955$) in the "Layout and Physical Makeup" category. However, in the "Practical Considerations" category, the teachers' score ($M = 3.40, SD = 0.52$) was significantly higher than the students' score ($M = 2.75, SD = 1.16$) ($t(19.870) = 3.25, p = .004$). As Cohen's d value is 0.58, the difference between the teachers' scores and the students' scores is a medium-sized difference.

In summary, the findings of the t-test show that although the ten teachers and one hundred 9th-grade students' perspectives showed no significant difference about the book in the categories "Topics," "Target-Language Culture," "Activities," and "Layout and Physical Makeup," some difference was found between the teachers' and students' evaluation of "Grammar and Vocabulary," "Skills," and "Practical Considerations". The study finds out that the book falls short in meeting the expectancy of the participants while meeting them to some extent; therefore, it requires improvement.

Discussion, Conclusion and Recommendations

Considering the survey data obtained from teachers and students about the 9th-grade English book examined, *English 9*, the following conclusions were reached. *English 9* is generally suitable for the level of the students from the perspectives of both students and teachers; it does not meet the expectations of the users in some aspects. Although the opinions of teachers and students overlap in some respects, it is seen that they do not agree on issues such as the attractiveness of the topics and the integration of language skills into the book as course material. This indicates that it is appropriate to revise the topics in line with the interests of the students. Additionally, unlike the teachers, the fact that the students think that the book does not reflect British and American culture shows that the cultural context is not perceived sufficiently by the students. Indeed, language and culture are so related to each other that it seems impossible to learn a foreign language without its cultural base. The findings of the studies on some English textbooks, used in primary and secondary education in Turkey, urge the English textbooks, used in Turkey, should be improved in terms of language-cultural relation in content (Alptekin, 1993; Kırkgöz and Agcam, 2011; Özeş, 2012). In this regard, the cultural contexts of the book *English 9* should be presented at a more effective level in the book. In addition, unlike students, teachers stated that the four language skills are not distributed evenly in the book, revealing that teachers should make language skills more relevant in the teaching process. Again, the fact that teachers and students do not agree on the diversity of activities shows that the exercises in the book should be revised to attract the attention of students. As a result, although the general structure and content of the book are appropriate for the level of the participant students, it has some shortcomings.

Most of the participant teachers believe that the book reflects British culture; however, half of the teachers think that the book does not reflect American culture. It has been concluded that the exercises in the book reflect British culture but do not reflect American culture. In addition to this, students agree that the book neither reflects British culture nor American culture. Similarly, students are undecided about whether the exercises in the book reflect British culture while agreeing that they do not reflect American culture. As indicated in the study by López-Medina (2016), cultural relevance is in the foreground in the Content and Language Integrated Learning, so content, communication, cognition should be integrated with the culture of the target language. Moreover, Dahmardeh and Amahdikhani (2025) also emphasize the significance of cultural representation in English language textbooks in their study. Furthermore, as argued by Çakır (2021) in her evaluation of an English textbook used in Turkey, textbooks in Turkey should be rich in providing Turkish students with more native accents of English (p. 69). In this regard, thus, it is recommended that the book content be enriched with more British and American cultural elements by distinguishing between them at necessary points. Grammar and vocabulary are essential language contents of a textbook. The majority of participants argue that the grammar topics presented in the book are suitable for the students' level, clearly presented, comprehensively covered, and provided within an understandable context. However, while students find the grammar topics in the book appropriate for their level, they believe that these topics are not clearly understood, not presented in a detailed manner, and are not situated within a meaningful context. Although most teachers believe that the grammar topics are sufficiently revisited in subsequent units, students feel that they are not adequately reinforced. Teachers assert that the vocabulary promoted in each unit is appropriate for the students' level and is provided within an understandable context. However, it is argued that this vocabulary is not sufficiently revisited in later units. Similarly, students maintain that the vocabulary introduced in each unit is convenient for their level and is presented within an understandable context but argue that the vocabulary is not adequately revisited in subsequent units. In their research, Laabidi and Nfissi (2016) and Zhang (2017) reveal that a language textbook necessarily is supposed to excel in vocabulary grading and grammar presentation. In this regard, the book *English 9* should be improved more in grading vocabulary and grammar structures to foster students' comprehension.

The majority of the teachers believe that the book *English 9* does not give equal emphasis to the four core language skills, does not support the integration of different language skills, and does not draw attention to sub-skills. In contrast, students believe the opposite, arguing that the book equally emphasizes the four core language skills, supports the integration of different language skills, and

highlights sub-skills. While most teachers assert that the book presents the four core language skills—listening, reading, speaking, and writing—within a clear context, students think that only reading skills are provided within a clear context, while the remaining skills lack this context. Regarding the development of pronunciation skills, participants were evenly divided on whether a clear context is provided. The majority of participants agree that the book emphasizes pronunciation skills such as intonation and stress. However, students argue that the book does not provide a clear context for the development of pronunciation skills and does not emphasize pronunciation skills such as intonation and stress. It is clear from the teachers' and students' perspectives that reading skill outweighs the other language skills throughout the book. Al-Naser and Khataybeh (2024) reveal the importance of the reading passages in textbooks in conforming to the international standards or the proficiency levels of high school students. Nevertheless, as underlined by Rashid and Kehtarfard (2014) and Shahmohammadi (2018), language skills are significant components of a textbook that teaches a foreign language, so they should be included as integrated with each other. In this context, the book should be improved in integrating particularly pronunciation skills with the other language skills. Besides the integrated language skills, activities also have significance for textbooks in engaging learners in the use of skills because various activities enable them to “practice and extend their language skills” (Nazim, 2021, p. 1021), and they can work well with methodologies in ELT (Harmer, 2007, p. 23; Ayu and Inderawati, 2018). Concerning the perspectives of the user teachers and students in this study, the book *English 9* is appreciated in terms of its activities. The majority of the teachers argue that the exercises in the book are appropriate for the students' level and that there is an equal balance in the distribution of activities involving individual, pair, group, and whole-class work. Similarly, students also believe that the exercises are suitable for their level and that there is an equitable balance in the distribution of pair, whole-class, group, and individual activities. Both teachers and students claim that the activities support active student participation, but they do not support critical thinking. Teachers think that the instructions for the exercises in the book are clear, but the exercises themselves do not engage students' interest. In contrast, students argue that the instructions for the exercises are clear and that the exercises are engaging. Both participating teachers and students maintain that the exercises help the advancement of skills such as summarizing and using the dictionary.

The teachers and students argue that the cover of the book is not engaging; however, it is structured in a manner that is simple to follow. Teachers believe that the visuals in the book help students understand the material and are engaging for them; however, they also think the visuals contain unnecessary details that could distract students. In contrast, students assert that the visuals in the book help them understand the material, are engaging, and do not include extraneous details that could distract them. Considering the visual aspect of language textbooks as one of the significant factors determining their pedagogical value (Karimnia and Jafari, 2017), the visuals in the book *English 9* should be revised and improved to be more attractive to learners. The teachers who participated in the study believe that the teacher's manual provides sufficient guidance for teaching vocabulary and grammar. It is argued that the teacher's manual is easy to follow, particularly for novice teachers. The teachers assert that the manual offers useful advice for teaching new lessons but is not helpful for reviewing previous lessons. It is concluded that the teacher's manual is beneficial for providing teachers with different ways to present lessons. The majority of teachers think that the manual contains helpful recommendations for integrating various language skills. Participants argue that the teacher's manual does not offer effective solutions to potential problems but does provide sufficient information about the cultural context presented in the textbook. Therefore, as suggested by Dülger (2016, p.10) about coursebooks, *English 9* also needs to be introduced to English teachers who are target users of the book by training them on how, when or why to use this book. Furthermore, the teachers acknowledge that the objectives of the book address the students' needs. It is asserted that the book fulfills the objectives outlined in the curriculum. The proposition that the language program within the institution can be adapted to meet specific needs received an equal number of approvals and rejections from the participants. As argued by Tok (2010), who evaluates another English textbook, taught in Turkish primary schools from teachers' perspectives, a language textbook needs to align with learning objectives. Thus, the positive aspect of the book *English 9* in this term should be supported with its teacher's manual, which required improvement to guide teachers in reviewing previous language structures much more.

As a result, although the 9th-grade textbook has potential to align with the learning objectives in its different aspects, it fails to meet learners' and teachers' needs in some aspects, and it requires significant improvements to be a more effective teaching tool. Therefore, it is recommended that these user opinions be taken into account during the review continuum of the book to contribute to the students' learning processes.

Contribution Rate of Researchers

The first and second authors contributed to the study at the rate of 25% and the third author at the rate of 50%.

Conflict of Interest

There is no conflict of interest in this article.

* This paper was produced from the project numbered 1919B012320631, which was awarded support under the 2023 2nd term of the TÜBİTAK 2209-A University Students Research Projects Support Program. The authors thank TÜBİTAK for its support in the study.

References

- AbdelWahab, M. M. (2013). Developing an English language textbook evaluative checklist. *IOSR Journal of Research & Method in Education*, 1(3), 55-70. Retrieved from <https://www.iosrjournals.org/iosr-jrme/papers/Vol-1%20Issue-3/I0135570.pdf> on 25.08.2024
- Al-Naser, D. And Khataybeh, A. (2024). Readability of Jordan High Note textbooks for 9th and 11th graders for the academic year 2024/2025. *Pakistan Journal of Life and Social Sciences*, 22(2), 22937-22950. <https://doi.org/10.57239/PJLSS-2024-22.2.001631>
- Ayu, M. and Inderawati, R. (2018). EFL textbook evaluation: The analysis of tasks presented in English textbook. *Technosastik*, 16(1), 21-25.
- Bruton, A. (1997). In what ways do we want EFL coursebooks to differ? *System*, 25(2), 275-284. [https://doi.org/10.1016/S0346-251X\(97\)00014-6](https://doi.org/10.1016/S0346-251X(97)00014-6)
- Cohen, J. (1988). *Statistical Power Analysis for the Behavioral Sciences* (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- Crawford, J. (2002). The Role of Materials in the Language Classroom: Finding the Balance. In J. C. Richards and W. A. Renandya (Eds.), *Methodology in Language Teaching: An Anthology of Current Practice* (p. 80-91). Cambridge, England: Cambridge University Press. <http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511667190.013>
- Cunningsworth, A. (1995). *Choosing Your Course Book*. Moscow: Heinemann.
- Çakır, E. C. (2021). An evaluation of the *Upswing English* textbook from the sociolinguistic perspective. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 63-75. <https://doi.org/10.25272/j.2149-8385.2021.7.1.06>
- Çakit, I. (2006). Evaluation of the EFL textbook “*New bridge to success 3*” from the perspectives of students and teachers. Unpublished MA Thesis. Middle East Technical University, Ankara, Turkey. Retrieved from <https://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12607694/index.pdf> on 20.03.2024.
- Dahmardeh, M. and Amahdikhani, A. (2025). Cultural representation in English language textbooks: A comparative study of local and international editions. *International Journal of Language Studies*, 19(1), 53-76. <https://doi.org/10.5281/zenodo.14524871>
- Donato, R. and McCormic, D. (1994). A sociocultural perspective on language learning strategies: The role of mediation. *Modern Language Journal*, 78, 454-464. <https://www.jstor.org/stable/328584>
- Dülger, O. (2016). Evaluation of Efl coursebooks taught in Turkey based on teacher' views. *Journal of Advances in English Language Teaching*, 4(1), 1-11. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/230051348.pdf> on 25.05.2024.
- Field, A. (2018). *Discovering Statistics Using IBM SPSS Statistics: North American Edition*. University of Sussex, Sage Publications.

- Gholami, R., Noordin, N. and Galea, S. (2017). A thorough scrutiny of ELT textbook evaluations: A review inquiry. *International Journal of Education & Literacy Studies*, 5(3), 82-91. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1154016.pdf> on 12.04.2024.
- Harmer, J. (2007). *How to Teach English*. London & New York: Longman Inc.
- Jakubiak, C. and Harklau, L. (2010). Designing materials for community-based adult ESL programs. In N. Harwood (Ed.), *English Language Teaching Materials: Theory & Practice* (p. 395-418). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Karimnia, A. and Jafari, F. M. (2017). Critical ESP textbook evaluation: The case of visual arts textbook. *Sustainable Multilingualism*, 11(1), 219-236. <http://dx.doi.org/10.1515/sm-2017-0020>
- Kirkgöz, Y. and Avcı, R. (2011). Exploring culture in locally published English textbooks for primary education in Turkey. *CEPS Journal* 1(1), 153-167. <http://dx.doi.org/10.25656/01:6537>
- Laabidi, H., & Nfissi, A. (2016). Fundamental criteria for effective textbook evaluation. *EFL Journal*, 1(2), 141–159. <https://doi.org/10.21462/eflj.v1i2.13>
- López-Medina, B. (2016). Developing a CLIL textbook evaluation checklist. *LACLIL*, 9(1), 159–173. <https://doi.org/10.5294/laclil.2016.9.1.7>
- McDonough, J. and Shaw, C. (1993). *Materials and methods in ELT: A teacher's guide*. Oxford: Blackwell Publishing.
- McGrath, I. (2002). Teachers' and learners' images for course books. *ELT Journal*, 60(2), 171- 180. Retrieved from <https://qou.edu/ar/sciResearch/pdf/eLearningResearchs/teachersLearners.pdf> on 30.06.2024.
- Nazim, M. (2021). Textbook evaluation: A case study of Cutting Edge. *Journal of Language Teaching and Research*, 12(6), 1021-1033, <https://doi.org/10.17507/jltr.1206.18>
- Öz, Ö. (2019). *A post-use evaluation of an EFL coursebook from the perspectives of preparatory school students and instructors: A mixed methods study*. Master's Thesis, Middle East Technical University, Ankara. Retrieved from <https://etd.lib.metu.edu.tr/upload/12623389/index.pdf> on 10.02.2024.
- Özeş, D. (2012). *Textbook evaluation in foreign language teaching: Spot on, Grade 8 from students' and teachers' perspectives*. Master's Thesis, Uludağ University, Bursa. <https://124.im/Efz3Ws>
- Rashid, N., & Kehratfard, R. (2014). A needs analysis approach to the evaluation of Iranian third-grade high school English textbook. *Sage Open*, 4(3), 1-9.
- Rezaeian, M. and Zamanian, M. (2015). Textbook evaluation: elt teachers' perspectives on learning to read English for pre-university students. *International Journal of Research Studies in Language Learning*, 4(2), 105-118. Retrieved from https://consortiacademia.org/wp-content/uploads/IJRSLL/IJRSLL_v4i2/891-3331-1-PB.pdf on 12.03.2024.
- Richards, J. C and Renandya, W. A. (2002). *Methodology in Language Teaching: An Anthology of Current Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Shahmohammadi, S. (2018). Textbook evaluation: Looking at prospect series through teachers' perspective. *Research in English Language Pedagogy*, 6(2), 182-204. Retrieved from <http://10.30486/relp.2018.542578> on 18.04.2024.
- Tok, H. (2010). TEFL textbook evaluation: From teachers' perspectives. *Educational Research and Review*, 5(9), 508–517. Retrieved from <http://www.academicjournals.org/ERR2> on 10.07.2024.
- Tomlinson, B. (2001). Materials Development. In R. Carter and D. Nunan (Eds.), *The Cambridge Guide to Teaching. English to Speakers of Other Languages*, (p. 66-71). Cambridge: Cambridge University Press.
- Tomlinson, B. (2003). *Developing Materials for Language Teaching*. London: Cromwell Press.
- Ur, P. (1997). *A Course in Language Teaching. Practice and Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Widodo, H. P. (2015). Textbook Analysis on College Academic Writing. *TEFLIN Journal*, 18(2), 109-122. <https://doi.org/10.15639/teflinjournal.v18i2/109-122>.
- Zhang, X. (2017). Critical review of literature on English language teaching textbook evaluation: What systemic functional linguistics can offer. *Journal of Language and Cultural Education*, 5(1), 78-102. Retrieved from <http://10.1515/jolace-2017-0005> on 06.05.2024.

Genişletilmiş Özet

Bu araştırma çalışmasının amacı, 2022-2027 yılları arasında Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarında kullanılması uygun görülen 9. sınıf İngilizce ders kitabının kapsamlı bir değerlendirmesini yapmaktır. Bu değerlendirme, özellikle hem öğretmenlerden hem de öğrencilerden 9. sınıf İngilizce ders kitabının 9. sınıf düzeyinde İngilizce öğretimi ve öğreniminde içeriği, yapısı ve etkililiğine ilişkin geri bildirim ve görüş almayı amaçlamaktadır.

Giriş

Yabancı dil eğitiminde bu kadar önemli bir yere sahip olan ders kitaplarının elbette seçilirken belli bir değerlendirme ve incelemeye tabi tutulması gerekmektedir. Bu bakımdan literatürde bu kadar önem verilen İngilizce ders kitaplarının sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesi öğrenci ve öğretmenler açısından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle bu araştırma çalışmasının konusu, henüz üzerinde çalışma yapılmayan ve Millî Eğitim Bakanlığına bağlı devlet okullarında 9. sınıf İngilizce derslerinde yeni kullanılmaya başlanan (2022-2020 yılından itibaren) İngilizce 9 ders kitabının değerlendirilmesidir. 2023 eğitim öğretim yılı ve 2027 yılı sonuna kadar kullanılacaktır. İngilizce öğretimi için tüm öğretmenlere, öğrencilere ve öğrenme ortamlarına uygun mükemmel bir ders kitabı yoktur. Güncellenebilir bir müfredatın yanı sıra, hedef öğrenci kitesinin değişen ihtiyaçları ve ilgileri ile öğretmen ve öğrencilerin ders materyali olarak ders kitabından beklentileri zaman zaman sosyal, kültürel ve ekonomik durumlara bağlı olarak değişebilmektedir. Bu nedenle literatürde uygun kriterlerin belirlenmesi ve optimum düzeyde kullanılacak ders kitabının seçilmesini amaçlayan çeşitli değerlendirme yöntemleri bulunmaktadır. Kullanım öncesi, kullanım içi ve kullanım sonrası değerlendirme yöntemleri dikkate alındığında kullanım sırasında değerlendirme daha da önem kazanmaktadır. Kullanımda değerlendirme, ders materyalinin asıl muhatabı olan öğrenci ve öğretmenlerin görüşlerinin alınmasına olanak sağlar. Kullanım öncesi ve kullanım sonrası değerlendirmede doğrudan gözlem ve değerlendirme yapılamaz. Bu bağlamda araştırmada seçilen kitabın kullanıcı görüşlerine başvurularak kullanım değerlendirmesi yapılmıştır.

Yöntem

Bu çalışmada Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı devlet okullarında ders materyali olarak kullanılan 9. sınıf İngilizce 9 ders kitabının öğrenci ve öğretmen görüşleri dikkate alınarak değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Amaç İngilizce 9 ders kitabının güçlü ve zayıf yönlerini analiz etmektir. Bu çalışmada İngilizce 9 ders kitabı hakkında öğretmen ve öğrencilerin görüşlerini almak için hem niceliksel hem de niteliksel yönlerden yararlanılmıştır. Nicel araştırma yöntemi, önemli miktarda istatistiksel veriden genellemeler yapılmasına ve sonuç çıkarılmasına yardımcı olduğu için seçilmiştir (Rubin ve Babbie, 2008). Nitel araştırma yöntemi, durumun daha derinlemesine analiz edilmesine olanak sağladığı için seçilmiştir. Özetle, bu çalışma hem nicel hem de nitel verilerin toplanması yoluyla karma yöntemli bir araştırma tasarımı kullanmıştır.

Bu çalışma, etik kurul onayı alınarak Elazığ ilindeki Mehmet Koloğlu Anadolu Lisesi ve Atatürk Anadolu Lisesi'nde gerçekleştirilmiştir. Haftada 4 saat İngilizce eğitimi alan A1 düzeyindeki 100 9. sınıf öğrencisini ve bu okullarda 10 9. sınıf İngilizce öğretmenini içeriyordu. Araştırmada İngilizce 9 ders kitabına ilişkin görüş ve eleştiriler toplandı. Çalışmada Talim ve Terbiye Kurulu tarafından onaylanan ve 2022-2027 yılları arasında 9. sınıf öğrencilerinin kullandığı İngilizce 9 ders kitabının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Öz (2019) tarafından geliştirilen ders kitabı değerlendirme anketi kullanılarak 10 9. sınıf İngilizce öğretmeni ve 100 9. sınıf öğrencisinden geri bildirim toplanmıştır. SPSS programı kullanılarak bu verilerin hem yüzdeler oranları hesaplanmış hem de öğretmen ve öğrencilere ortak sorulan sorulara verilen cevaplar arasındaki farklılıkları ortaya çıkarmak için bağımsız t-test uygulanmıştır.

Çalışmada Öz (2019) tarafından oluşturulan ve güvenilirlik katsayısı .92 olan Ders Kitabı Değerlendirme Anketi kullanılarak hem nicel hem de nitel veriler toplanmıştır. Bu anketin iki farklı

versiyonu bulunmaktadır: Biri öğrencilere, diğeri ise öğretmenlere İngilizce 9 ders kitabı hakkındaki görüşlerini almak amacıyla uygulanmıştır. Öz (2019) tarafından geliştirilen ve Öz'den izin alınan Ders Kitabı Değerlendirme Anketi her iki katılımcı gruba İngilizce 9 ders kitabı hakkında görüş almak amacıyla uygulanmıştır. Anketin benzer fakat farklı biri öğretmenler için, diğeri öğrenciler için olmak üzere iki versiyonu kullanılmıştır. Öğrencilere uygulanan versiyon üç bölümden oluşmaktadır: öğrencilerin şube ve cinsiyet gibi temel bilgilerinin alındığı “Genel Bilgiler” bölümü, “İçerik”, “Hedef Dil Kültürü”, “Kelime Bilgisi ve Dilbilgisi”, “Beceriler”, “Etkinlikler”, “Tasarım ve Fiziksel Özellikler” alt başlıklarından oluşan 43 maddelik ikinci kısım bulunmaktadır. Öğretmenlere uygulanan anket ise üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcıların yaşı, cinsiyeti, kitabı kullanma süreleri gibi genel bilgiler yer almaktadır. İkinci bölüm “İçerik”, “Hedef Dil Kültürü”, “Kelime Bilgisi ve Dilbilgisi”, “Beceriler”, “Etkinlikler”, “Tasarım ve Fiziksel Özellikler”, “Pratik Hususlar”, “Hedefler” ve “Öğretmen El Kitabı” başlıkları altında 56 maddelik bir anketten oluşmaktadır. Son olarak üçüncü bölümde dört adet açık uçlu soru yer almaktadır. Bu sorular öğretmenlere ders kitabının güçlü, zayıf yönleri ve geliştirilmesi gereken yönlerine ilişkin görüşlerini ifade etme olanağı sağlamak için tasarlanmış sorulardan oluşmaktadır. Bu sorular katılımcılara göre kitabın en güçlü ve en zayıf yönleriyle ilgili düşüncelerini ortaya çıkarmak ve kitabın etkililiğinin artırılma ile ilgili görüş ve önerilerini almaya yöneliktir.

Bulgular

Kitapla ilgili öğretmen ve öğrencilerden elde edilen anket verileri dikkate alındığında özet olarak şu bulgulara ulaşılmıştır: Öğretmenlerin çoğu kitaptaki konu çeşitliliğini yeterli bulmuş ve konuların öğrencilerin ilgisini çekeceğini savunmuştur. Benzer şekilde öğrenciler de konu çeşitliliğini yeterli bulmuş ancak ilgi çekici bulmamışlardır. Ayrıca öğretmenlerin çoğunluğu kitabın öğrencilerin yaşına uygun olduğunu desteklemiş, öğrenciler de bu görüşü paylaşmışlardır. Katılımcılar kitabın metin türlerinde yeterli çeşitliliğin kullanılmadığını düşünse de öğrenciler bunun tersini düşünmüş ve metin türlerini yeterli bulmuşlardır. Çoğu katılımcı kullanılan materyallerin güvenilir olmadığı konusunda hemfikir olsa da öğrenciler bunların güvenilir olduğunu savundu. Hem katılımcı öğretmenler hem de öğrencilerin çoğu kitabın güncel ve klişelerden uzak olduğunu konusunda hemfikirdi.

Öğretmenlerin çoğunluğu kitabın İngiliz kültürünü yansıttığına inanıyor; ancak öğretmenlerin yarısı kitabın Amerikan kültürünü yansıtmadığını düşünmektedir. Kitaptaki alıştırmaların İngiliz kültürünü yansıttığı ancak Amerikan kültürünü yansıtmadığı sonucuna varılmıştır. Ayrıca öğrenciler kitabın ne İngiliz kültürünü ne de Amerikan kültürünü yansıtmadığı konusunda hemfikirdirler. Benzer şekilde öğrenciler kitaptaki alıştırmaların İngiliz kültürünü yansıtıp yansıtmadığı konusunda kararsızken, Amerikan kültürünü yansıtmadığını kabul etmektedirler.

Sonuçlar, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırma çalışmasının bulguları, incelenen 9. sınıf İngilizce kitabının genel olarak öğrencilerin seviyesine uygun olmasına rağmen bazı yönlerden kullanıcıların beklentilerini karşılamadığını göstermektedir. Öğretmen ve öğrencilerin görüşleri bazı açılardan örtüşse de konuların çekiciliği, dil becerilerinin ders materyali olarak kitaba entegre edilmesi gibi konularda fikir birliğine varamadıkları görülmektedir. Bu durum konuların öğrencilerin ilgileri doğrultusunda revize edilmesinin uygun olduğunu göstermektedir. Ayrıca öğrencilerin öğretmenlerden farklı olarak kitabın İngiliz ve Amerikan kültürünü yansıtmadığını düşünmesi, kültürel bağlamın öğrenciler tarafından yeterince algılanmadığını, dolayısıyla kültürel bağlamın derste daha etkili bir düzeyde sunulması gerektiğini göstermektedir. Ayrıca öğretmenler, öğrencilerden farklı olarak dört dil becerisinin kitapta eşit şekilde dağılmadığını belirterek, öğretmenlerin dil becerilerini öğretim sürecinde daha uygun hale getirmeleri gerektiğini ortaya koydu. Yine öğretmen ve öğrencilerin etkinlik çeşitliliği konusunda fikir birliğine varamamaları kitaptaki alıştırmaların öğrencilerin ilgisini çekecek şekilde revize edilmesi gerektiğini göstermektedir. Sonuç olarak kitabın genel yapısı ve içeriği öğrencilerin seviyesine uygun olsa da bazı eksiklikleri bulunmaktadır. Bu nedenle öğrencilerin öğrenme süreçlerine katkı sağlamak amacıyla kitabın inceleme sürecinde bu kullanıcı görüşlerinin dikkate alınması önerilmektedir.

Appendix A.

Textbook Evaluation Questionnaire-Students¹

PART 1: Please answer the questions below.

Your School: _____

Your Section: _____

Your Gender: Male

Female

PART 2: Please choose one of the options “1-Strongly Disagree, 2-Disagree, 3-Agree, 4-Strongly Agree” for each of the questions below.

	Strongly Disagree	Disagree	Agree	Strongly Agree
A. Topics				
1. The coursebook is sufficient in terms of the variety of its topics.	☐	☐	☐	☐
2. The topics of the coursebook are interesting.	☐	☐	☐	☐
3. The topics of the coursebook are appropriate for our age.	☐	☐	☐	☐
4. The text types in the coursebook are various (e.g., essays, dialogues, poetry, folk tales and drama).	☐	☐	☐	☐
5. The coursebook is factually accurate in terms of its content.	☐	☐	☐	☐
6. There are authentic materials in the coursebook (e.g., leaflets and news reports).	☐	☐	☐	☐
7. The coursebook is up-to-date.	☐	☐	☐	☐
8. The coursebook is not prejudiced (e.g., racially, sexually, and culturally).	☐	☐	☐	☐
B. Target-language Culture				
9. British culture is incorporated into the coursebook.	☐	☐	☐	☐
10. American culture is incorporate into the coursebook	☐	☐	☐	☐
11. British culture is incorporated into the exercises incorporated into the coursebook.	☐	☐	☐	☐
12. American culture is incorporated into the exercises incorporated into the coursebook.	☐	☐	☐	☐
C. Grammar and Vocabulary				
13. The coursebook includes grammar points which are suitable for our level.	☐	☐	☐	☐
14. The grammar points are introduced in a clear way.	☐	☐	☐	☐
15. The grammar points are thoroughly introduced.	☐	☐	☐	☐
16. The coursebook presents grammar points in a meaningful context.	☐	☐	☐	☐
17. The coursebook recycles new grammar points enough in the following units.	☐	☐	☐	☐
18. The number of new words taught in every unit is suitable for our level.	☐	☐	☐	☐
19. The coursebook introduces vocabulary items in a meaningful context.	☐	☐	☐	☐
20. The coursebook reminds new vocabulary necessarily in the following units.	☐	☐	☐	☐
D. Skills				
21. Each of the four language skills (speaking, listening, reading, and writing) is equally emphasized.	☐	☐	☐	☐
22. Four language skills (reading, writing, listening, and speaking) are integrated into the coursebook.	☐	☐	☐	☐
23. Some sub-skills are focused on throughout the coursebook (e.g., listening for skimming, note-taking, and gist).	☐	☐	☐	☐
24. The coursebook provides the development of listening skills in a meaningful context.	☐	☐	☐	☐

¹ The original version of this questionnaire is in Turkish. The content was translated into English as the language of this publication is English.

25. The coursebook provides the development of reading skills in a meaningful context.	☐	☐	☐	☐
26. The coursebook provides the development of writing skills in a meaningful context.	☐	☐	☐	☐
27. The coursebook provides the development of speaking skills in a meaningful context.	☐	☐	☐	☐
28. The coursebook provides the development of pronunciation skills in a meaningful context.	☐	☐	☐	☐
29. Various aspects of pronunciation skills such as intonation and stress are emphasized in the coursebook.	☐	☐	☐	☐

E. Activities

30. The activities of the coursebook are suitable for our level.	☐	☐	☐	☐
31. Pair, individual, whole-class and group activities are in balance in the coursebook.	☐	☐	☐	☐
32. The activities in the coursebook promotes our active participation in class.	☐	☐	☐	☐
33. The activities improve critical thinking skills (e.g., evaluation, synthesis, interpretation, and analysis skills).	☐	☐	☐	☐
34. It is easy to understand the instructions of the activities.	☐	☐	☐	☐
35. The activities in the coursebook draw attention.	☐	☐	☐	☐
36. The activities improves study skills, such as looking up words in the dictionary and outlining.	☐	☐	☐	☐

F. Layout and Physical Makeup

37. The front cover of the coursebook is attractive.	☐	☐	☐	☐
38. The organization of the coursebook facilitates to follow.	☐	☐	☐	☐
39. The illustrations (e.g., pictures, diagrams, and maps) in the coursebook are helpful.	☐	☐	☐	☐
40. The illustrations in the coursebook are interesting.	☐	☐	☐	☐
41. The illustrations are not confusing.	☐	☐	☐	☐

G. Practical Considerations

42. It is easy to access the coursebook.	☐	☐	☐	☐
--	--------------------------	--------------------------	--------------------------	--------------------------

Appendix B.

Coursebook Questionnaire (for Teachers)

PART 1: Please answer the questions below.

The High School You are Working at:..... Your Gender: Male Female

Duration of Using the Textbook *English 9*: .....

(how many years or semesters you have used the book in your English class)

PART 2: Please indicate how much you agree with each of statements (“1-Strongly Disagree, 2-Disagree, 3-Agree, 4-Strongly Agree”)

	Strongly Disagree	Disagree	Agree	Strongly Agree
A. Topics				
1. There is a sufficient variety of topics in the coursebook.	☐	☐	☐	☐
2. The topics covered in the coursebook are interesting to the students.	☐	☐	☐	☐
3. The topics covered in the coursebook are suitable for the age group.	☐	☐	☐	☐
4. The coursebook contains a sufficient variety of text types (e.g., dialogues, essays, poetry, drama, and folk tales).	☐	☐	☐	☐
5. The content of the coursebook is factually accurate.	☐	☐	☐	☐
6. The coursebook contains authentic materials (e.g., news reports and leaflets).	☐	☐	☐	☐
7. The coursebook material is up-to-date.	☐	☐	☐	☐

8. The coursebook is free of stereotypes (e.g., racial, sexual, and cultural).

B. Target-language Culture

9. The texts incorporate elements of British culture.

10. The texts incorporate elements of American culture.

11. The exercises incorporate elements of British culture.

12. The exercises incorporate elements of American culture.

C. Grammar and Vocabulary

13. The grammar points introduced in the coursebook are appropriate to the level of the students.

14. The grammar points are presented clearly.

15. The grammar points are presented thoroughly.

16. The grammar points are introduced in a meaningful context.

17. New grammar points are recycled adequately in the subsequent units.

18. The number of new words introduced in each unit is appropriate to the level of the students.

19. The vocabulary items are introduced in a meaningful context.

20. New vocabulary is recycled adequately in the subsequent units.

D. Skills

21. The coursebook places equal emphasis on the four language skills (speaking, listening, reading, and writing).

22. The coursebook promotes the integration of different language skills (e.g., reading-writing and listening- speaking).

23. The coursebook pays attention to sub-skills (e.g., listening for gist, note-taking, and skimming for information).

24. The coursebook provides a meaningful context for the development of listening skills.

25. The coursebook provides a meaningful context for the development of reading skills.

26. The coursebook provides a meaningful context for the development of writing skills.

27. The coursebook provides a meaningful context for the development of speaking skills.

28. The coursebook provides a meaningful context for the development of pronunciation skills.

29. The coursebook emphasizes different aspects of pronunciation skills such as stress and intonation.

E. Activities

30. The activities in the coursebook are appropriate to the level of the students.

31. There is an adequate balance of individual, pair, group, and whole-class activities.

32. The activities encourage the students to participate actively in class.

33. The activities promote critical thinking skills (e.g., interpretation, analysis, synthesis, and evaluation skills).

34. The instructions to the activities are clear to the students.

35. The activities in the coursebook are interesting to the students.

36. The activities facilitate the development of study skills, such as outlining and looking up words in the dictionary.

37. The physical appearance of the coursebook is attractive to the students.

38. The coursebook is organized in a way that is easy to follow.

39. The illustrations (e.g., pictures, diagrams, and maps) assist the students in understanding the material in the coursebook.

40. The illustrations in the coursebook are interesting to the students.

41. The illustrations are free of unnecessary details that may confuse the students.

G. Practical Considerations

42. The coursebook is easily accessible.
43. The price of the coursebook is reasonable.

H. Aims and Objectives

44. The aims of the coursebook correspond to the needs of the students.
45. The aims of the coursebook correspond to the objectives stated in the course syllabus.
46. The coursebook can be adapted to meet the particular needs of the language program in our institution.
47. The coursebook material can be covered in the time allotted for the course.

I. The Teacher's Manual

48. The manual provides enough guidance for me on the teaching of vocabulary items.
49. The manual provides enough guidance for me on the teaching of grammar points.
50. The manual offers detailed advice for novice teachers to follow.
51. The manual provides useful suggestions to help me introduce new lessons.
52. The manual provides useful suggestions to help me review old lessons.
53. The manual gives useful advice on how to present the lessons in different ways.
54. The manual provides useful suggestions for the integration of different language skills.
55. The manual offers effective solutions to potential problems (e.g., grammatical, lexical, and phonological).
56. The manual provides sufficient information on cultural content presented in the coursebook.

PART 3. Please answer the questions in this part.

1. "In your opinion, what are the major strengths of the coursebook? Please write about at least three strengths."
2. "In your opinion, what are the major weaknesses of the coursebook? Please write about at least three weaknesses."
3. "What are your suggestions to increase the effectiveness of the coursebook? Please offer at least three suggestions."
4. "If you have any further comments, recommendations, or feedback concerning the coursebook, please specify below."

Müzik Kültürümüzün Kayıt Altına Alınmasında Dergiler “Milli Folklor Dergisi”

Çağhan ADAR
Afyon Kocatepe Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı
cadar@aku.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-6096-9054

Safiye YAĞCI
Afyon Kocatepe Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı
gundoner@aku.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-3830-0802

Menduh Erman SAYDAM
Afyon Kocatepe Üniversitesi, Devlet Konservatuvarı
m.erman.saydam@outlook.com
ORCID ID: 0000-0002-2365-3325

Derleme	DOI: 10.31592/aeusbed.1447889
Geliş Tarihi: 06.03.2024	Kabul Tarihi: 20.01.2025

Atıf Bilgisi

Adar, Ç., Yağcı, S. ve Saydam, M. E. (2025). Müzik kültürümüzün kayıt altına alınmasında dergiler “Milli Folklor Dergisi”. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 129-148.

ÖZ

Müzik kültürü toplumların müzikal geçmişleri ve gelenekleri ile oluşturulmuş melodik, ritmik, güfte (söz) ve bunun gibi pek çok kültürel etkenin birikimi ile oluşmuş bir kültür alanıdır. Türk müzik kültürü, Türklerin var olduğu günden başlayarak günümüze kadar varlığını sürdürmektedir. İslam öncesi dönemde Hun, Uygur ve Göktürk Devletleri ile başlayan bu kültür Osmanlı İmparatorluğu döneminde en verimli dönemlerini yaşamış ve müziğimizin en verimli dönemi olmuştur. Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet döneminde müzik ve kültürel alanda yapılan çalışmalar kayıt altına alınmış, Osmanlı'nın son dönemleri ve Cumhuriyet ile birlikte birçok yazılı kaynak çıkmaya başlamış, süreli yayınlar basılmaya başlanmıştır. Osmanlı döneminde yayını başlayan *Âlem-i Musiki Dergisi* ve *Gıdayı Ruh* gibi dergiler karşımıza çıkmaktadır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte kültür sanat alanında yayınlar yapılmaya devam etmiş, *Dâr'ül-elhan Mecmuası* ve *Mûsiki Mecmuası*'da bu süreçte yayınlarına başlamışlardır. Süreli yayınlar incelenirken günümüze gelindiğinde ise 1989 yılından itibaren yayın hayatına başlayan *Milli Folklor Dergisi* bu alanda yayın yapmaya devam etmektedir. Kültür ve sanat alanında yayınlar içeren dergi, kültürel mirasımızın yazıya aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Çalışmada incelenen 143 sayıdan elde edilen bulgulara göre dergilerden 74'ünde müzik başlığı altında farklı türlerde yazılar yazıldığı tespit edilmiştir. Bu dergilerde tespit edilen 109 makale incelendiğinde farklı bölgelere ait müzik türleri, bu bölgelerde yaşanan olaylar üzerine yazılmış türküler, ninni, düğün türküleri ve ilahiler yer almıştır. Nevruz'un konu alındığı birçok yazı incelendiğinde içlerinde Nevruz ve müzik ile ilgili yazılar olduğu görülmektedir. Ayrıca yazılarda müzik ve müzik eğitimi, Yurttan Sesler korosu, düğünler ve düğün türküleri, *Dâr'ül-Elhân* hakkında yazılar olduğu tespit edilmiştir. Birçok yazıda ise Türk müzik kültürüne hizmet etmiş önemli bestekârların hayatı, sanatsal yaşamı ve besteleri konu alınmıştır. Bu çalışmanın, kültürel alanda yayın yapan dergiler ile ilgili çalışma yapacak olan araştırmacıların, müzik alanında *Milli Folklor Dergisi*nde yayınlanan yazılara ve içeriklerine kolayca ulaşabilmesi ve bu verileri kullanabilmesi açısından araştırmacılara büyük kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Müzik, dergi, süreli yayın, kültür, sanat.

Journals In Recording Our Music Culture “Milli Folklor Magazine”

ABSTRACT

Music culture is a cultural field formed by the accumulation of many cultural factors such as melodic, rhythmic, lyrics and so on, formed by the musical backgrounds and traditions of societies. Turkish music culture starts from the day the Turks existed and continues to exist today. This culture, which started with the Hun Empire, Uyghur and Göktürk States in the pre-Islamic period, lived its most productive periods during the Ottoman Empire and became the most productive period of our music. Studies in the field of music and culture during the Ottoman period and the Republic were recorded, many written sources began to appear in the last periods of the Ottoman Empire and the Republic, and periodicals began to be published. During the Ottoman period, magazines such as *Alem-i Musiki Magazine* and *Gıdayı Ruh* began to be published. With the proclamation of the Republic, publications in the field of culture and arts continued, and *Darülelhan Magazine* and *Music Magazine* started their publications in this process. While periodicals are being examined, when we come to

the present day, the National Folklore Magazine, which started its publication life in 1989, continues to publish in this field. The magazine, which includes publications in the field of culture and art, plays an important role in transferring our cultural heritage to writing. According to the findings obtained from the 143 issues examined in the study, it was determined that 74 of the journals wrote different types of articles under the title of music. When the 109 articles identified in these magazines are examined, there are music genres belonging to different regions, folk songs written about the events in these regions, lullabies, wedding ballads and hymns. In the studies, it has been determined that there are articles about Nevruz and music, music education, Yurttan Sesler choir, Turkish instruments, weddings and wedding ballads, Dâr'ül-Elhân. In many articles, the life, artistic life and compositions of important composers who have served the Turkish music culture are discussed. It is thought that this study will provide great convenience to researchers in terms of being able to easily access the articles and contents published in the National Folklore journal in the field of music and to use this data.

Keywords: Music, magazines, periodical publication, culture, art.

Giriş

Kültür genel anlamıyla, bir toplumun kendisinden sonra gelecek olan nesillere aktarmak için biriktirdiği maddi ve manevi sözlü veya yazılı ürünlerden oluşabilmektedir. Bunlar içerisinde gelenek, görenek, örf adetler olduğu gibi yapılmış olan yapıtlar, yazılar, resimler ve birçok eserde yer alabilir. TDK kültürü şu şekilde açıklamaktadır; “İnsanın doğal ve sosyal çevresi üzerindeki egemenlik derecesini gösteren, tarihi ve toplumsal gelişim sürecinde yaratılan maddi ve manevi değerlerin tümü ve bunları yaratıp gelecek nesillere aktarmaya yarayan tüm araçlardır” (Türk Dil Kurumu, 2024). Çeçen ise; “Kültür, toplumlarda duygularımız, düşüncelerimiz ve yargı birliğimizi sağlayabilen toplumsal değerlerimizin geneli olarak kabul edilmektedir. Bir toplumun geleneklerini, göreneklerini, sanatsal değerlerini ve diğer sanatsal değerlerini kapsar; kısaca bilgidir.” şeklinde ifade etmektedir (1996, ss. 11-12).

Türkler kültürel anlamda geçmişi milattan önceye dayanan ve binlerce yıllık bir birikime sahip olan önemli bir millettir. Türk kültürü her alanıyla kökleri Orta Asya'ya kadar dayanan büyük bir zenginliğe sahiptir. Tarihte Hun İmparatorluğu ile başlayan Türk varlığı, sonrasında Göktürkler ve Uygurlar ile devam etmiştir. Orta Asya'dan başlayıp Anadolu'ya kadar devam eden bu süreçte ele geçirilen bölgeler ve buraların yerel kültürlerinden elde edilen birikimler ile bugün var olan Türk kültürünün temelleri atılmış oldu. Bu kültürel zenginlik ile “Anadolu'da toplanan Türk milleti diğer milletlerde olduğu gibi kültürünü kaybetmemiş tam tersine bu kültürler ile bütünleşerek daha zengin bir kültüre sahip olmuştur” (Candan, 2007, s. 4). Başlangıcından günümüze kadar biriken bu kültür günden güne zenginleşmiş ve bugün ki kültürel mirasımızı oluşturmuştur. Her alanda olduğu gibi müzik alanında da kültürel birikimler ve değişimler oluşmuş ve günümüz Türk müzik kültürünün temelleri bu şekilde atılmıştır.

Türk Müzik Kültürü

Türk toplumu yüzyıllardır kendine özgü kültürel değerleri biriktirmiş, genişleyen topraklarında yer alan kültürleri yok etmeyip kendi kültürleri ile birleştirerek geliştiren özel bir toplum olarak bilinmektedir. Türk toplumunun kültürü çok eskilere dayanmakta ve Altay'lar ile başladığı söylenmektedir. Geçmişi milattan önce 2000 yıllara dayanan Orta Asya Türk Müzik Kültürünün oluşumu bu dönemlerde başlamıştır. Hun-Türk müzik kültürü M.Ö. 5. yüzyılda etkin bir rol oynamıştır. M.S. 6. yüzyıldan itibaren Gök-Türk müzik kültürü, yani Türk müzik kültürü olarak anılmaktadır (Uçan, 2005, s. 14).

Türk (Anadolu) müzik kültürünü incelediğimizde Orta Asya, İslam, Anadolu kadim uygarlıkları, Ortadoğu, Balkanlar, Orta Avrupa, Akdeniz, Batı ve Doğu müziğinin karşılıklı etkileşiminin yansımalarını görebilir ve duyabiliriz. Bu kültürlerin kaynaşması Türk müziğine sadece milli karakter değil aynı zamanda zenginlik ve evrensellik de kazandırmaktadır (Budak, 2000, s. 230). Türk müziği tarihini incelediğimizde Türk toplumunun kültürel birikimi ve kültürel hayatı ile doğrudan ilgili olduğunu görebiliriz. 10. yüzyılda Farabi ve Barasagon, Farab, Kaşgar, Gazne, Belkh, Herat, Urumiye, Melaga, Bağdat, Konya, Bursa, Edirne 17. yüzyıla kadar İstanbul ve Itri gibi şehirler kültür merkezleri olmuş ve kültürlerini bir sonraki şehre aktarmışlardır. Bu nedenle burada zengin bir kültürün yaşaması tesadüf değildir. Doğudan batıya bakıldığında bu şehirlerin kültürel ve sanatsal birikimleri

genellikle birer kültür merkezi haline gelmekte, musiki ve sanata gönül veren sanatçılar sarayın etrafında toplanmaktadır. Müzik bilimi ve sanatın çeşitli dallarındaki uygulamaları, eserlerine büyük nimetler vermiş ve bunun için birbirleriyle yarışmış sanat ustaları tarafından geliştirilmiştir. (Tanrıkorur, 2011, s. 34). Türk müzik kültürü en önemli gelişmelerini ve en zengin dönemini Osmanlı devleti döneminde yaşamıştır. Türk Devleti'nin Osmanlı Devleti'ne kadar edindiği kültürel birikim sayesinde, Türk müzik kültürü 15. yüzyılda kendi kişiliğini geliştirmiştir. Bu dönemde padişahın himayesinde ilim ve sanat hayatı çok önemli bir dönemden geçmiş, dünyanın birçok yerinden önemli sanatçılar Osmanlı topraklarına gelerek Edirne, Bursa ve özellikle İstanbul gibi merkezlerde toplanmışlardır (Levendoglu, 2005, s. 256).

Osmanlı devleti ile başlayan müzik kültüründeki hızlı gelişmeler, kendi içerisinde farklı dönemlerin oluşmasına neden olmuş ve farklı tarihçiler tarafından değişik isimlerde adlandırılmışlardır. En genel tanımlarıyla klasik öncesi, klasik, neo klasik ve romantik dönem olarak adlandırılan bu dönemlerde müzikal gelişim bazen çok hızlı ilerlemiş bazen ise durağan bir dönem yaşamıştır. Klasik öncesi dönemin Abdülkadir Merâgi ile başlayıp İtri ile tamamlandığı, klasik dönem ise İtri ile başlayıp Hammamizade İsmail Dede Efendi ile sonlandığı, neo klasik dönemin Hammamizade İsmail Dede Efendi ile başlayıp, Hacı Arif Bey'e kadar devam ettiği ve romantik dönemin Hacı Arif ile başladığı musikişinaslar arasında kabul gören bir dönem anlayışı olmuştur.

1987'de Öztuna, "Kenzü'l Elhan, Azerbaycanlı müzisyen, besteci, çalgıcı ve müzikolog Abdülkadir Meragi tarafından ebced notalarla yazılmış olup, günümüze ulaşmamış onlarca Türk Sanat Müziği eseri içermektedir. II. Murad ekolü örnekleri hakkında bilgi eksikliği." Preklasik dönem olarak belirtilen dönemde II. Murad'ın onlarca mürekkepli makam yaratması, makam çeşitliliğinin tesadüfen oluşmadığını gösteriyor (Öztuna, 1987, s. 76). Bu dönemde özellikle Sultan III. Selim'in müziğe olan ilgisi bu müziğin gelişiminde büyük öneme sahip olmuştur. III. Selim müzikal birikimi sayesinde kendi ekolünü oluşturmuş ve bu müzik kültüründe önemli bir yer edinmiştir. Bu dönemde farklı makamsal çeşniler ve besteleme teknikleri açısından yenilikler aranmıştır. Padişah III. Selim, müzik ilminin yok olmaya başladığını fark etti ve notalara ihtiyacı olduğu aklına geldi. Padişahın emriyle Şeyh Abdülbaki ve Nasır Dede ebced notasını uyarlayarak onlarca eser kaydettiler. Aynı zamanda Hamparsum (1768-1839) dikkat çeken ve dönemin bestecileri ve icracıları tarafından yaygın olarak kullanılan bir notasyon sistemi geliştirmiştir. 3. Selim'in "Nizâm-ı Cedid" (Yeni Düzen) adını verdiği imparatorluğu tüm yönleriyle yeniden inşa etmeye çalışıldı. Bu durum Türk sanat müziğini de derinden etkilemiştir. Bunun yanı sıra "Vak'a-ı Hayriye" adı verilen reform hareketi Türk müziğine de yansımıştır. Bu, Osmanlı toplumunun nihayet Batı hegemonyasının zirvesi olan Batı medeniyetini kabul etmeye başladığı dönemdi (Öztuna, 1987, ss. 82-89; Akt. Ay, 2018, ss. 9-10). Bu dönemde, ideolojik ve politik dünyaya yayılan canlılık, sanat, heykel, resim ve edebiyat dallarını da etkiledi. Bu dönemde, orta sınıfta gelişmeye başlayan ve bu yeni kitleye yeni izleyiciler göstermeye istekli yeni bir izleyici ve yeni bir izleyici vardı. Klasik dönemin aksine, coşku insanların dikkatini çekti ve melodi yapısı istikrarsız hale geliyor, renk eğilimindedir ve sürekli değişir. Uyumlu form küçülmeye başladı (Körücü, 1998, s. 62).

Atatürk tarafından kurulan Cumhuriyet ile başlayan batılılaşma süreci, müzik eğitimi alanında kendisini hızla gösterilmeye başladı. Cumhuriyet dönemi, Türkiye'de eğitim ve kültür alanında köklü değişimlerin yaşandığı bir dönem olmuştur. Müzik eğitimi de bu değişimlerden nasibini almış ve özellikle 1924 yılında Ankara'da açılan Musiki Muallim Mektebi, bu alandaki gelişimin simgelerinden biri olmuştur. Musiki Muallim Mektebi, modern müzik eğitiminin temellerini atmayı amaçlamış ve müzik öğretmenleri yetiştirerek ülkenin kültürel alanda kalkınmasına katkı sağlamayı hedeflemiştir. Musiki Muallim Mektebi, "Millî Musikiyi işlemek, yükseltmek, yaymak, sahne sanatlarının her kolunda gerekli elemanları yetiştirmek, Musiki öğretmeni yetiştirmek" yolunda çalışmalar yapmıştır. Okulun 1925 tarihli yönetmeliğinde amacı "bütün ortaokul ve liselere öğretmen okullarına Musiki öğretmeni yetiştirmek" şeklinde belirtilmiştir. 1934 yılında çıkarılan Millî Musiki ve Temsil Akademisi teşkilat kanunu ile "Millî Musiki ve Temsil Akademisi" kurulması ve Musiki Muallim Mektebinin, akademinin üç ana kuruluşundan biri olması düşünülmüştür. 1937 yılında açılan Gazi Orta Muallim Mektebi Müzik Şubesi, Türkiye'de müzik eğitimi alanında önemli bir gelişme daha yaşandığını göstermektedir. Bu dönemde, Musiki Muallim Mektebi'nden eğitim alacak öğrencilerin, Gazi Orta Muallim Mektebi Müzik Şubesi'ne yönlendirilmesiyle, Musiki Muallim Mektebi'nin adeta Gazi Orta Muallim Mektebi'nin bir

şubesi hâline gelmesi, eğitim sistemindeki modernleşme sürecinin bir parçasıydı. Bu gelişme, müzik öğretmenliği eğitiminin kurumsal bir çerçeveye oturtulmasına katkı sağlamış ve aynı zamanda müzik eğitiminin yaygınlaştırılması açısından önemli bir adım olmuştur. usiki Muallim Mektebi, öğretmen yetiştirmeye yönelik bir kurum olarak kurulmuş olsa da, aynı zamanda orkestra üyeleri de yetiştirmiştir. Bu durum, okulun müzik eğitimi ve kültürel gelişime katkı sağlama amacının ne denli kapsamlı olduğunu göstermektedir. Gazi Orta Muallim Mektebi Müzik Şubesi, yükseköğretim düzeyinde üç yıl eğitim veren bir okuldu. Daha sonra Gazi Eğitim Enstitüsü Müzik Bölümünü alan kurum, Türkiye’de müzik eğitimi alanında önemli bir dönüm noktası olmuş bir eğitim kurumudur. Bu okulda öğrenciler, geniş bir müzik eğitimi programı çerçevesinde yetiştirilmiş ve bu program, sadece müzikle ilgili derslerle sınırlı kalmayıp, genel kültür, sanat dersleri ve eğitim derslerini de içermiştir. Müzik bölümü mezunları, ortaokul, lise ve dengi okullarda müzik öğretmeni olarak görevlendirilmiştir. Ulusal müziği geliştirme, yayma ve sahne sanatlarının farklı türlerine yönelik eleman yetiştirme amacıyla, 1936 yılında Musiki Muallim Mektebine bağlı olarak Ankara Devlet Konservatuvarı kurulmuş ve Türkiye’de sanatçı yetiştirmede en güçlü kurumlardan biri haline gelmiştir. Ankara Devlet Konservatuvarı, Türkiye’de müzik ve sahne sanatları alanındaki modern eğitim sisteminin önemli bir parçası olarak, 1936 yılında Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı bir kurum olarak eğitim faaliyetlerine başlamıştır. Kuruluşunun temel amacı, müzik ve sahne sanatları alanında Batılı anlayışla eğitim ve öğretim yapmaktır. Bu hedef, Türkiye’nin Cumhuriyet sonrası modernleşme sürecinin bir parçası olarak, Batı kültürünü ve eğitim sistemini benimseyen bir müzik eğitimi amaçlamıştır. Cumhuriyet dönemi ve özellikle 1920’lerin sonlarından itibaren yapılan kültürel ve eğitimsel reformların temel amacı, Türkiye’yi çağdaşlaşma yolunda ileri ülkelerle aynı düzeye getirmektir. Bu hedef, Mustafa Kemal Atatürk’ün önderliğinde gerçekleştirilen pek çok reformla somutlaşmış ve toplumsal yapıyı modernize etmeye yönelik adımlar atılmıştır. Bu süreç, yalnızca siyasi ve ekonomik alanda değil, kültürel ve eğitim alanlarında da köklü değişikliklere yol açmıştır (Şahin ve Duman, 2008, ss. 264-268).

1975 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı’nın kurulması ise bu dönüştürme akademik alandaki en önemli adımlarından biri olmuştur. Konservatuvar, Türk müziği alanında eğitim veren ilk kurumlardan biri olarak, bu müzik türünün daha derinlemesine ve akademik bir şekilde öğrenilmesini sağlamıştır. Konservatuvarın açılması, aynı zamanda Türk müziğinin gelecek nesillere aktarılmasında ve daha akademik bir çerçevede öğretilmesinde önemli bir rol oynamıştır. İstanbul Teknik Üniversitesi’nin ardından, Türkiye genelinde diğer üniversiteler de benzer konservatuvarlar açarak Türk müziği eğitiminin yayılmasına ve gelişmesine katkı sağlamıştır. Bu süreç, Türk müziğinin hem geleneksel hem de modern formlarının akademik olarak araştırılması, öğretilmesi ve ilerletilmesi adına büyük bir adım olmuştur. Bugün, Türkiye’de Türk müziği eğitimi veren 20’ye yakın konservatuvar, bu alandaki gelişmelerin ve kültürel mirasın korunması adına önemli bir işlev görmektedir.

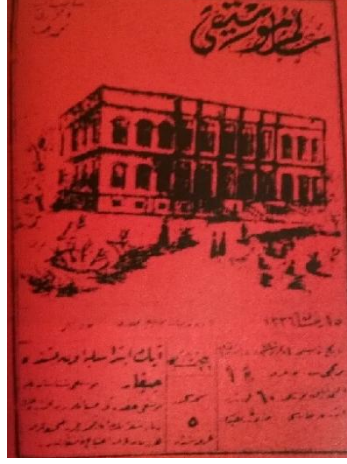
Türk Müzik Kültürünün Kayıt Altına Alınmasında Müzik Dergileri

Akademik anlamda artan eğitimci sayısı ile alanın araştırılması ve kayıt altına alınması için akademik çalışmalarda başlamış oldu. Bu anlamda birçok kitap, makale ve bildiri yazılarak kayıt altına alındı. Bu yazıların kayıt altına alınmasında ve gelecek kuşaklara aktarılmasında hakemli dergiler önemli rol oynamaktadır. Ülkemizde de müzik alanında yayın yapan birçok dergi mevcuttur. Harf İnkılabı’nın 1928 yılında gerçekleşmesinden önce yalnızca 11 tane müzik ile ilgili dergi yayınlanmıştır. Bu dergiler, Dârü’l-Elhân Mecmûası, Âlem-i Mûsikî, Hâdika-i Mûsikî, Risâle-i Mûsikîye, Tiyatro ve Mûsikî, Hânende, Dilhayât Nota Mecmûası, Nûhbe-i Elhân Mecmûası, Yeni Şarkı Mecmûası, Sâz ve Söz, Musavver Hâle (Karakışla, 2002, ss. 43-45; Akt. Öztürk, 2020, s. 380).

Âlem-i Musiki Dergisi;

Âlem-i Musiki dergisi Mehmet Baha Pars tarafından yayınlanmıştır. Pars, küçük yaşta tekkeye intisap ederek dini musiki ile musiki hayatına başlamıştır. Bursa Mülkiye İdadisi ve Fransız mektebini bitirdikten sonra öğretmenlik yapmıştır. Musikide klasik eserlerden başka marşlar ile “Börekçi Musa ” ve “Gülsüm hanımın Cinleri” isimli iki operet bestelemiştir. Batı musikisinde vukufu olan Pars 76 yaşında bursa’da vefat etmiştir. Pars derginin birinci sayısı ile 1 Ekim 1919’da yayın hayatına

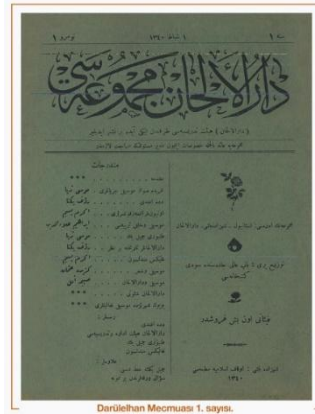
başlamıştır. 15 günlük periyotlarla yayınlanan bu dergi 18 sayı yayınladıktan sonra yayın hayatı sona ermiştir. Dergi 25x17 boyutlarında ve 8 sayfa olarak yayınlanmıştır (Üngör, 1965, s. 294).

Fotoğraf 1. Âlem-i Musiki Dergisi Kapağı (Bursa Kültür, http://www.bursadakultur.org/pars_ailesi.htm adresinden 05.02.2024 tarihinde erişilmiştir.)

Darülelhan Mecmuası;

1 Şubat 1924 senesinde Darülelhan tarafından yayınlanmasına başlanmıştır. “Dârü’l-elhân Hey’et-i Tedrîsiyesi tarafından iki ayda bir neşredilir” ibaresi ile yayınlanan mecmua, birinci sayısından sonra değişik zamanlarda 7 sayı yayınlamıştır (<https://osmanlimuzigi.istanbul.edu.tr/tr/content/yayinlar/darulelhan-mecmuasi>, E.t. 14.06.2022). Yedinci sayıdan sonra uzun bir ara veren dergi 2017 yılında bahar dönemi ile sekizinci sayısı ile tekrar yayın hayatına başlamıştır. Dergi günümüzde yayınlanmaya devam etmektedir. 2022 yılı bahar döneminde onüçüncü sayısını yayınlamıştır. Dârülelhan’da uygulanan müzik eğitimi ve Dârülelhan Mecmuası’nda yayınlanan çalışmalar bizlere o dönemin müzik eğitiminin nasıl olduğuna dair bilgiler vermektedir. Dârülelhandaki müzik uzmanlarının müzik eğitimi ve müziğe ilişkin görüşleri bugün hala önemlidir (Kolukırcık, 2014, s. 490).

Fotoğraf 2. Darülelhan Mecmuası Kapağı (Z Dergisi, <https://www.zdergisi.istanbul/makale/darulelhan-mecmuasi-391/#images-2> adresinden 05.02.2024 tarihinde erişilmiştir.)

Mûsiki Mecmuası;

Hüseyin Sadeddin Arel’in önerisi ile Mart 1948 tarihinde yayın hayatına başlayan dergi, 95 ve 176. sayılarında Yeni Mûsiki Mecmuası, 224-246. Sayıları arasında İleri Mûsiki Mecmuası ismi ile yayınlanmıştır. Dergi yayınlarını uzunca bir zaman (sy.1-400) aylık olarak çıkarmıştır, 401-472. Sayılar bu süreçte 3 aylık periyotlarda yayınlanmıştır, 472. Sayıdan sonra ise 3 yıl yayınlanmamış daha sonra 2005 yılında Mart ayında 473. nolu sayısı ile yeniden yayın hayatına başlamıştır. 13’üncü sayısından

192'nci sayısına kadar olan yayınlar İleri Türk Müsikisi Konservatuvarı'nın yayını olarak yayınlanmıştır (<https://islamansiklopedisi.org.tr/musiki-mecmuasi> E.t. 14.06.2022).

“Bu alanda yazılmış diğer dergilere baktığımızda, Sâz ve Söz, Hâdika-i Müsikî, Dilhayât Nota Mecmûası, Hânende, Musavver Hâle, Risâle-i Müsikîye, Nûhbe-i Elhân Mecmûası, Yeni Şarkı Mecmûası, Tiyatro ve Müsikî karşımıza çıkmaktadır” (Karakışla, 2002, ss.43-45; Akt. Öztürk, 2020, s. 380).

Fotoğraf 3. Tayışlı, A. İ. (1948). *Müsiki Mecmuası* dergisi ilk sayı kapağı

Sadece müzik üzerine yayın yapan dergiler dışında içerisinde müzik ile ilgili yazıları barındıran ve kültürel mirasımızı aktarılmasında büyük önem taşıyan derelerde mevcuttur. Günümüzde bu dergiler arasında birçok üniversite bünyesinde bulunan veya özel kuruluşlar tarafından desteklenen dergilerde mevcuttur. Bu dergilerden bazıları şunlardır;

Anadolu Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Dergisi
Afyon Kocatepe Üniversitesi, Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi
Dokuz Eylül Üniversitesi, Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi
Ege Üniversitesi Devlet Türk Müsikisi Konservatuvarı Dergisi
Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi
İslam Tarihi ve Sanatları Dergisi
Art-Sanat Dergisi
Artuklu Sanat ve Beşerî Bilimler Dergisi vb. dergiler bulunmaktadır
Musicologist vb.

Milli Folklor Dergisi

Millî Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi 1989 yılında yayın hayatına başlamıştır. Halk Bilimi, Etnoloji, Antropoloji ve kültür araştırmaları alanındaki çalışmalara yer veren Millî Folklor Dergisi 1998 yılından itibaren kimi ulusal/uluslararası indeksler ve veritabanları tarafından taranmaktadır. AHCI, CSA, EBSCO, GJS, IBSS, MLA, SCOPUS, SJR, TA, UPD ve TÜBİTAK/ULABİM/TR DİZİN tarafından kaydedilen Millî Folklor Dergisi, araştırma, derleme, inceleme, çeviri, söyleşi ve tanıtma içerikli bilimsel metni hem basılı hem de elektronik ortamda okuru ile paylaşmaktadır.

Dergi yılda 4 kez yayınlanmaktadır. Türk kültürü, halk bilimi, etnoloji, antropoloji ve SOKÜM çalışmalarına kuramsal ve yöntemsel açıdan katkı sağlayacak araştırmaya dayalı özgün makaleler, alanın gelişimine katkı sağlayacak tanıtım ve eleştiri yazıları, çeviri yazılar, alandan veya yazılı kaynaklardan yapılan derlemeler derginin kapsamını oluşturmaktadır (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/millifolklor>, 2024).

Fotoğraf 4. Milli Folklor Dergisi Kapağı (Milli Folklor, <https://www.millifolklor.com/YayinArsivi> adresinden 07.02.2024 tarihinde erişilmiştir.)

Araştırmanın Problem Cümlesi

Araştırmanın problem cümlesi; “Müzik kültürümüzün kayıt altına alınmasında süreli yayınların katkısı nelerdir?”

Yöntem

Çalışmada, müzik kültürümüzün kayıt altına alınmasında önemli bir yere sahip olan kültürel içerikli dergiler yer almaktadır. Bu dergiler içerisinde de özellikle müzik alanında yayın yapan dergiler bizim çalışmamızın kapsamını oluşturmaktadır. Çalışmada, bu dergilerden en uzun süre yayın yapan ve günümüzde halen yayın hayatına devam eden Milli Folklor dergisi incelenmiştir. Bu inceleme ile kültür alanında yayın yapan bu dergilerdeki müzik alanında yapılan çalışmalar incelenerek hangi müzik alanlarında çalışmaların yapıldığının belirlenmesi amaçlanmıştır. Çalışmada veri elde etmek amacıyla tarama modeli kullanılmıştır. Derginin yayınlanmış 143 sayısı incelenerek gerekli verilere ulaşılmıştır.

Araştırma Modeli

Bu çalışma, bir tarama modeline dayalı olarak betimsel bir araştırma yapıldığını belirtmektedir. Tarama modelinde, araştırmacı konu hakkında var olan durumu belirlemeye yönelik veri toplar ve analiz eder. Betimsel araştırmalar ise genellikle mevcut durumu, olguyu veya olayı olduğu gibi tanımlamayı amaçlar.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Cumhuriyet öncesi ve sonrası ülkemizde yayınlanan sanat ile ilgili yazılmış dergiler oluşturmaktadır. Araştırmanın evrenini bu dergilerden ulaşılabilen Dârü'l-Elhân Mecmûası, Âlem-i Mûsikî, Hâdika-i Mûsikî, Risâle-i Mûsikîye, Tiyatro ve Mûsikî, Hânende, Dilhayât Nota Mecmûası, Nûhbe-i Elhân Mecmûası, Yeni Şarkı Mecmûası, Sâz ve Söz, Musavver Hâle ve günümüzde yayın yapan Anadolu Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Dergisi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Akademik Müzik Araştırmaları Dergisi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, Ege Üniversitesi Devlet Türk Musikisi Konservatuvarı Dergisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Dergisi, Art-Sanat Dergisi, Artuklu Sanat ve Beşeri Bilimler Dergisi, Musicologist vb. dergiler kapsamaktadır. Araştırmanın örneklemi ise bu dergilerden en uzun süre yayın yapan dergilerden birisi olan ve günümüzde halen yayınlarına devam eden 1989 yılında yayın hayatına başlamış ve 144'üncü sayısını yayınlayan Milli Folklor Dergisi oluşturmaktadır.

Veri Toplama Araçları

Araştırma verilerinin elde edilmesinde tarama yöntemi kullanılarak derginin 143 sayısı incelenmiştir.

Araştırma Etiği

Çalışma yöntemi itibariyle herhangi bir etik kurul izni gerektirmemektedir.

Bulgular

Araştırmada incelenen 143 dergi içerisinde tespit edilen 109 makale sonucunda elde edilen veriler aşağıdaki gibidir. Veriler dergi numarası ve yazarlara göre sınıflandırılmıştır. Birinci sayıda müzik ile ilgili bir yayın olmadığı için incelemeye ikinci sayıdan başlanmıştır. Sayılara göre içerik analizleri şu şekildedir;

Sayı 2 / Haziran 1989 -“TRT ve Türkistan Müziği”/A. Şekur Turan: TRT’nin bir görevinin de Atatürk milliyetçiliği doğrultusunda millî kültürümüze hizmet etmek, kültürümüzün mahsullerini araştırmak olduğu ve Kültür anlayışımız olan Türkistan müziği ile de ilgilenip, araştırıp çalmasını da görevleri arasında olduğu belirtilmektedir.

Harput Müziğinin Türk Müziği İçindeki Yeri / Türker Eroğlu: Çalışmada, Harput tarihinden, burada bulunan zengin müzik kültüründen bahsedilmiştir. Bu müzik çeşnisinin, komşu vilayetlerde icrâ edilen Türk müziğine de gerek kullanılan sazlar, gerekse melodik yapı bakımından pek benzemediğinden makalede yer almaktadır. Çalışma, Harput müziğinin klarnet, keman, ud, kanun, ahenk, çığırta, tanbur, kaval, dümbelek vb. mahallî sazlarla icrasını yasaklamış ve bu müziği bağlamayla icrâya mahkûm etmiştir. Bu durum Harput nağmelerinin mahalli tavrının kaybolmasına sebep olduğundan bahsedilmiştir.

Sayı 3 / Eylül 1989 - TRT ve Türk Halk Müziği Derlemeleri / Türker Eroğlu: TRT’de bulunan halk müziği eserleri ile mahalli olarak icra edilen türküler arasında ki farklılıklara değinilmiştir.

“Türk Halk Çalgıları Sataer (Setar-Sitar)”/Murat Karabulut: Ülkemizde organoloji alanında çalışma yapmış kişiler tanıtılmıştır sonrasında Sataer’in geçmişi yüzyıllar öncesine dayanan bir çalgı olduğu belirtilmiştir.

“Türkülerimizde Turnalar”/Savaş Ekici: Turnaların yaşam süreçlerinden bahsedilmiştir bununla birlikte türkülerde diğer kuş türleri ile kullanımlarından bahsedilmiştir. Turna’nın kırık hava ve uzun havalarda kullanıldığı, bu türkülerde si bemol ve fa diyezinde sıklıkla kullanıldığı anlatılmıştır.

Sayı 4 / Aralık 1989 -“Gürcistan’da Yaşayan Azerî Âşıkları”/Metin Ergun: Gürcistan’da yaşayan Âşık Hüseyin Sar Açlı, Âşık Kamandar Efendiyev, Âşık Emrah Gülmammedov, Âşık Elihan Garayazi (Ömerov), Âşık Mehem Medsadahlı (Mememdov), Âşık Letif Gencell (Ezi-zov)’dan ve beyitlerinden bahsedilmiştir.

“Türk Halk Çalgıları Kanayi (Kanaî)”/Murat Karabulut: Kanayi çalgısının Orta Asya kullanıldığı, yapımında kullanılan malzemeler ve fiziksel özellikleri anlatılmıştır.

Sayı 5 / Mart 1990 -“Türk Halk Çalgıları Kumul Gicek”/Murat Karabulut: Çalgının Türkistan sınırları içerisinde bulunan Kumul Vilayetine ait eski bir yaylı çalgı olduğundan bahsedilmektedir.

Sayı 6 / Haziran 1990 - Arabesk Müzik, Özgün Müzik, Çağdaş Halk Müziği Ve Türkiye’de Sanatın Ucuzluğu/Türker Eroğlu: Arabesk müzik tanımı, dönemin müzik yapısı, bununla birlikte özgün müzik terimi anlatılmıştır. Ayrıca Türk sanat müziği ve Türk halk müziği ayrıştırılmalarına da değinilmiştir.

“Türk Halk Çalgıları Balaman (Balaban - Mey)"/Murat Karabulut: Çalgının Erzincan, Erzurum, Kars, Artvin bölgeleri ve Türkmenistan'da kullanıldığı anlatılmıştır. Çalgının fiziksel özellikleri ve yapılan malzemede çalışmada belirtilmiştir.

Giresun İli Halk Müziği Üzerine Bir Araştırma/Savaş Ekici: Giresun'da yapılan alan araştırması ile bölgesel olarak imece havası, yol havası, fındık havası, yürüme havası gibi türlerden bahsedilmiştir. Çalışmada bölgede yapılan, Sis Dağı, Kadırga, Kümbet ve Aksu şenlikleri konu alınmış, şenliklerde çalınan türküler ve havalar anlatılmıştır.

“Yozgat Çevresinde Söylenen Şükran Türküsü"/ Bayram Durbilmez: Bölgede söylenen şükran türküsü anlatılmıştır. Şükran isminin bölgede yaşayan bir güzele ait olduğu ve aşık olan gencin ona yaktığı türkü olduğu anlatılmaktadır.

Sayı 7 / Eylül 1990 - “Alman Halk Türküsü Arşivi"/Ali Osman Öztürk: Yazıda Alman halk türküsü arşivinin kuruluş süreci, beşyüzbin eser topladığını ve araştırmacılardan bahsetmektedir.

“Türk Halk Çalgıları Dutar"/Murat Karabulut: Dutarın tarihi, çalım teknikleri, fiziksel özellikleri ve boyutları ve yapımında kullanılan malzemeler anlatılmıştır.

“Akseki Türküleri"/Cemâl Kurnaz: Bu türküler 1978 yılında Akseki'ye bağlı eski adı Gönyet olan Hocaköy'de yaşayan Köçek Addullah'tan derlenmiştir. Eserlerin sözleri yer almaktadır.

Sayı 8 / Aralık 1990 -“Akseki Türküleri"/Cemâl Kurnaz: Bu türküler 1978 yılında Davulcu Mehmet'ten derlenmiş ve çalışmada sözlerine yer verilmiştir.

“Türk Halk Çalgıları Cimon – Cibon"/Murat Karabulut: Çalgının Artvin yöresinde kullanıldığı ve özellikleri anlatılmıştır.

Sayı 9 / Bahar 1991 -“Gaziantep Barak Müziği Üzerine Bir Araştırma"/Savaş Ekici: Barak'ın kelime anlamı, geçmişi ele alınmıştır. Kahramanlık konularında yazılmış ve en çok okunan baraklara değinilmiştir.

“Türk Halk Çalgıları Nağra” /Murat Karabulut: Çalgıyı Uygur Türklerinin de kullandığı anlatılmış. Ayrıca çalgının fiziksel yapısı ve kullanımından bahsedilmiştir.

“Akseki Türküleri"/Cemâl Kurnaz: Bu türküler 1978 yılında Arap Mehmet'ten derlenmiş ve çalışmada sözlerine yer verilmiştir.

Sayı 10 / Yaz 1991-“Türk Halk Çalgıları Dolan Revabı"/Murat Karabulut: Çalgının kökeni, icra edilen bölgeler, yapımında kullanılan malzemeleri, fiziksel özellikleri konu alınmıştır.

“Safranbolu Türküleri"/Murat Özbay: Safranbolu bölgesinde derlenen türkü sözlerine yer verilmiştir.

Sayı 11 / Güz 1991-“Türk Halk Çalgıları Sapayi"/Murat Karabulut: Çalgının kökeni, icra edilen bölgeler, yapımında kullanılan malzemeleri, fiziksel özellikleri konu alınmıştır.

Sayı 12 / Kış 1991-“Kazakistan Folklorunda Çalgı Âletleri Ve Saz Havaları"/Sednik Paşayev Pirsultanlı: Kopuz tarihi, Kazakistan Devlet Konservatuvarı halk müziği fakültesi konusu ele alınmıştır.

Sayı 13 / Bahar 1992 -“Cumhuriyet Terkibi Ve Barış Manço"/Umay Günay: Türk kültürü tarihi, Manço ve yaptığı programlar, eserlerinde Türk müziğini kullanması gibi konulara değinilmiştir.

“Barış Manço’ya Doktor Unvanı Verildi”: Manço’ya halk bilimine katkılarından dolayı Hacettepe Üniversitesi tarafından doktora unvanı verildiğinden bahsedilmektedir.

“Tahrip Edilen Türk Tarihi Ve Bir Türkü”/Mustafa Argunşah: Türklerin tarihi, Gagavuz Türkleri ve Varna türküsünden bahsedilmiştir.

Sayı 15 / Güz 1992 -Türk Halk Müziği Üzerine Yapılan Çalışmalar ve Tartışmalar / Savaş Ekici: Halk müziği geçmişi, bugün ki yapısı, çoksesliliğin uygunluğu hakkında bilgiler yer almaktadır. Yozgat Ninnileri/Mustafa Uslu: Yozgat ninnilerinden örnekler verilmiştir.

Sayı 17 / Bahar 1993 -“Refik Başaran’ın Türküleri”/Doğan Kaya: Başaran’ın plakları, türküleri, türkülerinin hikâyeleri yer almaktadır.

Sayı 18 / Yaz 1993 -“Gagauz Türküleriyle Anadolu Halk Türkülerinin Ortak Motifleri”/Hülya Argun-şah: Türkülerin kapsamı, türkülerin birleştirici özellikleri, Gagauz Türklerinin okuduğu türkülerin Anadolu Türklerinin okudukları ile benzerlikleri anlatılarak türkü örnekleri verilmiştir.

Gostivar’da Düğün Adetleri ve Bir Düğün Türküsü /Çiğdem Ülker: Üsküp’ün batısında bulunan Gostivar şehri, buranın türkülerinin özellikleri ve türkü sözleri yer almaktadır.

“Karaçay Türkçesinde Bir İlahi”/Hasan Ülker: 1905 yılında Türkiye’ye göç eden Karaçay Türkleri, geldiklerinde ilk kıldıkları Cuma namazında okunan ilahinin sözleri yer almaktadır.

Sayı 19 / Güz 1993 - “Ermeni Kız Türküsü ve Almanca Paraleli”/Ali Osman Öztürk: bir Türk askeri ve kralın kızı arasında geçenlerin anlatıldığı Ermeni Kızı türküsü anlatılmıştır.

Sayı 21 / Bahar 1994 -“Kazak Türklerinin Düğün Türküsü Betaşar”/Aynur Karataş: Betaşar Kazaklarda yeni gelinin yüzündeki örtüyü açmak için söylenen türkülerden bahsedilmektedir.

Sayı 22 / Yaz 1994- “Ermeni Kızı Türküsünün Yeni Bir Varyantı”/Ali Osman Öztürk: Bu türkünün 12 kez tespit edildiği ve Orta Anadolu, Kars, Erzurum bölgelerinde yayıldığı tespit edilmiş ve uğradığı değişiklikler anlatılmıştır.

Ramazan Güngör Ve Kopuzu İle Çaldığı Ezgiler /Savaş Ekici: Güngör’ün bağlama çalmada ki ustalığı, kopuz çalma ve yapmadaki ustalığı, yaptığı akordlar, çalma sitilleri anlatılmıştır.

Sayı 23 / Güz 1994 - Propp Metodunun Rastgele Alınan Dört Türküden Hareketle Türk Halk Müziği Araştırmalarında Uygulanması Üzerine Bir Deneme /Cem Gürdal: Çalışmada, Propp’un masallar için geliştirdiği metodun türkülerde uygulanabilirliği anlatılmıştır.

Sayı 24 / Kış 1994 -“Yozgat Halayı Ve Türküsü/Mustafa Uslu: Yozgat halay türküsünün sözlerinde, ritminden ve oynanış şekillerinden bahsedilmiştir.

“Azerbaycan Halk Türküleri”/Ali Osman Öztürk: “Azerbaycan Halk Mahnı ve Tesnifleri” isimli çalışmanın Latin harfleriyle transkripsiyonunu yapılmış.

Sayı 26 / Yaz 1995 -“Tarih İçinde Ud”/Cihat Can, Neşe Can: Kopuzdan başlayıp udun tarihsel süreci anlatılmıştır.

Çamlık’ın Başında Tüter Bir Tütün Veya Bilinmeyen Şekliyle Ziya’nın Türküsü ve Hikâyesi /Mustafa Uslu: Ziya isimli Yozgatlı bir gencin sevdasını anlatan türkü ve kızında Ziya için söylediği ağıtı anlatmaktadır.

Sayı 27 / Güz 1995 -“Tarih İçinde Ud”/Cihat Can, Neşe Can: Yine udun tarihi geçmişi, kullanılan malzemeler, Meragi ve Evliya Çelebinin yazıtlarında ud ile ilgili yazılar, Osmanlı dönemi ud’a verilen önem gibi konular yer almaktadır.

Sayı 29-30 / Bahar-Yaz 1996 -“Şanlıurfa ve Musiki”/Abuzer Akbıyık: Bölgenin musiki tarihi, icra edilen müzikler üzerine bir yazı yer almaktadır.

“Gagauz Türküleri”/Ali Çelik: Altay Amanjolov’un hayatı, derlediği Gagauz türküleri ve Anadolu ile bağlantılı türkülerden bahsetmektedir.

“Raptişah Köyünde Düğün Adetleri ve Düğün Türküleri”/Ali Çelik: Makedonya’da bulunan köyden, evlilik gelenekleri ve törenlerinden, gelenekler uygulanırken okunan türkülerden bahsedilmiştir.

“Kerkük Türküleri”/Ali Osman Öztürk: Salih Turhan ve Abdurrahman Kızılay’ın çıkardığı Kerkük Türküleri kitabı analizi yapılmıştır.

Sayı 31-32 / Güz-Kış 1996 - Neşet Ertaş ve Sanat hayatı Üzerine Bir Çalışma /Hakan Tatyüz: Neşet Ertaş’ın hayatı ve müzik geçmişi ve yapılan söyleşi yer almaktadır.

Sayı 34 / Yaz 1997 -“İmre Kaner'den Alınan Kandıra Türküleri”/Ali Osman Öztürk: Kandıra türküleri, icra edilen çalgılara yer verilmiştir.

Sayı 35 / Güz 1997 -“Müzik Performansı”/Gerard Henri Bûhaque: Müzik uygulamasının tanımı, Batı Avrupalı müzik tarihçilerinin yazıları, notalama sistemleri, icracı ve dinleyici ilişkilerinden bahsedilmiştir.

“Müzik, Halk ve Gelenek”/Jeff Todd Titon: Halk müziği ve folklor, dünyada uygulanan bölgeler, halk müziğinin iletişimsel yapılarından bahsedilmektedir.

Sayı 36 / Kış 1997- Mahmudum Türküsü’nün Milli Mukayese Yöntemine Göre Türk Dünyası Coğrafyası içinde Değerlendirilmesi /Ali Osman Öztürk: Mahmudum türküsünün yayılma sahası, Balkan Türkçesindeki eş metinler, Mahmudum türküsünün motif tarihçesi gibi konular yer almaktadır.

“Dil Sanat Eseri Yönüyle Türk Halk Türküleri”/Ursula Reinhard: Ali Osman Öztürk, Das Türkische Volkslied als sprachliches Kunstwerk isimli kitabında Türk halk türkülerinin nedenli etkin yaratmalar olduğu ve etkileri anlatılmıştır.

Sayı 39 / Güz 1998 - Türk Halk Müziğinin Meseleleri Üzerine Dr. Turgut Günay’ın Nida Tüfekçi İle Yaptığı Bir Sohbet /Metin Özarlan: Turgut Günay ile Nida Tüfekçi arasında yapılan Türk halk müziğinin meseleleri ile ilgili söyleşi yer almaktadır.

Sayı 41 / Bahar 1999 - Folklorumuzda Türkü Derlemeciliği /Cahit Aksu: kültürümüzün korunması, folklor türkülerinin derlenmesi, müzik derlemesi yapacaklarda bulunması gereken özellikler yer almaktadır.

Azerbaycan’ın Müzik Yapısı ve Ses Sistemi Üzerine Bir Araştırma /Yavuz Şen: Azerbaycan halk müziği kavramı, makam ve usulleri, ezgiler, kullanılan çalgılar, müzik türleri ve zaman içerisindeki gelişimi konularına değinilmiştir.

Sayı 43 / Güz 1999 - Türkiye ve Azerbaycan Halk Müziklerindeki Usullerin Karşılaştırılması / Yavuz Şen, Ülkü Sevim Şen: Türkiye’deki ve Azerbaycan’daki halk müziklerinin ritim yönünden araştırılıp çeşitliliklerinin ortaya koyulması amaçlanmıştır.

Sayı 45 / Bahar 2000- Kültür-Medeniyet Kahramanları Ve Türk Müzik Âletlerinin Ortaya Çıkışı Hakkında Teşekkür Etmiş Bazı Efsaneler / Mehmet Aça: Türk müzik çalgıları ve bazı makamların (küylerin) nasıl meydana geldiği konusunda efsanelere yer verilmiştir.

Sayı 46 / Yaz 2000 - Barış Manço Araştırmalarının Önemi ve Yöntemi Üzerine Tespitler /Özkul Çobanoğlu: 20. Yüzyılın en önemli müzik adamlarından olan Manço'nun besteleri, kültürel birikimi, yapmış olduğu çalışmalar incelenmiştir.

Azerbaycan Makamlarından Olan Şur'un Türk Müziği ile Karşılaştırmalı Tahlili / Yavuz Şen, Ülkü Sevim Şen: Çalışmada, Şur kelime anlamı ve makamı yer almaktadır. Türk müziğinde yer alan makamlar ile karşılaştırılmaları anlatılmıştır.

Sayı 48 / Kış 2000 -“Hacıbeyov ve Halk Musikisi”/Babek Kurbanov, Yavuz Şen: Hacıbeyov ve bestekârlığından bahsedilmiştir. Çalışma Hacıbeyov ve Halk Musikisi ile ilgili birgilere yer vermiştir.

Sayı 52 / Kış 2001 -“Bulgaristan Türklerinin İki Türküsünde Göç Konusu”/Zeynep Zafer: Babek köyü, Bulgaristan'dan Anadolu'ya yapılan göç ve göç için yazılmış iki türkünün açık-lamaları bulunmaktadır.

Sayı 53 / Bahar 2002 -“Akmescid'den Türkü Sesi”/İsmet Çetin:Kazakistan'ın Akmescid şehrine gelmek zorunda kalan Remziye Teyze ve okuduğu türküler anlatılmaktadır. Bu türkülerin notaları yer almaktadır.

Sayı 54 / Yaz 2002 -“Eskişehir'in Yunan İşgali ve Gülnazik Türküsü”/Ferya Çalış: Eskişehir'in Sivrihisar ilçesi Elekli köyünde yaşanan Yunan zulmü ve burada yaşan Gülnazik isimli genç bir kızın yaşadıklarını anlatan türkü yer almaktadır.

Sayı 57 / Bahar 2003 - Yunan İşgalinin Kültürel Etkisi: Nazik Türküsünün Afyon Varyantı / Ahmet Oğuz: Afyon'daki Yunan işgali sırasında sırasın da düğünü olan Gül Nazik'in Yunan bir asker tarafından kaçırılıp Yunanistan'a götürülmesi ve 15 yıl sonra kaçarak gelme süreci anlatılır.

Sayı 59 / Güz 2003 -“Türkü ve Türkü Barlar”/Firdevs Canbaz: Ankara'da bulunan bir türkü bar ve burayı tercih edenlerin neden geldiklerinin incelendiği, çalınan türkü sayıları, çalanların eğitim düzeyleri, çalınan türkülerden bahsedilmiştir.

Sayı 61 / Bahar 2004 -“Nevruz ve Musiki”/Nesrin Feyzioğlu: Bu makalede nevrûz mûsikî ilişkisi araştırılmış, mûsikînin nevrûz içindeki varlığı, nevrûz temlerine uygun biçlenişi, işlenişi, işlenişteki unsurların kültürel temeli tarih, edebiyat ve mûsikî ile ilgili kaynaklardaki varlığı ve yer alış biçimleri gösterilmeye çalışılmıştır. Makalede bu bilgilerden hareketle dikkatler, en eski nevrûz dizileri ile günümüz nevrûz dizilerinde yer alan semboller, aralıklar, seyir özellikleri, bahar teminin işleniş biçimi arasındaki ortak duş ve karşılayışa ve kültürün bütünlüğüne, büyüklüğüne, köklülüğüne çekilmek dikkat çekilmek istenmiştir.

Sayı 62 / Yaz 2004 - Türk-Yunan İlişkilerinin Sözlü Geleneğe Yansımalarına Bir Örnek: Atina Türküsü /Halil İbrahim Şahin: Vatanından zorla koparılıp Yunanistan'a götürülen Türk kızının Atina'da kalışını ve Türkiye'ye dönüşü esnasında çocuklarını denize atmasıyla ilgili trajik hikâyeye yer almaktadır.

Sayı 64 / Kış 2004 -“Elazığ-Harpüt Müzik Kültürü”/Savaş Ekici: Çalışmada, Harpüt müziği tarihi konu alınmıştır. Müziği yapıldığı mekânları, icra eden ve dinleyenlerin mental durumları incelenmiştir. İcrada geleneğin kullanımı gibi konular yer almaktadır.

Sayı 65 / Bahar 2005 -“Osmanlı Müziğinde Zühre”/Neşe Can: Osmanlı zamanında isimlendirilen evrendeki gezegenlerden Zühre (Venüs, Afrodit) gezegeni diğerlerinden daha farklı bir yere sahip olmuştur. Müzik kültüründe kadınların çaldıkları çeng çalgısı ile ilişkilendirilen Zühre ve çeng ilişkisi ele alınmıştır.

Sayı 68 / Kış 2005 -“Kızılcahamam Yöresi Düğün Gelenekleri ve Kına Türküleri”/Mehmet Akpınar: Bu çalışmada, bugün büyük değişikliklere uğramış ve gün geçtikçe de pek çoğu kaybolmaya yüz tutmuş olan eski düğün ve kına gecelerinin, bu gecelerde oynanan oyunların ve söylenen türkülerin incelendiği görülmektedir. Çalışmada ayrıca Kızılcahamam yöresi folklorunun incelendiği de görülmektedir. Ayrıca kına gecelerinde damat ve gelinin eline kına yakılırken söylenen türküler, yöresel söyleyiş biçimleri ve bunların notalarında yer almaktadır.

Sayı 69 / Bahar 2006 - Murat İle Mara Başlıklı Tarihsel Bulgar Halk Türküsü /Hüseyin Mevsim: İkinci Bulgar devletinin son hükümdarı İvan Şişman’ın kız kardeşi olan Marya Thamara’nın Osmanlı sultanı birinci Hüdavendigar ile zorla evlendirilmesini konu almaktadır.

Sayı 70 / Yaz 2006 -“Kırgız Türklerinde İş Türküleri”/ Naciye Yıldız: Kırgız Türkleri arasında halk edebiyatı türü olan ır ve emgek ırlarından bahsedilmektedir.

Sayı 75 / Güz 2007 - Millî Folklor Enstitüsü’nün İkinci Müdürü, Halk Müziği Derleyicisi Hüseyin Avni Özbenli’nin Ardından / Nail Tan: Özbenli’nin hayatından, müzik geçmişinden, çalıştığı kurumlardan, yaptığı derlemelerden bahsedilmiştir.

Sayı 76 / Kış 2007 -“Karaca Oğlana Bağlı Olarak Anlatılan Kısa Hikâyeli Türküler”/Esmâ Şimşek: Karaca Oğlan ve şiirleri etrafında teşekkül eden hikâyeler ve türkülü hikâyeler olarak ayrıldığına değinilmiştir.

Sayı 77 / Bahar 2008 -“Türk Müziği Devlet Konservatuarlarının Bugünü Üzerine Düşünceler”/Savaş Ekici: Türk kültürünün aktarılması ve yaşatılması için hangi bölgelerde konservatuvar kurulması ile ilgili görüşler yer almıştır.

“Girit Müziği: Ariadne’nin Düğümünü Çözmek”/Süheyla Sarıtaş: Girit müziği ve Girit’te yaşayan farklı dine mensup ve farklı kültürel birikimlere sahip olan müzisyenlerden bahsedilmiştir.

Sayı 78 / Yaz 2008-“Tarihsel Gelişim Bağlamında Türk Halk Müziği Araştırmaları”/Armağan Coşkun Elçi: Türk müzik kültürü, dönemleri, türkü kelimesinin ilk kullanımı, ilk türkü örnekleri, müzikte geçiş dönemi olarak adlandırılan dönem, Cumhuriyet dönemi müzik çalışmaları ve köy enstitüleri ile ilgili bilgilendirmelere yer verilmiştir.

Sayı 80 / Kış 2008 -“İlhan Başgöz’ün “Şairi Şairliğinden Utandıran” Türküsü”/Ölçer Özuner: Başgöz’ün yazdığı Türkü isimli kitabı ve bölümleri anlatılmaktadır.

Sayı 84 / Kış 2009 - Âşıklık Geleneğinin Değişim Ve Dönüşüm Sürecinde Barış Manço Olgusu/ Dilaver Düzgün: Manço’nun eserlerinde kullandığı âşıklık tarzı ile Manço’nun Aynalı Kemer ve Osman şarkılarından bahsedilmiştir.

Sayı 85 / Bahar 2010 -“Âşıklık Geleneklerinde Saz” / Bayram Durbilmez: Türk sazının tarihçesi, âşıklık geleneğinden bahsedilmektedir.

Sayı 90/ Yaz 2011 -“İlahi, Ritüel Ve Kadın: Boğazlıyan Örneği”/İlkay Şahin: Dini müzik bağlamında değil ritüel müzik olarak ilahi konusu ele alınmış, kadın dindarlığının kadınların sosyal yapıdaki statü ve rollerinden etkilenen karakterine de ilahilerde rastlandığından bahsetmektedir.

Sayı 91 / Sonbahar 2011 - Sözselsel ve Müzikal Varyantlaşma: Manilerin Türkü İçindeki Dönüşümleri /Coşkun Elçi: Varyan tanımı ve varyant türküler anlatılmış, manilerin içerik çözümlenmelerinden bahsedilerek örnek türküler yer verilmiştir.

Geleneksel Türk Halk Çalgılarının Müzik Öğretmenleri Tarafından Kullanılma Durumu /Mehtap Aydın, Yavuz Şen: Milli Eğitim müzik müfredatı ve halk müziği enstrümanlarının müzik öğretmenleri tarafından kullanılma durumlarının tespiti araştırılmıştır.

Sayı 92 / Kış 2011 - Bir Sözlü Tarih Metni Olarak “Pazvandoğlu Türküsü /Hicran Karataş: Balkanlar ve burada yaşayan Türkler, Osmanlı ve Pazvandoğlu Osman Paşa, Pazvandoğlu olayı ve buna yakılan türkü anlatılmakta ve türkünün sözleri yer almaktadır.

Sayı 95 / Sonbahar 2012 -“Gerçekten Efsaneye Bir Hayat: Ezo Gelin”/Metin Özarslan: Ezo gelinin Türkiye ve Suriye’de geçen hayat hikâyesi ve bunun türkülere yansımaları anlatılmıştır.

“Türk Müziği Yorumunda Zamansal Dinamik Biçimlendirme”/Alaattin Canbay: sözlü kültür, notalama ve müzikte dinamik kavramı, doğaçlama ve zamansal dinamik biçimlendirme, dinleyicinin yorumlanan müziğe etkisi gibi konular yer almaktadır.

“Zeynep Türküsü Üzerine Bazı Mülâhazalar”/ Doğan Kaya: Zeynep türküsünün neden yazıldığı, doğumu ve ölümü, memleketi, ailesi, evliliği ve ağıtın yakılma nedenleri açıklanmıştır.

Sayı 96 / kış 2012 - Yerelden Ulusala Taşınan Müzik Belleği Ve Yurttan Sesler /Eray Alpyıldız: Yurttan Sesler korosunun kurumsal tarihi, şef ve sanatçıları, eğitim sistemi ve icraları, yayınları ve faaliyetleri anlatılmaktadır.

Sayı 97 / Sonbahar 2013 - Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Müzik Eğitiminin Yaygınlaştırılması /Uğur Alpagut: Halk kavramı, Osmanlı’da batılılaşma hareketleri, Cumhuriyet ve müzik eğitimi, halkevleri, Atatürk’ün halk müziği ve sanat müziğine bakışı, halkevlerindeki müzik çalışmalarından bahsedilmiştir.

Sayı 99 / Güz 2013 - Türkü Aşk Hikâyeleri Bir Gösterim Olarak /Zeynep Safiye Baki: Prof. Dr. İlhan Başgöz’ün Hikâye isimli kitabının incelenmesi yapılmış, Türkçe basımında ekleme ve çıkarma yapılan bölümlerden bahsedilmiştir.

Sayı 101/ Bahar 2014 - Dede Korkut Kitabı’nın Çağdaş Müzik Sanatçıları Üzerindeki Tesiri / Fazıl Özdamar: Kitabın farklı içerik anlatımları, kitaptaki anlatılardan yola çıkılarak bestelenmiş Manço’nun Nazar Eyle eseri, Esat Kabaklı’nın Dede Korkut eser, Musa Eroğlu’nun Dedem Korkut eser, Gökhan Kırdar’ın Dede Korkut eserlerinden bahsedilmiştir.

Geleneğin Kuşaklara Aktarımı Bağlamında Bir Çatalzeytin Düğün Türküsü: “Dünür Ağa”/Hicran Karataş: Kastamonu’nu Çatalzeytin köyünde yapılan düğün gelenekleri ve bu düğünlerde okunan Dünür Ağa türküsü incelenmiştir.

Sayı 102 / Yaz 2014 - Kültürel Bellek Aktarıcısı Olarak Ninni /Emine Kırcı Uğurlu: Ninnin tarihi ve Türklerde ninni geleneği, farklı türkülerin ninni olarak kullanımı, ninnilerin geleneğin korunması ve aktarılmasında ki rolü, yemek, giyim kuşam, eğitime dikkat çekmek için ninninin rolünden bahsedilmiştir.

Türkiye-Kazakistan Ortak Müzik Etkileşimi Projesi /Gözde Tekin: Çalışmada Türk ve Kazak toplumlarının ortak müzik kültürünün müzik icraları ve icracıları, icra ortamları, çalgıları, ezgileri, söz yapıları gibi konu anlatılmıştır.

Sayı 108 / Kış 2015- The Song-Object Between Theory And Practice: Diachronic, Geographic, And Cultural Variation /Jean Nicolas De Surmont: Fransızca dilinde şarkı nesnelere atıfta bulunmanın farklı yollarıyla bir dilden diğerine şarkı türlerinin göndergesel yarı eşdeğerliği sorunları ele alınmıştır.

Sayı 115 / Güz 2017 - Kuruluşunun 100. Yılında Dâr'ül-Elhân'ın Türk Halk Müziğine Katkıları / Armağan Elçi: Dârü'l-Elhân tarihi, Dârü'l-Elhân'ın türkü derlemesine katkıları, Folklor İnceleme ve Derleme Kurulu ile Folklor Tatbikat Topluluğu'nun kurulması konuları yer almaktadır.

Müzik ve Metinlerarasılık Müziklerarası / Göstergelerarası Etkileşimler ve Aktarımlar /Selcan Gürçayır Teke: Müzik ve Metinlerarasılık kitabının tanıtımı yapılmıştır.

Sayı 121 / Bahar 2019 - Süleyman Şenel, S., Muzaffer Sarısözen (Türk Halk Müziği ve Oyunları Hakkında Yazılar-Röportajlar-Anılar-Ardından Yazılanlar-Belgeler-Notalar) /Kadirhan Özdemir: Sarısözen ile ilgili geniş bir biyografik içerik ile birlikte, halk müziği ve halk oyunları ile ilgili yazılmış yazılar ve çok sayıda görsel yer almaktadır.

Sayı 122 / Yaz 2019 - Alpyıldız, E., Yurttan Sesler (Ankara Radyosu'ndan Türkiye'ye Açılan Pencere /Mehmet Özdemir: Üç bölümden oluşan kitabın içeriği anlatılmıştır. Yurttan Seslerin kuruluşunu, Yurttan Sesler Korosunun kurumsal tarihi ve Yurttan Sesler sonrası gelişmeleri ele almıştır.

Sayı 127 / Güz 2020 -“Bir Türkünün Doğu Hikâyesi /Ay Deresi”/Sevilay Gök Akyıldız: Ay deresi türküsü ve ilk ağızdan kayda alınması, türkünün neden yakıldığı ve sözleri yer almaktadır. Ayrıca Dervet deresi, Ay Deresi ve Dervent Dersini Duman Bürüdü türkülerinin analizleri yer almaktadır.

Sayı 129 / Bahar 2021 - Halk Türkülerinde “Gönül” Düğüm Sözcüğünün Metaforik Görünümleri: Bilişsel Anlambilim Çerçevesinde Bir Çözümleme /Ayşe Eda Çelik: Metaforlar tanımı, türküler, türkülerde gönül düğüm sözcüğü ve bu sözcüğün geçtiği türküler incelenmiştir.

Sayı 134 / Yaz 2022 - Kul Şadi Ve Yunan Harfli Türkçe Türküsü /Perihan Kaya Topbudak: Dini kimlikleri ayrı olan iki topluluğun kültürlerini ele almakta, Osmanlı'nın ilk türkü mecmuasından ve içeriğinden bahsetmekte, bu kitapta bulunan bir türkü olan Bir Kızın Gelin Olması konusu ele alınmıştır.

Tuva Gırtlak Müziği: Höömey /Uğur Altundaş: Höömey ve Tuva kültürü arasındaki ilişki ile Tuva Şamanizminde höömeyin yeri ve höömeyin Şamanizm ritüellerindeki önemi ele alınmıştır.

Sayı 135 / Güz 2022 - Şahseven Türklerinden Bilmece, Mâni Ve Ninni Örnekleri /Ahmet Çam: Türkiye'de yaşayan Şahseven Türklerinin çocuklarına okuduğu ninnileri ele almıştır. Ninni örneklerine de yer verilen çalışmada, farklı kaynaklardaki isimlendirilmelerinden de bahsedilmiştir.

Sayı 136 / Kış 2022 - Afganistan Sahası Türkmenlerinin Bir Aydın Türü: Noy Noy /Savaş Şahin: Afganistan'ın kuzeyinde yaşan Türkmenlerin türkülerinden, kadınlar tarafından okunan noy noy'lar konu alınmıştır.

Sayı 137 / Bahar 2023 - Salahaddin Bekki, Halk Müziğinin Seyyar Radyosu Âşık Veysel /Nadide Fatma Yiğiter: Kitapta, âşıklık geleneği temelli bir konu ele alınmıştır. Kitabın ilk bölümünde Âşık Veysel ve doğduğu bölgeden bahsedilmiştir. İkinci bölümde, Veysel'in sanat yaşamı anlatılmıştır. Son bölümde ise Âşık Veysel tarafından bestelenen eserlerden bahsedilmiştir.

Sayı 138 / Yaz 2023 - Halk Müziği Ve Medyatik Dolayım İlişkisinde Sanatçıların Bilgi Kaynaklarının Genişlemesi: Neşet Ertaş Örneği /Serdar Erkan: Çalışmada sanatçının hayatı ve medya olarak günümüze aktarımı ele alınmaktadır.

Sayı 139 / Güz 2023 - Dârü'l Elhân Halk Müziği Külliyatı 1-2-3 / Salih Turhan, Ahmet Feyzi: Çalışmada, derlemeler, Rauf Yekta Bey tarafından 1926 yılında yazılmış “Mukaddime”, Cemal Reşit Bey'in “Takriz” yazısı ve “Halk Türkülerimize Bir Nazar” yazısı, Ekrem Besim Bey'in “Anadolu Halk Şarkıları” gibi eser çevirilerine yer verilmiştir.

Sayı 140 / Kış 2023 - Sembolik Etkileşim Bağlamında Müzik: Barış Manço Örneği / Gülden Filiz Önal: Çalışmada, Barış Manço'nun yorumladığı pek çok eseri bulunmaktadır. Bu çalışmada, farklı değerleri ve anlatım biçimini yansıttığı düşünülen Manço'ya ait üç eserin sözleri üzerinden Sembolik Etkileşime dayalı bir analiz yapılmıştır.

Sayı 142 / Yaz 2024 - Sınır Savaşçıları'nın Türküleri Adlı Efsanevi Arnavut Türkülerinde Türk Karakteri / Muhamed Çitaku: Çalışmada, Sınır Şarkıları'ndaki Türk karakteriyle ilgili tarihi kayıtlar incelenmiştir. sonraki bölümde kahraman karakteriyle Türkler, sıradan bir Müslüman olarak Türkler konuları ele alınmıştır. Bu makale ile 25 Arnavut türküsünde yer alan Türk karakterlerinin, özelliklerini incelenmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Çalışmada incelenen 139 sayıdan elde edilen bulgulara göre şu sonuçlara ulaşılmıştır. Dergilerden 72'sinde müzik başlığı altında farklı türlerde yazılar yazıldığı tespit edilmiştir. Bu dergilerde toplam 107 yazı yayınlanmıştır. Bu yazılardan yirmi beş tanesi kadın araştırmacılar tarafından, yetmiş dört tanesi ise erkek araştırmacılar tarafından, iki tanesi ortak ve bir tanesi yazarsız olarak yayınlanmıştır. Yazılar içerik olarak incelendiğinde, farklı bölgelere ait müzik türleri hakkında yazılar yazılmıştır. Bu bölgeler ülkemizde, Harput, Giresun, Yozgat, Akseki, Gaziantep, Safranbolu, Şanlıurfa, Eskişehir, Afyonkarahisar, Elazığ, Kızılcahamam ve Kastamonu, Türkiye dışında ise Türkistan, Gürcistan, Almanya, Kazakistan, Üsküp, Karaçay, Azerbaycan, Makedonya, Kerkük, Bulgaristan, Kırgızistan, Girit, Gagauz ve Suriye olarak karşımıza çıkmıştır. Bu çalışmalarda bu bölgelerde yaşanan olaylar üzerine yazılmış türkülerden bölgesel olarak müzik kültürlerinden bahsedilmiştir. Bu yazılar dışında ninni, düğün türküleri ve ilahiler ile ilgili yazılar da yer almaktadır. Nevruz'un konu alındığı birçok yazı incelendiğinde içlerinde Nevruz ve müzik ile ilgili yazılar olduğu görülmüştür. Ayrıca yazılarda müzik ve müzik eğitimi, Yurttan Sesler korosu, düğünler ve düğün türküleri, Dâr'ül-Elhân hakkında yazılar olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca farklı toplumlardaki ninni ve düğün geleneklerine de değinilmiştir.

İncelenen dergilerde Türk müziği çalgılarına da değinilmiştir. Sataer, Kanayi, Kumul, Balaman, Dutar, Cimon, Nağra, Dolan Revabı, Sapayı, Ud, Çeng çalgılarının fiziksel özellikleri, imal edilen materyal, icra edilen bölgeler hakkında bilgiler verilmiştir. Çalışmalarda hayvan figürlerine de yer verilmiş, türkülerde turna kuşu ve diğer kuşlarda yer almıştır. Bununla birlikte farklı bölgelerde yaşayan âşıklar ve âşıklık kültürlerinden bahsedilmiştir. Bu çalışmalarda kişiler için yazılmış türkülerde ortaya çıkmıştır. Şükran türküsü, Ermeni Kız, Mahmudum Türküsü, Nazik Türküsü, Atina Türküsü, Zühre, Murat ile Mara, Ezo Gelin, Zeynep türküsü tespit edilmiştir. Bölgesel ve icrasal kültür yazıları ile birlikte klişelerin olduğu yazılara da yer verilmiştir. Barış Manço, Refik Başaran, Ramazan Güngör, Neşet Ertaş, Hacıbeyov, İlhan Başgöz, Muzaffer Sarısözen ve Âşık Veysel gibi besteci, yorumcu, derlemeci ve icracılar incelenmiştir.

Bu tür çalışmaların yapıldığı ve farklı alanlarda da kültürün kayıt altına alındığı görülmektedir. Özdemir'in yaptığı Osmanlı'dan Günümüze Dergiler ve Dergicilik isimli çalışmasında (2013) ve Şen'in Tanzimat Devri Periyodikleri ve Dergicilik (2009) çalışmalarında bu alanlarda yapılan önemli ve yapmış olduğumuz çalışmayı destekleyici çalışmalardır. Bununla birlikte dijitalleşen dünya ile birlikte bu alanda yapılan çalışmalarda yapılmaya başlamıştır. Buna en güzel örnek Kürkçü tarafından yapılan Elektronik Dergicilik Bağlamında Elektronik Mizah Dergileri (2019) çalışması önemli bir çalışmadır.

Çalışma ile kültürel alanda yayın yapan dergiler ile ilgili çalışma yapacak olan araştırmacıların müzik alanında Milli Folklor dergisindeki yazılara ve içeriklerine kolayca ulaşabilmesi ve bu verileri kullanabilmesi açısından araştırmacılara büyük kolaylık sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Çalışmada başlıca yazar %40, diğer iki yazar ise %30'ar katkı sağlamışlardır.

Çıkar Çatışması

Çalışmada çıkar çatışması oluşturabilecek herhangi bir durum bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Ay, B. (2018). *Tanbûrî Cemîl Bey'in sözlü eserlerinin makâm analizi*. Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyonkarahisar.
- Budak, A. O. (2000). *Türk Müziğinin kökeni-gelişimi*. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Bursa'da Kültür (2022). *Alem-i Musiki dergi kapak resmi*. http://www.bursadakultur.org/pars_ailesi.htm. adresinden 05.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Candan, E.(2007). *Türklerin kültür kökenleri*. İstanbul: Sınır Ötesi Yayınları.
- Çeçen, A. (1996). *Kültür ve politika*. İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- İlyasoğlu, E. (1999), *Yirminci yüzyılda evrensel Türk Müziği", Cumhuriyet'in sesleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Karakışla, Y. S. (2002). "Sedâ-yı mûsikî dergisine rûhsat verilmesi (1892). *Toplumsal Tarih Dergisi*, (98), 43-45.
- Kolukırık, K. (2014). Osmanlı Devleti'nde ilk resmî konservatuvar olan Dârülelhanda derleme ve yayım faaliyetleri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (35). 479-798.
Doi: <https://doi.org/10.21563/sutad.187106>
- Körükçü, Ç. (1998). *Türk Sanat Müziği*. İstanbul: Hürriyet Gazetecilik ve Matbaacılık.
- Kürkçü, Dumanlı, D. (2019). Elektronik Dergicilik bağlamında elektronik mizah dergileri. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 7(1), 293-320.
<https://doi.org/10.19145/e-gifder.440869>
- Levendoğlu, O. (2005). Tarih İçinde Geleneksel Türk Sanat Müziği ve diğer kültürlerle etkileşimleri. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19), 253-262.
- Milli Folklor Dergisi (2024). *Milli Folklor dergisi hakkında*. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/millifolklor> adresinden 21.11.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Milli Folklor Dergisi (1999). *Milli Folklor dergisi kapak resmi*. <https://www.millifolklor.com/> adresinden 07.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Milli Folklor Dergisi (2024). *Milli folklor dergisi yayınlar arşivi*. <https://www.millifolklor.com/YayinArsivi> adresinden 07.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Özdemir, M. (2013). Osmanlı'dan günümüze dergiler ve dergicilik. *AKRA International Journal of Culture Art Literature and Educational Sciences*, 1(1), 7 – 58.
- Öztuna, Y. (1987). *Türk mûsikîsi teknik ve tarih*. İstanbul: Türk Petrol Vakfı Lale Mecmuası Yayınları.
- Öztürk, Y. (2020). Âlem-i Mûsikî dergisi özelinde "mûsikîşinâslar" üzerine bir inceleme. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39, 379-391.
<https://doi.org/10.30794/pausbed.652836>

- Şahin, M. ve Duman, R. (2008). Cumhuriyetin yapılanma sürecinde müzik eğitimi. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 7(16), 259-272.
- Şen, N. (2009). Tanzimat devri periyodikleri ve dergicilik. *Gazi Türkiyat*, 1(5), 381-393.
- Tanrıkorur, C.(2011). *Osmanlı Dönemi Türk Müsikîsi*. (Haz. İsmail Kara, Rehâ Sağbaşı, Barihüda Tanrıkorur, Başak İlhan), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Tayışlı, A. İ. (1948). *Müsiki Mecmuası dergisi ilk sayı kapağı*. Ankara: Müsiki Mecmuası, 1.
- Türk Dil Kurumu (2024). *Kültür Nedir?*, <https://sozluk.gov.tr/> adresinden Tarihi: 05.02.2024 tarihinde erişilmiştir
- Uçan, A. (2005), *Türk Müzik Kültürü*, (2.Basım). Ankara: Önder Matbaacılık
- Üngör, E. (1965), Alem-i Musiki, Musiki Mecmuası, Sayı 214.
- Osmanlı Dönemi Müziği Uygulama ve Araştırma Merkezi (1999). *Darüelhan Mecmuası*. <https://osmanlimuzigi.istanbul.edu.tr/tr/content/yayinlar/darulelhan-mecmuasi> adresinden 25.01.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Özcan, N. (2020). *Musiki Mecmuası*. <https://islamansiklopedisi.org.tr/musiki-mecmuasi> adresinden 01.02.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Z Dergisi (2020). *Darüelhan Mecmuası kapak resmi*. <https://www.zdergisi.istanbul/makale/darulelhan-mecmuasi-391/#images-2> adresinden 05.02.2024 tarihinde erişilmiştir.

Extended Abstract

Introduction

Culture, in general terms, can be defined as everything material and spiritual that a society has accumulated in order to pass it on to future generations. The concept of culture is generally accepted as all of the social values that provide unity of emotion, thought and judgment in human society. The meaning of culture covers all artistic values of a society, such as traditions, customs, artistic values, in general terms, it is knowledge. Turkish society is known as a special society that has accumulated its own cultural values for centuries and has developed the cultures in its expanding territory by combining them with its own culture rather than destroying them. The culture of the Turkish society dates back to ancient times and is said to have started with the Altay people. The formation of the Central Asian Turkish Music Culture, which dates back to 2000 BC, started in these periods. Hun-Turkish musical culture played an active role in the 5th century BC. It has been known as Gök-Turk Music Culture, that is, Turkish music culture, since the 6th century AD.

Turkish musical culture experienced its most important developments and richest period during the Ottoman period. Thanks to the cultural accumulation that the Turkish state acquired until the Ottoman Empire, Turkish musical culture developed its own personality in the 15th century. During this period, scientific and artistic life went through a very important period under the auspices of the sultan, and important artists from many parts of the world came to Ottoman lands and gathered in centers such as Edirne, Bursa and especially Istanbul. While Turkish music has developed in the field of singing and playing, the number of written studies in this field has increased day by day. Especially in the field of Turkish music, the writings written both during the Ottoman period and after the republic have been recorded and have become a source for researchers who want to work in this field both in the past and today. Apart from the books and articles written in this field, art magazines published weekly, monthly or periodically have also contributed greatly to this field. Especially Alem-i Musiki, Darüelhan Magazine, Mûsiki Mecmuası and National Folklore Magazine, which were published in the last periods of the Ottoman Empire and after the proclamation of the Republic, made great contributions to this field.

Method

In the study, scanning model was used to obtain data. The necessary data was obtained by examining 139 published issues of the magazine. This study is a descriptive research based on the survey model in terms of its content, method and purpose. With the descriptive research, an attempt was made to determine the situation on the subject and the subject was researched as it existed. Qualitative research methods were used in the study.

While the universe of the research consists of magazines written about art, the sample of our research is National Folklore magazine, one of these magazines. In order to obtain research data, 139 issues of the magazine were examined using the internal scanning method.

Findings

While our study examines periodicals, the National Folklore Magazine, which started its publication life in 1989, continues to publish in this field. The magazine, which contains publications in the field of culture and art, plays an important role in transferring our cultural heritage to writing. According to the findings obtained from 139 issues examined in the study, it was determined that different types of articles were written under the title of music in 72 of the magazines. When 107 articles identified in these magazines were examined, there were music genres from different regions, folk songs, lullabies, wedding folk songs and hymns written about the events taking place in these regions. When many articles on Nevruz were examined, it is seen that there are articles about Nevruz and music. In addition, it was determined that there were articles about music and music education, the Voices from Homeland choir, weddings and wedding songs, and Dâr'ül-Elhân. In many articles, the lives, artistic lives and compositions of important composers who served Turkish musical culture are discussed. It is

thought that this study will provide great convenience for researchers who will be working on cultural magazines to easily access the articles and their contents published in the National Folklore magazine in the field of music and use these data.

Conclusion, Discussion and Recommendations

According to the findings obtained from 139 issues examined in the study, the following conclusions were reached. It was determined that 72 of the magazines contained articles in different genres under the title of music. A total of 107 articles were published in these journals. Twenty-five of these articles were published by female researchers, seventy-four by male researchers, two of them were published jointly and one was unauthored. When the articles are examined in terms of content, articles were written about music genres from different regions. These regions are Harput, Giresun, Yozgat, Akseki, Gaziantep, Safranbolu, Şanlıurfa, Eskişehir, Afyonkarahisar, Elazığ, Kızılcadamam and Kastamonu in our country, and outside Turkey they are Turkestan, Georgia, Germany, Kazakhstan, Skopje, Karachay, Azerbaijan, Macedonia, Kirkuk, Bulgaria. , Kyrgyzstan, Crete, Gagauz and Syria. In these studies, regional musical cultures and folk songs written about the events that took place in these regions were mentioned. Apart from these articles, there are also articles about lullabies, wedding songs and hymns. When many articles about Nevruz were examined, it was seen that there were articles about Nevruz and music. In addition, it was determined that there were articles about music and music education, the Voices from Homeland choir, weddings and wedding songs, and Dâr'ül-Elhân. In addition, lullabies and wedding traditions in different societies are also mentioned.

Turkish instruments were also mentioned in the reviewed magazines. Information is given about the physical characteristics of the Sataer, Kanayi, Kumul, Balaman, Dutar, Cimon, Nağra, Dolan Revabı, Sapayi, Oud and Çeng instruments, the materials produced and the regions where they are performed. Animal figures were also included in the works, and cranes and other birds were featured in folk songs. In addition, minstrels living in different regions and minstrel cultures were mentioned. In these studies, folk songs written for individuals emerged. Thanksgiving folk song, Armenian Girl, Mahmudum Folk Song, Nazik Song, Athens Ballad, Zühre, Murat and Mara, Ezo Gelin, Zeynep folk song have been identified. Along with regional and performance culture articles, articles containing clichés are also included. Composers, interpreters, compilers and performers such as Barış Manço, Refik Başaran, Ramazan Güngör, Neşet Ertaş, Hacıbeyov, İlhan Başgöz, Muzaffer Sarısözen and Âşık Veysel were examined.

It is seen that such studies are carried out and culture is recorded in different areas. Özdemir's study titled *Magazines and Magazines from the Ottoman Empire to the Present* (2013) and Şen's *Tanzimat Era Periodics and Magazines* (2009) are important studies in these fields and support the work we have done. However, with the digitalizing world, studies in this field have begun to be carried out. The best example of this is the study *Electronic Humor Magazines in the Context of Electronic Journalism* (2019) by Kürkçü, which is an important study.

It is thought that this study will provide great convenience to researchers who will study cultural magazines in terms of easily accessing the articles and their contents in the National Folklore magazine in the field of music and using these data.

Duygusal Emek, Görev Performansı Etkileşiminde Çalışan Enerjisinin Aracılık Etkisi

Ali BAKIRCI
Kırşehir İl Sağlık Müdürlüğü
ali.bakirci@saglik.gov.tr
ORCID ID: 0000-0002-7566-5141

Musa ÖZATA
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi İİBF
musaozata@gmail.com
ORCID ID: 00 00-0003-1742-0215

Rabia BAYRAK
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi SHMYO
rabia.bayrak@ahievran.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-0839-3761

Araştırma Makalesi	DOI: 10.31592/aeusbed.1519800
Geliş Tarihi: 21.07.2024	Revize Tarihi: 21.01.2025
	Kabul Tarihi: 14.03.2025

Atf Bilgisi

Bakırcı, A., Özata, M. ve Bayrak, R. (2025). Duygusal emek, görev performansı etkileşiminde çalışan enerjisinin aracılık etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 149-167.

ÖZ

Günümüz iş ortamlarında, çalışanların duygusal emek harcaması, çoğunlukla iş performansı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Ancak, duygusal emeğin görev performansı ile ilişkisinde çalışan enerjisinin ne ölçüde aracılık ettiği net değildir. Bu bağlamda, bu çalışmanın odaklandığı temel problem, çalışanların duygusal emek düzeyleri ile görev performansları arasındaki ilişkide, çalışan enerjisinin aracılık etkisi var mıdır ve eğer varsa, bu etki ne kadar belirgindir? Çalışmanın temel amacı, iş yerlerinde duygusal emek, görev performansı ve çalışan enerjisi arasındaki ilişkileri derinlemesine incelemektir. Özellikle, çalışanların duygusal emek harcaması ile görev performansı arasındaki ilişkide çalışan enerjisinin aracılık etkisinin varlığını ve gücünü değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Açıklayıcı nitelikte olan bu çalışmada ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Elde edilen araştırma verilerine öncelikle doğrulayıcı ve açıklayıcı faktör analizleri uygulanmış daha sonra, açıklayıcı ve tanımlayıcı istatistiksel analizler yapılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkileri anlamak için tek yönlü varyans analizi kullanılırken, bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek için basit ve çoklu regresyon analizleri yapılmış ve son olarak aracılık etkisinin test edilmesi Hayes Processi kullanılmıştır. Yapılan analizlerde değişkenlerin bazı beşeri özellikler açısından farklılaştığı, duygusal emeğin görev performansı üzerindeki belirgin etkisinin, çalışan enerjisi modele dahil edildiğinde ortadan kalktığı ve tüm etkinin görev performansına çalışan enerjisi aracılığıyla aktarıldığı görülmüştür. Bu durum kurulan modelde çalışan enerjisinin tam bir aracı değişken rolü olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Duygusal emek, görev performansı, çalışan enerjisi, aracılık etkisi.

The Mediating Effect of Employee Energy in the Interaction Between Emotional Labor and Task Performance

ABSTRACT

In today's workplaces, employees' use of emotional labour often has a significant impact on job performance. However, the extent to which employee energy mediates the relationship between emotional labour and task performance remains unclear. In this context, the fundamental question that this study focuses on is whether employee energy mediates the relationship between employees' levels of emotional labour and their task performance, and if so, how strong this effect is. The main aim of the study is to examine in depth the relationships between emotional labour, task performance and employee energy in the workplace. Specifically, it aims to assess the presence and strength of the mediating effect of employee energy in the relationship between employees' emotional labour expenditure and their task performance. A relational research model was used in this explanatory study. Confirmatory and exploratory factor analyses were first applied to the research data, followed by exploratory and descriptive statistical analyses. One-way analysis of variance was used to understand the relationships between variables, while simple and multiple regression analyses were used to examine the relationship between dependent and independent variables, and finally the Hayes process was used to test mediation. The analyses showed that the variables differed in terms of some human characteristics, the significant effect of emotional labour on task performance disappeared when employee energy was included in the model, and the entire effect was transferred to task performance through employee energy. This indicates that employee energy plays a full mediating role in the established model.

Keywords: Emotional labour, task performance, employee energy, mediation effect.

Giriş

Son zamanlarda örgüt çalışmalarında duygusal emek kavramı sıklıkla göze çarpmaktadır. Hizmet sunanın işi gereği pozitif bir görünüş sergilemesi durumu olarak tanımlanan duygusal emek, hizmet sektöründe, hizmetin sunumunda rol alan çalışanın duygusal durumundan beslenerek, hizmet alanları etkilemektedir. Çalışanın kendi duyguları vasıtasıyla karşısındaki kişinin duygularını etkilemesiyle ortaya çıkan duygusal emeğe yönetimlerin ilgisi giderek artmaktadır (Altaş ve Özişli, 2021; Duman, 2017). Duygusal emek, tüm örgütler için geçerli olan, bireyin performansını etkileyebilecek önemli bir kavramdır (Demirel, 2022). Özellikle hizmet yoğun sektörlerde çoğunlukla insan ilişkileri temeline dayanan etkileşimler olduğu için hizmet alan kişilerin memnuniyetleri bu etkileşimler çerçevesinde gerçekleşmektedir. Duygusal emek, vatandaşlarla doğrudan iletişimde bulunulan kamu kurumlarında da büyük bir öneme sahiptir ve hizmet sunanın performansını doğrudan etkilemesi beklenmektedir (Taşdemir, Çekmecelioğlu ve Yıkılmaz, 2019).

Yüksek motivasyonlu ve verimli şekilde hizmet sunan çalışanlara ihtiyaç duyulan sağlık sektöründe çalışanların hizmet sunarken duygularını kontrol etmeleri ve bunu performanslarına yansıtmaları beklenmektedir. Kaliteli hizmet sunmanın ön planda olduğu sağlık sektöründe, hizmeti sunanların hizmeti alanlar ile olan etkileşiminde, hizmet alanın memnuniyetine ek olarak hizmeti sunanların performansları da üst seviyede tutulmalıdır. Bu doğrultuda kaliteli hizmetin belirleyicisi olarak çalışanın sergilediği duygusal emek ve performans önemli bir etkiye sahiptir (Aykanat ve Koç, 2020).

Görev performansı, bireylerin örgütsel amaçlara katkıda bulunan davranışlarını ifade eder (Kim, Ra, Park ve Kwon, 2017). Örgütler, hedeflerine ulaşmak ve hizmeti etkin şekilde sunmak için performansını yüksek düzeyde kullanan bireylere ihtiyaç duyarlar. Performans örgüt açısından olduğu kadar birey açısından da önemlidir. Görevleri başarmak ve üst düzeyde performans sergilemek, ustalık ve gurur duygularıyla doyum kaynağı olabilir. Düşük performans ve hedeflere ulaşamama, tatminsizlik ve hatta kişisel bir başarısızlık olarak deneyimlenebilir (Sonnentag ve Frese, 2002). Çalışan performansını belirleyen ve literatürde sıkça vurgulanan faktörler: çalışma ortamı, liderlik, ekip ve iş arkadaşı ilişkisi, eğitim ve kariyer gelişimi, ödül programı, yönergeler ve prosedürler, iş yeri refahı ve çalışanın kurumuna olan bağlılığı şeklinde sıralanmaktadır (Obalade ve Akeke, 2020).

Bugünün iş ortamlarında, çalışanların duygusal emeklerinin, görev performansı üzerinde önemli bir etkisi olduğu bilinmektedir. Ancak, duygusal emeğin görev performansı ile etkileşiminde çalışan enerjisinin ne derecede bir aracılık rolü oynadığı tam olarak ortaya konulmamıştır. Bu bağlamda, bu çalışmanın odaklandığı temel problem çalışanların duygusal emek seviyeleri ile görev performansları arasındaki ilişkide, çalışan enerjisinin aracılık rolünün varlığı ve etkisinin açıklanmasıdır. Bu probleme cevap aranmakla birlikte;

- Duygusal emek, çalışan enerjisi arasındaki etkileşimi anlamaya yönelik mevcut çerçevelerin neler olduğu?
- Duygusal emek görev performansını nasıl etkilediği?
- Beşerî değişkenler açısından incelenen konular arasında anlamlı farklılıkların olup olmadığı sorularına da ayrıca cevap aranmıştır.

Literatür taraması sonucunda ulaşılan bulgular ve araştırma soruları göz önünde bulundurularak araştırmanın temel hipotezleri şu şekilde oluşturulmuştur;

H1: Duygusal emek, görev performansını doğrusal ve pozitif etkilemektedir.

H2: Duygusal Emek, çalışan enerjisini doğrusal ve pozitif etkilemektedir.

H3: Çalışan Enerjisi, görev performansını doğrusal ve pozitif etkilemektedir.

H4: duygusal emek, görev performansı etkileşiminde çalışan enerjisinin aracılık rolü vardır.

Belirlenen problemler ve hipotezler çerçevesinde bakıldığında, bu çalışmanın ana amacı, iş yerlerinde duygusal emek, görev performansı ve çalışan enerjisi arasındaki ilişkileri daha derinlemesine incelemektir. Özellikle, çalışanların duygusal emek harcaması ile görev performansı arasındaki ilişkide çalışan enerjisinin aracılık etkisinin varlığını ve gücünü detaylı bir şekilde değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Böylece araştırma alan yazına, çalışanların duygusal emek deneyimlerinin, görev performanslarına nasıl yansıdığını ve bu ilişkide çalışan enerjisinin nasıl bir rol oynadığını açıklayarak katkı sunacaktır.

Bu araştırma, duygusal emeğin iş performansına etkisini değerlendirirken, çalışanların enerji seviyelerinin nasıl bir aracılık rolü oynadığını ortaya koymayı amaçlayarak, işyerlerinde verimliliği artırmaya yönelik stratejiler geliştirmeye katkı sağlaması açısından önemlidir. Bu nedenle, çalışma sonuçlarının, işletmelerin insan kaynakları yönetimi ve performans değerlendirme politikalarını şekillendirme açısından önemli bir referans kaynağı olacağı düşünülmüştür.

Duygusal Emek

Literatüre bakıldığında duygusal emek kavramıyla ilgili çeşitli tanımlar ve yaklaşımlar görülmektedir. Duygusal emek kavramı ilk olarak Amerikalı sosyolog Hochschild tarafından 1983'te dile getirilmiş ve işçileri duygularından uzaklaştıran mesleki gereklilikler şeklinde tanımlanmıştır (Akpolat, 2019; Büyükbese ve Aslan, 2019; Grandey ve Melloy, 2017). Duygusal emek, karşıdaki kişiye olumlu duygular yansıtmak için sergilenen tutumlar olabildiği gibi baskı yapmak veya otorite kurmak olarak ta düşünülebilir. Duygusal emeği Grandey ve Melloy (2017), duygu ve ifadelerin örgütsel amaçlar için düzenlenme süreci olarak tanımlarken Ashforth ve Humphrey (1993) hizmet sunan kişinin hizmet sunumu esnasında kendisinden beklenen duyguları göstermesi şeklinde açıklamıştır.

Duygusal emek çalışanın iletişim sonucunda inşa ettiği sosyal algıyı şekillendirmek için davranışlar geliştirme sürecidir (Aksoy ve Kürü, 2021). Hochschild'e (2012) göre, duygusal emek, duygunun kontrol edilerek dışa yansıtılmasıyla ilgilidir. Bu, jest ve mimiklerin bilinçli bir şekilde düzenlenmesini içerir. Hochschild, duygusal emeğin bir çalışanın işi gereği sergilemek zorunda olduğu ve değişim değeri olan duygular bütünü olarak tanımlamıştır. Ayrıca duygusal emek, yüzeysel davranış ve derinlemesine davranış olmak üzere iki boyutta gerçekleşmektedir (Hochschild, 2012).

Yüzeysel davranış gerçekte hissedilmeyen duyguların mimikler, vücut hareketleri veya ses tonuyla gerçekten hissediliyormuş gibi sergilenmesidir. Yüzeysel davranan çalışanlar asıl duygularını maskelemek için rol yaparlar. Yüzeysel davranma, iç durumun değiştirilmeden duygusal dışavurumun değiştirilmesini içermektedir (Özen ve Yüceler, 2019; Yeşil ve Mavi, 2018). Derinlemesine davranışta ise kişi sergilenmek istenilen davranışı gerçekten hissetme gayreti içerisinde ve sadece dış görünüşüyle değil bunun yanı sıra içsel süreçlerini de eyleme geçirmektedir. Bu bağlamda derinlemesine davranma, davranış kurallarını uyumlu hale getirebilmek için duyguların ve düşüncelerin kontrol edildiği bir süreç olarak tanımlanabilir (Akpolat, 2019; Öz ve Baykal, 2018).

Görev Performansı

Bir işin diğer işlerden farklı olmasını sağlayan, işin uzmanlık ve teknik yönüyle ilgili olan, görev ve sorumlulukları görev performansı olarak tanımlanabilir (Borman ve Motowidlo, 1997). Görev performansı, bir işin uzmanlık ve teknik yönleriyle ilgili olarak yerine getirilmesi gereken görevlerin başarıyla tamamlanmasıdır. Bu durum çalışanların formel iş tanımlarında belirtilen ana faaliyetlerin yerine getirilmesine ve işin gereksinimlerinin karşılanmasına yönelik performanslarını ifade eder (Befort ve Hatstrup, 2003; Tunca, Elçi ve Murat, 2018).

Görev performansının teknik ve idari olmak üzere iki alt bileşeni bulunmaktadır. Teknik görev performansında yöneticilik dışındaki mesleki beceri gerektiren tüm görev tanımları yer alırken, idari görev performansı çalışan memnuniyetinin sağlanması, yönetme, idare etme, çalışan motivasyonu gibi görevleri içermektedir (Ünlü ve Yürür, 2011).

Çalışanın görev tanımının tam olarak yapılmış olması, alanında yeterli olması, çalışılan ortamda etik kurallara riayet edilmesi ve ortamın çalışma açısından elverişli olması görev performansının tam anlamıyla yerine getirilmesi açısından önemlidir (Tunca vd., 2018). Görev performansına ilişkin gösterilen davranışlar örgütlerin amaçlarını gerçekleştirmeye destek sağlamaktadır (Acaray, 2019).

Çalışan Enerjisi

Çalışan enerjisi, kişilerin duygu ve davranışlarını, gereksinimleri ya da talepleri doğrultusunda şekillendirerek harekete geçiren kaynak olarak tanımlanmaktadır (Yeh, Chen, Yuan, Chou, ve Wan, 2020) Şirketler ve kurumlar için insan enerjisi, kısıtlı lakin bir o kadar da önemli bir kaynaktır. Enerji; insanların yaşamlarında var olan, hayatın devamlılığını sağlayan bir kaynak olarak değerlendirilmekte ve tecrübe edilen duygu, olaylar karşısında verilen tepki, ruh hali gibi pozitif uyarılma türüdür (Kayır, 2020).

Enerji, çalışanların amaçları doğrultusunda hareket etmesi için bir kaynaktır ama iş yoğunluğu nedeniyle zaman zaman tükenme noktasına gelebilir. Çalışan enerjisi, kurumların başarıya ulaşmasında ihtiyaç duyulan oldukça önemli sihirli bir yakıt gibidir. Bu nedenle çalışanların enerjilerinin sürekli yenilenmesi önem arz etmektedir (Fritz, Lam ve Spreitzer, 2011). Kurumların başarısında büyük bir öneme sahip olan çalışan enerjisi idarecilerin ve akademisyenlerin dikkatini çekmiş, en doğru nasıl yönetilebileceği konusunda çalışmalar başlamıştır. Enerjisi yüksek çalışanlar üretkendirler ve çevrelerindeki kişiler üzerinde pozitif etkiye sahiptirler (Kıprızcı, 2022). Çalışan enerjisi duygusal emek üzerinde ve çalışan performansı üzerinde pozitif etkileri olan ve ölçümü zor bir kavram olmakla birlikte işyerinde çeşitli sosyal etkinlik ve aktiviteler ile artırılabilir özelliktedir (Kim, Yoo, Lee, Kim ve JoungMan, 2012) Çalışan enerjisi ile ilgili kavramsal tespitlerden hareketle çalışan enerjisini, insanların duygusal ve fiziksel kaynaklarını, iş gereksinimleri doğrultusunda yönlendirerek harekete geçiren temel bir kaynak olarak tanımlayabiliriz. Bu enerji, şirketler ve kurumlar için kritik öneme sahip olup, iş verimliliği ve başarısı üzerinde belirleyici özelliktedir. Çalışan enerjisi, insanların yaşamlarını devam ettirmek ve işlerini yerine getirmek için gereken motivasyon ve güç kaynağıdır.

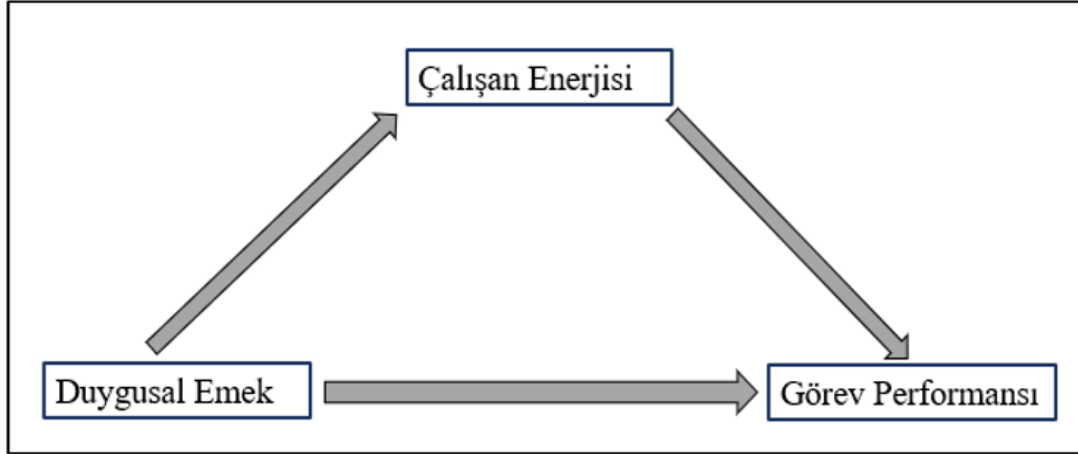
Yöntem

Tanımlayıcı ve açıklayıcı özellikte olan bu çalışmada ilişkisel araştırma teknikleri kullanılmıştır. Çalışma; araştırma yapılan sağlık kurumunun çalışmaya katılan personelin araştırma konusundaki algıları, personelin vermiş olduğu cevaplar ile kullanılan ölçüm araçlarının etkinliği, elde edilen verilerin analizinde kullanılan yöntem ve teknikler ile sınırlıdır.

Araştırma Modeli

Son zamanlarda sıklıkla kullanılan istatistiksel testlerden olan aracılık etkisi bağımlı ve bağımsız değişken arasındaki ilişkinin etkisini değiştirebilen farklı bağımsız değişkenlerin varlığını ortaya çıkarmak için kullanılan bir analiz yöntemidir. Bu analizde sadece bağımlı değişkenle bağımsız değişkenin etkileşimini değil bağımsız değişkenin aracı değişken üzerinden bağımlı değişkeni etkileme ilişkisini inceler. Bu ilişki dolaylı şekilde gerçekleşmekte olup salt bağımlı ve bağımsız değişken arasında gözlenemeyen bir etkileşimdir. Bağımlı ve bağımsız değişken arasında bir ilişki yoksa aracılık etkisinden bahsedilemez. Aracı değişken yokluğunda bağımsız değişkenin etkisi ya azalır ya da tamamen ortadan kalkar (Yılmaz ve Dalbudak, 2018). Bu bağlamda Şekil 1'deki modelde duygusal emeğin görev performansı üzerindeki doğrudan etkisinin haricinde çalışan performansı üzerinden dolaylı etkisinin (aracılık) olup olmadığı test edilmiştir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

Çalışmada kullanılacak yöntem ve tekniklerine göre bu araştırmanın modeli Şekil 1’de gösterildiği gibi şematize edilmiştir. Buna göre duygusal emek, görev performansı etkileşimi ile duygusal emek, çalışan enerjisi etkileşimi ortaya konulduktan sonra aracılık etkisinin test edilmesi yukarıdaki model esas alınacaktır.

Evren ve Örneklem

Araştırma evrenini Kırşehir Eğitim ve Araştırma Hastanesinde tıbbi birimlerde çalışan sağlık hizmetleri sınıfı ve idari hizmetler sınıfındaki çalışanlar (hekim ve sözleşmeli personel hariç) oluşturmaktadır. Çalışmanın evren büyüklüğü 932 personeldir. Çalışma metodolojisinde tesadüfi örneklem yolu izlenmiş olup Karagöz’e (2017) göre %95 güven aralığında ulaşılması gereken en düşük örneklem sayısının 274 olması gerekmektedir. Çalışma kapsamında 450 adet anket formu dağıtılmış olup 332 adet dönüş alınmıştır. Yapılan aykırı değer çalışmalarında 54 adet formun araştırmaya dahil edilemeyecek nitelikte olduğu (gelişi güzel veya eksik doldurulduğu) anlaşılmış olup 278 adet formun analize uygun olduğu görülmüştür.

Veri Toplama Araçları

Verilerin toplanmasında kullanılan anket 4 ayrı bölümden oluşmakta olup ilk kısımda araştırmaya katılanların beşeri özelliklerini ölçer nitelikte olan *kişisel bilgi formu*, kullanılmıştır. Çalışanların *Görev Performansı* (GP) eğilimlerini ölçmek için Goodman ve Svyantek (1999) tarafından geliştirilen ve Polatçı’nın (2011) Türkçeye uyarladığı Bireysel Performans ölçeğinin alt boyutu olan ve 8 maddeden oluşan “*Görev Performansı Ölçeği*” kullanılmıştır. Ölçeğin uyarlanmasında Cronbach alpha katsayısının 0,86 ve KMO değerinin 0,87 olduğu görülmüştür.

Çalışanların *Duygusal Emek* (DE) eğilimlerini ölçmek için Pala ve Sürgevil (2016) tarafından geliştirilen 12 maddeden oluşan ölçek kullanılmış olup ölçeğin geliştirilmesinde KMO değerinin 0.805 olduğu Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) değerlerinin iyi uyum değerlerine sahip olduğu görülmüştür.

Çalışanların *Çalışan Enerjisi* (ÇE) eğilimlerini ölçmek için Atwater ve Carmeli (2009) tarafından geliştirilen Kayır (2020) tarafında Türkçeye uyarlanan ve 9 maddeden oluşan Çalışan Enerjisi (ÇE) ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin uyarlanma aşamasında Cronbach Alpha katsayısının 0,85 olduğu görülmüştür.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Ölçekler kullanılmadan önce ölçekleri geliştiren ve uyarlayan araştırmacılardan e posta yolu ile kullanım izni alınmıştır. Toplanan veriler SPSS 26 (*Statistical Package for the Social Sciences*) paket programı ile aynı paket programının macrosu olan ve Andrew F. Hayes tarafından geliştirilen V4.1

sürümü ve AMOS 22 (Analysis of Moment Structures) programlarıyla analize tabi tutulmuş olup; yapılan güvenilirlik testlerinde görev performansı ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısının 0,881 ve KMO değerinin 0,869 ve varyans açıklama yüzdesinin %57 olduğu, duygusal emek ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısının 0,827 ve KMO değerinin 0,805 ve varyans açıklama yüzdesinin %66 olduğu, çalışan enerjisi ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısının 0,936 ve KMO değerinin 0,917 ve varyans açıklama yüzdesinin %66,9 olduğu tespit edilmiştir.

Araştırma Etiği

Araştırmaya başlanılmadan önce Kırşehir İl Sağlık Müdürlüğü Bilimsel Çalışmaları Değerlendirme Komisyonunun 17.01.2023 tarihli değerlendirmesi ve Müdürlük makamının 24.01.2023 tarihli 207807005 sayılı onayı ile etik izinler alınmıştır.

Bulgular

Çalışmadan elde edilen verilere öncelikle geçerlilik ve güvenilirlik testleri, tanımlayıcı istatistiksel testler, ANOVA testleri, doğrusal regresyon testleri ve Andrew F. Hayes process macroso uygulanmıştır. Sonuçlar tablolaştırılmış ve şekillerle ifade edilmiştir.

Katılımcıların cinsiyet, medeni durum, yaş, gelir ve eğitim bilgileri incelendiğinde Tablo 1'deki sonuçlara ulaşılmıştır.

Tablo 1

Katılımcılara Ait Beşeri İstatistikler

Parametreler	Frekans	%	Parametreler	Frekans	%		
Cinsiyet	Kadın	186	66,90	Eğitim Durumu	İlk Öğr.-Lise	38	13,67
	Erkek	92	33,09		Ön Lisans	54	19,42
			Lisans ve +		186	66,90	
Medeni Durum	Evli	201	72,30	Unvan	Sağlık Hizmetleri Sınıfı	213	76,61
	Bekar	77	27,70		Diğer Hizmet Sınıfı	65	23,38
Yaş	18-28	87	31,29	Gelir	7000-11000 TL	65	23,38
	29-38	76	27,33		11001-15000 TL	158	56,83
	> 38	115	41,36		15001+ TL	55	19,78
Toplam		100		Toplam		100	

Tablo 1'deki analiz sonuçları değerlendirildiğinde; katılımcıların cinsiyet yönünden %66,9'nun kadın olduğu %33,09'nun erkek katılımcılardan olduğu, ankete katılan çalışanların %72,3'nün evli ve %27,7'nin bekar olduğu, yaş açısından değerlendirildiğinde katılımcıların 31,29'nun 18-28 yaş aralığında 27,33'nün 29-38 yaş aralığında %41,36'sının ise 39 yaş ve üzerinde olduğu görülmüştür. Ayrıca katılımcıların %13,67'sinin İlköğretim veya Lise mezunu olduğu, %19,42'sinin Ön Lisans mezunu olduğu, %66,9'nun Lisans ve üstü mezuniyette olduğu, katılımcıların %76,61'nin Sağlık Hizmetleri sınıfından olduğu ve %23,4'nün diğer hizmet sınıflarından oluştuğu görülmüştür. Son olarak gelir açısından katılımcıların %23,38'nin 7.000-11.000 TL arasında, %56,83'nün 11001-15000 TL aralığında ve %56,83'nün ise 15.001 TL ve üstüne gelir sahibi oldukları görülmüştür.

Toplanan verilere normal dağılım analizleri uygulanmış olup verilerin normal dağılım özelliklerini gösterdiği anlaşıldığından parametrik testlerin uygulanmasına karar verilmiştir. Ölçeklerin güvenilirliğini test etmek için yapılan açımlayıcı faktör analizi AFA sonuçları tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2

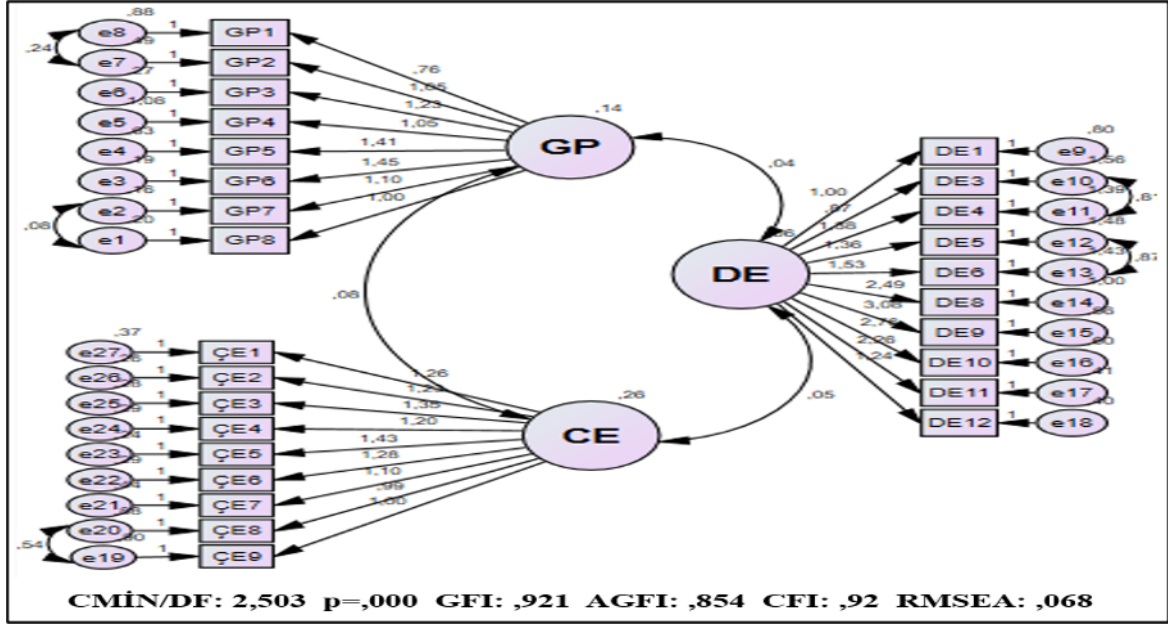
Ölçeklere Ait Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Değişkenler	Faktör Yük Dağılımı	Varyans Açıklama Düzeyi	Barlett's Testi	KMO	Cronbach's Alpha
GP1	,76				
GP2	,74				
GP3	,61	%73,34	0,000	0,81	0,79

GP4	,77				
GP5	,67				
GP6	,71				
GP7	,82				
GP8	,79				
DE1	,52				
DE3	,67				
DE4	,66				
DE5	,63				
DE6	,69				
DE8	,56	% 64,83	0,000	0,73	0,75
DE9	,61				
DE10	,66				
DE11	,60				
DE12	,67				
ÇE1	,57				
ÇE2	,72				
ÇE3	,74				
ÇE4	,71				
ÇE5	,76				
ÇE6	,68				
ÇE7	,66	% 71,81	0,000	0,89	0,91
ÇE8	,83				
ÇE9	,79				

Tablo 2’de çalışmadan elde edilen verilere ait AFA sonuçları gösterilmiştir. Görev Performansı ölçeğine ait AFA sonuçları değerlendirildiğinde maddelerin yük dağılımlarının en düşük 0,61 ve en yüksek 0,82 aralığında dağılım gösterdiği, Bartlett’s küresellik testinin anlamlı ($p<0,05$) ölçeğin KMO değerinin 0,81 olduğu görülmüştür. Yapılan güvenilirlik analizinde Cronbach’s Alpha katsayısının 0,79 olduğu tespit edilmiştir. Duygusal Emek ölçeğine ait AFA sonuçlarına bakıldığında faktör yük dağılımlarında DE2 maddesinin (Kendimi, sahnedeki bir oyuncuymuşum gibi hissediyorum) 0,42 ve DE7 (İnsanların tehdit edici tavırlarına karşı korkumu gizleyebilirim) 0,37 değerleri ile kabul edilebilir yük dağılımını göstermediği anlaşıldığından bu iki madde analiz dışı tutulmuştur. Diğer maddelerin yük dağılımlarının en düşük 0,52 ile en yüksek 0,69 aralığında olduğu görülmüştür. Bartlett’s küresellik testinin anlamlı ($p<0,05$) ölçeğin KMO değerinin 0,73 olduğu ve yapılan güvenilirlik analizinde Cronbach’s Alpha katsayısının 0,75 olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde Çalışan Enerjisi ölçeği maddelerinin yük dağılımlarının 0,57 ile 0,83 arasında dağılım gösterdiği, KMO değerinin 0,89 ve cronbach’s alpha değerinin ise 0,91 olduğu tespit edilmiştir. Bu haliyle ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğuna kanaat getirilmiştir.

AMOS 22 paket programı ile yapılan Doğrulayıcı Faktör Analizi (DFA) sonuçları Şekil 2’de raporlanarak gösterilmiştir.

Şekil 2. Ölçeklere Ait Doğrulayıcı Faktör Analizi Diyagramı

Çalışmadan elde edilen verilere DFA analizi yapılırken farklı ölçüm araçları birleştirilerek çalışma yapılmıştır. Bu nedenle ölçekler arası hata paylarının uyumlu olmadığı görülmüştür. Ancak asıl amaç tüm yapıyı oluşturan farklı ölçeklerin değişkenleri arasındaki hata terimlerini ölçmek olduğundan genel yapıda değişkenler ile boyutlar arasındaki değerlerin iyileştirilmesi için e1↔e2, e7↔e8, e10↔e11 ve e19↔e20 değişkenleri arasında kovaryanslar kurularak kabul edilebilir uyum değerlerine ulaşılmıştır.

Tablo 3
Ölçeklere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

	Ölçek Maddeleri	$\bar{X}$	SS
Çalışan Enerjisi	1.Çalışma saatlerinde kendimi hareketli ve enerjik hissederim.	3,83	,89
	2.Çalışma saatlerinde işimi tamamlamak için yüksek enerjiye sahibimdir.	3,88	,80
	3.Çalışma saatlerimde enerji dolu olduğumu hissederim.	3,71	,87
	4.İşimi başarılı bir şekilde tamamlamak için gerekli enerjiye sahibimdir.	3,96	,81
	5.Sabahları işe geldiğimde yeni gün için yeterli enerjiye sahibimdir.	3,79	,88
	6.İşlerimi yaparken kendimi dinç hissederim.	3,87	,85
	7.İşlerimi yaparken kendimi hevesli hissederim.	3,82	,87
	8.Bu işletmede çalışmak bana pozitif enerji sağlar	3,51	1,07
	9.İş yerinde kendimi önemli ve canlı hissederim.	3,67	1,07
	Ortalama	3,78	,67
Duygusal Emek(*)	1.İnsanlara karşı yüzeysel de olsa arkadaşça davranmam gerekir.	3,88	,92
	3.Durumları en uygun şekilde idare edebilmek için rol yaparım.	2,82	1,27
	4.Taktiksel olarak insanları değerli hissettiririm.	3,19	1,23
	5.İnsanları dinlemesem de dinliyormuş gibi yaparım.	2,45	1,26
	6.İnsanların üzüntüleri saçma gelse de onların üzüntüsünü paylaşıyormuşum gibi yaparım.	2,57	1,25
	8.Hoşuma gitmeyen bir davranış karşısında, kızgınlığımı gizleyebilirim.	3,14	1,17
	9.Hayret verici durumlarda bile sakinliğimi koruyabilirim.	3,55	1,07
	10.İnsanlara standart tepkiler verebilmek için duygularımı bastırırım.	3,35	1,04
	11.Hislerimi değiştirmek için olaylara olumlu yönünden bakmaya çalışırım	3,85	0,86
	12.Bana mutluluk veren şeylere odaklanmaya çalışırım.	4,16	0,70
	Ortalama	3,24	0,60
	Görev Perform	1.İşimin bütün amaçlarına ulaşırım.	3,91
2.Bütün performans kriterlerine uygunum.		4,11	0,80
3.İşimle ilgili bütün görevlerde uzmanlıkla çalışırım.		4,30	,69
4.Verilen görevden daha fazla sorumluluk üstlenebilirim		3,76	1,11

5. Daha üst bir pozisyon için uygun görünmekteyim.	3,89	0,95
6. İşin kapsadığı bütün alanlarda yetenekliyim. Bütün görevlerle ustalıkla başa çıkarım.	4,22	0,70
7. Verilen görevleri istenilen şekilde yerine getirerek işin genelinde iyi bir performans sergilerim.	4,37	0,57
8. İşin amaçlarına ulaşmayı planlarım ve verilen görevi tamamlanması gereken zamanda tamamlarım.	4,39	0,58
<i>Ortalama</i>	4,12	0,50

(*) Duygusal Emek Ölçeğine ait 2. ve 7. maddeler faktör yük dağılımı düşük olduğu için ölçekten çıkarılmıştır.

Katılımcıların değişkenlere vermiş oldukları cevapları tanımlayıcı istatistiksel analizlere tabi tuttuğumuzda Tablo 3'teki veriler elde edilmiştir. Çalışan enerjisini ölçen değişkenlerin en düşük 3,51 ile en yüksek 3,99 ortalamaya sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca tüm ölçek verilerinin 3,78 ortalamaya ve 0,67 standart sapmaya sahip olduğu görülmüştür. Duygusal Emek ölçeği tanımlayıcı istatistiklerine bakıldığında en düşük 2,45 ile en yüksek 3,88 ortalamaya sahip olduğu ölçeğin bir bütün olarak 3,24 puan ortalamasına ve 0,60 standart sapmaya sahip olduğu tespit edilmiştir. Görev Performansı ölçeği tanımlayıcı istatistikleri değerlendirildiğinde ise en düşük 3,76 ile en yüksek 4,39 ortalama aralığında değişen puanlamaların olduğu ve ölçeğin bir bütün olarak 4,12 ortalamaya ve 0,50 standart sapmaya sahip olduğu görülmüştür.

İki bağımsız grup içeren değişkenler arasında yapılan t testi sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4
Bağımsız Gruplar Arası t Testi

Değişken	Ölçekler	Değişkenler	N	$\bar{X}$	SS	t	p
Cinsiyet	Görev Performansı	Kadın	186	4,04	0,48	-3,71	0,000
		Erkek	92	4,28	0,50		
	Duygusal Emek	Kadın	186	3,20	0,57	-1,59	0,112
		Erkek	92	3,33	0,65		
Medeni Durum	Çalışan Enerjisi	Kadın	186	3,73	0,64	-1,83	0,068
		Erkek	92	3,89	0,70		
	Görev Performansı	Evli	201	4,13	0,50	,67	0,491
		Bekar	77	4,09	0,51		
Duygusal Emek	Evli	201	3,25	0,60	,10	0,912	
	Bekar	77	3,24	0,61			
Unvan	Çalışan Enerjisi	Evli	201	3,84	0,67	2,39	0,015
		Bekar	77	3,63	0,63		
	Görev Performansı	Sağlık Hizmetleri	213	4,10	0,50	-1,31	0,193
		Diğer Hizmetler	65	4,19	0,49		
Duygusal Emek	Sağlık Hizmetleri	213	3,19	0,59	-2,60	0,012	
	Diğer Hizmetler	65	3,41	0,60			
Çalışan Enerjisi	Sağlık Hizmetleri	213	3,76	0,65	-,99	0,320	
	Diğer Hizmetler	65	3,86	0,70			

Tablo 4'te yapılan ikili gruplarda bağımsız t testi sonuçlarına göre görev performansı açısından cinsiyet gruplarının eşit dağıldığı ve kendi aralarında anlamlı şekilde farklılaştığı $p < 0,05$ görülmüştür. Yapılan değerlendirmede erkek katılımcıların puan değerlerinin kadın katılımcılara oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuca göre erkek çalışanların görev performansı açısından kendilerini daha fazla puanladıkları görülmüştür. Cinsiyet değişkeni açısından DE ve ÇE puanlarında istatistiksel olarak anlamlı farklılık görülmemiştir. Unvan değişkeni açısından varyansın homojen dağıldığı GP ve CE puanlarında farklılaşmanın olmadığı ancak DE açısından unvan gruplarında anlamlı farklılaşmaların $p < 0,05$ olduğu görülmüştür. Unvan farklılıkları bu açıdan değerlendirildiğinde diğer hizmetlerde çalışan

personelin sağlık hizmetlerinde çalışan personele göre puan ortalamalarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Aynı tabloda medeni durum değişkeni açısından ölçeklerdeki farklılaşmaya bakıldığında GP ve DE’de anlamlı farklılıkların olmadığı $p>0,05$ ancak ÇE açısından istatistiksel olarak anlamlı şekilde puanların farklılaştığı $p<0,05$ görülmüştür. Bu farklılaşmada evli çalışanların çalışan enerjisi ölçek puanlarının görece daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

İkiden fazla grup içeren değişkenler açısından test puanları tek yönlü varyans ANOVA analizine tabi tutulmuş olup farklılık gözlemlenen gruplar tablo 5’e aktarılmıştır.

Tablo 5
Bağımsız Gruplar Arası Tek Yönlü Varyans Analizi

Değişken	Ölçekler	Yaş Aralığı	N	$\bar{X}$	SS	F	p
Yaş	Çalışan Enerjisi	18-28	87	3,65	,69	5,98	,003
		29-38	76	3,70	,75		
		39 ve +	115	3,95	,55		
	Görev Performansı	18-28	87	4,17	,50	,547	,579
		29-38	76	4,09	,51		
		39 ve +	115	4,10	,50		
Duygusal Emek	18-28	87	3,21	,65	,330	,719	
	29-38	76	3,29	,62			
	39 ve +	115	3,23	,54			

Yaş değişkeni açısından yapılan tek yönlü varyans analizinde GP ve DE puanlarının homojen dağıldığı CE puanlarının ise homojen olmadığı görülmüştür. Yaş değişkeni açısından ANOVA sonuçları değerlendirildiğinde gruplar arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Homojen dağılmayan CE puanlarının Welch testi sonuçlarına bakıldığında anlamlı farklılıklar $p<0,05$ olduğu görülmüştür. Farklılık gösteren grupların tespit için çoklu karşılaştırma yapılmış olup 18-28 yaş grupları ile 39 ve üzeri yaş gruplarında anlamlı farklılıklar olduğu 39 ve üzeri yaş grubunda olan çalışanların çalışan enerjisinin 18-28 yaş gruplarındaki çalışanlara nazaran daha yüksek ortalamaya sahip oldukları görülmüştür. Benzer şekilde 29 -38 yaş grubundaki katılımcılar ile 39 ve üzeri yaşa sahip katılımcıların kendi aralarında yine farklılaştığı ve 39 yaş ve üzeri çalışanların CE puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür.

Eğitim değişkeni açısından yapılan ANOVA testinde gruplar arası puanların homojen dağıldığı ve ancak test sonuçlarının anlamlı $p>0,05$ olmadığı görülmüştür. Gelir değişkeni açısından yapılan ANOVA testinde varyansların homojen dağıldığı ancak gruplar arasında anlamlı $p>0,05$ farklılıklar olmadığı görülmüştür.

Aracılık Etkisinin Test Edilmesi

Çalışma kapsamında duygusal emek, görev performansı etkileşiminde çalışan enerjisinin aracılık etkisi incelenmiş olup bu etkiyi ortaya koymak için SPSS 26 paket programında parametrik testlerden olan regresyon analizleri ve SPSS eklentisi olan “Hayes Process” kullanılmıştır.

Aracı değişken iki değişken arasındaki etkinin şiddetini değiştiren ve bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etkisini azaltan veya tamamen ortadan kaldıran değişkendir. Bu durumda aracı değişken iki farklı şekilde değerlendirmeye tabi tutulur. Birincisi aracı değişken modele dahil edildiğinde anlamlı bir ilişkisi olan bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki bu anlamlı ilişki ortadan kalkmakta ve tüm etki aracı değişken üzerinden bağımlı değişkene aktarılmaktadır. Bu durumda aracılık rolü tam aracı değişken şeklinde tanımlanır. İkincisi aracı değişken modele konulduğunda bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasında var olan anlamlı ilişki azalarak devam eder ve ilişkinin bir kısmı aracı değişken üzerinden bağımlı değişkene aktarılır. Bu durumda aracılık rolü kısmi aracı değişken şeklinde tanımlanır. Her iki durumda da modele dahil edilen değişkenin aracılık yani mediatör etkisi olduğu söylenebilir.

Aracılık rolünden bahsedebilmek için aşağıdaki şartların sağlanması lazımdır (Karagöz, 2017):

- Birinci şart: Bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkisinin olması,
- İkinci şart: Bağımsız değişkenin aracı değişken üzerinde anlamlı bir etkisi olması,
- Üçüncü şart: Aracı değişkenin bağımlı değişken üzerinde anlamlı bir etkisi olması lazımdır.

Bu üç şart test edildikten sonra bağımsız değişken ile aracı değişken aynı anda modele dahil edilir ve test sonucuna göre kısmi veya tam aracılık rolü ortaya çıkarılır.

Tablo 6

Bağımsız Değişken ile Bağımlı Değişken Arasında Basit Doğrusal Regresyon(*)

Model		Katsayılar			
		Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Edilmiş Katsayılar	
B	Standart Sapma	β	t	p	
Birinci Şart	3,78	0,16	22,845	0,000	
DE	0,11	0,05	0,13	2,115	0,035

(*) Bağımlı Değişken: GP

Tablo 6’da Bağımsız değişkenin duygusal emek ve bağımlı değişkenin görev performansı olduğu basit doğrusal regresyonda modelin anlamlı olduğu ($p \leq 0,05$) ve duygusal emeğin görev performansını pozitif yönlü anlamlı ve doğrusal şekilde etkilediği görülmüştür. Regresyon katsayısı $B=0,11$ standart hatanın $0,05$ standardize katsayısının $\beta = 0,13$ olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7

Bağımsız Değişken ile Aracı Değişken Arasında Basit Doğrusal Regresyon(*)

Model		Katsayılar			
		Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Edilmiş Katsayılar	
B	Standart Sapma	β	t	p	
İkinci Şart	2,94	0,22	13,70	0,000	
DE	0,26	0,07	,24	4,01	0,000

(*) Bağımlı Değişken: CE

Tablo 7’de Bağımsız değişkenin aracı değişken üzerinde anlamlı etkisinin tespiti için duygusal emeğin bağımsız değişken ve çalışan enerjisinin bağımlı değişken olduğu basit regresyon çalışılmış olup bağımsız değişkenin aracı değişken üzerinde anlamlı ($p \leq 0,05$) bir etkisi olduğu, standardize beta katsayısının $\beta = 0,24$ olduğu ve regresyon katsayısının $0,26 \pm 0,07$ arasında değiştiği tespit edilmiştir.

Tablo 8

Aracı Değişken ile Bağımlı Değişken Arasında Basit Doğrusal Regresyon(*)

Model		Katsayılar			
		Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Edilmiş Katsayılar	
B	Standart Sapma	β	t	p	
Üçüncü Şart	1,88	0,31	6,07	0,000	
CE	0,46	0,07	,35	6,18	0,000

(*) Bağımlı Değişken: GP

Tablo 8’de aracı değişken olan çalışan enerjisinin bağımsız ve duygusal emeğin bağımlı değişken olduğu basit regresyonda aracı değişkenin bağımlı değişken üzerinde anlamlı ($p \leq 0,05$) bir etkisi olduğu, standardize beta katsayısının $\beta = 0,35$ olduğu ve regresyon katsayısının $0,46 \pm 0,07$ arasında değiştiği tespit edilmiştir.

Tablo 9
Değişkenler Arası Çoklu Regresyon(*)

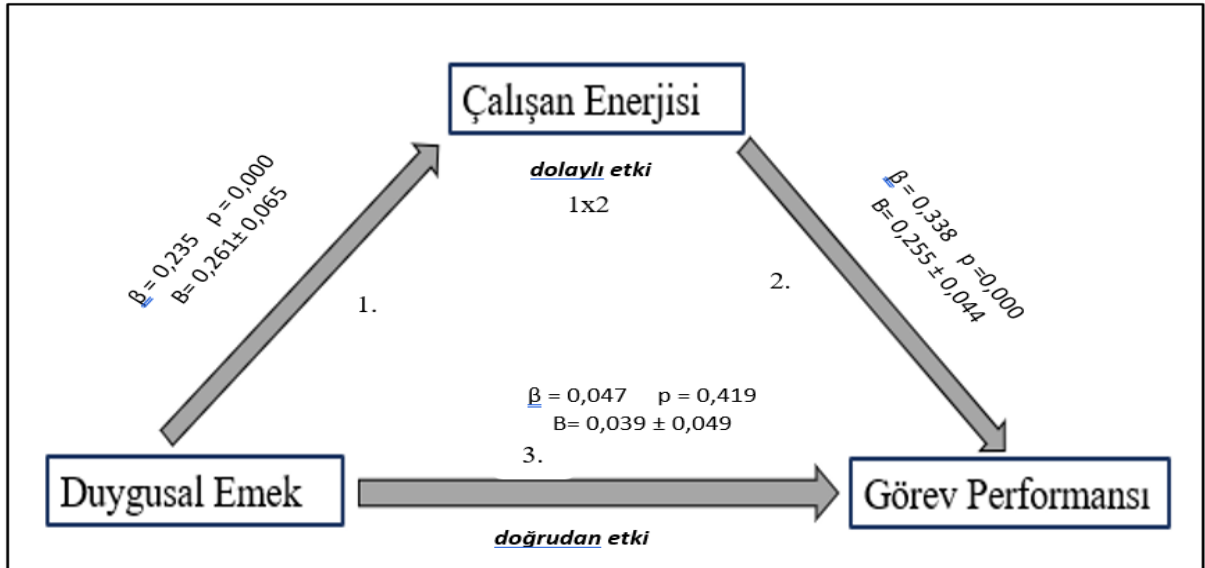
Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standardize Edilmiş Katsayılar	t	p
	B	Standart S.	β		
	3,03	0,20		14,94	0,000
DE	,04	0,05	0,05	0,80	0,419
CE	,26	0,04	0,34	5,81	0,000

(*) Bağımlı değişken: GP

Tablo 9’da duygusal emeğin ve çalışan enerjisinin görev performansı üzerindeki etkisi çoklu regresyon ile test edildiğinde; aracı değişken olarak tanımladığımız çalışan enerjisinin bağımlı değişken olan görev performansını anlamlı ($p \leq 0,05$) şekilde etkilediği, modelin standardize katsayısının $\beta = 0,34$ ve standardize edilmeyen değer $0,26 \pm 0,04$ arasında değiştiği tespit edilmiştir. Ayrıca model içinde duygusal emeğin $\beta=0,05$ standardize değerine sahip olduğu modele anlamsız ($p > 0,05$) katkı yaptığı ve standardize edilmeyen değer $0,04 \pm 0,05$ aralığında değiştiği tespit edilmiştir.

Yapılan analizlere göre duygusal emeğin görev performansı üzerindeki anlamlı etkinin modele çalışan enerjisi dahil edildiğinde ortadan kalktığı ve tüm etkinin çalışan enerjisi üzerinden görev performansına aktarıldığı bu haliyle çalışan enerjisinin tam aracı değişken rolünün olduğu anlaşılmıştır.

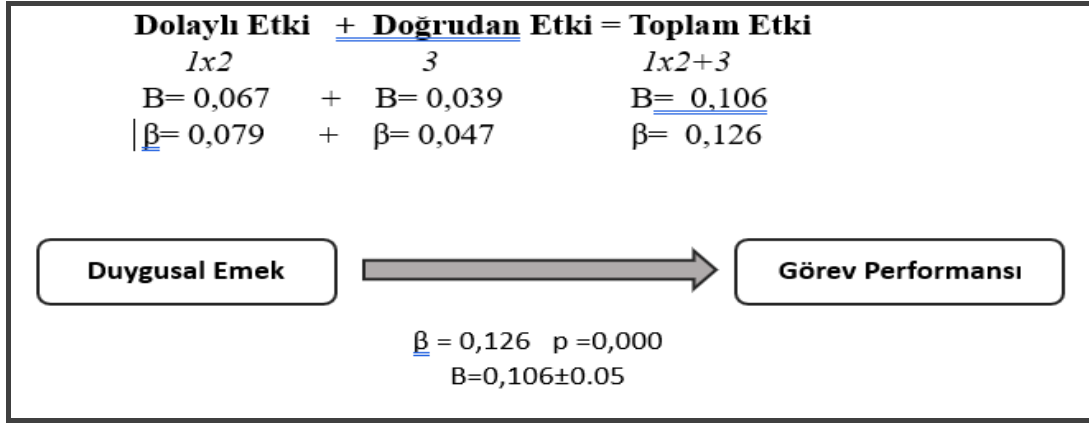
Aynı analiz SPSS Hayes process ile tekrar çalışılarak regresyon analizleri ile birlikte şekil 3’te gösterildiği üzere çalışma modeline aktarılmıştır.

Şekil 3. Analiz Sonuçlarının Çalışma Modeline Uygulanması

Hayes’in model rehberine (Hayes, 2021) göre bu çalışma kapsamında test edilecek değişkenlerin ilişkisel olarak 4 numaralı modele uygun olduğu anlaşılmış ve buna göre çalışma devam ettirilmiştir. Bağımlı değişkenin görev performansı, bağımsız değişkenin duygusal emek ve aracı değişkenin çalışan enerjisi olduğu analizde, aracılık çalışması için gerekli olan 3 şartın sağlandığı, dolaylı etkide alt ve üst aralık içerisinde sıfır değerinin olmadığı yani tam aracılık özelliği gösterdiği tespit edilmiştir.

Şekil 4. Toplam Etkinin Hesaplanması

Şekil 3'teki verilerden hareketle toplam etkinin hesaplanması yapılarak şekil 4 elde edilmiştir. Şekil 4'teki veriler yorumlandığında, dolaylı etkinin toplam etki içindeki payı (oranı);

Dolaylı etki/(dolaylı etki + doğrudan etki) $0,067/(0,067+0,039) = 0,632$ olduğu görülmüş olup bu hali ile Duygusal emeğin Görev performansı üzerindeki etkisinde aracı değişken olarak çalışan enerjisinin tam aracılık değişken özelliği gösterdiği ve toplam etki içerisindeki bu payın %63 olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu çalışmada, duygusal emek, çalışan enerjisi ve görev performansı arasındaki ilişkileri tanımlayıcı ve keşfedici analiz tekniklerini kullanarak açıklanmaya çalışılmıştır. Analiz sonuçlarına göre cinsiyet ve unvan değişkenlerinin duygusal emek ve görev performansı üzerinde etkileri olduğunu göstermektedir. Özellikle, cinsiyet ve unvan değişkenlerinde gözlenen farklılıklar, çalışanların duygusal emek ve görev performansı arasındaki ilişkiler üzerindeki etkilerinin dikkate alınması açısından önem arz etmektedir. Kim vd. (2012) yapmış olduğu çalışmada cinsiyet açısından benzer sonuçlar elde etmiştir. Bu çalışmaya yakın sonuçlar elde eden Qian, Song, Jin, Wang ve Chen (2018) cinsiyet ve eğitim düzeyi değişkeni açısından görev performansının farklılıklar içerdiğini belirtmiştir. Taşdemir (2020) yapmış olduğu çalışmada cinsiyet açısından görev (iş) performansının farklılık göstermediğini belirtmiştir.

Yaş değişkeni açısından yapılan analizlerde, yaşın çalışanların enerji seviyeleri üzerindeki etkisini göstermiştir. Yaş ilerledikçe, çalışanların enerji seviyelerinin göreceli olarak arttığı ve bu durumun görev performansı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir. Bu bulgu, yaşın çalışanların iş performansı üzerindeki dinamik etkilerini anlamak için önemli bir değişken olduğunu göstermektedir. Benzer sonuçlar bulan Pahos ve Galanaki (2018) yaşın ilerlemesi ile çalışanların göstermiş olduğu performansın arttığını belirtmiştir. Guzzo vd. (2022) yaptığı çalışmaya göre ise çalışan enerjisinin direkt çalışanların yaşları ile bağlantılı olmadığı ancak yaşın ilerlemesi ile çalışanlarda ortaya çıkan tecrübe birikimi sonucunda çalışan performansının arttığı sonuçları elde edilmiştir.

Çalışma yapılan grup nezdinde değerlendirme yapıldığında regresyon analizi açısından duygusal emeğin görev performansını pozitif yönlü ve anlamlı olarak etkilediği görülmüştür. Böylece araştırma hipotezlerinden olan H1 hipotezi kabul edilmiştir. Ayrıca aracı değişken rolünde olan çalışan enerjisinin de görev performansını doğrusal ve pozitif olarak etkilediği görülmüş olup, çalışmanın H2 hipotezi kabul edilmiştir. Benzer sonuçların Altaş ve Özişli'nin (2021) 207 sağlık çalışanı üzerinde yapmış oldukları çalışmada, Acaray'ın (2019) bankacılık ve sigortacılık sektöründe çalışan 267 kişi üzerinde yapmış olduğu çalışmada ve Ünlü ile Yürür'ün (2011) yapmış oldukları çalışmalarda da elde edildiği görülmüştür. Yine benzer sonuçlar elde eden Aykanat ve Koç (2020), bu etkinin duygusal emeğin bileşenlerinde saklı olduğunu ve görev performansının artışında önemli role sahip olduğunu

vurgulamıştır. Benzer konuda çalışma yapan Befort ve Hattrup (2003) görev için sergilenen davranışlar nezdinde duygusal emeğin şekillendiği ve kişisel performansın iş rollerine göre farklılaştığını savunmuştur. Duygusal emek, iş performansı ve iş stresi arasındaki ilişkileri inceleyen Demirel (2022) bu çalışmanın aksine duygusal emeğin iş performansını negatif etkilediğini belirtmiştir. Bu farklı durumun “bilişsel uyumsuzluk teorisi” ni desteklediğini, çalışanların buldukları kurumun talep ettiği ancak kendilerinin istemediği duyguları ifade etmeye zorlanmasının, iş performanslarını olumsuz yönde etkileyebileceğini belirtmiştir. Duygusal emeğin alt bileşenlerine göre iş performansının farklılaşabileceğini söyleyen Taşdemir (2020) samimi duygusal davranışlar içeren duygusal emeğin, görev performansını olumlu etkilediğini yüzeysel rol yapma davranışları ile karakterize duygusal emeğin ise görev performansını olumsuz etkilediğini savunmuştur.

Çalışmada elde edilen bir diğer sonuç duygusal emeğin, çalışan enerjisini pozitif yönlü ve anlamlı şekilde etkilemesidir. Bu sonuca göre çalışmanın H2 hipotezi kabul edilmiştir. Elde edilen regresyon bulgularından hareketle yapılan aracı değişken rolünün tespitinde, çalışan enerjisinin, duygusal emek ile görev performansı arasında tam aracı değişken rolünde olduğu tespit edilmiştir. Bu sonuca göre H4 hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan literatür taramasında bu çalışma ile aynı konularda olan başka bir çalışmaya rastlanmamakla birlikte, benzer konuda çalışma yapan Yeh vd. (2020) duygusal emeğin çalışan performansı üzerinde düzenleyici etki yaptığını ve bunun çalışanın motivasyonunu artırarak içsel enerjisine katkı verdiğini söylemişlerdir. Roh, Moon, Yang ve Jung (2016) sağlık çalışanları üzerinde yapmış oldukları çalışmalarında, çalışanların tükenmişliklerinin azaltılması ve olumlu duyguların arttırılmasında duygusal emek yönetiminin önemli rol oynadığını, duygusal emeğin örgütlere karşı hissedilen pozitif duyguların arttırılmasında aracı bir rolü olduğunu savunmuşlardır. Tespitler bu çalışmanın sonuçları ile tutarlılıklar içermektedir.

Duygusal emek, çalışan enerjisi ve görev performansı arasındaki karmaşık ilişkileri analiz eden bu çalışmada beşerî değişkenler üzerinde elde edilen sonuçlara göre, özellikle, cinsiyet, yaş ve unvanın, duygusal emek ile görev performansı arasındaki ilişkiler üzerinde farklı etkilere sahip olduğunu göstermiştir. Sonuçlar, işletmelerin ve yöneticilerin iş gücünü yönetirken beşerî faktörleri dikkate almaları gerektiğine işaret etmektedir. Bu çalışmada, duygusal emeğin görev performansı üzerindeki etkisi pozitif ve anlamlı olarak bulunmuştur. Daha da önemlisi, çalışan enerjisinin duygusal emek ile görev performansı arasında tam bir aracı değişken rolü oynadığı tespit edilmiştir. Bu bulgular, işletmelerin duygusal emeği yönetirken çalışan enerjisi faktörünü göz önünde bulundurmaları gerektiğini göstermektedir.

Sonuç olarak, bu çalışmanın bulguları, işletmelerin duygusal emek yönetiminde ve çalışanların performansını arttırmak için alınabilecek önlemlerde değerli bir rehber sağlayacağı düşünülmektedir. Çalışanların duygusal emeklerini yönetmek ve iş performanslarını arttırmak için eğitim ve destek programları oluşturulması, işletmelerin uzun vadeli başarısı için kritik öneme sahip olacaktır.

Gelecekteki bilimsel çalışmalar için, duygusal emeğin farklı bileşenlerinin görev performansı üzerindeki etkisinin derinlemesine incelenmesi, sektör bazlı karşılaştırmalar yapılarak sektörel farklılıkların anlaşılması, uzun vadeli etkilerin araştırılması, çalışan eğitim programlarının etkinliğinin değerlendirilmesi, farklı yaş gruplarının enerji ve performans düzeylerine etkisinin detaylandırılması, kültürel farklılıkların duygusal emek ve görev performansı üzerindeki etkilerinin incelenmesi ve örgütsel düzeyde duygusal emek yönetiminin stratejik boyutlarının araştırılması önerilebilir. Bu çalışmalar, duygusal emek, çalışan enerjisi ve görev performansı arasındaki ilişkilere dair daha kapsamlı ve farklı açılardan açıklamalar getirebilir. Bu nedenle organizasyonel politika ve uygulamaların, duygusal emek, çalışan enerjisi ve görev performansı üzerindeki etkilerini incelemek için daha fazla araştırmaya ihtiyaç vardır. Bu çalışmanın bulguları, iş yerlerindeki yönetim pratiği ve insan kaynakları politikalarının geliştirilmesinde değerli bir kaynak olacaktır.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Makalenin hazırlanmasında birinci araştırmacının katkısı %60, ikinci araştırmacının katkı oranı %20, üçüncü araştırmacının katkı oranı %20'dir.

Çıkar Çatışması

Bu çalışmada çıkar çatışması oluşturabilecek herhangi bir durum bulunmamaktadır.

Açıklama: Bu çalışma 9. Uluslararası Sağlık Bilimleri ve Yönetimi Kongresinde sözlü olarak sunulmuş bildirinin genişletilmiş halidir.

Kaynaklar

- Acaray, A. (2019). Pozitif psikolojik sermaye, duygusal emek ve görev-bağlamsal performans arasındaki ilişkinin incelenmesi: Bankacılık ve sigortacılık sektöründe bir çalışma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 73-99.
- Akpolat, T. (2019). *Esnek ve iş güvencesiz çalışmanın araştırma görevlileri üzerindeki etkileri: Duygusal emek ve karakter aşınması bağlamında bir inceleme*. (Doktora tezi). Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Aksoy Kürü, S. (2021). *Duygusal emek davranışı ve tükenmişlik arasındaki ilişki: Örgütsel özdeşleşmenin aracılık etkisi*. *Journal of Business Research - Turk*, 13, 150-175. <https://doi.org/10.20491/isarder.2021.1126>
- Altaş, S. S. ve Özişli, Ö. (2021). Duygusal emek ile iş tatmini ve bireysel performans arasındaki ilişki. *Journal of International Social Research*, 14(76).
- Ashforth, B. E., and Humphrey, R. H. (1993). Emotional labor in service roles: the influence of identity. *The Academy of Management Review*, 18(1), 88-115. <https://doi.org/10.2307/258824>
- Atwater, L., and Carmeli, A. (2009). Leader-member exchange, feelings of energy, and involvement in creative work. *The Leadership Quarterly*, 20(3), 264-275.
- Aykanat, Z. ve Koç, Y. (2020). Duygusal emeğin işgören performansına etkisi: Erzurum ili çağrı merkezi çalışanları üzerinde bir araştırma. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, (46), 354-371.
- Befort, N., and Hattrup, K. (2003). Valuing task and contextual performance: experience, job roles, and ratings of the importance of job behaviors. *Applied HRM Research*, 8(1), 17-32.
- Borman, W. C., and Motowidlo, S. J. (1997). Task performance and contextual performance: the meaning for personnel selection research. *Human Performance*, 10(2), 99-109. https://doi.org/10.1207/s15327043hup1002_3
- Büyükebeşe, T. ve Aslan, H. (2019). Psikolojik sermaye ve duygusal emeğin örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(2), 949-963. <https://doi.org/10.20491/isarder.2019.647>
- Demirel, Z. H. (2022). Duygusal emek algısının iş performansı üzerindeki etkisinde iş stresinin aracılık rolü. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 14(1), 266-283.
- Duman, N. (2017). Duygusal emek: Bir literatür değerlendirmesi. *International Journal of Entrepreneurship and Management Inquiries*, 1(1), 29-39.
- Fritz, C., Lam, C. F., and Spreitzer, G. M. (2011). It's the little things that matter: an examination of knowledge workers' energy management. *Academy of Management Perspectives*, 25(3), 28-39.

- Goodman, S. A., and Svyantek, D. J. (1999). Person–organization fit and contextual performance: do shared values matter? *Journal of Vocational Behavior*, 55(2), 254-275.
- Grandey, A. A., and Melloy, R. C. (2017). The state of the heart: emotional labor as emotion regulation reviewed and revised. *Journal of Occupational Health Psychology*, 22(3), 407-422.
- Guzzo, R. A., Nalbantian, H. R., and Anderson, N. L. (2022). Age, experience, and business performance: a meta-analysis of work unit-level effects. *Work, Aging and Retirement*, 8(2), 208-223. <https://doi.org/10.1093/workar/waab039>
- Hayes, A. F. (2021). *Model templates for process mediation and moderation analysis and SPSS and SAS*. Retrieved from <https://www.slideshare.net/trisnadi16983/model-templates-for-process>
- Hochschild, A. R. (2012). *The managed heart: commercialization of human feeling* (3rd ed.). University of California Press.
- Karagöz, Y. (2017). *SPSS ve AMOS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık ve Danışmanlık.
- Kayır, A. G. (2020). *Otel işletmelerinde yenilikçilik algısı ve çalışan enerjisinin üretkenlik karşıtı davranışlara etkisi: Pamukkale örneği*. (Yüksek lisans tezi). Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Nevşehir.
- Kim, T., Yoo, J. E. J., Lee, G., and Kim, J. (2012). Emotional intelligence and emotional labor acting strategies among frontline hotel employees. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 24(7), 1029-1046.
- Kim, W. H., Ra, Y. A., Park, J. G., and Kwon, B. (2017). Role of burnout on job level, job satisfaction, and task performance. *Leadership & Organization Development Journal*, 38(5), 630-645.
- Kıprızıcı, E. (2022). *İşgören avukatlığı ve motivasyonel dilin çalışan enerjisi üzerindeki etkisi*. (Yüksek lisans tezi). Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.
- Obalade, G. O., and Akeke, N. I. (2020). Job characteristics and deviant behavior among employees of selected public and private universities in Ondo and Ekiti State, Nigeria. *Acta Universitatis Danubius. Oeconomica*, 16(1), 7-21.
- Öz, S. D. ve Baykal, Ü. (2018). Hemşirelerin duygusal emek davranışı ve etkileyen faktörler. *Florence Nightingale Journal of Nursing*, 26(1), 1-10.
- Özen, M. Y. ve Yüceler, A. (2019). Sağlık çalışanlarında duygusal emek, tükenmişlik ve iş tatmini ilişkisinin incelenmesi: Konya ilinde bir uygulama. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (41), 194-209.
- Pahos, N., and Galanaki, E. (2019). Staffing practices and employee performance: the role of age. *Evidence-based HRM: A Global Forum for Empirical Scholarship*, 7(1), 93-112. <https://doi.org/10.1108/EBHRM-01-2018-0007>
- Pala, T. ve Sürgevil, O. (2016). Duygusal emek ölçeği: Ölçek geliştirme, güvenilirlik ve geçerlilik çalışması. *Ege Academic Review*, 16(4).
- Polatçı, S. (2011). *Psikolojik sermayenin performans üzerindeki etkisinde iş aile yayılımı ve psikolojik iyi oluşun rolü*. (Doktora tezi). Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

- Qian, J., Song, B., Jin, Z., Wang, B., and Chen, H. (2018). Linking empowering leadership to task performance, taking charge, and voice: the mediating role of feedback-seeking. *Frontiers in Psychology*, 9, 344082. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.0344082>
- Roh, C. Y., Moon, M. J., Yang, S. B., and Jung, K. (2016). Linking emotional labor, public service motivation, and job satisfaction: social workers in health care settings. *Social Work in Public Health*, 31(2), 43-57. <https://doi.org/10.1080/19371918.2015.1099493>
- Sonnentag, S., and Frese, M. (2002). Performance concepts and performance theory. *Psychological Management of Individual Performance*, 23(1), 3-25.
- Taşdemir, D. D. (2020). *Kültürel zeka, duygusal emek ve iş performansı arasındaki ilişkilerin çok kültürlü bir ortamda incelenmesi*. (Doktora tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kocaeli.
- Taşdemir, D. D., Çekmecelioğlu, H. G. ve Yıkılmaz, İ. (2019). Çok kültürlü ortamda çalışanların kültürel zekâ düzeylerinin duygusal emek gösterimlerine etkisi. *OPUS International Journal of Society Researches*, 12, 719-740.
- Tunca, S., Elçi, M. ve Murat, G. (2018). Proaktif kişilik yapısının ve yenilikçi davranışın görev performansına etkisi. *Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(1), 325-335. <https://doi.org/10.30803/adusobed.413208>
- Ünlü, O. ve Yürür, S. (2011). Duygusal emek, duygusal tükenme ve görev/bağlamsal performans ilişkisi: Yalova'da hizmet sektörü çalışanları ile bir araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (37), 183-207.
- Yeh, S. C. J., Chen, S. H. S., Yuan, K. S., Chou, W., and Wan, T. T. (2020). Emotional labor in health care: the moderating roles of personality and the mediating role of sleep on job performance and satisfaction. *Frontiers in Psychology*, 11, 574898. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.574898>
- Yeşil, S. ve Mavi, Y. (2018). Duygusal emeğin etkilediği faktörler üzerine bir alan araştırması. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1, 29-44.
- Yılmaz, V. ve Dalbudak, Z. İ. (2018). Aracı değişken etkisinin incelenmesi: Yüksek hızlı tren işletmeciliği üzerine bir uygulama. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(2), 517-534.

Extended Abstract

Introduction

Recently, the concept of emotional labour has been widely studied within organisations. Emotional labor, which is defined as the display of a positive attitude by employees due to their work, is fueled by both the disposition of the employee and the requirements of the job. As a result, it influences the individuals who expect the service (Altaş and Özişli, 2021; Duman, 2017). In the health care sector, high motivation and efficient work are necessary for health care professionals to effectively control their emotions while providing services and reflect them in their performance (Aykanat ve Koç, 2020). In this study, another term to be examined is task performance, which refers to an individual's behaviour that contributes to organisational goals (Kim, Ra, Park, and Kwon, 2017). Task performance refers to the successful completion of tasks that involve the professional and technical aspects of a job. It includes the performance of employees in fulfilling the primary activities specified in the formal job description and meeting the requirements of the job (Befort and Hatrup, 2003). The other subject of this study, employee energy, is defined as a resource that activates the emotions, behaviours and needs of individuals through demands (Yeh, Chen, Yuan, Chou, and Wan, 2020). For businesses and similar institutions, human energy is a limited but equally important resource. Energy is seen as a resource inherent in people's lives that ensures the continuity of life, and the experience of positive arousal such as emotions, reactions to events, and mood in the face of experiences characterises this concept (Kayır, 2020). Although there is an abundance of literature on these terms, the precise role of employees' energy as a mediator in the interaction between emotional labour and task performance has not been fully elucidated. In this context, the fundamental issue addressed in this study is to explain the existence and impact of the mediating role of employee energy in the relationship between the level of employee energy and task performance.

Method

This descriptive and explanatory study used relational research techniques. In addition to examining the direct effect of emotional labour on task performance, the study also tested whether there was an indirect effect (mediator) through employee performance. According to Yılmaz and Dalbudak (2018), mediation cannot be inferred when there is no relationship between the dependent and independent variables. In the absence of a mediating variable, the effect of the independent variable either decreases or disappears altogether.

The research population consists of medical and administrative staff working in the medical units of Kırşehir Training and Research Hospital. The population size of the study is 932 personnel. The methodology of the study is a random sampling method and the data was collected through 278 forms with a 95% confidence interval. The data collection instrument consisted of five separate sections. In the first section, a personal information form was used to measure the human characteristics of the participants. The Task Performance Scale, which is a subscale of the Individual Performance Scale developed by Goodman and Svyantek (1999) and adapted to Turkish by Polatçı (2011), was used to measure employees' task performance (TP) tendencies. This scale consists of 8 items. To measure employees' Emotional Labour (EL) tendencies, a scale consisting of 12 items developed by Pala and Sürgevil (2016) was utilized. To measure employees' Employee Energy (EE) tendencies, the Employee Energy scale consisting of 9 items developed by Atwater and Carmeli (2009) and adapted to Turkish by Kayır (2020) was utilized.

The data collected were analysed using the SPSS 26 (Statistical Package for the Social Sciences) software package and its macro version developed by Andrew F. Hayes, version 4.1, and the AMOS 22 (Analysis of Moment Structures) program. Prior to the start of the study, ethical approval was obtained through the evaluation of the Scientific Studies Evaluation Committee of Kırşehir Provincial Health Directorate on 17 January 2023 and the approval of the Directorate's office on 24 January 2023 with the reference number 207807005.

Findings

The analyses revealed significant differences between the variables studied, namely gender, title and age, in terms of the human variables studied. Furthermore, in a simple linear regression where the independent variable is emotional labour and the dependent variable is task performance, the model was found to be significant ($p \leq 0.05$), indicating that emotional labour has a significant and positive linear effect on task performance. To determine the significant effect of the independent variable on the mediator variable, a simple regression was performed with emotional labour as the independent variable and employee energy as the dependent variable. It was found that the independent variable has a significant ($p \leq 0.05$) effect on the mediator variable. In the simple regression where the mediator variable, employee energy, is the independent variable and emotional labour is the dependent variable, it was found that the mediator variable has a significant ($p \leq 0.05$) effect on the dependent variable. When the effect of emotional labour and employee energy on task performance was tested using multiple regression, it was found that the mediator variable, defined as employee energy, had a significant ($p \leq 0.05$) effect on the dependent variable, task performance. According to the analyses conducted, it was understood that employee energy serves as a full mediator in the interaction between emotional labour and task performance.

Conclusion, Discussion, and Recommendations

The results of the analysis indicate that gender and title variables have an impact on emotional labour and task performance. In particular, the observed differences in gender and title variables are noteworthy when considering their effects on the relationships between employees' emotional labor and task performance. Kim et al. (2012) found similar results regarding gender in their study. Similarly, Qian, Song, Jin, Wang, and Chen (2018), who obtained results close to our study, noted differences in task performance regarding gender and educational level variables. Taşdemir (2020) stated that in their study, there were no differences in task performance regarding gender. The analyses conducted on the age variable have shown the influence of age on the energy level of employees. It was observed that as the age increases, the energy level of the employees increases relatively and this condition has a positive effect on task performance. When evaluated within the studied group, it was observed that emotional labour has a positive and significant influence on task performance in terms of regression analysis. Similar to our study, Befort and Hattrup (2003), who researched a similar topic, argued that emotional labour is shaped in terms of behaviours exhibited for tasks and that personal performance varies according to job roles.

Based on the regression results, employee energy was found to be a full mediator between emotional labour and task performance. While no other study directly addressing our research topic was found in the literature review, Yeh et al. (2020), who researched a similar topic, suggested that emotional labor has a regulatory effect on employee performance by contributing to motivation and internal energy.

Ultimately, the findings of this study are believed to be a valuable guide for organisations in managing emotional labour and improving employee performance. The creation of training and support programmes to manage employees' emotional labour and enhance their job performance will be critical to the long-term success of organisations. Future research could include studies in different industries and cultural contexts to gain a deeper understanding of these relationships. In addition, further research is needed to examine the impact of organisational policies and practices on emotional labour, employee energy and task performance. The results of this study could serve as a valuable resource for the development of management practices and human resource policies in the workplace.

Ergenlerin, Okulda Öznel İyi Oluş ve Depresyon Anksiyete Stres Düzeylerinin Kariyer Uyum Yetenekleri Üzerine Etkisinin İncelenmesi

Abdullah Ensar UZUN
Milli Eğitim Bakanlığı
aensaruzun@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-7809-4789

Habib HAMURCU
Erciyes Üniversitesi
hamurcu@erciyes.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-1976-4118

Gülgün UZUN
Erciyes Üniversitesi
gulgun_gcn@erciyes.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-2421-7725

Araştırma Makalesi	DOI: 10.31592/aeusbed.1461148
Geliş Tarihi: 29.03.2024	Revize Tarihi: 04.12.2024
	Kabul Tarihi: 23.02.2025

Atf Bilgisi

Uzun, A., E., Hamurcu, H. ve Uzun, G. (2025). Ergenlerin, okulda öznel iyi oluş ve depresyon anksiyete stres düzeylerinin kariyer uyum yetenekleri üzerine etkisinin incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 168-186.

ÖZ

Bu çalışmada, ergenlerin okulda öznel iyi oluş düzeyleri ile anksiyete, stres ve depresyon düzeylerinin kariyer uyum yetenekleri üzerine etkisinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında, 2023-2024 Eğitim Öğretim döneminde İstanbul ilinde öğrenim gören 264 öğrenciye ulaşılmıştır. Araştırmaya katılan öğrencilere 'Kişisel Bilgi Formu', 'Kariyer Uyum Yetenekleri Ölçeği', 'Kısa Okulda Öznel İyi Oluş Ölçeği' ve 'Depresyon, Stres, Anksiyete Ölçeği' uygulanmıştır. Çalışmada bağımlı değişken olarak 'kariyer uyum yetenekleri' kavramı belirlenmiştir. Bağımsız değişkenler ise 'okulda öznel iyi oluş' ve 'depresyon, anksiyete, stres' olarak tanımlanmıştır. Yapılan analizler sonucunda, 'Ergenler İçin Kısa Okulda Öznel İyi Oluş Ölçeği' ile 'Kariyer Uyum Yetenekleri Ölçeği' verileri arasında düşük düzeyde pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca, 'Ergenler İçin Kısa Okulda Öznel İyi Oluş Ölçeği' puanları ile 'Depresyon, Anksiyete, Stres Ölçeği' puanları arasında düşük düzeyde negatif bir ilişki bulunmuştur. Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, bağımsız değişkenlerden 'Ergenler İçin Kısa Okulda Öznel İyi Oluş' etkisinin anlamlı olduğu, ancak 'Depresyon, Anksiyete, Stres' etkisinin anlamlı olmadığı görülmüştür. Bu model, öğrencilerin 'Ergenler İçin Kısa Okulda Öznel İyi Oluş' puanları arttıkça 'Kariyer Uyum Yeteneklerinin' de artacağını göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Ergenler, okulda öznel iyi oluş, depresyon, anksiyete, stres, kariyer uyum yetenekleri.

Examining the Effect of Adolescents' Subjective Well-Being and Depression, Anxiety and Stress Levels at School on their Career Adaptability Abilities

ABSTRACT

In this study, the aim is to investigate the impact of adolescents' levels of subjective well-being at school and levels of anxiety, stress, and depression on their career adaptability. The research reached 264 students continuing their education in Istanbul during the 2023-2024 academic year. The students participating in the study were administered the "Personal Information Form", "Career Adaptability Scale", "Short Subjective Well-Being at School Scale", and "Depression, Anxiety, Stress Scale". In the study, the dependent variable was defined as the concept of "career adaptability", while the independent variables were identified as "subjective well-being at school" and "depression, anxiety, stress". Analyses conducted within the study revealed a low positive relationship between the data obtained from the "Short Subjective Well-Being at School Scale for Adolescents" and the "Career Adaptability Scale". Additionally, a low negative relationship was found between the scores from the "Short Subjective Well-Being at School Scale for Adolescents" and the "Depression, Anxiety, Stress Scale". According to the standardized regression coefficient (β), the impact of "Short Subjective Well-Being at School for Adolescents" was found to be significant, whereas the impact of "Depression, Anxiety, Stress" was not significant. This model indicates that as students' scores on the "Short Subjective Well-Being at School for Adolescents" increase, their "Career Adaptability" also increases.

Key Words: Adolescents, subjective well-being at school, depression, anxiety, stress, career adaptability.

Giriş

Ergenlik dönemi, bedensel, duygusal, sosyal ve toplumsal açıdan birçok değişimin bir arada yaşandığı fırtınalı bir dönemdir (Sugimura vd., 2023). Bu dönemde ergen, birçok zor duyguyu iç içe yaşar ve ruhsal sorunlarla karşı karşıya kalabilir. Bu sorunlardan biri de depresyondur (Branje, 2018). Depresyon, en az iki hafta devam eden olumsuz duygulanma hali ve günlük yaşam aktivitelerini (düşünme, iletişim kurma, hareket etme vb.) yerine getirmekte zorlanma olarak tanımlanmaktadır (Blackburn vd., 1990). Depresyon yaşayan ergenlerin okul derslerinde başarısızlık yaşadığı ve arkadaş ile okul ilişkilerinin olumsuz etkilendiği görülmektedir (Bhatia ve Bhatia, 2007). Depresyonu tetikleyen kişisel faktörler arasında gencin içine kapanık, utangaç, bağımlı ve kaygılı olması sayılabilir (Reinherz vd., 2000).

Yapılan çalışmalar, ergenlerin baş etmekte zorlandığı ve yoğun bir şekilde yaşadığı sorunlardan bir diğerinin de anksiyete olduğunu göstermektedir (Pesen ve Mayda, 2020). Anksiyete, herhangi bir tehlike yokken bireylerin yaşadığı bunalma hali ve bireyin kendisine yönelik tehditlere karşı verdiği tepkiler olarak tanımlanır (Barlow, 2000). Anksiyete sonucunda el ve ayak titremesi, nefes alıp verme sorunları, aşırı heyecan ve kötümser düşünceler gibi belirtiler görülebilir (Karamustafalıoğlu ve Yumrukçal, 2011).

Ergenlerin sıklıkla yaşadığı ve zorlandığı bir diğer sorun ise strestir. Stres, bireylerin karşılaştıkları zorlayıcı yaşam olayları sonucunda oluşan endişenin yarattığı duygusal, fiziksel ve zihinsel tepkilerdir. Huntsinger ve Jose (2009)'ye göre strese neden olan faktörler arasında akademik öğrenememe problemleri, gelişimsel sorunlar, okul ve arkadaşlık sorunları, sağlık ve cinsellik sorunları, ebeveyn kaybı, aile içinde huzursuzluk, uyum problemleri ve sosyoekonomik sorunlar sayılabilir.

"Ergenlik döneminde yaşanan çeşitli fiziksel ve duygusal değişimlere ek olarak, ergenlerin yaşadığı depresyon, stres ve anksiyete gibi ruhsal sorunlar, bireylerin sosyal yaşamlarında çeşitli uyum zorlukları ortaya çıkarabilir (Köse, 2015). Bu sorunların ne derece ve nasıl çözüldüğü ise, sahip olunan öznel iyi oluş düzeyleriyle ilişkili görülmektedir (Akbağ ve Ümmet, 2018). Öznel iyi oluş, kişinin yaşamını hem bilişsel hem de duygusal açıdan değerlendirmesi sonucu hissettiği olumlu duygular olarak ifade edilmektedir (Diener vd., 1998). Öğrencilerin okul yaşamlarına yönelik değerlendirmeleri, okulda öznel iyi oluş olarak adlandırılmaktadır (Tian vd., 2015).

Okulda öznel iyi oluşu yüksek olan öğrenciler, okulu severler, okula gitmekten mutlu olurlar, öğretmenleri ve arkadaşları ile sağlıklı bir iletişim kurabilirler (Gilman ve Huebner, 2006) ve okulda kendilerine verilen sorumlulukları yerine getirebilirler (Hascher, 2008; Huebner, 1994; Huebner vd., 2009; Verkuyten ve Thijs, 2002). Sağar (2022), öğrencilerin günlük zamanlarının çoğunu okullarda geçirmeleri sebebiyle okula karşı olumlu tutum geliştirmeleri ve okulda geçirilen vaktin hem eğitsel hem de psikososyal açıdan nitelikli olması gerektiğini belirtmektedir. Ancak yapılan çalışmalar, okulda öznel iyi oluş kavramının yeterince çalışılmadığını göstermektedir (Tomas vd., 2020). Literatürdeki bu boşluğun giderilmesi için araştırmacılar, okulda öznel iyi oluş kavramının çalışılmasının önemli olduğunu vurgulamaktadır.

Ergenlik dönemi, okulda öznel iyi oluş sürecinin gerçekleşmesi ile birlikte, meslek seçimi sürecinde de önemli bir dönüm noktasıdır (Mcknight vd., 2002). Ergenlikte kariyer uyumluluğunun yüksek olması, öğrencilerin kariyer gelişimini pozitif yönde etkileyeceği yapılan araştırmalarla ortaya konulmuştur (Akkermans, 2018; Duffy, 2010; Hartung vd., 2018). Kariyer uyumluluğu, 'bireye kariyer gelişiminde içinde bulunduğu gelişim dönemlerine ait mesleki gelişim görevlerini yerine getirebilmesinde kaynaklık sağlayan psiko-sosyal bir yapı' olarak tanımlanmaktadır (Savickas, 2005). Creed vd. (2009), kariyer uyumluluğunu bireylerin kendi özelliklerinin farkında olması ve seçecekleri mesleğin gerektirdiği özellikleri bilmesi olarak tanımlamaktadır. Bir başka tanımlamada ise kariyer uyumu, bireylerin kariyer planlamasını yapabilmesi, meslek seçimi sürecinde harekete geçmesi ve mesleki gelişim sürecinde bir problemle karşılaştığında baş etme mekanizmalarını kullanabilmesi

durumu olarak ifade edilmektedir (Savickas, 2012). Kariyer uyum süreci, Savickas (2005) tarafından kariyer uyum yetenekleri bağlamında değerlendirilmektedir.

Kariyer uyum yetenekleri, çalışma yaşamında çeşitli zorluklar ile başa çıkabilmesi ve yeni iş meslek seçimine yönelik olarak rol ve sorumluluklarını uygun biçimde yerine getirmesi olarak ifade edilir. Bireylerin, kariyer gelişim süreci içerisinde karşısına çıkabilecek zorluklar ile başa çıkabilmesi ve değişikliklere uyum sağlayabilmesi kariyer uyum yetenekleridir (Savickas, 2005; Savickas, 2012). Savickas (2013) kariyer uyum yeteneklerini 4 boyutta açıklamıştır. Bunlardan ilki kariyer ilgisi, ikincisi kariyer kontrolü, üçüncüsü kariyer güveni ve dördüncüsü kariyer merakıdır (Savickas ve Porfeli, 2012). Bireyin kariyer uyum yeteneklerini kullanarak kariyer uyumluluğunun artabileceği yetenekleri kariyer yapılandırma kuramında açıklanmıştır (Savickas, 2005).

İlgili literatür incelendiğinde, kariyer uyum yeteneklerinin farklı değişkenler ile ilişkisinin incelendiği araştırmalar yer almaktadır. Hartung vd. (2008) araştırmalarında çocuklukta kariyer uyumluluğunu değerlendirmişlerdir. Creed vd. (2009) araştırmalarında kariyer uyum yetenekleri ile kişi – durum değişkenleri ve kariyer kaygıları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Koen vd. (2012) okul yaşamından mesleki yaşantıya başarılı geçiş için kariyer uyumluluğunu incelemişlerdir. Maggiori vd. (2013) mesleki refah ve çalışma koşullarının kariyer uyumluluğu ile ilişkisini incelemişlerdir. Kambur ve Şen (2017) kariyer uyum yeteneklerini kariyer tatmini bağlamında incelemiştir. Kalaycıoğlu (2018) çalışanların iş performansının kariyer uyum yeteneklerine etkisini incelemiştir. Johnston (2018) araştırmasında kariyer uyum yetenekleri ile gelecek beklentilerini incelemiştir. Taş ve Özmen (2019) meslek seçiminde aile desteği, olumlu gelecek beklentisi ve kariyer uyum yeteneklerin kavramlarının ilişkisini incelemişlerdir. Taş ve Alparslan (2020) kültürel değerlerin ve psikolojik sermayenin kariyer uyum yeteneklerine etkisini incelemiştir. Duru ve Gültekin (2020) araştırmalarında kariyer stresi, mentorluk ve kariyer uyum yetenekleri ilişkisini incelemişlerdir. Cinel ve Oğan (2021) araştırmasında iş hayatında duygusal zekanın kariyer uyum yetenekleri ile ilişkisini değerlendirmiştir. Özkaya ve Kılıç (2023) araştırmalarında kariyer uyum yeteneklerini planlanmış rastlantı becerileri ve toplumsal cinsiyet rolleri bağlamında değerlendirmiştir. Bu araştırma, literatürde yer alan diğer çalışmalardan farklı olarak, mesleki boyut yerine, okulda öznel iyi oluş, depresyon, anksiyete ve stres gibi duygusal ve psikolojik boyutlara odaklanarak kariyer uyum yeteneklerini ele almaktadır. Bu özellik, çalışmanın literatürde yer alan diğer araştırmalardan en önemli farkını oluşturmaktadır.

Ergenlerin zamanlarının büyük bölümünü geçirdiği okul yaşamında karşılaşılan akademik ve uyum problemleri, sıklıkla 'depresyon, anksiyete ve stres' gibi ruhsal problemlere yol açmaktadır. Ergenlik döneminde yaşanan bu krizlerin sağlıklı bir şekilde çözülebilmesi için, öğrencilerin okula ilişkin bakış açılarının daha olumlu yöne çekilmesi ve okulda yaşadıkları olumlu duyguların artması, yani okulda öznel iyi oluşlarının yükseltilmesinin faydalı olduğu araştırmalarla ortaya konulmuştur (Mcknight vd., 2002). Bu çalışmalar göz önünde bulundurularak, 'okulda öznel iyi oluş' ve 'depresyon, stres, anksiyete' kavramlarının araştırma konusuna dahil edilmesi önemli görülmüştür. Aynı zamanda, ergenlik dönemi gelişim görevlerinden biri olan meslek seçimi süreci, araştırmacılar tarafından 'kariyer uyum yetenekleri' bağlamında ele alınmıştır. Bu kapsamda, ergenlik döneminde sıklıkla karşılaşılan 'okulda öznel iyi oluş, depresyon, stres ve anksiyete' durumlarının kariyer uyum yeteneklerini yordayıp yordamadığı araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir. Araştırma sonucunda, aşağıda yer alan sorulara bilimsel yöntemler kullanılarak yanıt alınması hedeflenmektedir.

Öğrencilere uygulana ölçeklerin sonucunda araştırmacılar tarafından yanıt aranacak sorular şu şekildedir:

1. Depresyon – stres – anksiyete kariyer uyum yeteneklerini yorduyor mudur?
2. Okulda öznel iyi oluş kariyer uyum yeteneklerini yorduyor mudur?
3. Ergenlerin Okulda Öznel İyi Oluş ile Depresyon Anksiyete Stres puanları arasında ilişki var mıdır?

Kariyer uyum yetenekleri ile depresyon, stres ve anksiyete kavramlarının bir arada ele alındığı literatürde sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Bu araştırma, bu açıdan alanyazında araştırmacılar

tarafından tespit edilen bir eksikliği gidermeyi hedeflemektedir. Araştırma sonuçları ile sınınan hipotezler doğrultusunda, ayrıca kariyer uyum yeteneklerini etkileyen değişkenlerin belirlenmesi ve alanyazına yeni araştırma bulguları sunulması amaçlanmıştır.

Yöntem

Araştırma Modeli/Deseni

Bu araştırmanın amacı, ortaöğretim kurumlarına devam eden öğrencilerin okulda 'öznel iyi oluş' puanları ile 'stres, depresyon, anksiyete' puanlarının kariyer uyum yetenekleri üzerindeki etkisinin incelenmesidir. Araştırma, iki veya daha fazla değişken arasında birlikte değişimin varlığını belirlemeyi amaçladığı için ilişkisel tarama modelinde tasarlanmıştır (Karasar, 2011). Çalışmanın bağımlı değişkeni 'kariyer uyum yetenekleri', bağımsız değişkenleri ise 'okulda öznel iyi oluş' ve 'depresyon, stres, anksiyete' olarak belirlenmiştir.

Çalışma Grubu/Evren ve Örneklem

"Araştırmanın hedef evreni, Türkiye Cumhuriyeti'nde ortaöğretim düzeyinde eğitimine devam eden tüm öğrencilerdir. Araştırmanın örneklem grubunu, 2023-2024 eğitim öğretim döneminde İstanbul ilinde öğrenci olan 264 birey oluşturmaktadır. Öğrencilere ait tanımlayıcı istatistiksel bulgular Tablo 1'de gösterilmiştir. Örneklem grubunda yer alan 264 öğrencinin %52.3'ü kadın ve %47.7'si erkektir. Yaş dağılımları incelendiğinde; %10.2'si 14 yaşında, %34.1'i 15 yaşında, %36.7'si 16 yaşında ve %18.9'u ise 17 yaşındadır. Gelir düzeyleri incelendiğinde; %10.6'sının gelir düzeyi düşük, %80.3'ünün gelir düzeyi orta ve %9.1'inin ise gelir düzeyi yüksektir.

Tablo 1

Katılımcıların Tanımlayıcı İstatistiksel Bulguları

Değişkenler	Kategori	Frekans (N)	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	138	52.3
	Erkek	126	47.7
Yaş	14 yaş	27	10.2
	15 yaş	90	34.1
	16 yaş	97	36.7
	17 yaş	50	18.9
Gelir düzeyi	Kötü	28	10.6
	Orta	212	80.3
	İyi	24	9.1
	Toplam	264	100

Araştırma örnekleme yöntemini belirler iken uygun (kolayda) örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmacıların, en kolay şekilde ulaşabileceği bireyler, gruplar veya olayları örneklem olarak seçtiği bir örnekleme yöntemidir. Bu yöntem, genellikle zaman ve maliyet açısından avantajlıdır (Creswell, 2014). Kolayda örnekleme, gözlemsel araştırmalarda ve bu çalışmada olduğu gibi anket çalışmalarında sıkça kullanılır (Marshall, 1996). Bu yöntemin avantajları arasında, hızlı ve düşük maliyetli olması bulunur. Dezavantajları ise, genellikle örneklemin genel evreni temsil etmemesi ve elde edilen sonuçların genelleştirilmesinin zor olmasıdır (Etikan vd., 2016).

Çalışmaya dahil edilme ölçütü olarak araştırmacılar tarafından ilk olarak "bir psikiyatrik tanı almamış olması durumu" belirlenmiştir. İkinci olarak "12-16 yaş aralığında olmak ölçütü" koyulmuştur. Üçüncü ve son olarak "örgün eğitim kurumlarında ortaöğretim seviyesinde öğrenimine devam ediyor olmak" kriteri belirlenmiştir. Araştırma kapsamında katılımcılar için dışlanma kriteri olarak psikiyatrik tanı almış olmak ve araştırmaya katılmaya gönüllü olmamak durumları belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Kısa Okulda Öznel İyi Oluş Ölçeği

Ölçme aracı geliştirme çalışmaları Tian, vd., (2015) tarafından yapılmıştır. Türk diline uyarlama çalışmaları ise Özdemir ve Sağkal (2016) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçme aracı, “okulda duygu” ve “okul doyumunu” olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. Ölçme aracı “10 maddeden” oluşmaktadır. Ölçek “6’lı likert tipinde” derecelendirilmiştir. Ölçekten alınan puan ortalamalarının yükselmesi ölçeği dolduran ergenlerin okulda iyi oluş düzeylerinin arttığını göstermektedir. Tam tersi durumda ise ölçme aracından alınan puan ortalamalarının düşmesi okulda öznel iyi oluş düzeylerinin azaldığını göstermektedir. Ölçme aracının Türk kültürüne uyarlanan formunda güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda Cronbach Alpha katsayısı “okul doyumunu alt boyutunda” .93 olarak tespit edilmiştir. “Okulda duygu boyutunda” ise Cronbach Alpha katsayısı .57 olarak tespit edilmiştir. “Reliability Statistics” tablosunda Cronbach Alpha 0.7’den büyük olmalıdır. Cronbach Alpha katsayısı için genel kabul görmüş değerler bağlamında 0.57 nispeten düşük bir güvenilirlik seviyesi olarak kabul edilir (Kula ve Kartal, 2016). Fakat araştırma kapsamında ölçek toplam puanı kullanılmıştır. Cronbach Alpha katsayısı toplam puan için 0.84 olarak hesaplanmıştır. Cronbach alfa katsayısı 0.84 oldukça iyi bir değer olduğu tespit edilmiştir (Kula ve Kartal, 2016).

Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği

Ölçme aracının geliştirilmesi çalışmaları Lovibond ve Lovibond (1995) tarafından yapılmıştır. Türk diline uyarlama çalışmalarını Yılmaz vd. (2017) gerçekleştirmiştir. Ölçme aracı “stres”, “anksiyete” ve “depresyon” olmak üzere 3 alt boyutlarından oluşmaktadır. Ölçme aracında her bir alt boyutta 7 madde yer almaktadır. Ölçek 4’lü likert tipinde derecelendirilmiştir. Ölçme aracından alınan puan ortalamalarının yükselmesi ölçme aracını dolduran bireylerin anksiyete, stres ve depresyon düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Tam tersi durumda ise ölçme aracından alınan puan ortalamalarının düşük olması ölçme aracını dolduran bireylerin anksiyete, stres ve depresyon düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir (Lovibond ve Lovibond, 1995). Ölçme aracı için yapılan güvenilirlik analizinde Cronbach Alpha katsayısı “depresyon alt boyutu” için .81 olarak hesaplanmıştır. Cronbach Alpha katsayısı “anksiyete” alt boyutu için .80 bulunmuştur. Son olarak Cronbach Alpha katsayısı “stres alt boyutu” için .75 bulunmuştur.

Kariyer Uyum Yetenekleri Ölçeği

Ölçme aracının geliştirilmesi çalışmaları Savickas ve Profeli (2012) tarafından yapılmıştır. Türk diline uyarlama çalışmaları Kanten (2012) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ölçme aracı “güven” “kaygı”, “kontrol” ve “merak” olmak üzere 4 alt boyuttan oluşmaktadır. Ölçme aracı orijinali formu 24 maddeden oluşmaktadır. Fakat Kanten (2012) tarafından yapılan Türkçe uyarlamasında 19 madde ve 4 boyut alt boyut yer almaktadır. Ölçme aracı 5’li likert tipinde derecelendirilmiştir. Ölçme aracını dolduran bireylerin puan ortalamaları arttıkça kariyer uyum yeteneklerinin yüksek olduğu değerlendirilebilir. Tam tersi durumda ölçme aracından alınan puanların düşük olması durumunda kariyer uyum yeteneklerinin düşük olduğu ifade edilebilir. Ölçme aracının Türkçe versiyonu için yapılan güvenilirlik çalışmaları sonucunda Cronbach Alpha değerleri “kaygı kaybı” alt boyutu için .61, “kontrol” alt boyutu için .77, “merak” alt boyutu için .79 ve “güven” alt boyutu için .81 olarak bulunmuştur.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Veri toplama için araştırmacılar tarafından öncelikle etik kurul onayı alınmıştır. Etik kurul onayının ardından araştırma süreci planlanmıştır. Veri toplama sürecinde belirlenen okullardan gerekli izinler alınmıştır. Araştırmacılar tarafından okullar yüz yüze ziyaret edilerek önceden aday sayısınınca çoğaltılmış olan veri setleri gönüllü öğrencilere uygulanmıştır. Uygulama sürecinden önce öğrencilerden ve ailelerinden bilgilendirilmiş onam formu alınmıştır. Veri toplama işlemi

tamamlandıktan sonra verilerin analizi için araştırmacılar tarafından IBM SPSS İstatistik 26 versiyonu kullanılmıştır.

Araştırma Etiği

Araştırma sürecinin planlanmasının ardından, araştırmacılar tarafından “etik kurul onayı” alınmıştır. Erciyes Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kuruluna yapılan “112” numaralı başvuru sonucunda, araştırmanın etik açıdan uygun olduğu raporu 28/03/2023 tarihinde çıkarılmıştır.

Bulgular

Güvenirlilik Analizi

Araştırmada, “Okulda Öznel İyi Oluş Ölçeği (EKOÖİÖ)”, “Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği (DASS 21)” ve “Kariyer Uyum Yetenekleri Ölçeğine (KUYÖ)” ilişkin güvenirlilik analizi yapılmıştır. Araştırmacılar tarafından ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiş ve Cronbach Alpha değerleri Tablo 2’de detaylı olarak sunulmuştur. Araştırmacılar tarafından yapılan güvenirlilik analizleri sonucunda Pallant’a (2000) göre α değerinin 0.70 ve bu değer üzerinde olması gerekir. Bu bilgiye göre değerlendirildiğinde araştırmada kullanılan tüm ölçeklerin güvenirlilik düzeylerinin yeterli olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 2

Çalışmada Kullanılan Ölçeklerin Cronbach’s Alpha Değerleri

Ölçekler	Cronbach's Alpha	N
Kısa Okulda Öznel İyi Oluş Ölçeği (EKOÖİÖ)	0.844	10
Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği (DASS 21)	0.940	21
Kariyer Uyum Yetenekleri Ölçeği (KUYÖ)	0.963	19

Verilerin Analizi

Çalışmaya katılan ve örneklem grubunda yer alan bireylerin kategorik değişkenleri sayı ve yüzde ifadeleri olarak hesaplanmıştır. Sayısal değişkenlerde normal dağılım değerleri, çarpıklık ve basıklık analiz edilmiştir. Ulaşılan sonuçlar, araştırmacılar tarafından Tablo 3’te sunulmuştur. Normal dağılım için çarpıklık değerlerinin $\pm 1,5$ arasında olması beklenmektedir (Tabachnick vd., 2013). Araştırmacılar tarafından ulaşılan sonuçlar incelendiğinde, ölçeklerin uygulanması sonucunda elde edilen değerlerin dağılımlarının normallik kurallarına uyduğu görülmüştür. İlgili sonuçlar, araştırmacılar tarafından Tablo 3’te belirtilmiştir.

Tablo 3

Ölçeklerin Basıklık ve Çarpıklık Değerleri

Ölçekler	Skewness (Çarpıklık)		Kurtosis (Basıklık)	
	İstatistik	Std. Hata	İstatistik	Std. Hata
Ergenler İçin Kısa Okulda Öznel İyi Oluş Ölçeği (EKOÖİÖ)	-.299	.150	-.041	.299
Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği (DASS 21)	.370	.150	-.608	.299
Kariyer Uyum Yetenekleri Ölçeği (KUYÖ)	-1.035	.150	.677	.299

Araştırma sonucunda elde edilen verilerin dağılımlarının normallik kurallarını taşıdığı için parametrik testlerin kullanımına uygun olduğu görülmüştür. Korelasyon analizinde Pearson testleri kullanılmıştır. Öğrencilerin “Kariyer Uyum Yetenekleri” üzerine “Ergenler İçin Kısa Okulda Öznel İyi Oluş” ve “Depresyon Anksiyete Stresin” etkisi çoklu regresyon analizi ile incelenmiştir. Bu modeldeki çoklu regresyon analizi uygulamasında, bağımsız değişkenler ile bağımlı değişken arasındaki ilişkinin doğrusal olup olmadığı saçılım grafiklerine bakılarak ve puanlarının normal dağılım gösterip göstermedikleri histogram ve Normal P-P Plot Grafiği incelenerek karar verilmiştir. Model hem doğrusallık varsayımını hem de normal dağılım varsayımlarını yerine getirmiştir. Tüm çalışmada

anamlılık düzeyleri “0.05” ve “0.01” değerleri dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir (Büyüköztürk vd., 2008).

Öğrencilere uygulanan ölçeklere ilişkin tanımlayıcı istatistiki bulgular incelenmiş olup, Tablo 4’te gösterilmiştir. Öğrencilerden alınan verilere göre; “Ergenler İçin Kısa Okulda Öznel İyi Oluş Ölçeği (EKOÖİÖ)” ortalama puanı 39.07 olarak hesaplanmıştır. “Depresyon Anksiyete Stres Ölçeğinin (DASS 21)” ortalama puanı 22.45, “Anksiyete” ortalama puanı 6.82, “Depresyon” ortalama puanı 7.18 ve “Stres” ortalama puanı ise 8.45’dir. “Kariyer Uyum Yetenekleri Ölçeği (KUYÖ)” ortalama puanı ise 67.42 olarak bulunmuştur.

Tablo 4

Ölçme Araçlarına İlişkin Tanımlayıcı İstatistiki Bulgular

Ölçme Araçları	N	Min.	Max.	Ort.	S.S.
Ergenler İçin Kısa Okulda Öznel İyi Oluş Ölçeği (EKOÖİÖ)	264	15.00	58.00	39.07	8.84
Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği (DASS 21)	264	0.00	63.00	22.45	15.41
Kariyer Uyum Yetenekleri Ölçeği (KUYÖ)	264	19.00	95.00	67.42	19.86

Min.: Minimum, Max.: Maximum, Ort.: Ortalama, S.S: Standart sapma

Öğrencilere Uygulanan Ölçekler Arasındaki İlişki Düzeyleri

Öğrencilere uygulanan ölçeklerin ilişki düzeyleri incelenmiş olup, Tablo 5’te sunulmuştur.

Tablo 5

Katılımcılara Uygulanan Ölçekler Arasındaki İlişki Düzeyleri

Ölçekler	Katsayı	1	2	3
	r	1		
1. Ergenler İçin Kısa Okulda Öznel İyi Oluş Ölçeği (EKOÖİÖ)	p			
	r	-.133*	1	
2. Depresyon Anksiyete Stres Ölçeği (DASS 21)	p	0.03		
	r	.267**	0.05	1
3. Kariyer Uyum Yetenekleri Ölçeği (KUYÖ)	p	0.000	0.422	

“* $p < 0,05$ ”, “** $p < 0,01$ ”, “r: Korelasyon katsayısı”

“Ergenler İçin Kısa Okulda Öznel İyi Oluş Ölçeğinden” elde edilen veriler ile “Kariyer Uyum Yetenekleri Ölçeğinden” elde edilen veriler arasında düşük düzeyde pozitif ilişki tespit edilmiştir. Ayrıca “Ergenler İçin Kısa Okulda Öznel İyi Oluş Ölçeğinden” elde edilen puanlar ile “Depresyon Anksiyete Stres Ölçeğinden” elde edilen puanlar arasında düşük düzeyde negatif ilişki tespit edilmiştir ($p < 0.05$).

Öğrencilerin “Kariyer Uyum Yetenekleri” Puanları Üzerine “Ergenler İçin Kısa Okulda Öznel İyi Oluş Puanları” ve “Depresyon Anksiyete Stres” Puanlarının Etkisi

Bu çalışmada öğrencilerin “kariyer uyum yetenekleri” puanları üzerine “ergenler için kısa okulda öznel iyi oluş puanları” ve “depresyon anksiyete stres puanlarının etkisi çoklu regresyon analiz yöntemi ile incelenmiştir. Çalışmada “Ergenler İçin Kısa Okulda Öznel İyi Oluş” ve “Depresyon Anksiyete Stres” araştırmacılar tarafından bağımsız değişkenler olarak belirlenmiştir. Bağımsız değişkenler ile kurulan çoklu regresyon analizinde modelin istatistiksel olarak anlamlı olduğu görülmüştür, “F (2.261) = 4.50, $p = 0.012$, $p < 0.05$.” Çalışmaya dahil edilen bağımsız değişkenler Öğrencilerin Kariyer Uyum Yeteneklerindeki değişimlerin %2.6’sını açıklamaktadır (Tablo 6).

Tablo 6

Öğrencilerin Kariyer Uyum Yetenekleri Üzerine Etki Eden Faktörlere Yönelik Çoklu Regresyon Analizi

Değişken	B	Std. hata _B	β (Beta)	T	p	Tolerance	VIF
Sabit	58.346	3.399		17.165	0		

Ergenler İçin Kısa Okulda Öznel İyi Oluş	1.239	0.429	0.179	2.887	0.004	0.968	1.034
Depresyon Anksiyete Stres	0.105	0.08	0.082	1.321	0.188	0.968	1.034
R=0.183	R ² =0.026		F(2,261)=4.50, p=0.012, p<0.05				

Standardize edilmiş regresyon katsayısına (β) göre, bağımsız değişkenlerden okulda öznel iyi oluş etkisinin anlamlı olduğu görülmüştür. Ancak depresyon anksiyete stres etkisinin anlamsız olduğu görülmüştür. Bu model, öğrencilerin ergenler için kısa okulda öznel iyi oluş puanları arttıkça öğrencilerin kariyer uyum yeteneklerinin artacağını göstermektedir.

Başka bir ifadeyle modeldeki tüm değerler sabit tutulduğunda okulda öznel iyi oluş puanlarındaki bir puan artışı, öğrencilerin kariyer uyum yeteneklerinde 0.179 kat artış yaşanılacağı görülmüştür. Regresyon analizleri sonuçlarına göre öğrencilerin kariyer uyum yetenekleri etki eden faktörlere ilişkin regresyon eşitliği aşağıda verilmiştir.

$$\text{Kariyer Uyum Yetenekleri} = 58.346 + 1.239 \text{ Ergenler İçin Kısa Okulda Öznel İyi Oluş}$$

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Araştırma sonuçları, ergenlerin "okulda öznel iyi oluşu" ile "kariyer uyum yetenekleri" arasında düşük düzeyde pozitif bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bu sonuç, literatürde yer alan çeşitli çalışmalar ve kuramlar tarafından desteklenmektedir. Eryılmaz ve Mutlu (2017), kariyer gelişimi ve öznel iyi oluş arasındaki pozitif ilişkiyi incelemiş ve kariyer uyum yeteneklerinin gelişiminin öznel iyi oluşu olumlu etkilediği sonucuna varmışlardır. Eryılmaz ve Kara (2019) ise, yüksek kariyer uyumluluğunun öznel iyi oluşu pozitif etkilediğini tespit etmişlerdir. Muhcı (2023) çalışmasında, genç yetişkinlerin kariyer uyumluluğu ve öznel iyi oluşları arasında anlamlı bir ilişki bulmuştur. Özen ve Mete (2022), mutluluğun (öznel iyi oluşun) kariyer uyum yetenekleri ile ilişkili olduğunu belirtmişlerdir. Lykken ve Tellegen (1996) ise, Tetik Kuramı ile öznel iyi oluşun, bireylerin belirledikleri amaçlara göre hareket etmeleriyle pozitif yönde etkilendiğini ifade etmişlerdir. Sheldon ve Elliot (1999), benlik uyum modeli ile kişilerin kendilerine uygun mesleği seçmelerinin ve kariyer uyum yeteneklerini sağlıklı bir şekilde yönetmelerinin öznel iyi oluşlarını artırdığını belirtmişlerdir. Gollwitzer ve Sheeran (2006), kişilerin kariyer planlarının benlikleri ile uyumlu olmasının önemini vurgulamış ve bu uyumun öznel iyi oluşu desteklediğini ifade etmişlerdir. Genel olarak, bu çalışmanın sonuçları literatürde yer alan diğer araştırmalarla doğrudan veya dolaylı olarak uyumludur.

Araştırma sonucuna göre, "kariyer uyum yetenekleri" ile "depresyon, stres ve anksiyete" arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Bu bulgu, literatürdeki diğer araştırmalarla karşılaştırıldığında bazı benzerlikler ve farklılıklar içermektedir. Örneğin, Söyleyici vd. (2023) tükenmişlik sendromu ile kariyer uyum yeteneği arasında zayıf, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu bulmuşken, bu çalışmada depresyon, stres ve anksiyete ile kariyer uyum yetenekleri arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Bölükbaşı (2017) kariyer uyumu ile yaşam doyumu arasında anlamlı bir ilişki bulmuş, Ece (2021) ise üniversite öğrencilerinin stres, depresyon ve kaygı düzeylerinin kariyer iyimserliği üzerinde olumsuz bir etkisi olduğunu tespit etmiştir. Paşa (2007), stresin kariyer süreçlerini olumsuz etkilediğini belirtirken, Alakuş (2023) kariyer uyumu ile bilişsel esneklik ve analitik düşünme arasında yüksek düzey pozitif bir ilişki bulmuştur. Polat (2022) kariyer stresinin psikolojik iyi oluşu olumsuz etkilediğini belirtmiş, Zhou ve Xou (2013) ise yüksek kariyer uyumunun yaşam doyumunu artıracağını ifade etmiştir. Shin ve Lee (2019) kariyer uyumluluğunun artmasının üniversite öğrencilerinin kariyer kaygısını yönetmelerine yardımcı olabileceğini belirtmişlerdir. Lopes vd. (2022) ise kariyer uyumlarının kaygı belirtileri ile ilişkili olduğunu tespit etmiştir. Bu çalışma, ilgili literatürle karşılaştırıldığında farklı sonuçlar sunmaktadır. Söz konusu farklılığın pek çok nedeni olabilir. Bunlardan birincisi Örneklem farklılıklarıdır. Araştırmalar farklı örneklem grupları üzerinde yapılmış olabilir. Örneğin, yaş, cinsiyet, sosyoekonomik durum, kültürel farklılıklar ve eğitim düzeyi gibi demografik değişkenler, sonuçları etkileyebilir. İkincisi ölçüm araçlarının farklı olmasıdır. Kullanılan anket ve testlerin geçerlilik ve güvenirlik düzeyleri, sonuçlar üzerinde büyük bir etkiye sahip olabilir. Farklı ölççekler veya versiyonlar kullanılmışsa, bu da sonuçlardaki farklılıklara yol açabilir. Üçüncüsü

ise araştırma tasarımı ve yöntemlerinin farklı olmasıdır. Kesitsel (cross-sectional) veya uzunlamasına (longitudinal) çalışmalar arasında önemli farklar olabilir. Ayrıca, veri toplama yöntemleri, analiz teknikleri ve istatistiksel yaklaşımlar sonuçları etkileyebilir. Dördüncüsü ise kültürel ve sosyal faktörler olabilir. Farklı ülkelerde veya kültürel bağlamlarda yürütülen araştırmalar, yerel normlar ve değerler nedeniyle farklı sonuçlar verebilir. Kültürel algılar ve sosyal beklentiler, bireylerin depresyon, stres ve anksiyete ile başa çıkma biçimlerini etkileyebilir. Beşincisi ise zaman faktörü olabilir. Araştırmaların yapıldığı zaman dilimleri de önemlidir. Sosyal, ekonomik veya politik değişimler, bireylerin stres ve anksiyete düzeylerini etkileyebilir, bu da sonuçlardaki farklılıkları açıklayabilir. Son olarak psikolojik durum ve çevresel etkiler olabilir. Katılımcıların psikolojik durumu ve çevresel stres faktörleri gibi unsurlar da araştırma sonuçlarını etkileyebilir. Örneğin, pandemi gibi global olaylar bireylerin ruh sağlığını ve kariyer uyum yeteneklerini etkileyebilir.

Araştırma kapsamında yapılan analizler sonucunda ulaşılan bir başka sonuç ise "ergenlerin okulda öznel iyi oluş" ile "depresyon, anksiyete ve stres" puanları arasında düşük düzeyde negatif ilişki tespit edilmesidir. Literatürde benzer sonuçlar gösteren araştırmalara rastlanmıştır. Derdikman-Eiron vd. (2011), depresyon ve anksiyete belirtisi olan ergenlerde öznel iyi oluşun daha düşük olduğunu bulmuştur. Lew vd. (2019), depresyon, anksiyete ve stres düzeyinin yüksek olmasının öznel iyi oluş ile anlamlı ilişkisi olduğunu tespit etmişlerdir. Ouyang vd. (2021), meslek okulunda okuyan kız ergenlerde depresyonun ve stresli yaşam olaylarının okulda öznel iyi oluş düzeyleri ile anlamlı ilişkisi olduğunu bulmuşlardır. Steinmayr vd. (2019), ergenlerde öznel iyi oluşun gelişimini etkileyen faktörler arasında depresyon, stres ve anksiyetenin önemli olduğunu tespit etmiştir. Steinmayr vd. (2018), okulda öznel iyi oluş ile depresyon, stres ve anksiyete arasında anlamlı ilişki bulmuştur. Eryılmaz (2012), lise eğitimine devam eden ergenler için öznel iyi oluş modeli üzerinde çalışmış ve depresyon, stres ve anksiyete ile ilişki tespit etmiştir. Coyle & Vera (2013), ergenlerde stres ile öznel iyi oluş arasında anlamlı ilişki olduğunu bulmuşlardır. Abdel-Khalek (2009), Suudi ergenlerde öznel iyi oluş ile depresyon arasında anlamlı ilişki olduğunu bulmuştur. Steinmayr vd. (2016), öznel iyi oluş ile anksiyete arasında anlamlı ilişki tespit etmiştir. Burns vd. (2011), genç yetişkinlerde öznel iyi oluş ile depresyon, stres ve anksiyete arasında anlamlı ilişki olduğunu bulmuştur. Gilham vd. (2011), ergenlerin öznel iyi oluşları üzerinde depresyonun belirleyici olduğunu tespit etmiştir. Wiklund vd. (2012), Kuzey İsveç bölgesindeki ergenlerin ruh sağlığını incelemiş ve stres faktörlerinin öznel iyi oluşu olumsuz etkilediğini bulmuşlardır. Bu sonuçlar, araştırmanın literatürdeki diğer çalışmalarla doğrudan veya dolaylı olarak uyumlu olduğunu göstermektedir.

Öneriler

Tüm çalışmalar ile bu çalışmanın sonuçları değerlendirildiğinde araştırmacılar tarafından uygun olduğu düşünülen çeşitli öneriler getirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre okulda öznel iyi oluş konusunda ilgili literatür incelendiğinde farklı değişkenler ile okulda öznel iyi oluşun ilişkisini içeren yeni çalışmalara ihtiyaç olduğu görülmüştür. Okulda öznel iyi oluş ile farklı değişkenlerin ilişkili olup olmadığını tespit etmek amacı ile farklı örneklem gruplarına farklı değişkenler ile yeni araştırmalar planlanabilir. Ülkemizdeki ergenlerin okulda öznel iyi oluş durumlarına ilişkin mevcut durumu tespit etmek ve çözüm önerileri ortaya koyabilmek için okul öncesinden ortaöğretim dönemine kadar okulda öznel iyi oluş konusunda farklı değişkenler ile yeni bilimsel veriler ortaya koyabilmek için sadece ilişkisel tarama değil boylamsal ve deneysel çalışmalar planlanabilir. Araştırma sonuçlarına göre okulda öznel iyi oluş ile depresyon – stres – anksiyete ve kariyer uyum yetenekleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıktığı için ergenlerin kariyer uyum yetenekleri ve depresyon – stres – anksiyete durumlarını iyileştirme konusunda psikoeğitim programları geliştirilip uygulanarak okulda öznel iyi oluşun artırılması için müdahale çalışmaları planlanıp uygulanabilir.

Sınırlılıklar

Araştırmanın bazı sınırlılıkları vardır. Bunlardan biri, “araştırma örneklem grubudur.” Bu çalışma, örneklem grubunda yer alan toplam 264 öğrenci ile sınırlıdır. Ayrıca, araştırma “Kariyer

Uyum Yetenekleri Ölçeği”, “Kısa Okulda Öznel İyi Oluş Ölçeği” ve “Depresyon, Stres, Anksiyete Ölçeğinin” ölçebileceği veriler ile sınırlıdır.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Yazarların araştırmaya katkı oranları eşit şekilde gerçekleşmiştir.

Çıkar Çatışması

Çalışmada araştırmacılar arasında çıkar çatışması oluşturabilecek herhangi bir durum söz konusu değildir. Araştırmacılar tam uzlaşma ile araştırma sürecini başlatıp sonlandırmıştır.

Kaynaklar

- Abdel-Khalek, A. M. (2009). Religiosity, subjective well-being, and depression in Saudi children and adolescents. *Mental Health, Religion & Culture*, 12(8), 803-815. <https://doi.org/10.1080/13674670903006755>
- Akbağ, M., ve Ümmet, D. (2018). Ana-babaya bağlanma ile öznel iyi oluş arasındaki ilişkide temel psikolojik ihtiyaçların doyumunun aracı rolü. *Turkish Psychological Counseling and Guidance Journal*, 8(50), 59-85. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tpdrd/issue/40299/481359>
- Akdoğan, A. (2013). *Farklı depresyon anksiyete stres düzeylerine sahip üniversite öğrencilerinin akademik erteleme davranışlarının incelenmesi* (Doktora Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi. Konya.
- Akkermans, J., Paradniké, K., Van der Heijden, B. I., and De Vos, A. (2018). The best of both worlds: The role of career adaptability and career competencies in students' well-being and performance. *Frontiers in Psychology*, 9, 1678. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.01678>
- Alakuş, A. (2023). *Lise öğrencilerinin kariyer uyumu ve bilişsel esneklik düzeyleri arasındaki ilişkide analitik düşünmenin aracı rolü* (Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi. Bursa.
- Barlow, D. H. (2000). Unraveling the mysteries of anxiety and its disorders from the perspective of emotion theory. *American psychologist*, 55(11), 1247. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0003-066X.55.11.1247>
- Bhatia, S. K. and Bhatia, S. C. (2007). Childhood and adolescent depression. *American family physician*, 75(1), 73-80. <https://www.aafp.org/pubs/afp/issues/2007/0101/p73.html>
- Blackburn, I. M., Roxborough, H. M., Muir, W. J., Glabus, M. and Blackwood, D. H. R. (1990). Perceptual and physiological dysfunction in depression. *Psychological Medicine*, 20(1), 95-103. <https://doi.org/10.1017/S003329170001326X>
- Bölükbaşı, A. (2017). *Lise öğrencilerinin kariyer uyumu ve yaşam doyumu ilişkisinde iyimserlik ve umudun aracı rolü* (Yüksek Lisans Tezi) Çukurova Üniversitesi. Adana.
- Branje, S. (2018). Development of parent–adolescent relationships: Conflict interactions as a mechanism of change. *Child Development Perspectives*, 12(3), 171-176. <https://doi.org/10.1111/cdep.12278>
- Burns, R. A., Anstey, K. J. and Windsor, T. D. (2011). Subjective well-being mediates the effects of resilience and mastery on depression and anxiety in a large community sample of young and

- middle-aged adults. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 45(3), 240-248. <https://doi.org/10.3109/00048674.2010.529604>
- Büyükcebeci, A. ve Deniz, M. (2017). Ergenlerde sosyal dışlanma, yalnızlık ve okul öznel iyi oluş: empatik eğilimin aracılık rolü. *International Online Journal of Educational Sciences*, 9(3). 10.15345/iojes.2017.03.011
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi.
- Cinel, M. O. ve Oğan, E. (2021). İş hayatında duygusal zekâ ve kariyer uyum yeteneği arasındaki ilişki. *Alanya Akademik Bakış*, 5(1), 369-391. <https://doi.org/10.36614/aab.840345>
- Coyle, L. D. and Vera, E. M. (2013). Uncontrollable stress, coping, and subjective well-being in urban adolescents. *Journal of Youth Studies*, 16(3), 391-403. <https://doi.org/10.1080/13676261.2012.756975>
- Creed, P. A., Fallon, T. and Hood, M. (2009). The relationship between career adaptability, person and situation variables, and career concerns in young adults. *Journal of Vocational Behavior*, 74(2), 219-229. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2008.12.004>
- Creswell, J. W. (2014). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. SAGE Publications.
- Derdikman-Eiron, R., Indredavik, M. S., Bratberg, G. H., Taraldsen, G., Bakken, I. J. and Colton, M. (2011). Gender differences in subjective well-being, self-esteem and psychosocial functioning in adolescents with symptoms of anxiety and depression: Findings from the Nord-Trøndelag health study. *Scandinavian Journal of Psychology* 52, 261-267. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9450.2010.00859.x>
- Diener, E., Sapyta, J. J. and Suh, E. (1998). Subjective well-being is essential to well-being. *Psychological inquiry*, 9(1), 33-37. https://doi.org/10.1207/s15327965pli0901_3
- Duffy, R. D. (2010). Sense of control and career adaptability among undergraduate students. *Journal of Career Assessment*, 18(4), 420-430. <https://doi.org/10.1177/1069072710375554>
- Duru, H. and Gültekin, F. (2020). Eğitim Fakültesi Öğrencilerinin kariyer stresleri, kariyer uyum yetenekleri ve mentorluk arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Kastamonu Education Journal*, 28(1), 328-337. <https://doi.org/10.24106/kefdergi.706492>
- Ece, S. (2021). Covid 19 pandemi sürecindeki tam kapanma döneminde üniversite öğrencilerinin stres, depresyon ve kaygı düzeylerinin kariyer iyimserliğine etkisi. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(2), 257-270. <https://dergipark.org.tr/en/pub/guebd/issue/67489/997190>
- Eryılmaz, A. (2012). A model of subjective well-being for adolescents in high school. *Journal of Happiness Studies*, 13, 275-289. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10902-011-9263-9>
- Eryılmaz, A. ve Kara, A. (2019). Öğretmenlerin öznel iyi oluşlarıyla kariyer uyumlulukları arasında amaçlar için mücadele etmenin aracı rolü. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 9(52), 1-21. <https://dergipark.org.tr/en/pub/tpdrd/issue/44557/545656>
- Eryılmaz, A. ve Mutlu, T. (2017). Yaşam boyu gelişim yaklaşımı perspektifinden kariyer gelişimi ve ruh sağlığı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 9(2), 227-249. <https://doi.org/10.18863/pgy.281802>

- Etikan, I., Musa, S. A. and Alkassim, R. S. (2016). Comparison of convenience sampling and purposive sampling. *American Journal of Theoretical and Applied Statistics*, 5(1), 1-4.
- Gillham, J., Adams-Deutsch, Z., Werner, J., Reivich, K., Coulter-Heindl, V., Linkins, M., ... and Seligman, M. E. (2011). Character strengths predict subjective well-being during adolescence. *The Journal of Positive Psychology*, 6(1), 31-44. <https://doi.org/10.1080/17439760.2010.536773>
- Gilman, R. and Huebner, E. S. (2006). Characteristics of adolescents who report very high life satisfaction. *Journal Of Youth And Adolescence*, 35, 293-301. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10964-006-9036-7>
- Gollwitzer, P. M. and Sheeran, P. (2006). Implementation intentions and goal achievement: A meta-analysis of effects and processes. *Advances in experimental social psychology*, 38, 69-119. [https://doi.org/10.1016/S0065-2601\(06\)38002-1](https://doi.org/10.1016/S0065-2601(06)38002-1)
- Hascher, T. (2008). Quantitative and qualitative research approaches to assess student well-being. *International Journal of Educational Research*, 47(2), 84-96. <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2007.11.016>
- Huebner, E. S. (1994). Preliminary development and validation of a multidimensional life satisfaction scale for children. *Psychological Assessment*, 6(2), 149. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/1040-3590.6.2.149>
- Huebner, E. S., Gilman, R. and Furlong, M. J. (2009). *A conceptual model for research in positive psychology in children and youth. In Handbook Of Positive Psychology In Schools*. London: Routledge.
- Huntsinger, C. S. and Jose, P. E. (2009). Parental involvement in children's schooling: Different meanings in different cultures. *Early Childhood Research Quarterly*, 24(4), 398-410. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2009.07.006>
- Johnston, C. S. (2018). A systematic review of the career adaptability literature and future outlook. *Journal of Career Assessment*, 26(1), 3-30. <https://doi.org/10.1177/1069072716679921>
- Kalaycıoğlu, E. (2018). *Kariyer uyum yeteneğinin çalışanların iş performansına etkisi* (Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi. Bartın.
- Kanbur, E. ve Şen, S. (2017). X ve y kuşağı çalışanlarının kariyer uyum yetenekleri ve kariyer tatmini açısından karşılaştırılması. *Electronic Turkish Studies*, 12(12). <https://doi.org/10.7827/TurkishStudies.11819>
- Kanten, S. (2012). Kariyer uyum yetenekleri ölçeği: Geçerlilik ve güvenilirlik çalışması. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2(16), 191-205. <https://dergipark.org.tr/en/pub/sbe/issue/23175/247533>
- Karamustafalıoğlu, O. and Yumrukçal, H. (2011). Depresyon ve anksiyete bozuklukları. *Şişli Etfal Hastanesi Tıp Bülteni*, 45(2), 65-74. https://jag.journalagent.com/sislietfaltip/pdfs/SETB-14622-REVIEW_ARTICLE-KARAMUSTAFALIOGLU.pdf
- Karasar, N. (2011). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kerlinger, F. N. and Lee, H. B. (1999). *Foundations of behavioral research*. Harcourt College Publishers.

- Koen, J., Klehe, U. C. and van Vianen, A. E. (2012). Training career adaptability to facilitate a successful school-to-work transition. *Journal of Vocational Behavior*, 81(3), 395-408. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2012.10.003>
- Koen, J., Klehe, U. C. and Van Vianen, A. E. (2012). Training career adaptability to facilitate a successful school-to-work transition. *Journal of Vocational Behavior*, 81(3), 395-408. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2012.10.003>
- Korkmaz, Y. (2014). *Lise öğrencilerinin depresyon, anksiyete, stres ve internet bağımlılığı ilişkisinin bazı değişkenlere göre yordanması* (Yüksek Lisans Tezi) Hasan Kalyoncu Üniversitesi. Gaziantep.
- Köse, T. (2015). Character education of adolescents: A case study of a research center. *Eğitim ve Bilim*, 40(179). <http://doi.org/10.15390/eb.2015.2648>
- Kula Kartal, S. ve Mor Dirlik, E. (2016). Geçerlik kavramının tarihsel gelişimi ve güvenilirlikte en çok tercih edilen yöntem: Cronbach Alfa Katsayısı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(4), 1865-1879. <https://doi.org/10.17240/aibuefd.2016.16.4.5000201287>
- Lew, B., Huen, J., Yu, P., Yuan, L., Wang, D. F., Ping, F., ... and Jia, C. X. (2019). Associations between depression, anxiety, stress, hopelessness, subjective well-being, coping styles and suicide in Chinese university students. *Plos One*, 14(7), e0217372. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0217372>
- Liu, W., Tian, L., Scott Huebner, E., Zheng, X. and Li, Z. (2015). Preliminary development of the elementary school students' subjective well-being in school scale. *Social Indicators Research*, 120, 917-937. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-014-0614-x>
- Lopes, L. F. D., Coradini, J. F., Krüger, C., Lima, M. P. and Balconi, S. B. (2022). Career Adaptability and Anxiety Symptoms in Pandemic Times: An Analysis with Postgraduate Students. *Administração: Ensino e Pesquisa*, 23(2), 268-300. <https://www.proquest.com/openview/a1f67cfd911f2e27de3fd83c062bbe3e/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2034243>
- Lovibond, P. F. and Lovibond, S. H. (1995). The structure of negative emotional states: Comparison of the Depression Anxiety Stress Scales (DASS) with the Beck Depression and Anxiety Inventories. *Behaviour Research And Therapy*, 33(3), 335-343. [https://doi.org/10.1016/0005-7967\(94\)00075-U](https://doi.org/10.1016/0005-7967(94)00075-U)
- Lykken, D. and Tellegen, A. (1996). Happiness is a stochastic phenomenon. *Psychological Science*, 7(3), 186-189. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9280.1996.tb00355.x>
- Maggiori, C., Johnston, C. S., Krings, F., Massoudi, K. and Rossier, J. (2013). The role of career adaptability and work conditions on general and professional well-being. *Journal of Vocational Behavior*, 83(3), 437-449. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2013.07.001>
- Maggiori, C., Johnston, C. S., Krings, F., Massoudi, K. and Rossier, J. (2013). The role of career adaptability and work conditions on general and professional well-being. *Journal of Vocational Behavior*, 83(3), 437-449. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2013.07.001>
- Marshall, M. N. (1996). Sampling for qualitative research. *Family Practice*, 13(6), 522-526.
- McKnight, C. G., Huebner, E. S. and Suldo, S. (2002). Relationships among stressful life events, temperament, problem behavior, and global life satisfaction in adolescents. *Psychology in the Schools*, 39(6), 677-687. <https://doi.org/10.1002/pits.10062>

- Mertens, D. M. (2014). *Research and evaluation in education and psychology: Integrating diversity with quantitative, qualitative, and mixed methods* (4th ed.). Sage.
- Muhcı, Ö. (2023). *Genç yetişkinlerin algıladığı ebeveyn tutumları ve öznel iyi oluşları ile kariyer uyumluluğu arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Bartın Üniversitesi. Bartın.
- Newman, I. and Benz, C. R. (1998). *Qualitative-quantitative research methodology: Exploring the interactive continuum*. SIU Press.
- Ouyang, M., Gui, D. and Zeng, P. (2021). Stressful life events and subjective well-being in vocational school female adolescents: the mediating role of depression and the moderating role of perceived social support. *Frontiers in Psychology, 11*, 603511. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.603511>
- Öveç, Ü. (2007). *Öz-duyarlılık ile öz-bilinç, depresyon anksiyete ve stres arasındaki ilişkilerin yapısal eşitlik modeliyle incelenmesi*. (Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi. Sakarya.
- Özen, Ş. ve Mete, M. (2022). Sağlık çalışanlarında bilişsel esnekliğin kariyer uyum yeteneğine etkisinde mutluluğun düzenleyici etkisi. *Eurasian Econometrics Statistics & Empirical Economics Journal, (22)*, <https://doi.org/10.17740/eas.stat.2022-V22-04>
- Özkaya, B. and Kılıç, Ö. U. (2023). Eğitim fakültesi son sınıf öğrencilerinin kariyer kararlılığının yordayıcıları: Kariyer uyum yetenekleri, planlanmış rastlantı becerileri ve toplumsal cinsiyet rolleri. *Kariyer Psikolojik Danışmanlığı Dergisi, 6(2)*, 66-85. <https://doi.org/10.33433/kpdd.1189682>
- Özler, D. E., Mercan, N. and Yeni, Z. (2016). Y Kuşağının Beş Faktör Kişilik Özelliklerinin Kariyer Uyum Yetenekleri Üzerindeki Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *İş, Güç: The Journal Of Industrial Relations & Human Resources, 18(4)*. 10.4026/2148-9874.2016.0335.X
- Pallant, J. (2020). *SPSS survival manual: A step by step guide to data analysis using IBM SPSS*. London: Routledge.
- Paşa, M. (2007). *Stresin bireysel performans üzerindeki etkileri ve bir uygulama* (Doktora Tezi). Bursa Uludağ Üniversitesi. Bursa.
- Pesen, A. and Mayda, A. S. (2020). Tıp fakültesi öğrencilerinin depresyon, anksiyete, stres düzeyleri ve ilişkili faktörler. *Sakarya Tıp Dergisi, 10(2)*, 240-252. <https://doi.org/10.31832/smj.673120>
- Polat, F. B. (2022). Kariyer stresinin ve kariyer kararlılığının psikolojik iyi oluş üzerindeki etkisi. *Anadolu Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 23(2)*, 62-80. <https://doi.org/10.53443/anadoluibfd.1112084>
- Porfeli, E. J. and Savickas, M. L. (2012). Career Adapt-Abilities Scale-USA Form: Psychometric properties and relation to vocational identity. *Journal of Vocational Behavior, 80(3)*, 748-753. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2012.01.009>
- Reinherz, H. Z., Giaconia, R. M., Hauf, A. M. C., Wasserman, M. S. and Paradis, A. D. (2000). General and specific childhood risk factors for depression and drug disorders by early adulthood. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 39(2)*, 223-231. <https://doi.org/10.1097/00004583-200002000-00023>

- Sağar, M. E. (2022). Erğenlerde okulda öznel iyi oluşun yordayıcıları: Duygu düzenleme, başa çıkma ve bilişsel esneklik. *Ege Eğitim Dergisi*, 23(2), 133-149. <https://dergipark.org.tr/en/pub/eggefd/article/1060883>
- Savickas, M. L. (2005). *The theory and practice of career construction. Career development and counseling: Putting Theory and Research to Work*, 1, 42-70. <http://ndl.ethernet.edu.et/bitstream/123456789/21834/1/96.Pdf#page=57>
- Savickas, M. L. (2012). Life design: A paradigm for career intervention in the 21st century. *Journal of counseling & development*, 90(1), 13-19. <https://doi.org/10.1111/j.1556-6676.2012.00002.x>
- Savickas, M. L. (2013). Career construction theory and practice. *Career Development And Counseling: Putting Theory And Research To Work*, 2, 144-180.
- Savickas, M. L. and Porfeli, E. J. (2012). Career Adapt-Abilities Scale: Construction, reliability, and measurement equivalence across 13 countries. *Journal of vocational behavior*, 80(3), 661-673. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2012.01.011>
- Sheldon, K. M. and Elliot, A. J. (1999). Goal striving, need satisfaction, and longitudinal well-being: the self-concordance model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 76(3), 482. <https://psycnet.apa.org/doi/10.1037/0022-3514.76.3.482>
- Shin, Y. J. and Lee, J. Y. (2019). Self-Focused attention and career anxiety: The mediating role of Career adaptability. *The Career Development Quarterly*, 67(2), 110-125. <https://doi.org/10.1002/cdq.12175>
- Soyyigit, S. ve Eren, E. (2022). Global supply and demand of medical goods in the fight against Covid-19: a network analysis. *Asia-Pacific Journal of Regional Science*, 6(3), 1221-1247. <https://link.springer.com/article/10.1007/s41685-022-00253-8>
- Söyleyici, A., Eryeşil, K. ve Söyleyici, G. T. (2023). Tükenmişlik sendromunun kariyer uyum yeteneği ile ilişkisi. *Uluslararası Akademik Birikim Dergisi*, 6(5). <https://akademikbirikimdergisi.com/index.php/uabd/article/view/189/231>
- Steinmayr, R., Crede, J., McElvany, N. and Wirthwein, L. (2016). Subjective well-being, test anxiety, academic achievement: Testing for reciprocal effects. *Frontiers in Psychology*, 6, 146375.
- Steinmayr, R., Heyder, A., Naumburg, C., Michels, J. and Wirthwein, L. (2018). School-related and individual predictors of subjective well-being and academic achievement. *Frontiers in Psychology*, 9, 360884. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02631>
- Steinmayr, R., Wirthwein, L., Modler, L. and Barry, M. M. (2019). Development of subjective well-being in adolescence. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, 16(19), 3690. <https://doi.org/10.3390/ijerph16193690>
- Strózik, D., Strózik, T. and Szwarc, K. (2016). The subjective well-being of school children. The first findings from the children's worlds study in Poland. *Child Indicators Research*, 9, 39-50. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12187-015-9312-8>
- Sugimura, K., Hihara, S., Hatano, K. and Crocetti, E. (2023). Adolescents' Identity Development Predicts the Transition and the Adjustment to Tertiary Education or Work. *Journal of Youth and Adolescence*, 52(11), 2344-2356. <https://link.springer.com/article/10.1007/s10964-023-01838-y>

- Şanal-Güngör, B. (2020). *Tek ebeveynle ve iki ebeveynle yaşayan ergenlerin öznel iyi oluşuna göre okulda öznel iyi oluş ve arkadaşla bağlanma düzeylerinin incelenmesi* (Doktora Tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi. İstanbul.
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S. and Ullman, J. B. (2013). *Using multivariate statistics* (Vol. 6, pp. 497-516). Boston, MA: Pearson.
- Taş, M. A. ve Alparslan, A. M. (2020). Kültürel değerler, psikolojik sermaye ve kariyer uyum yeteneği ilişkisine dair bir saha araştırması. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 18(Özel Sayı), 417-440. <https://doi.org/10.18026/cbayarsos.769930>
- Taş, M. A. ve Özmen, M. (2019). Meslek seçiminde aile desteği ve kariyer uyum yetenekleri ilişkisi: Olumlu gelecek beklentisinin aracılık rolü. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16), 736-761. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.630751>
- Taş, M. A. and Özmen, M. (2019). Kişilik tipi ile kariyer ve akademik desteğin kariyer uyum yeteneklerine etkisi: Bir saha araştırması. *OPUS International Journal of Society Researches*, 14(20), 333-370. <https://doi.org/10.26466/opus.586662>
- Tian, L., Wang, D. and Huebner, E. S. (2015). Development and validation of the brief adolescents' subjective well-being in school scale (BASWBSS). *Social Indicators Research*, 120, 615-634. <https://link.springer.com/article/10.1007/s11205-014-0603-0>
- Tomás, J. M., Gutiérrez, M., Pastor, A. M. and Sancho, P. (2020). Perceived social support, school adaptation and adolescents' subjective well-being. *Child Indicators Research*, 13(5), 1597-1617. <https://link.springer.com/article/10.1007/s12187-020-09717-9>
- Verkuyten, M. and Thijs, J. (2002). School satisfaction of elementary school children: The role of performance, peer relations, ethnicity and gender. *Social indicators research*, 59, 203-228. <https://link.springer.com/article/10.1023/A:1016279602893>
- Wiklund, M., Malmgren-Olsson, E. B., Öhman, A., Bergström, E. and Fjellman-Wiklund, A. (2012). Subjective health complaints in older adolescents are related to perceived stress, anxiety and gender—a cross-sectional school study in Northern Sweden. *BMC Public Health*, 12, 1-13. <https://link.springer.com/article/10.1186/1471-2458-12-993>
- Yalçın, H. ve Özdemir, E. (2021). Anne-baba tutumlarının ergenlerdeki depresyon, anksiyete ve stres düzeylerine etkisi. *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (7), 229-248. <https://dergipark.org.tr/en/pub/karataysad/issue/65644/985744>
- Yazıcıoğlu, Y. and Erdoğan, S. (2004). *SPSS applied scientific research methods*. Detay Publishing.
- Yılmaz, Ö., Boz, H. ve Arslan, A. (2017). Depresyon Anksiyete Stres Ölçeğinin (Dass 21) Türkçe kısa formunun geçerlilik-güvenilirlik çalışması. *Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(2), 78-91. <https://dergipark.org.tr/en/pub/fesa/issue/30912/323190>
- Zhou, M. and Xu, Y. (2013). University students' career choice and emotional well-being. *Journal of Educational and Social Research*, 3(7), 243-243.

Extended Abstract

Introduction

It seems inevitable that adolescents often experience mental problems such as "depression, anxiety and stress" as a result of problems such as academic problems and adaptation problems encountered in school life, where they spend most of their time. It has been revealed as a result of research that in order to solve these crises experienced during adolescence in a healthy way, it would be beneficial to change students' perspectives on school in a more positive direction, to increase the positive emotions they experience at school, that is, to increase their subjective well-being at school (Mcknight et al., 2002). Considering these studies, researchers think that there is a correlate between "subjective well-being at school" and "depression, stress, anxiety". The career choice process, which is also one of the developmental tasks of adolescence, has been discussed by researchers in the context of "career adaptability". In this context, researchers will evaluate whether "career adaptability" during adolescence predicts "depression, stress, anxiety" situations that are frequently encountered during adolescence. Additionally, researchers will examine whether "career adaptability" predicts subjective well-being at school. As a result of the research, it is aimed to answer the following questions using scientific methods.

Scales applied to students

- 1.Does depression, stress, and anxiety predict career adaptability?
- 2.Does subjective well-being in school predict career adaptability?
- 3.Is there a relationship between adolescents' subjective well-being in school and their depression, anxiety, and stress scores?

A limited number of studies have been found in the literature where the concepts of career adaptability and depression- stress- anxiety are discussed together. In this respect, the research will address a deficiency identified by researchers in the literature. It is aimed to present new research results to the literature by determining the hypotheses tested with the research results and also the variables affecting career adaptability.

Method

The research was designed in the relational screening model because it includes two or more variables and aims to reveal whether there is a change between the variables (Karasar, 2011). The dependent variable of the study is "career adaptability"; The independent variables are "subjective well-being at school" and "depression- stress- anxiety". The study was conducted with students in adolescence. The first criterion for inclusion in the study was determined by the researchers as "not having received a psychiatric diagnosis". Secondly, "the criterion of being between the ages of 12-16" was introduced. Third and lastly, the criterion of "continuing education at the secondary level in formal education institutions" was determined.

The target population of the research is all students who continue their education at the secondary school level in the Republic of Turkey. The sample group of the research consists of 264 individuals who are students in Istanbul in the 2023-2024 academic year. The students are 14 (88 people) years old, 15 (103 people) years old and 16 (61 people) years old. The genders of the study group are 138 women and 126 men. In order to select the individuals to be included in the sample group, participants were included in the study by drawing lots on a previously determined list (Karasar, 2011).

The data of the study were collected through a personal information form, short school subjective well-being scale, depression anxiety stress scale, and career adaptability scale. For data collection, ethics committee approval was first obtained by the researchers from "Erciyes University Social and Human Sciences Ethics Committee". Following the approval of the ethics committee, the

research process was planned. Necessary permissions were obtained from the schools determined during the data collection process. The researchers visited the schools face to face and the data sets, previously multiplied by the number of candidates, were applied to volunteer students. Informed consent forms were obtained from students and their families before the application process. After data collection was completed, IBM SPSS Statistics 26 version was used by the researchers to analyze the data.

Findings

As a result of the analyzes carried out within the scope of the study, a low-level positive relationship was detected between the data obtained from the "Short School Subjective Well-Being Scale for Adolescents" and the data obtained from the "Career Adaptability Scale". In addition, a low-level negative relationship was detected between the scores obtained from the "Short School Subjective Well-Being Scale for Adolescents" and the scores obtained from the "Depression Anxiety Stress Scale". Within the scope of the research, according to the standardized regression coefficient (β), the effect of "Subjective Well-Being in Short School for Adolescents", one of the independent variables, was found to be significant. However, the "Depression Anxiety Stress" effect was found to be insignificant. This model shows that as students' "Subjective Well-Being in Short School for Adolescents" scores increase, students' "Career Adaptability" will increase.

Conclusion, Discussion and Recommendations

As a result of the analyzes conducted within the scope of the research, a low-level positive relationship was detected between adolescents' "subjective well-being at school" and "career adaptability". It has been determined by the researchers that there are various studies and theories that support this result of the research. When the studies in the literature were examined, it was observed that results similar to other studies were generally obtained.

Another result of the analysis conducted within the scope of the research shows that the relationship between "career adaptability" and "depression- stress- anxiety" is meaningless. When this result of the study is compared with other studies in the literature, it is seen that there are similar and different studies, directly or indirectly. However, it was determined by the researchers that this result of the study was different from other studies in the literature.

In addition, another result obtained as a result of the analyzes carried out within the scope of the research was that a low level negative relationship was detected between "adolescents' subjective well-being at school" and "depression anxiety stress" scores ($p < 0.05$). When the relevant literature regarding this result of the research was examined, studies with similar results were found.

When all studies and the results of this study were evaluated, various suggestions were made by the researchers that were considered appropriate. According to the results of the research, when the relevant literature on subjective well-being at school was examined, it was seen that new studies involving the relationship between different variables and subjective well-being at school were needed. New research can be planned with different variables for different sample groups in order to determine whether different variables are related to subjective well-being at school. In order to determine the current situation regarding the subjective well-being of adolescents at school in our country and to put forward solution suggestions, not only correlational screening but also longitudinal and experimental studies can be planned to reveal new scientific data with different variables on subjective well-being at school from pre-school to secondary education. According to the results of the research, since it was revealed that there is a significant relationship between subjective well-being at school and depression- stress- anxiety and career adaptability, psychoeducational programs are developed and implemented to improve adolescents' career adaptability and depression- stress- anxiety situations, and intervention studies are carried out to increase subjective well-being at school. Can be planned and implemented.

The research has some limitations. One of these is the "research sample group." This study is limited to a total of "264 students" in the sample group. The research is limited to the data that can be measured by the "Career Adaptability Scale", "Short School Subjective Well-Being Scale" and "Depression, Stress, Anxiety Scale".

Memduh Şevket Bey'in Josef Stalin'le Gerçekleştirdiği Mülakata Göre Sovyet Rusya'nın Millî Mücadele'ye Bakışı

Betül TEKİNSOY
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi
betultekinsoy@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-5342-366X

Araştırma Makalesi

DOI: 10.31592/aeusbed.1576450

Geliş Tarihi: 30.10.2024

Revizyon Tarihi: 06.03.2025

Kabul Tarihi: 14.03.2025

Atf Bilgisi

Tekinsoy, B. (2025). Memduh Şevket Bey'in Josef Stalin'le gerçekleştirdiği mülakata göre Sovyet Rusya'nın Millî Mücadele'ye bakışı. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 187-206.

ÖZ

I. Dünya Savaşı sonunda batılı devletlerin gerek Anadolu'ya gerekse Sovyet topraklarına yönelik emperyalist politikaları Türkiye ve Sovyet Rusya'nın ortak paydada buluşarak iş birliği yapmalarını kaçınılmaz hale getirmiştir. Sevr Antlaşması ile birlikte Batılı devletlerle anlaşmaya varılamayacağına anlayan ve yönünü Doğu'ya çeviren Ankara Hükümeti çeşitli diplomatik ilişkiler kurmak yoluyla Millî Mücadele için Sovyetlerden para ve silah yardımı temin etmeyi amaçlamıştır. Türkiye ile Sovyet Rusya arasında başta siyasi ve askerî olmak üzere birçok alandaki dostluk ilişkilerinin temelleri, I. Dünya Savaşı'nın sonundan Büyük Millet Meclisi'nin (BMM) açılmasına kadar geçen dönemde atılmıştır. Bu süreçte hem Sovyet Rusya ile hem de Azerbaycan ile iş birliğini geliştirmek isteyen BMM hükümeti resmi temsilciler aracılığıyla ilişkilerini sürdürmek istemiş ve Bakü'de bir temsilcilik açmaya karar vermiştir. Sadece Azerbaycan'da değil, tüm Kafkasya'da Türkiye'yi temsil etmekle görevlendirilen Memduh Şevket Bey, Türkiye'nin yurt dışındaki ilk resmi temsilci sıfatıyla 12 Ağustos 1920'de Bakü'ye gönderilmiştir. Bu çalışma, Sovyetler Birliği'nin Millî Mücadele'ye bakışını Memduh Şevket Bey'in Stalin ile yaptığı mülakat üzerinden analiz etmektedir. Söz konusu mülakattan yola çıkılarak, Sovyetlerin Enver Paşa başta olmak üzere İttihatçılar, Anadolu'da sosyalizmin yayılması ve Türkiye'nin talep ettiği yardımlar gibi daha birçok mesele hakkındaki düşünceleri ve bu düşünceler ekseninde Sovyetlerin Türk Millî Mücadelesine bakışı incelenmiştir. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivinde yer alan, Memduh Şevket Bey'in Stalin ile yaptığı mülakata dair raporu temel kaynak olarak kullanılmış olup, ayrıca dönemle ilgili kaleme alınan telif ve tetkik eserlerden de yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk-Sovyet İlişkileri, Memduh Şevket, Stalin, Millî Mücadele.

Soviet Russia's View of the Turkish War of Independence According to Memduh Şevket Bey's Interview with Joseph Stalin

ABSTRACT

At the end of World War I, the imperialist policies of the Western states towards both Anatolia and the Soviet lands made it inevitable for Turkey and Soviet Russia to find common ground and cooperate. The Ankara Government, which understood that an agreement could not be reached with the Western states with the Treaty of Sevres and turned its attention to the East, aimed to obtain financial and arms aid from the Soviets for the National Struggle by establishing various diplomatic relations. The foundations of friendly relations between Turkey and Soviet Russia in many areas, especially political and military, were laid in the period from the end of World War I until the opening of the Grand National Assembly (BMM). In this process, the BMM government, which wanted to develop cooperation with both Soviet Russia and Azerbaijan, wanted to continue its relations through official representatives and decided to open a representative office in Baku. Memduh Şevket Bey, who was assigned to represent Turkey not only in Azerbaijan but also in the entire Caucasus, was sent to Baku on August 12, 1920 as Turkey's first official representative abroad. This study analyzes the Soviet Union's view of the War of Independence through Memduh Şevket Bey's interview with Stalin. Based on the interview in question, the Soviets' thoughts on many issues such as Enver Pasha, the Unionists, the spread of socialism in Anatolia and the aid requested by Turkey, and the Soviets' perspective on the Turkish National Struggle in the context of these thoughts are examined. The report of Memduh Şevket Bey's interview with Stalin, which is located in the Turkish Diplomatic Archives of the Ministry of Foreign Affairs, was used as the main source, and copyrighted and research works written about the period were also used.

Keywords: Turkish-Soviet Relations, Memduh Şevket, Stalin, Turkish War of Independence.

Giriş

Çarlık Rusya'nın Osmanlı Devleti'ne yönelik tarihi emelleri I. Dünya Savaşı'nda iki devletin karşı gruplarda yer almasıyla da devam etmiştir. Rusya, savaşın getirdiği şartlardan da istifade ederek İstanbul ve Boğazlar Sorunu'nun kendi istekleri doğrultusunda halledilmesini istemiş, 4 Mart 1915'te söz konusu taleplerini İngiltere ve Fransa'ya bildirmiştir. İngiltere bu isteklere başta sıcak bakmamasına rağmen, Rusya'nın Almanya ile bir antlaşma yaparak savaştan çekilme düşüncesinden duyduğu endişe nedeniyle Rus isteklerini 12 Mart 1915 tarihinde kabul etmek zorunda kalmıştır. Rusya, Fransa'nın da İngiltere gibi net ve kesin bir kabul notası vermesini istemiştir. Fransa ise 14 Mart'ta Osmanlı Devleti'ne karşı yapılmış ilk gizli anlaşma olan İstanbul Antlaşması'nı kabul edebilmesi için Kilikya'nın ve Suriye'nin kendisine bırakılması şartını öne sürmüştür. Ancak İngiltere'nin Rus isteklerini erkenden onaylaması, Fransa'nın daha önceki isteklerinden vazgeçmesine neden olmuştur. Sonuçta Fransa da gönderdiği bir not ile Rus isteklerini kabul ettiğini bildirmiştir (Köse, 2019; Sönmezoglu, 2015). Rusya I. Dünya Savaşı'na girdikten sonra Çar II. Nikola, 20 Ekim-2 Kasım 1914 tarihli bildirgesinde savaşın, ataları tarafından da vasiyet edilen Karadeniz kıyılarındaki tarihi emellere ulaşmalarını hızlandıracağını vurgulamıştır (Kurat, 1990). Çar'ın bu bildirgesi Osmanlı Devleti'ne savaş ilanı anlamını taşımaktadır. Rus basını Çar'ın bildirgesini destekleyerek, savaşta Türklere karşı zafer kazanacaklarını iddia etmiştir. Nitekim Rusların büyük şehirlerinde gösteriler yapılarak İstanbul'a dair tarihi emeller toplum nezdinde canlı tutulmaya çalışılmıştır. Türkiye'de de durum farklı değildir. Zira başta İttihatçılar olmak üzere subay, aydın ve din adamları Almanlardan alınan yardımlarla Rusya'nın yenileceğine inanmaktadır. Ancak şurası bir gerçek ki Ruslar savaşı, topraklarını genişletmek için bir araç olarak görürken, Türkler açısından savaş, her türlü tehlikenin göze alınacağı hayatta kalma mücadelesi anlamı taşımıştır (Ural, 2017).

Osmanlı Devleti ile Rusya I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesinde mücadele etmiştir. Enver Paşa'nın başarısızlıkla sonuçlanan Sarıkamış Harekâtı sonrası 1916'da Ruslar; Erzurum, Trabzon, Erzincan ve Muş'u ele geçirmişlerdir. 1917 Şubat İhtilali ile Çarlık rejiminin sona ermesi ve aynı yılın Ekim ayında gerçekleşen ikinci bir devrimle Bolşevik hükümetin kuruluşu sonrasında Aralık 1917'de Osmanlı Devleti ile Rusya arasında mütareke imzalanarak savaşa son verilmiştir. Ancak devam eden süreçte Enver Paşa'nın komutasında Osmanlı ordusu tekrar Bakü'yü ele geçirse de istenilen başarı elde edilemedi. Nihayetinde 3 Mart 1918'de Almanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan ve Osmanlı İmparatorluğu ile Bolşevikler arasında yapılan Brest-Litovsk Sulh Muahedesi ile Elviye-i Selase Osmanlı'ya bırakılmıştır.

I. Dünya Savaşı'nda müttefikleri olan İtilaf Devletleri'nin 1915'te Çanakkale Cephesinde yenilmesi ile beklediği yardımı alamayan Çarlık Rusya, 1917 yılında gerçekleşen İhtilaller neticesinde ile yeni bir sürece girmiştir. 18 Aralık 1917'de Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan Erzincan Mütarekesi ile savaşa son verilmiştir. 3 Mart 1918'de ise İttifak Devletleri'yle Bolşevikler arasında imzalanan Brest-Litovsk Antlaşması ile Kars Ardahan ve Batum Osmanlı Devleti'ne bırakılmıştır (Topsakal, 2016). Rusya söz konusu antlaşmayla Kars Ardahan ve Batum'u boşaltacağını, kamu ve devletler hukuku bakımından bu bölgelerdeki yeni duruma karışmayacağı gibi yeni durumun belirlenmesini de komşu devletlere özellikle de Türkiye ile görüşecek olan bölge halkına bırakacağını taahhüt etmiştir (Bayur, 1991). Brest-Litovsk Antlaşması'ndan sonra Osmanlı Devleti ile Sovyet Rusya arasında resmi ilişkiler başlamıştır. Türkçü olduğu için tercih edilen Galip Kemali Bey Osmanlı hükümetinin ilk ve son elçisi olarak 23 Nisan 1918'de Moskova'ya gitmiştir. İki devlet arasındaki ilişkiler ortaya çıkan bazı sorunlar nedeniyle güçlükle devam ettirilmiştir. Sovyet Rusya tüm yazışmalara rağmen İstanbul'a resmi bir temsilci göndermemiştir. Rusların Brest-Litovsk Antlaşması'na rağmen Ermenileri desteklemesi üzerine, Osmanlı Devleti Kafkasya'da yürüttüğü askerî harekâta devam etmiştir. Sovyet Rusya'nın bu süreçte Türkler arasında kendi ideolojisini yaymak için propaganda yapması ve Moskova'da Mustafa Suphi'ye Yeni Dünya adlı gazeteyi yayımlatması Osmanlı Devleti ile Sovyet Rusya arasında yeni bir sorun teşkil etmiştir. Osmanlı Devleti ile Sovyet Rusya arasındaki en önemli sorun ise Ekim Devrimi ile vaat edilen, milletlerin kendi geleceklerine kendilerinin karar vermesi hakkından çıkmıştır. Ermenilerin Bakü'yü 18 Mart 1918'de işgal etmeleri Osmanlı Devleti'nin tepkisine neden olmuştur. Osmanlı kuvvetleri 93 Harbi (1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı) neticesinde imzalanan 1878 tarihli Berlin Muhahedesi'nin belirlediği sınırların ötesine geçerek ilerlemeye başlamış,

Azerbaycan da 28 Mayıs 1918’de bağımsızlığını ilan etmiştir (Bilge, 1992; Yerasimos, 2000). Toplanan Azerbaycan Millî Şurası devlet başkanlığına Resulzade Mehmet Emin, hükümet başkanlığına da yeniden Feth Ali Han Hoyski seçilmiştir. Sekiz üyeden oluşan kabinede altı üye Müsevrat, bir üye Himmet, bir üye de Müslüman Sosyalist bloğundandır (Bayur, 1991).

Bakü, Sovyet Rusya için de büyük öneme haizdir. Demiryollarındaki lokomotiflerin önemli bir bölümünün ve gerek Hazar Denizi’nde gerekse ırmaklardaki vapurların çoğunun petrolle işletilmesinden dolayı Bakü’yü ellerinden bırakmak istemeyen Sovyetler gibi, Almanlar da Bakü petrollerini istemektedir. Almanlar bu durumda Bakü’nün Türklerin eline geçmesi yerine ellerindeki petrollerden daha kolay bir şekilde yararlanacaklarını düşündükleri Bolşeviklerin hâkimiyetinde olmasını istemiştir. Hatta Sovyet Rusya ile bir de antlaşma yapmışlardır. Ortaya çıkan bu fiili durum karşısında Enver Paşa, Bakü ve Kafkaslara dair politikalarını Almanlardan gizli olarak yürütmüştür. Azerbaycanlıların Bakü’yü kurtarmak için Osmanlı Devleti’nden yardım istemesi üzerine Enver Paşa, amcası Halil Paşa’yı “Şark Orduları Grup Komutanı”, kardeşi Binbaşı Nuri Beyi de “İslam Ordusu Komutanı” olarak Azerbaycan’a göndermiştir. Görevleri bir Azerbaycan ordusu kurarak Bakü’yü kurtarmaktır (Bayur, 1991). Nitekim Azerbaycan ve Osmanlı kuvvetleri 15 Eylül 1918’de önce Bakü’ye girerek şehri teslim almışlar, daha sonra da Kuzey Kafkasya’ya yönelerek 13 Ekim 1918’de Derbent şehri ele geçirerek, Kuzey Kafkas Cumhuriyeti’nin kurulmasını sağlamışlardır. Ancak 30 Ekim 1918’de Osmanlı Devleti’nin imzalamak zorunda kaldığı ve bir işgal bildirgesi olarak nitelendirilebilecek Mondros Mütarekesi Osmanlı güçlerinin Kafkasya’da ilerlemesini durdurmuştur. Osmanlı kuvvetlerinin Kafkasya harekâtı Sovyet Rusya ilişkilerinin çıkmaza girmesine neden olmuştur. Sovyetler bu harekâtın Brest-Litovsk antlaşmasına aykırı olduğunu iddia ederken, Osmanlı Devleti ise Ermeni saldırılarına karşı yapıldığını belirtmiştir. Ancak karşılıklı görüşmeler bir netice vermemiş, Sovyet Rusya 20 Eylül 1918 tarihli notası ile Brest Litovsk antlaşmasının geçersizliği ile Kars Ardahan ve Batum’un Türkiye’ye ilhakını tanımadıklarını ilan etmiştir (Bilge, 1992; Bolat ve Güneş, 2022; Kurat, 1990).

30 Ekim 1918 tarihinde Limni adasının Mondros Limanı’nda imzalanan Mondros Mütarekesi ile İtilaf Devletlerinin kontrolü altına giren Osmanlı hükümetinin yanı sıra Ankara’da Mustafa Kemal Paşa’nın liderliğinde, Türk Milletinin bağımsızlığı sağlamak için işgallere karşı savaşan Ankara Hükümeti oluşturulmuştur. Anadolu’da başlayan Millî Mücadele karşısında Müttefik devletler arasında çıkar çatışmaları baş göstermiş, Mustafa Kemal Paşa da müttefikler arasındaki anlaşmazlıkları değerlendirmiştir. Mustafa Kemal Paşa’nın, Millî Mücadelede Müttefiklere karşı destek alabileceği iki devletten biri ABD, diğeri ise Sovyet Rusya’dır. ABD, I. Dünya Savaşı’ndan sonra Monroe doktrini ile diğer devletlerle diplomatik hatta ticari ilişkileri en alt düzeyde tutmayı öngören bir dış politika benimserken (İnfirad Politikası), Sovyet Rusya Ankara hükümeti ile ilişkilerini geliştirmek için kendi çıkarları doğrultusunda yardım elini uzatacak ancak bu hemen gerçekleşmeyecektir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa 1919-1920 yıllarında Sovyet Rusya’dan askeri ve maddi yardım almak niyetiyle iş birliği yapma düşüncesiyle hareket etse de, Sovyetler bir müddet Anadolu’da yürütülen Millî Mücadele’yi izlemekle yetinecektir. Sovyet Rusya diğer taraftan da Güney Kafkasya ülkelerini Bolşevikleştirerek kendine bağlamak ve Türk-Sovyet hududunu çıkarlarına uygun bir şekilde belirlemek için yürüttüğü askeri ve siyasi faaliyetlerin neticelerini almak isteyecektir (Turan, 2005).

Bu çalışmanın amacı Millî Mücadele yıllarındaki Türk- Sovyet ilişkilerine etki eden faktörler dikkate alınmak suretiyle, BMM tarafından Bakü’ye 12 Ağustos 1920’de resmi temsilci olarak gönderilen Memduh Şevket Bey ile Stalin arasında gerçekleşen mülakattan hareketle, Sovyetlerin Millî Mücadele’ye bakışını ortaya koymaktır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Millî Mücadele yıllarında Türk- Sovyet ilişkileri temelinde ele alınan bu çalışma, araştırmanın mantığının açık ve bütüncül bir görünümle ortaya konulduğu nitel araştırma ilkelerine uygun olarak hazırlanmıştır. Çalışmanın ana konusu olan Memduh Şevket Bey ile Stalin arasındaki mülakattan

hareketle Sovyetlerin Millî Mücadeleye bakışı, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizine başvurulmak suretiyle T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA) belgeleri incelenerek ortaya konmaya çalışılmıştır. Böylelikle araştırılan olaylar hakkındaki bilgileri içeren ve yazılı belgelerin analizini kapsayan “belge analizi” benimsenmiştir. Bu çalışmada betimsel araştırma deseni şeklinde tasarlanan içerik analiz yöntemi kullanılmış olup, konu derinlemesine incelenmiş ve elde edilen bulguların sentezi yapılarak bir sonuç ortaya çıkarılmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışmada, Millî Mücadele yıllarında Türk-Sovyet ilişkileri ve Türkiye'nin Bakü temsilcisi Memduh Şevket Bey'in Stalin ile yaptığı mülakat temelinde bir araştırma çerçevesi oluşturulmuştur. Böylelikle bahse konu olan süreçte Türk-Sovyet ilişkilerinde yaşanan gelişmeler ele alınmıştır.

Veri Toplama Araçları

Bu çalışmada çalışma dönemine ait resmî belge niteliği taşıyan arşiv belgelerinden ve tetkik eserlerden yararlanılmıştır T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA) incelenmiş olup, gerekli belgeler tasnif edilerek kullanılmıştır. Ayrıca literatür taraması sonucunda elde edilen tetkik eserlerden de istifade edilmiştir.

Araştırma Etiği

Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir araştırmayı içermemektedir.

Bulgular

Nitel araştırma ilkelerine uygun olarak değerlendirilen ve özellikle Millî Mücadele yıllarındaki Türk-Sovyet ilişkilerini kapsayan çalışmada Memduh Şevket Bey'in Stalin ile yaptığı mülakat çerçevesinde Sovyetlerin Millî Mücadeleye bakışına dair önemli bulgular elde edilmiştir.

Millî Mücadele Yıllarında Türk-Sovyet İlişkileri

Sovyet Rusya'da 1917 Bolşevik İhtilali sonucunda bir yandan iç savaşın bütün şiddetiyle devam etmesi, diğer yandan Rus olmayan milletlerin bağımsızlık mücadeleleri Bolşevikleri zor durumda bırakmıştır. Bu durum, Sovyet Rusya'yı yakın ilişki kurabileceği dost bir ülke arayışına itmiştir. İşgaller karşısında elinde kalan son toprağı olan Anadolu'yu kaybetme tehlikesi ile karşı karşıya kalan Ankara Hükümeti ile Bolşevikler batılı emperyalist güçlere karşı mücadele ettikleri için ortak paydada buluşmuşlardır. Tarafları birleştiren diğer nedenler ise; Batılı devletlerin Rus ve Türk topraklarındaki azınlıkları bağımsız devletler kurmaları için kışkırtmaları, özellikle de Ermeni ve Gürcülerin Sovyet Rusya ve Türkiye'den toprak talebinde bulunmalarındadır (Saray, 2004). Batılı devletler ayrıca gerek Türk Millî Mücadelesini ve Sovyet yayılcılığını, gerekse Türkiye ile Sovyet Rusya arasındaki oluşabilecek iş birliğinin yolunu kapatmak amacıyla Ocak 1920'de “Kafkas Seddi” kurmayı planlamışlardır. Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan ile kuracakları bu setle Bakü petrolünü ellerinde tutmayı, İran ve Irak yolunu kapatmayı ve Sovyet Rusya'dan Türkiye'ye yardım gönderilmesini engellemeyi düşünmüşlerdir (Yılmaz ve Yakşı, 2016). Sevr Barış Antlaşması'nın sonucunda Batılı devletlerle anlaşmaya varılamayacağına inanan ve yönünü Doğu'ya çeviren Ankara Hükümeti'nin temel amacının Millî Mücadele için Sovyetlerden hem siyasi hem de askeri destekle birlikte yardım temin etmek olduğunu söylemek mümkündür. Sovyet Rusya ise stratejik öneminden dolayı, Türkiye'nin emperyalist devletlerin etkisine girmesini ve böylelikle güneyden kendilerine yapılacak bir saldırıyı engellemek düşüncesinden hareketle Millî Mücadele'yi desteklemiş ve yardım etmiştir. Türk Millî Mücadelesinin başarıyla sonuçlanmasını isteyen Sovyetlerin aynı zamanda Bolşevik rejiminin Türkler arasında yayılmasını istemeleri de yardım etmelerini sağlayan diğer bir etkidir (Saray, 2004; Sarıay, 1986).

Ali Fuat Cebesoy Moskova hatıraları adlı eserinde; 1920'li yıllarda Ankara Hükümeti'nin Sovyet Rusya'nın gerçek yüzüne vakıf olmadıklarını, I. Dünya Savaşı'ndan sonra Batılı devletlerin

emperyalist faaliyetler yürüterek Türkiye'yi parçalama emelleri karşısında, Sovyet Rusya'yı hoş görmek zorunda kaldıklarını ve Bolşeviklerin yardımlarına ihtiyaç duyulduğunu ifade etmektedir (Cebesoy, 2002). Abtülhat Akşin de aynı minvalde Türkiye'nin Bolşevik Rusya ile iyi komşuluk ilişkileri kurarak ve iş birliği yaparak hem silah yardımı almak hem de emperyalizme karşı bir ittifak yapmak niyetine rağmen, Sovyetlerin kendi emelleri doğrultusunda Türkiye'yi kullanmak ve peykleri haline getirmek amacıyla hareket ettiklerini ifade etmektedir (Akşin, 1991). Zira Ankara hükümeti de ilk başta Moskova'ya temkinli yaklaşmıştır. Bolşeviklerin, kendisini Anadolu direnişinin önderi olarak gösteren Enver Paşa'yı kullanarak Anadolu'da Kemalistleri etkisiz hale getirecek bir siyaset uygulamaları Ankara hükümetinin böylesi bir yaklaşım içine girmesinde önemli bir etken olmuştur. Sovyet Rusya'yı böyle bir politikaya yönelten en önemli nedenlerden birisi Mustafa Kemal Paşa'nın, sosyalizmi Anadolu'da uygulanması mümkün olmayan bir ideoloji olarak görmesidir. Sovyet Rusya kurduğu Halâs-ı İslâm Cemiyeti aracılığıyla Enver Paşa ve diğer İttihatçı arkadaşlarına yaklaşarak, onların, Türk-İslam coğrafyasındaki itibarlarından faydalanmayı ve bu topraklarda Rusların dost millet olduğu algısını oluşturmayı amaçlamıştır (Ada, 2008). Nitekim Enver Paşa da Bolşeviklerin Kafkasya'da etkin olmaya başlaması üzerine önce Moskova'ya, oradan da Güney Kafkasya'ya geçmek istemiştir. Bu nedenle Bolşeviklerin önemli isimlerinden Karl aracılığıyla Lenin ile temasa geçmiş ve ancak Ağustos 1920'de Moskova'ya ulaşmıştır. Osmanlı Devleti'nin ve müttefiklerinin savaşı kaybettiği belirginleştğinde Harbiye Nazırı olarak Osmanlı Devleti'nin birliklerini Kafkasya'ya sevk etmiş olan Enver Paşa, Mondros Mütarekesinin ardından Kafkaslarda oluşturacağı ordu ile Anadolu'yu işgalden kurtarma niyetiyle hareket etmiştir. Enver Paşa bulduğu ilk fırsatta Anadolu'ya dönerek Millî Mücadeleye katılmayı tasarlamış, bu yüzden de Sovyet hükümeti ile ilişki kurmaya başlamıştır. Ona göre mütarekeden sonra savaş sona ermemiş, savaşın ikinci devresi başlamıştır (Çolak, 2008). Moskova'ya giden Enver Paşa, burada başta Lenin olmak üzere Radek, Çiçerin ve Zinonyev gibi komünist liderlerle görüşmüştür. Bu görüşmelerde Türkiye'nin temsilcisi olduğunu belirten Enver Paşa, amaçlarına ulaşabilmek için Sovyet Rusya'dan yardım almak istemiştir. Bolşevikler de Enver Paşa'nın gerek İslam dünyası gerekse şark milletleri nezdindeki ününden yararlanarak Şark milletlerinin Sovyet Rusya ile iş birliği yapmalarını sağlamayı ve bağımsızlık vaatleriyle de Orta Asya ve Hindistan'da İngiliz sömürgeciliği ile mücadele etmeyi planlamışlardır. Moskova, Enver Paşa ile yapılacak iş birliği sayesinde Bolşeviklerin Türk ve İslam dünyasında da etkisinin artacağını düşünmüştür (Özcan, 2013).

Erzurum Kongresi'nden önce Türk Millî Mücadelesi ile de ilgilenmeye başlayan Sovyetler, gayri resmi temsilcilerini temaslarda bulunmaları için Anadolu'ya göndermişlerdir. Bu temsilcilerden Sovyet Albayı Budiyenni Havza'da Mustafa Kemal Paşa ile görüşerek Millî hareketin Sovyetlerdeki benzer bir yönetime yönelmesini tavsiye etmiş ve bu süreçte yardım da önermiştir. Bu teklif her iki tarafın iş birliği içerisine girmesinde ilk adım olmuştur. Mustafa Kemal Paşa da kendilerine yardım gönderilmesi karşılığında Kafkasya topraklarının Sovyetlerin etkisine girmesini kabul edeceklerini bildirmiştir. Nitekim Millî Mücadele'de İtilaf devletlerine ve onların desteklediği Yunanistan'a karşı Sovyet Rusya'dan alınacak yardım büyük önem taşımaktadır. Mustafa Kemal Paşa, Eylül 1919'da Halil (Kut) Paşa'yı Moskova'ya göndererek teklif edilen yardımlar hakkında bilgi almak istemiştir. Diğer taraftan Temsil Heyeti 1919 yılında millî teşkilatlanmayı kurmaya çalışırken, Bolşeviklerle ilk temasları kuranlar ise İttihat ve Terakki üyeleri olmuştur. İstanbul'da oluşturulan Karakol Cemiyeti, 1919 yılının Kasım ayında cemiyetin kurucularından Baha Sait Bey'i Bakü'ye göndermiştir (Ağayev, 2006; Sönmezoğlu, 2015). Sovyet Kafkas Orduları Başkomutanı Eliava, Sivas Kongresi'nden sonra, İstanbul'da faaliyet gösteren gizli direniş teşkilatı Karakol Cemiyeti'ne de iş birliği teklifi götürmüştür. Balıkesir'e giden bir Sovyet yetkili, 61. Fırka Kumandanı Miralay Kazım (Özalp) Bey'le görüşerek komünizme taraftar bir tutum takınıldığı takdirde yardım yapacaklarını taahhüt etmiştir. Sovyetlerin bu girişimleri Millî Mücadele'ye destek verme niyetinde olduklarını göstermiştir (Ada, 2008). Nitekim Sovyet Rusya Anadolu'ya gönderdiği ajanlarından aldığı bilgiler doğrultusunda Sovyet rejimine benzer bir rejimin Anadolu'da da başlatılabileceğini düşünmüş olacak ki 13 Eylül 1919 tarihinde Çiçerin Türk işçileri ve köylülerine hitap ettiği bildirisinde onların Sovyetlerde olduğu gibi mücadele etmeleri çağrısında bulunmuştur (Bilge, 1992). Mustafa Kemal Paşa'nın Sivas Kongresi'nin ardından Sovyet Rusya'ya gayri resmi bir statü ile temsilci gönderilmesini ve Sovyetlerden yardım temin edilmesini uygun görmesi sonucunda Enver Paşa'nın amcası Halil Paşa görevlendirilmiştir. Böylelikle sınırlı olsa da Millî Mücadele'ye ilk Rus yardımı gerçekleşmiştir. Mustafa Kemal Paşa, 1920 yılı itibarıyla Sovyet yetkililere ilk resmi görüşme teklifinde bulunmuş, Kazım Karabekir Paşa'nın

başkanlığında Bakü'ye gönderilen heyetin görüşmelerinden olumlu bir sonuç alınamamıştır (Kinross, 2018).

Ankara Hükümeti'nin 1920 yılının ilk günlerinde dahi Sovyet Rusya ile resmi ilişki kurma hususunda tereddütleri bulunmaktadır. Ancak 16 Mart 1920'de İtilâf devletlerinin İstanbul'u işgal etmesi ve Yunanistan'ı Anadolu'yu işgale teşvik etmeleri Sovyetlere yönelik tereddütlerin sona ermesine neden olmuştur. Ayrıca İttihatçıların Türk-Sovyet ilişkilerinde rol oynamaya başlaması, Ankara Hükümeti'ni Sovyet Rusya ile resmi ilişkiler kurmaya yönlendirmiştir. BMM'nin açılması ise taraflar arasında resmi görüşmelerin başlaması için Mustafa Kemal Paşa'ya önemli bir fırsat sunmuştur (Sarımay, 1986).

Nitekim Mustafa Kemal Paşa, 26 Nisan 1920'de gönderdiği mektubunda sınıf mücadelesine değinmeden emperyalizme karşı her iki tarafın siyasi ve askeri alanlarda iş birliği yapmasının önemine değinmiştir (Çelik, 2023). Mustafa Kemal Paşa tarafından Lenin'e gönderilen bu mektubu Türkiye ile Sovyet Rusya arasındaki ilk resmi ilişkilerin başlangıcı kabul etmek mümkündür. Söz konusu mektupta, Sovyet Rusya'nın Kafkasya politikasını Türkiye'nin onaylaması durumunda, Moskova'nın da Ankara'ya yardım etmesini öngören bir teklif sunulmuştur. Mektuptaki en önemli istek ise emperyalist devletlere karşı birlikte mücadele etmek için Moskova'dan 5 milyon altın, asker, silah, cephane ve malzemenin talep edilmesi olmuştur. Sovyet Hariciye Vekili Çiçerin de bahse konu olan mektuba 3 Haziran 1920'de verdiği cevapta, Türkiye'nin bağımsızlığı için sürdürdüğü mücadeleyi dikkatle takip ettiklerini, Türklerin zor günlerinde her iki halkın birleşmesini sağlayacak dostluğun temelini atmaktan memnuniyet duyacaklarının belirttiği (Ada, 2008; Saray, 2004, Türkmen, 2017).

Kazım Karabekir Paşa'nın 5 Mayıs 1920 tarihli telgrafında Moskova'ya resmi yetkiye sahip bir heyetin gönderilmesi gerektiğine dair önerisi üzerine, BMM'nde yapılan ilk Bakanlar Kurulu toplantısında mevzuu ele alınmış ve Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey'in başkanlık ettiği bir heyetin Moskova'ya görevlendirilmesine karar verilmiştir. Söz konusu heyette; İktisat Vekili Yusuf Kemal Bey, Dr. Miralay İbrahim Tali, Lazistan Mebusu Osman Bey ile Erkan-ı Harbiye Kaymakamı Seyfi Bey yer almıştır. 11 Mayıs günü Moskova'ya doğru hareket eden heyet, Ermenilerin çıkardığı zorluklar nedeniyle ancak 19 Temmuz 1920'de Moskova'ya varabilmiştir (Cankut, 2018). Heyet, 24 Temmuz 1920'de Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin ile 14 Ağustos'da da Lenin ile görüşmüştür. Çiçerin Türk heyeti ile görüşmelere devam etmeleri için Dışişlerinden Sbanin ile Adamof'u görevlendirmiştir. 17-24 Ağustos 1920 tarihleri arasında yapılan görüşmeler sonucunda anlaşma metni hazırlanarak, 24 Ağustos 1920'de parafe edilmiştir. Temas edilen başlıca konular arasında; Türk- Sovyet ilişkilerini düzenlemek, Cemal ve Halil Paşa'nın Ankara Hükümeti adına konuşmalarını önlemek, Türkiye'ye yapılması düşünülen yardımın programını planlamak ve her iki taraf arasında bir dostluk antlaşması yapmak yer almıştır. Nitekim yapılması planlanan dostluk antlaşması çerçevesinde Çiçerin'in kabul edilemez kimi isteklerinin olduğu görülmektedir. Zira Çiçerin, ilk başta Ermenilerin de yaşadığı Rize'nin doğusu ile ve Batum'a mülteci ve muhacir göçünden sonra kendi geleceklerini belirleme hakkının verilmesini istemiştir. Bekir Sami Bey ile yaptığı görüşmelerde ise Van ve Bitlis'in bazı bölgelerinin Ermenilere verilmesi yönünde isteklerini değiştirmiştir. Çiçerin'in Sovyetlerin Türkiye'ye yapacağı yardımlar karşılığında (Akşit, 1991; Ayaz, 2023; Jaeschke, 1981; Saray, 2004; Tuncer, 2017), Ermenistan için toprak talebinde bulunması Türk heyetinin de bu tavizi kabul etmemesi sonucunda görüşmeler kesilmiştir. Bekir Sami Bey'in raporunu TBMM'ne iletmek üzere Moskova'dan ayrılan Yusuf Kemal Bey, on altı gün süren yolculuğu sonrasında Trabzon'a gelmiş ve 18 Eylül 1920'de gönderdiği telgrafla Meclisi bilgilendirmiştir. Yusuf Kemal Bey, yurda dönerken Ruslar tarafından yardım olarak verilen bir milyon altın ruble ile silahı da beraberinde getirmiştir (Cebeşoy, 2002). Mustafa Kemal Paşa, 20 Ekim 1920'de heyete iletildiği talimatında Rusların Bitlis, Muş ve Van üzerindeki isteklerinin onların gerçek niyetlerini açığa çıkardığını, bu yüzden BMM'nin ittifakla bu şartları kabul etmeyeceğini, Ankara Hükümeti'nin Misak-ı Millî'yi gerçekleştirmek için kurulduğunu, Misak-ı Millî sınırları içinde kalan bu topraklardan bir karışın dahi verilemeyeceğini belirtmiştir (Akşit, 1991). Nitekim Sovyet Rusya'nın Ermeniler için toprak talepleri, Kazım Karabekir Paşa'nın komutasındaki Türk birliklerinin Ermeniler karşısında büyük bir zafer elde etmesiyle anlamını yitirecektir. Ermeni çetelerinin Müslüman halka yönelik saldırıların sürmesi üzerine Kazım Karabekir Paşa, 28 Eylül 1920'de karşı saldırıya geçmiş ve 29 Eylül'de Sarıkamış'ı ele geçirmiştir. 27 Ekim'de başlayan ikinci harekât neticesinde de 30 Ekim'de

Kars, 7 Kasım'da ise Gümrü ele geçirilmiş, 2 Aralık 1920'de Ermeniler ile Gümrü Antlaşması imzalanmıştır (Tellal, 2022). Bu antlaşma ile Ermeniler Sevr Muahedesi ile kendilerine verildiğini iddia ettikleri vilayetlerden vazgeçtiklerini resmi olarak kabul etmişlerdir. Sovyet Rusya Ermeni meselesi yüzünden arasının açıldığı Türkiye ile ilişkileri yeniden geliştirmek için Midivani adındaki elçisini Ankara'ya göndermiştir. Elçinin Sovyetlerin Türkiye karşısında Ermeniler lehine karar almasının yanlış bir hareket olduğunu belirmesine rağmen, Sovyet liderleri farklı bir tutum takınarak Türkiye'nin Ermenilere karşı başarılarından rahatsız olmuştur. Sovyetler Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ı işgal ederek bölgede kontrolü ele geçirmiş ve Türkiye aleyhinde kıskırtmıştır. İki devlet arasındaki ilişkilerin çıkmaza girdiği böyle bir ortamda Sovyetlerde iç harbin yıkıcı etkisinin devam etmesi ve Polonya karşısında uğranılan başarısızlık Sovyetlerin Türkiye'ye yakınlaşmasını sağlamıştır (Saray, 2004).

Sovyetlerin Ekim 1920'de Ankara'ya elçi göndermesi üzerine Türk-Sovyet diplomatik ilişkileri yeniden başlamıştır. Nitekim Ankara Hükümeti Ali Fuat Paşa başkanlığındaki bir heyeti Moskova'ya göndermiştir. Sovyet Rusya ile Türk heyeti arasında yapılan görüşmeler neticesinde Türkiye ile Sovyet Rusya arasında 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması imzalanmıştır. Sovyetler bu antlaşma ile Sevr Antlaşması'nın geçersizliğini, Kars, Ardahan ve Artvin'in Türkiye'ye, Batum'un Gürcistan'a ve Nahcivan'ın da Azerbaycan'a bırakılmasını kabul etmiştir. Bu antlaşma ile yeni Türk Devleti'nin Misak-ı Millî sınırlarını tanıyan Sovyet Rusya ile Türkiye arasındaki sınırlar da kesin bir şekilde belirlenmiştir. Sovyetler ayrıca silah ve cephane yardımı yapmayı ve on milyon altın ruble vermeyi kabul etmiştir. Nitekim Millî Mücadele boyunca Sovyetlerden on bir milyon altın ruble ile yüz bin lira değerinde külçe altın yardımı alınmıştır. Ayrıca dört tümene yetecek 37.812 tüfek, 324 makineli tüfek, 66 top ve bunların cephaneleri de silah yardımı olarak gönderilmiştir (Müderrişoğlu, 1994). Bu yardımlar millî Mücadele'nin kazanılmasında, Batılı emperyalist devletlere karşı ortak mücadelede ve iki devlet arasındaki tarihi süreçte devam eden düşmanlığın dostluğa evrilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Ekim 1921 tarihinde Türkiye, Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan Sovyet Sosyalist devletleri ile yapılan Kars antlaşması ile de Moskova Antlaşması ile çizilen sınırlar onaylanmış ve Ermeni meselesi çözüme kavuşmuştur. Sovyet Rusya Lozan Barış konferansında da batılı devletlere karşı Türkiye'yi desteklemiştir (Balcıoğlu, 2004; Uçarol, 2013).

Bu süreçte Türk-Sovyet ilişkilerinde önemli bir rolü olan diğer bir husus ise Sovyet Rusya'nın komünizmin Anadolu'da yayılmasını sağlama çabaları olmuştur. Bolşevik devriminin etkileri ile birlikte 1919-1920 yılları arasında Anadolu'da Bolşevizm yayılmaya başlamıştır (Tellal, 2022). Sovyetler kominizmin Anadolu'da yayılmasını sağlamak adına kültürel faaliyetler yürüten VOGS adlı teşkilatı kurmuşlardır. Bu yönüyle Sovyetlerin komünizmi Türkiye'de benimsetme çabalarının yalnızca siyasi yollarla değil kültürel bir yönünün de olduğu görülmektedir (Bolat, 2017). Ali Fuat Paşa hatıralarında Sivas Kongresi'ne katılanlar arasında bazılarının kendi güçleri ile Millî Mücadele'yi kazanamayacaklarına inandıklarını, İslam dünyasında Sovyet Rusya'daki Bolşevizm düşüncesine benzer bir sosyalist birliğin kurulmasıyla, hem Bolşeviklerin yardımının alınacağını hem de Batılı devletlere karşı ciddi bir mukavemet sağlanacağına inandıklarını belirtmektedir. Ayrıca Temsil Heyeti içinde bu düşüncede olanların BMM'nin Ankara'da açılmasından sonra Yeşil Ordu adında gizli bir teşkilat kurmaya başladıklarını ifade etmektedir (Cebesoy, 2000). Öyle ki komünizmin sembolü olan kırmızı renk moda olmuş, birçok milletvekili kalpaklarına kırmızı kumaş parçaları takmışlardır. Hatta kırmızı kravat takanlar bile olmuştur (Meyer, 2009). Moskova'dan talep ettiği yardımları alabilmek için Sovyetlerin rejimine yakın olunması gerektiğini düşünen Mustafa Kemal Paşa, sol düşüncedeki oluşumların Ankara'nın denetiminde faaliyet göstermesine imkân sağlayarak, Yeşil Ordu Cemiyeti'nin kurulmasının yolunu açmıştır (Altıntaş, 1995). 1920 yılının Mayıs ayında Mustafa Kemal'in yakın çevresinin de dâhil olmasıyla kurulan bu cemiyet, İstanbul Hükümeti'nin Millî Mücadele hareketinin öncülerini Bolşevik olmakla suçlamaları karşısında, hem Anadolu halkı karşısında temize çıkmak, hem de Bolşevikliğin İslam'ın uygulanışına yakın olduğunu belirterek Sovyetlerle iş birliği için uygun ortamı sağlamak için kurulmuştur. Mustafa Kemal Paşa'nın bilgisi dâhilinde ve dönemin şartları gereği kurulan bu cemiyet, hükümete resmi bir beyanname vermediği için gizli bir kuruluş özelliği taşımıştır (Tunçay, 1998).

Sovyetler 1919 yılından itibaren Anadolu'daki Millî Mücadeleyi Sovyet tipi bir harekete dönüştürmek için yapılan çalışmaları desteklemişlerdir. Bu doğrultuda en çok takip ettikleri örgüt ise 1920 yılında Mustafa Suphi tarafından kurulan ve başlangıçta faaliyetlerine Bakü'de başlayan Türkiye Komünist Partisi olmuştur (Sönmezoğlu, 2015). Mustafa Suphi ile onun destekçilerinin Anadolu'da komünizmin yayılması için yaptıkları girişimler de Ankara'yı en çok tedirgin eden konuların başında gelmiştir (Yerasimos, 2000). Bakü'ye gelerek 10 Eylül 1920'de farklı grupları birleştirmesi sonucu Türkiye Komünist Partisi'ni kurulmasını sağlayan Mustafa Suphi, Anadolu'ya geçerek faaliyetlerini burada sürdürmeyi planlamıştır. Ankara Hükümeti ise bu girişimlerin farkındadır. Nitekim İsmet İnönü 2 Eylül 1920'de Kazım Karabekir'e gönderdiği telgrafında Anadolu'ya gelen Sovyet resmi heyetinin bir elçilik heyetinden ziyade Bolşevik propagandası için gelen bir heyet görüntüsünde olduğunu ifade etmektedir (Tellal, 2022). Mustafa Kemal Paşa da Ali Fuat Cebesoy'a 16 Eylül 1920'de gönderdiği telgrafında Sovyetlerin Türkiye'de Bolşevik bir örgüt kurmak için faaliyet içinde bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca Bakü'ye gönderilen Mustafa Suphi'ye Türkiye Komünist partisi genel merkezini kurdurduklarını, Anadolu'nun çeşitli bölgelerine gönderilen Sovyet ajanlar aracılığıyla gizli Komünist örgütlenmesinin harekete geçirilmeye çalışıldığını ve bu türden örgütlenmelerin durdurulması gerektiğini belirtmiştir (Bilge, 1992). Mustafa Kemal Paşa, komünizmin Türkiye'de yayılmasını engellemek için bir takım tedbirler almıştır. Yeşil Ordu Cemiyeti'nin 1920'de faaliyetlerine son vermesinin ardından Sovyet Rusya ile ilişkileri zedelenmesini önlemek, Anadolu'da özellikle Mustafa Suphi'nin kurduğu Türkiye Komünist Partisi'nin Sovyetler lehinde yaptığı propagandalara engel olmak ve Anadolu'daki olası komünizm faaliyetlerini kontrolü altında tutabilmek amacıyla 18 Ekim 1920'de İçişleri Bakanlığı'na müracaat ederek ve iznini alarak kendisinin denetiminde Türkiye Komünist Fırkası'nı kurmuştur. Başında bulunduğu firkanın müteşebbis heyeti ile genel merkezine Fevzi Çakmak, Kazım Özalp, Ali Fuat Cebesoy, Refet Bele ve Hakkı Behiç'i seçerek fırka için çalışmalarını istemiştir (Kandemir, 1965). 1920'de kurulan Türkiye Komünist Partisi'nin beyannamesi 14 Temmuz 1920 tarihinde yayınlanmış, Mustafa Kemal Paşa, komünizm propagandasının baş aktörü Mustafa Suphi'yle de bir müddet mektuplaşmıştır (Jaeschke, 1981). Ancak Bolşeviklerin Türk komünistlerine yardım etmelerinin onların Anadolu'daki faaliyetlerini hızlandırmış olduğunu ve partinin fonksiyonlarını tamamladığını düşünen Mustafa Kemal Paşa partiyi 1921 yılında kapattırılmıştır. 28 Ocak 1921 tarihinde Mustafa Suphi'nin öldürülmesi, ardından Sovyet Rusya ile imzalanan Moskova Antlaşması ile Anadolu'yu Bolşevikleştirme faaliyetleri sona ermiştir (Saray, 2004; Tellal, 2022). Sovyet Rusya bir yandan askerî ve malî yardımlarla, diğer yandan komünist partiler aracılığıyla ideolojisinin Anadolu'da yayılmasını sağlamak suretiyle Türkiye'yi kendi güvenlik sistemine dâhil komünist bir peyk yapmak istese de Türkiye, Sovyetlere karşı temkinli davranmasını bilmiştir. Nitekim Sovyetleri memnun etmek adına bir komünist partisi kurulmuş ancak Millî Mücadelede'de güvenliğin sağlanması ile komünist düşüncelere karşıt bir tutum izlenmiştir (Erdaş, 1994).

Türkiye ile Azerbaycan Arasındaki Diplomatik İlişkilerin Kurulması ve Memduh Şevket Bey (1918-1920)

Transkafkasya Federal Cumhuriyeti dağıldıktan sonra 27 Mayıs 1918'de toplanan Azerbaycan temsilcileri mevcut durumu gözden geçirerek Azerbaycan Millî Şurasını toplamışlardır. Şura'nın başkanlığına Mehmet Emin Resulzade, yardımcılığına da Hasan Ağayev seçilmiştir. Azerbaycan Millî Şurası 28 Mayıs 1918'de yaptığı toplantıda Azerbaycan'ın bağımsızlığını kabul etmişlerdir. Böylelikle Kuzey Azerbaycan'da Türk-İslam dünyasında demokratik idareyi benimseyen ilk millî devlet kurulmuştur (Bal, 1996). Bolşeviklerin ve Ermenilerin Azerbaycan toprakları üzerindeki tehditlerinin devam etmesi nedeniyle Azerbaycan Devleti, Osmanlı Devleti'nden yardım istemiştir. Bu istek üzerine Osmanlı Devleti bir ordu hazırlayarak bu bölgeye göndermiştir. Nuri Paşa'nın başında yer aldığı "Kafkasya İslam Ordusu" Bakü'yü geri almak ve İngilizlerin Tebriz ve Azerbaycan'a girmelerini engellemekle görevlendirilmiştir Nitekim 15 Eylül 1918'de Bakü alınarak başkent buraya taşınmıştır. Ancak bu devletin ömrü uzun soluklu olmamıştır. Zira Osmanlı Devleti'nin Mondros Mütarekesi gereğince Azerbaycan'dan çekilmek zorunda kalması sonucunda Azerbaycan Demokratik Devleti önemli bir destekten yoksun kalmıştır. Ayrıca 1919 yılının sonlarına doğru Azerbaycan hükümetinde komünizmin etkisinin giderek artması ve halk arasında Bolşeviklerin propagandalarının etkili olmaya başlaması yeni devletin güç kaybına uğramasına neden olmuştur (Özdemir, 2023).

Millî Mücadele yıllarında Sovyet Rusya'dan yardım sağlamak isteyen Temsil Heyeti bir taraftan Bolşeviklerle diğer taraftan da Azerbaycan hükümeti ile ilişki kurmak istemiştir. Ancak Azerbaycan'ın eninde sonunda Bolşevikler tarafından işgal edileceğinin düşünülmesi ve Azerbaycan hükümetinin İngiliz yanlısı tutumu Bolşeviklerle kurulacak ilişkinin tercih edilmesine neden olmuştur (Bayraktar, 1994). Ayrıca Pan-Türkizm siyasetinin Sovyet Rusya ile iş birliğini zedeleyeceği düşüncesi ve Türkiye'nin önceliğini gerektiren milliyetçilik prensibi, diğer önemli etkenler olmuştur. Yine de Kazım Karabekir Paşa 18 Nisan 1920'de Mustafa Kemal Paşa'ya sunduğu bir önergede askeri bir heyetin Bakü'ye gönderilmesini talep etmiştir. Önerinin kabul edilmesi ile 26 Nisan'da yola çıkan heyet Bakü'ye varmadan Azerbaycan toprakları Ruslar tarafından işgal edilmiştir (Ağayev, 2001). Azerbaycan Komünist Partisi tarafından yayınlanan bildiri ile tüm yetkilerin Neriman Nerimanov başkanlığındaki Azerbaycan Geçici Askeri Komitesine geçtiği ilan edilmiştir. Böylelikle 28 Nisan 1920'de Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulmuştur (Özdemir, 2023; Yıldırım, 2022).

Azerbaycan, Sovyet hâkimiyetinin bölgede tesisinin erken döneminde dış ilişkilerinde bağımsız hareket etmiş, hem elçi göndererek hem de elçiler kabul ederek yabancı devletlerle doğrudan diplomatik ilişki kurmak istemiştir. Sovyet Rusya ve Azerbaycan ile iş birliği yapmak ve kendi çıkarlarını korumak isteyen BMM hükümeti de Mustafa Suphi, Fuat Sabit, Halil Paşa gibi gayri resmi aracılara yerine resmi temsilcileri aracılığıyla Azerbaycan'la ilişkilerini sürdürme yoluna gitmiştir. BMM, bu amaçlar doğrultusunda Bakü'de bir temsilcilik açmaya karar vermiş ve Memduh Şevket Bey'i 12 Ağustos 1920'de resmi temsilci olarak göndermiştir. BMM Hükümeti'nin yurt dışındaki ilk resmi temsilci olan Memduh Şevket Bey sadece Azerbaycan'da değil, tüm Kafkasya'da Türkiye'yi temsil etmekle görevlendirilmiştir (Ağayev, 2006; Bolat, 2017). Nitekim Dışişleri Bakanlığı tarafından verilen talimatnamede de belirtildiği üzere Memduh Şevket Bey'in görevleri arasında; Azerbaycan Hükümeti ile ilgili ayrıntılı malumat toplamak Azerbaycan'ın Türkiye ve Osmanlı Türklerine yönelik bakışı, Gürcistan ve Ermenistan ile olan ilişkileri hakkında bilgi edinmek, Sovyet Rusya'nın bu devletler ile ilişkilerini öğrenmek, Türkiye'nin Kafkas Cumhuriyetleri arasında ilişki kurulmasına engel olan sorunlar ve bu sorunların giderilme yollarını araştırarak tüm soruları cevaplayan bir rapor hazırlamak yer almıştır. Ayrıca Azerbaycan'daki Osmanlı Türklerinin faaliyetlerinin araştırılması, Güney Azerbaycan'da yaşayan Türklerin Azerbaycan ile aralarında ilişki olup olmadığının tespit edilmesi, şayet bir ilişki yoksa ilişkinin kurulma yollarının tespit edilmesi diğer önemli görevleri arasında yer almıştır. Eylül 1920'de Bakü'ye gelen Memduh Şevket Bey, zor şartlarda görevini sürdürmesine rağmen sorunları çözmeye başarılı olmuştur. Hatta birtakım girişimleri sonucunda Azerbaycan Hükümeti'nin Millî Mücadele'de kullanılmak üzere 1 milyon altın ruble yardımda bulunmasında etkin rol oynamıştır. Bunun yanı sıra Erzurum ve civarındaki petrolün çıkarılması için gerekli olan malzemenin gönderilmesini sağlamak ve Bakü'deki Türk savaş esirlerinin Türkiye'ye dönmelerinde yardımcı olmak gibi katkılar da sağlamış ve 31 Mart 1924 yılında Türkiye'nin Bakü Temsilciliğini kapatmasına kadar görevini sürdürmüştür. Memduh Şevket Bey bu katkılarının yanı sıra Sovyet Rusya, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan iç siyasi ve askeri durumları, Kafkaslardaki siyasi ve askeri durum ile Rusya'ya karşı çıkması muhtemel bir Kafkas isyanı, Rusya'nın Güney Kafkasya ve Türkistan politikası ile İran'la yaptığı barış görüşmeleri ve Türkiye'nin; İran, Azerbaycan ve Sovyet Rusya ile ilişkileri hakkında çeşitli raporlar da hazırlamıştır. (Ağayev, 2006; T.C. Dışişleri Bakanlığı Türk Diplomatik Arşivi (TDA), 571/34778-136959-50, 18.02.1921; TDA, 571/ 34778-136959-52, 15.01.1921; TDA, 571/34778-136969-09, 15.01.1921; TDA, 571/34778-136959-16, 17.07.1921). Memduh Şevket Bey'in Bakü mümessilliği görevinin devam ettiği 1923 yılında Sovyet makamları tarafından hakkında bir soruşturma açılması aleyhinde bazı faaliyetlerin söz konusu olduğu izlenimini yaratmaktadır (TDA, 571/36251-143862-258, 30.06.1923).

Memduh Şevket Bey ile Stalin Arasındaki Mülakat'a Göre Sovyetlerin Millî Mücadele'ye Bakışı

Türkiye'nin Bakü mümessili olarak 1920-1924 yılları arasında görev yapan Memduh Şevket Bey, görevi sırasında önemli devlet adamlarıyla görüşmeler yapmış ve bu görüşmelerde edindiği izlenimlerine dair raporlar hazırlamıştır. Bunlardan biri de Sovyet Dışişleri komiseri Stalin ile yaptığı görüşme hakkında ayrıntılı bilgi verdiği 5 Kasım 1920 tarihli rapordur. Memduh Şevket Bey raporunda, Bakü'ye gelen Stalin'in önemli bir şahsiyet olması nedeniyle onunla görüşmek istediğini belirtmiş ve

Nerimanof, Mustafa Suphi ve Şark Cephesi Harbiye Siyasi Komiseri Orjonikidze'nin de görüşmeye katıldığını ifade etmiştir.

Memduh Şevket Bey ile Stalin arasında gerçekleşen bu görüşmede ilk söze başlayan Stalin olmuştur. Stalin öncelikle Talat ve Enver Paşa'nın Ankara ile ilişkilerinin hangi boyutta olduğuna dair bir soru yöneltmiştir. Memduh Şevket de cevaben Ankara Hükümeti'nin Enver ve Talat Paşa'ya herhangi bir vazife vermediğini belirtmiştir. Ardından Stalin'in bu soruyu sorma nedenini izah etmesi halinde daha açık ve anlaşılır cevap verebileceğini ifade etmiştir. Stalin de yine Enver Paşa'dan bahisle O'nun Millî Mücadele'ye yardım etmek için çaba sarf ettiğini ve silah temin ederek Anadolu'ya sevk etmek için (TDA, 571/3424-136608-31, 04.12.1920), Berlin'e gittiğini, eğer memleketin durumu Enver Paşa'nın bu hizmetlerinden dolayı daha sonra kendisinin Anadolu hareketiyle ters düşmesine yol açacaksa buna şimdiden muhâlefet etmek ve Rusya tarafından yapılan yardımları kesmek için meseleyi tetkike lüzûm gördüklerini belirtmiştir. Stalin, Memduh Şevket'in resmî temsilci olması nedeniyle söz konusu durum hakkında kendisinden bilgi almak istediklerini de sözlerine eklemiştir.

Memduh Şevket Bey bu açıklamalar üzerine Sovyet Rusya'nın Türkiye hakkındaki çabaları ve özenli yaklaşımdan dolayı teşekkür ederek, Anadolu Hükümetinin kendi içişleri ile yeteri kadar meşgul olduğunu söylemiştir. Enver ve Talat Paşa hususuna da açıklık getirerek, onların birtakım girişimleri aracılığıyla Millî Mücadele'ye katılmalarına memleketin durumunun müsait olmadığını, Anadolu Hükümeti'ne sadece takviye kuvvet temin etmekle yetinmeleri gerektiğini, aksi yönde bir girişimde bulunurlarsa güç kaybedeceklerini belirterek Sovyet Rusya'nın müsterih olmasını istemiştir. Görüldüğü üzere başta Enver Paşa olmak üzere ittihatçılar ve onların faaliyetleri Sovyetlerin bilhassa üzerinde durdukları bir mesele olmuştur. Enver Paşa'nın yardımlarından memnun gibi görünen Stalin'in, O'nun muhalefette kalmasını istemediğini, bu yıllarda Enver Paşa ile Anadolu hareketi arasında nasıl bir ilişki olduğunu öğrenmek için Memduh Şevket Bey'e böyle bir soru sorduğunu düşünmek mümkündür. Nitekim Sovyetlerin iş birliği yapmak için Millî Mücadelenin lideri Mustafa Kemal Paşa'ya destek vermek ya da Şark milletlerinde büyük şöhrete sahip olan Enver Paşa'ya yönelmek noktasında ikilem yaşadığı da söylenebilir.

Sovyetler, Ankara Hükümetinin Millî Mücadeleyi kazanacaklarından emin olamadıkları için Enver Paşa'yı ellerinde tutmak istemişlerdir. Zorlu bir süreçten sonra Moskova'ya ancak 1920 yılının ortalarında ulaşabilen, burada üst düzeydeki komünist liderlerle görüşmeler yapan ve ardından Bakü'deki Şark Milletleri Kurultayı'na katılan Enver Paşa, Bolşevikler açısından büyük önem taşımaktadır (Özcan, 2013). Orta Asya milletlerinin desteğini almak isteyen Sovyet Rusya'nın Enver Paşa'dan beklentisi hayli yüksek olmuştur. Ancak Sakarya Savaşı'ndan sonra Millî Mücadele'nin seyrinin değişmesi, Sovyet Rusya'nın tutum değiştirerek Enver Paşa'yı gözden çıkarmalarına neden olacaktır. (Teke, 2021). Ali Fuat Cebesoy Moskova hatıralarında Sovyetler ile İttihatçılar arasındaki ilişkiyi değerlendirerek; Anadolu'da Millî Mücadele başladığında Sovyet hükümetinin, Anadolu hareketi ile doğrudan temasa geçmeden önce ünlü Sovyet yazar Karl Radek aracılığıyla Enver, Cemal ve Talat Paşa ile iş birliği yapmak istediğini belirtmektedir. Cebesoy'a göre; İttihatçılar her ne kadar I. Dünya Savaşı'nı kaybetmiş ve memleketi terk etmiş olsalar da Osmanlı Devleti'ni yönetirken güttükleri Panislamizm ve Turancılık fikirleri gerek İslam dünyasında gerekse Şark milletleri üzerinde nüfuzlarının devam etmesini sağlamıştır. Bu noktada Sovyetler İttihatçıların bu şöhret ve nüfuzlarından faydalanmak istemişlerdir. Onların vasıtasıyla Doğu'daki milletlere bağımsızlık vereceklerini vaat ederek bir taraftan Orta Asya ve Hindistan'da İngiliz emperyalizmine karşı isyanı, diğer taraftan da kendi ideolojileri olan Bolşevizm'in yayılmasını sağlamaya çalışmışlardır. Sovyetler ayrıca Ankara hükümeti ile Enver Paşa'yı destekleyenler arasındaki ihtilaflardan yararlanmak, Enver Paşa ve diğer ittihatçıların Türk ordusuna takviye amaçlı Anadolu'ya götürecekleri birlikler ile Türk Komünist Fırkası'nın teşkilatını da Anadolu'ya girdirmek, böylelikle komünizmin yayılmasını sağlayarak Ankara hükümetinin Moskova'nın nüfuzuna girmesini sağlamak gibi planları da mevcuttur (Cebesoy, 2002).

Sovyetlerin ittihatçılar ile iş birliğine sürükleyen nedenlerden bir diğerinin de Türk ulusal direnişinin önderi olan Mustafa Kemal Paşa'nın, Bolşevizmi Anadolu halkına tatbik edilemeyecek millî olmayan bir ideoloji olarak görmesidir (Ada, 2018). Bu süreçte Sovyetler hem Ankara hükümeti ile görüşmekte ve Millî Mücadeleye yardım edeceğini vaat etmekte, hem de Enver Paşa ile görüşerek ondan

da istifade etmeye çalışmaktadır (Tuncer, 2017). Stalin'in Sovyetlerin Ankara'ya destek olacağını belirten ifadelerinden hareketle Sovyetleri böyle bir yaklaşıma iten belli başlı nedenlerin olduğunu belirtmekte de fayda vardır. Nitekim Mustafa Kemal Paşa'nın Lenin'e gönderdiği mektubunda Ankara'ya yardım yapıldığı takdirde, Sovyetlerin Kafkasya ile ilgili politikasına onay verileceğini belirtmesi (Yerasimos, 2000). ciddi bir tavizdir ki Sovyet desteğine olan ihtiyaç, Sovyetler Azerbaycan'ı işgal ederken Ankara'nın destekte bulunmasını engellemiştir. Ayrıca Moskova'ya güvenemeyen Ankara, Taşnak Ermenilerinin yaptıkları tazyikler karşısında Doğu Anadolu'ya bir harekât başlatmak isteyecek fakat Moskova'dan gelen iş birliği teklifi ve hareketin yapılmaması isteği mevcut konjonktür gereği kabul edilecektir. Nitekim 1920 yılının ikinci yarısından itibaren de her iki taraf arasında karşılıklı diplomatik ilişkiler de başlamıştır.

Stalin'in söz konusu mülakatta temas ettiği hususlardan bir diğeri ise Sosyalizm olmuştur. Anadolu'da Sosyalizmin yayılmasına uygun ortamın olmadığını belirttikten sonra, Türkiye'nin Batılı devletlere karşı hangi amaca ulaşma niyetiyle savaştığını öğrenmek istemiştir. Ayrıca Türkiye'nin İstanbul ve İzmir'i aldığı takdirde barışa razı olup olmayacağı konusuna da açıklık getirilmesini talep etmiştir. Memduh Şevket Bey ise verdiği cevapta, öncelikle Sosyalizme değinmiş ve dünyadaki diğer milletlerden çok daha fazla Türklerin sosyalizmi benimsemeye istekli olduklarını ve hatta desteklediklerini, kapitalist ve emperyalist sistemin var olmaya devam etmesi halinde Avrupa sermayesinin baskısından Türk milletinin kendisini kurtaramayacağını belirtmiştir. Ayrıca I. Dünya Savaşı'ndan sonra kapitalizmin yeniden galip geldiği takdirde (TDA, 571/3424-136608-31, 04.12.1920) Türk Milletinin tamamen esir edileceğini çok iyi bildiğini ifade etmiş ve İtilaf devletlerinin Mondros Mütarekesi'nden sonra gerçekleştirdikleri işgaller, yaptıkları zulüm ve yarattıkları tefrikanın Türk Milletinin Avrupa karşısında kıyamına neden olduğunu vurgulanmıştır. Memduh Şevket Bey, sözlerinin devamında Ankara Hükümeti'nden ve Millet Meclisi'nden de bahsetmiştir. Ankara Hükümeti'nin bir inkılap hükümeti olduğunu söyledikten sonra şartların değişmesi ile memlekette artık her şeye Millet Meclisinin hâkim olduğunu ve Meclisin dünyada kapitalizmin etkisini yitirene kadar mücadeleye devam edeceğini ifade etmiştir. Stalin'in sosyalizme vurgu yaptıktan sonra Batılı devletlere karşı Millî Mücadele'nin kazanılması, İstanbul ve İzmir'in alınması halinde Türkiye'nin barış antlaşması yapıp yapmayacağını sorması esasında Türkiye'nin tercihini sosyalizm yerine Batı'nın kapitalist sisteminden yana kullanabileceği kaygısını göstermektedir. Nitekim Mustafa Kemal Paşa daha önce de değinildiği gibi sosyalizmi millî olmayan ve Anadolu'ya tatbik edilemeyecek bir ideoloji olarak görmüştür. Sovyetlerin millî harekete yardım etme nedenlerinden birisinin de kendi ideolojilerinin Anadolu'da yayılmasını sağlamak olduğu düşünüldüğünde, Stalin'in sosyalizme temas etmesini, Ankara Hükümeti'nin bu konuya bakışını öğrenmek, tabiri caizse nabzını ölçmek amacıyla atılan bir adım olarak değerlendirilebilir. Memduh Şevket Bey de bunun farkına varmış olacak ki; bir taraftan Türk milletinin sosyalizmi benimsemeye istekli olduğunu ve desteklediğini iddia ederken, diğer taraftan kapitalist ve emperyalist sistemin Türk Milleti için büyük bir tehlike oluşturacağından bahsetmiştir. Memduh Şevket Bey'in Ankara Hükümetinin inkılapçı bir hükümet olduğunu, BMM'nin de mutlak yetki sahibi konumunda bulunduğunu belirtmesi ise Sovyetlerin, Türkiye ile diplomatik ilişkilerinde başta Enver Paşa olmak üzere ne İttihatçılarla ne de İstanbul hükümeti ile muhatap olmamasını, tek muhatabının kapitalizme karşı olan Millet Meclisi olması gerektiğini vurgulayan bir yaklaşım olarak değerlendirmek mümkündür.

Stalin, Memduh Şevket Bey'in açıklamaları üzerine Ankara ve İstanbul Hükümeti arasındaki ilişkiler hakkında da bilgi istemiştir. Stalin'le beraber görüşmeye katılan Orjonikidze ise bir İngiliz rahibinin Ankara Hükümeti ile görüşmek için Ankara'ya gönderildiği iddiasını dile getirmiştir. Memduh Şevket Bey de cevaben Ankara Hükümeti'nin İngilizlere aldanmayacağını, söz konusu görüşme söylentilerinin Sovyet Rusya'yı yanıltmak amacı ile çıkarıldığını belirtmiştir. Ayrıca Millî Mücadele'nin devam etmesi için Ankara Hükümeti'nin yardıma ihtiyacı olduğunu da ifade etmiştir. Bunun yanında Stalin ve beraberindekilere soru da yönelmiştir. Memduh Şevket Bey, yürütülen mücadelenin Sovyetlerin de faydasına olacağı bilindiği halde Millî Mücadele'ye yardım edilmemesinin nedenini sormuştur. Stalin ise yolların uzaklığından dem vurmıştır. Nahcivan yolunun kış mevsimi nedeniyle birkaç gün sonra kapanacağını hatta oradaki Sovyet askerlerine iâşe temin edemeyecekleri için ya geri çekeceklerini ya da o bölgeye Ermenistan üzerinden erzak göndermeye çalışacaklarını ifade etmiştir. Kars yolundan da bahisle bu yolu açmak için hem Kars'ı hem de Tiflis'i ele geçirmenin elzem

olduğu ancak Fransızların Senegal güçlerini İstanbul'dan Batum'a gönderme (TDA, 571/ 3424-136608-31, 04.12.1920) ve Vrangel ordusunun da Batum'a yönlendirilebilme ihtimalinin olduğunu söylemiştir. Stalin Azerbaycan'ın faaliyetlerinden de bahsederek Gürcü hareketini önlemek için Azerbaycan'ın bu bölgeye petrol verdiğini, bu nedenlerle bir cephe açmanın doğru olmayacağını belirtilmiştir. Deniz yolunun da tehlikeli olmasından dolayı kendilerinden talep edilen yardımların gönderilmesinin mümkün olmadığını ancak fırsat olduğunda ellerinden gelen yardımları yapacaklarını ifade etmiştir. Memduh Şevket Bey bu açıklamalar karşısında üzgün olduğunu belirtmiş, Ankara için istenilen yardımların mümkün olmadığını ifade edilmesinde bir beis olmadığını ve Türk Milletinin mücadelesini kazanmak için gücü yettiğince çalışacağını söyleyerek, Stalin'in düşüncelerini açık bir şekilde ifade ettiği için de kendisine teşekkür etmiştir. Ayrıca Sovyetlerin yardım sözü verdiklerinde mevsimin yaz olduğunu, vaat ettikleri top ve cephaneyi Bakü'de bulundurmuş olsalardı çoktan Anadolu'ya ulaşmış olacağını, talep edilen yardımların birçok kez zor şartlarda gönderilmiş ve hatta cinsleri bile belirlenmiş olsa da sevklerinin sağlanamadığını vurgulamıştır. Konuşmalardan Stalin'in Ankara Hükümeti ile İstanbul Hükümeti arasında herhangi bir ittifak olup olmadığı hususunda bilgi almak istediği anlaşılmaktadır. Nitekim İstanbul Hükümeti Mondros Ateşkes Antlaşması'ndan sonra emperyalist batılı devletler karşısında çaresiz bırakılarak, etkisiz bir politika takip etmiştir. Oysaki Ankara hükümeti Millî Mücadele'yi başlatmış ve Anadolu'yu işgalden kurtarma mücadelesine girişmiştir. Nitekim Sovyetler de kendi çıkarları gereğince Ankara Hükümeti ile iş birliği yapmak isteyen bir görüntü sergilemektedir. Zira farklı minvalde hareket eden Ankara Hükümeti ile İstanbul Hükümeti arasında görüşmeler yapıldığı söylentisinin Sovyetleri rahatsız ettiği aşikârdır. Memduh Şevket Bey de Sovyetlerin Ankara Hükümeti'ne karşı duyduğu kuşkuvarın farkında olması nedeniyle sözü yardımlara getirmiş ve Millî Mücadele'nin kazanılması için bu yardımların elzem olduğuna ve Sovyet çıkarlarının da bunu gerektirdiğine temas etmiştir. Ancak Stalin yardım edememelerini birçok bahane öne sürerek açıklamaya çalışmıştır. Nitekim Memduh Şevket Bey'in Sovyetlerin yaz mevsiminde yardım vaat ettiklerini ve silahların önceden Bakü'de bulundurulmasının sevkıyatı kolaylaştıracağını belirtmesi bu durumu kanıtlar niteliktedir. Sovyetlerin bu tutumu, 1920'li yılların sonunda dahi iş birliği ve yardım hususunda kararsız olduklarının bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Stalin, Memduh Şevket Bey'in sitemkâr sözleri karşısında kendilerine karşı duyulan ümitsizliği gidermek istemiştir. Amaçlarının Türkiye'yi desteklemek olduğunu belirttikten sonra, güçleri ölçüsünde yardım edeceklerini ifade etmiştir. Ayrıca mevcut şartlar olumsuz olsa dahi Türkiye'ye yardım konusundan kesinle vazgeçmeyeceklerine dair açıklamalarda bulunmuştur. Stalin Türkiye üzerinde yaratacağı olumsuz etkiyi baştan engellemek için (TDA, 571/ 3424-136608-31, 04.12.1920) Sovyet Rusya ile Türkiye'nin Ermenileri baskı altına alacağını ifade etmelerine rağmen, Türklerle iş birliği yapmadıklarını ilan edeceklerini hatta bu günlerde İngiltere ile barış görüşmelerinin başlamasının muhtemel olduğunu ancak bu görüşmelerin ciddi olmadığını söylemiştir. Yine Rusların amacının İngiltere ve İtalya'yı Amerika ve Fransa'dan ayırmak olduğunu, İngiltere ve İtalya'nın iç siyasetlerinin Rusya'ya karşı bir harekât için müsait olmadığını, diğer devletlerin de Bolşeviklere karşı savaşmak düşüncesinde olduklarını belirtmiştir. Memduh Şevket Bey, bu sözler üzerine üzüntüsünü dile getirerek Sovyetlerin Avrupa karşısında Türkleri yalnız bırakması halinde Batılı devletlerin Anadolu'ya karşı ordu kurmalarına zemin hazırlamış olacaklarını ve bu durumun Sovyet Rusya meclisinde de üzüntüye neden olacağını söylemiştir. Stalin ise bu düşüncenin doğru olmadığını ve İtilaf devletlerinin kuvvetlerini sevk edemeyeceklerini belirtmiş ve Türk subaylarından oluşan bir heyetin, Türkiye'ye gönderilmek üzere hazırlanan mühimmatın sevk işlerinin denetimini yapmasını teklif etmiştir. Memduh Şevket Bey de bu heyetin gönderilmesi için Stalin'in ısrarlarını Ankara hükümetine bildireceği sözünü vermiştir. Dikkat edilirse Sovyetler bir taraftan Ankara Hükümeti ile ilişkisini kendi istekleri doğrultusunda devam ettirmek istemekte, diğer taraftan da İngiltere ile barış görüşmeleri yapmayı planlanmaktadır. Nitekim Sovyetler kendilerine uygulanan ekonomik baskıyı sonlandırabilmek için İngiltere ile ekonomik mahiyette bir anlaşma yapmanın da hazırlığı içerisinde (Cankut, 2018). Ancak Stalin Sovyetlerin bu görüşmelerde ciddi olmadığını, Batılı devletler arasındaki mevcut ittifakı bozma düşüncesinde olduklarını beyan etmektedir. Sovyetlerin bir taraftan Anadolu harekâtı ile iş birliği yaptığını, diğer taraftan da Batılı devletlere tamamen sırtını dönmediğini de söylemek mümkündür. Ayrıca Millî Mücadele'nin başarısız olması ve Anadolu'nun Batılı devletlerin hâkimiyetine girmesi ihtimalini göz önünde bulunduran Sovyetler, Batı ile ipleri koparmak istememektedir. Ancak Ankara'nın İtilaf devletlerine karşı başarılı olması halinde güney bölgesinin güvenliğini sağlayacak olan

Sovyetler yardım göndermekten de geri durmayacaktır. Özetle Stalin aslında Türkiye'ye her türlü yardım etmeyi düşünmekte ancak İngiltere faktöründen dolayı Türklerle iş birliği yapmadıkları izlenimi yaratmaya çalışmaktadır. Memduh Şevket Bey ise bu durumun farkındalığıyla Sovyetlerin Avrupalı devletlere yakınlaşmasının Türkleri mücadelelerinde yalnız bırakmak anlamına geleceğini belirtmektedir. Stalin ise Memduh Şevket Bey'i Türkiye ile iyi ilişkiler kurma isteklerine ikna edebilmek için yardım göndereceklerini taahhüt etmiş, hatta hazırlanan mühimmatın Türk subaylarından oluşan heyetçe denetiminin gerçekleştirilmesini istemektedir. Bu noktada yardımların geleceğinin kanıtı olarak böyle bir teklifte bulunulduğu anlaşılmaktadır.

Memduh Şevket Bey raporunun devamında Ermenistan sefiri La Grafın tarafından verilen notayı gördüğünü, Gürcü gazetelerindeki beyanlardan söz konusu notada Türkiye'ye mühimmat gönderilmesi için Kars demiryolunun Rusya'ya bırakılmasının teklif edildiğini belirtmiştir. Raporla belirtildiğine göre Stalin bu mesele hakkında kesin bir bilgisi olmadığını söylemiştir. Sözü edilen notada belirtilen Türkiye'ye askeri yardım gönderilebilmesi için Kars demiryolunun Ruslara bırakılması yönündeki istek, gerek Sovyetlerin gerekse Ermenilerin Doğu Anadolu'daki taleplerinden vazgeçemediklerini göstermektedir. Nitekim Sovyetlerin bu talepleri sadece Millî Mücadele yıllarında değil, Soğuk Savaş yıllarında da artarak devam edecektir. Bu ise Türk-Sovyet ilişkilerinin inişli çıkışlı bir seyir takip ettiğinin bir göstergesi olmuştur.

Raporunda Azerbaycan ile Ermenistan arasındaki ilişkilere de değinen Memduh Şevket Bey, her iki taraf arasında yapılması düşünülen barış antlaşması (TDA, 571/ 3424-136608-31, 04.12.1920) hakkında Stalin'in ne düşündüğünü sormuştur. Bu soruya Stalin yerine Nerimanov'un cevap verdiğini belirtmektedir. Memduh Şevket Bey'in ifade ettiğine göre; Nerimanov acele bir şekilde verdiği cevabında bu sulh antlaşmasının sadece Taşnaklar ve komünistlerin mübadelesine dair olduğunu belirtmiştir. Stalin de bazı komünistlerin Anadolu'da ordu içinde savaş aleyhinde propaganda yaparak ikilik yarattıklarını, bunun üzerine Mustafa Kemal Paşa'nın bu komünistleri hapsedtiğini ve onların şiddetli bir cezaya çarptırılması gerektiğini söyledikten sonra, kendilerinin de onlara bir ders vereceklerini böylelikle propaganda yapmanın ne demek olduğunu anlayacaklarını ifade etmiştir. Raporla belirtildiğine göre Stalin bu ifadelerinin Nerimanov tarafından tercüme edilmesini istemiştir. Nitekim o zamana kadarki tercümeleri Mustafa Suphi yapmıştır. Stalin, bazı komünistlerin Türk ordusunda propaganda yapmalarını eleştirerek, onlara şiddetli ceza verilmesinin elzem olduğuna temas etmesi, Mustafa Kemal Paşa'nın Batı Cephesi Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya çektiği 31 Ekim 1920 tarihli telgrafındaki komünizm ile ilgili görüşlerine destek verir niteliktedir. Zira Mustafa Kemal Paşa söz konusu telgrafında komünizmin ordunun içinde alt kademelere kadar inmesine karşı olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca 25 Aralık 1920'de dönemin Millî Savuma Bakanı Fevzi Paşa'ya gönderdiği yazıda da komünizmin ordu içinde yayılmaması için önlem alınmasını istemiştir (Bolat, 2017). Dikkat çeken diğer bir husus da Stalin'in bu ifadelerini Mustafa Suphi yerine Nerimanov'a yaptırmasıdır. Stalin'in bu davranışıyla Türkiye'deki komünistler nezdinde önemli bir yeri olan Mustafa Suphi'yi devre dışı bırakmayı amaçlamış olduğu söylenebilir. Çünkü mülakatın yapıldığı süreçte zaten Mustafa Suphi'nin kurduğu Türkiye Komünist Partisi'nin Bolşevizm lehindeki yıkıcı propagandalarını engellemek için Mustafa Kemal Paşa'nın denetiminde bir komünist fırka kurulmuştur. Sovyet yardımına duyulan ihtiyaçtan dolayı Ankara'nın kontrolünde bir komünist partinin kurulmasına izin verilmiştir.

Üç saat süren bu görüşmeden Memduh Şevket'in beklentilerine cevap bulamadan ayrılmasını istemeyen Stalin bir müddet daha düşüncelerini ifade etmiştir. Memduh Şevket Bey raporunda Stalin'den Lenin'in en önemli yardımcısı olarak bahsetmektedir. Bu da Memduh Şevket Bey'in Stalin'in görüşlerini Türkiye açısından önemli gördüğünün bir göstergesidir. Ayrıca raporda yazışmaların zorluğundan bahseden Memduh Şevket Bey, birkaç gün sonra Batum'dan bir kurye göndermek istediğini, Bakü'ye bir Emeni ve bir Gürcü heyetin geldiğini ve Ruslardan nota etmelerini rica ettikleri duyumunu aldığını da belirtmiştir (TDA, 571/ 3424-136608-31, 04.12.1920).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

I. Dünya Savaşı'nda karşı bloklarda yer alan Türkiye ve Rusya için kendi menfaatlerini göz önünde tutmak suretiyle ortak düşman olan Batılı devletlerin emperyalist faaliyetlerine karşı iş birliği

yapmak zorunluluğu hissetmişlerdir. Nitekim Ankara Hükümeti için Sovyetler ile iş birliği yapmak Millî Mücadele'de ihtiyaç duyulan yardımı temin etmek için ne kadar gerekliyse, Moskova açısından da Anadolu'nun Batılı emperyalist devletlerin etkisi altına girmesini engelleyerek bu devletlere karşı güvenliğini sağlamak için tampon bir bölge oluşturmak o kadar şart olmuştur. Ancak karşılıklı bu çıkar ilişkisine rağmen her iki taraf özellikle de Millî Mücadele'nin ilk yıllarında birbirlerine güven telkin etmemiş, resmi ilişkilerin kurulması BMM'nin açılmasından sonra ancak gerçekleşmiştir. Sovyet Rusya ve Azerbaycan ile iş birliğini geliştirmek isteyen Ankara Hükümeti öncelikle Bakü'de bir temsilcilik açmaya karar vermiş ve Memduh Şevket Bey'i, yurt dışındaki ilk resmi temsilci sıfatıyla 12 Ağustos 1920'de Bakü'ye göndermiştir. Memduh Şevket Bey'in Sovyet Hariciye komiseri olan Stalin ile gerçekleştirdiği mülakatın sonucunda hazırlanmış olduğu rapor, dönemin Türk- Sovyet ilişkileri hakkında önemli bilgiler verdiği gibi Sovyetlerin Millî Mücadele'ye bakışını da ortaya koymuştur.

Mehduh Şevket Bey ve Stalin arasında gerçekleşen mülakat, her iki tarafın da birbirlerinin durumunu anlamaya çalıştığı bir diplomatik görüşme mahiyetindedir. Mülakatın gerçekleştiği 12 Ağustos 1920 tarihinde Anadolu'nun büyük kısmı işgal altındadır. I. ve II. İnönü Muharebeleri kazanılmış olmasına rağmen Yunanistan, başta İzmir olmak üzere Batı Anadolu'da geniş bir sahayı kontrolü altında tutmaktadır ve Anadolu'nun doğusunda Ermenilere karşı henüz büyük bir harekât gerçekleştirilmemiştir. Yine Türkiye'nin güney vilayetlerinde Fransız işgali devam ederken İtalyanlar Antalya ve Konya bölgesine yerleşmiştir. Diğer taraftan Anadolu'da Ankara Hükümetinin otoritesi tam anlamıyla tesis edilemediği gibi birçok yerde isyanlar baş göstermiştir. Ankara Hükümeti açısından şartların bu derece zorlayıcı olduğu günlerde Sovyetler, olası bir ittifak öncesinde muhataplarının durumunu öğrenmek istemektedirler. Stalin'in özellikle Enver Paşa ile Millî Mücadele liderleri arasında herhangi bir ilişkisinin olup olmadığına dair soruları ise üzerinde durulması gereken bir husustur. Sovyetler Ankara Hükümetinin Enver Paşa'nın kontrolünde ya da onunla ilişkili bir hareket olup olmadığını anlamaya çalışmıştır. Enver Paşa'ya karşı sempatiyle baktıklarından, geri planda kalmasını da istememişlerdir. Sovyetlerin bu tutumunun nedeni Enver Paşa'nın doğu halkları üzerindeki itibarından istifade etme gayretidir. Söz konusu mülakat Türk-Sovyet ilişkilerinin tesisinin erken bir evresinde Sovyet bakış açısını anlamak açısından özellikle önem arz etmektedir.

Millî Mücadele hareketinin ihtiyaç duyduğu Sovyet yardımı meselesi de mülakatın öne çıkan bir diğer yönünü teşkil etmektedir. Ankara Hükümeti'nin işgal kuvvetleri karşısında başarıya ulaşabilmesi için ihtiyaç duyduğu silah ve mühimmat ile nakdi yardım konusunda Sovyetlerin kararsızlığı bu dönem için ilgi çekicidir. Buradan hareketle 1920 yılının ikinci yarısında henüz Anadolu hareketiyle ilgili Sovyetlerde tam anlamıyla bir kanaat oluşmadığı, destek verme noktasında bundan sonraki gelişmelere göre politika belirleyecekleri anlaşılmaktadır. Stalin'in o zamana kadar kendilerinden talep edilen yardımların gönderilememesini çeşitli bahaneler ile açıklamaya çalışması bu tespiti destekler mahiyettedir.

Mülakatın öne çıkan yönlerinden bir diğeri ise sosyalizm ve Ankara Hükümetinin bu ideolojiye bakışı konusudur. Stalin'in Türkiye'nin sosyalizm yerine Batının kapitalist sistemini tercih etme ihtimalinden mütevellit, Ankara Hükümetinin bu konuya bakışını öğrenmek istemiştir. Bu noktada iki tarafın da politik davrandığı söylenebilir. Bir tarafta Sovyet ideolojisini Anadolu için uygun görmeyen bir Ankara Hükümeti vardır. Ancak Sovyetler ile iş birliğini devam ettirebilmek amacıyla bir komünist partinin kurulması yoluna gidilecektir. Diğer taraftan mülakatta yer aldığı şekliyle Stalin bazı komünistlerin Türk ordusunda propaganda yapmalarını eleştirerek ve verilen cezaların tasvip ederek Mustafa Kemal Paşa'nın bu konudaki tavrını onaylar bir tutum sergilemiştir. Her iki tarafın da bu şekilde davranması meseleye politik yaklaştıklarını, çıkarları çerçevesinde tavizkar bir tutum sergilediklerini göstermektedir.

Mehduh Şevket Bey ve Stalin arasında gerçekleşen mülakat bugüne kadar herhangi bir akademik çalışmanın konusu olmamıştır. Mülakat, içeriği açısından Türk-Sovyet ilişkilerinin tesisinde ilk dönem için tarafların birbirine bakışını, hadiseler karşısında aldıkları tutumu ortaya koyabilmek açısından ipuçları taşımaktadır. Mülakatı kıymetli kılan unsurlardan bir diğeri ise bu dönemde Sovyetlerin en etkili politikacılarından birisi olan ve Lenin'in ölümü sonrasında Sovyetler Birliğinin lideri olacak Josef Stalin'le gerçekleştirilmiş olmasıdır.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Bu çalışma tek yazarlı olduğundan dolayı yazarın katkı oranı %100'dür.

Çıkar Çatışması

Çalışmada çıkar çatışması oluşturabilecek herhangi bir durum bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Akşın, A. (1991). *Atatürk'ün dış politika ilkeleri ve diplomasisi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Ada, T. (2018). Rus-Batı rekabetinin odak noktasındaki Anadolu ve Ankara Hükümeti'nin Sovyet politikası (1920-1922). *Bellekten*, 82(295), 1077-1152. <https://doi.org/10.37879/bellekten.2018.1077>
- Adil Ayaz, A. (2023). İki Dünya savaşı arasında Türk-Sovyet ilişkileri. *Savsad*, Cumhuriyetin Yüzüncü Yılı Özel Sayısı, 1-34. <https://doi.org/10.54078/savsad.1383425>
- Ağayev, M. (2001). *Azerbaycan'ın Nahçıvan eyaletinin statüsünün tarihi gelişimi*. Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ağayev, M. (2006). *Millî Mücadele yıllarında Türkiye ve Azerbaycan ilişkileri*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Altıntaş, A. (1995). *Millî Mücadelede Yeşil Ordu Cemiyeti ve siyasi kökenleri*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Bal, H. (1996). *Azerbaycan Cumhuriyeti'nin kuruluş mücadelesi (1914-1918)*. Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Balcıoğlu, M. (2004). Direnen millet- millî mücadele: Ya istiklal ya ölüm. D. Yalçın vd. (Ed.). *Türkiye Cumhuriyeti tarihi I* içinde (161-367). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Bayraktar, H. (1994). *Türkiye-Azerbaycan ilişkileri (1918-1920)*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Bayur, Y. H. (1991). *Türk inkılap tarihi*. Cilt: III. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Bilge, A. S. (1992). *Güç komşuluk Türkiye- Sovyetler Birliği ilişkileri 1920-1964*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bolat, B. (2017, 25-27 Ekim). Türk-Sovyet ilişkilerinin kültürel boyutları (1923-1938). Kars. *100. yılında Sovyet ihtilali gelişimi ve bölgesel etkileri uluslararası sempozyumu* içinde (179-193). Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları.
- Bolat, B ve Güneş, B. (2022). Uluslararası hukuk bakımından mütareke kavramı ve Mondros Mütarekesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 10 (31), 229-248. <https://doi.org/10.33692/avrasyad.1133034>
- Bolat, M. A. (2017). *Millî Mücadele döneminde Türkiye'nin Kafkasya siyaseti (1919-1921)*. Doktora tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

- Cankut, A. (2018). Millî mücadele dönemi Türkiye-Rusya ilişkileri. *European Journal of Managerial Research Dergisi*, 2 (2), 76-99.
- Cebesoy, A. F. (2000). *Millî Mücadele hatıraları*. İstanbul: Temel Yayınları.
- Cebesoy, A. F. (2002). *Moskova hatıraları Millî Mücadele ve Bolşevik Rusya*. İstanbul: Temel Yayınları.
- Çelik, H. İ. (2023). Mustafa Kemal Paşa'nın Millî Mücadele dönemindeki dış politikasının millî bağımsızlık ilkesi çerçevesinde analizi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (50), 116-132. <https://doi.org/10.52642/susbed.1220737>
- Çolak, M. (2008). *Enver Paşa Osmanlı- Alman ittifakı*. İstanbul: Yeditepe Yayınevi.
- Jaeschke, G. (1981). 1919-1939 yılları arasındaki Türk-Rus yakınlaşması hakkında bir inceleme (Atatürk dönemi Sovyet politikası hakkında) (H. Zamantılı, Çev.). *Sosyoloji Konferansları*, (19), 159-174.
- Kandemir, F. (1965). *Atatürk'ün kurduğu Türkiye Komünist Partisi ve sonrası*. İstanbul: Yakın Tarihimiz Yayınları.
- Erdaş, N. (1994). *Millî Mücadele döneminde Kafkas Cumhuriyetleri ile ilişkiler (1917-1921)*. Ankara: Genel Kurmay Basımevi.
- Kinross, L. (2018). *Atatürk; bir milletin yeniden doğuşu* (N. Sander, Çev.). İstanbul: Altın Kitaplar.
- Köse, İ. (2019). I. Dünya Savaşı'nın ilk gizli anlaşması: İstanbul ve Boğazlar'ın Rus Çarlığı'na bırakılması (Mart-Nisan 1915). *Bilig*, (89), 1-27. <https://doi.org/10.12995/bilig.8901>
- Kurat, A. N. (1990). *Türkiye ve Rusya*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Meyer, M. S. (2009). Arşiv belgeleri ışığında Lozan Konferansı sırasında Türk-Rus ilişkileri. (F. Yapıcı, Çev.). *Akademik Bakış*, 3(5), 251-264.
- Müderrişoğlu, A.(1994). Kurtuluş Savaşının mali kaynakları. *Atatürk Yolu Dergisi*, 4 (13), 27-53. https://doi.org/10.1501/Tite_0000000218
- Özcan, T. (2013). Enver Paşa'nın Bolşeviklerle görüşmeleri (1919-1920). *History Studies*, 5(4), 93-106.
- Özdemir, B. (2023). Azerbaycan'da Sovyet rejiminin kuruluşu ve Sovyet karşıtı ayaklanmalar. *DTCF Dergisi*, 63(1), 26-45. <https://doi.org/10.33171/dtcfjournal.2023.63.1.2>
- Saray, M. (2004). *Türk- Rus münasebetlerinin bir analizi*. İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Sarıay, Y. (1986). Millî Mücadele'de Türk-Sovyet münasebetleri. *On dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1 (1), 200-218.
- Sönmezoğlu, F. (2015). *İki savaş sırası ve arasında Türk dış politikası 1914-1945*. İstanbul: Der Yayınları.
- Teke, C. (2021). *Türk siyasi hayatında Memduh Şevket Esendal*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Tellal, E. (2022). Sovyetlerle ilişkiler. B. Oran (Ed.). *Türk dış politikası Kurtuluş Savaşı'ndan bugüne olgular, belgeler, yorumlar 1919-1980 içinde* (155-177). İstanbul: İletişim Yayınları.

- Topsakal, İ. (2016). Tarihi süreçte Rusya-Türkiye ilişkileri. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 3(2), 33-53.
- Tuncer, H. (2017). *Türk dış politikası Cumhuriyet dönemi (1920-2002)*. Cilt: 2. Ankara: Kaynak Yayınları.
- Tunçay, M. (1978). *Türkiye’de sol akımlar (1908-1925)*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Turan, M. (2005). *Millî Mücadele’de siyasi çözüm arayışları (30 Ekim 1918-24 Temmuz 1923)*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1921, 18 Şubat). 571/ 34778-136959-50.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1921, 15 Ocak). 571/ 34778-136959-52.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1921, 17 Temmuz). 571/ 34778-136959-16.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1921, 15 Ocak). 571/34778-136969-09.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1920, 4 Aralık). 571/ 3424-136608-31.
- Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Türk Diplomatik Arşivi [TDA] (1923, 30 Haziran). 571/36251-143862-258.
- Türkmen, İ. (2017). Millî Mücadele döneminde dış politika. S. Kekevi vd. (Ed.). *Türk Dış Politikası (1830-1989) içinde* (361-418). Ankara: Berikan Yayınevi.
- Uçarol, R. (2013). *Siyasi tarih (1789-2012)*. İstanbul: Der Yayınları.
- Ural, S. (2017). I. Dünya Savaşı öncesi Rusya’nın Türkiye’ye yönelik emellerinin Türk basınındaki yankıları. M. Okur. vd. (Ed.). *I. Dünya Savaşı’nda Karadeniz ve Kafkasya askerî, siyasî ve sosyal gelişmeler içinde* (39-61). Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi Yayınları.
- Yerasimos, S. (2000). *Kurtuluş Savaşı’nda Türk-Sovyet ilişkileri 1917-1923*. İstanbul: Boyut Yayınları.
- Yılmaz, S. ve Yakşi, A. (2016). Osmanlı Devleti’nden günümüze Türk-Rus ilişkileri. *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi*, (17), 9-57.
- Yıldırım, S. (2022). Dr. Neriman Nerimanov’un yaşamı üzerine bir inceleme. *Orta Doğu ve Orta Asya-Kafkaslar Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, (1), 1-20.

Extended Abstract

Introduction

The imperialist policies of the Western states towards both Anatolia and the Soviet lands made it inevitable for Turkey and Soviet Russia to find common ground and cooperate, despite being in opposing blocs in World War I. While Soviet Russia wanted to prevent Anatolia from falling under the influence of Western states and to create a buffer zone to ensure its security against these states and to develop policies for the spread of communist ideology in Anatolia, the Ankara Government, which understood that an agreement could not be reached with Western states with the Treaty of Sevres and turned its direction to the East, aimed to obtain financial and arms aid from the Soviets for the National Struggle by establishing various diplomatic relations. However, despite this mutual interest, both parties did not instill trust in each other, especially in the early years of the National Struggle, and the establishment of official relations only took place after the opening of the Grand National Assembly (BMM). During this process, the BMM government, which wanted to develop cooperation with both Soviet Russia and Azerbaijan, wanted to continue its relations through official representatives and decided to open a representative office in Baku. Memduh Şevket Bey, who was assigned to represent Turkey not only in Azerbaijan but also in the entire Caucasus, was sent to Baku as Turkey's first official representative abroad. Memduh Şevket Bey's report on his interview with Stalin in Baku is of great importance. Because the report in question draws attention to the Soviets' thoughts on many issues such as Enver Pasha, the Unionists, the spread of socialism in Anatolia, and the aid requested by Turkey, and the Soviets' perspective on the Turkish National Struggle in line with these thoughts.

Method

In our study, first of all, the question of what were the factors affecting Turkish-Soviet relations during the years of national struggle was tried to be answered by using various copyrighted and research works written about the period. Then, starting from the question of how diplomatic relations between Turkey and Azerbaijan started, information was given about the decision of the BMM to open a representative office in Baku and sending Memduh Şevket Bey as an official representative on August 12, 1920. The interview between Memduh Şevket Bey and Stalin was examined in detail and the Soviets' view of the National Struggle was discussed. By applying document analysis, one of the qualitative research methods, 6 documents from the Turkish Ministry of Foreign Affairs Turkish Diplomatic Archives (TDA) were used as the main source. This study was designed as a descriptive research design and the content analysis method was used.

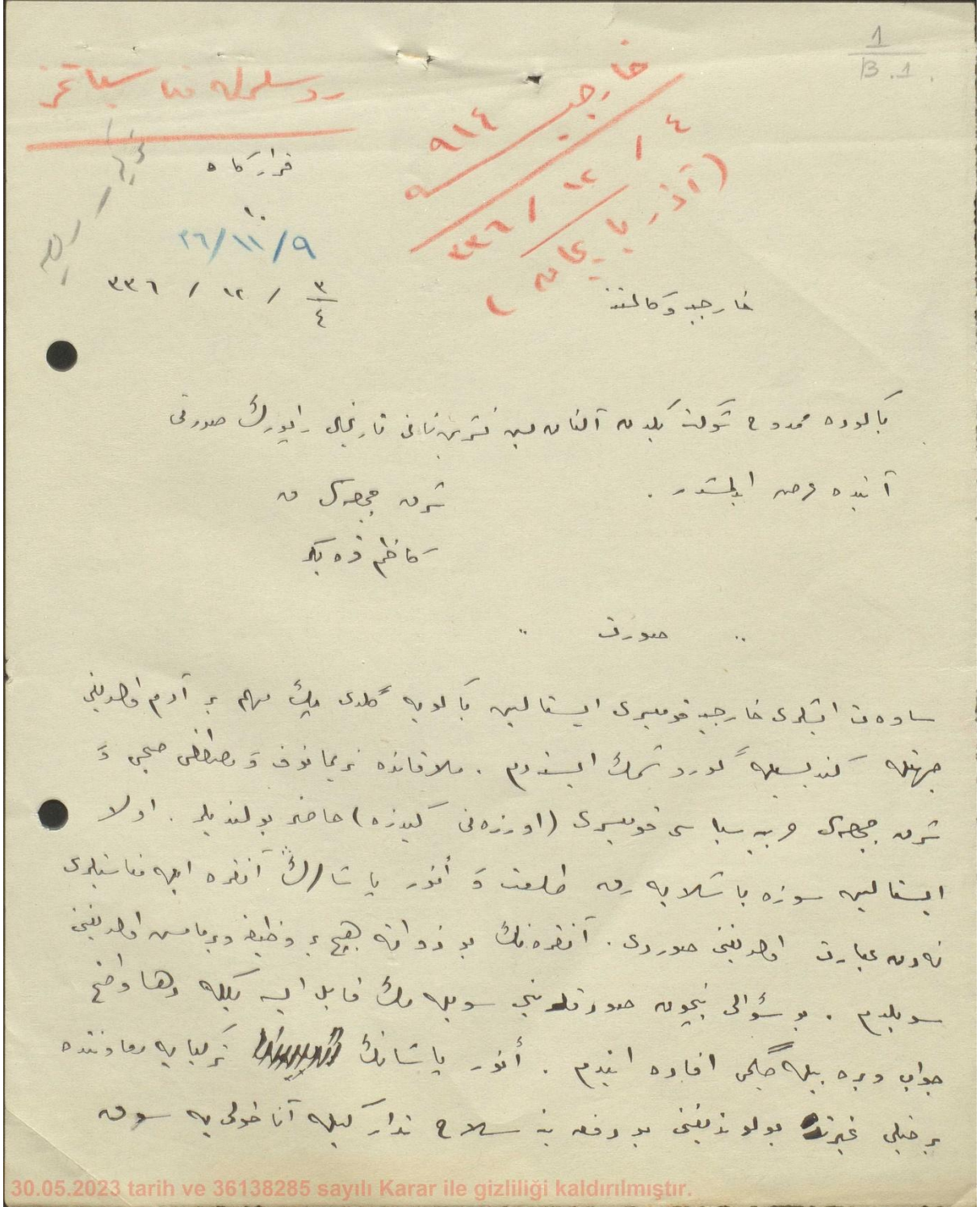
Literature Review or Discussion

Memduh Şevket Bey, who came to Baku as Turkey's Azerbaijani representative in September 1920 and continued his duty under difficult conditions, was quite successful in solving many problems. He played an active role in the Azerbaijani Government providing the necessary aid during the National Struggle. Memduh Şevket Bey also provided important information about the internal political and military situations of Soviet Russia, Azerbaijan, Georgia, Armenia and Iran with the reports he sent. Memduh Şevket Bey, who served as Turkey's Baku representative between 1920 and 1924, also met with important statesmen during his duty and sent the reports he prepared regarding his impressions during these meetings to the Ministry of Foreign Affairs. His report on his interview with Stalin, which constitutes the starting point of our study, is also quite important in terms of understanding Turkish-Soviet relations during the National Struggle and the Soviets' view of Turkey. As can be understood from the report in question, importance was given to the meeting with Stalin, who was an important figure for the Soviets. In this report, it is noteworthy that the Soviets were hesitant about the aid they planned to provide to Ankara, citing various excuses. Indeed, the fact that they tried to explain their failure to send aid until then with various excuses is proof of this situation. In addition, both their thoughts about the Unionists and their expectations regarding the spread of their own ideology in Anatolia showed that the Soviets approached the War of Independence with a policy based entirely on their own interests.

Finding and Conclusion

In Memduh Şevket Bey's interview with Stalin, it is seen that Stalin specifically mentioned Enver Pasha and asked questions about whether he had any relations with the leaders of the National Struggle. Stalin's approach in this direction suggests that Soviet Russia was trying to obtain information about Enver Pasha's position in the National Struggle, that they did not want him to remain in the background and that they approached his activities moderately. Because on the one hand, there was an Ankara government that did not see the Soviet ideology as suitable for Anatolia, and on the other hand, there was Enver Pasha who received the support of the people of the East. The Soviets thought of taking advantage of this favor shown to Enver Pasha. For these reasons, Soviet Russia was both meeting with the Ankara government and promising assistance, and also trying to take advantage of him by using the Enver Pasha trump card. Stalin was also interested in the situation of socialism in Anatolia and wanted to learn the Ankara government's view on this issue due to the possibility that Turkey would prefer the capitalist system of the West instead of socialism. The Soviets' attitude towards aid to Turkey was the most striking aspect of the interview. Stalin tried to explain the failure to send the aid requested from them with various excuses. This approach shows that the Soviets were not yet fully willing to cooperate with the Anatolian movement and had some hesitations. Stalin, who also touched upon Soviet Russia's peace treaties with Western states, stated that the Soviets were not serious and tried to create the impression that cooperation with Ankara against the West was important, but this approach caused a contradiction with the Soviets' reluctance to aid. It is seen that Stalin criticized some communists' propaganda in the Turkish army and approved of Mustafa Kemal Pasha's attitude on this issue. The idea that the Soviets' expectations from Ankara were met by the establishment of a communist party under Mustafa Kemal Pasha's control in Anatolia was an important factor in Stalin's taking such an attitude.

Ekler

Ek - 1: Şark Cephesi Azerbaycan Mümessili Memduh Şevket (Esendal) Bey'in Stalinle gerçekleştirdiği mülakat metninin ilk sayfası (TDA, 571/ 3424-136608-31).

The Impact of Structural and Firm-Specific Characteristics on Stock Returns in Turkey: A Panel Data Analysis

İsmail DOĞAN

Kırşehir Ahi Evran University
idogan@ahievran.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-8745-3904

Güven SEVİL

Anadolu University
gsevil@anadolu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0001-7592-3799

Araştırma Makalesi

DOI: 10.31592/aeusbed.1512016

Geliş Tarihi: 07.07.2024

Revize Tarihi: 25.07.2024

Kabul Tarihi: 17.01.2025

Atf Bilgisi

Doğan, İ. ve Sevil, G. (2025). The impact of structural and firm-specific characteristics on stock returns in Turkey: A panel data analysis. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 207-219.

ABSTRACT

Determinants influencing share earnings are a significant research topic in the finance literature. This study aims to identify the structural and firm-specific characteristics affecting stock returns in Turkey over the period from 2005 to 2017, and to elucidate the relationship between these characteristics and stock returns using regression analysis with standardized panel data variables. Another objective of the study is to determine which characteristics have a more substantial impact on stock returns. In the study, structural factors such as exchange rate, money supply, inflation, foreign portfolio investment, balance of payments, gold, and GDP are considered. Firm-specific factors include liquidity, profitability, leverage, asset structure, price-earnings ratio, earnings per share, market value, market-to-book value ratio, sales potential, asset growth rate, risk, and size. The findings of the research indicate that ten structural and firm-specific characteristics are significantly correlated with firm earnings. Based on these results, it can be inferred that there is a relationship between firm earnings and both structural and firm-specific characteristics. Consequently, it is suggested that individual and corporate investors, company owners, managers, policymakers, and economists should collectively evaluate both structural and firm-specific characteristics.

Keywords: Stock returns, structural characteristics, firm specific characteristics, regression with standardized variables

Türkiye'de Hisse Getirileri Üzerinde Yapısal ve Firma Bazlı Karakteristiklerin Etkisi: Bir Panel Veri Analizi

ÖZ

Hisse kazançlarını etkileyen belirleyiciler, finans literatüründe önemli bir araştırma konusudur. Bu çalışmanın amacı, 2005-2017 dönemi kapsamında Türkiye'de hisse getirilerini etkileyen yapısal ve firma bazlı özellikleri belirlemek ve bu özellikler ile hisse getirileri arasındaki ilişkiyi panel veri ve standartlaştırılmış değişkenlerle regresyon yöntemi kullanarak açıklamaktır. Çalışmanın bir diğer amacı ise hangi özelliklerin hisse getirileri üzerinde daha önemli bir etkiye sahip olduğunu belirlemektir. Çalışmada yapısal faktörler olarak döviz kuru, para arzı, enflasyon, yabancı portföy yatırımı, ödemeler dengesi, altın, GSYİH kullanılırken; firma bazlı faktörler olarak likidite, karlılık, kaldıraç, varlık yapısı, fiyat-kazanç oranı, hisse başına kazanç, piyasa değeri, piyasa-defter değeri oranı, satış potansiyeli, varlık büyüme oranı, risk, büyüklük değişkenleri kullanılmıştır. Araştırmanın bulguları, on yapısal ve firma bazlı özelliklerin firma kazançları ile anlamlı bir şekilde ilişkili olduğunu işaret etmektedir. El edilen bu sonuçlara dayanarak, firma kazançları ile hem yapısal hem de firma bazlı özellikler arasında ilişki bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu bulgulardan hareketle, bireysel ve kurumsal yatırımcılar, şirket sahipleri, yöneticiler, politika yapıcılar ve ekonomistlerin hem yapısal hem de firma bazlı özellikleri birlikte değerlendirmeleri gerektiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Hisse senedi getirileri, yapısal karakteristikler, firmaya özgü karakteristikler, standartlaştırılmış değişkenlerle regresyon

Introduction

Financial markets, which are part of the financial system, are considered mechanisms that encourage the transfer of funds from those who do not use them for production purposes to those who will use them. The primary function of these markets is to facilitate the allocation of idle resources to

investments through financial instruments (Forrest, 2014, p. 70). Additionally, financial markets promote and increase savings, thereby enabling capital accumulation and the efficient use of national funds. In this context, capital markets serve as an essential component of the financial system by bringing together medium and long-term savers with those in need of funds within a country (Büker, Aşıkoğlu and Sevil, 2008, p. 430).

In market-based economies, the most crucial function of the financial system is to ensure the efficient and effective allocation of resources, facilitate borrowing and lending activities, and consequently ensure the orderly operation of financial markets (Güzel, 2022, p. 587). Securities exchanges, the best-organized intermediaries of capital markets, fulfill this critical function while also serving numerous economic roles. The securities exchange, regarded as the barometer of the national economy, reflects changes in economic, social, and political life (Karan, 2004, p. 45).

Securities exchanges are not merely markets where stock trading decisions are made; they also serve as environments where funds are gathered, risks are distributed, and wealth is transferred (İltaş, 2020, p. 372). Parallel to the globalization of financial markets, investments in capital markets and thus in stocks have increased. In this context, as stock investments rise, the factors influencing stock returns have gained importance.

One of the primary variables that investors consider when making decisions in the securities market is stock prices. Stocks are a high-risk investment vehicle. Therefore, individual and institutional investors, particularly portfolio managers, are keen on identifying the characteristics that affect stock returns and the extent to which these characteristics impact stock returns to mitigate risks and achieve high returns. The knowledge of these characteristics and their influence on stock returns can lead to significant gains or losses for investors. This information's importance is further amplified in emerging stock markets, where gains and losses can vary significantly (Ayaydın and Dağlı, 2012, p. 46). In emerging stock markets, including those in our country, this information becomes even more crucial due to the substantial variability in gains and losses.

In this study, firm-specific and structural characteristics affecting stock returns for the period from the first quarter of 2005 to the fourth quarter of 2017 are examined using a standardized panel regression method. The data set for the study comprises 55 firms continuously traded and accessible in BIST-100 in each three-month period. Compared to existing literature, this study uniquely examines the relative importance of firm-specific and structural characteristics affecting stock returns.

Following the introduction, the theoretical and empirical literature on the subject is summarized. After the second section, which describes the data set and the model to be estimated, the third section presents the empirical findings and discusses their theoretical implications. The study concludes with results and recommendations.

Literature Review

In the finance literature, studies on stock returns predominantly focus on structural characteristics. The following sections provide information on domestic and international studies concerning the relationship between stock returns and structural as well as firm-specific characteristics, specifically within the context of Turkey and the world.

Literature on Structural Characteristics

Fama and Schwert (1977) examined the degree to which various assets provide protection against inflation. The study found that stock returns have negative relationships with both the expected and unexpected components of the inflation rate.

Abdullah and Hayworth (1993), in their study on explaining fluctuations in stock returns, employed structural characteristics using Granger causality and Sims' innovation accounting within a

vector autoregressive framework. The findings revealed that money supply, interest rates, inflation rate, and budget deficits exhibited Granger causality preceding stock returns. Additionally, they identified a positive relationship between stock returns and both money supply and inflation rate, while a negative relationship was found with interest rates, budget deficits, and trade deficits.

Granger, Huang, and Yang (1998) utilized the Granger causality method in their study to examine the relationship between stock prices and exchange rates. The results of their research demonstrated the causality between exchange rates and stock prices on a country-by-country basis.

Durukan (1999) examined the relationship between structural characteristics and stock prices in the Istanbul Stock Exchange (ISE), which is classified among emerging markets. The study utilized structural characteristics such as inflation rate, exchange rate, money supply, interest rate, and economic activity. Using the Ordinary Least Squares (OLS) method, the results of the study revealed the relationship between stock prices and these structural characteristics.

Karamustafa and Küçükkale (2002), in their study examining the relationship between stock price indices obtained from the Istanbul Stock Exchange (ISE) and structural variables, utilized the Engel-Granger and Johansen-Juselius cointegration tests, along with the Granger causality test. The research findings indicate that there is a long-term equilibrium relationship between stock returns and certain structural variables, although no causal relationship was found during the study period.

Akkum and Vuran (2005) examined the impact of structural factors on stock returns during the period of 1999-2002 in their study. The research utilized the returns of 20 companies consistently included in the ISE 30 index along with ten structural factors, including exchange rate, inflation rate, and gold prices. The results of the regression analysis indicated that the Arbitrage Pricing Theory (APT) was valid during the study period, suggesting that structural characteristics can be analyzed using APT.

In his study, Kasman (2006) examined the relationship between the volatility of structural characteristics and conditional stock market volatility using monthly data from the period 1986 to 2003. The structural characteristics considered in the study include money supply, inflation rate, exchange rate, and oil prices. The findings of the research indicate that the volatility of money supply has strong predictive power in forecasting stock market volatility.

Patra and Poshakwale (2006) investigated the relationships between structural characteristics and stock returns in the Greek stock market during the period from 1990 to 1999. The research findings indicate that there is a relationship between stock returns and both the inflation rate and money supply, whereas no relationship was found between exchange rates and stock returns. The authors also stated that the results suggest the Greek stock market is informationally inefficient, as stock prices can be predicted using publicly available structural characteristics.

Demirelli (2008) examined the relationships between the BIST National Composite Index returns and macroeconomic variables over the period 2000-2006. The study found positive relationships with exchange rates and the industrial production index, and negative relationships with money supply, inflation, and treasury bond interest rates.

In their study, Sayilgan and Süslü (2011) investigated the relationship between stock returns and seven structural variables using quarterly data from 1999 to 2006 for 11 countries. The structural variables included in the study are money supply, interest rate, exchange rate, GDP, oil prices, inflation rate, and the return on the Standard and Poor's 500 index. The research findings indicated a positive relationship between the inflation rate and stock returns, while a statistically significant negative relationship was found between the exchange rate and stock returns. Additionally, significant relationships were identified between stock returns and other structural variables such as the Standard and Poor's 500 index and oil prices.

Ayaydın and Dağlı (2012) investigated the effects of variables such as inflation rate, interest rate, industrial production index, exchange rate, S&P 500 index, and money supply on stock returns in 22 emerging markets, including Turkey, over the period 1994-2009. The study found that exchange rates, the East Asian Crisis, and the Global Financial Crisis negatively impacted stock returns, while the S&P 500 index had a positive impact. The effect of interest rates was not found to be significant.

In their study, Kaya, Çömlekçi, and Kara (2013) examined the relationship between the BIST 100 index and certain structural characteristics using data from the years 2002 to 2012. The structural characteristics used in their study included exchange rate, interest rate, money supply, and industrial production index. According to the regression analysis results conducted using the Ordinary Least Squares (OLS) method, a statistically significant and positive relationship was found between money supply and stock returns, while a statistically significant and negative relationship was found between exchange rate and stock returns.

The impact of firm-specific characteristics on stock returns has not been sufficiently addressed in the literature. This gap can be filled by investigating the combined effects of structural and firm-specific characteristics on stock returns. Such a study would contribute significantly to the existing literature.

The influence of firm-specific characteristics on stock returns has not been sufficiently addressed in the literature. This gap can be bridged by examining the combined effects of structural and firm-specific characteristics on stock returns. Such a study would contribute significantly to filling this important gap in the literature.

Literature on firm-specific characteristics

In his 1977 study empirically testing the validity of the Efficient Market Hypothesis, Basu (1977), examined the relationship between the price-earnings (P/E) ratio, a structural characteristic frequently used in the literature, and stock investment performance. The study utilized data from the New York Stock Exchange for the period from 1956 to 1971. The findings indicated that firms with low price-earnings ratios exhibited higher return performance.

Banz (1981) examined the relationship between market value, one of the firm-specific structural characteristics, and stock returns. The research revealed that firms with smaller market values, on average, provided higher risk-adjusted returns compared to firms with larger market values. This phenomenon is referred to as the size effect.

In his 1981 study empirically demonstrating that the capital asset pricing model is misspecified or that capital markets are inefficient, Reinganum (1981) examined firm-specific structural characteristics such as firm size and the price-earnings (P/E) ratio. The research findings revealed abnormal returns persisting for at least two years. Additionally, the study concluded that the firm size effect largely subsumes the impact of the price-earnings ratio.

In his Keim (1983) study, examined the empirical relationship between market value, a firm-specific structural characteristic, and stock returns using monthly data from the period 1963 to 1979. The research findings provided evidence of a negative relationship between market value and stock returns, known as the size effect.

Basu (1983) investigates the empirical relationship between stock returns and structural characteristics, specifically the price-earnings (P/E) ratio and firm size, on the New York Stock Exchange. The research findings indicate that although the stock returns of smaller firms appear to be higher than those of larger firms, this difference disappears when returns are controlled for risk and the price-earnings ratio. Additionally, the study shows that the price-earnings ratio has a significant relationship with stock returns.

Chua and Weib (1998) examined the relationship between stock returns and firm-specific structural characteristics, including market beta, book-to-market equity, and size. The research findings indicate a weak relationship between market beta and stock returns. On the other hand, while the book-to-market equity ratio can explain stock returns in some of the examined markets, the size effect is found to be significant in all but one market.

Fama and French (1998) reported that value stocks outperformed growth stocks in global markets during 1975-1995, with a mean return difference of 7.68% annually between high and low book-to-market global portfolios. An international CAPM model could not explain the value premium.

Akdeniz, Altay, and Aydoğan (2000) conducted a study on stock returns using data from non-financial companies for the period between 1992 and 1998. They employed a methodology akin to that of Fama and French (1992). The study utilized firm-specific structural characteristics, including firm size, market-to-book (M/B) ratio, price-to-earnings (P/E) ratio, and market risk variables. The findings of the research indicated that stock returns were positively correlated with the market-to-book ratio and negatively correlated with firm size.

Demir (2001) investigated the factors influencing stock prices. The study applied the least squares method using data from businesses in the financial sector for the period from 1991 to 2000. The analysis utilized financial ratios derived from balance sheet items. The study employed ten variables representing firm-specific structural characteristics, including leverage ratio, return on equity (ROE), return on assets (ROA), dividend payout ratio, price-to-earnings (P/E) ratio, market-to-book (M/B) ratio, and earnings per share (EPS). The results indicated that market-to-book ratio, earnings per share, price-to-earnings ratio, leverage ratio, return on equity, net profit growth rate, trading volume, and dividend payout ratio are significant firm-specific structural characteristics affecting stock prices in the financial sector.

Canbaş, Kandır, and Erişmiş (2007) examined the impact of firm-specific factors on stock returns of non-financial firms listed on the ISE for the period 1992-2005. They found that small firms, high-leverage firms, and high book-to-market firms had higher returns.

Methodology

This section of the study provides explanations regarding the data set, model, variables used in the study, and the analysis of the data (findings).

Research Model and Design

Data formed by combining cross-sectional and time series data is referred to as "longitudinal data" or "pooled data." If the cross-sectional units do not change and the data show variations over time within the same cross-sectional units, such data is called panel data. There are several benefits to using panel data in research. First, it significantly increases the sample size. Second, by examining repeated cross-sectional observations, it better captures changes and movements, thereby explaining these variables in terms of some other variables. Third, it provides the opportunity to study more complex models comfortably (Gujarati and Porter, 2008: 593-594).

In this study, the relationship between returns and characteristics will be estimated using the model given in Equation (1).

$$HSGYF_{it} = \alpha_{it} + \beta_1 USD_{it} + \beta_2 M2_{it} + \beta_3 OD_{it} + \beta_4 YPY_{it} + \beta_5 ENF_{it} + \beta_6 ALT_{it} + \beta_7 GSYH_{it} + \beta_8 LKD_{it} + \beta_9 KAR_{it} + \beta_{10} KLD_{it} + \beta_{11} VARY_{it} + \beta_{12} F/K_{it} + \beta_{13} HBK_{it} + \beta_{14} PD_{it} + \beta_{15} \frac{PD}{DD}_{it} + \beta_{16} SP_{it} + \beta_{17} ABO_{it} + \beta_{18} RSK_{it} + \beta_{19} BYT_{it} + \varepsilon_{it} \quad (1)$$

Study Group

The data set of this research covers firms that have continuously traded in the BIST-100 index in each quarter and are outside the financial sector during the period 2005-2017. Information regarding the variables used in the study is presented in the Table 1.

Data Collection Instruments

Financial statements and stock data were obtained from the Borsa Istanbul and Public Disclosure Platform (KAP) websites, while data related to the country's structure were obtained from the CBRT EVDS system and TÜİK. The method followed in organizing the variables used in the research is detailed in Table 1.

Table 1
Variables Used in the Study

	Variable	Abbreviation	Description
Dependent Variables	Stock Price	HSG	Series created based on the closing price of the company's stock.
Structural	Exchange Rate	USD	CBRT-Exchange Rates-Effective Exchange Rates-(daily) Converted to TL-USD (US Dollar Effective Selling Rate)
	Money Supply	M2	CBRT-Money Supply and Components-M2
	Balance of Payments	OD	CBRT-Balance of Payments Detailed Presentation (million \$) Current Account
	Foreign Portfolio Investments	YPY	CBRT-Balance of Payments Detailed Presentation (monthly, million \$) Financial Account- Net Liability Formation-Equity Securities (Balance of Payments Detailed Presentation)
	Inflation Rate	ENF	CBRT EVDS-Price Indices-Consumer Price Index (2003=100) (TÜİK)-General
	Gold	ALT	CBRT-Market Data-Gold Prices (average) - Free Market Republic Gold Sales Price (TL/unit)
	Gross Domestic Product	GSY	CBRT-Production-GDP by Expenditure Approach-Current Prices (TÜİK) (Thousand TL)
Firm-Specific	Liquidity	LKD	Current Assets / Short-Term Liabilities
	Profitability	KAR	Operating Profit Margin = (Operating Profit / Net Sales) * 100
	Leverage	KLD	(Short-Term Liabilities + Long-Term Liabilities) / Total Assets
	Asset Structure	VAR	(Net Fixed Assets / Total Assets) * 100
	Price-to-Earnings Ratio	F/K	Stock Closing Price / Earnings per Share
	Earnings per Share	HBK	Net Profit / Number of Shares
	Market Value	PD	Stock Price * Number of Shares
	Market-to-Book Ratio	PD/	Market Value per Share / Book Value per Share
	Sales Growth	DD	Net Sales Growth = ((Net Sales - Previous Year's Net Sales) / Previous Year's Net Sales) * 100
	Asset Growth Rate	ABO	(Total Assets - Previous Year's Total Assets) / Previous Year's Total Assets * 100
	Risk	RSK	Standard Deviation of Operating Profit / Total Assets (i.e., Standard Deviation of Return on Assets)
	Size	BYT	Natural Logarithm of Total Assets

Data Collection and Analysis

Standardization

When variables with different measurement units need to be compared, the standardization process is employed. Standardization converts the measures of series with different measurement units, such as mean, variance, and covariance, into the same standard measure. This facilitates the comparison of different series and allows the use of standard tables, as in the normal distribution table (Güriş and Çağlayan, 2010, p. 264).

Standardization is performed by subtracting the arithmetic mean from each observation of the series and dividing the difference by the standard deviation. When applied to all units of a series, the new standardized series will have an arithmetic mean of zero and a standard deviation of one. If the series to be standardized is X_i , then the standardized series X_i^* is calculated as follows:

$$X_i^* = \frac{(X_i - \bar{X})}{\sigma_x}$$

where:

- X_i is the original value of the series,
- $\bar{X}$ is the arithmetic mean of the series,
- σ_x is the standard deviation of the series.

Research Ethics

Since secondary data were used in the study, an ethics committee approval certificate was not obtained.

Findings

In our study, the relationship between stock returns and structural as well as firm-specific characteristics has been investigated, and the results are reported in Table 2.

Table 2
Coefficients for the Relationship Between Stock Returns and Structural and Firm-Specific Characteristics

HSGYF	β Estimates	Robust Standard Error	t-Statistic	Prob.	Relative Importance of Variables
Independent Variables					
USD	-.0916885**	.0388633	-2.36	0.018	5
M2	.3600855*	.1225782	2.94	0.003	3
OD	.0438685*	.0081408	5.39	0.000	7
YPY	.0029431	.0054623	0.54	0.590	-
ENF	-.4188403*	.1003766	-4.17	0.000	2
ALT	.0822328*	.0273235	3.01	0.003	6
GSYH	.1325532	.0908597	1.46	0.145	-
LKD	.0276706	.0287024	0.96	0.335	-
KAR	-.0100944	.0151418	-0.67	0.505	-
KLD	.0141347	.0512932	0.28	0.783	-
VARY	.0245606	.0302675	0.81	0.417	-
F/K	-.0239112***	.0135265	-1.77	0.077	9
HBK	-3.49e-06*	4.74e-07	-7.36	0.000	10
PD	.8218981*	.0593433	13.85	0.000	1
PD/DD	.1012317***	.0522016	1.94	0.052	4
SP	-.042126**	.0206303	-2.04	0.041	8

ABO	.009686	.0138256	0.70	0.484	-
RSK	.0032261	.0155931	0.21	0.836	-
BYT	.008606	.0286896	0.30	0.764	-

*, **, *** indicate significance at the 1%, 5%, and 10% levels, respectively.

According to the results in Table 2, statistically significant relationships were identified between stock returns and ten of the structural and firm-specific characteristics used in the study. The analysis shows that the characteristic with the greatest relative importance for stock returns is the firm-specific characteristic of market value (PD), with a coefficient of 0.821. This is followed by inflation rate (0.418), money supply (0.360), PD/DD (0.101), exchange rate (0.091), gold (0.082), balance of payments (0.043), sales growth (0.042), price-earnings ratio (0.023), and earnings per share (0.00000349). No statistically significant relationships were found between stock returns and the structural factors of foreign portfolio investments and GSYH, nor with the firm-specific characteristics of liquidity, profitability, leverage, asset structure, asset growth rate, risk, and size.

According to the model results, the fact that the characteristic with the greatest relative importance for stock returns is a firm-specific characteristic indicates that investors consider market value as a significant criterion in their investment decisions. The results in Table 2 show that the characteristics that have a statistically significant relationship with stock returns are primarily firm-specific, followed by structural characteristics. This suggests that both firm-specific and structural characteristics can be used to predict stock returns.

When the results in Table 2 are collectively evaluated, it is evident that both firm-specific and structural characteristics have an impact on stock returns. These findings support the results of previous studies in the literature that examine the relationship between stock returns and structural as well as firm-specific characteristics.

Conclusion, Discussion, and Recommendations

It is generally accepted that stock returns can be partially predicted using publicly available structural and firm-specific characteristics. In the finance literature, some studies attempt to explain the effects of countries' structural characteristics on stock returns, while others investigate the effects of firm-specific characteristics on stock returns. Despite the belief in this relationship, the exact cause-and-effect relationships between structural and firm-specific characteristics and stock returns have not yet been fully determined.

In line with the purpose of this study, structural and firm-specific characteristics that affect stock returns in Turkey were identified using panel data analysis and standardized variable regression methods. The relationship between these characteristics and stock returns was revealed, and it was determined which of these characteristics are more influential on stock returns. For this purpose, the study employed seven structural characteristics-exchange rate, money supply, balance of payments, foreign portfolio investments, inflation rate, gold prices, and GDP-and twelve firm-specific characteristics-liquidity, profitability, leverage, asset structure, price-to-earnings ratio, earnings per share, market value, MV/BV ratio, sales growth, asset growth rate, firm risk, and firm size.

In the model examining the impact of both structural and firm-specific characteristics on stock returns, statistically significant relationships were found between stock returns and the exchange rate, money supply, balance of payments, inflation rate, gold prices, price-to-earnings ratio, earnings per share, market value, MV/BV ratio, and sales growth. The firm-specific characteristic of market value had the greatest relative impact on stock returns, followed by the structural characteristic of inflation. This finding can provide guidance for economic management in developing securities markets. Notably, the firm-specific characteristic of market value had a greater importance on stock returns than all structural characteristics. In other words, a firm-specific characteristic had a greater impact on stock returns than any structural characteristic.

Investors tend to prefer solid, transparent, and efficient markets when making decisions. Therefore, policymakers should develop policies that consider these preferences. In the context of structural characteristics, policymakers should develop and implement policies that minimize risk to increase the attractiveness of the stock market for individual and institutional investors. Similarly, in the context of firm-specific characteristics, company managers should focus on improving these characteristics to access financing sources more easily and achieve the goal of maximizing firm value from a financial management perspective.

The results of the study indicate that significant relationships exist between stock returns and many structural and firm-specific characteristics found in the literature. However, while most structural characteristics had significant relationships with stock returns, the importance of some firm-specific factors was higher than that of structural characteristics. On the other hand, no significant relationships were found with some characteristics. For instance, no significant relationship was found between stock returns and the firm-specific characteristics of liquidity, leverage, profitability, asset growth rate, and risk, which are commonly used in stock investment decisions.

Based on the results of the study, both individual and institutional investors, firm owners, managers, policymakers, and economists should consider both structural and firm-specific characteristics together. In this context, the findings of the study support the results of studies conducted in both Turkey and abroad.

The impact of structural and firm-specific characteristics on stock returns in developed countries could serve as a distinct research topic. Furthermore, examining whether there are differences in the effects of structural and firm-specific characteristics on stock returns across various sectors could constitute another significant area of study.

Contribution Rate of Researchers

The contribution rate of the first author to the research is 50% and the contribution rate of the second author is 50%.

Conflict of Interest

There are no conflicts of interest related to this study.

Acknowledgment and/or Explanation: This study is based on the doctoral dissertation titled "A Comparative Analysis of Structural and Firm-Specific Characteristics Affecting Stock Returns in Turkey," conducted by PhD student İsmail Doğan under the supervision of Prof. Dr. Güven Sevil in the Department of Finance, Business Administration at the Graduate School of Social Sciences, Anadolu University.

Kaynaklar

Abdullah, D.A. and Hayworth, S. C.(1993). Macroeconometrics of stock price fluctuations. *Quarterly Journal of Business and Economics*, 32(1).

Akdeniz, L. Altay, A. Aydoğan and Aydoğan, K. (2000). A cross-section of expected stock returns on the İstanbul stock exchange. *Russian and East European Finance and Trade*, 36(5).

Akkum, T. ve Vuran, B. (2005). Türk sermaye piyasasındaki hisse senedi getirilerini etkileyen makroekonomik faktörlerin arbitraj fiyatlama modeli ile analizi. *İktisat İşletme ve Finans*, 20(233).

- Ayaydın, H. ve Dağlı, H. (2012). Gelişen piyasalarda hisse senedi getirisini etkileyen makroekonomik değişkenler üzerine bir inceleme: Panel veri analizi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(3-4).
- Banz, R. W. (1981). The relationship between return and market value of common stocks. *Journal of Financial Economics*. 9.
- Basu, S. (1977). Investment performance of common stocks in relation to their priceearnings ratios: a test of the efficient market hypothesis. *The Journal of Finance*. 32(3).
- Basu, S. (1983). The relationship between earnings' yield, market value and return for NYSE common stocks. *Journal of Financial Economics*. 12.
- Büker, S. Aşıkoğlu, R. ve Sevil, G. (2008). *Finansal Yönetim* (4. Baskı). Ankara: Sözkesen Matbaacılık Tic. Ltd. Şti.
- Canbaş, S. Kandır, S. Y. ve Erişmiş, A. (2007). Hisse senedi verimini etkileyen bazı şirket özelliklerinin İMKB şirketlerinde test edilmesi. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 44(512).
- Chua, A. C. W. and Weib, K. C. J. (1998). Book-to-market, firm size, and the turn-of-the-year effect: evidence from pasific-basin emerging markets. *Pasific-Basin Finance Journal*.
- Demir, Y. (2001). Hisse senedi fiyatını etkileyen işletme düzeyindeki faktörler ve mali sektör üzerinde imkb'de bir uygulama. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi* 6(2).
- Demireli, E. (2008). Etkin Pazar kuramından sapmalar: finansal anomalileri etkileyen makro ekonomik faktörler üzerine bir araştırma. *Ege Akademik Bakış*. 8(1).
- Durukan, M. B. (1999). İstanbul menkul kıymetler borsasında makroekonomik değişkenlerin hisse senedi fiyatlarına etkisi. *İMKB Dergisi* 3(11).
- Ege, İ. ve Bayrakdaroğlu, A. (2009). İmkb şirketlerinin hisse senedi getiri başarılarının lojistik regresyon tekniği ile analizi. *ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 5(10).
- Fama, E. F. and Schwert, G. W. (1977). *Asset returns and inflation*. *Journal of Financial Economics*. 5.
- Fama, E. F. and French, K. R. (1998). Value versus growth: the international evidence. *The Journal of Finance*. 53(6).
- Forrest, J. Y.-L. (2014). *A Systems Perspecti ve On Financial Systems* (6. Edition). CRC Press.
- Granger, C. W. J. Huang, B. and Yang, C. W. (1998). A bivariate causality between stock prices and exchange rates: evidence from recent asia flu. *Recent Work, Department Of Economics, UCSD, UC San Diego*.
- Gujarati, N. D. and Porter, C. D. (2008) *Basic Econometrics*. McGraw-Hill Irwin
- Güriş, S. ve Çağlayan, E. (2010) *Ekonometri Temel Kavramlar (Genişletilmiş 3. Basım)* İstanbul Der Yayınları

- Güzel, A. (2022). Faiz Oranları ve Döviz Kurlarındaki Değişimlerin Bankaların Performansına Etkisi: Sistematik Yaklaşım ve Duyarlılık Analizini de İçeren Stres Testi Model Uygulaması. 3. Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 57(1), 586–611.
- İltaş, Y. (2020). Farklı Risk Türleri ve Borsa Endeksi Arasındaki İlişki: Türkiye İçin Nedensellik Testleri. *Business and Economics Research Journal*, 11(2), 371–384.
- Karamustafa, O. and Küçükkale, Y. (2002) Long run relationships between stock market returns and macroeconomic performance: evidence from Turkey. 6. *Türkiye Finans Eğitimi Sempozyumu*. Aralık / Isparta (2002).
- Karan, B. M. (2004). Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi (1. Basım). Gazi Kitabevi.
- Kasman, S. K. (2006). Hisse senedi getirilerinin oynaklığı ile makroekonomik değişkenlerin oynaklığı arasındaki ilişki. *İMKB Dergisi* 8(32).
- Kaya, V. Çömlekçi, İ. ve Kara, O. (2013). Hisse senedi getirilerini etkileyen makroekonomik değişkenler 2002-2012 Türkiye örneği. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. Sayı 35.
- Keim, D. B. (1983). Size-related anomalies and stock return seasonality: further empirical evidence. *Journal of Financial Economics*. 12.
- Patra, T. and Poshakwale, S. (2006). Economic variables and stock market returns: evidence from the Athens stock exchange. *Applied Financial Economics*, 16.
- Reinganum, M. R. (1981). Misspecification of capital asset pricing: empirical anomalies based on earnings' yields and market values. *Journal of Financial Economics*. 9(1).
- Sayılğan, G. ve Süslü, C. (2011). Makroekonomik faktörlerin hisse senedi getirilerine etkisi: Türkiye ve gelişmekte olan piyasalar üzerine bir inceleme. *BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar*. 5(1).

Genişletilmiş Özet

Giriş

Finansal sistemin unsurlarından biri olan finansal piyasalar ve bu piyasalardaki araçlar fon fazlası olanlardan fon talep edenlere doğru fon aktarımı sağlamaktadır. Ayrıca finansal piyasalar tasarrufları arttırarak kaynakların daha etkin kullanılmasına da katkı sağlamaktadır. Finansal piyasaların en iyi organize olmuş araçları olan menkul kıymetler borsaları bu önemli işlevi gerçekleştirirken ülke ekonomisinin barometresi olarak da kabul edilir. Günümüzde küreselleşme finansal piyasalarda da etkisini göstermiş finansal piyasaların küreselleşmesi bu piyasaların gelişmesine, piyasalara yapılan yatırım tutarlarının artmasına ve dolayısı ile bu piyasalardaki hisse senedi yatırımlarının artmasına neden olmuştur. Araştırmamızın da uygulama alanı olan ve gelişmekte olan piyasalar arasında yer alan Türkiye, gelişen piyasalara yatırım yapmak ve portföy çeşitlendirmesi yapmak isteyen uluslararası yatırımcıların da ilgisinin artmasına neden olmaktadır.

Finansal piyasaların gelişmesi ve bu piyasalara olan ilginin artması, yapılan yatırım tutarlarının büyümesi gibi gelişmeler sermaye piyasalarının önemli araçlarından olan hisse senetlerinin getirisini etkileyen karakterlerin önemini arttırmıştır. Hisse senetleri yatırımcıları açısından yüksek riskli bir varlıktır. Hisse senedi yatırımcısı bu yüksek riskten ve belirsizlikten korunmak için hangi karakterlerin hisse senedi getirisini etkilediği bilgisine ihtiyaç duymaktadır. Hisse senedi getirisini etkileyen karakterlerin neler olduğu önemli bir araştırma konusudur. Bu konuda yapılan araştırmaların büyük kısmı ülkelerin yapısal karakteristiklerini hisse senedi getirileri üzerine odaklanmıştır. Diğer taraftan firmaya özgü karakteristiklerin getiriler üzerine etkisi literatürde yeterince yer verilmemiştir. Araştırma bu amaçla yapısal ve firmaya özgü karakteristiklerin birlikte kullanılarak hisse senedi getirisi üzerindeki etkisini ortaya koyarak literatüre katkı sağlayacaktır.

Araştırmanın amacı panel veri standartlaştırılmış değişkenler ile regresyon yöntemini kullanarak yapısal ve firmaya özgü karakteristiklerin Borsa İstanbul'daki hisse senedi getirileri üzerindeki ilişkiyi incelemektir. Çalışmada hisse senedi getirileri ile ilişkili karakteristiklerin önem dereceleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

Yöntem

Araştırma 2005- 2017 döneminde BİST-100 endeksinde tüm çeyreklerde işlem gören ve verileri kesintisiz elde edilebilen mali sektör harici firmaları kapsamaktadır. Araştırma kapsamında literatüre hisse senedi getirileri ile ilişkili olarak en sık kullanılan yedi yapısal ve on iki firmaya özgü olmak üzere toplam on dokuz karakteristik kullanılmıştır. Firmaya özgü bilgiler arasında yer alan mali tablo ve hisse senedi bilgileri Kamuoyunu Aydınlatma Platformu (KAP) ve Borsa İstanbul'dan yapısal karakteristiklere ilişkin bilgiler ise Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (TCMB EVDS) üzerinden elde edilmiştir. Araştırmada panel veri standartlaştırılmış değişkenlerle regresyon yöntem kullanılmıştır. Standartlaştırma ölçüm birimleri farklı olan değişkenleri karşılaştırmak amacıyla kullanılan bir yöntemdir. Bu yöntemde serilerin ölçüm farklarının ortadan kaldırılması için serilerin düzey değerlerinden aritmetik ortalamaları çıkarılarak ulaşılan değer yine o serinin standart sapmasına bölünerek gerçekleştirilir. Elde edilen standartlaştırılmış değişkenlerle panel veri regresyon yöntemi ile yapısal ve firmaya özgü karakteristiklerin hisse senedi getirileri üzerindeki etkisi önem derecesi olarak ortaya konmuştur.

Bulgular

Bu araştırmada hisse senedi getirisi ile yapısal ve firmaya özgü değişkenler arasındaki ilişki ortaya konmuştur. Araştırmada standartlaştırılmış değişkenlerle panel veri regresyon yöntemi ile hisse senedi getirileri ile yapısal ve firmaya özgü karakteristikler arasındaki ilişkilerin incelendiği model bulgularına göre on karakteristiğin hisse senedi getirileri ile istatistiksel olarak anlamlı ilişkisi elde edilmiştir. Araştırma bulguları nispi önem sırasına göre en yüksek öneme sahip değişkenin firmaya

özgü değişkenlerden piyasa değeri (PD) olduğunu göstermiştir. Anlamli ilişki bulunan değişkenler nispi önem sırasına göre ifade edildiğinde sırasıyla enflasyon oranı, para arzı, PD/DD, döviz kuru, altın, ödemeler dengesi, satış potansiyeli, fiyat kazanç oranı ve hisse başı kar şeklindedir. Diğer taraftan araştırmada kullanılan GSYH, yabancı portföy yatırımları, aktif büyüme oranı, likidite, kaldıraç, karlılık, varlık yapısı, risk ve boyut değişkenleri ile hisse senedi getirileri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki elde edilememiştir. Araştırma bulguları nispi önem açısından ele alındığında hisse senedi getirilerini etkileyen en önemli karakteristiğın firmaya özgü bir değişken olan PD olduğunu göstermiştir. PD hisse senedi yatırımcılarının bir karar kriteridir. Ayrıca bulgular hem firmaya özgü hem de yapısal değişkenlerin hisse senedi getirisinin tahmininde kullanılabileceğini göstermiştir.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Hisse senedi getirilerini etkileyen karakteristikler finans literatüründe ilgi çeken bir konudur. Hisse senetleri yüksek riskli bir menkul kıymettir. Bu yüksek risk hisse senedi yatırımcısı için yüksek kazanç/kayıp doğurabilmektedir. Kazanç ve kayıpların büyük olması sebebiyle hisse senetlerinin getirisini etkileyen karakteristiklerin neler olduğunun ortaya konması yatırımcı açısından daha da önem arz etmektedir. Hisse senedi getirilerini etkileyen ülke ekonomisine ilişkin yapısal göstergelere yönelik araştırmalara literatürde daha sık rastlanmasına rağmen firmaya özgü karakteristiklerin hisse senedi getirisine etkisi yeterince yer verilmemiştir. Araştırmanın amacından yola çıkarak panel veri standartlaştırılmış değişkenlerle regresyon yöntemi aracılığıyla Borsa İstanbul'daki hisse senedi getirileriyle gerek yapısal gerekse firmaya özgü karakteristikler birlikte ele alınarak aralarındaki ilişki belirlenmiştir. Diğer taraftan incelenen değişkenlerin hisse senedi getirileri üzerindeki nispi önemi ortaya konmuştur. Hisse senedi getirisi ile altın, enflasyon oranı, para arzı, ödemeler dengesi, döviz kuru, piyasa değeri (Keim, 1983), hisse başı kar (Demir, 2001), PD/DD oranı (Canbaş, Kandır ve Erişmiş, 2007; Chuia ve Weib, 1998; Fama ve French, 1998), fiyat kazanç oranı (Reinganum, 1981; Basu, 1977; Basu 1983; Banz, 1981; Canbaş, Kandır ve Erişmiş, 2007; Demir, 2001) ve satış potansiyeli arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunduğu sonucuna ulaşılmıştır. Yine bu karakteristiklerin hisse senedi getirisi üzerindeki nispi önem sıralamasına bakıldığında en önemli etkiye sahip karakteristik firmaya özgü bir karakteristik olan piyasa değeridir. Hisse senedi getirisi üzerinde nispi önem sırasına göre anlamlı bulunan karakteristiklerin sırasıyla enflasyon oranı (Akkum ve Vuran, 2005; Demirelli, 2008; Fama ve Schwert, 1977), para arzı (Abdullah ve Hayworth, 1993; Ayaydın ve Dağlı, 2012; Kaya, Çömlekçi ve Kara, 2013 ; Sayılğan ve Süslü, 2011), PD/DD oranı, Döviz kuru (Ayaydın ve Dağlı, 2012; Granger, Huang and Yang, 1998; Sayılğan ve Süslü, 2011), altın, ödemeler dengesi (Abdullah ve Hayworth, 1993), satış potansiyel, fiyat kazanç oranı, hisse başı karıdır. Firmaya özgü karakteristiklerden piyasa değerinin hisse senedi getirilerini etkileyen tüm yapısal karakteristiklerden daha büyük bir nispi öneme sahip olması önemli bir sonuçtur. Yatırımcılar hisse senedi yatırımı yaparken gerek yapısal gerekse firmaya özgü karakterleri birlikte değerlendirmeyi tercih edeceklerdir. Diğer taraftan politika üretirken yatırımcıların bu tercihlerine uygun politikalar ortaya koymalıdır. Sermaye piyasaları üzerinde yatırımcıların cazibelerini arttıracak ve risklerini düşürebilecek politikalar üretip bu politikaları uygulayabilmelidirler. Araştırma sonuçları firmaya özgü karakteristikler açısından değerlendirildiğinde ise firma idarecileri piyasa değeri, hisse başı kar, PD/DD oranı, fiyat kazanç oranı ve satış potansiyeli gibi karakteristiklerde yapacakları iyileştirmelerle finansman kaynaklarına daha kolay ulaşabilirler ve değer maksimizasyonu amacına varabilirler. Araştırma sonuçları sermaye piyasasında yer alan gerek yatırımcıları gerek işlem gören firmaların gerekse politika yapımcıların hisse senedi getirilerini etkileyen yapısal ve firmaya özgü karakteristiklerin karar kriteri olarak birlikte kullanılabileceğini göstermiştir. Araştırma sonuçları literatürde yapılan çalışmaların sonuçlarını desteklemektedir. Yapısal ve firmaya özgü karakteristiklerin gelişmiş ülkelerdeki hisse senedi getirileri üzerindeki etkisi bir başka araştırma konusu olabilir. Bu her iki ekonomiler açısından karşılaştırma fırsatı verebilir. Ayrıca hisse senedi getirisine etkisi incelenen bu karakteristiklerin sektörel olarak bir farklılık gösterip göstermediği de bir araştırma konusu olabilir. Son olarak bu araştırmada kullanılmayan yapısal ve firmaya özgü karakteristikler farklı dönemlerde yeni yöntemlerle araştırılabilir.

Özel Eğitim Öğretmenliği Lisans Programında Erken Okuryazarlık: Mevcut Durum Analizi ve İyileştirme Önerileri

Nesime Kübra TERZİOĞLU
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
kubradeskin@ibu.edu.tr
ORCID ID: 0000-0002-2041-5049

Sümeyye ARAS
Van Özel Dokunuş Danışmanlık Merkezi
190124002@ef.ibu.edu.tr
ORCID ID: 0009-0009-8986-7834

Hilal KAPLAN
Sakarya Neviye Özel Eğitim Uygulama Okulu
hilalbeybiroglu95@gmail.com
ORCID ID: 0009-0006-9160-0010

Nurcan SAKARYA
Şırnak Rehberlik Araştırma Merkezi
nurcancakar78@hotmail.com
ORCID ID: 0009-0005-0241-7592

Araştırma Makalesi	DOI: 10.31592/aeusbed.1581378
Geliş Tarihi: 08.11.2024	Revize Tarihi: 09.03.2025
	Kabul Tarihi: 18.03.2025

Atıf Bilgisi

Terzioğlu, N., K., Aras, S., Kaplan, H. ve Sakarya, N. (2025). Özel eğitim öğretmenliği lisans programında erken okuryazarlık: Mevcut durum analizi ve iyileştirme önerileri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 220-239.

ÖZ

Bu araştırma, özel eğitim öğretmenliği bölümü öğrencilerinin erken okuryazarlık becerilerine ilişkin müfredat hakkındaki görüşlerini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, Türkiye'nin Batı Karadeniz Bölgesi'nde yer alan bir üniversitenin özel eğitim öğretmenliği bölümünde öğrenim gören 17 öğrenciyle, fenomenoloji deseni kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, katılımcıların demografik özelliklerini inceleyen sorulara ek olarak, lisans programlarını erken okuryazarlık becerileri açısından değerlendirmeye yönelik altı açık uçlu sorudan oluşan bir yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Elde edilen veriler, içerik analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, öğretmen adayları erken okuryazarlık becerilerinin özel gereksinimli öğrenciler için önemli olduğunu, bu becerilerin okuma yazmanın temeli olduğunu ve süreci kolaylaştırdığını ifade etmiştir. Ayrıca, müfredatlarının erken okuryazarlık becerilerine yönelik ders içeriklerinin yetersiz ve uygulamalı eğitimin eksik olduğu yönünde eleştirilerde bulunmuşlardır. Öğretmen adayları, meslek hayatlarında erken okuryazarlık becerilerini öğretirken öğrencilerden kaynaklanan dikkat ve motivasyon eksikliği gibi zorluklarla, kendilerinden kaynaklanan bilgi eksiklikleriyle karşılaşabileceklerini öngörmektedir. Araştırma bulgularına dayanarak, özel eğitim öğretmenliği lisans programına erken okuryazarlık becerilerine ilişkin derslerin eklenmesi önerilmektedir. Ayrıca, ilerleyen çalışmalarda farklı üniversitelerdeki özel eğitim öğretmen adaylarıyla ve bu alanda çalışan öğretmenlerle nitel ve nicel araştırmalar yapılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Erken okuryazarlık, özel eğitim öğretmen adayı, özel eğitim müfredatı.

Early Literacy in the Special Education Teaching Undergraduate Program: Current Situation Analysis and Improvement Suggestions

ABSTRACT

This study aims to analyze the opinions of special education teaching students regarding the curriculum related to early literacy skills. The research was conducted with 17 students enrolled in the Special Education Teaching Department at a university located in the Western Black Sea Region of Turkey, using a phenomenological design. In addition to questions examining the participants' demographic characteristics, a semi-structured interview form consisting of six open-ended questions was used to assess their views on the early literacy skills aspect of the undergraduate program. The collected data were analyzed using content analysis. According to the research findings, teacher candidates emphasized the importance of early literacy skills for students with special needs, stating that these skills form the foundation of reading and writing and facilitate the process. Additionally, they criticized the curriculum for being insufficient in terms of early literacy content and lacking practical training. The teacher candidates anticipate facing challenges in their

professional lives, such as difficulties with student attention and motivation, as well as knowledge gaps they might have when teaching early literacy skills. Based on the findings, it is recommended that courses related to early literacy skills be incorporated into the Special Education Teaching undergraduate program. It is also suggested that qualitative and quantitative research be conducted with special education teacher candidates from different universities and teachers working in this field in future studies.

Keywords: Early literacy, special education teacher candidate, special education curriculum.

Giriş

Okuma, tüm toplumlar için başarının temelini oluşturur ve toplumların eğitim sistemlerini iyileştirmeye yönelik girişimlerin merkezinde yer alır (Farstrup ve Samuels, 2002; Goodman, 2006; Samuels ve Farstrup, 2006; Vaughn ve Briggs, 2003). Okuma, bireyin akademik, sosyal ve ekonomik başarısı için hayati bir gerekliliktir. Ancak, dünyadaki birçok etkili eğitim sistemine rağmen, özellikle erken eğitim yıllarında, birçok çocuk okuma konusunda yeterli ilerleme kaydedememekte ve bu durum ileri eğitim kademelerinde de devam etmektedir (Algozzine vd., 2008). Bu güçlüklerin başlıca nedenlerinden biri, çocukların erken okuryazarlık becerilerini kazanmada yaşadıkları zorluklardır.

Erken okuryazarlık, çocukların formal eğitime başlamadan önce geliştirdikleri okuryazarlık becerilerini tanımlamak için kullanılan bir kavramdır (Teale ve Sulzby, 1987). Teale (1987), erken okuryazarlık öğreniminin, çocukların henüz tam anlamıyla okuma yazma öğrenmeden önce tanıdık kitapları tekrar okumaları, çevredeki yazıları kullanmaları ya da rastgele görünen harfler ve karalamalarla yazmaları gibi farklı şekillerde kendini gösterdiğini belirtmektedir. Bu süreç, çocukların okuryazarlık becerilerini yalnızca yetişkin perspektifinden değil, çocukların kendi algılarına göre de incelemenin önemini ortaya koymaktadır. Erken okuryazarlık, okuryazar bir toplumda hemen her çocuğun deneyimlediği evrensel bir gelişim süreci olarak kabul edilmektedir.

Çocuklar, bir kitabı ellerine alıp metinlerin şifrelerini çözmeden önce, okumanın işlevini ve sürecini öğrenirler (Rohde, 2015). Erken okuryazarlık, yalnızca okuma ve yazma becerilerinin edinilmesi anlamına gelmez. Bu süreç, yaşamın ilk yıllarından itibaren okuryazarlıkla ilgili düşünceler, bilgi ve becerilerin kazandığı, gelişimsel bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Okuma ve dil becerileri, sosyal etkileşimlerle paralel olarak gelişir ve okuma, bu süreçlerin merkezinde yer alır (Metin ve Gökçay, 2014). Erken okuryazarlık, çocukların okuryazarlık için gerekli olan temel becerilerle okuma becerileri arasındaki ilişkiyi kapsayan bir süreçtir (Gupta, 2009). Bu süreçte sözel dil, sesbilgisel farkındalık, harf bilgisi, kelime dağarcığı, görsel ayırt etme ve anlama gibi beceriler önemli bir yer tutar. Bu beceriler, çocukların okuma sürecine uyum sağlamalarını ve okumayı daha kolay öğrenmelerini destekler (Altınkaynak, 2019).

Erken okuryazarlık becerilerine sahip olmayan çocuklar, okula başladıklarında okuma yazmayı edinmede çeşitli güçlüklerle karşılaşmaktadır (Costa vd., 2013). Bu güçlükler arasında, okuma becerilerinin gelişiminde kritik rol oynayan fonolojik farkındalık, alfabe bilgisi ve kelime dağarcığı gibi becerilerin eksikliği bulunmaktadır. Örneğin, fonem farkındalığı eksik olan bir çocuk, kelimeleri doğru şekilde seslendirmekte zorlanabilir, bu da akıcı okuma yeteneğini engelleyebilir (Adams, 1990). Ayrıca, erken okuma ve yazma etkinliklerine katılmayan çocuklar, yazılı metinlere dair farkındalık eksiklikleri yaşayabilir ve yazım hataları ile dil bilgisi eksiklikleri gösterebilir (Berninger ve McGuckin, 2013). Erken okuryazarlık becerilerindeki eksiklikler ayrıca, çocukların özgüvenlerini zedeleyebilir ve akademik görevlerle ilgili kaygılarını artırabilir, bu da sınıfta izolasyona ve öğrenmeye karşı isteksizliğe yol açabilir (McIntyre vd., 2016).

Whitehurst (2001), okumayı edinmede güçlük yaşayan çocukların sadece okul başarısızlığı riski taşımadığını, aynı zamanda sosyal ve duygusal sorunlar, suçluluk ve uyuşturucu madde kullanımıyla da mücadele etme olasılıklarının daha yüksek olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle, okuma becerilerindeki eksiklikleri çocuklar küçükken, dil öğrenmeye yeni başladıklarında ve okuma öğrenmede başarısız olmadan önce ele almak son derece önemlidir (Podhajski ve Nathan, 2005). Erken okuryazarlık becerilerinin gelişimi, gelecekteki okuma sorunlarını önlemenin bir yolu olduğundan, bu becerilerin okul öncesi yıllarda planlı ve istendik bir şekilde ele alınması gerekmektedir.

Okuryazarlık, çocukların akademik başarısının en güçlü belirleyicilerinden biridir, çünkü erken dönemde kazanılan ve devam eden okuryazarlık becerilerinin sonraki eğitimsel sonuçları üzerinde önemli etkiler yarattığına dair güçlü kanıtlar bulunmaktadır. Erken okuryazarlık deneyimleri, bir çocuğun metinleri okuma ve anlama becerisini şekillendirmede kritik bir rol oynar; bu beceriler, tüm derslerde akademik başarı için temel yeteneklerdir. Örneğin, araştırmalar, çocukların erken dönemdeki okuryazarlık becerilerinin, sonraki okuma ve genel akademik başarılarıyla güçlü bir şekilde ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Forte ve Salamah, 2022; Hall vd., 2016; Peng ve Kievit, 2020). Benzer şekilde, Werner ve Smith (1992) okuryazarlığı çocukların akademik başarısının en güçlü belirleyicilerinden biri olarak vurgulamışlardır. Walker, Greenwood, Hart ve Carta (1994) ise okul öncesi dönemdeki dil becerilerinin, birinci sınıftan üçüncü sınıfa kadar okuma başarılarını öngördüğünü göstermiştir. Scarborough (1991), okul öncesi dönemde kazanılan ifade edici kelime dağarcığı becerilerinin, ikinci sınıfta okuma performansını tahmin ettiğini bulmuştur. Ayrıca, bir çocuğun evde dil etkinliklerine katılımı, okuryazarlık gelişimi ve sonraki akademik performanslarıyla doğrudan ilişkilendirilmiştir (Rashid vd., 2005; Skwarchuk vd., 2022). Weinberger (1996), 5 yaşındaki çocukların okuryazarlık becerilerinin, 7 yaşındaki okuma seviyelerini önemli ölçüde öngördüğünü belirtmiştir. Ayrıca, Dickinson ve DeTemple (1998) tarafından yapılan bir araştırma, ebeveynlerin 3 ve 4 yaşlarındaki çocuklarının dil becerilerine ilişkin değerlendirmelerinin, ikinci ve dördüncü sınıflarda öğretmenler tarafından yapılan dil ve kelime dağarcığı becerisi değerlendirmeleriyle anlamlı bir ilişki gösterdiğini tespit etmiştir. Bu bulgular, erken okuryazarlık becerilerinin, çocukların akademik başarıları üzerinde uzun vadeli bir etki yarattığını ve bu becerilerin ilerleyen yıllarda okuma ve genel eğitimsel başarı üzerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir.

Özel gereksinimli çocuklar için de erken okuryazarlık becerileri son derece kritik bir öneme sahiptir çünkü bu temel beceriler, çocukların uzun vadeli akademik başarılarını ve genel gelişimlerini doğrudan etkiler. Araştırmalar, bu çocuklar için özelleştirilmiş okuryazarlık müdahalelerinin gerekliliğini vurgulamaktadır; çünkü özel gereksinimli çocuklar, genellikle özel öğretim stratejileri gerektiren zorluklarla karşılaşmaktadır. Özellikle dil bozuklukları veya gelişimsel gecikmeleri olan çocuklar, erken okuryazarlık becerilerini geliştirebilmek için hedeflenmiş desteğe ihtiyaç duyarlar. Bu bağlamda yapılan çalışmalar, fonolojik farkındalık ve yazılı dil bilgisi gibi belirli okuryazarlık becerilerine odaklanan kanıta dayalı öğretim stratejilerinin, özel gereksinimli çocuklar için önemli faydalar sağladığını ortaya koymaktadır (Justice vd., 2013; Wackerle-Hollman vd., 2020). Örneğin, yazılı dil odaklı konuşmaların teşvik edilmesi, risk altındaki ve özel gereksinimli çocukların okuryazarlık performanslarını artırmış ve onlara okuma ve yazma becerilerini kazanma noktasında gerekli araçları sunmuştur (Justice vd., 2013; Wackerle-Hollman vd., 2020).

Ayrıca, erken okuryazarlık becerilerinin, özel gereksinimli çocuklar arasında daha geniş akademik başarılarla güçlü bir şekilde ilişkilendirildiği gözlemlenmektedir. Yapılan araştırmalar, erken okuryazarlık becerilerini tutarlı ve destekleyici bir öğrenme ortamında geliştiren çocukların, genellikle daha iyi eğitimsel sonuçlar elde ettiğini göstermektedir (Akmeşe vd., 2019). Özellikle yapılandırılmış erken eğitim programlarına katılım, özel gereksinimli çocukların okuryazarlık becerilerinde kayda değer gelişmelere yol açmakta ve bu durum erken müdahalenin önemini vurgulamaktadır (Akmeşe vd., 2019; Kaminski vd., 2014; Phillips ve Meloy, 2012). Sonuç olarak, erken okuryazarlık becerileri, özel gereksinimli çocukların akademik başarıları için temel bir yapı taşıdır. Özelleştirilmiş müdahaleler, kapsayıcı eğitim uygulamaları ve öğretmen eğitimi, bu çocukların akademik başarıyı yakalayabilmesi için gerekli ortamı yaratmaktadır. Erken okuryazarlığa yapılan vurgu yalnızca okuma ve yazma becerilerini değil, aynı zamanda bu becerilerin çocukların genel bilişsel ve sosyal gelişimleriyle nasıl etkileşimde bulunduğunu da kapsamaktadır (Goldstein, 2011; Rohde, 2015). Dolayısıyla, özel gereksinimli çocuklar için erken çocukluk eğitiminde okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesine öncelik verilmesi, onların gelecekteki akademik başarıları için kritik bir adım olacaktır.

Özel gereksinimli çocukların okuma yazma sürecinde yaşadıkları güçlükleri azaltma veya ortadan kaldırmada öğretmenlerin erken okuryazarlık becerileri alanındaki mesleki yeterlilikleri önemli bir rol oynamaktadır. Özel eğitim öğretmenlerinin erken okuryazarlığın temel yönlerini bilmeleri ve anlamaları ve bu konuda öğrencilerinin gelişimini daha iyi destekleyebilecek mesleki

donanımına sahip olmaları son derece kritiktir. Dolayısıyla özel eğitim öğretmenlerinin bu konudaki gelişmelerini sağlayan özel eğitim öğretmenliği lisans programının erken okuryazarlık bakımından incelenmesi önemli görülmektedir. Buradan yola çıkılarak bu araştırmanın amacı özel eğitim öğretmenliği bölümünde okuyan öğrencilerinin, erken okuryazarlık bağlamında müfredatlarına ilişkin görüşlerini incelemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır:

1. Özel eğitim öğretmenliği lisans programındaki müfredat, erken okuryazarlık becerilerinin öğretimi için yeterli ve uygun içerik sağlamakta mıdır?
2. Erken okuryazarlık becerileri, özel eğitim öğretmenliği programında hangi derslerde ve hangi yöntemlerle öğretilmektedir?
3. Özel eğitim öğretmenliği lisans programında erken okuryazarlık becerilerine yönelik derslerin içerikleri, öğretmen adaylarının mesleki gelişmelerini yeterince desteklemektedir mi?
4. Özel eğitim öğretmenliği programındaki öğrenciler, erken okuryazarlık becerilerini öğretme konusunda hangi olası eksikliklerle karşılaşacaklarını düşünmektedirler?
5. Öğrenciler, erken okuryazarlık becerileri öğretiminde karşılaşılan zorlukları aşmak için hangi çözüm önerilerini sunmaktadırlar?
6. Öğretmen adaylarının erken okuryazarlık becerilerinin öğretimiyle ilgili mevcut müfredatta yapılmasını önerdikleri iyileştirmeler nelerdir?

Yöntem

Araştırma Modeli

Bu araştırma, özel eğitim öğretmenliği bölümünde eğitim gören öğrencilerin erken okuryazarlık bağlamında müfredatları hakkında sahip oldukları görüşleri derinlemesine incelemek amacıyla nitel araştırma yaklaşımlarından fenomenoloji deseni doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Fenomenoloji, bireylerin belirli bir fenomen veya kavram hakkındaki anlayışlarını, duygusal tepkilerini, bakış açılarını ve algılarını anlamaya yönelik bir araştırma yöntemidir. Bu yaklaşım, katılımcıların bir fenomeni nasıl deneyimlediklerini, bu deneyimlerin nasıl anlamlandırıldığını ve kişisel düzeyde ne tür etkiler yarattığını ortaya koymaya çalışır. Fenomenoloji, katılımcıların söz konusu kavram ya da olguyla ilgili yaşadıkları deneyimleri derinlemesine keşfetmek için kullanılır ve katılımcıların bu deneyimleri nasıl algıladıklarını açıklamalarına olanak tanır (Rose, Beeby ve Parker, 1995). Bu çalışmada, katılımcıların erken okuryazarlık konusundaki algılarını ve müfredatları nasıl değerlendirdiklerini daha iyi anlayabilmek için görüşme tekniği kullanılmıştır. Veriler, katılımcılarla yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler aracılığıyla toplanmış olup, bu görüşmelerde kullanılan sorular, katılımcıların özgürce düşüncelerini ve görüşlerini paylaşmalarını sağlayacak şekilde tasarlanmıştır.

Katılımcılar

Bu araştırmanın katılımcılarını, Türkiye'nin Batı Karadeniz Bölgesi'nde bulunan bir üniversitenin özel eğitim öğretmenliği bölümünde eğitim gören 17 öğrenci oluşturmaktadır. Bu öğrenciler, eğitimlerini sürdürürken, Yüksek Öğretim Kurulu (YÖK) tarafından 2018 yılında belirlenen Özel Eğitim Öğretmenliği Lisans Programı'nı takip etmektedirler. Katılımcılar, amaçlı örnekleme yöntemlerinden olan ölçüt örneklemeyle dayanarak seçilmiştir ve özel eğitim öğretmenliği dördüncü sınıf öğrencisi olmaları ile birlikte, araştırmaya katılmaya gönüllü olmaları beklenmiştir. Katılımcıların demografik özellikleri, Tablo 1'de detaylı olarak sunulmaktadır. Her bir katılımcıya, sırasıyla ÖA1, ÖA2, ÖA3, ... ÖA17 gibi kodlar verilmiştir.

Tablo 1'e bakıldığında, araştırmaya katılan 17 öğretmen adayının 10'unun kadın, 7'sinin ise erkek olduğu görülmektedir. Katılımcıların yaş dağılımı incelendiğinde, en genç katılımcının 22 yaşında, en yaşlı katılımcının ise 34 yaşında olduğu ve yaş ortalamasının 27,5 olduğu tespit edilmiştir. Katılımcıların tamamı, lisans eğitimleri süresince toplamda 4 uygulama dersi almışlardır. Erken okuryazarlık alanında ek bir eğitim alıp almadıkları incelendiğinde ise, 3 katılımcı bu alanda eğitim

aldığını belirtirken, 14 katılımcı herhangi bir ek eğitim almadığını ifade etmiştir. Bununla birlikte, katılımcıların hiçbiri, lisans programları kapsamında erken okuryazarlık dersi almadıklarını beyan etmişlerdir.

Tablo 1
Katılımcıların Demografik Bilgileri

Kod Adı	Cinsiyet	Yaş	Uygulama Dersi Deneyimi	Ek Eğitim Durumu	Erken Okuryazarlık Dersi Alma
ÖA1	Kadın	24	4 Ders	Hayır	-
ÖA2	Kadın	22	4 Ders	Evet	-
ÖA3	Erkek	30	4 Ders	Hayır	-
ÖA4	Kadın	31	4 Ders	Hayır	-
ÖA5	Kadın	22	4 Ders	Hayır	-
ÖA6	Kadın	32	4 Ders	Hayır	-
ÖA7	Erkek	30	4 Ders	Hayır	-
ÖA8	Kadın	22	4 Ders	Hayır	-
ÖA9	Erkek	30	4 Ders	Evet	-
ÖA10	Kadın	23	4 Ders	Hayır	-
ÖA11	Kadın	23	4 Ders	Hayır	-
ÖA12	Kadın	25	4 Ders	Evet	-
ÖA13	Erkek	23	4 Ders	Hayır	-
ÖA14	Erkek	33	4 Ders	Hayır	-
ÖA15	Erkek	34	4 Ders	Hayır	-
ÖA16	Kadın	26	4 Ders	Hayır	-
ÖA17	Erkek	30	4 Ders	Hayır	-

Veri Toplama Aracı ve Verilerin Toplanması

Özel eğitim lisans programına devam eden öğrencilerin, erken okuryazarlık becerilerine ilişkin kendilerine okutulan müfredata ilişkin görüşlerini toplamak amacıyla araştırmacılar önce konuya dair literatürü gözden geçirmiştir. Literatür incelemesinin ardından hazırlanan görüşme formu, özel eğitim alanında doktora derecesine sahip iki öğretim üyesinin değerlendirmesine sunulmuştur. Uzmanların geri bildirimleri doğrultusunda formda çeşitli düzeltmeler gerçekleştirilmiştir. Oluşturulan görüşme formu iki bölümden oluşmaktadır. Formun ilk bölümünde öğretmen adaylarının yaşı, cinsiyeti, lisans öğreniminde almış oldukları uygulama ders sayısı, erken okuryazarlık becerileri ile ilgili ek eğitim alma durumu ve erken okuryazarlık becerilerine ilişkin ders alma durumlarını içeren demografik bilgi soruları yer almaktadır. Formun ikinci bölümünde ise öğretmen adaylarının okudukları bölümün lisans programını erken okuryazarlık becerileri bakımından değerlendirilmesine ilişkin yarı yapılandırılmış 6 açık uçlu görüşme sorusu vardır. Bu görüşme soruları şu şekildedir:

1. Özel gereksinimli çocuklar için erken okuryazarlık becerilerinin önemini nasıl açıklarsınız? Kendi eğitim deneyimlerinizde bu önemi nasıl gözlemlediniz ve bu gözlemleri hangi somut örneklerle destekleyebilirsiniz?
2. Lisans programınızda erken okuryazarlık becerilerin öğretimi ile ilgili hangi dersler mevcut? Bu derslerin içeriklerini ve uygulamalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?
3. Erken okuryazarlık becerilerini öğretmek için hangi yöntem ve stratejileri öğrendiniz? Bu yöntem ve stratejiler hakkında aldığınız eğitim ve teorik bilgiler ışığında, etkililiklerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
4. Erken okuryazarlık becerilerini öğretmek için hangi materyalleri hazırlamayı ve hangi kaynakları kullanmayı öğrendiniz? Bu materyalleri ve kaynakları eğitim süreçlerinizde nasıl uyguladınız?
5. Erken okuryazarlık becerilerini öğretirken karşılaşılabileceğiniz olası zorluklar neler olabilir? Bu zorlukları aşmak için hangi stratejileri kullanmayı planlıyorsunuz?
6. Lisans programında erken okuryazarlık becerilerinin öğretimiyle ilgili iyileştirilmesi gereken alanlar nelerdir? Bu alanlarda yapılabilecek iyileştirmeler için somut önerilerde bulunabilir misiniz?

Veri toplama süreci, Batı Karadeniz Bölgesi'nde yer alan bir üniversitenin özel eğitim öğretmenliği bölümünde okumakta olan öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilmiştir. Öncelikle son sınıf öğrencisi olan öğretmen adaylarının listesi belirlenmiş, araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen öğrencilerle görüşmeler için randevulaşmıştır. Görüşmeler, öğretmen adaylarının uygun oldukları gün ve saatlerde fakültenin boş sınıflarda gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler bire bir olacak şekilde, araştırmanın birinci yazarı tarafından yapılmıştır. Veri toplama sürecinde yapılan görüşmeler katılımcıların onayıyla ses kaydına alınmış ve her bir görüşme 8 ile 13 dakika arasında sürmüştür.

Verilerin Analizi

Veri toplama sürecinde demografik bilgilere ve görüşme sorularına ilişkin olmak üzere iki tür veri toplanmıştır. Demografik bilgilere ilişkin bulgular Tablo 1'de tüm katılımcılar için ayrı ayrı olmak üzere sunulmuştur. Görüşme sorularına dayalı olarak elde edilen bulgular ise içerik analizi yöntemiyle analiz edilerek incelenmiştir. Katılımcıların kodlanması sırasında görüşme yapılan sıra esas alınarak ÖA1, ÖA2,.....ÖA16, ÖA17 şeklinde kodlama yapılmıştır. Ses kayıtlarından elde edilen transkriptlerin güvenilirliğini ölçmek amacıyla, araştırmanın yazarı olmayan başka bir kişi rastgele dokuz transkript seçerek yazarların kaydettiği verilerle karşılaştırmıştır. Bu karşılaştırma sonucunda, güvenilirlik %100 olarak belirlenmiştir. İçerik analizi sürecinde elde edilen veriler araştırmacılar tarafından incelenmiş ve konu başlıklarına ayrılmıştır. Konular, transkript üzerinde renkli kalemlerle işaretlenmiş, böylece bulgular ortaya konmuş; temalar, alt temalar, kodlar ve söylenme sıklıkları (f) belirlenmiştir. Ayrıca elde edilen bulgular doğrudan alıntı yapılarak yorumlanmıştır.

Araştırma Etiği

Bu araştırmanın bilimsel etik kurallara uygunluğunun sağlanabilmesi için, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu'ndan gerekli etik kurul onay belgesi alınmıştır. Araştırmanın etik onayı, ilgili etik kurallar ve yönergeler doğrultusunda yapılan bir değerlendirme sonucu verilmiştir. Bu onay, araştırmanın gerçekleştirilmesi sırasında etik ilkelerin ve bilimsel standartların titizlikle takip edileceğini garanti etmektedir. Araştırmanın her aşamasında, katılımcıların haklarına saygı gösterilecek ve veri toplama süreçleri etik çerçeveler içinde gerçekleştirilecektir.

Etik Değerlendirmeyi Yapan Kurul Adı: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimlerde İnsan Araştırmaları Etik Kurulu

Etik Değerlendirme Kararının Tarihi: 04.06.2024

Etik Değerlendirme Belgesi Sayı Numarası: 2024/05

Protokol Numarası: 2024/217

Bulgular

Özel Gereksinimli Çocuklar İçin Erken Okuryazarlık Becerilerinin Önemi

Araştırmanın ilk görüşme sorusunda öğretmen adaylarının özel gereksinimli çocuklar için erken okuryazarlık becerilerinin önemine ilişkin görüşleri derinlemesine incelenmiştir. Katılımcıların verdiği yanıtlardan yola çıkılarak elde edilen bulgular, iki ana tema ve çeşitli alt temalar etrafında toplanmıştır. İlk tema, *erken okuryazarlık becerilerinin önemini* kapsamaktadır. Bu tema altında okuma yazmaya hazırlık, gelişimsel destek ve öğrenme hızını etkileme alt temaları bulunmaktadır. İkinci temada ise, erken okuryazarlık becerilerinin *özel gereksinimli öğrenciler için önemi* ele alınmaktadır. Bu kapsamda ise gelişim farkını kapama, akademik ilerlemeyi destekleme ve uygulamada erken müdahalenin önemi alt temalarına ulaşılmıştır. Tablo 2'de bu temalar ve alt temalar detaylı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 2
Erken Okuryazarlık Becerilerinin Önemi

Temalar	Alt Temalar	Kodlar	f
Erken Okuryazarlık Becerilerinin Önemi	Okuma Yazmaya Hazırlık	Ön koşul beceriler	11
		Okuma yazmanın temeli	8
	Gelişimsel Destek	Psikomotor, bilişsel ve duyuşsal becerilerin desteklenmesi	9
	Öğrenme Hızını Etkileme	Okuma yazma becerisinin hızlanması,	8
		Öğrenme sürecinde kolaylık sağlama	7
Özel Gereksinimli Öğrenciler İçin Önem	Gelişim Farkını Kapatma	Özel gereksinimli öğrencilerin normal gelişim gösteren yaşlıları ile arasındaki farkı azaltma	8
	Akademik İlerlemeyi Destekleme	Okuma yazma becerilerinde geri kalma riskini azaltma	6
	Uygulamada Erken Müdahalenin Önemi	Kritik dönemde müdahale	6

Tablo 2’de erken okuryazarlık becerilerinin önemi teması *altında okuma yazmaya hazırlık, gelişimsel destek ve öğrenme hızını etkileme* alt temaları verilmiştir. Okuma yazmaya hazırlık alt temasında ise *ön koşul beceriler* (f=11) ve *okuma yazmanın temeli* (f=8) kodları üzerinde durdukları sonucuna varılmıştır. Bu kodlardan anlaşılacağı üzere katılımcılar, erken okuryazarlık becerilerini okuma yazmanın ön koşulu olduğunu ve bu becerilerin okuma yazmanın temelini oluşturduğunu düşündükleri görülmektedir. Ön koşul beceriler koduna ilişkin ÖA5 “*Bence erken okuryazarlık becerileri okuma yazmanın ön koşulu niteliğinde, yani bildiğim kadarıyla bizim çocuklarımız ilerlemede çok yavaşlar o yüzden ön koşul becerilerin doğru bilmeleri çok önemli.*” ve okuma yazmanın temeli koduna ilişkin ise ÖA12 “*Hiçbir şekilde akademik olarak yol kat etmemiş çocuklar için temel şeyleri öğrenmeleri önemlidir. Yani erken okuryazarlık da okuma yazmanın temelini oluşturuyor bu açıdan oldukça önemlidir.*” ifadeleriyle görüşlerini bildirmişlerdir. Yine aynı tabloda *gelişimsel destek* alt temasının *psikomotor, bilişsel ve duyuşsal becerilerin desteklenmesi* (f=9) koduyla yer aldığı görülmektedir. Bu konuya ilişkin görüşlerini ÖA6 “*Erken okuryazarlık becerileri, çocukları hem okuma yazmaya hem de okula hazırlamış oluyor ve ayrıca kas becerilerini geliştirmiş oluyor.*” ve ÖA8 “*Erken okuryazarlık becerilerini edinmek, çocukları hem fiziksel olarak hem de gelişimsel olarak işte örneğin hem küçük kas becerilerinin gelişmesini hem de duyuşsal olarak bir şeyleri daha hızlı adapte olmalarını sağlayacaktır.*” şeklinde bildirmişlerdir.

Erken okuryazarlık becerilerinin önemi teması altında yer alan *öğrenme hızını etkileme* alt teması ise *okuma yazma becerisinin hızlanması* (f=8) ve *öğrenme sürecinde kolaylık sağlama* (f=7) kodlarından oluşmaktadır. Okuma yazma becerisinin hızlanması konusunda ÖA1 “*Erken okuryazarlık becerilerinde daha iyi olan öğrencilerin daha çabuk okuma yazma gibi becerileri kazanacaklarını düşünüyorum.*” ve ÖA4 ise “*Ne kadar erken okuryazar olurlarsa daha hızlı ilerleyeceklerini düşünüyorum.*” şeklinde düşüncelerini ifade etmişlerdir.

Özel gereksinimli çocuklar için önem, Tablo 2’de yer alan bir diğer temadır. Bu tema altında ise *gelişim farkını kapatma, akademik ilerlemeyi destekleme ve uygulamada erken müdahalenin önemi* alt temaları yer almaktadır. *Gelişim farkını kapatma* alt teması altında bulunan *özel gereksinimli çocukların normal gelişim gösteren yaşlıları ile arasındaki farkı azaltma* kodu, öğretmen adayları tarafından sekiz kere tekrar edilmiştir. Bu konudaki görüşlerini ÖA3 “*Özel gereksinimli bireyler normal gelişim gösterenlerden daha geride başlıyorlar zaten; bu geride başlamayı erken okuryazarlık becerilerinin öğretimiyle kapatmak mümkün diye düşünüyorum.*” ve ÖA16 ise “*Bunları ne kadar erken geliştirirsek kendi yaşlılarına denk olmaları çok daha mümkün oluyor.*” şeklinde belirtmişlerdir. Bu tema altında bulunan *akademik ilerlemeyi destekleme* alt teması ise *okuma yazma becerilerinde geri kalma riskini azaltma* (f=6) kodundan oluşmaktadır. ÖA15, bu konuda “*Erken okuryazarlık döneminde dersini güzelce alsa ileriki dönemde zorluklar azalır.*” ve ÖA14 ise “*Okul öncesinde öğrenemeyince, liseye geldiğinde öğretmek daha zor oluyor.*” şeklinde görüş bildirmişlerdir. Son olarak Tablo 2’de *erken müdahalenin önemi* alt teması altında yer alan *kritik dönemde müdahale* (f=6) ulaşılan bir diğer koddur. Öğretmen adayları burada erken okuryazarlık becerilerinin ediniminde kritik döneme dikkat çekmişlerdir. Konuya ilişkin ÖA10 “*Erken okuryazarlık becerileri edinme döneminin*

kritik bir dönem olduğunu düşünüyorum; çocuklar bu becerileri kritik dönemi geçirmeden öğrenmeleri gerekiyor.” ifadesini kullanmıştır.

Erken Okuryazarlık Eğitimi: Dersler, İçerik ve Uygulamalar

Araştırmanın bir diğer görüşme sorusunda öğretmen adaylarının lisans programlarında erken okuryazarlık becerilerin öğretimi ile ilgili var olan dersler, bu derslerin içerikleri ve uygulamalarına ilişkin görüşleri derinlemesine incelenmiştir. Katılımcıların verdiği yanıtlardan yola çıkılarak elde edilen bulgular, bir ana tema ve çeşitli alt temalar etrafında toplanmıştır. *Erken okuryazarlık eğitimi* teması altında ders içeriklerinin yetersizliği, kapsam ve ihtiyaç, uygulamalı eğitimin eksikliği alt temaları bulunmaktadır. Tablo 3'te bu tema ve alt temalar detaylı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 3

Lisans Programında Erken Okuryazarlık Becerilerine İlişkin Dersler

Temalar	Alt Temalar	Kodlar	f
Erken Okuryazarlık Eğitimi	Ders İçeriklerinin Yetersizliği	Erken okuryazarlık dersinin doğrudan olmaması, bazı derslerde üstünkörü işlenmesi	17
	Kapsam ve İhtiyaç	Daha kapsamlı bir ders gerekliliği, konunun eğitimde yeterince ele alınmaması	16
	Uygulamalı Eğitimin Eksikliği	Derslerde uygulama yapılmadığı için bilgilerin kalıcı olmaması	3

Tablo 3'te erken okuryazarlık eğitimi teması altında *ders içeriklerinin yetersizliği, kapsam ve ihtiyaç* ve *uygulamalı eğitimin eksikliği* alt temaları verilmiştir. *Ders içeriklerinin yetersizliği* alt temasında ise *erken okuryazarlık dersinin doğrudan olmaması, bazı derslerde üstünkörü işlenmesi* (f=17) kodları üzerinde durdukları sonucuna varılmıştır. Bu kodlardan anlaşılacağı üzere katılımcılar, erken okuryazarlık becerilerini ile ilgili lisans programlarındaki derslerin ve ders içeriklerinin yetersiz olduğunu düşünmektedirler. *Erken okuryazarlık dersinin doğrudan olmaması, bazı derslerde üstünkörü işlenmesi* koduna ilişkin ÖA3 “*Doğrudan erken okuryazarlık hakkında bir dersimiz mevcut değil. Bildiğim kadarıyla okul öncesi öğretmenliğinde bu ders mevcut. Bizim programımızda ise Türkçe öğretimi, okuma yazma öğretimi ve erken çocukluk dersleri adı altında belli yerlerde konu olarak geçiyor.”* ve ÖA16 “*Maalesef lisans programımızda hiçbir ders mevcut değil. Türkçe ve okuma yazma dersinde bu konuya sadece değindik. Bu konuda yetersiz kaldık.”* şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Erken okuryazarlık eğitimi teması altında yer alan bir diğer alt tema *kapsam ve ihtiyaç*tır. Tablo 3'te görüldüğü üzere bu alt tema altında *daha kapsamlı bir ders gerekliliği, konunun eğitimde yeterince ele alınmaması* (f=16) kodlarının yer aldığı görülmektedir. Konuya ilişkin ÖA15 “*Erken okuryazarlıkla ilgili bir dersimiz yok ama olması gerektiğini düşünüyorum. Sonuçta biz bir öğretmen olacağız. Üniversitelerde özellikle özel eğitim bölümünde bu dersin okutulması gerekli olduğunu düşünüyorum.”* ve ÖA16 ise “*Direkt bir ders görmedim ancak okuma yazma ve Türkçe öğretiminde değinmiştik, ancak bu konuda yeterli olduğunu düşünmüyorum. Daha kapsamlı derslere ihtiyacımız var.”* cümleleriyle görüşlerini bildirmişlerdir.

Tablo 3 incelendiğinde *uygulamalı eğitimin eksikliği alt teması* ve *bu alt tema altında yer alan derslerde uygulama yapılmadığı için bilgilerin kalıcı olmaması* (f=3) kodu göze çarpmaktadır. ÖA1 bu konuda “*Gördüğüm derslerdeki erken okuryazarlık konuları çok kalıcı olmadı benim için. Şu an 4. sınıf öğrencisi olduğum için aldığım bilgileri uygulama imkânı bulduğumda daha kalıcı olduğunu gördüm. Erken okuryazarlık becerileri ile ilgili uygulama dersleri olursa daha etkili olacağını düşünüyorum.”* şeklinde görüşlerini ifade etmiştir.

Erken Okuryazarlık Becerilerini Öğretmek İçin Bilinen Yöntem ve Stratejiler

Araştırmanın bir diğer görüşme sorusunda öğretmen adaylarının erken okuryazarlık becerilerini öğretmek için hangi yöntemleri ve stratejileri bildiklerine ilişkin görüşleri derinlemesine

incelenmiştir. Katılımcıların verdiği yanıtlardan yola çıkılarak elde edilen bulgular, iki ana tema ve çeşitli alt temalar etrafında toplanmıştır. *Öğretim yöntemleri* teması altında doğrudan öğretim, ses temelli öğretim ve fırsat öğretimi alt temaları bulunmaktadır. *Öğretim stratejileri* teması altında ise çocuğa göre uyarılma ve görsel ve materyal kullanımı alt temaları yer almaktadır. Tablo 4'te bu tema ve alt temalar detaylı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 4

Erken Okuryazarlık Becerilerinin Öğretiminde Bilinen Yöntem ve Stratejiler

Temalar	Alt Temalar	Kodlar	f
Öğretim Yöntemleri	Doğrudan Öğretim	Doğrudan öğretim yöntemi, model olma	9
	Ses Temelli Öğretim	Fonetik benzerlikler üzerinden öğretim	5
	Fırsat Öğretimi	Tekli ve çoklu fırsat sunumu, fırsat temelli öğretim	4
Öğretim Stratejileri	Çocuğa Göre Uyarılma	Çocuğun seviyesine göre uyarılma	5
	Görsel ve Materyal Kullanımı	Video ve görsellerle dikkat çekme	3

Tablo 4'te öğretim yöntemleri teması altında *doğrudan öğretim*, *ses temelli öğretim* ve *fırsat öğretimi* alt temaları verilmiştir. *Doğrudan öğretim* alt temasında ise *doğrudan öğretim yöntemi*, *model olma*, *ses temelli öğretim* alt temasında *fonetik benzerlikler üzerinden öğretim* ve *fırsat öğretimi* alt temasında *tekli ve çoklu fırsat sunumu*, *fırsat temelli öğretim* kodları üzerinde durdukları sonucuna varılmıştır. *Doğrudan öğretim yöntemi*, *model olma* (f=9) koduna ilişkin ÖA6 "*Doğrudan öğretim yöntemini öğrendim, bunu erken okuryazarlıkta kullanacağım çünkü bu yöntemde basamaklar olduğu için örneğin önce ben yapıyorum model oluyorum sonra çocukla birlikte ipucu pekiştirici vererek yapıyorum, bu çok etkili oluyor.*", *ses temelli öğretim* alt teması altında yer alan *fonetik benzerlikler üzerinden öğretim* (f=5) koduna ilişkin ÖA17 "*Erken okuryazarlık için aslında ses temelli güzel bir uygulama diye düşünüyorum onu kullanırım.*" ve son olarak da *fırsat öğretimi* alt temasında yer alan *tekli ve çoklu fırsat sunumu*, *fırsat temelli öğretim* (f=4) koduna ilişkin ise ÖA15 "*Özellikle özel eğitimde kullanılan fırsat öğretimi tekniğinde bence uygulanırsa çok verimli olabilir.*" şeklinde görüşlerini ifade etmişlerdir.

Öğretim stratejileri Tablo 4'te yer alan bir diğer temadır. Bu tema altında *çocuğa göre uyarılma* ve *görsel ve materyal kullanımı* alt temaları yer almaktadır. *Çocuğa göre uyarılma* alt temasında *çocuğun seviyesine göre uyarılma* ve *görsel ve materyal kullanımı* alt temasında ise *video ve görsellerle dikkat çekme* kodları üzerinde durdukları görülmüştür. *Çocuğun seviyesine göre uyarılma* (f=5) koduna ilişkin ÖA6 "*Her çocuğa göre farklı bir yöntem seçilmeli. Çocuğun seviyesine bakılmalı ve erken okuryazarlık eğitimi öyle verilmeli.*" ve ÖA14 "*Çocuğun seviyesine göre bir şeyler yapılması gerektiğini biliyoruz. Erken okuryazarlıkta da aynı şekilde. Çocuğun seviyesine göre öğretimler yapılmalı.*" Cümlelerini kurmuşlardır. Ayrıca Tablo 4'te aynı tema altında yer alan *görsel ve materyal kullanımı alt temasının olduğu* ve *video ve görsellerle dikkat çekme* kodunun üç kere tekrar edildiği de görülmektedir. Bu konuya ilişkin ÖA8 "*Video temelli yöntemler kullanırım. Görsellerin, materyallerin çocukların daha çok ilgisini ve dikkatini çekeceğini düşünüyorum.*" şeklinde görüş bildirmiştir.

Erken Okuryazarlık Öğretiminde Kullanılan Materyal ve Kaynak Tercihleri

Araştırmanın bir diğer görüşme sorusunda öğretmen adaylarının erken okuryazarlık becerilerini öğretiminde kullanacakları materyal ve kaynak tercihlerine ilişkin görüşleri derinlemesine incelenmiştir. Katılımcıların verdiği yanıtlardan yola çıkılarak elde edilen bulgular, iki ana tema ve çeşitli alt temalar etrafında toplanmıştır. *Çeşitli materyallerin kullanımı* teması altında duyuşsal materyaller, somut materyaller, renkli ve sesli materyaller ve teknolojik materyaller alt temaları bulunmaktadır. *Kaynak kullanımı* teması altında ise hikâye kitapları alt teması yer almaktadır. Tablo 5'te bu tema ve alt temalar detaylı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 5

Erken Okuryazarlık Öğretiminde Materyal ve Kaynak Tercihleri

Temalar	Alt Temalar	Kodlar	f
Çeşitli Materyallerin Kullanımı	Duyusal Materyaller	Duyusal uyarılar (dokunsal, sesli)	7
	Somut Materyaller	Somut manipülatif, oyun bazlı materyaller	6
	Renkli ve Sesli Materyaller	Renkli, sesli ve dikkat çekici materyaller	6
Kaynak Kullanımı	Teknolojik Materyaller	Sanal manipülatifler, akıllı tahta, tablet, bilgisayar	6
	Hikâye Kitapları	Öğrenci ilgisine göre hikâye okuma	3

Tablo 5’te çeşitli materyallerin kullanımı teması altında *duyusal materyaller, somut materyaller, renkli ve sesli materyaller, teknolojik materyaller ve öğrencisinin ilgisini çeken materyaller* alt temaları verilmiştir. *Duyusal materyaller* alt temasında *duyusal uyarılar (dokunsal, sesli)* (f=7); *somut materyaller* alt temasında *somut manipülatif, oyun bazlı materyaller* (f=6); *renkli ve sesli materyaller* alt temasında *renkli, sesli ve dikkat çekici materyaller* (f=6) ve *teknolojik materyaller* alt temasında *sanal manipülatifler, akıllı tahta, tablet, bilgisayar* (f=6) kodları verilmiştir.

Duyusal uyarılar (dokunsal, sesli) koduna ilişkin ÖA8 “*Daha çok duyusal yönler hitap edecek, renkli, sesli materyaller hazırlarım. Görme yetersizliği varsa daha büyük, işitme yetersizliği varsa dokunsal materyaller kullanırım.*”; somut manipülatif, oyun bazlı materyaller koduna ilişkin ÖA3 “*Erken okuryazarlık küçük yaş grubu için olduğundan, somut manipülatif nesnelere ve görsellerin, gerçek nesnelere çok etkili olacağını düşünüyorum.*”; renkli, sesli ve dikkat çekici materyaller koduna ilişkin ÖA4 “*Daha renkli kaynaklardan yararlanırım, sesli ve büyük materyaller hazırlamaya çalışırım.*” ve sanal manipülatifler, akıllı tahta, tablet bilgisayar koduna ilişkin ise ÖA10 “*Öğrencilerin teknolojiye ilgisi yüksek. Bu becerileri öğretmek için sanal manipülatifleri, akıllı tahtaları ve tabletleri sıklıkla kullanacağım.*” şeklinde görüşlerini bildirmişlerdir.

Kaynak kullanımı, Tablo 5’te görülen bir diğer temadır. Bu tema altında *hikâye kitapları* alt teması ve *öğrenci ilgisine göre hikâye okuma* (f=3) kodu yer almaktadır. Bu konudaki görüşlerini ÖA9 şu şekilde ifade etmiştir: “*Erken okuryazarlıkta çoğunlukla etkileşimli kitap okuma çalışması yapmayı düşünüyorum. Bunu yaparken de bol bol hikâyeler kullanacağım. Öğrencilerin sevdiği, ilgisini çeken hikâye kitabı kaynaklarından yararlanacağımı düşünüyorum.*”.

Erken Okuryazarlık Becerilerinin Öğretiminde Karşılaşılabilecek Zorluklar ve Çözüm Önerileri

Araştırmanın bir diğer görüşme sorusunda öğretmen adaylarının erken okuryazarlık becerilerini öğretiminde karşılaşılabilecek zorluklar ve çözüm önerilerine ilişkin görüşleri derinlemesine incelenmiştir. Katılımcıların verdiği yanıtlardan yola çıkılarak elde edilen bulgular, üç ana tema ve çeşitli alt temalar etrafında toplanmıştır. *Öğrenci kaynaklı zorluklar* teması altında dikkat eksiklikleri, dil ve konuşma bozuklukları, fiziksel yetersizlikler ve motivasyon eksiklikleri alt temaları bulunmaktadır. *Öğretmen kaynaklı zorluklar* teması altında bilgi ve yeterlilik eksikliği alt teması ve *zorluklarla baş etme* teması altında ise araştırma ve kaynak kullanımı ve motivasyon artırma alt temaları yer almaktadır. Tablo 6’da bu tema ve alt temalar detaylı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 6

Erken Okuryazarlık Becerilerinin Öğretiminde Karşılaşılabilecek Zorluklar ve Çözüm Önerileri

Temalar	Alt Temalar	Kodlar	f
Öğrenci Kaynaklı Zorluklar	Dikkat Eksiklikleri	Dikkatini uzun süre bir etkinliğe verememe	5
	Dil ve Konuşma Bozuklukları	Öğrencilerin dil ve konuşma bozukluğu	4
	Fiziksel Yetersizlikler	İnce ve kaba motordaki yetersizlikler	4
Öğretmen Kaynaklı Zorluklar	Motivasyon Eksiklikleri	Öğrencilerdeki yetersiz motivasyon	2
	Bilgi ve Yeterlilik Eksikliği	Yeterli bilgi birikimi eksikliği	4
Zorluklarla Baş Etme	Araştırma ve Kaynak Kullanımı	Zorlukları aşmak için araştırmalar yapma	2
	Motivasyon Artırma	Dersleri eğlenceli hale getirme	2

Tablo 6’da öğrenci kaynaklı zorluklar teması altında *dikkat eksiklikleri, dil ve konuşma bozuklukları, fiziksel yetersizlikler ve motivasyon eksiklikleri* alt temaları verilmiştir. *Dikkat eksiklikleri* alt temasında *dikkatini uzun süre bir etkinliğe verememe* (f=5); *dil ve konuşma bozuklukları* alt temasında *öğrencilerin dil ve konuşma bozukluğu* (f=4); *fiziksel yetersizlikler* alt temasında *ince ve kaba motordaki yetersizlikler* (f=4) ve *motivasyon eksiklikleri* alt temasında *öğrencilerdeki yetersiz motivasyon* (f=2) kodları verilmiştir.

Dikkatini uzun süre bir etkinliğe verememe koduna ilişkin ÖA4 “*Bence en çok dikkat süresi konusunda zorluklarla karşılaşacağım. Stajda gördüğüm durum da bu. Çocukların dikkatini uzun süre etkinliğe vermesi zor oluyor bu da erken okuryazarlık becerilerini öğretmeme engel olacaktır.*”; öğrencilerin dil ve konuşma bozukluğu koduna ilişkin ÖA1 “*Uygulama derslerinde gittiğim okullarda karşılaştığım çocukların çoğunda dil ve konuşma bozukluğu vardı, özellikle biri sesleri çıkarmakta çok zorlanıyordu. Dolayısıyla bu durum onun okur yazarlık becerilerini edinmesini güçleştiriyordu. Öğretmenlik yaparken bu durumla sıklıkla karşılaşacağımı düşünüyorum.*”; ince ve kaba motordaki yetersizlikler koduna ilişkin ÖA8 “*Fiziksel olarak zorluklarla karşılaşabilirim diye düşünüyorum. İnce ve kaba motor becerilerdeki yetersizlikler erken okuryazarlığı etkiler. Mesela kalemi doğru tutamayan bir çocuk çizgi çalışmalarında başarısız olacaktır.*”; öğrencilerdeki yetersiz motivasyon koduna ilişkin ise ÖA6 “*Çocukların motivasyonunu defter, kitap ve kâğıdın çekemeyeceğini düşünüyorum çünkü daha çok ekran odaklılar.*” şeklinde kendilerini ifade etmişlerdir.

Öğretmen kaynaklı zorluklar, Tablo 6’da görülen bir diğer temadır. Bu tema altında *bilgi ve yeterlilik eksikliği* alt teması ve *yeterli bilgi birikimi eksikliği* (f=4) kodu yer almaktadır. Bu konudaki görüşlerini ÖA9 şu şekilde ifade etmiştir: “*Şu an için yeterli bilgi birikimim olduğuna inanmıyorum. Özellikle erken okur yazarlık konusunda... Bu konuda belli bir yere kadar geldim ama daha detaylı bir konu. Çok eksikim var.*”

Tablo 6’da öğrenci zorluklarla baş etme teması altında *araştırma ve kaynak kullanımı ve motivasyon artırma* alt temaları verilmiştir. *Araştırma ve kaynak kullanımı* alt temasında *zorlukları aşmak için araştırmalar yapma* (f=2); *motivasyon artırma* alt temasında *dersleri eğlenceli hale getirme* (f=2) kodları verilmiştir. Zorlukları aşmak için araştırmalar yapma koduna ilişkin ÖA9 “*Zorluklarla baş edebilmek için erken okuryazarlık becerisiyle ilgili yazılan kitaplar var, bunlardan yararlanırım.*” ve motivasyon artırma koduna ilişkin ise ÖA4 “*Erken okuryazarlık becerilerinin öğretiminde dersleri eğlenceli hale getirdikten sonra derslere katılım olacağını düşünüyorum.*” cümlelerini kurmuşlardır.

Erken Okuryazarlık Becerilerinin Öğretimi Konusunda Lisans Programlarında İyileştirilmesi Gereken Alanlar

Araştırmanın bir diğer görüşme sorusunda öğretmen adaylarının erken okuryazarlık becerilerini öğretimi konusunda devam ettikleri lisans programlarında iyileştirilmesi gereken alanlara ilişkin görüşleri derinlemesine incelenmiştir. Katılımcıların verdiği yanıtlardan yola çıkılarak elde edilen bulgular, bir ana tema ve çeşitli alt temalar etrafında toplanmıştır. *Erken okuryazarlık eğitimi dersleri* teması altında teorik ders ekleme ve uygulamalı ders ekleme alt temaları bulunmaktadır. Tablo 7’de bu tema ve alt temalar detaylı bir şekilde verilmiştir.

Tablo 7

Lisans Programlarında İyileştirilmesi Gereken Alanlar

Temalar	Alt Temalar	Kodlar	f
Erken Okuryazarlık Eğitimi Dersleri	Teorik Ders Ekleme	Erken okuryazarlığa ilişkin teorik derslerin eklenmesi	9
	Uygulamalı Ders Ekleme	Erken okuryazarlığa ilişkin uygulama derslerinin eklenmesi	8

Tablo 7’de *erken okuryazarlık eğitimi dersleri* teması altında *teorik ders ekleme ve uygulamalı ders ekleme* alt temaları verilmiştir. *Teorik ders ekleme* alt temasında *erken okuryazarlığa ilişkin teorik*

derslerin eklenmesi (f=9) ve uygulamalı ders ekleme alt temasında erken okuryazarlığa ilişkin uygulama derslerinin eklenmesi (f=8) kodları verilmiştir. Erken okuryazarlığa ilişkin teorik derslerin eklenmesi koduna ilişkin ÖA5 “*Bence kesinlikle lisans programımıza erken okuryazarlık becerileri ile ilgili detaylı bir ders eklenmeli.*” İfadelerini kullanmıştır. Erken okuryazarlığa ilişkin uygulama derslerinin eklenmesi koduna ilişkin ise ÖA10 şu cümleleri belirtmiştir: “*Öğrendiklerimiz hep teoride kalıyor. Uygulamalı dersler olmalı. Erken okuryazarlık becerilerini uygulayabileceğimiz uygulama derslerinin mutlaka olması gerekir.*”.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Bu araştırmada, özel eğitim öğretmenliği bölümü öğrencilerinin erken okuryazarlık bağlamında müfredatlarıyla ilgili görüşleri incelenmiştir. Katılımcıların, özel gereksinimli çocuklar için erken okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesinin oldukça önemli olduğunu düşündükleri görülmüştür. Öğretmen adayları, erken okuryazarlık becerilerinin özellikle okuma yazmanın ön koşulu olduğunu, bu becerilerin okuma yazma öğrenme sürecini kolaylaştırdığını ve hızlandığını vurgulamaktadırlar. Bu bulgular, literatürdeki erken okuryazarlık becerilerinin okuma ve yazma için önkoşul olarak işlev görmesiyle ilgili görüşlerle paralellik göstermektedir. Özellikle, özel gereksinimli çocuklarda okuryazarlık becerilerinin eksikliği, okuma yazma öğreniminde zorluklara yol açmakta, ilerlemeyi engellemektedir (Hood vd., 2008; Browder vd., 2006). Literatür, erken okuryazarlık becerilerinin sadece akademik başarıyı değil, aynı zamanda sosyal ve duygusal gelişimi de olumlu yönde etkilediğini göstermektedir (Akmeşe vd., 2019). Erken okuryazarlık becerilerinin güçlü bir temele oturtulması, bu becerilerin okuma ve yazmaya geçişi kolaylaştırıcı bir rol oynamaktadır (Garrels, 2018). Öğretmen adaylarının da belirttiği gibi, erken okuryazarlık becerilerinin kazandırılması, özel gereksinimli çocukların okuma ve yazma öğrenme sürecinde karşılaştıkları zorlukları aşmalarına yardımcı olmaktadır. Bu nedenle, müfredatlarda erken okuryazarlık becerilerinin önceliklendirilmesi, özel gereksinimli çocukların okuryazarlık gelişimlerini destekleyici bir ortam yaratmak için oldukça önemlidir.

Araştırmanın bir diğer bulgusu, katılımcıların müfredatlarında erken okuryazarlık eğitimi ile ilgili ders içeriklerinin yetersiz olduğuna yönelik görüşleridir. Öğretmen adayları, müfredatlarında erken okuryazarlık eğitimi ile ilgili doğrudan bir ders bulunmadığını, bazı derslerde ise erken okuryazarlık becerilerine sadece yüzeysel bir şekilde değinildiğini ve bu konuda uygulamalı eğitimin eksik olduğunu düşünmektedirler. Bu bulgu, erken okuryazarlık becerilerinin öğretmen eğitiminde yeterince vurgulanmadığını göstermektedir. Benzer şekilde, Laçın ve Güldenoğlu'nun (2022) çalışmasında da, okulöncesi dönemde özel gereksinimi olan ve olmayan çocuklarla çalışan öğretmenlerin, erken okuryazarlık becerilerine ilişkin bilgi düzeylerinin yetersiz olduğu ve müfredatlarında bu becerilere yeterince yer verilmediği görülmüştür. Araştırmalar, öğretmenlerin etkili bir erken okuryazarlık eğitimi için gerekli donanıma sahip olmadığını ve bunun da öğretmenlerin erken okuryazarlık becerilerinin önemini, ayrıca bu becerilerin gelecekteki okuma başarısı ile olan bağlantısını yeterince fark edememelerine yol açtığını ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, her iki çalışmanın bulguları, erken okuryazarlık eğitiminin öğretmen eğitimine daha fazla entegre edilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Araştırmada elde edilen bulgular, öğretmen adaylarının özel gereksinimli çocuklara erken okuryazarlık becerilerinin öğretimi konusunda bazı karışıklıklar yaşadıklarını ve bu alandaki kavramsal farkındalık eksikliklerini ortaya koymaktadır. Katılımcılar, okuma yazma öğretimiyle ilgili yöntemlere (doğrudan öğretim, ses temelli öğretim, fırsat öğretimi gibi) odaklanırken, erken okuryazarlık becerilerinin öğretimine dair stratejiler ve tanımlar konusunda yetersizlikler göstermektedirler. Bu durum, Gengeç vd.'nin (2022) bulguları ile paralel olarak, öğretmen adaylarının erken okuryazarlık becerilerinin kapsamını ve öğretim yöntemlerini yeterince anlamadıklarını, dolayısıyla erken okuryazarlık ve okuma yazma öğretimi arasındaki farkı ayırt etmekte zorlandıklarını ortaya koymaktadır. Alanyazındaki başka bir çalışmada ise okulöncesi öğretmenlerinin erken okuryazarlık terimine ilişkin bilgi düzeyleri ve bu becerilerin geliştirilmesine yönelik uyguladıkları sınıf-içi etkinlikleri değerlendiren araştırmada katılımcıların yaklaşık yarısının erken okuryazarlık

kavramını erken çocukluk döneminde okuma yazma öğrenilmesi olarak bildikleri görülmüştür (Ergül vd., 2014).

Bu araştırmanın bulguları, öğretmen adaylarının özel gereksinimli çocuklara erken okuryazarlık becerilerini öğretirken çeşitli materyallerden faydalanmayı planladıklarını göstermektedir. Katılımcılar, duyuşal, somut, sanal, sesli ve renkli dikkat çekici materyalleri kullanmaya eğilimlidirler. Bu tür materyaller, özellikle özel gereksinimli öğrenciler için öğrenme motivasyonunu ve katılımı artırma konusunda önemli bir rol oynamaktadır. Çünkü bu öğrenciler, çoklu duyuşal öğretim yaklaşımlarından büyük ölçüde fayda sağlamaktadır (Sarı vd., 2018). Literatür, özellikle duyuşal ve somut materyallerin kullanımının gelişimsel engelli öğrenciler de dahil olmak üzere farklı yeteneklere sahip öğrencilerde bilişsel katılımı artırdığını göstermektedir. Çalışmalar, dokunsal, işitsel ve görsel uyarıcıları birleştirerek okuryazarlık kavramlarının daha iyi anlaşılmasını ve hafızada tutulmasını sağlayan çoklu duyuşal yaklaşımların etkinliğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, eğitim materyallerinin öğrencilerin duyuşal ihtiyaçlarına göre uyarlanması, kapsayıcı bir öğrenme ortamı yaratmak için kritik bir unsur olarak belirtilmektedir (Sarı vd., 2018). Ayrıca, sanal ve görsel açıdan dikkat çekici materyallerin entegrasyonu, görsel öğrenmeyi teşvik eden ve soyut kavramları daha erişilebilir hale getiren uygulamalarla uyumludur (Hanifah vd., 2022). Diğer bir bulgu ise, katılımcıların erken okuryazarlık becerilerinin öğretiminde çocukların ilgisini çeken hikâye kitaplarından faydalanmayı planlamalarıdır. Bu bulgu, erken okuryazarlık öğretiminin kritik bir yönünü ortaya koymaktadır. Çocukları ilgilendiren hikâye kitapları, çocukların kelime dağarcığını geliştirmek ve anlama becerilerini artırmak için önemli araçlardır. Yapılan çalışmalar, ilgi çekici ve ilişkilendirilebilir hikâyelerin çocukların kelimelerle anlam ilişkisi kurmalarına yardımcı olduğunu, okuma sevgisi kazandırdığını ve etkili okuryazarlık öğretiminin genellikle kişisel deneyimlerin metinlerle ilişkilendirilmesini içerdiğini göstermektedir. Bu yaklaşım, öğrenmeyi daha anlamlı hale getirirken, aynı zamanda çocukların okuryazarlık becerilerini artırmada etkili bir yöntem olarak sıklıkla vurgulanmaktadır (Sarı vd., 2018).

Araştırmada, katılımcıların erken okuryazarlık becerilerini öğretirken karşılaştıkları zorluklar, öğrenci ve öğretmen kaynaklı olarak iki grupta ele alınmıştır. Öğretmen adaylarının, öğrenciden kaynaklanan zorlukların dikkat eksiklikleri, dil ve konuşma bozuklukları, fiziksel yetersizlikler ve motivasyon eksikliklerinden; öğretmenden kaynaklanan zorlukların ise bilgi ve yeterlilik eksikliklerinden kaynaklanabileceği görüşünde oldukları gözlemlenmiştir. Ayrıca katılımcılar, bu zorluklarla başa çıkmak için araştırma yapmayı, kaynaklardan faydalanmayı ve motivasyonu artırıcı çalışmalar yapmayı önerdiklerini ifade etmişlerdir. Alanyazındaki bir diğer çalışmada ise farklı bulgulara ulaşılmıştır. Ergül vd. (2014), okul öncesi öğretmenlerinin erken okuryazarlık becerilerinin öğretiminde en çok materyal eksikliği ve aile katılımı yetersizliği gibi sorunlarla karşılaştıklarını ortaya koymuşlardır. Bu bulgular, mevcut çalışmamızdaki öğretmen kaynaklı zorluklarla kıyaslandığında farklı bir perspektif sunmaktadır.

Son olarak, bu araştırmanın bir diğer önemli bulgusu, öğretmen adaylarının lisans programlarında erken okuryazarlık becerilerinin öğretimine yönelik teorik ve uygulamalı derslerin yer alması gerektiğine dair görüş bildirmeleridir. Katılımcılar, devam ettikleri lisans müfredatlarına hem teorik bilgilerinin geliştirilmesi hem de edindikleri teorik bilgileri uygulayacakları uygulama derslerinin eklenmesini istemektedirler. Bu bulgu literatürdeki çalışmalarla desteklenmektedir. Neuman ve Dickinson (2001), öğretmen adaylarının erken okuryazarlık becerilerini geliştirmek için pratik yapmasının, gelecekteki öğretim başarılarına katkı sağlayacağını belirtmiştir. Benzer şekilde Wasik ve Hindman (2010) eğitim programlarının, adayların sınıf içi uygulama becerilerini desteklemeye yönelik etkinlikleri de içermesi gerektiğini vurgulamaktadır.

Bu araştırmanın belirli sınırlılıkları bulunmaktadır. Öncelikle, araştırma yalnızca belirli bir üniversitedeki özel eğitim öğretmen adayları ile gerçekleştirilmiştir. Bu durum, elde edilen bulguların yalnızca katılımcıların eğitim aldığı bölümün müfredatıyla sınırlı kalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, bulguların genellenebilirliği, farklı üniversitelerdeki veya farklı eğitim programlarındaki öğretmen adayları için sınırlı olabilir. Araştırmanın bir diğer sınırlılığı, katılımcıların lisans programında yer alan derslere ilişkin erken okuryazarlık becerileri konusundaki görüşlerinin

alınmasıdır. Çünkü bu araştırmanın sonuçlarından görüldüğü üzere katılımcıların lisans programındaki erken okuryazarlık eğitiminin kısıtlı olması, adayların konuya dair deneyimlerinin sınırlı kalmasına neden olmuş olabilir. Bu sınırlılıkları ortadan kaldırmak için ileri araştırmalara yönelik bazı önerilerde bulunulabilir. İleriki araştırmalarda farklı üniversitelerin özel eğitim öğretmenliği lisans müfredatları erken okuryazarlık becerileri çerçevesinde incelenebilir. Özel eğitim öğretmenleri ile bu konuda nicel ve nitel çalışmalar yapılabilir. Ayrıca özel eğitim öğretmen adayları ve özel eğitim öğretmenlerinin erken okuryazarlık becerilerine ilişkin görüşleri karşılaştırılabilir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

1. Yazar %40, 2. yazar %20, 3. yazar %20 ve 4. yazar %20 oranında katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması

Çalışmada herhangi bir çıkar çatışması oluşturabilecek durum yoktur.

Kaynaklar

- Adams, M. J. (1990). *Beginning to read: thinking and learning about print*. New York, NY: Guilford Press.
- Akmeşe, P., Sezgin, D. and Öğüt, F. (2019). Investigation of early literacy skills in preschool children with deaf and hard of hearing. *International Electronic Journal of Elementary Education*, 12(2), 137-143. <https://doi.org/10.26822/iejee.2019257659>
- Algozzine, B., Marr, M. B., McClanahan, T. and Barnes, E. (2008). *Strategies and lessons for improving basic early literacy skills*. USA: Corwin Press.
- Altınkaynak, Ş. Ö. (2019). Okul öncesi dönemde erken okuryazarlık becerilerinin gelişimi. *Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 3(1), 37-49.
- Beck, I. L., McKeown, M. G. and Kucan, L. (2002). *Bringing words to life: robust vocabulary instruction*. New York: Guilford Press.
- Berninger, V. W. and McGuckin, V. (2013). *The role of writing in learning to read*. In Handbook of Writing Research. New York: Guilford Press.
- Browder, D., Wakeman, S., Spooner, F., Ahlgrim-Delzell, L. and Algozzinexya, B. (2006). Research on reading instruction for individuals with significant cognitive disabilities. *Exceptional Children*, 72(4), 392-408. <https://doi.org/10.1177/001440290607200401>
- Costa, H. C., Perdry, H., Soria, C., Pulgar, S., Cusin, F. and Dellatolas, G. (2013). Emergent literacy skills, behavior problems and familial antecedents of reading difficulties: A follow-up study of reading achievement from kindergarten to fifth grade. *Research in developmental disabilities*, 34(3), 1018-1035.
- Dickinson, D. K. and DeTemple, J. (1998). Putting parents in the picture: maternal reports of preschoolers' literacy as a predictor of early reading. *Early Childhood Research Quarterly*, 13(2), 241-261. [https://doi.org/10.1016/S0885-2006\(99\)80037-4](https://doi.org/10.1016/S0885-2006(99)80037-4)
- Ergül, C., Karaman, G., Akoğlu, G., Tufan, M., Dolunay Sarıca, A. ve Bahap Kudret, Z. (2014). Okul öncesi öğretmenlerinin "erken okuryazarlık" kavramına ilişkin bilgi düzeyleri ve sınıf uygulamaları. *Ilkogretim Online*, 13(4).

- Farstrup, A. E. and Samuels, S. J. (2002). *What research has to say about reading instruction*. USA: International Reading Association.
- Forte, S. and Salamah, M. (2022). Importance of home in the literacy process of child. *Asian Journal of Education and Social Studies*, 36(1), 1-9. <https://doi.org/10.9734/ajess/2022/v36i1766>
- Garrels, V. (2018). Student-directed learning of literacy skills for students with intellectual disability. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 19(3), 197-206. <https://doi.org/10.1111/1471-3802.12442>
- Gengeç, H., Güldenoğlu, B. and Kargin, T. (2022). Evaluation of teachers' early literacy proficiency and in-class literacy practices based on child outputs. *Cukurova University Faculty of Education Journal*, 51(3), 1610-1641. <https://doi.org/10.14812/cufej.1072237>
- Goldstein, H. (2011). Knowing what to teach provides a roadmap for early literacy intervention. *Journal of Early Intervention*, 33(4), 268-280. <https://doi.org/10.1177/1053815111429464>
- Goodman, K. S. (2006). *The truth about DIBELS: what it is, what it does*. Portsmouth, NH: Heinemann.
- Gupta, M. S. (2009). *Early childhood and education*. New Delhi: Eastern Economy Edition
- Hall, C., Welsh, J., Bierman, K. and Nix, R. (2016). Kindergarten social withdrawal and reading achievement: a cross-lagged path model for at-risk learners. *Psychology in the Schools*, 53(7), 751-759. <https://doi.org/10.1002/pits.21939>
- Hanifah, I., Suseno, M. and Anwar, M. (2021, December, 2). *Needs analysis of literacy teaching material at elementary schools*. In UNISSET 2021: Proceedings of the 2nd Universitas Kuningan International Conference on System, Engineering, and Technology. <https://doi.org/10.4108/eai.2-12-2021.2320189>
- Hood, M., Conlon, E., & Andrews, G. (2008). Preschool home literacy practices and children's literacy development: A longitudinal analysis. *Journal of Educational Psychology*, 100(2), 252-271. <https://doi.org/10.1037/0022-0663.100.2.252>
- Justice, L., Logan, J., Kaderavek, J., Schmitt, M., Tompkins, V. and Bartlett, C. (2013). Empirically based profiles of the early literacy skills of children with language impairment in early childhood special education. *Journal of Learning Disabilities*, 48(5), 482-494. <https://doi.org/10.1177/0022219413510179>
- Kaminski, R., Powell-Smith, K., Hommel, A., McMahon, R. and Aguayo, K. (2014). Development of a tier 3 curriculum to teach early literacy skills. *Journal of Early Intervention*, 36(4), 313-332. <https://doi.org/10.1177/1053815115581210>
- Laçın, E. (2019). Erken çocukluk özel eğitiminde erken okuryazarlık ve okulöncesi öğretmenlerinin uygulamaları. *Uluslararası Engelsiz Yaşam ve Toplum Dergisi*, 3(1), 16-36. <https://doi.org/10.29329/baflas.2019.265.2>
- Laçın, E. and Güldenoğlu, B. (2022). Sınıflarında özel gereksinimli çocuk olan okulöncesi öğretmenlerinin erken okuryazarlık bilgi düzeylerinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (55), 100-128. <https://doi.org/10.9779/pauefd.975676>
- McIntyre, L., Munns, J. and Cavanagh, R. F. (2016). Social, emotional and behavioral outcomes finding in children's reading. *International Journal of Inclusive Education*, 20(6), 641-658.

- Metin, G. T. and Gökçay, G. (2014). Bebeklik ve erken çocukluk döneminde kitap okuma: Çocuk sağlığı izlemlerinde etkili bir gelişim önerisi. *Journal of Child*, 14(3), 89-94. <https://doi.org/10.5222/j.child.2014.089>
- Nelson, P. A. (2005). Could you and your students use a poetry get away? *The Reading Teacher*, 58(8), 771-773. <https://doi.org/10.1598/RT.58.8.7>
- Neuman, S. B. and Dickinson, D. K. (2001). *Handbook of early literacy research*. New York: Guilford Press.
- Peng, P. and Kievit, R. (2020). The development of academic achievement and cognitive abilities: a bidirectional perspective. *Child Development Perspectives*, 14(1), 15-20. <https://doi.org/10.1111/cdep.12352>
- Phillips, D. and Meloy, M. (2012). High-quality school-based pre-k can boost early learning for children with special needs. *Exceptional Children*, 78(4), 471-490. <https://doi.org/10.1177/001440291207800405>
- Podhajski, B. and Nathan, J. (2005). Promoting early literacy through professional development for childcare providers. *Early education and development*, 16(1), 1-5. <https://doi.org/10.1207/s15566935eed16012>
- Rashid, A., Abid, A. and Jamil, M. (2005). Role of parental involvement in literacy development among young children. *Journal of Early Childhood Literacy*, 5(3), 307-329.
- Rohde, L. (2015). The comprehensive emergent literacy model: early literacy in context. *Sage Open*, 5(1), 1-11. <https://doi.org/10.1177/2158244015577664>
- Rose, P., Beeby, J. and Parker, D. (1995). Academic rigour in the lived experience of researchers using phenomenological methods in nursing. *Journal of Advanced Nursing*, 21(6), 1123-1129. <https://doi.org/10.1046/j.1365-2648.1995.21061123.x>
- Samuels, S. and Farstrup, A. E. (2006). *What research has to say about fluency instruction*. Newark, DE: International Reading Association.
- Sarı, H., Gökdağ, H. and Kızılkaya, A. (2018). Evaluation of special education teachers' opinions about literacy textbooks, teaching individuals with intellectual disabilities. *Journal of Modern Science*, 38(3), 53-72. <https://doi.org/10.13166/jms/95049>
- Scarborough, H. S. (1991). Early syntactic development of dyslexic children. *Annals of Dyslexia*, 41(1), 207-220.
- Skwarchuk, S. L. and LeFevre, J. A. (2022). The home literacy environment and children's literacy outcomes: A multi-domain approach. *Reading Psychology*, 43(1), 1-25.
- Spira, E. G., Bracken, S. S. and Fischel, E. J. (2005). Predicting improvement after first-grade reading difficulties: The effects of oral language, emergent literacy, and behavior skills. *Developmental Psychology*, 41(1), 225-234. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.41.1.225>
- Teale, W. H. (1987). *Emergent literacy: reading and writing development in early childhood*. In J. E. Readence & R. S. Baldwin (Eds.), *Research in literacy: merging perspectives*. Thirty-sixth yearbook of the National Reading Conference (pp. 45-74). Rochester, NY: National Reading Conference.

- Teale, W. H. and Sulzby, E. (1987). Literacy acquisition in early childhood: the roles of access and mediation in storybook reading. In D. A. Wagner (Ed.), *The future of literacy in a changing world. Comparative and international education series* (pp. 111–130). Oxford, UK: Pergamon Press.
- Vaughn S. and Briggs K. L. (2003). *Reading in the classroom: systems for the observation of teaching and learning*. Baltimore: Brookes.
- Wackerle-Hollman, A., Durán, L. and Miranda, A. (2020). Early literacy skill growth in Spanish-speaking children with and at risk for disabilities in early childhood. *Topics in Early Childhood Special Education, 40*(1), 24-38. <https://doi.org/10.1177/0271121420906469>
- Walker, D., Greenwood, C., Hart, B. and Carta, J. (1994). Prediction of school outcomes based on socioeconomic status and early language production. *Child Development, 65*(2), 606–621. <https://doi.org/10.1111/j.1467-8624.1994.tb00771.x>
- Wasik, B. A. and Hindman, A. H. (2010). Improving vocabulary and pre-literacy skills of at-risk preschoolers through teacher professional development. *Journal of Educational Psychology, 102*(2), 429-441. <https://doi.org/10.1037/a0017677>
- Weinberger, J. (1996). A longitudinal study of children's early literacy experiences at home and later literacy development at home and school. *Journal of Research in Reading, 19*(1), 14–24. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9817.1996.tb00083.x>
- Werner, E. E. and Smith, R. S. (1992). *Overcoming the odds: high risk children from birth to adulthood*. Cornell University Press.
- Whitehurst, G. J. and Lonigan, C. (2001). Emergent literacy: development from prereaders to readers. S. Neuman & D. Dickinson (Eds.), *Handbook of early literacy research* in (pp. 11–30). New York: Guilford.

Extended Abstract

Introduction

Reading is a fundamental skill for individuals' academic, social, and economic success, and it is central to efforts to improve education systems (Farstrup and Samuels, 2002; Goodman, 2006). However, many children, especially in the early years of education, struggle with reading, and these difficulties often persist in higher grades (Algozzine et al., 2008). Early literacy refers to the basic literacy skills children acquire before formal education and lays the foundation for learning to read and write (Metin and Gökçay, 2014; Teale and Sulzby, 1987). Developing these skills in the early years is critical to enhancing children's reading success.

Children with special needs, however, face greater challenges in developing literacy skills compared to their peers (Laçın, 2019). Therefore, it is essential for special education teachers to have adequate knowledge and skills in early literacy to help these children overcome difficulties in the reading process. This study aims to examine the views of teacher candidates in the special education teaching program regarding the teaching of early literacy skills. In line with this aim, the following research questions were addressed:

1. How do teacher candidates explain the importance of early literacy skills for children with special needs?
2. What are the teacher candidates' views on the content and implementation of the courses related to teaching early literacy skills in the undergraduate program?
3. What methods and strategies do teacher candidates think they have learned to teach early literacy skills?
4. What materials and resources have teacher candidates developed and used to teach early literacy skills?
5. How do teacher candidates define the challenges they encounter during early literacy instruction, and what solutions do they propose to overcome these challenges?
6. What areas do teacher candidates think should be improved in the teaching of early literacy skills in the undergraduate program?

Method

This study was conducted as a qualitative research based on a phenomenological design to examine the views of students studying in the Special Education Teaching program regarding their curriculum in the context of early literacy. Phenomenology is a method used to understand how individuals experience a phenomenon (Rose, Beeby and Parker, 1995). The data were collected through semi-structured interview forms using the interview technique.

The participants of the study consisted of 17 students studying in the Special Education Teaching program at a university in the Western Black Sea Region of Turkey. The participants had received education in accordance with the 2018 YÖK Special Education Teaching Bachelor's Program and were selected using criterion sampling. The demographic information of the participants is presented in Table 1. Among the participants, 10 were female and 7 were male; their ages ranged from 22 to 34, with an average age of 27.5. All participants had taken 4 practice courses during their undergraduate studies, but only 3 participants had received additional training in early literacy, while 14 participants stated they had not. Furthermore, none of the participants had taken an early literacy course in their undergraduate program.

In this study, the researchers first reviewed the literature on the topic, then submitted the interview form they developed to two faculty members with a doctoral degree in special education for evaluation. Based on the feedback received from the experts, various revisions were made to the form. The interview form consists of two sections. The first section includes demographic information of the

participants (age, gender, number of practice courses taken, and whether they have received additional training in early literacy). The second section contains six open-ended interview questions aimed at evaluating the program in terms of early literacy skills from the perspective of the teacher candidates.

Two types of data were collected during the data collection process: demographic information and data derived from the interview questions. The demographic findings are presented separately for each participant in Table 1, while the data obtained from the interview questions were analyzed through content analysis. The participants were coded as ÖA1, ÖA2, ..., ÖA17 based on the order of the interviews. To measure the reliability of the transcriptions obtained from the audio recordings, a person who was not the author of the study randomly selected nine transcripts and compared them with the data recorded by the authors. As a result of this comparison, the reliability was determined to be 100%. During the content analysis process, the data were reviewed by the researchers, categorized into topics, and marked on the transcripts with colored pens. The themes, sub-themes, codes, and frequencies (f) were identified. Additionally, the findings were interpreted through direct quotations.

Findings

The research highlights that teacher candidates emphasize the critical role of early literacy skills in the development and academic progress of children with special needs. Early literacy skills are seen as essential for preparing children for reading and writing, enhancing their learning speed, and closing developmental gaps. Additionally, early intervention is considered to help children progress faster in their learning process.

However, participants have pointed out that there are insufficient course contents and a lack of practical training in early literacy education within teacher training programs. They suggest the inclusion of more comprehensive and hands-on courses in this area. Teacher candidates have proposed that methods such as direct instruction, phonics-based teaching, and opportunity-based teaching are effective for early literacy instruction, and that visual and technological materials can support the teaching process.

In terms of material preferences, sensory, concrete, and technological materials are recommended. Storybooks are also seen as an important resource to engage students and support reading and writing instruction. However, teacher candidates noted that challenges such as attention deficiencies and speech-language disorders might be encountered, and they suggested using more resources and fun lesson content to overcome these obstacles.

Finally, it was emphasized that theoretical and practical courses on early literacy should be increased in teacher training programs. Teacher candidates have called for improvements in these areas to better equip them for teaching early literacy skills effectively.

Conclusion, Discussion and Recommendations

This study examines the views of students in the Special Education Teaching program regarding early literacy. Participants emphasized that early literacy skills are foundational to reading and writing and play a crucial role in predicting academic success in primary school (Nelson, 2005; Spira, Bracken and Fischel, 2005). However, it was found that the curriculum lacked sufficient content on early literacy education, with limited practical training. Laçın and Güldenoğlu (2022) also highlighted that teachers lack sufficient expertise in this area.

The teacher candidates mentioned using methods such as phonics-based teaching and visual materials in early literacy instruction. However, they often confused early literacy with reading and writing instruction. Literature also suggests that preschool teachers tend to define early literacy mainly as learning to read and write (Ergül et al., 2014).

Participants also emphasized the importance of using materials, particularly storybooks, in early literacy teaching, which aligns with studies suggesting that reading activities are effective in developing early literacy skills (Beck, McKeown and Kucan, 2002). Additionally, challenges identified included student-related issues like attention deficits and teacher-related issues such as a lack of knowledge.

Finally, the participants suggested that both theoretical and practical courses on early literacy should be included in teacher education programs (Neuman and Dickinson, 2001). This study is limited by its focus on a single university, and the participants' limited exposure to early literacy education may affect the generalizability of the findings. Future research could explore early literacy curricula at other universities and compare the views of special education teachers and candidates.

Seçilmiş Avrupa Ülkelerinin Sağlık Sistemi Performansının TOPSIS Yöntemiyle Değerlendirilmesi

İsmail BİÇER
Pamukkale Üniversitesi, Çivril Atasay Kemer Meslek Yüksekokulu
ismailbiceer@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1878-0546

Murat KONCA
Çankırı Karatekin Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi
konca71@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-6830-8090

Ahmet KAR
Kırıkkale Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi
ahmetkar67@hotmail.com
ORCID ID: 0000-0002-3734-497X

Araştırma Makalesi	DOI: 10.31592/aeusbed.1596801
Geliş Tarihi: 05.12.2024	Revize Tarihi: 14.03.2025
	Kabul Tarihi: 24.03.2025

Atf Bilgisi

Bıçer, İ., Konca, M. ve Kar, A. (2025). Seçilmiş Avrupa ülkelerinin sağlık sistemi performansının TOPSIS yöntemiyle değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 240-259.

ÖZ

Sağlık sistemlerinde kıyaslamaya dayalı performans ölçüm sürecinin ilk adımı, kıyaslanacak ülkelerin gelişmişlik seviyesinin yakın olmasıdır. Bu adımdan sonra performans ölçüm yöntemi ve bu yönteme uygun sağlık göstergeleri belirlenmelidir. Bu kapsamda mevcut çalışmada, öncelikle, Avrupa kıtasında yer alan gelişmiş 17 ülkenin sağlık sistemi performansı çok kriterli karar verme tekniklerinden olan TOPSIS ile sıralanmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında ise, sağlık sistemi dışında ele alınan çeşitli faktörlerin sağlık sistemlerinin performansı ile olan karşılıklı ilişkisi korelasyon analizi ile incelenmiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre, pozitif ideal çözüme en yakın sağlık sistemi sırasıyla Norveç, İsveç ve Finlandiya olmuştur. Ayrıca, çalışmada, TOPSIS analizi sonucu ortaya çıkan ülke sıralaması ile tütün kullanımı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ülke sıralaması ile kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla, insani gelişmişlik indeksi skoru, kişi başına düşen karbondioksit miktarı, ilk ve ortaöğretim için yapılan eğitim harcamalarının gayrisafi yurtiçi hasıla içindeki oranı, alkol tüketimi ve obez nüfus oranı arasındaki ilişkiler anlamlı bulunmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Sağlık sistemi, sağlık göstergeleri, çok kriterli karar verme, TOPSIS.

Evaluation of Health System Performance in Selected European Countries with Topsis Method

ABSTRACT

The first step in the performance measurement process in healthcare systems based on benchmarking is to ensure that the development levels of the countries whose healthcare systems are compared are close to each other. After this step, the performance measurement method and the suitable health indicators for the method should be determined. In this context, in the current study, firstly, the healthcare system performance of 17 developed countries in the European continent was ranked using TOPSIS, a multi-criteria decision-making technique. In the second stage of the study, the pairwise relationship between various factors considered outside of the healthcare system and the ranks of the study countries was examined using correlation analysis. According to the results of the study, the healthcare systems closest to the positive ideal solution were Norway, Sweden, and Finland, respectively. In addition, a negative and significant relationship was found between the country rankings and tobacco use. The relationships between the country rankings and the gross domestic product per capita, the human development index score, the amount of carbon dioxide per capita, the ratio of primary and secondary education expenditures to gross domestic product, alcohol consumption, and the ratio of obese population were not found to be significant.

Keywords: Health system, health indicators, multi-criteria decision making, TOPSIS

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), sağlık sistemlerinde performans değerlendirmeyi; “sağlık sisteminin bütüncül bir şekilde değerlendirilebilmesine olanak tanıyan, ülkeye özgü bir süreç” olarak

tanımlamaktadır (World Health Organization, 2012). Bu bakımdan, sağlık sistemlerinde performans ölçümünde sonuçların nesnel olarak değerlendirilebilmesi ve performansın nicel olarak ifade edilebilmesi adına her bir ülkenin kendine özgü hedeflerini net bir şekilde belirlemesi önemlidir (Smith, 1990). Bu noktada, farklı gelişmişlik seviyesine sahip ülkelerin sağlık sistemlerinde başarıyı istedikleri hedeflerinin farklı olduğu söylenebilir. Yüksek gelirli ülkelerin sağlık sistemlerinin ana hedefi, gelişen teknoloji ve toplumdaki gelen yüksek beklentilerin etkisiyle kaliteli sağlık hizmetlerini kabul edilebilir bir maliyetle sunma iken, düşük gelirli ülkelerde temel hedef, sağlık hizmetlerinin yeterli miktarda ve sürdürülebilir bir şekilde sunulmasını sağlama ve bu hizmetler için finansal kaynaklar yaratma isteğidir (Smith, Mossialos, Papanicolas ve Leatherman 2010).

Yukarıda da ifade edildiği üzere ülkelerin sağlık sistemlerinin performansını değerlendirirken atılması gereken ilk adım hedeflerin belirlenmesidir (Kruk ve Freedman, 2008). Bu kapsamda birçok ülke kendi sağlık sistemi için hedefler koymaktadır ve bu hedefleri gerçekleştirip gerçekleştirmediğini ölçmektedir. Bu ölçümlerde, çoğunlukla, etkinliğin, adaletin ve kalitenin sağlanıp sağlanmadığı çeşitli yöntemlerle ortaya konulmaya çalışılmaktadır (Arah, Klazinga, Delnoij, Asbroek ve Custers, 2003). Bu yöntemlerden biri de gelişmişlik seviyesi birbirine yakın olan ülkelerin birbirleriyle kıyaslanmasıdır. Bu kıyaslamalar, sağlık sektörüne yönelik politika yapıcılara ve karar vericilere rehberlik etmektedir (Türkoğlu, 2018).

Sağlık sistemlerinde kıyaslamaya dayalı performans ölçüm sürecinin ilk adımı, kıyaslanacak ülkelerin gelişmişlik seviyesinin yakın olmasıdır. Bu adımdan sonra yapılması gereken, performans ölçüm yönteminin belirlenmesi ve bu yöntem için uygun sağlık göstergelerinin seçilmesidir. Bu kapsamda mevcut çalışmada, Avrupa kıtasında yer alan gelişmiş 17 ülkenin sağlık sistemi performansı, çok kriterli karar verme (ÇKKV) tekniklerinden olan TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution- İdeal Çözüme Benzerliğe Göre Tercih Sıralama Tekniği) ile değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda;

1. Avrupa kıtasında yer alan 17 gelişmiş ülkenin sağlık sisteminin TOPSIS yöntemi ile performansı bakımından sıralanması amaçlanmıştır.
2. Sağlık sistemi dışında ele alınan çeşitli faktörlerin sağlık sistemlerinin performansı ile olan karşılıklı ilişkisinin korelasyon analizi ile incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmada, yukarıda bahsedilen amaçlar doğrultusunda, ilk olarak, literatürdeki benzer çalışmalara değinilmiş, sonrasında çalışmanın yöntemi ve bulguları sunulmuştur. Son olarak ise, elde edilen bulgular literatürdeki benzer çalışmaların bulguları ile tartışılmış ve bulgulara dayalı önerilere yer verilmiştir.

Literatür Taraması

Sağlık sisteminde kaynakları harekete geçirme, hedeflenen sağlık sonuçlarına ulaşma ve kaliteli hizmetler üretme kapasitesi açısından ülkeler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır (Tchouaket, Lamarche, Goulet ve Contandriopoulos, 2012). Son yıllarda ülkeler, özellikle anne ve bebek sağlığını iyileştirme ve doğumda beklenen yaşam süresini artırma hedefleriyle sağlık hizmetlerinde önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Ancak, ulusal düzeydeki göstergelerdeki artış, belirli hastalıklara duyarlı olan vatandaş gruplarının göstergelerinin iyileşmesiyle sonuçlanmamış; bazı durumlarda ilerleme, duraklama aşamasına gelmiş ve genel sonuçlar kayda değer olmamıştır. Bu bağlamda, Avrupa genelindeki sağlık hizmetlerinde insan, malzeme ve finansal kaynakların etkin kullanımı ve verimliliği hem bilim insanları hem de sağlık politikası yapıcıları için kritik bir konu haline gelmiştir (Asandului, Roman ve Fatulescu, 2014). Bu sebeple tüm seviyelerdeki karar vericilerin, sağlık sistemi performansındaki varyasyonu nicelleştirmesi, bunu etkileyen faktörleri belirlemesi ve çeşitli ortamlarda daha iyi sonuçlar elde etmeye yönelik hedefler belirlemesi gerekmektedir.

Literatürde ülkelerin sağlık göstergelerini kullanarak sağlık sistemi performanslarını farklı analiz teknikleriyle ölçen birçok çalışma bulunmaktadır. Kruk ve Freedman (2008), sağlık sistemi performansını değerlendirmek amacıyla bir çerçeve sunmuş ve performansı ölçmek için kullanılan

göstergelere odaklanarak çevrimiçi tıbbi ve halk sağlığı veri tabanlarından literatürü incelemişlerdir. Çalışmada göstergeler, etkililik, eşitlik ve verimlilik olmak üzere üç kategoriye ayrılmıştır. Çalışma sonucunda bebek ölüm hızı, anne ölüm oranı ve kanser ölüm oranları gibi göstergelerin sağlık sistemi performansını ölçmek için kullanılması gereken göstergelerden olduğu belirlenmiştir. Anderson ve Hussey (2001), yapmış oldukları çalışmada Dünya Sağlık Örgütü (WHO) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) veri tabanlarından elde ettikleri verilerle Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) sağlık sistemi performansını 29 sanayileşmiş ülke ile karşılaştırmışlardır. Çalışmada ele alınan sağlık göstergeleri arasında bebek ölüm oranı, doğumda beklenen yaşam süresi, gayri safi yurtiçi hasılaya (GSYİH) oranla sağlık harcaması, kişi başına sağlık harcaması, 1.000 kişiye düşen doktor sayısı, 1.000 kişiye düşen hastane yatağı sayısı, kişi başına yıllık ortalama alkol tüketimi, akut yatan hastalar için ortalama kalış süresi, kişi başına düşen hastane bakım günü ve önlenebilir hastalıklar nedeniyle yetmiş yaşından önce kaybedilen potansiyel yıllar gibi ölçütler bulunmaktadır. Tchouaket vd. (2012) başka bir çalışmada, 27 OECD ülkesinin sağlık sistemlerinin performansını çoklu kümeleme analizi yöntemiyle değerlendirmişlerdir. Aynı şekilde Ersöz (2009), 2004 yılı sağlık göstergeleri açısından OECD ülkelerini karşılaştırmak amacıyla kümeleme ve ayırma analizlerini kullanmıştır. Farklı olarak Lorcu ve Bolat'ın (2012) çalışmasında, Avrupa Birliği ülkeleri ve aday ülkeler arasında temel sağlık göstergeleri bakımından farklılıkları analiz etmek için diskriminant analizi uygulanmıştır. Literatürde bulunan bazı çalışmalarda da sağlık sistemlerinin etkinlik performansını ölçmek için veri zarflama analizi kullanmıştır (Afonso ve Aubyn, 2011; Mirmirani ve Lippmann, 2004; Spinks ve Hollingsworth, 2009).

Ülkelerin sağlık göstergelerini kullanarak sağlık sistemi performanslarını ortaya koyma adına faydalanılan yöntemlerden bir diğeri de TOPSIS ile ülkeleri sıralamaktır. Literatürde TOPSIS yöntemi kullanarak ülkelerin sağlık sistemi performansını sıralayan çeşitli çalışmalar olduğu görülmektedir. Kalhor, Asefzadeh ve Ghamari (2016), sağlık göstergelerine dayanarak 21 Doğu Akdeniz bölgesi ülkesini sıralamak için TOPSIS-AHP (Analitik Hiyerarşi Süreci) hibrit yaklaşımını kullanmışlardır. Çalışmanın sonucunda, AHP ile belirlenen ağırlıklar doğrultusunda ülkelerin sağlık performanslarının değerlendirilmesinde bebek ölüm hızının en önemli gösterge olduğu belirlenmiştir. TOPSIS yöntemiyle yapılan performans sıralamasında, Bahreyn en üst sırada yer alırken, Somali ise en alt sırada konumlanmıştır. Türkoğlu (2018) tarafından yapılan bir başka çalışmada, 2010-2014 verileri kullanılarak 26 Avrupa ülkesinin sağlık göstergelerine göre TOPSIS yöntemi ile sıralaması yapılmıştır. Bu sıralamada Norveç, Lüksemburg, Avusturya, İsveç ve Almanya en üst sıralarda yer almıştır. Özdemir ve Yavrucu (2022), TOPSIS ve EDAS (Evaluation based on Distance from Average Solution) ile çeşitli ülkeleri sağlık sistemi performansı bakımından sıralamıştır. Çalışma sonucunda ilk beş sırada yer alan ülkeler, İrlanda, Almanya, Danimarka, İsveç ve Hollanda olmuştur. Kuzugüden (2022), kırılğan beşli grubunda yer alan ülkeleri, bu ülkelerin 2015-2019 dönemine ait verisini kullanarak sağlık sistemi performansı bakımından TOPSIS ile sıralamıştır. Bu çalışmanın sonucunda değerlendirilen sağlık göstergeleri kapsamında kırılğan beşli gurubunda yer alan ülkelerin sıralaması, Brezilya, Türkiye, Güney Afrika, Hindistan ve Endonezya olarak ortaya çıkmıştır. Kavas ve Ertas (2023), 31 OECD üyesi ülkenin sağlık sistemi performansını TOPSIS ile sıralamışlardır. Bu sıralamaya göre, ABD, İsveç ve Kanada ilk üç sırada yer almıştır; son üçte yer alan ülkeler ise, Slovakya, Litvanya ve Letonya olmuştur. Yılmaz ve Söyük (2020) yapmış oldukları çalışmada çeşitli ülkelerin sağlık sistemi performansını TOPSIS ve EDAS yöntemlerini kullanarak karşılaştırmışlardır. Çalışmanın sonucunda, benzer özelliklere sahip ülke kümeleri elde edilmiş ve bu kümelere birinde Norveç, Avustralya, Lüksemburg ve İsveç en üst sıralarda yer alan ülkeler olarak belirlenmiştir. Özşarı ve Boz (2019) tarafından OECD ülkelerinin verileri kullanılarak yapılan bir çalışmada, temel makroekonomik göstergeler ile sağlık göstergeleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir. TOPSIS yöntemi kullanılarak yapılan sağlık sistemi performans sıralamasında, Japonya, Finlandiya ve İsveç en üst sıralarda yer alan ülkeler olurken, Türkiye son sırada yer almıştır. Yiğit (2019), 35 OECD ülkesinin verisini ve TOPSIS yöntemini kullanarak bu ülkeleri sağlık sistemi performansı bakımından sıraladığı çalışmasında, Slovenya, Güney Kore ve İsrail ülkelerini en yüksek performans gösteren ülkeler olarak; ABD, Meksika ve Türkiye ülkelerini ise, en düşük performans gösteren ülkeler olarak bulmuştur. Aktaş vd. (2022), Avrupa ülkelerinin sağlık sistemi performansını TOPSIS yöntemi ile sıraladıkları çalışmalarında, Avusturya, İsveç ve Finlandiya'yı sağlık sistemi performansı bakımından en iyi Avrupa ülkeleri olarak belirlemişlerdir. Yukarıda ulusal sağlık sistemlerinin performansını TOPSIS ile sıralayan çalışmalara

örnekler verilmiştir. Bu çalışmalar dışında TOPSIS, ülkelerdeki bölgelerin (Sarkar ve Mukherjee, 2021), illerin (Kazemi, Rezapoor, Faradonbeh, Nakhaci ve Ghazanfari, 2015), ilçelerin (Meshram, Boiroju ve Kodali, 2017) ve hastanelerin (Araujo, Wanke ve Siqueira, 2018) sağlık hizmetleri performansı bakımından sıralanmasında da sıklıkla kullanılmaktadır.

Yöntem

Yöntem ana başlığı altında, araştırma modeli, evren ve örneklem, veri toplama aracı, verilerin toplanması ve analizi ve araştırma etiği alt başlıklarına yer verilmiştir.

Araştırma Modeli

Bu çalışmada Avrupa kıtasında yer alan 17 gelişmiş ülkenin sağlık sistemi TOPSIS yöntemi ile performans bakımından sıralanmıştır. Çalışmanın amacı doğrultusunda öncelikle Entropi yöntemi ile kriter ağırlıklandırması yapılmış, ardından TOPSIS ile bahse konu 17 ülke sağlık sistemi performansı bakımından sıralanmıştır. Çalışmada, doğumda beklenen yaşam süresi (yıl olarak) (dbys), sağlık hizmetlerinden memnuniyet düzeyi (memnun olanların %'si olarak) (memnuniyet), bebek ölüm hızı (1.000 canlı doğumda) (böh), kanserden ölüm oranı (100.000 kişide) (kanser) ve kardiyovasküler hastalıklar ile diyabete bağlı ölüm oranı (100.000 kişide) (kardiyodiyabet) değişkenleri kullanılmıştır. Sağlık sistemlerinde performansı ele alan literatür çalışmaları incelendiğinde, bu çalışmalarda, dbys (Kavas ve Ertaş, 2023, s. 280; Kuzugüden, 2022, s. 28; Özdemir ve Yavrucu, 2022, s. 155; Türkoğlu, 2018, s. 69), memnuniyet (Şahinbaş Konca ve Yetim 2019, s. 370), böh (Kuzugüden, 2022, s. 28; Türkoğlu, 2018, s. 69), kanser (Yılmaz ve Söyük, 2020, s. 299) ve kardiyodiyabet (Yılmaz ve Söyük, 2020, s. 299) değişkenlerinin kullanıldığı görülmektedir.

Literatüre göre sağlık sistemi dışında ele alınan çeşitli faktörler sağlık statüsünü ve buna bağlı olarak sağlık sistemi performansını etkileyebilir. Örneğin; Samut ve Cafri (2016) ve Behr ve Theune (2017) çalışmalarında kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasılanın (satın alma gücü paritesine göre Amerikan doları olarak) (gdp), Zambak ve Özgür (2019) ve Akyüz ve Çetin (2022) çalışmalarında insani gelişmişlik indeksi skorunun (igi), Osakede (2022) çalışmasında kişi başına düşen karbondioksit miktarının (metrik ton olarak) (co₂), Samut ve Cafri (2016) çalışmasında eğitim harcamalarının (egtm), Behr ve Theune (2017), Sébastien (2018) ve Kočišová ve Sopko (2020) çalışmalarında tütün ürünleri (düzenli sigara içen 15 yaş ve üzeri nüfusun %'si olarak) (tütün) ve alkol tüketiminin (kişi başına litre olarak (15+ yaş)) (alk) ve son olarak Behr ve Theune (2017) çalışmasında obez nüfus oranının (toplam nüfusun %'si olarak) (obez) ülkelerin sağlık statüsünü ve sağlık sistemi performansını etkileyebileceği ortaya konmuştur. Buradan hareketle bu çalışmada söz konusu faktörlerin sağlık sistemlerinin performansı ile olan karşılıklı ilişkisi korelasyon analizi ile incelenmiştir.

Evren ve Örneklem

Çalışmada yer verilen ülkeler; Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Fransa, Almanya, Yunanistan, İzlanda, İrlanda, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, İspanya, İsveç, İsviçre ve Birleşik Krallık ülkeleridir. Karşılaştırılan ülkelerin olabildiğince homojen olmasını sağlama adına çalışmada sadece Avrupa kıtasında yer alan gelişmiş ülkelere yer verilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Çalışmada kullanılan değişkenler çalışma kapsamındaki ülkeler için bulunabilecek en güncel yıla aittir. Bu kapsamda, dbys için 2022, memnuniyet için 2020, böh için 2022, kanser için 2017 ve kardiyodiyabet için 2019 yılı verileri kullanılmıştır. Kardiyodiyabet değişkenine ait veri Dünya Bankası (2024), TOPSIS yönteminde kullanılan diğer değişkenlere ait veriler ise, OECD (2024d) veri tabanından alınmıştır. Bunun dışında, gdp (OECD, 2024b), İgi (World Population Review, 2024) ve co₂ (OECD, 2024a) değişkenlerinde 2022 yılına; egtm (OECD, 2024c) değişkeninde 2020 yılına ve tütün (OECD, 2024d), alk (OECD, 2024d) ve obez (OECD, 2024d) değişkenlerinde ise, 2019 yılına ait veriler kullanılmıştır.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışma kapsamında TOPSIS yöntemi ile gelişmiş 17 Avrupa ülkesi sağlık sistemi performansı bakımından sıralandıktan sonra bu sıralama ile ülkelerin, gdp, igi, co₂, egtm, tütün, alk ve obez değerleri arasındaki korelasyon incelenmiştir. Bu kapsamda Spearman sıralama korelasyon analizi kullanılmıştır. Çalışmada Entropi ve TOPSIS analizleri Microsoft Excel, Spearman korelasyon analizi ise Eviews 13 Programı ile yapılmıştır.

Entropi ile Ağırlıklandırma

Çok kriterli karar verme (ÇKKV) sürecinde, kriterlerin hangi ağırlıklarda olması gerektiği önemli bir konudur ve bunun için temelde iki yöntem bulunmaktadır; uzman kişilerden bilgi edinme (subjektif ağırlıklandırma) ve istatistiksel çeşitli analizler kullanma (objektif ağırlıklandırma) (Gül, 2021, s. 9). Bu çalışmada, kriter ağırlıklandırma için Shannon (1948) tarafından önerilen bir objektif ağırlıklandırma yöntemi olan Entropi tercih edilmiştir. Çünkü bu yöntemde kriterlere ağırlık atama nesnel bir şekilde gerçekleşmektedir ve bu sebeple bu yöntem yaygın olarak kullanılmaktadır (Gül, 2021, s. 9). Ayrıca çalışılan veri kümesinde zıtlık yani heterojenlik söz konusu olduğunda, kriterlere nesnel ağırlık atamada Entropi ön plana çıkmaktadır (Ömürbek, Karaatlı ve Balcı, 2016, s. 238). Entropi yöntemi aşağıdaki adımlardan oluşmaktadır:

1. Adım. Karar matrisinin analize hazır hale getirilmesi: Bu adımda alternatifler ve kriterler analize hazır bir matris haline getirilirler. Aşağıdaki matriste, $i=1, 2, 3, \dots, m$ alternatifleri ve $j=1, 2, 3, \dots, n$ kriterleri temsil etmektedir (Yılmaz ve Yakut, 2021, s. 1303-1305):

$$E_{ij} = \begin{bmatrix} e_{11}e_{12} \dots \dots e_{1n} \\ e_{21}e_{22} \dots \dots e_{2n} \\ \dots \dots \dots \dots \dots \dots \\ e_{m1}e_{m2} \dots \dots e_{mn} \end{bmatrix}$$

2. Adım. Karar matrisinin normalizasyonu: Bu adımda, öncelikle fayda ve maliyet unsurları, aşağıdaki formüller yardımıyla standartlaştırılmaktadır. Burada; $i=1, 2, 3, \dots, m$ ve $j=1, 2, 3, \dots, n$ değerlerini almaktadır (Yılmaz ve Yakut, 2021, s. 1303-1305):

$$x_{ij} = \frac{e_{ij}}{\text{maksimum}_{ij}}$$

$$x_{ij} = \frac{\text{minimum}_{ij}}{e_{ij}}$$

Standartlaştırma sonrasında, aşağıda gösterilen normalizasyon işlemi uygulanarak birimler arası ölçüm farklılıkları ortadan kaldırılır. Burada, p_{ij} normalize hale getirilmiş değerleri ve x_{ij} fayda değerlerini ifade etmektedir (Akandere, 2021, s. 522-523):

$$p_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sum_{i=1}^m x_{ij}} \quad \forall i, j$$

3. Adım. Entropi değerlerinin hesaplanması: Bu adımda kriterlere ilişkin Entropi değerleri aşağıdaki formül ile hesaplanır (Say, 2022, s. 354):

$i = 1, 2, 3, \dots, m$; $j = 1, 2, 3, \dots, n$ ve $k = (\ln(m))^{-1}$ olmak üzere;

$$e_j = -k \cdot \sum_{i=1}^m p_{ij} \cdot \ln(p_{ij})$$

Yukarıda; e_j = hesaplanan entropi değerini, k = entropi değeri katsayısını ve p_{ij} = normalize değerleri ifade etmektedir.

4. Adım. Farklılaşma derecelerinin hesaplanması: Kriterler için farklılaşma dereceleri (d_{ij}), aşağıdaki şekilde hesaplanır (Özgüner ve Özgüner, 2020, s. 559):

$j=1,2,3,\dots,n$ olmak üzere,

$$d_j = 1 - e_j$$

5. Adım. Entropi Kriter Ağırlıklarının Hesaplanması: Bu adımda kriterlerin farklılaşma derecelerinin toplam farklılaşma derecesi içerisindeki oranı (w_j) elde edilerek ağırlıkları hesaplanır (Mansyur ve Saban, 2023, s. 48):

$j = 1, 2, 3, \dots, n$ olmak üzere,

$$w_j = \frac{d_j}{\sum_{j=1}^n d_j}$$

TOPSIS

ÇKKV temelli çözümlerde sıralama yaparken TOPSIS sıklıkla tercih edilmektedir. Bu yöntemde, pozitif ideal ve negatif ideal çözümler ayrı ayrı belirlenmekte ve alternatifler ideal çözüme yakınlığa göre sıralanmaktadır. Bu noktada, yüksek değerlerin olumlu bir duruma işaret ettiği fayda kriterini maksimize; düşük değerlerin olumlu bir duruma işaret ettiği maliyet kriterini minimize eden çözüm pozitif ideal çözüm kabul edilirken tam tersi durumlar negatif ideal çözüm kabul edilmektedir. Bu noktada en uygun seçenek, pozitif ideal çözüme en yakın ve negatif ideal çözüme en uzak seçenektir (Karaca, 2023, s. 575). Bu çalışmada daha yüksek değerlerin daha iyi performansla işaret ettiği dbys ve memnuniyet kriterleri fayda kriterleri; daha düşük değerlerin daha iyi performansla işaret ettiği böh, kanser ve kardiyodiyabet kriterleri maliyet kriterleri olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada negatif değer alan herhangi bir kriter bulunmamaktadır; tüm kriterler pozitif değerlere sahiptir.

TOPSIS yöntemi aşağıdaki adımlardan oluşmaktadır:

1. Adım. Karar matrisinin analize hazır hale getirilmesi: Aşağıda, n kriter sayısını ve m alternatif sayısını göstermek üzere karar matrisi (A_{ij}) sunulmuştur (Özkan, 2020, s. 53):

$$A_{ij} = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & \dots & a_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & \dots & a_{mn} \end{bmatrix}$$

2. Adım. Normalize edilmiş (standart) karar matrisinin oluşturulması: Bu adımda, farklı ölçüm birimleri ile elde edilen kriterler aynı ölçüm birimine dönüştürülerek normalize edilmiş karar matrisi (R) elde edilir. Bu adım, aşağıdaki matematiksel eşitlikte sunulmuştur (Organ ve Kaçaroğlu, 2020, s. 32):

$i = 1, 2, \dots, m$ ve $j = 1, 2, \dots, n$ olmak üzere

$$r_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m a_{ij}^2}}$$
$$R = \begin{bmatrix} r_{11} & r_{12} & \dots & \dots & r_{1n} \\ r_{21} & r_{22} & \dots & \dots & r_{2n} \\ \dots & \dots & \dots & \dots & \dots \\ r_{m1} & r_{m2} & \dots & \dots & r_{mn} \end{bmatrix}$$

3. Adım. Ağırlıklandırılmış normalize karar matrisinin oluşturulması: Kriterlere ilişkin ağırlık değerleri toplamı (w_i) 1'e eşit ($\sum_{i=1}^n w_i = 1$) olmak üzere ağırlıklandırılmış normalize matris (V) aşağıdaki gibi ifade edilebilir (Çetin, 2022, s. 647):

$$V = \begin{bmatrix} w_1 r_{11} & w_2 r_{12} & \dots & w_n r_{1n} \\ w_1 r_{21} & w_2 r_{22} & \dots & w_n r_{2n} \\ & & \cdot & \\ & & \cdot & \\ & & \cdot & \\ w_1 r_{m1} & w_2 r_{m2} & \dots & w_n r_{mn} \end{bmatrix}$$

4. Adım. İdeal ve negatif ideal çözüm değerlerinin bulunması: TOPSIS yönteminde her bir kriterin monoton artan veya azalan bir eğilime sahip olduğu varsayıldığından, ideal çözüm değerlerinin elde edilebilmesi için ağırlıklandırılmış normalize matrisindeki (V) ağırlıklandırılmış değerlendirme faktörlerinin (sütun değerlerinin) maksimum ya da minimum değerleri seçilmektedir (Çetin, 2022, s. 647-648):

$$A^* = \left\{ \left(\max_i v_{ij} | j \in J \right), \left(\min_i v_{ij} | j \in J' \right) \right\} \text{ pozitif ideal çözüm}$$

(Gösterim: $A^* = \{v_1^*, v_2^*, v_3^*, \dots, v_n^*\}$)

$$A^- = \left\{ \left(\min_i v_{ij} | j \in J \right), \left(\max_i v_{ij} | j \in J' \right) \right\} \text{ negatif ideal çözüm}$$

(Gösterim: $A^- = \{v_1^-, v_2^-, v_3^-, \dots, v_n^-\}$)

Yukarıda J fayda (maksimizasyon), J' ise, kayıp-maliyet (minimizasyon) değerini göstermektedir (Yetiz, 2021, s. 132) ve negatif ideal çözüm en kötü performans değerini; pozitif ideal çözüm ise en iyi performans değerini göstermektedir (Özkan, 2020, s. 54).

5. Adım. Ayırım ölçülerinin hesaplanması: Bu adımda, pozitif (S+) ve negatif (S-) ideal çözümlere uzaklıklar, Öklid uzaklık yaklaşımı ile hesaplanır. Söz konusu hesaplamada fayda kriterleri için en yüksek değer, maliyet kriterleri için ise en düşük değer dikkate alınır (Pınar, Yıldırım ve Erdoğan, 2023, s. 440):

$$S^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^+)^2}$$

$$S^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2}$$

6. Adım. İdeal çözüme yakınlığın hesaplanması: Bu adımda aşağıdaki matematiksel eşitlik yardımı ile $0 \leq C_i^* \leq 1$ olacak ve 1'e yakınlık ideal çözüme; 0'a yakınlık negatif ideal çözüme yakınlığı gösterecek şekilde ideal çözüme yakınlık değerleri (C_i^*) değerleri hesaplanır (Onoaca, 2023, s. 88):

$$C_i^* = \frac{S_i^-}{S_i^+ + S_i^-}$$

Araştırma Etiği

Çalışmada ikincil veri kaynaklarından elde edilen veriler kullanıldığından, etik kurul izni gerekmemektedir.

Bulgular

Çalışmada, öncelikle, kriter ağırlıklandırması yapabilmeye adıma Entropi yöntemi uygulanmıştır ve elde edilen kriter ağırlıkları Tablo 1'de sunulmuştur. Buna göre, dbys 0,200396, memnuniyet 0,199772, böh 0,199409, kanser 0,200276 ve kardiyodiyabet 0,200147 ağırlığını almıştır.

Tablo 1

Kriter Ağırlıkları

Dbys	Memnuniyet	Böh	Kanser	Kardiyodiyabet
0.200396	0.199772	0.199409	0.200276	0.200147

Çalışmada TOPSIS yönteminin birinci adımı kapsamında öncelikle karar matrisi analize hazır hale getirilmiştir. Çalışmada 17 ülkeye ve 5 kritere yer verildiğinden, karar matrisi 17x5 boyutludur. Karar matrisi analize hazır hale getirildikten sonra normalize karar matrisi elde edilmiştir. Normalize karar matrisi çalışmada yer verilen kriterlerin farklı ölçüm birimleri ile ifade edilmeleri sorunu ortadan kaldırarak kriterleri aynı ölçüm birimine dönüştürmüştür. Bu kapsamda normalize karar matrisine ait sonuçlar Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2

Normalize Karar Matrisi

	Dbys	Memnuniyet	Böh	Kanser	Kardiyodiyabet
Kriter Yönü	Maksimum	Maksimum	Minimum	Minimum	Minimum
Ağırlıklar	0.200396	0.199772	0.199409	0.200276	0.200147
Avusturya	0.239840153	0.260170152	0.220380629	0.232008943	0.252073256
Belçika	0.24191029	0.278986254	0.23670512	0.235704456	0.256920818
Danimarka	0.240431621	0.268193646	0.195893892	0.281320948	0.261768381
Finlandiya	0.240135887	0.257994896	0.146920419	0.214686224	0.232683005
Fransa	0.24338896	0.21463552	0.302003084	0.241940635	0.256920818
Almanya	0.238657218	0.258311689	0.244867365	0.244596785	0.293277538
Yunanistan	0.238657218	0.113732413	0.285678593	0.245289694	0.302972663
İzlanda	0.242797492	0.243717768	0.269354102	0.23073861	0.210868973
İrlanda	0.243684693	0.19863892	0.261191856	0.275431224	0.235106787
İtalya	0.245459097	0.183885946	0.187731647	0.236974789	0.218140317
Lüksemburg	0.245459097	0.260295771	0.253029611	0.227736006	0.235106787
Hollanda	0.241614556	0.278521221	0.269354102	0.273352498	0.249649474
Norveç	0.244276161	0.280093012	0.155082665	0.238822545	0.210868973
İspanya	0.246050564	0.211839583	0.204056138	0.226927612	0.232683005
İsveç	0.24575483	0.246789975	0.146920419	0.226234703	0.20359763
İsviçre	0.246937766	0.275429246	0.31016533	0.210066833	0.191478723
Birleşik Krallık	0.237770016	0.228403438	0.326489821	0.266769865	0.249649474

Normalize karar matrisi elde edildikten sonra ağırlıklı normalize karar matrisi oluşturulmuştur ve sonuçlar Tablo 3’te sunulmuştur. Ağırlıklı normalize karar matrisi değerlerine, kriterlere bağlı olarak elde edilen ağırlık değerlerinin bir önceki adımda hesaplanan normalize edilmiş değerler ile çarpılması sonucu ulaşılmıştır.

Tablo 3

Ağırlıklı Normalize Matrisi

	Dbys	Memnuniyet	Böh	Kanser	Kardiyodiyabet
Avusturya	0.048063125	0.05197475	0.043945817	0.046465726	0.050451723
Belçika	0.048477973	0.055733684	0.047201063	0.047205847	0.051421949
Danimarka	0.048181653	0.053577621	0.039062949	0.056341716	0.052392174
Finlandiya	0.048122389	0.051540195	0.029297211	0.042996408	0.046570821
Fransa	0.048774293	0.042878199	0.060222046	0.048454801	0.051421949
Almanya	0.047826069	0.051603481	0.048828686	0.048986763	0.058698639
Yunanistan	0.047826069	0.022720569	0.0569668	0.049125536	0.06063909
İzlanda	0.048655765	0.048688023	0.053711554	0.046211309	0.042204807
İrlanda	0.048833557	0.039682524	0.052083932	0.055162148	0.047055934
İtalya	0.049189141	0.036735291	0.037435326	0.047460264	0.043660145
Lüksemburg	0.049189141	0.051999846	0.050456309	0.045609961	0.047055934
Hollanda	0.048418709	0.055640783	0.053711554	0.05474583	0.04996661
Norveç	0.048952085	0.055954783	0.030924834	0.047830324	0.042204807
İspanya	0.049307669	0.042319649	0.040690571	0.045448059	0.046570821

İsveç	0.049248405	0.049301764	0.029297211	0.045309287	0.040749469
İsviçre	0.049485461	0.055023093	0.061849669	0.042071257	0.038323905
Birleşik Krallık	0.047648276	0.045628646	0.065104914	0.05342749	0.04996661

Tablo 4'te, en kötü performans değerini gösteren negatif ideal çözüm ve en iyi performans değerini gösteren pozitif ideal çözüm sunulmuştur.

Tablo 4
Pozitif İdeal ve Negatif İdeal Çözüm Değerleri

	Dbys	Memnuniyet	Böh	Kanser	Kardiyodiyabet
Pozitif ideal	0.049485461	0.055954783	0.029297211	0.042071257	0.038323905
Negatif ideal	0.047648276	0.022720569	0.065104914	0.056341716	0.06063909

Her bir alternatifinin pozitif ideal (S+) ve negatif ideal (S-) çözümden uzaklığı hesaplanmış ve sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5
Alternatiflerin Pozitif İdeal ve Negatif İdeal Çözüme Uzaklığı

	S ⁺	S ⁻
Avusturya	0.019970996	0.038794385
Belçika	0.022793301	0.039743199
Danimarka	0.022456238	0.041214534
Finlandiya	0.00949811	0.049889885
Fransa	0.036608149	0.024054096
Almanya	0.029429916	0.034015152
Yunanistan	0.049199625	0.010878133
İzlanda	0.026110453	0.035321103
İrlanda	0.032125781	0.025388035
İtalya	0.022208612	0.036490514
Lüksemburg	0.023499095	0.03706622
Hollanda	0.029891372	0.036477273
Norveç	0.007152755	0.051833941
İspanya	0.019878923	0.036048934
İsveç	0.00779019	0.050086161
İsviçre	0.032565788	0.041940892
Birleşik Krallık	0.040702734	0.025439625

TOPSIS yönteminin son aşaması olarak çalışma kapsamında yer verilen gelişmiş 17 Avrupa ülkesinin sağlık sisteminin pozitif ideal çözüme olan göreceli yakınlığı (C) hesaplanmış ve bu 17 ülke sağlık sistemi performans bakımından sıralanmıştır. Sonuçlara göre, Norveç sağlık sistemi pozitif ideal çözüme en yakın sağlık sistemi olmuş ve bu sebeple sıralamada birinci sırada yer almıştır. Norveç'i İsveç ve Finlandiya takip etmektedir. İdeal çözüme yakınlık bakımından son üç sırada yer alan ülkeler ise, Fransa, Birleşik Krallık ve Yunanistan'dır.

Tablo 6
İdeal Çözüme Göre Yakınlık (C) Değerleri ve Sıralama

	C Değeri	Performans Sıralama
Norveç	0.878739526	1
İsveç	0.865399429	2
Finlandiya	0.84006684	3
Avusturya	0.660157124	4
Danimarka	0.647306957	5
İspanya	0.644561333	6
Belçika	0.63552004	7
İtalya	0.621653447	8
Lüksemburg	0.61200408	9
İzlanda	0.574966759	10
İsviçre	0.562914524	11

Hollanda	0.549616059	12
Almanya	0.536135484	13
İrlanda	0.441424983	14
Fransa	0.396524986	15
Birleşik Krallık	0.384619261	16
Yunanistan	0.181067558	17

Çalışma kapsamında TOPSIS analizi ile elde edilen sıralamanın farklı çok kriterli karar verme yöntemi tercih edilmesi durumunda nasıl değişeceğini test etmek amacıyla Gri İlişkisel Analiz yöntemi kullanılarak duyarlılık testi gerçekleştirilmiştir. Deng tarafından 1982 yılında geliştirilen yöntem günümüze kadar farklı sektörlerde gerçekleştirilen çok sayıda çalışmada karar birimlerinin belirlenen referanslara göre değerlendirilmesinde kullanılmıştır. Analiz aşamaları sırasıyla gri ilişkisel üretme, referans dizisi tanımlama, gri ilişkisel katsayıların hesaplanması ve gri ilişkisel derecenin hesaplanması adımlarını içermektedir (Türe, 2019).

Tablo 7

Gri İlişkisel Derece Puanlarına Göre Sıralama

	Gri İlişkisel Derece	Performans Sıralama
İsviçre	0,86034946	1
İsveç	0,80364898	2
Norveç	0,76892369	3
Finlandiya	0,73058362	4
İspanya	0,65040040	5
Lüksemburg	0,65032615	6
İtalya	0,63069457	7
İzlanda	0,60380054	8
Belçika	0,60106382	9
Avusturya	0,56943920	10
Hollanda	0,54335325	11
Danimarka	0,54217633	12
Almanya	0,49774616	13
Fransa	0,49554440	14
İrlanda	0,48877937	15
Birleşik Krallık	0,43172788	16
Yunanistan	0,38373963	17

Tablo 7’de Gri ilişkisel analiz neticesinde elde edilen sıralama incelendiğinde İsviçre’nin ilk sıraya yükseldiği dikkat çekmektedir. İsveç ve Norveç’in ilk üç sıradaki yerini koruduğu görülmektedir. TOPSIS analizi ile elde edilen sıralamada sonlarda yer alan Birleşik Krallık ve Yunanistan yine son iki sırada yer almıştır. TOPSIS ve Gri İlişkisel Analiz yöntemleriyle elde edilen sıralamalar arasındaki ilişki sıra korelasyon analizi ile incelendiğinde her iki sıralama arasındaki ilişkinin kuvvetli ve pozitif yönlü ($r=0,740$ $p=0,001$) olduğu görülmektedir.

Çalışma kapsamında, son olarak, TOPSIS analizi sonucu ortaya çıkan ülke sıralaması (TOPSIS_sıra) ile ülkelerin çeşitli göstergeleri (gdp, igi, co₂, egtm, alk, tütün, obez) bakımından sıralamaları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda Spearman sıralama korelasyon analizi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre; TOPSIS_sıra ile gdp, igi, co₂ ve egtm arasında pozitif bir korelasyon söz konusudur ancak anlamlı değildir ($p>0,05$). Ayrıca TOPSIS_sıra ile alk, tütün ve obez arasında negatif bir korelasyon söz konusu olmakla birlikte bu korelasyon katsayılarından sadece TOPSIS_sıra ile tütün arasındaki negatif korelasyon anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Çalışmada, ayrıca, igi ile gdp arasında anlamlı pozitif bir ilişki ($p<0,05$); tütün ile gdp, igi ve egtm arasında negatif anlamlı bir ilişki ($p<0,05$) tespit edilmiştir. Bunun dışında, tütün ile alk arasında da anlamlı pozitif bir ilişki bulunmuştur ($p<0,05$).

Tablo 8

TOPSIS Performans Sırası ile Çeşitli Göstergeler Arasındaki İlişki

	TOPSIS sıra	gdp	igi	co2	egtm	alk	tütün	obez
TOPSIS_sıra	1							
gdp	0.22	1						
igi	0.29	0.63**	1					
co2	0.02	0.33	-0.04	1				
egtm	0.33	-0.07	0.29	-0.09	1			
alk	-0.22	0.10	-0.32	0.09	-0.36	1		
tütün	-0.47*	-0.46*	-0.66**	-0.11	-0.59**	0.49*	1	
obez	-0.25	0.09	0.02	0.21	0.06	0.31	-0.23	1

*0.05 düzeyinde anlamlı; ** 0.01 düzeyinde anlamlı

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Ülkelerin sağlık sistemlerinin performansını değerlendirmek ve karşılaştırmak genellikle karmaşık bir metodolojik süreçtir (Asandului vd., 2014). Sağlık sistemlerinde performans ölçümünde en çok tartışılan konulardan biri, benzer gelir seviyesine sahip ülkelerin neden farklı sağlık sonuçlarına sahip olduğudur (De Silva ve Valentine, 2000). Aynı seviyelerdeki ülkelerde bile bu farklılıklar varken, farklı seviyelerdeki ülkeleri karşılaştırmak yanlış sonuçlar ortaya çıkarabilir. Bu nedenle, bir ülkenin sağlık performans etkinliğini incelemek için benzer gelir düzeyindeki ülkelerle ya da coğrafi açıdan yakın olan ülkelerle karşılaştırmalar yapmak büyük bir önem taşır (Çelik, 2011). Çoğu ülke sağlık sonuçlarını iyileştirmek için güçlü bir sağlık sistemine ihtiyaç duymaktadır. Bu durum, sağlık sisteminin güçlendirilmesi için sağlık sistemleri performansının ölçülmesini gerektirmektedir (Şengün ve Yiğit, 2021). Güçlü bir sağlık sistemi de yeterli sağlık kaynaklarıyla mümkün olmaktadır. Ancak, daha fazla kaynağa sahip olmak, daha iyi sonuçlar elde edileceği anlamına gelmemektedir. Bu noktada, harcamaların etkin kullanımı önemlidir. Bu noktada mevcut çalışmanın amacı doğrultusunda öncelikle TOPSIS yöntemi kullanılarak Avrupa kıtasında yer alan 17 gelişmiş ülke, sağlık sistemi performansı bakımından sıralanmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında ise sağlık sistemi dışında ele alınan çeşitli faktörlerin (gdp, igi, co₂, egtm, alk, tütün, obez) sağlık sistemlerinin performans sırası ile olan karşılıklı ilişkisi korelasyon analizi ile incelenmiştir.

Çalışmanın sonuçlarına göre, Norveç sağlık sistemi pozitif ideal çözüme en yakın sağlık sistemiyle sıralamada birinci sırada yer almaktadır. Norveç'i İsveç ve Finlandiya takip etmektedir. İdeal çözüme yakınlık bakımından son üç sırada yer alan ülkeler ise, Fransa, Birleşik Krallık ve Yunanistan olarak tespit edilmiştir. Literatürde TOPSIS yönetimiyle yapılan çalışmalar incelendiğinde Norveç, İsveç ve Finlandiya'nın genellikle ilk sıralarda yer alan ülkelerden olduğu ve diğer sıralamaların birbirine yakın olduğu görülmektedir (Aktas, Ecer ve Kabak, 2022; Özdemir ve Yavrucu, 2022; Özşarı ve Boz, 2019; Türkoğlu, 2018; Yılmaz ve Söyük, 2020;). Bu kapsamda çalışma sonucunda elde edilen bulgunun literatürü desteklediği görülmektedir. Bu ülkeler, yüksek sağlık harcamaları, etkili sağlık politikaları ve halk sağlığına yönelik önleyici hizmetlerle öne çıkmaktadır. Bu yüzden bu ülkelerin sağlık sistemi performansı bakımından yüksek sıralarda çıkması beklenen sonuçlar olarak değerlendirilebilir. Öte yandan, Fransa, Birleşik Krallık ve Yunanistan'ın son sırada yer alması, bu ülkelerin sağlık sistemlerinde çeşitli zorluklar ve erişim sorunlarıyla karşılaştığını göstermektedir. Özellikle Fransa ve Birleşik Krallık, sağlık harcamalarını dengelemekte zorluk yaşadığı ve hizmet kalitesinde dalgalanmalar olduğunu düşündürmektedir. Yunanistan'ın ise, ekonomik krizler ve sağlık sistemine yapılan yetersiz yatırımlar nedeniyle daha düşük bir sıralamada olduğu düşünülmektedir.

Çalışma kapsamında elde edilen bulguya göre sağlık sistemlerinin performans sırası ile tütün tüketimi arasında istatistiksel olarak negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Yani ülkelerin sağlık sistemi performansları arttıkça tütün tüketim oranları azalmaktadır. Tütün tüketimi kanser, damar hastalıkları (kalp krizi dahil) ve kronik bronşit ile amfizem gibi birçok ölümcül sağlık sorununa yol açabilir (Sopko ve Kočišová, 2019). Tütün kullanımının vücudun neredeyse her organı üzerinde olumsuz etkileri vardır ve genel sağlığı azaltmaktadır. Tütün kullanımı, aynı zamanda önlenemez ölümün başlıca nedeni olmaya devam etmekte ve doğmamış bebeklerden yaşlı yetişkinlere kadar her

yaştaki birey üzerinde olumsuz sağlık etkilerine yol açmaktadır (Doll, Peto, Boreham ve Sutherland, 2004). Dolayısıyla sağlık sistemi üzerinde olumsuz bir etkiye sahiptir. Literatür tütün tüketim düzeyinin yüksek olduğu bir popülasyonlarda, sağlık sisteminin performansını kötü olarak değerlendirmememiz gerektiği savunulmuştur (Murray ve Frenk, 2000). Kurt, Çakmak, Konca ve Biçer (2021) tarafından yapılan bir çalışmada tütün kullanımının sağlık sisteminin performansı üzerinde olumsuz ancak anlamlı olmayan bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Economou, Kaitelidou, Karanikolos ve Maresso (2017) yapmış oldukları çalışmada tütün tüketiminin Yunanistan'ın sağlık sistemi için önemli bir sağlık risk faktörü olduğunu ve sağlık sistemini olumsuz etkileyeceğini ortaya koymuştur. Aynı şekilde yapılan bir çalışmada tütün kullanımının azalması sonucunda aşılama oranlarında bir artış meydana gelmiş ve yeni kanser vakalarının sayısında ve bebek ölüm hızında azalmalar gerçekleşmiştir (Gavurova, Kocisova ve Sopko, 2021). Aynı şekilde Or (2001) OECD ülkeleri verileri kullanarak yapmış olduğu çalışmada tütün kullanımıyla sağlık göstergeleri arasında negatif ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Görüldüğü üzere dolaylı olarak tütün kullanım oranlarındaki azalmaların sağlık sistemi üzerinde olumlu etkileri bu şekilde görülmektedir. Çalışma sonucunda elde edilen bulguların literatürü destekler nitelikte olduğu görülmektedir.

Çalışmanın diğer bulgularına göre sağlık sistemlerinin performans sırası ile alkol tüketimleri ve obez nüfus oranları arasında negatif bir ilişki bulunmaktadır ancak bu sonuç istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Literatürde alkol kullanım oranı ile sağlık göstergeleri arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik yapılan çalışmalarda farklı sonuçlara ulaşılmıştır. Bazı çalışmalar sağlık sistemi performansını belirleyen önemli değişkenlerden doğumda beklenen yaşam süresi ile alkol kullanımı arasında bir ilişki olmadığını savunurken (Adang ve Borm, 2007; Contoyannis ve Jones, 2004), bazı çalışmalarda alkol tüketiminin doğumda beklenen yaşam süresi ve bebek ölüm hızı gibi değişkenleri önemli derecede etkilediğini ortaya koymaktadır (Bhat, 2005; Mirmirani, Li ve Ilacqua, 2008). Kurt vd. (2021) tarafından yapılan bir çalışmada alkol kullanımındaki artışın, sağlık sisteminin performansını olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur. Alkol tüketimi gibi iyi bilinen risk faktörlerinin sağlık üzerindeki olumsuz etkilerini bulmak şaşırtıcı olmamakla birlikte, bu faktörün ulusal düzeyde genel sağlık performansını belirlemedeki ağırlığı düşündürücüdür (Or, 2001). Bu kapsamda çalışmadan elde edilen bulguların literatürdeki çelişkili sonuçları güçlendirecek bir kanıt niteliği taşıdığı düşünülmektedir. Ayrıca Kurt vd. (2021) tarafından yapılan çalışmada obezitenin sağlık sistemlerinin performansını olumsuz etkilediği ortaya koymuştur ancak bu etki istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Bu sonuçlar çalışmada elde edilen bulgularla örtüşmektedir.

Çalışma sonucunda elde edilen diğer bulgulara göre sağlık sistemlerinin performans sırası ile kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla ve ilk ve ortaöğretim için yapılan eğitim harcamalarının gayrisafi yurtiçi hâsıla içindeki oranları arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır ancak istatistiksel olarak anlamlı değildir. Samut ve Cafri (2016) tarafından yapılan çalışmada GSYİH ve eğitim ile ülkelerin performanslarını değerlendirdiği verimlilik skorları arasında pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani gelir ve eğitim düzeyleri arttıkça sağlık sisteminin performansı da artmaktadır. Aynı şekilde Afonso ve St Aubyn (2006) yapmış oldukları çalışma sonucunda kişi başına düşen GSYİH ve eğitim düzeyi gibi takdir yetkisine bağlı olmayan girdilerin bir ülkenin verimliliği üzerinde etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Çalışma sonucunda anlamlı ilişkinin bulunmama sebebi performansı belirleyen çok sayıda değişken olduğu ve bu değişkenler karmaşık etkileşimlerde bulunduğu için olabilir. Ayrıca GSYİH ve eğitim düzeyinin performans üzerindeki etkisi zamanla ortaya çıkabilir. Eğitim ve ekonomik gelişme genellikle uzun vadeli yatırımlar gerektirdiği için, bu değişkenlerin kısa vadede verimlilik üzerindeki etkisi gözlemlenemeyebilir. Benzer gelir ve eğitim seviyelerine sahip ülkelerde sağlık sonuçlarında geniş bir çeşitlilik vardır. Bu çeşitliliğin bir kısmı sağlık sistemi performansındaki farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Sağlık sistemlerinin tasarımı, içeriği ve yönetimindeki farklılıklar; sağlık, duyarlılık veya adalet gibi sosyal olarak değer verilen sonuçlarda da farklılıklara yol açabilir. Çalışma sonucunda elde edilen bulguların literatüre katkı açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

Aynı şekilde sağlık sistemlerinin performans sırası ile insani gelişmişlik indeksi skorları, kişi başına düşen karbondioksit miktarları arasında pozitif bir ilişki bulunmaktadır ancak istatistiksel olarak anlamlı değildir. Literatürde yapılan çalışmalar incelendiğinde sağlık sistemlerinin performans sırası ile

insani gelişmişlik indeksi skorları arasındaki ilişkiyi doğrudan inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır. Ancak yapılan bir çalışmada sağlık sistemi başarısının ulusal insani gelişmişlik endeksiyle pozitif bir korelasyona sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Hu, Lou, Tian, Pan, Ye ve Zhang, 2016). Daha gelişmiş sosyoekonomik statüye sahip ülkeler genellikle daha iyi sağlık altyapısı oluşturmak, daha fazla eğitim fırsatı sunmak ve ayrıca tarama programları ve yeni tedavilerin geliştirilmesinde daha fazla çaba göstermek için tıbbi sağlığa daha fazla yatırım yaparlar; bunlar dolaylı olarak sağlık sistemi performansını pozitif olarak etkileyebilir. Bu çalışmada anlamlı bir ilişki bulunamama sebebi farklı ülkelerin sağlık sistemlerinin işleyişindeki yapısal farklılıklar olabilir. Öte yandan çalışma sonucunda anlamlı olmamasına rağmen sağlık sistemlerinin performans ile kişi başına düşen karbondioksit miktarları arasında pozitif bir ilişki tespit edilmiştir. Bu sonuç beklenenin tersine bir durumdur, ancak karbon emisyonundaki artışın sanayileşme ile ilişkilendirilebileceği gerçeğiyle açıklanabilir. Bu durum, daha fazla istihdam ve güçlendirme sağladığı için sağlık ihtiyaçlarına daha iyi finansal erişim sunabileceğini önermektedir (Olubusoye ve Musa 2020). Bu kapsamda çalışma bulgularının literatüre katkı sağlaması açısından önemli olduğu düşünülmektedir.

TOPSIS mesafe metriklerini, Gri İlişkisel Analiz ise ilişkisel katsayıları kullanır. Bunların birleştirilmesi birbirlerinin zayıflıklarını telafi edebilir. TOPSIS normalleştirme yöntemlerine karşı hassas olabilirken, Gri İlişkisel Analiz eksik verileri daha iyi ele alabilir. Bunların entegrasyonu daha sağlam bir analiz sağlayabilir. Çalışmalarda, her iki yöntemden elde edilen sıralamalar benzer olabilir ancak bire bir aynı olmayabilir. Farklı oldukları durumlar veri dağılımı, normalleştirme veya belirsizliği ele alış biçimlerinden kaynaklanıyor olabilir. Bu çalışmada da TOPSIS yöntemiyle elde edilen sıralamanın tutarlılığı Gri İlişkisel Analiz yöntemiyle elde edilen sıralamayla korelasyonu incelenerek değerlendirilmiştir. Analizler sonucunda, Gri İlişkisel Analiz ve TOPSIS yöntemlerinin benzer sonuçlar verdiği ve ülkelerin sıralamalarının çoğunlukla paralel gittiği görülmektedir. Bu da yapılan analizlerin güvenilirliğini ve tutarlılığını artırmaktadır.

Sonuç olarak bu çalışmada, TOPSIS analizi ile belirlenen ülke sıralaması ile tütün kullanımı arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgu, daha yüksek TOPSIS skoru elde eden ülkelerde tütün kullanım oranlarının daha düşük olabileceğini ortaya koymaktadır. Yani, çeşitli sosyoekonomik ve çevresel faktörler açısından daha iyi performans gösteren ülkelerde tütün tüketiminin azalma eğiliminde olduğu söylenebilir. Bu durum, gelişmiş politika uygulamaları, etkili halk sağlığı programları ve bilinçlendirme kampanyaları ile ilişkilendirilebilir. Öte yandan, ülke sıralaması ile kişi başına düşen gayrisafi yurtiçi hasıla, insani gelişmişlik indeksi skoru, kişi başına düşen karbondioksit miktarı, eğitim harcamalarının GSYİH içindeki oranı, alkol tüketimi ve obez nüfus oranı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Bu bulgular, bu değişkenlerin tek başına ülkelerin genel gelişmişlik düzeyi veya sürdürülebilirlik performansı üzerinde belirleyici olmayabileceğini düşündürmektedir. Dolayısıyla, ülkelerin sürdürülebilir kalkınma ve halk sağlığı hedeflerine ulaşabilmesi için çok boyutlu ve entegre yaklaşımlar benimsemeleri daha doğru olacaktır. Politika yapımcılar, tütün kullanımının azaltılmasına yönelik daha sıkı düzenlemeler getirerek, sigara vergilerini artırarak ve sigarayı bırakma programlarını güçlendirerek bu olumsuz faktörü kontrol altına alabilirler. Ayrıca, TOPSIS sıralamasını yükseltmek ve genel yaşam kalitesini ve yaşam süresini artırmak için eğitim, çevre ve sağlık politikalarının birlikte ele alınması ülkeler için çok değerlidir. Bu kapsamda karar vericiler, her düzeyde sağlık sistemi performansındaki çeşitliliği ölçmeli, bu çeşitliliği etkileyen faktörleri belirlemeli ve farklı koşullarda daha iyi sonuçlar elde etmeye yönelik politikalar geliştirmelidir. Ülkeler içindeki bölgeler veya kamu sağlık hizmetleri gibi sistem alt bileşenlerinin performansı da değerlendirilmelidir. Sağlık sistemi performansı ve performans çeşitliliğini açıklayan temel faktörler hakkında anlamlı ve karşılaştırılabilir bilgi, uluslararası ve ulusal düzeyde sağlık politikasının bilimsel temellerini güçlendirebilir. Sağlık sistemi performansını değerlendirmek için ikna edici ve uygulanabilir bir çerçevenin, hükümetlerin, kalkınma ajanslarının ve çok taraflı kurumların çalışmaları için önem arz etmektedir. Bu çalışmada tercih edilen çok kriterli karar verme yönteminde objektif bir metotla kriter ağırlıklandırması yapılmıştır. Ayrıca çalışma evreni karar birimlerinin homejen özellikte olabilmesi için yalnızca gelişmiş Avrupa ülkelerinden oluşturulmuştur. Sonraki araştırmalarda uzman görüşlerine başvurularak yapılacak ağırlıklandırma yöntemlerinin de dahil edilmesiyle hibrid modeller tercih

edilebilir. Araştırma evreninin ülkelerin sağlık sistemleri yapısı da gözetilerek diğer ülkeleri de kapsayacak şekilde genişletilmesi daha farklı tartışmaların da önünü açabilecektir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması

Çalışmada çıkar çatışması oluşturabilecek herhangi bir durum bulunmamaktadır.

Kaynaklar

- Adang, E. M. and Borm, G. F. (2007). Is there an association between economic performance and public satisfaction in health care?. *The European Journal of Health Economics*, 8, 279-285.
- Afonso, A. and St Aubyn, M. (2006). Relative efficiency of health provision: a DEA approach with non-discretionary inputs. *ISEG-UTL economics working paper*, (33), 3-32
- Afonso, A. and St. Aubyn, M. (2011). Assessing health efficiency across countries with a two-step and bootstrap analysis. *Applied Economics Letters*, 18(15), 1427-1430.
- Akandere, G. (2021). Yeşil Sertifikalı Limanların Performansının Entegre Entropi-Topsis Yöntemleri ile Değerlendirilmesi. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 39(4), 515-535.
- Aktas, A., Ecer, B. and Kabak, M. (2022). A Hybrid Hesitant Fuzzy Model for Healthcare Systems Ranking of European Countries. *Systems*, 10(6), 219.
- Akyüz, B. E. ve Çetin, E. İ. (2022). İnsani gelişme endeksi ve VIKOR yöntemine göre Türkiye'deki illerin sıralaması. *Verimlilik Dergisi*, 2022(1), 60-77.
- Anderson, G. and Hussey, P. S. (2001). Comparing health system performance in OECD countries. *Health Affairs*, 20(3), 219-232.
- Arah, O. A., Klazinga, N. S., Delnoij, D. M., Asbroek, A. T. and Custers, T. (2003). Conceptual frameworks for health systems performance: a quest for effectiveness, quality, and improvement. *International Journal for Quality in Health Care*, 15(5), 377-398
- Araujo, C. A. S., Wanke, P. and Siqueira, M. M. (2018). A performance analysis of Brazilian public health: TOPSIS and neural networks application. *International Journal of Productivity and Performance Management*, 67(9), 1526-1549.
- Asandului, L., Roman, M. and Fatulescu, P. (2014). The efficiency of healthcare systems in Europe: a data envelopment analysis approach. *Procedia Economics and Finance*, 10, 261-268.
- Behr, A. and Theune, K. (2017). Health system efficiency: a fragmented picture based on OECD data. *PharmacoEconomics-Open*, 1, 203-221.
- Bhat, V. N. (2005). Institutional arrangements and efficiency of health care delivery systems. *The European Journal of Health Economics*, 6, 215-222.
- Contoyannis, P. and Jones, A. M. (2004). Socio-economic status, health and lifestyle. *Journal of Health Economics*, 23(5), 965-995.

- Çelik, Y. (2011). *Sağlık ekonomisi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Çetin, O. (2022). Türkiye'nin sağlık turizmi performansının TOPSIS yöntemi ile değerlendirilmesi (2004-2019). *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 12(1), 638-655.
- De Silva, A. and Valentine, N. (2000). *A framework for measuring responsiveness* (Vol. 32). Geneva: World Health Organization.
- Doll, R., Peto, R., Boreham, J. and Sutherland, I. (2004). Mortality in relation to smoking: 50 years' observations on male British doctors. *BMJ*, 328(7455), 1519.
- Economou, C., Kaitelidou, D., Karanikolos, M. and Maresso, A. (2017). World Health Organization. *Greece: health system review.19* (5)
- Ersöz, F. (2009). OECD'ye üye ülkelerin seçilmiş sağlık göstergelerinin kümeleme ve ayırma analizi ile karşılaştırılması. *Turkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*, 29(6), 1650-1659.
- Gavurova, B., Kocisova, K. and Sopko, J. (2021). Health system efficiency in OECD countries: dynamic network DEA approach. *Health Economics Review*, 11, 1-25.
- Gül, Y. (2021). Entropiye dayalı TOPSIS yöntemi ile bankaların performans değerlendirmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 1-26.
- Hu, K., Lou, L., Tian, W., Pan, T., Ye, J. and Zhang, S. (2016). The outcome of breast cancer is associated with national human development index and health system attainment. *PLOS One*, 11(7).
- Kalhor, R., Asefzadeh, S. and Ghamari, F. (2016). Ranking Eastern Mediterranean Region countries (EMRO) based on the health impact indicators using multi-criteria decision approach. *Health-Care*, 7(18), 28.
- Karaca, Z. (2023). Entropi-TOPSIS yöntemi ile illerin yatırım ortamının değerlendirilmesi. *İstanbul Gelişim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(2), 571-581.
- Kavas, Y. B. ve Ertaş, A. (2023). TOPSIS yöntemi: OECD ülkelerinin ekonomik, finansal ve sağlık göstergelerinin değerlendirilmesi. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (34), 273-288.
- Kazemi, A., Rezapoor, A., Faradonbeh, S. B., Nakhaei, M. and Ghazanfari, S. (2015). Study the development level of provinces in Iran: a focus on health indicators. *Journal of Health Administration*, 18(59).
- Kočiřová, K. and Sopko, J. (2020). The efficiency of public health and medical care systems in EU countries: dynamic network data envelopment analysis. *Acta Universitatis Agriculturae et Silviculturae Mendelianae Brunensis*, 68(2).
- Kruk, M. E. and Freedman, L. P. (2008). Assessing health system performance in developing countries: a review of the literature. *Health Policy*, 85(3), 263-276.
- Kurt, M. E., Çakmak, C., Konca, M. and Biçer, İ. (2021). The affect of behavioral risk factors on healthcare system performance. *Bulletin of Economic Theory and Analysis*, 6(1), 1-14.
- Kuzugüden, D. (2022). Sağlık harcamaları ile makroekonomik göstergelerin TOPSIS yöntemi ile değerlendirilmesi: Türkiye ve seçilmiş ülkeler. *Pearson Journal*, 7(18), 24-40.

- Lorcu, F. and Bolat, B. A. (2012). Comparison of member and candidate countries to the European Union by means of main health indicators. *China-USA Business Review*, 11(4).
- Mansyur, R. A. ve Saban, M. (2023). Ulaştırma ve depolama sektörünün Entropi-TOPSIS yöntemleriyle finansal performans analizi. *Yönetim Ekonomi Edebiyat İslami ve Politik Bilimler Dergisi*, 8(1), 42-58.
- Meshram, I. I., Boiroju, N. K. and Kodali, V. (2017). Ranking of districts in Andhra Pradesh using women and children nutrition and health indicators by TOPSIS method. *Indian Journal of Community Health*, 29(4), 350-356.
- Mirmirani, S. and Lippmann, M. (2004). Health care system efficiency analysis of G12 countries. *International Business & Economics Research Journal (IBER)*, 3(5).
- Mirmirani, S., Li, H. C. and Ilacqua, J. A. (2008). Health care efficiency in transition economies: an application of data envelopment analysis. *International Business & Economics Research Journal (IBER)*, 7(2).
- Murray, C. J. and Frenk, J. (2000). A framework for assessing the performance of health systems. *Bulletin of the World Health Organization*, 78, 717-731.
- OECD (2024a). *Air and GHG data*. <https://data.oecd.org/air/air-and-ghg-emissions.html> adresinden 01.09.2024 tarihinde erişilmiştir.
- OECD (2024b). *Economy data*. <https://data.oecd.org/economy.html> adresinden 01.09.2024 tarihinde erişilmiştir.
- OECD (2024c). *Education data*. <https://data.oecd.org/education.html> adresinden 01.09.2024 tarihinde erişilmiştir.
- OECD (2024d). *Health data*. <https://data.oecd.org/health.html> adresinden 01.09.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Olubusoye, O. E. and Musa, D. (2020). Carbon emissions and economic growth in Africa: are they related? *Cogent Economics & Finance*, 8(1), 1850400.
- Onocak, D. (2023). BİST’te işlem gören konaklama işletmelerinin finansal performanslarının CRITIC ağırlıklandırılmış TOPSIS yöntemine göre değerlendirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (97), 79-98.
- Or, Z. (2001). Exploring the effects of health care on mortality across OECD countries. *OECD Labour Market and Social Policy Occasional Papers*, No. 46. OECD Publishing.
- Organ, A., ve Kaçaroğlu, M. O. (2020). Entropi ağırlıklı TOPSIS yöntemi ile Türkiye’deki vakıf üniversitelerinin değerlendirilmesi. *Pamukkale İşletme ve Bilişim Yönetimi Dergisi*, 7(1), 28-45.
- Osakede, U. (2022). Infrastructure and health system performance in Africa. *Managing Global Transitions*, 20(4), 375-400.
- Ömürbek, N., Karaatlı, M. ve Balcı, H. F. (2016). Entropi temelli MAUT ve SAW yöntemleri ile otomotiv firmalarının performans değerlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31(1), 227-255.
- Özdemir, M. H. and Yavrucu, E. (2022). *Ranking the European Union countries in terms of human development by using TOPSIS and EDAS and combining these rankings with the BORDA count method*. Current Research in Social, Human and Administrative Sciences. Gece Kitaplığı.

- Özgüner, Z. ve Özgüner, M. (2020). Entegre entropi-TOPSIS yöntemleri ile tedarikçi değerlendirme ve seçme probleminin çözümlenmesi. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(37), 551-568.
- Özkan, T. (2020). Türk bankacılık sektöründe finansal performans ölçmede TOPSIS yönteminin kullanımı: Katılım bankaları üzerine bir uygulama. *Maliye ve Finans Yazıları*, (113), 47-64.
- Özsarı, S. H. and Boz, C. (2019). Comparison of health status and macroeconomic indicators in Organization for Economic Cooperation and Development countries using multidimensional scaling and TOPSIS. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi*, 6(3), 545-554.
- Pınar, A., Yıldırım, M. ve Erdoğan, S. (2023). Covid dönemi ve sonrası Türkiye ekonomisinin performansının CRITIC, TOPSIS ve MABAC yöntemleri ile ölçülmesi. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 25(44), 433-449.
- Samut, P. K. and Cafri, R. (2016). Analysis of the efficiency determinants of health systems in OECD countries by DEA and panel Tobit. *Social Indicators Research*, 129, 113-132.
- Sarkar, A. and Mukherjee, S. (2021). Determining status of health infrastructure across states in India using TOPSIS algorithm. *Malaya Journal of Matematik*, S(1), 37-40.
- Say, S. (2022). Kamusal sermayeli mevduat bankalarının aktif kalitesinin entegre entropi-TOPSIS yöntemleri ile değerlendirilmesi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 52, 351-362.
- Sébastien, V. (2018). *Benchmarking the efficiency of healthcare systems among the OECD countries between the years 2000 and 2015 using Data Envelopment Analysis with a focus on Belgium* (Master's thesis). Louvain School of Management, Université catholique de Louvain.
- Shannon, C. E. (1948). A mathematical theory of communication. *The Bell System Technical Journal*, 27(3), 379-423.
- Smith, P. (1990). The use of performance indicators in the public sector. *Journal of the Royal Statistical Society Series A: Statistics in Society*, 153(1), 53-72.
- Smith, P. C., Mossialos, E., Papanicolas, I. and Leatherman, S. (2010). *Performance measurement for health system improvement: Experiences, challenges and prospects*. Cambridge University Press.
- Sopko, J. and Kočišová, K. (2019). Key indicators and determinants in the context of the financial aspects of health systems in selected countries. *Addictology/Adiktologie*, 19(4).
- Spinks, J. and Hollingsworth, B. (2009). Cross-country comparisons of technical efficiency of health production: a demonstration of pitfalls. *Applied Economics*, 41(4), 417-427.
- Şahinbaş, F., Konca, M. ve Yetim, B. (2019). OECD ülkelerinde sağlık hizmetleri etkinliğinin değerlendirilmesi. 3. Uluslararası 13. Ulusal Sağlık ve Hastane İdaresi Kongresi Bildiri Kitabı, 10-13 Ekim 2019, Sakarya.
- Şengün, İ. ve Yiğit, V. (2021). Asya ülkeleri sağlık sistemi verimliliğinin parametrik olmayan yöntemler ile analizi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 12(29), 299-316.

- Tchouaket, É. N., Lamarche, P. A., Goulet, L. and Contandriopoulos, A. P. (2012). Health care system performance of 27 OECD countries. *The International Journal of Health Planning and Management*, 27(2), 104-129.
- Türe, H. (2019). OECD ülkeleri için refah ölçümü: Gri ilişkisel analiz uygulaması. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 310-327.
- Türkoğlu, S. P. (2018). Avrupa ülkelerinin sağlık göstergelerinin TOPSIS yöntemi ile değerlendirilmesi. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(1), 65-78.
- World Bank (2024). <https://data.worldbank.org/indicator/SH.DYN.NCOM.ZS?view=chart> adresinden 01.09.2024 tarihinde erişilmiştir
- World Health Organization. (2012). *Health systems performance assessment: a tool for health governance in the 21st century*. World Health Organization.
- World Population Review (2024). <https://worldpopulationreview.com/country-rankings/hdi-by-country> adresinden 01.09.2024 tarihinde erişilmiştir.
- Yetiz, F. (2021). TOPSIS yöntemi ile Türk katılım bankalarının performans analizi ve bankacılıkta risk yönetim politikalarının önemi. *Journal of Empirical Economics and Social Sciences*, 3(1), 121-138.
- Yılmaz, F. ve Söyük, S. (2020). Sağlık risk faktörlerine göre ülkelerin kümelenmesi ve çok kriterli karar verme teknikleriyle sağlık durumu göstergelerinin analizi. *Sosyal Güvençe*, (17), 283-320.
- Yılmaz, Ö. ve Yakut, E. (2021). Entropi temelli TOPSIS ve VIKOR yöntemleri ile bankacılık sektöründe finansal performans değerlendirmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 35(4), 1297-1321.
- Yiğit, A. (2019). Performance analysis of OECD countries based on health outcomes and expenditure indicators. *Journal of International Health Sciences and Management*, 5(9), 114-123.
- Zanbak, M. ve Özgür, R. Ö. (2019). İnsani gelişme endeksi bağlamında Avrupa Birliği'ne üye ve aday ülkelerin karşılaştırmalı analizi. *Journal of Management and Economics Research*, 17(2), 175-192.

Extended Abstract

Introduction

The World Health Organization (WHO) defines performance evaluation in health systems as “a country-specific process that allows for a holistic evaluation of the health system” (World Health Organization, 2012). In this regard, it is crucial for each country to clearly define its unique objectives to enable an objective assessment of results and quantitatively express performance in health system evaluations (Smith, 1990). At this point, it can be said that the goals that countries aim to achieve in their health systems differ depending on their levels of development. For high-income countries, the main goal of health systems is to provide high-quality healthcare services at an acceptable cost, driven by advancing technology and high public expectations. In this context, many countries set goals for their own health systems and measure whether they achieve these goals. Another method used to evaluate health system performance based on health indicators is ranking countries using the TOPSIS method. In the literature, various studies have used the TOPSIS method to rank the health system performance of countries. Kalhor et al. (2016) used a hybrid TOPSIS-AHP (Analytic Hierarchy Process) approach to rank 21 countries in the Eastern Mediterranean region based on health indicators. Their study concluded that the infant mortality rate was the most important indicator for evaluating health performance based on weights determined by AHP. In the TOPSIS-based performance ranking, Bahrain ranked first, while Somalia was at the bottom. In another study conducted by Türkoğlu (2018), 26 European countries were ranked using the TOPSIS method based on health indicators from 2010–2014. In this ranking, Norway, Luxembourg, Austria, Sweden, and Germany occupied the top positions. Özdemir and Yavrucu (2022) ranked various countries in terms of health system performance using the TOPSIS and EDAS (Evaluation based on Distance from Average Solution) methods. According to their study, the top five countries were Ireland, Germany, Denmark, Sweden, and the Netherlands. Kuzugüden (2022) ranked the countries in the fragile five group based on health system performance using the TOPSIS method, analyzing data from the 2015–2019 period. The ranking of the fragile five countries, based on the health indicators evaluated, was Brazil, Turkey, South Africa, India, and Indonesia. Kavas and Ertaş (2023) ranked the health system performance of 31 OECD member countries using the TOPSIS method. In this ranking, the United States, Switzerland, and Canada ranked in the top three, while the bottom three were Slovakia, Lithuania, and Latvia. Yılmaz and Söyük (2020) compared the health system performance of various countries using the TOPSIS and EDAS methods in their study. The results identified clusters of countries with similar characteristics, and within one of these clusters, Norway, Australia, Luxembourg, and Sweden were determined to be the top-ranked countries. Özsarı and Boz (2019) examined the relationships between fundamental macroeconomic indicators and health indicators in their study using data from OECD countries. In the health system performance ranking conducted with the TOPSIS method, Japan, Finland, and Sweden were among the top-ranked countries, while Turkey ranked last. Yiğit (2019), in his study using data from 35 OECD countries and the TOPSIS method, found that Slovenia, South Korea, and Israel were the highest-performing countries, while the United States, Mexico, and Turkey were the lowest-performing countries in terms of health system performance. Aktaş et al. (2022), in their study ranking European countries' health system performance using the TOPSIS method, identified Austria, Sweden, and Finland as the best-performing European countries in terms of health system performance.

Method

In line with the study's objective, criterion weighting was first performed using the Entropy method, followed by ranking the health system performance of the 17 countries using TOPSIS. The variables used in the study are life expectancy at birth (in years) (leb), satisfaction with healthcare services (percentage of satisfied individuals) (satisfaction), infant mortality rate (per 1,000 live births) (imr), cancer mortality rate (per 100,000 individuals) (cancer), and mortality rate due to cardiovascular diseases and diabetes (per 100,000 individuals) (cardio-diabetes). The variables used in the study pertain to the most recent year available for the countries within the scope of the study. Specifically, data from 2022 was used for leb, 2020 for satisfaction, 2022 for imr, 2017 for cancer, and 2019 for cardio-diabetes. The data for the cardio-diabetes variable was obtained from the World Bank (2024), while the data for

the other variables was sourced from the OECD (2024d) database. Within the scope of the study, after ranking the health system performance of 17 developed European countries using the TOPSIS method, the correlation between this ranking and the countries' gross domestic product per capita (in USD, purchasing power parity, for 2022) (gdp) (OECD, 2024b), Human Development Index scores (for 2022) (hdi) (World Population Review, 2024), carbon dioxide emissions per capita (in metric tons, for 2022) (co₂) (OECD, 2024a), the ratio of education expenditures for primary and secondary education to gdp (for 2020) (edu) (OECD, 2024c), tobacco consumption (percentage of regular smokers aged 15 and above, for 2019) (tobacco) (OECD, 2024d), alcohol consumption (per capita in liters, aged 15+) (for 2019) (alc) (OECD, 2024d), and obesity rate (percentage of the total population, for 2019) (obese) (OECD, 2024d) was examined. In this context, Spearman's rank correlation analysis was used.

Findings

TOPSIS was employed to rank the health system performance of 17 developed European countries in the current study. According to the results, Norway's health system was the closest to the positive ideal solution and therefore ranked first. Norway was followed by Sweden and Finland. The countries in the last three positions in terms of closeness to the ideal solution were France, the United Kingdom, and Greece. Finally, within the scope of the study, the relationship between the country ranking obtained from the TOPSIS analysis (topsis_rank) and the rankings of the countries based on various indicators (gdp, hdi, co₂, edu, alc, tobacco, obese) was examined. For this purpose, Spearman's rank correlation analysis was used. According to the analysis results, there is a positive correlation between topsis_rank and gdp, hdi, co₂, and edu, but it is not significant ($p > 0.05$). Additionally, there is a negative correlation between topsis_rank and alc, tobacco, and obese, but among these, only the negative correlation between topsis_rank and tobacco was found to be significant ($p < 0.05$).

Conclusion, Discussion and Recommendations

In conclusion, decision-makers should measure the diversity in health system performance at all levels, identify the factors influencing this diversity, and develop policies aimed at achieving better outcomes under different conditions. The performance of system subcomponents, such as regions within countries or public health services, should also be evaluated. Meaningful and comparable information about the key factors explaining health system performance and performance diversity can strengthen the scientific basis for health policy at both international and national levels. A convincing and applicable framework for evaluating health system performance is important for the work of governments, development agencies, and multilateral institutions. In this study, a multi-criteria decision-making method with an objective approach for criterion weighting was preferred. Additionally, to ensure homogeneity among decision units, the study population was composed solely of developed European countries. Future research could include hybrid models by incorporating weighting methods based on expert opinions. Expanding the study population to include other countries, while considering the structure of their health systems, could pave the way for more diverse discussions.

Yapısal Güçlendirmenin Mesleki Motivasyonu Yordama Düzeyi

Ayça ÇELİK
Milli Eğitim Bakanlığı
aaycaacelik@gmail.com
ORCID ID: 0009-0004-1236-719X

Mustafa ERDEM
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
merdem50@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-8595-0504

Araştırma Makalesi

DOI: 10.31592/aeusb.ed.1517826

Geliş Tarihi: 19.07.2024

Revize Tarihi: 21.08.2024

Kabul Tarihi: 31.08.2024

Atf Bilgisi

Çelik, A. ve Erdem, M. (2025). Yapısal güçlendirmenin mesleki motivasyonu yordama düzeyi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 260-279.

ÖZ

Bu araştırmanın amacı yapısal güçlendirmenin mesleki motivasyonu yordama düzeyini belirlemektir. Bu araştırma ilişkisel tarama modelindedir. Araştırmanın hedef evreni 2022-2023 eğitim-öğretim yılı Kırşehir ili Merkezde yer alan kamu okullarında görev yapan 2032 öğretmendir. Araştırmanın örnekleme küme örnekleme yöntemiyle belirlenmiş 501 öğretmendir. Araştırma verileri Öğretmenlerin Yapısal Güçlendirilmesi Ölçeği ve Mesleki Motivasyon Ölçeğiyle toplanmıştır. Analizde öğretmenlerin cinsiyet ve eğitim durumuna göre görüşlerinin farklılaşma düzeyini belirlemek için t-testi; mesleki kıdeme göre farklılaşma düzeyini belirlemek için tek yönlü ANOVA, ilişkiyi belirlemek için Pearson korelasyon analizi, yordama düzeyini belirlemek için regresyon analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda öğretmenler yapısal güçlendirme ve mesleki motivasyon düzeylerinin yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Yapısal güçlendirilmeye ilişkin öğretmen görüşleri; cinsiyet ve eğitim durumlarına göre farklılaşmamaktadır. 1-10 yıl kıdeme sahip öğretmenler, 21 yıl ve üzeri kıdeme sahip öğretmenlere göre yapısal güçlendirmeye daha fazla katılmışlardır. Mesleki motivasyona ilişkin öğretmen görüşleri kıdemlerine göre farklılaşmamıştır. Kadın öğretmenler erkek öğretmenlere göre daha fazla mesleki motivasyona sahiptir. Yapısal güçlendirmeyle mesleki motivasyon arasında anlamlı, pozitif, orta düzeyde bir ilişki vardır. Yapısal güçlendirme mesleki motivasyonun anlamlı bir yordayıcısıdır. Yapısal güçlendirme mesleki motivasyonun %17'sini açıklamaktadır. Yapısal güçlendirme alt boyutları mesleki motivasyonun; keyif alt boyutunun %18'ini, katkı alt boyutunun %17'sini, değer alt boyutunun %15'ini, özveri alt boyutunun %19'unu açıklamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapısal güçlendirme, mesleki motivasyon, öğretmen.

The Predictive Level of Structural Empowerment on Professional Motivation

ABSTRACT

This research aims to determine whether structural empowerment of teachers predicts their professional motivation or not. This research is quantitative in the correlational survey model. This study, which aims to determine the relationship between structural empowerment and professional motivation, employs a relational survey model. The target population of the study comprises 2032 teachers working in the Central district of Kırşehir during the 2022-2023 academic year. A sample of 501 teachers was taken. The "Structural Empowerment Scale for Teachers" and the "Professional Motivation Scale" were used as data collection instruments. Arithmetic mean, standard deviation, t-test for binary comparisons, ANOVA for triple comparisons were used in the data analysis. Pearson Correlation was used to determine the relationship, and Regression analysis was performed to determine the predictive level of structural empowerment on professional motivation. According to the findings obtained from the analysis results, the teachers stated that their structural empowerment and professional motivation levels were high. While the structural empowerment levels of teachers did not differ according to their gender and educational background, it was concluded that professional motivation was higher in female teachers than male teachers. Teachers with a professional seniority of 1-10 years were more likely to agree with the structural empowerment of teachers in schools where they work compared to teachers with a seniority of 21 and above. Professional motivation of teachers did not differ according to their professional seniority. A moderately significant positive correlation was found between the structural empowerment of teachers and their professional motivation. Structural empowerment of teachers is a significant predictor of their professional motivation. Structural empowerment of teachers explains 17% of professional motivation. The sub-dimensions of structural empowerment explain 18% of pleasure, 17% of contribution, 15% of value, and 19% of self-sacrifice.

Keywords: Structural empowerment, professional motivation, teacher.

Giriş

Her şeyin çok hızlı değiştiği ve zamanla yarışılan 21. yüzyılda örgütüne katkı sağlayan, örgüt başarısını önemseyen, kendini geliştiren ve yenilikçi üyelere sahip olan kurumlar karşılaştıkları problemlerle başa çıkmada daha az enerji ve zaman harcayarak rakiplerine karşı büyük avantajlar elde etmektedirler. Aynı zamanda bu kurumlar örgüt içinde ve örgüt dışında gerçekleşecek olaylara hazırlıklı olabilecek ve değişimlere kolayca uyum sağlayabileceklerdir. Örgütler zamanın ve şartların getirdiği değişimleri gerçekleştirmek veya ayak uydurmak için farklı yönetim yaklaşımlarını denemektedir. Bu yaklaşımlarda insan odaklılık önemli yer tutmaktadır. Özellikle 1980'lerde yaygınlaşmaya başlayan ve örgüt üyelerine odaklanan personel güçlendirme kavramı dikkat çekmektedir. Örgütün işleyişinde ve başarılı olmasında etkili olan personel güçlendirme çalışmaları örgütlerde sıklıkla uygulanmıştır.

Yapısal Güçlendirme ve Mesleki Motivasyon

Alanyazın incelendiğinde güçlendirme psikolojik ve yapısal güçlendirme olmak üzere iki başlık altında toplanmaktadır. Psikolojik güçlendirme, örgüt üyelerinin öz-yeterlik duygusunun artırılması olarak ifade edilmektedir (Conger ve Kanungo, 1988). Yapısal güçlendirme ise örgütün çalışanlarına; bilgiye, kaynaklara, fırsatlara ve desteğe erişim sunmasıdır (O'Brien, 2010). Örgütün çalışanlarını yapısal yönden güçlendirebilmesi için fırsat ve imkânın sağlanması gerekmektedir. *Fırsat*, çalışanın gelişim ve eğitime erişim ortamının sağlanmasıdır. *İmkân* çalışana; bilgi, destek ve kaynağın sağlanmasıdır. Bilgi, örgütün politikalar, amaçlar, veriler ve kararlar hakkında bilgisi olarak tanımlanır. Destek, akranlardan, yöneticilerden ve diğerlerinden gelen geribildirim ve rehberliktir. Kaynaklar, işin yapılmasında gerekli olan ekipman, zaman ve para olarak açıklanır (Kanter, 1993; akt. O'Brien, 2010).

Laschinger, Finegan, Shamian ve Wilk (2001) psikolojik güçlendirmeyi Kanter'in yapısal güçlendirme şartlarını oluşturmaya yönelik yönetsel gayretlerin mantıklı bir sonucu olarak ifade etmektedirler. Bireylerin yapısal güçlendirilmelerinin sonucunda psikolojik olarak güçlendirilmiş hissedebilecekleri belirtilmektedir. Alanyazın incelendiğinde psikolojik güçlendirme ile yapısal güçlendirme arasında pozitif yönde anlamlı ilişkilerin olduğu pek çok çalışmada ortaya konulmuştur. Bu noktada kurumların özellikle öncelikli olarak yapısal güçlendirilmiş çalışanlara sahip olmasıyla elde edeceği fırsatlar ve kazançlar konusu önem kazanmaktadır.

Örgütlerde yapısal güçlendirme uygulamaları artarken eğitim kurumlarında da öğretmen güçlendirmeye ihtiyaç duyulmuştur (Duman, 2018). Öğretmenlerin yapısal güçlendirilmesini konu edinen çalışmalar 1980'lerin sonunda alanyazında görülmeye başlanmıştır. Öğretmen yapısal güçlendirilmesi, öğretmenlere neyi nasıl öğretecekleriyle ilgili mesleki kararlarını uygulama, okulun hedefleri ve politikalarıyla ilgili kararlarına katılma haklarının verilmesi olarak ifade edilmektedir (Bolin, 1989; akt. Keiser ve Shen, 2000). Acaray (2010) eğitim kurumlarında güçlendirme çalışmalarıyla ulaşılmak istenenin öğretmenlerin okullarında gayretle, istekli bir şekilde çalışmasını ve yüksek performansa sahip olabilmelerini sağlamak olduğunu ifade etmiştir. Bundan dolayı güçlendirmenin eğitim yönetimindeki yeri oldukça önemlidir. Eğitim kurumlarının en önemli paydaşlarından olan öğretmenlerin kararlara katılabilmesi ve mesleki çalışmalarında özerk olması öğretmenin güçlendirilmesi uygulamasında temel hususlardır. Araştırma sonuçlarına göre öğretmenlerin yapısal olarak güçlendirilmesiyle birlikte yaşam doyumlarının, yeterliliklerinin, örgütsel bağlılık düzeylerinin ve karara katılımlarının arttığı, sinizmin azaldığı belirtilmektedir (Danış, 2020; Moeini Korbekandi ve Tabarsa, 2023; Seçtim, 2020; Umar ve Özen, 2019; Özasan, 2018).

Personel güçlendirmenin yapısal boyutları sıklıkla çalışmalarda yer alan Kanter'in yapısal güçlendirme teorisine dayanan Laschinger vd. (2001) ele aldığı bilgi, destek, kaynak, fırsat, biçimsel güç ve biçimsel olmayan güç boyutlarından oluşmaktadır. Yapısal güçlendirme okul ortamıyla ilgilidir. Öğretmenlerin yapısal güçlendirilmesinde karara katılımı destekleyici ortam, hesap verebilir ortam, mesleki gelişimi destekleyici ortam, kolaylaştırıcı okul ortamı, özerkliği destekleyici ortam olmak üzere beş ortam sayılmaktadır (Iliman Püsküllüoğlu ve Altınkurt, 2017):

Karara katılımı destekleyici ortam: Okulların hedeflerine ulaşmasını sağlamak ve etkili sonuçlar elde edebilmek için yöneticiler öğretmenlerin karara katılımlarını destekleyebilirler. *Hesap*

verebilir ortam: Okul kuralları herkes için geçerli ve açık olmalıdır. Öğretmen alınan kararları sorgulayabilmeli ve yapılacak işlemlerle ilgili geribildirimler alabilmelidir. *Mesleki gelişimi destekleyici ortam:* Öğretmenlerin yaratıcı fikirlerinin desteklenmesi ve gelişimlerini sağlayacak ortamlar hazırlanmalıdır. *Kolaylaştırıcı okul ortamı:* Öğretmenlerin işlerini yaparken ihtiyaç duyulan malzemelere kolayca ulaşabilmeleridir. Öğretmenler yöneticilere ulaşmakta zorluk yaşamamalıdır. *Özerkliği destekleyici ortam:* Öğretmenler öğretim yöntem ve tekniklerini uygulamada, ölçme ve değerlendirme kriterlerini belirlemede ve sınıf materyali geliştirme konusunda özerk olmalıdır (Bogler ve Somech, 2014). Yapısal güçlendirme öğretmen motivasyonu ile yakından ilişkilidir.

Motivasyon belirli bir hedefe ulaşmak amacıyla kişisel gayretlerin gösterildiği bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Bu süreç; enerji, kararlılık ve istikamet öğelerini içermektedir (Robbins, Decenzo ve Coulter, 2013). Motivasyon bireyi belirli bir yönde harekete geçirmek için istikrarlı olarak ortaya koyulan tüm çabalardır. Motivasyon tanımında harekete geçirici, devam ettirici ve doğruya yöneltici olmak üzere üç özellik üzerinde durulmaktadır (Eren, 2019). Alanyazında genellikle motivasyon içsel ve dışsal olmak üzere iki başlık altında ele alınmaktadır (Hoy ve Miskel, 2012; Urhan, 2018).

İçsel motivasyon: Bireyin ilgi, ihtiyaç, merak, keyif alma gibi kişisel tercihleri doğrultusunda harekete geçmesidir. Raffini (1996) içsel motivasyonu zorunlu olmadığı halde kişiyi bir şey yapmaya iten şey olarak tanımlamaktadır (Hoy ve Miskel, 2012). Olson ve Chapin (2007) kabul, merak, onur, sosyal durum, sosyal temalar, bağımsızlık, güç ve işbirliği gibi faktörlerin içsel motivasyonu etkilediğini belirtmektedir. İçsel motivasyonda bireyin kendi doyum düzeyi, beklentileri ve ihtiyaçları ön plandadır (Urhan, 2018).

Dışsal motivasyon: Bireyin motivasyon kaynağı; ödül, ceza, baskı, dışardan gelen teşvik gibi çevresel faktörlerdir. İçsel motivasyon eylemin kendisine odaklanırken, ödül ve cezaya dayanan dışsal motivasyon bireyin eylemden elde edeceği kazanca dayanır (Hoy ve Miskel, 2012). Dışsal motivasyon kaynakları arasında para, ayın başarılı çalışanı, bonuslar ve motive edici toplantılar sayılabilir. Öte yandan dışsal motivasyon alay etme, aşağılama, cezalandırma gibi olumsuz uyarıları da içerebilmektedir. Bu durum çalışanların motivasyonlarının düşmesi ve işten ayrılma, tükenmişlik, stres gibi olumsuz durumlara yol açabilmektedir (Urhan, 2018).

Motivasyon kuramları genellikle içerik ve süreç kuramları olarak gruplandırılmışlardır. İçerik kuramları, motivasyon sürecinde bireyleri nelerin mutlu ettiği konusuyla ilgilenirken; süreç kuramları, bireylerin nasıl motive edileceği üzerinde durmaktadır (Ünal ve Gülmez, 2017). Maslow'un insan ihtiyaçlarından yola çıkarak oluşturduğu ihtiyaçlar hiyerarşisi, Frederick Herzberg'in motive edici ve hijyen faktörlerini ortaya koyduğu çift faktör kuramı, David McClelland'ın başarı, güç ve ilişki kurma ihtiyacını ortaya koyduğu kuramı, J. Stacey Adams'ın eşitlik kuramı, Vroom'un beklenti kuramı (Hoy ve Miskel, 2012; Koçel, 2014; Robbins vd., 2013) içerik ve süreç kuramlardan bazılarıdır.

Motivasyon okulların etkililiğinde öğretmenlerin performansında büyük bir role sahiptir (Ada vd., 2013). Motive olmuş, yaptığı işten hoşnut olan ve mesleğini seven öğretmenler eğitim-öğretim faaliyetlerini etkili ve verimli yürütebilir, eğitim programlarını daha başarılı uygulayabilirler (Aslan ve Doğan, 2020; Sarı, Canoğulları ve Yıldız, 2018). Ünal (2000) çalışmasında dinamik ve karmaşık bir yapıya sahip okullarda öğretmenlerin devamlı motive edilmesinin kolay olmayacağından, yöneticilerin böyle durumlarda uygun motivasyon yollarını bulmak için uğraşması gerektiğinden söz etmektedir. Her bireyi farklı bir olay veya durum motive edebilir (Koçel, 2014; Robbins vd., 2013). Her öğretmenin farklı beklenti ve ihtiyaçları olsa da bazı ortak motivasyon kaynakları bulunmaktadır. Çalışma koşulları, taktir ve terfi, gelişme olanakları, anlayışlı yaklaşım, işin anlamı ve ilgi çekiciliği, kararlara katılma ortak faktörlerdendir (Ünal, 2000). Ayrıca okuldaki sosyal ilişkilerin iyi olması, öğretmenlerin mesleklerini özümsemeleri ve okulla ilgili olumlu duygulara sahip olma, öğretmenlerin motivasyonlarını olumlu yönde etkileyecek diğer faktörlerdir (Sarı vd., 2018).

Motivasyonunun bireye, örgüte ve topluma sağlayacağı katkılar düşünüldüğünde okullarda öğretmen motivasyonunun yüksek olmasının sağlanması bir gereklilik haline gelmektedir. Çalışanları güçlendirmenin de çalışanların; iş performansını, verimliliğini, iş memnuniyetini (Orlowska ve Laguna, 2023; Romo, Reyes ve Gomez, 2020), motivasyonunu artırdığı ve iş kalitesini geliştirdiği görülmektedir. Öğretmenlerin güçlendirilmesinin, öğretmenlerin kendilerine saygılarını ve meslektaş dayanışmasını artırdığı görülmektedir (Keiser ve Shen, 2000). Yine öğretmen güçlendirilmesinin;

yönetici liderliğinin etkisinde (Moeini Korbekandi ve Tabarsa, 2023), yöneticiye güvende (Duman, 2018), eğitim kalitesinde ve öğrencinin akademik performansında aracılık rolü olduğu araştırmalarda ortaya konulmuştur (Marks ve Louis, 1997). Araştırmalar çalışanların yapısal güçlendirilmesiyle öğretmen motivasyonları ve bazı değişkenlere göre sonuçlarını ortaya koymaktadır. Bu araştırmanın hipotezi yapısal güçlendirmenin mesleki motivasyon üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu yönündedir. Araştırmanın amacı yapısal güçlendirmenin mesleki motivasyonu açıklama düzeyini belirlemektir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Öğretmenlerin yapısal güçlendirilme ve mesleki motivasyon düzeyleri nedir?
2. Yapısal güçlendirme ve mesleki motivasyona ilişkin öğretmen görüşleri; cinsiyet, kıdem ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermekte midir?
3. Yapısal güçlendirmeyle mesleki motivasyon arasında ilişki var mıdır?
4. Öğretmenin yapısal olarak güçlendirilmesi onun mesleki motivasyonunun anlamlı bir yordayıcısı mıdır?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Yapısal güçlendirmenin mesleki motivasyonla ilişkisini belirlemek amacıyla yapılan bu araştırma ilişkisel tarama modelindedir.

Araştırmanın Örnekleme

Araştırmanın hedef evreni 2022-2023 eğitim-öğretim yılı Kırşehir ili Merkezde yer alan kamu okullarında görev yapan 2032 öğretmen oluşturmaktadır. Araştırmanın örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Örneklem belirlenirken ilk, orta ve lise olmak üzere üç küme oluşturulmuştur. Örneklem belirlenirken kümeler içerisinde hedef evrene oranla öğretmenler rastgele seçilerek oluşturulmuştur. Örneklem büyüklüğü belirlenirken %95 güven düzeyi, 0,05 sapma miktarı dikkate alınmıştır. Hedef evrenin 2032 kişi olduğundan örneklem büyüklüğünün 322-341 aralığında olması gerektiği belirlenmiştir (Büyüköztürk vd., 2014). Ölçeklerin geri dönmeme veya özensiz doldurulma durumu dikkate alındığında 506 öğretmenin örnekleme alınmasının uygun olacağına karar verilmiştir. Ölçeklerin tümü geri dönmüş, uç değer incelemesinde 5 veri çıkarılmış, analizler 501 veri üzerinden yapılmıştır. Katılımcıların %53,1(n=266) kadın ve %46,9(n=235) erkek, %86,6 (n=434) lisans ve %13,4'ü (n=67) lisansüstü eğitim alan öğretmenlerden oluşmaktadır. Katılımcıların %14,2'si (n=71) 1-10 yıl, %39,3'ü (n=197)11-20 yıl, %46,5'i (n=233) 21 ve üzeri yıl, öğretmenlik kademine sahiptir.

Veri Toplama Aracı

Veri toplama aracı; "Kişisel Bilgi Formu", "Öğretmenlerin Yapısal Güçlendirilmesi Ölçeği" ve "Mesleki Motivasyon Ölçeği" olmak üzere üç bölümden oluşmuştur. Kişisel Bilgi Formunda öğretmenlerin; cinsiyeti, kıdemi ve eğitim durumlarıyla ilgili bilgi istenmiştir. Okullardan toplanacak veriler için; Kırşehir İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden, ölçme araçlarını geliştiren araştırmacılardan gerekli izinler alınmıştır.

Öğretmenlerin Yapısal Güçlendirilmesi Ölçeği. İliman Püsküllüoğlu ve Altinkurt (2017) tarafından geliştirilen ölçek; karara katılımı destekleyici, hesap verebilir, mesleki gelişimi destekleyici, kolaylaştırıcı okul ortamı ve özerkliği destekleyici ortam olmak üzere beş alt boyut ve 30 maddeden oluşmuştur. Maddelerin yük değerleri .30-1.00 aralığında olduğu için kabul edilebilir aralıktadır. Ölçekte tüm faktörler toplam varyansın %65'ini açıklamaktadır. Ölçeğin Cronbach Alpha katsayısı .95, alt boyutlar için .82 ile .92 arasında değiştiği görülmüştür.

Mesleki Motivasyon Ölçeği. İlğan ve Ceviz (2019) tarafından geliştirilen 30 maddeden; keyif, katkı, bağlılık, değer ve öz veri olmak üzere beş alt boyuttan oluşmuştur. Maddelerin yük değerleri .30'un üzerinde, 1.00'in altında olduğu için kabul edilebilir aralıktadır. Ölçeğin alt boyutlarında Cronbach Alpha kat sayısı; .82-.93 aralığında, ölçeğin geneli için .94 olarak bulunmuştur. Analizlere göre her iki ölçeğin de güvenilir ve geçerli olduğu görülmüştür. Her iki Ölçek de; (1)hiç katılmıyorum,

(2)katılmıyorum, (3)biraz katılıyorum, (4)katılıyorum, (5)tamamen katılıyorum şeklinde beşli Likert tipi katılım ölçeğidir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde frekans, yüzde, aritmetik ortalama, standart sapma değerleri kullanılmıştır. Öğretmen görüşlerinin; cinsiyete ve eğitim durumuna göre farklılığını belirlemek için t-testi; kıdem göre farklılığını belirlemek için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve Bonferroni testi yapılmıştır. Yapısal güçlendirme ve mesleki motivasyon arasındaki ilişkiyi tespit etmek için Pearson Korelasyon analizi, yordama düzeyini belirlemek için Regresyon analizi yapılmıştır.

Ölçeklerin alt boyutlarında ve genelinde çarpıklık değerleri; -.97-.21 arası, basıklık değerleri; -.49-.64 arası olması normal dağılımı göstermektedir. Levene testi sonuçlarına bakıldığında yapısal güçlendirme ve motivasyon toplam ve alt boyutlarda varyansların homojen dağıldığı görülmüştür ($p>.05$). Verilerin normallik ve homojenlik varsayımlarının sağlanmış olması sebebiyle veri analizlerinde parametrik testler yapılmıştır. Araştırmada uygulanan ölçeklerin değerlendirilmesinde esas alınacak puan aralıkları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1. Ölçeklerin Puan Aralıkları ve Değerlendirme Baremi

Seçenekler	Verilen Puan	Puan Aralığı	Değerlendirme
Hiç Katılmıyorum	1	1.00-1.79	Çok Düşük
Katılmıyorum	2	1.80-2.59	Düşük
Biraz Katılıyorum	3	2.60-3.39	Orta
Katılıyorum	4	3.40-4.19	Yüksek
Tamamen Katılıyorum	5	4.20-5.00	Çok Yüksek

Araştırma Etiği

Bu araştırma araştırmanın gerçekleştirildiği üniversitenin etik kurulunun 20.10.2022 tarihli 2022/09/20 karar nolu Etik Kurul onayı alınmıştır.

Bulgular

Yapısal güçlendirilmede öğretmenler en çok özerkliği destekleyici ($\bar{x}=4,12$, yüksek düzeyde), en az mesleki gelişimi destekleyici ortama ($\bar{x}=2,86$ orta düzeyde) katılmışlardır. Öğretmenler karara katılımı destekleyici ortam ($\bar{x}=3,65$), hesap verebilir ortam ($\bar{x}=3,78$) ve kolaylaştırıcı okul ortamına ($\bar{x}=3,79$) ve yapısal güçlendirme toplamına ($\bar{x}=3,69$) yüksek düzeyde katılmışlardır.

Mesleki motivasyonda öğretmenler en çok keyif ($\bar{x}=4,40$) ve katkı ($\bar{x}=4,37$), en az bağlılığa ($\bar{x}=3,54$) katılmışlardır. Öğretmenler mesleki motivasyonun toplamına ($\bar{x}=4,08$), özveri ($\bar{x}=4,11$), değer ($\bar{x}=3,63$) alt boyutlarına yüksek düzeyde katılmışlardır. Cinsiyete göre yapısal güçlendirmeye ilişkin öğretmen görüşlerinin t-testi bulguları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Cinsiyete Göre Yapısal Güçlendirilmeye İlişkin Öğretmen Görüşleri t-testi Bulguları

Alt Boyutlar	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
Karara Katılım	Kadın	266	3,65	0,777	499	-0,196	0,845
	Erkek	235	3,66	0,874			
Hesap Verebilir Ortam	Kadın	266	3,80	0,749	499	0,441	0,659
	Erkek	235	3,77	0,841			
Mesleki Gelişim	Kadın	266	2,83	0,956	499	-0,706	0,481
	Erkek	235	2,89	0,939			
Kolaylaştırıcı Okul	Kadın	266	3,78	0,797	499	-0,223	0,824
	Erkek	235	3,80	0,781			
Özerkliği Destekleyici	Kadın	266	4,16	0,706	499	1,134	0,257
	Erkek	235	4,08	0,764			
Yapısal Güçlendirme Toplam	Kadın	266	3,69	0,668	499	0,049	0,961
	Erkek	235	3,69	0,727			

Tablo 2’de cinsiyete göre yapısal güçlendirme toplam ve alt boyutlarında öğretmen görüşleri anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>.05$). Eğitim durumuna göre yapısal güçlendirmeye ilişkin öğretmen görüşlerinin t-testi bulguları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3. Eğitim Durumuna Göre Yapısal Güçlendirmeye İlişkin Öğretmen Görüşleri t-testi Bulguları

Alt Boyutlar	Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
Karara Katılım	Lisans	434	3,65	0,822	499	-0,403	0,687
	Lisansüstü	67	3,69	0,836			
Hesap Verebilir Ortam	Lisans	434	3,79	0,793	499	0,347	0,728
	Lisansüstü	67	3,75	0,804			
Mesleki Gelişim	Lisans	434	2,88	0,936	499	1,011	0,313
	Lisansüstü	67	2,75	1,021			
Kolaylaştırıcı Okul	Lisans	434	3,79	0,793	499	-0,485	0,628
	Lisansüstü	67	3,84	0,769			
Özerkliği Destekleyici	Lisans	434	4,13	0,728	499	0,537	0,592
	Lisansüstü	67	4,08	0,782			
Yapısal Güçlendirme Toplam	Lisans	434	3,69	0,696	499	0,078	0,938
	Lisansüstü	67	3,69	0,697			

Tablo 3’de eğitim durumuna göre yapısal güçlendirme toplam ve alt boyutlarında öğretmen görüşleri anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>.05$). Kıdeme göre yapısal güçlendirmeye ilişkin öğretmen görüşlerinin ANOVA bulguları Tablo 4’de verilmiştir.

Tablo 4. Kıdeme Göre Yapısal Güçlendirmeye İlişkin Öğretmen Görüşlerinin ANOVA Bulguları

Alt Boyutlar	Kıdem	n	$\bar{X}$	S	VK	KT	Sd	KO	F	p
Karara Katılım	1-10	71	3,80	0,790	Gruplar Arası	4,574	2	2,287	3,407	0,034*
	11-20	197	3,72	0,769	Gruplar İçi	334,351	498	0,671		
	21+	233	3,56	0,867	Toplam	338,925	500			
	Toplam	501	3,66	0,823						
Hesap Verebilir Ortam	1-10	71	3,98	0,756	Gruplar Arası	3,430	2	1,715	2,744	0,065
	11-20	197	3,78	0,793	Gruplar İçi	311,242	498	0,625		
	21+	233	3,73	0,798	Toplam	314,673	500			
	Toplam	501	3,78	0,793						
Mesleki Gelişim	1-10	71	3,03	0,993	Gruplar Arası	2,447	2	1,224	1,364	0,257
	11-20	197	2,81	0,970	Gruplar İçi	446,865	498	0,897		
	21+	233	2,85	0,912	Toplam	449,312	500			
	Toplam	501	2,86	0,947						
Kolaylaştırıcı Okul	1-10	71	4,02	0,775	Gruplar Arası	4,882	2	2,441	3,963	0,020*
	11-20	197	3,80	0,799	Gruplar İçi	306,706	498	0,616		
	21+	233	3,72	0,775	Toplam	311,587	500			
	Toplam	501	3,79	0,789						
Özerkliği Destekleyici	1-10	71	4,34	0,738	Gruplar Arası	4,260	2	2,130	3,996	0,019*
	11-20	197	4,12	0,775	Gruplar İçi	265,463	498	0,533		
	21+	233	4,06	0,686	Toplam	269,723	500			
	Toplam	501	4,12	0,734						
Yapısal Güçlendirme Toplam	1-10	71	3,88	0,692	Gruplar Arası	3,616	2	1,808	3,778	0,024*
	11-20	197	3,71	0,694	Gruplar İçi	238,356	498	0,479		
	21+	233	3,62	0,689	Toplam	241,972	500			
	Toplam	501	3,69	0,695						

Tablo 4’te hesap verebilir ve mesleki gelişimi destekleyici ortam alt boyutlarında öğretmen görüşleri anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>.05$). Kıdeme göre yapısal güçlendirme toplamında öğretmen görüşleri anlamlı farklılık göstermiştir ($F_{(2-498)}=3,778$; $p<.05$). Kıdemleri 1-10 yıl ($\bar{X}=3,88$) grubundaki öğretmenler, 21 ve üzeri ($\bar{X}=3,62$) olanlara göre, yapısal olarak güçlendirildiklerine daha

çok katılmışlardır. Kıdeme göre karara katılımı destekleyici ortam alt boyutunda öğretmen görüşleri farklılaşmıştır ($F_{(2-498)}=3,407;p<.05$). Ancak Bonferroni testi gruplar arası farkı göstermemiştir. Kıdeme göre kolaylaştırıcı okul ortamı alt boyutunda öğretmenlerin görüşleri anlamlı farklılık göstermiştir ($F_{(2-498)}=3,963;p<.05$). Kıdemleri 1-10 yıl ($\bar{X}=4,01$) arasında olan öğretmenler, 21 ve üzeri ($\bar{X}=3,71$) olanlara göre, okullarında kolaylaştırıcı ortam olduğuna daha çok katılmışlardır. Kıdeme göre özerkliği destekleyici ortam alt boyutunda öğretmenlerin görüşleri anlamlı farklılık göstermiştir ($F_{(2-498)}=3,996;p<.05$). Kıdemleri 1-10 yıl arasında ($\bar{X}=4,34$) olan öğretmenler, 21 ve üzeri ($\bar{X}=4,06$) olanlara göre çalıştıkları okullarında özerkliği destekleyici ortam olduğuna daha çok katılmışlardır. Öğretmenlerin mesleki motivasyon düzeylerinin cinsiyetlerine göre karşılaştırılmasına ilişkin t-testi bulguları Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Cinsiyete Göre Mesleki Motivasyona İlişkin Öğretmen Görüşlerinin t-testi Bulguları

Alt Boyutlar	Cinsiyet	n	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
Keyif	Kadın	266	4,48	0,520	448,239	3,262	0,001*
	Erkek	235	4,31	0,648			
Katkı	Kadın	266	4,45	0,590	467,614	2,608	0,009*
	Erkek	235	4,30	0,676			
Bağlılık	Kadın	266	3,67	0,960	499	2,915	0,004*
	Erkek	235	3,41	1,053			
Değer	Kadın	266	3,64	0,933	499	0,172	0,863
	Erkek	235	3,63	0,942			
Özveri	Kadın	266	4,18	0,653	499	2,124	0,034*
	Erkek	235	4,05	0,694			
Mesleki Motivasyon Toplam	Kadın	266	4,15	0,537	462,013	2,853	0,005*
	Erkek	235	4,00	0,632			

Tablo 5’de cinsiyete göre öğretmenlerin değer alt boyutuna ilişkin görüşleri anlamlı olarak farklılaşmamıştır ($t_{(499)}=0,172;p>.05$). Cinsiyete göre; keyif, katkı, bağlılık, özveri ve motivasyon toplamında öğretmen görüşleri farklılaşmıştır ($p<.05$). Kadın öğretmenler ($\bar{X}=4,48$), erkeklere ($\bar{X}=4,31$) göre mesleği yapmaktan daha fazla keyif almaktadırlar. Kadın öğretmenler ($\bar{X}=4,44$) erkeklere ($\bar{X}=4,29$) göre katkı alt boyutuna daha fazla katılmışlardır. Kadın öğretmenler ($\bar{X}=3,66$) erkeklere ($\bar{X}=3,40$) göre bağlılık alt boyutuna daha fazla katılmışlardır. Kadın öğretmenler ($\bar{X}=4,17$) erkeklere ($\bar{X}=4,05$) göre özveri alt boyutuna daha fazla katılmışlardır. Kadın öğretmenler ($\bar{X}=4,15$) erkeklere ($\bar{X}=4,00$) göre mesleki motivasyon toplamına daha fazla katılmışlardır. Eğitim durumuna göre mesleki motivasyona ilişkin öğretmen görüşlerinin t-testi bulguları Tablo 6’de verilmiştir.

Tablo 6. Eğitim Durumuna Göre Mesleki Motivasyonlarına İlişkin Öğretmen Görüşleri t-testi Bulguları

Alt Boyutlar	Eğitim Durumu	n	$\bar{X}$	S	Sd	t	p
Keyif	Lisans	434	4,39	0,589	499	-0,916	0,360
	Lisansüstü	67	4,46	0,591			
Katkı	Lisans	434	4,36	0,623	499	-1,467	0,143
	Lisansüstü	67	4,48	0,709			
Bağlılık	Lisans	434	3,54	1,008	499	-0,286	0,775
	Lisansüstü	67	3,58	1,045			
Değer	Lisans	434	3,63	0,921	499	-0,094	0,925
	Lisansüstü	67	3,64	1,037			
Özveri	Lisans	434	4,09	0,672	499	-2,482	0,013*
	Lisansüstü	67	4,31	0,670			
Mesleki Motivasyon Toplam	Lisans	434	4,07	0,583	499	-1,128	0,260
	Lisansüstü	67	4,16	0,619			

Tablo 6’da eğitim durumlarına göre keyif, katkı, bağlılık, değer alt boyutlarında ve mesleki motivasyon toplamında öğretmen görüşleri anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>.05$). Eğitim durumuna göre özveride öğretmen görüşleri farklılaşmıştır ($t_{(499)}=-2.,482$; $p<.05$). Buna göre lisansüstü düzeyde eğitime sahip öğretmenler ($\bar{X}=4,30$), lisansa göre ($\bar{X}=4,09$) daha özverilidir. Kıdeme göre mesleki motivasyona ilişkin öğretmen görüşlerinin ANOVA bulguları Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Mesleki Kıdeme Göre Mesleki Motivasyona İlişkin Öğretmen Görüşlerinin ANOVA Bulguları

Alt Boyut	Kıdem	n	$\bar{X}$	S	Varyansın Kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	p
Keyif	1-10	71	4,50	0,540	Gruplar Arası	0,796	2	0,398	1,146	0,319
	11-20	197	4,39	0,631	Gruplar İçi	173,020	498	0,347		
	21+	233	4,39	0,566	Toplam	173,816	500			
	Toplam	501	4,40	0,589						
Katkı	1-10	71	4,41	0,692	Gruplar Arası	0,166	2	0,083	0,205	0,815
	11-20	197	4,36	0,651	Gruplar İçi	202,132	498	0,406		
	21+	233	4,38	0,606	Toplam	202,298	500			
	Toplam	501	4,38	0,636						
Bağlılık	1-10	71	3,86	1,044	Gruplar Arası	8,223	2	4,111	4,058	0,018*
	11-20	197	3,48	1,042	Gruplar İçi	504,523	498	1,013		
	21+	233	3,51	0,963	Toplam	512,745	500			
	Toplam	501	3,55	1,012						
Değer	1-10	71	3,76	0,976	Gruplar Arası	1,267	2	0,633	0,721	0,487
	11-20	197	3,61	0,940	Gruplar İçi	437,618	498	0,879		
	21+	233	3,62	0,922	Toplam	438,884	500			
	Toplam	501	3,63	0,936						
Özveri	1-10	71	4,25	0,627	Gruplar Arası	1,389	2	0,694	1,524	0,219
	11-20	197	4,09	0,732	Gruplar İçi	226,854	498	0,456		
	21+	233	4,10	0,636	Toplam	228,243	500			
	Toplam	501	4,12	0,675						
Mesleki Motivasyon Toplam	1-10	71	4,22	0,624	Gruplar Arası	1,527	2	0,763	2,215	0,110
	11-20	197	4,05	0,616	Gruplar İçi	171,572	498	0,345		
	21+	233	4,07	0,548	Toplam	173,099	500			
	Toplam	501	4,08	0,588						

Tablo 7’de kıdeme göre; keyif, katkı, değer, özveri alt boyutlarında ve mesleki motivasyon toplamında öğretmen görüşleri anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>.05$). Kıdeme göre bağlılık alt boyutunda öğretmen görüşleri anlamlı farklılık göstermiştir ($F_{(2-498)}=4,058$; $p<.05$). Kıdemleri 1-10 yıl olan öğretmenler ($\bar{X}=3,85$), 11-20 yıl ($\bar{X}=3,47$) ve 21 yıl ve üzerinde olanlara ($\bar{X}=3,51$) kıyasla, öğretmenlik mesleğine daha fazla bağlı oldukları ortaya çıkmıştır. Yapısal güçlendirmeyele mesleki motivasyon arasındaki ilişki Tablo 8’de verilmiştir.

Tablo 8. Yapısal Güçlendirmeyele Mesleki Motivasyon Arasındaki İlişki

Alt Boyut	Mesleki Motivasyon Toplam	Keyif	Katkı	Bağlılık	Değer	Özveri
Yapısal Güçlendirme Toplam	0,412**	0,409**	0,402**	0,063	0,388**	0,435**
Karara Katılım	0,375**	0,367**	0,357**	0,061	0,365**	0,390**
Hesap Verebilir Ortam	0,341**	0,317**	0,329**	0,086	0,321**	0,349**
Mesleki Gelişim	0,286**	0,259**	0,268**	-0,032	0,359**	0,344**
Kolaylaştırıcı Okul	0,373**	0,382**	0,365**	0,056	0,337**	0,389**
Özerkliği Destekleyici	0,363**	0,388**	0,381**	0,092*	0,259**	0,369**

n=501, *p<0,05, **p<0,01

Tablo 8 incelendiğinde yapısal güçlendirmeyle bağlılık alt boyutu ($r=.06$, $p>.05$) hariç mesleki motivasyonun diğer tüm alt boyutları arasında pozitif, anlamlı bir ilişki vardır ($p<.05$). Yapısal güçlendirme toplamının mesleki motivasyonun; toplamı ($r=0,412$), keyif ($r=0,409$), katkı ($r=0,402$), değer ($r=0,388$), özveri ($r=0,435$) alt boyutlarıyla anlamlı, pozitif, orta düzeyde bir ilişki vardır. Karara katılımı destekleyici ortam alt boyutunun mesleki motivasyonun; toplamı ($r=0,375$), keyif ($r=0,367$), katkı ($r=0,357$), değer ($r=0,365$), özveri ($r=0,390$) alt boyutlarıyla anlamlı, pozitif, orta düzeyde bir ilişki vardır. Hesap verebilir ortam alt boyutunun mesleki motivasyonun; toplamı ($r=0,341$), keyif ($r=0,317$), katkı ($r=0,329$), değer ($r=0,321$), özveri ($r=0,349$) alt boyutlarıyla anlamlı, pozitif, orta düzeyde bir ilişki vardır. Mesleki gelişimi destekleyici ortam alt boyutunun mesleki motivasyonun; toplamı ($r=0,286$), keyif ($r=0,259$), katkı ($r=0,268$), değer ($r=0,359$) ve özveri ($r=0,344$) alt boyutlarıyla anlamlı, pozitif, düşük düzeyde bir ilişki vardır. Kolaylaştırıcı okul ortamı alt boyutunun mesleki motivasyonun; toplamı ($r=0,373$), keyif ($r=0,382$), katkı ($r=0,365$), değer ($r=0,337$), özveri ($r=0,389$) alt boyutlarıyla anlamlı, pozitif orta düzeyde bir ilişki vardır. Özerkliği destekleyici ortam alt boyutunun mesleki motivasyonun; toplamı ($r=0,363$), keyif ($r=0,388$), katkı ($r=0,381$), değer ($r=0,259$), özveri ($r=0,369$) alt boyutlarıyla anlamlı, pozitif orta düzeyde bir ilişki vardır.

Bağlılık alt boyutunun; karara katılımı destekleyici ortam, hesap verebilir ortam, mesleki gelişimi destekleyici ortam, kolaylaştırıcı okul ortamı alt boyutları ve yapısal güçlendirme toplamıyla aralarında anlamlı bir ilişki yoktur ($p>.05$). Ancak bağlılık alt boyutuyla özerkliği destekleyici ortam alt boyutu arasında anlamlı, pozitif, düşük bir ilişki vardır ($r=0,092$; $p<.05$). Yapısal güçlendirmenin mesleki motivasyonu yordama düzeyine ilişkin regresyon analizi Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9. Yapısal Güçlendirimin Mesleki Motivasyonu Yordama Düzeyine İlişkin Bulgular

Değişken	B	Standart Hata B	β	t	p
Sabit	2,793	0,130	-	21,550	0,000
Yapısal Güçlendirme	0,349	0,034	0,412	10,110	0,000

R = 0,412; R² = 0,17; F(1, 499) = 102,208; p = 0,000

Tablo 9 incelendiğinde yapısal güçlendirme mesleki motivasyonun anlamlı bir yordayıcısıdır ($R^2=0,17$; $F_{(1,499)}=102,20$; $p<.001$). Yapısal güçlendirme, mesleki motivasyonun %17’sini açıklamaktadır. Standardize edilmemiş B değerine bakıldığında yapısal güçlendirmedeki bir birimlik değişim mesleki motivasyonda .35 puanlık artışa yol açmaktadır. Yapısal güçlendirme alt boyutlarının mesleki motivasyon toplamını yordamasına ilişkin regresyon analizi Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Yapısal Güçlendirme Alt Boyutlarının Mesleki Motivasyon Toplamını Yordamasına İlişkin Regresyon Analizi

Değişken	B	Standart Hata B	β	t	p
Sabit	2,657	0,145	-	18,263	0,000
Karara Katılım	0,146	0,052	0,204	2,809	0,005
Hesap Verebilir Ortam	0,005	0,054	0,007	0,091	0,927
Mesleki Gelişim	-0,006	0,039	-0,009	-0,147	0,883
Kolaylaştırıcı Okul	0,073	0,059	0,098	1,239	0,219
Özerkliği Destekleyici	0,148	0,046	0,185	3,220	0,001

R = 0,424; R² = 0,172; F(5, 495) = 21,730; p=0,000

Tablo 10 incelendiğinde yapısal güçlendirme alt boyutları mesleki motivasyon toplamının anlamlı bir yordayıcısıdır ($R^2=0,17$; $F_{(5,495)}=21,73$; $p<.001$). Buna göre yapısal güçlendirme mesleki motivasyonun %17’sini açıklamaktadır. Karara katılımı destekleyici ortam ($\beta=0,20$; $t=2,80$; $p<.05$) ile özerkliği destekleyici ortam ($\beta=0,18$; $t=3,22$; $p<.05$), mesleki motivasyonun anlamlı bir yordayıcısı iken, diğer alt boyutların ise olmadığı ortaya çıkmıştır. Standardize edilmemiş B değerlerine bakıldığında kararlara kıtlımdaki bir birimlik artış, öğretmenin motivasyon puanlarında .15 puanlık

artışa; özerkliği destekleyici ordamdaki bir birimlik artışın ise öğretmen motivasyonunda .15 puanlık artışa neden olmaktadır. Hesap verebilir ortam, mesleki gelişimi destekleyici ortam ve kolaylaştırıcı okul ortamı mesleki motivasyonun anlamlı bir yordayıcısı değildir ($p>.05$). Yapısal güçlendirme alt boyutlarının keyif alt boyutunu yordamasına ilişkin regrasyon analizi Tablo 11’de verilmiştir.

Tablo 11. Yapısal Güçlendirme Alt Boyutlarının Keyif Alt Boyutunu Yordamasına İlişkin Regrasyon Analizi

Değişken	B	Standart Hata B	β	t	p
Sabit	2,024	0,145	-	20,209	0,000
Karara Katılım	0,161	0,052	0,224	3,107	0,002
Hesap Verebilir Ortam	-0,046	0,053	-0,063	-0,871	0,384
Mesleki Gelişim	-0,039	0,039	-0,063	-1,010	0,313
Kolaylaştırıcı Okul	0,116	0,059	0,155	1,975	0,049
Özerkliği Destekleyici	0,180	0,046	0,224	3,920	0,000

R = 0,438; $R^2 = 0,184$; $F(5, 495) = 23,547$; $p = 0,000$

Tablo 11’de yapısal güçlendirme alt boyutları keyif alt boyutunun anlamlı bir yordayıcısıdır ($R^2=0,17$; $F(5,495)=21,73$; $p<.001$) ve %18’ini açıklamaktadır. Karara katılımı destekleyici ($\beta=0,22$; $t=3,10$; $p<.05$), kolaylaştırıcı okul ($\beta=0,15$; $t=1,97$; $p<.05$) ve özerkliği destekleyici ortamın ($\beta=0,22$; $t=3,92$; $p<.05$), keyif alt boyutu üzerinde anlamlı bir etkisi vardır. B değerlerine bakıldığında karara katılımındaki bir birimlik değişim keyif’de %16’lık, kolaylaştırıcı okul ortamındaki bir birimlik değişim keyifte %12’lik, özerkliği destekleyici okul ortamındaki bir birimlik değişim keyifte %18’lik değişime neden olmaktadır. Hesap verebilir ortam ve mesleki gelişimi destekleyici ortamın, keyif alt boyutu üzerinde anlamlı ($p>.05$) bir etkisi yoktur. Yapısal güçlendirme alt boyutlarının katkı alt boyutunu yordamasına ilişkin regrasyon analizi Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12. Yapısal Güçlendirme Alt Boyutlarının Katkı Alt Boyutunu Yordamasına İlişkin Regrasyon Analizi

Değişken	B	Standart Hata B	β	t	p
Sabit	2,811	0,157	-	17,862	0,000
Karara Katılım	0,138	0,056	0,179	2,460	0,014
Hesap Verebilir Ortam	0,002	0,058	0,002	0,034	0,973
Mesleki Gelişim	-0,014	0,042	-0,021	-0,330	0,742
Kolaylaştırıcı Okul	0,072	0,064	0,089	1,128	0,260
Özerkliği Destekleyici	0,199	0,050	0,230	3,993	0,000

R=0,423; $R^2=0,171$; $F(5, 495)=21,587$; $p=0,000$

Tablo 12’de yapısal güçlendirme alt boyutları katkı alt boyutunun anlamlı bir yordayıcısıdır ($R^2=0,17$; $F(5,495)=21,59$; $p<.001$) ve %17’sini açıklamaktadır. Karara katılımı destekleyici ($\beta=0,22$; $t=2,46$; $p<.05$) ve özerkliği destekleyici ortamın ($\beta=0,23$; $t=3,99$; $p<.05$) katkı alt boyutu üzerinde anlamlı bir etkisi vardır. B değerlerine bakıldığında karara katılımındaki bir birimlik değişim katkı alt boyutunda %14’lük, özerkliği destekleyici ortamdaki bir birimlik değişim katkı alt boyutunda %20’lik değişime neden olmaktadır. Hesap verebilir ortam, mesleki gelişimi destekleyici ortam ve kolaylaştırıcı okul ortamı alt boyutlarının katkı alt boyutu üzerinde anlamlı ($p>.05$) bir etkisi yoktur. Yapısal güçlendirme alt boyutlarının değer alt boyutunu yordamasına ilişkin regrasyon analizi Tablo 13’te verilmiştir.

Tablo 13. Yapısal Güçlendirme Alt Boyutlarının Değer Alt Boyutunu Yordamasına İlişkin Regrasyon Analizi

Değişken	B	Standart Hata B	β	t	p
Sabit	1,907	0,235	-	8,129	0,000
Karara Katılım	0,211	0,084	0,186	2,519	0,012
Hesap Verebilir Ortam	0,003	0,086	0,003	0,038	0,970
Mesleki Gelişim	0,184	0,063	0,187	2,942	0,003

Kolaylaştırıcı Okul	0,034	0,095	0,029	0,360	0,719
Özerkliği Destekleyici	0,069	0,074	0,054	0,931	0,352

R = 0,399; R² = 0,151; F(5, 495) = 18,763; p = 0,000

Tablo 13 incelendiğinde yapısal güçlendirme alt boyutları değer alt boyutunun anlamlı bir yordayıcısıdır (R²=0,15; F_(5,495)=18,76; p<.001). Mesleki motivasyon alt boyutları değer alt boyutunun %15'ini açıklamaktadır. Karara katılımı destekleyici ($\beta=0,18;t=2,51;p<.05$) ve mesleki gelişimi destekleyici ortamın ($\beta=0,18;t=2,94;p<.05$), değer alt boyutu üzerinde anlamlı bir etkisi vardır. Karara katılımındaki bir birimlik değişim değerinde %21, mesleki gelişim destekleyici ortamdaki bir birimlik değişim değerinde %18'lik değişime neden olmaktadır. Hesap verebilir ortam, kolaylaştırıcı okul ortamı ve özerkliği destekleyici ortamın değer alt boyutu üzerinde anlamlı (p>.05) bir etkisi yoktur. Yapısal güçlendirme alt boyutlarının özveri alt boyutunu yordamasına ilişkin regrasyon analizi Tablo 14'te verilmiştir.

Tablo 14. Yapısal Güçlendirme Alt Boyutlarının Özveri Alt Boyutunu Yordamasına İlişkin Regrasyon Analizi

Değişken	B	Standart Hata B	β	t	p
Sabit	2,487	0,165	-	15,032	0,000
Karara Katılım	0,155	0,059	0,189	2,618	0,009
Hesap Verebilir Ortam	-0,019	0,061	-0,023	-0,316	0,752
Mesleki Gelişim	0,071	0,044	0,100	1,617	0,107
Kolaylaştırıcı Okul	0,055	0,067	0,064	0,824	0,410
Özerkliği Destekleyici	0,176	0,052	0,191	3,364	0,001

R = 0,443; R² = 0,188; F(5, 495) = 24,126; p=0,000

Tablo 14 incelendiğinde yapısal güçlendirme alt boyutları özveri alt boyutunun anlamlı bir yordayıcısıdır (R²=0,18;F_(5,495)=24,12;p<.001). Yapısal güçlendirme alt boyutları özveri alt boyutunun %19'unu açıklamaktadır. Karara katılımı destekleyici ($\beta=0,18;t=2,61;p<.05$) ve özerkliği destekleyici ortam ($\beta=0,19;t=3,36;p<.05$) alt boyutlarının özveri alt boyutu üzerinde anlamlı bir etkisi vardır. B değerlerine bakıldığında karara katılımındaki bir birimlik değişim özveride %15'lik, özerkliği destekleyici ortamdaki bir birimlik değişim özveride %18'lik değişime neden olmaktadır. Hesap verebilir ortam, mesleki gelişimi destekleyici ortam ve kolaylaştırıcı okul ortamı boyutlarının özveri boyutu üzerinde anlamlı (p>.05) bir etkisi olmadığı anlaşılmaktadır.

Sonuç Tartışma ve Öneriler

Öğretmenler yüksek düzeyde yapısal güçlendirme ve mesleki motivasyona sahiptir. Yapısal güçlendirmeye ilişkin öğretmen görüşleri; cinsiyet ve eğitim durumuna göre anlamlı farklılık göstermezken, mesleki kıdeme göre anlamlı farklılık göstermektedir. Mesleki motivasyona ilişkin öğretmen görüşleri; eğitim durumu ve mesleki kıdeme göre anlamlı farklılık göstermezken, cinsiyet göre anlamlı farklılık göstermiştir. Yapısal güçlendirme mesleki motivasyonun anlamlı bir yordayıcısıdır. Yapısal güçlendirmeyle mesleki motivasyon arasında anlamlı, pozitif ve orta düzeyde bir ilişki vardır.

Öğretmenler yüksek düzeyde yapısal olarak güçlendirilmektedir. Mevcut araştırma sonucuna benzer olarak Sarıkaya ve İlğan (2022), Ertürk ve Akgün (2021), Yılmaz (2018) araştırmalarında öğretmen güçlendirilmesinin yüksek düzeyde olduğu bulgusuna ulaşmışlardır. Araştırmada öğretmenler karara katılımı destekleyici, hesap verebilir, kolaylaştırıcı ve özerkliği destekleyici okul ortamı olduğuna yüksek düzeyde katılmışlardır. Yapısal güçlendirmede öğretmenler en az mesleki gelişimi destekleyici ortama katılmışlardır. Rafique ve Akhtar (2020) da araştırmasında benzer sonuçlara ulaşmıştır. Danış (2020) ve Kuluman (2023) da araştırmalarında öğretmenler okullarında en yüksek özerkliği destekleyici, en düşük mesleki gelişimi destekleyici ortam olduğuna katılmışlardır. Bu bulgular araştırma sonucuyla uyumludur.

Cinsiyete göre yapısal güçlendirmenin toplam ve alt boyutlarında öğretmenlerin görüşleri anlamlı farklılık göstermemiştir. Benzer şekilde İhtiyaroğlu (2017) araştırmasında cinsiyete göre yapısal güçlendirmede öğretmenlerin görüşlerinin farklılaşmadığı bulgusuna ulaştığını ifade etmiştir. Ergin (2023) yapısal güçlendirmenin genelinde, Erkoç ve Kırıl (2023) sınıf öğretmenlerinin

davranışsal güçlendirilmelerinde ve Kıral (2015) öğretmen güçlendirilmesinde cinsiyete göre öğretmenlerin görüşlerinin farklılaşmadığını ifade etmişlerdir. Alanyazındaki bu araştırmalar mevcut araştırma sonuçlarını desteklemektedir. Kuluman (2023) yapısal güçlendirmenin alt boyutlarında cinsiyete göre öğretmen görüşlerinde bir farklılaşma olmadığı bulgusuna ulaşırken, Danış (2020) araştırmasında yapısal güçlendirme toplamı, “hesap verebilir ortam” ve “karara katılımı destekleyici ortam” alt boyutlarına kadın öğretmenlerin erkeklere göre daha fazla katıldıklarını ifade etmiştir. Duman ve Çalık (2020) da yapısal güçlendirmenin genelinde cinsiyete göre öğretmenlerin görüşlerinde anlamlı bir farklılık gösterdiğini bulmuştur. Ancak bu araştırmada erkek öğretmenler kadınlara göre okullarında yapısal güçlendirme olduğuna daha fazla katılmışlardır.

Eğitim durumuna göre yapısal güçlendirme toplam ve alt boyutlarda öğretmen görüşleri anlamlı farklılık göstermemiştir. Lisans veya lisansüstü eğitim alan öğretmenlerin yapısal güçlendirme toplam ve alt boyutlara ilişkin görüşleri anlamlı farklılık göstermemiştir. Erkoç ve Kıral’ın (2023) araştırma sonuçları da benzerdir. Ancak Ergin’in (2023) araştırmasında lisans mezunu öğretmenler yüksek lisans mezunlarına göre okullarında yapısal güçlendirme olduğuna daha fazla katılmışlardır. Dolayısıyla bu araştırma, mevcut araştırma sonuçları ile çelişmektedir.

Mesleki kıdeme göre yapısal güçlendirme toplamında ve karara katılımı destekleyici, kolaylaştırıcı, özerkliği destekleyici ortam alt boyutlarında öğretmen görüşleri farklılaşmıştır. Mesleki kıdemi 1-10 yıl olan öğretmenler, 21 yıl ve üzeri kıdemi olanlara göre okullarında yapısal güçlendirme toplamında ve karara katılımı destekleyici, kolaylaştırıcı, özerkliği destekleyici ortam olduğuna daha fazla katılmışlardır. Görece bakıldığında mesleki kıdem arttıkça öğretmenler yapısal olarak güçlendirildiklerine daha az katılmışlardır. Duman ve Çalık (2020) da bu araştırma bulgusuna benzer bulguya ulaşmıştır. Mesleki kıdemi fazla olan öğretmenler, 0-5yıl olanlara göre yapısal güçlendirildiklerine daha az katılmışlardır. Bu durum göreve yeni başlayan öğretmenlere yöneticilerin desteğinin daha fazla olmasından kaynaklanabilir. Diğer taraftan öğretmenlerin yapısal güçlendirmeleri toplamında ve sınıf öğretmenlerinin davranışsal güçlendirilmelerinde kıdeme göre öğretmen görüşlerinin farklılaşmadığı araştırmalar da bulunmaktadır (Erkoç ve Kıral, 2023; İhtiyaroğlu, 2017). Bu araştırmada da mesleki kıdeme göre hesap verebilir ortam ve mesleki gelişimi destekleyici ortam alt boyutlarında öğretmen görüşleri farklılaşmamıştır.

Araştırmada öğretmenler mesleklerinden keyif almakta ve başkalarının hayatlarına katkı sunmakta, mesleklerini değerli bulmaktadır. Öğretmenler mesleklerine bağlı olduklarını ve mesleklerini icra ederken özverili olduklarını belirtmişlerdir. Öğretmenlerin mesleki motivasyon düzeyleri yüksektir. Üstel’in (2022) araştırmasında da öğretmenlerin motivasyonları yüksek çıkmıştır. Çelik ve Erdem (2022), Okçu ve Admış (2022), Satan ve Erdem (2023), Uçar ve Dağlı (2017) ile Urhan’ın (2018) araştırmalarında da öğretmen motivasyonunun iyi düzeyde olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin mesleki motivasyonlarının en çok mesleğin yapılmasından duyulan keyif ve başkalarının yaşamına sunulan katkı boyutlarında olduğu görülmüştür. Satan ve Erdem (2023) keyif ve bağlılık alt boyutunda, Satan ve Erdem (2023) ve Ceviz (2018) keyif ve katkı alt boyutlarında öğretmenlerin mesleki olarak daha motive oldukları sonucuna ulaşmışlardır. Öğretmenlerin mesleğin özellikleri ve mesleğe atfedilen değer, mesleki fedakârlık ve özveri boyutunda yüksek düzey olarak bulunmuştur. Mesleğe duyulan bağlılık boyutunda ise öğretmenlerin mesleki motivasyonlarının en az olduğu görülmüştür. Mesleğe duyulan bağlılığa öğretmenler en az ortalama vermiş olsa da bağlılık motivasyonları yüksek düzeydedir. Ceviz’in (2018) araştırmasında ortaya çıkan sonuca göre öğretmenlerin mesleki motivasyonları alt boyutları arasında bağlılık boyutunun en az ortalamaya sahip olması da araştırma sonucunu desteklemektedir.

Cinsiyete göre mesleki motivasyonunun; toplamı, keyif, katkı, bağlılık ve özveri alt boyutlarında öğretmen görüşleri farklılaşmıştır. Kadın öğretmenler; motivasyon toplamında ve keyif, katkı, bağlılık ve özveri alt boyutlarında, erkek öğretmenlere göre daha fazla motive olduklarını ifade etmişlerdir. Satan ve Erdem (2023), Üstel (2022) de bu araştırmayla benzer bulgulara ulaşmıştır. Ceviz (2018) ise bu araştırmayla benzer bulgular elde etmiş ancak özveri alt boyutunda cinsiyete göre öğretmen görüşlerinin farklılaşmadığını ifade etmiştir. İhtiyaroğlu’nun (2017) araştırmasında da öğretmenlerin görüşleri motivasyon toplam ve alt boyutlarında cinsiyete göre öğretmen görüşleri farklılaşmamıştır. Cinsiyete göre değer alt boyutunda öğretmen görüşleri farklılaşmamıştır.

Eğitim düzeyine göre öğretmen görüşleri; “keyif”, “katkı”, “bağlılık”, “değer” alt boyutlarında ve mesleki motivasyonlarının genelinde anlamlı farklılık göstermemiştir. Üstel’in (2022) araştırmasında öğretmen motivasyonlarının eğitim düzeyine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı sonucuna ulaşması mevcut araştırma sonucunu desteklemektedir. Eğitim düzeyine göre özveri alt boyutunda öğretmen görüşleri farklılaşmıştır. Lisansüstü mezun öğretmenler, lisans mezunlarına göre mesleklerini icra ederken daha fedakâr ve özverili olduklarını ifade etmişlerdir. Eğitim düzeyine göre Ceviz (2018) “bağlılık” alt boyutunda öğretmen görüşlerinin farklılaştığı bulgusuna ulaşmıştır. Araştırmaya göre önlisans mezunu öğretmenler lisans ve lisansüstü mezunlarına göre mesleğe daha fazla bağlılık duyduklarını ifade etmişlerdir.

Mesleki kıdemde; “keyif”, “katkı”, “değer”, “özveri” alt boyutlarında öğretmen görüşleri anlamlı farklılık göstermemiştir. Ancak “bağlılık” alt boyutunda öğretmen görüşleri mesleki kıdemlerine göre farklılaşmıştır. Kıdemleri 1-10yıl olan öğretmenler; 11-20yıl arası ve 21 ve üzeri olanlara göre bağlılıklarının daha fazla olduğunu ifade etmişlerdir. Satan’ın (2021) araştırmasında mesleki motivasyon genelinde ve alt boyutlarda mesleki kıdeme göre bir farklılaşmanın olmadığı görülmüştür. İhtiyaroğlu (2017) ve Üstel (2022) motivasyon toplamında kıdeme göre öğretmenlerin görüşlerinin farklılaşmadığını belirlemiştir.

Yapısal güçlendirmeyle mesleki motivasyon arasında pozitif, orta düzeyde ve anlamlı bir ilişki vardır. Yapısal güçlendirilmeyle mesleki motivasyonun; “keyif”, “katkı”, “değer” ve “özveri” alt boyutları arasında anlamlı, pozitif, orta düzeyde bir ilişki vardır. İhtiyaroğlu (2017) araştırmasında yapısal güçlendirmeyle öğretmenlerin içsel ve dışsal motivasyonları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Diken (2023) öğretmenlerle yürüttüğü doktora tez çalışmasında personel güçlendirmeyle motivasyon arasında yüksek düzeyde bir ilişki olduğunu bulmuştur. Güneş (2015) araştırmasında çalışan güçlendirilmesinin çalışanların performanslarını arttırdığını bulmuştur. Alanyazındaki bu araştırmalar mevcut araştırma sonuçlarını desteklemektedir.

Yapısal güçlendirilmenin; karara katılımı destekleyici ortam alt boyutuyla mesleki motivasyonun; toplamı, keyif, katkı, değer, özveri alt boyutu arasında pozitif orta düzeyde anlamlı ilişki vardır. Öğretmenlerin çalıştıkları kurumlarda kararlara katılımları desteklendikçe mesleki motivasyonları da artmaktadır. Ahmadi ve Arief (2022) öğretmenlerin karar alma süreçlerine katılmasının okullarda sorumluluğun ve aidiyet duygusunu artırdığını ifade etmişlerdir.

Yapısal güçlendirmenin hesap verebilir ortam alt boyutu ile mesleki motivasyonun; toplamı ve keyif, katkı, değer, özveri alt boyutu arasında pozitif orta düzeyde anlamlı ilişki vardır. Yapısal güçlendirmenin mesleki gelişimi destekleyici ortam alt boyutunun mesleki motivasyonun; toplamı ve keyif, katkı alt boyutuyla düşük düzeyde pozitif yönlü; değer ve özveri alt boyutuyla pozitif orta düzeyde anlamlı ilişki vardır. Yapısal güçlendirilmenin kolaylaştırıcı okul ortamı alt boyutunun mesleki motivasyonun; toplamı ve keyif, katkı, değer, özveri alt boyutuyla anlamlı, pozitif ve orta düzeyde ilişkili vardır. Yapısal güçlendirilmenin özerkliği destekleyici ortam alt boyutuyla mesleki motivasyonun; toplam ve keyif, katkı, özveri alt boyutu arasında anlamlı, pozitif, orta düzeyde; değer alt boyutuyla pozitif, düşük düzeyde anlamlı bir ilişki vardır.

Mesleki motivasyonun bağlılık alt boyutuyla karara katılımı destekleyici ortam, hesap verebilir ortam, mesleki gelişimi destekleyici ortam, kolaylaştırıcı okul ortamı alt boyutları ve yapısal güçlendirme toplamı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Ancak mesleki motivasyonun bağlılık alt boyutunun özerkliği destekleyici ortam alt boyutuyla arasında anlamlı, pozitif, düşük bir ilişki vardır. Öğretmenler özerk oldukça mesleklerine bağlılıkları da artmaktadır. Puncreobutr (2016) ve Ertürk ve Akgün (2021) araştırmasında da yapısal güçlendirmeyle örgütsel bağlılık arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yine araştırmalarda yapısal güçlendirmeyle; liderlik, iş tatmini, işe adanmışlık ve çalışma ortamı arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Elkholy, El Dahshan ve Abd El Mageed, 2020; Moeini vd., 2023; Orłowska ve Laguna, 2023; Romo vd., 2020).

Yapısal güçlendirilme mesleki motivasyonun anlamlı bir yordayıcısıdır. Yapısal güçlendirme mesleki motivasyonun %17’sini açıklamaktadır. İhtiyaroğlu (2017) yapısal güçlendirme ve psikolojik güçlendirmenin birlikte öğretmenlerin motivasyonunu anlamlı bir şekilde yordadığı sonucuna ulaşmıştır. Öğretmenlerin yapısal güçlendirilmesi alt boyutlarından “karara katılımı destekleyici ortam” ve “özerkliği destekleyici ortamın” öğretmenlerin mesleki motivasyonları toplamı, “katkı” ve

“özveri” alt boyutu üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir. “Karara katılımı destekleyici ortam”, “kolaylaştırıcı okul ortamı” ve “özerkliği destekleyici ortam” alt boyutlarının öğretmenlerin “keyif” alt boyutunda mesleki motivasyonları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. “Karara katılımı destekleyici ortam” ve “mesleki gelişimi destekleyici ortam” alt boyutlarının “değer” alt boyutunda öğretmenlerin mesleki motivasyonları üzerinde anlamlı bir etkisi olduğu görülmektedir.

Regresyon analiz sonucuna göre öğretmenlerin yapısal olarak güçlendirilmesi mesleki motivasyonlarını etkilemektedir. Öğretmenlerin okullarda alınan kararlara katılmalarını artırmak, özerk bir çalışma ortamına sahip olmalarını sağlamak; başkalarının yaşamına katkı sunmalarını, mesleklerinde daha özverili olmalarını yani motivasyonlarını olumlu yönde etkilemektedir. Öğretmenlerin çalıştıkları kurumlarda karar alma sürecine katılmalarının artması, çalışma ortamlarında özerkliklerinin desteklenmesi ve ihtiyaç duydukları malzemelere kolayca erişebilmeleri mesleklerinden keyif almalarını olumlu olarak etkilemektedir.

Mesleki motivasyonla karara katılımı destekleyici ortam ve hesap verebilir ortam alt boyutu arasında anlamlı, pozitif, orta düzeyde bir ilişki olduğu görülmektedir. Öğretmenlerin gerek kendilerini ilgilendiren konularda gerekse okullarını ilgilendiren konularda fikirlerinin alınması ve kararları sorgulayabilmeleri gerekmektedir. Ayrıca bilginin paylaşılması, hesapların şeffaf olması öğretmenlerin mesleki motivasyonlarını olumlu yönde etkileyecektir. Araştırma bulgularına göre öğretmenlerin mesleki gelişimlerine katkı sunacak ve kendilerini geliştirecek faaliyetlere katılmaları konusunda okullarında daha çok desteğin sağlanması gerektiği ifade edilebilir. Okullarda öğretmenlerin yenilikçi ve yaratıcı olmalarını destekleyecek, karşı karşıya kaldıkları sorunları kolay ve hızlı bir şekilde çözebilecekleri ortamlar oluşturulmalıdır.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmada yazarların katkısı eşit oranda, benzer düzeyde katkıda bulunmuştur.

Çıkar Çatışması

Yazarlar arasında çıkar çatışması yoktur. Metnin son haline yazarlar birlikte karar vermiştir.

Açıklama

Bu çalışma, birinci yazarın yüksek lisans tez çalışması olup, ikinci yazar danışmanlığında yürütülmüştür.

Kaynaklar

- Acaray, T. (2010). *Ankara ili ilköğretim ve ortaöğretim okul müdürlerinin öğretmenleri güçlendirme örnektirleri*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ada, Ş., Akan, D., Ayık, A., Yıldırım, İ. ve Yalçın, S. (2013). Öğretmenlerin motivasyon etkenleri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 17(3), 151-166.
- Ahmadi, J. ve Erdem, M. (2024). Örgüt kültürünün örgütsel yaratıcılık üzerinde etkisi. N. Demirebilek (Ed.), Eğitim yönetimi alanında uluslararası araştırmalar III (international research in the field of educational administration) içinde (ss. 35–66). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Ahmadi, R. and Arief, N.F. (2022). Teacher empowerment to improve the quality of education and school progress. *EDUTECH: Journal of Education and Technology*, 6(2), 431-439.
- Aslan, M. ve Doğan, S. (2020). Dışsal motivasyon, içsel motivasyon ve performans etkileşimine kuramsal bir bakış. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 11(26), 291-301.
- Bogler, R. and Somech, A. (2004). Influence of teacher empowerment on teachers' organizational commitment, professional commitment and organizational citizenship behavior in schools. *Teaching and Teacher Education*, 20 (3), 277-289.

- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2014). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri (16. Baskı)*. Ankara: Pegem Akademi.
- Ceviz, H. (2018). *Toplumdaki öğretmenlik mesleğine ilişkin algı ile öğretmenin mesleki motivasyonu arasındaki ilişki*, Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Düzce.
- Conger, J. A. and Kanungo, R. N. (1988). The empowerment process: Integrating theory and practice. *Academy Of Management Review*, 13(3), 471-482.
- Çelik, S. ve Erdem, M. (2022). Yönetici iletişim becerileri ile öğretmenlerin motivasyonu ve iş doyumunu arasındaki ilişki. A. Akgün ve Ü. Duruk (Ed.), *Eğitim araştırmaları ve değerlendirmeler*. Uluslararası İKSAT Yayınları.
- Danış, M. (2020). *Kolektif öğretmen yeterliliğinin öğretmenlerin yapısal güçlendirilme ilişkisine yönelik öğretmen görüşleri*, Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Bolu.
- Diken, Ö. F. (2023). *Personel güçlendirmenin örgütsel başarıya etkisinde motivasyonun aracılık rolü: Özel öğretim kurumlarında bir araştırma*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Duman, Ş. (2018). *Ortaöğretim öğretmenlerinde psikolojik güçlendirmenin yordayıcıları olarak yapısal güçlendirme, yöneticiye güven ve lider-üye etkileşimi*. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Duman, Ş. A. ve Çalık, T. (2020). Ortaöğretim öğretmenlerinde psikolojik güçlendirmenin yordayıcıları olarak yapısal güçlendirme, yöneticiye güven ve lider-üye etkileşimi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 13(82), 61-96.
- Elkholy, S.M., El Dashan, M.E.A. and Abd El Mageed, H.H. (2020). Authentic leadership and its relation to structural empowerment and work environment among nurses. *American Journal of Nursing Science*, 9(3), 136-144.
- Eren, E. (2019). *Yönetim ve organizasyon (çağdaş ve küresel yaklaşımlar)* (13. baskı). İstanbul: Beta Yayın Dağıtım.
- Ergin, G. (2023). *Personel güçlendirmenin inovatif çalışma davranışına etkisinde psikolojik iyi oluşun aracı rolü ve buna yönelik bir araştırma*, Doktora Tezi, İstanbul Aydın Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, İstanbul.
- Erkoç, N. ve Kırıl, B. (2023). Sınıf öğretmenlerinin davranışsal güçlendirilmeleri ile okul mutluluk düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 38-50.
- Ertürk, R. ve Akgün, N. (2021). Öğretmenlerin davranışsal güçlendirilmesi ile örgütsel adanmışlıkları arasındaki ilişki. *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(4), 1212-1229.
- Güneş, Ş. (2015). *Personel güçlendirmenin çalışanların motivasyon düzeyi üzerindeki etkileri ve bir araştırma: Batman merkezdeki kamu işletmelerinde uygulama*. Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Hoy, W. K. ve Miskel, C. G. (2012). *Eğitim yönetimi teori, araştırma ve uygulama* (S. Turan, Çev.) (7. baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.

- İlğan, A. and Ceviz, H. (2019). The relationship between the perception of the society related to teaching profession and teachers' professional motivation according to teachers view. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 25(2), 285-338. doi: 10.14527/kuey.2019.008.
- Ilıman Püsküllüoğlu, E. ve Altınkurt, Y. (2017) Development of teachers' structural empowerment scale (tses): A validity and reliability study. *Üniversitepark Bülten*, 6(1), 118-132.
- İhtiyaroğlu, N. (2017). Yapısal ve psikolojik güçlendirmenin öğretmen motivasyonu üzerindeki etkisi. *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2), 361-378.
- Keiser, N. M. and Shen, J. (2000). Principals' and teachers' perceptions of teacher empowerment. *Journal of Leadership Studies*, 7(3), 115-121.
- Kıral, B. (2015). *Lise yöneticilerinin öğretmenleri güçlendirmesi ve öğretmenlerin kayıtsızlık (sinizm) davranışı ile ilişkisi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Koçel, T. (2014). *İşletme yöneticiliği* (15. baskı). İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.
- Kuluman, F. (2023). *Öğretmenlerin yapısal güçlendirilmeleri ile güç mesafeleri arasındaki ilişkide psikolojik güçlendirmenin aracı rolü*, Yüksek Lisans Tezi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Muğla.
- Laschinger, H. K. S., Finegan, J., Shamian, J. and Wilk, P. (2001). Impact of structural and psychological empowerment on job strain in nursing work settings expanding Kanter's model. *Journal of Nursing Administration*, 31(5), 260-272.
- Marks, H. M. and Louis, K. S. (1997). Does teacher empowerment affect the classroom? The implications of teacher empowerment for teachers' instructional practice and student academic performance. *Educational Evaluation and Policy Analysis*, 19(3), 245-275.
- Moeini Korbekandi, M. and Tabarsa, G. (2023). The effect of transformational leadership on work engagement: The mediating role of structural empowerment. *Management Studies in Development and Evolution*, 32(107), 45-74.
- O'Brien, J. L. (2010). *Structural empowerment, psychological empowerment and burnout in registered staff nurses working in outpatient dialysis centers*, Doctoral Dissertation, The State University of New Jersey Graduate School-Newark Rutgers, New Jersey.
- Okçu, V. ve Admış, A. (2022). Investigation of relationships between teacher motivation and professionalism with authentic leadership behaviors of school administrators. *European Journal of Education Studies*, 9(10), 157-182.
- Olson, K. E. and Chapin, B. (2007). Relations of fundamental motives and psychological needs to well-being and intrinsic motivation. In R. P. Zelic (Ed.), *Issues in psychology of motivation* (pp. 134-146). New York: Nova Publication.
- Özaslan, G. (2018). Yapısal güçlendirme ile örgütsel sinizm arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 169-185.
- Puncreobutr, V. (2016). Structural empowerment and organizational commitment of lecturers in private international educational institutions at Thailand. *Journal of Education and Practice*, 7(11), 158-163.
- Raffini J. P. (1996). *150 Ways To Increase Intrinsic Motivation in The Classroom*. Allyn and Bacon, Boston.

- Rafique, A. and Akhtar, M.M.S. (2020). Effect of demographic variables of university teachers on their perceived teacher empowerment. *Bulletin of Education and Research*, 42(3), 241-256.
- Robbins, S. P., DeCenzo, D. A. ve Coulter, M. (2013). *Yönetimin esasları* (A. Ögüt, Çev.) (8. baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Romo, A.S., Reyes, R.T. and Gomez, J.M. (2020). The impact of structural empowerment on job satisfaction: An empirical study in Mexico. *Journal of Applied Business and Economics*, 22(1), 170-179.
- Sarı, M., Canoğulları, E. ve Yıldız, E. (2018). Öğretmenlerin okul yaşam kalitesi algıları ile mesleki motivasyon düzeylerinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (47), 387-409.
- Sarıkaya, Ü. ve İlğan, A. (2022). Öğretmenlerin algıladıkları örgütsel destek ile girişimcilikleri arasındaki ilişkide yapısal ve psikolojik güçlendirmenin aracılık etkisi. *Anadolu Eğitim Liderliği ve Öğretim Dergisi*, 10(1), 26-47.
- Satan, H. Ş. ve Erdem, M. (2023). Örgüt sağlığı ile mesleki motivasyon arasındaki ilişki. Ş. Koca ve E. Bay (Ed.), *Eğitim bilimlerinde uluslararası araştırma ve derlemeler* içinde (ss. 451–482). İstanbul: Serüven Yayınevi.
- Satan, Ş. (2021). *Örgüt sağlığı ile mesleki motivasyon arasındaki ilişki*, Yüksek Lisans Tezi, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırşehir.
- Seçtim, H. (2020). *Yapısal güçlendirmenin personelin örgütsel özdeşleşme ve yaşam doyumu üzerindeki etkileri: Trakya Üniversiteler Birliği Araştırma ve Uygulama Hastaneleri örneği*, Doktora Tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Çanakkale.
- Uçar, R. ve Dağlı, İ. (2017). İlkokul müdürlerinin dağıtımçı liderlik davranışları ile öğretmenlerin motivasyon ve yaratıcılık düzeyleri arasındaki ilişki. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(60), 198-216.
- Umar, S. ve Özen, H. (2019). Öğretmenlerin yapısal güçlendirilmesi fenomenolojik bir yaklaşım. *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 203-224.
- Urhan, F.(2018). *Öğretmenlerin motivasyon düzeylerine etki eden değişkenlerin analizi*, Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Ünal, A. ve Gülmez, D. (2017). Motivasyon kuramları ve uygulamalar. S. Özdemir ve N. Cemaloğlu (Ed.), *Örgütsel davranış ve yönetimi* içinde (ss. 89–128). Ankara: Pegem Akademi.
- Ünal, S. (2000). İlköğretim okulu yöneticilerinin okullarında motivasyonu sağlama etkinlikleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(7), 84-90.
- Üstel, Ö. (2022). *Öğretmen algılarına göre okul yöneticilerinin güçlendirici liderlik düzeyleri ile öğretmenlerin motivasyonları arasındaki ilişkinin incelenmesi*, Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

Extended Abstract

Introduction

Structural empowerment refers to providing employees within an organization with access to information, resources, opportunities, and support. The provision of opportunities and resources is crucial here. Opportunity refers to providing an environment where the employee has access to development and education. Resources include providing the employee with information, support, and necessary materials. Information encompasses the employee's knowledge about the organization's policies, objectives, data, and decisions. Support entails feedback and guidance from managers and others. Resources include the equipment, time, and money needed to perform the job. There are five supportive environments in structural empowerment: environments that support participation in decision-making, accountability, professional development, autonomy, and facilitation.

Motivation is the consistent effort put forth to direct an individual in a specific direction. Motivation has three characteristics: energizing, sustaining, and directing. The literature on motivation has focused on two main aspects: intrinsic and extrinsic motivation. Professional motivation is considered under the sub-dimensions of pleasure, contribution, loyalty, value, and self-sacrifice. The study hypothesizes that as structural empowerment increases among teachers, their professional motivation will also increase. The aim of the study is to determine the explanatory level of structural empowerment on professional motivation. For this purpose, the following questions were sought:

1. What are the levels of structural empowerment and professional motivation among teachers?
2. Do structural empowerment and professional motivation among teachers significantly differ in terms of gender, seniority, and educational status?
3. Is there a relationship between teachers' structural empowerment and their professional motivation?
4. Is structural empowerment a predictor of teachers' professional motivation?

Method

This study, which aims to determine the relationship between structural empowerment and professional motivation, employs a relational survey model. The population of the study comprises 2032 teachers working in the Central district of Kırşehir during the 2022-2023 academic year. A sample of 501 teachers was taken. The participants consisted of 53% female, 47% male, 87% undergraduate, 13% postgraduate, 14% with 1-10 years of seniority, 39% with 11-20 years, and 47% with 21 years and above.

The "Structural Empowerment Scale for Teachers" and the "Professional Motivation Scale" were used as data collection instruments. The Structural Empowerment Scale consists of five sub-dimensions and 30 items, covering environments that support participation in decision-making, accountability, professional development, facilitation, and autonomy. The Professional Motivation Scale consists of 30 items and five sub-dimensions: pleasure, contribution, loyalty, value, and self-sacrifice.

Arithmetic mean, standard deviation, t-test for binary comparisons, ANOVA for triple comparisons, and Bonferroni test to determine the source of the difference were used in the data analysis. Pearson Correlation was used to determine the relationship, and Regression analysis was performed to determine the predictive level of structural empowerment on professional motivation. It was observed that the data were normally distributed, with skewness and kurtosis values within ± 1 for both scales, and the variances were homogeneously distributed ($p > .05$).

Findings

In structural empowerment, teachers showed moderate agreement with the environment supporting professional development ($\bar{X}=2.86$), and high agreement with the environments supporting autonomy ($\bar{X}=4.12$), participation in decision-making ($\bar{X}=3.65$), accountability ($\bar{X}=3.78$), facilitation ($\bar{X}=3.79$), and the overall total ($\bar{X}=3.69$).

Teacher views did not significantly differ based on gender and educational status in the total and sub-dimensions of structural empowerment ($p>0.05$). Teachers' views did not significantly differ based on professional seniority in the sub-dimensions of accountability and the environment supporting professional development ($p>0.05$). However, teachers with 1-10 years of seniority agreed more with the environments supporting structural empowerment, participation in decision-making, facilitation, and autonomy compared to teachers with 21 years and above.

Teachers had high levels of agreement with the overall professional motivation ($\bar{X}=4.08$), pleasure ($\bar{X}=4.40$), contribution ($\bar{X}=4.37$), loyalty ($\bar{X}=3.54$), value ($\bar{X}=3.63$), and self-sacrifice ($\bar{X}=4.11$) sub-dimensions. Teacher views did not significantly differ based on gender in the value sub-dimension of professional motivation ($p>0.05$). However, female teachers agreed more with the pleasure, contribution, loyalty, self-sacrifice sub-dimensions, and overall motivation compared to male teachers.

Teacher views did not significantly differ based on educational status in the pleasure, contribution, loyalty, value sub-dimensions, and overall professional motivation ($p>0.05$). However, postgraduate teachers ($\bar{X}=4.30$) agreed more with the self-sacrifice sub-dimension compared to undergraduate teachers ($\bar{X}=4.09$).

Teacher views did not significantly differ based on professional seniority in the pleasure, contribution, value, self-sacrifice sub-dimensions, and overall professional motivation ($p>0.05$). However, teachers with 1-10 years of seniority ($\bar{X}=3.85$) agreed more with the loyalty sub-dimension compared to teachers with 11-20 years ($\bar{X}=3.47$) and 21 years and above ($\bar{X}=3.51$).

Structural empowerment has a significant, positive, moderate relationship with the pleasure, contribution, value, and self-sacrifice sub-dimensions and the overall professional motivation ($0.30<r<0.41$). There is a significant, positive, low relationship between the environment supporting autonomy and the loyalty sub-dimension ($r=0.092$, $p<0.05$).

Structural empowerment is a significant predictor of professional motivation. Structural empowerment explains 17% of professional motivation. A one-unit change in structural empowerment leads to a 0.35 unit change in professional motivation. The sub-dimensions of structural empowerment have a significant effect on professional motivation ($p>0.05$). The sub-dimensions of structural empowerment explain 18% of pleasure, 17% of contribution, 15% of value, and 19% of self-sacrifice.

Conclusion, Discussion, and Recommendations

Teachers are structurally empowered. Other research results also indicate that teachers are structurally empowered. Teachers highly agree that their schools support participation in decision-making, accountability, and facilitation. Teacher views on structural empowerment do not significantly differ based on gender. The literature similarly indicates that teacher views on structural empowerment do not differ based on gender. However, some studies have found that teacher views differ based on gender.

Teacher views on structural empowerment do not significantly differ based on educational status. The literature is also parallel to these research results. Teachers with 1-10 years of seniority agree more with the environments supporting participation in decision-making, facilitation, autonomy,

and overall structural empowerment compared to those with 21 years and above. Some studies support this research result, while others indicate that teacher views do not differ based on seniority.

Teachers have high professional motivation, enjoy their profession, contribute to others' lives, find their profession valuable, are committed and self-sacrificing. Research in the field also shows high teacher motivation. Female teachers are more motivated than male teachers in the sub-dimensions of pleasure, contribution, loyalty, and self-sacrifice. Research in the field also supports this finding.

Teacher views do not significantly differ based on educational status in the sub-dimensions of pleasure, contribution, loyalty, value, and overall professional motivation. The literature also supports this finding. However, postgraduate teachers are more self-sacrificing compared to undergraduate teachers.

Teacher views do not significantly differ based on professional seniority in the sub-dimensions of pleasure, contribution, value, and self-sacrifice. The literature also indicates that teacher views on professional motivation do not differ based on seniority. However, teachers with 1-10 years of seniority are more committed compared to those with 11-20 years and 21 years and above.

There is a significant, positive, moderate relationship between structural empowerment and the sub-dimensions of pleasure, contribution, value, and self-sacrifice. Research in the literature has also shown similar results. There is a significant, positive, moderate relationship between the environment supporting participation in decision-making and the sub-dimensions of pleasure, contribution, value, self-sacrifice, and overall motivation. Research in the field also supports this result.

Structural empowerment is a significant predictor of professional motivation. Structural empowerment explains 17% of professional motivation. The sub-dimensions of structural empowerment explain 18% of pleasure, 17% of contribution, 15% of value, and 19% of self-sacrifice. Supporting teachers' participation in decisions, enabling them to question the decisions made, and ensuring transparent information sharing will positively affect their professional motivation.

Sınıf Öğretmenlerinin Okuduğunu Anlamayı Ölçmede Kullandıkları Soruların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne Göre İncelenmesi

Merve GÜVEN
Mersin Üniversitesi
merve.guven01@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-2619-8276

İsmail YAŞARTÜRK
Bağımsız Araştırmacı
ismailyasarturk@gmail.com
ORCID ID: 0000-0001-5378-4150

Araştırma Makalesi

DOI: 10.31592/aeusbed.1547816

Geliş Tarihi: 14.10.2024

Revize Tarihi: 30.01.2025

Kabul Tarihi: 07.03.2025

Atf Bilgisi

Güven, M. ve Yaşartürk, İ. (2025). Sınıf öğretmenlerinin okuduğunu anlamayı ölçmede kullandıkları soruların yenilenmiş Bloom taksonomisi'ne göre incelenmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 280-294.

ÖZ

Okuma, bir insanın tüm yaşamı için belirleyici bir beceridir ve temel amacı anlamaktır. Anlama olmadan yapılan okuma gereksizdir. Anlamayı ölçmenin ve metin içi, metin dışı ve metinler arası bağlantılarını irdelemenin en yaygın ve işlevsel yolu soru sormaktır. Bu çalışmada sınıf öğretmenlerinin öğrencilerin anlama düzeylerini nasıl ölçtükleri merak uyandırmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı "ilkokul sınıf öğretmenlerinin okuduğunu anlama becerisini ölçmeye yönelik hazırladıkları soruların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre incelenmesi" olarak belirlenmiştir. Çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi ile gerçekleştirilmiştir. Veri toplama sürecinde kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmacılardan birinin görev yaptığı ilçede çalışan öğretmenlerden gönüllülük esasına dayalı olarak belirlenen metinler çerçevesinde okuduğunu anlamayı ölçmeye yönelik sorular hazırlamaları istenmiştir. Toplanan soru örnekleri betimsel analiz yöntemiyle analiz edilmiştir. Yenilenmiş Bloom Taksonomisi betimsel analiz için tematik bir çerçeveye sağlamıştır. Çalışma sonucunda öğretmenlerin çoğunlukla alt düzey düşünme becerileri gerektiren, hatırlamaya dayalı sorular sordukları görülmüştür. Sınıf düzeyi arttıkça üst düzey düşünme becerileri, özellikle de anlama becerilerini gerektiren soruların az da olsa arttığı görülmüştür. Ancak en önemli sonuç, tüm sınıf düzeylerinde soruların %80'inin hatırlama odaklı olmasıdır. Soruların sadece %20'si öğrencileri diğer basamaklara uygun düşünmeye sevk edebilen sorulardan oluşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Okuma, anlama, anlama soruları, yenilenmiş Bloom taksonomisi, sınıf öğretmenleri.

Investigation of the Questions Used to Measure Reading Comprehension According to the Revised Bloom's Taxonomy

ABSTRACT

Reading is a decisive skill for a person's whole life and its main purpose is to understand. Reading without comprehension is useless. The most common and functional way of measuring comprehension and examining its in-text, extra-textual and intertextual connections is to ask questions. In this study, how classroom teachers measure students' comprehension levels aroused curiosity. Accordingly, the aim of the study was determined as "examining the questions prepared by primary school classroom teachers to measure reading comprehension skills according to the Revised Bloom's Taxonomy". The study was conducted through document analysis, one of the qualitative research methods. In the data collection process, convenience sampling method was preferred. Teachers working in the district where one of the researchers works were asked to prepare questions to measure reading comprehension within the framework of the texts determined on a voluntary basis. The collected question samples were analyzed by descriptive analysis method. The revised Bloom's Taxonomy provided a thematic framework for descriptive analysis. As a result of the study, it was seen that teachers mostly asked questions based on recall, which require lower-level thinking skills. As the grade level increased, it was observed that questions requiring higher order thinking skills, especially comprehension skills, increased slightly. However, the most important result is that 80% of the questions in all grade levels are recall-oriented. Only 20% of the questions consisted of questions that could encourage students to think in accordance with other steps.

Keywords: Reading, comprehension, comprehension questions, revised Bloom's taxonomy, classroom teachers.

Giriş

Okuma yazılı kaynaklardan bilgi edinmek ve anlamak için gerekli bir beceridir. Okuma bütün öğrencilerin hayat boyu kullanacakları bir beceri olduğu için geliştirilmesi zorunludur (Akyol ve Sural, 2021; Öksüz ve Akyol, 2024; Sidekli, 2010). Mckee'ye (2012) göre okuma insanın bilgili, güncel ve düşünür halde kalmasını sağlayan bir eylemdir. Okumanın temel amacı anlam kurmaktır, yani okuma anlama için yapılır, anlama okumanın çıktısı değildir ve aksine temelini oluşturur (Akyol, 2001; Epçeçan, 2018; Laila ve Fitriyah, 2022; Öksüz ve Akyol, 2023). Nunan (2003) okumanın, okuyucunun metin ve var olan bilgisini anlam oluşturmak için birleştiren bir eylem olduğunu ifade etmiştir. Anlamayı geliştirmek ve ölçmek için başvurulan en eski, en basit, en önemli ve en sık kullanılan yöntemlerden biri soru sormaktır (Akyol, 2001; Akyol, Yıldırım, Ateş ve Çetinkaya, 2013; Polat ve Dedeoğlu, 2020). Varyansa katkı sağladığı bilirse de okuduğunu anlamamanın tek yönlü (örn. kelime hazinesi) testlerle ölçülmesi metin özelinde performansı değerlendirmeye mecbur bırakacaktır (Gruhn, Segers, Keuning ve Verhoeven, 2024). Bu yüzden ister süreci ister sonucu ölçme ve değerlendirmede “sorular” önemli işlevler üstlenir (Göçer, 2016).

Mevcut araştırmada da özellikle okuma ve anlama becerisinin kazandırılması ve geliştirilmesinde önemli bir yeri olan sınıf öğretmenlerinin bu konudaki yeterlilikleri merak konusu olmuştur. Sınıflarda okuma metinleri ile ilgili sorulan soruların büyük çoğunluğu öğretmenin öğrencilere sordukları sorulardır (Almeida, 2011). Ayrıca öğretmenlerin öğrencilere nitelikli ve üst düzey düşünmeye yönlendiren sorular sorması anlama becerilerini geliştirmektedir (Sezgin ve Özilhan, 2019). Fakat öğretmenler soruları genellikle ders kitaplarından kullanmaktadır (Akyol vd., 2013). Öğrencilerin de sorular için önemli kaynak teşkil ettiği göz önüne alınırsa genele hitap ederek hazırlanmış soruların her öğrencinin anlama becerisine aynı şekilde hizmet etmeyeceği ortadadır. Bu yüzden araştırmada sınıf öğretmenlerinin öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerini ölçmeye yönelik sordukları soruları incelemeye ve sınıflamaya odaklanılmaktadır.

Okuma süreci, bilişsel becerilerin karmaşık bir etkileşiminin sonucudur. Bu karmaşık etkileşimlerden dolayı okuduğunu anlamada yaşanan sorularının pek çok farklı kaynağı olabilir (Oakhill, 2020). Okuduğunu anlamamanın ölçülmesi için kullanılan testin bilişsel becerileri ölçerken aynı zamanda hatalara ilişkin geri bildirim sağlayabilmesi önemli ve işlevseldir (Gruhn, Segers, Keuning ve Verhoeven, 2020). Bu durum göz önüne alındığında okuduğunu anlamayı ölçmek için soru sormanın önemi ortaya çıkmaktadır. Kaynağı fark etmeksizin okunan metin ile alakalı sorulan her nitelikli soru, anlama becerisini geliştirmek için çalışır (Işır ve Uyar, 2022). Aynı zamanda sorular anlamın oluşması için önemli olan okur-metin ilişkisinin kurulmasını destekler (Nation, 2005). Anlamayı ölçmek için soruların kullanılması en köklü yöntemlerden biridir (Aebbersold ve Field, 1997). Öğretmen ve öğrenci düşünmeye yönlendirilerek metnin anlaşılması sağlanır (Polat ve Dedeoğlu, 2020). 2019 Türkçe Dersi Öğretim Programı'nda “Metinle ilgili sorular sorar.” ve “Metinle ilgili sorulan sorulara cevap verir.” gibi soru sormanın önemine değinen kazanımlar bulunmaktadır. Bu amaç için Türkçe dersinde hem ders kitaplarında yer alan soruların hem de öğretmenlerin ders sırasında sorduğu soruların öğrencileri üst düzey düşünmeye yönlendirecek biçimde olması gerekmektedir. Ancak her sorunun bireyi düşünmeye ve anlam kurmaya yönlendirdiği söylenemez (Sallabaş ve Yılmaz, 2020). Ne yazık ki soru sorma eylemi öğrenme sürecini büyük ölçüde kolaylaştırma potansiyeline sahip olsa da yanlış yapıldığında öğrenmeyi olumsuz yönde etkileyebilir. Öğrenmenin gerçekleşmesi için kişinin iyi sorgulayabilmesi gerekir. Bu yüzden öğretmenler yalnızca hangi bilginin bilindiğini belirlemek yerine soruların net amacının ne olduğunun farkında olmalıdır (Brualdi, 1998). Ancak öğretmenlerin sordukları soruların büyük çoğunluğunun, alt düzey bilişsel becerileri ölçen sorular olduğunu belirtilmektedir (Brualdi, 1998; McComas ve Abraham, 2004). Benzer şekilde sorulan soruların niteliğinin incelenmesiyle ilgili birçok çalışma yapılmıştır (Aktaş, 2017; Akyol, 2001; Dindar ve Demir, 2006; Güfta ve Zorbaz, 2008; Güven ve Aydın, 2017; Kavruk ve Çeçen, 2013; Kocaarslan ve Yamaç, 2018; Sallabaş ve Yılmaz, 2020; Sezgin ve Özilhan, 2019; Uymaz ve Çalışkan, 2019; Yıldırım, 2012). Ayrıca okuduğunu anlama ile anlama sorularının sınıflandırıldığı bilişsel beceriler arasında ilişkileri inceleyen çalışmalar da bulunmaktadır (Gruhn vd., 2020; Sabatini, O'Reilly, Weeks ve Wang, 2020).

Anlamanın gerçekleşebilmesi için okurun ön bilgileri ile metni ilişkilendirmesi gerekir (Akyol, 2019). Ayrıca öğrencilerin okuma süreçlerinde akıl yürütme, çıkarım yapma, sorgulama vb. üst düzey düşünme becerilerini aktif etmek önemlidir (Stevens, Murray, Fishstrom ve Vaughn, 2020). Sorular bu etkileşimin bilinen kaynaklarından (Masuhara, 2013) ve üst düzey düşünme süreçlerini aktif etmenin en iyi yollarından biridir. Soruların alan yazında pek çok farklı sınıflamaya dâhil edildiği bilinmektedir. Bu sınıflamalar anlama becerisinin yanında farklı üst düzey bilişsel becerilere de odaklanmaktadır. Örneğin, Barrett ve Smith (1976) tanıma veya hatırlama, anlam kurma, değerlendirme ve takdir etme bilişsel aşamalarını oluştururken (Kocaarslan ve Yamaç, 2018), Akyol (1997) ise bu sınıflamayı hatırlamaya yönelik şekilde cevabı metnin içinde olan, cevabı metnin içinde olmayan ve cevabı metinler arası olan sorular olarak oluşturmuştur. Day ve Park (2005) tarafından yapılan daha güncel bir sınıflamada ise soruları basit, yeniden organize edilen, çıkarıma dayalı, tahmin yürütmeye dayalı, değerlendirmeye dayalı ve kişisel tepkiye dayalı sorular olmak üzere altı basamaktan oluşmuştur. Başaran (2020) soruları amaçlarına, soruluş yerine, türüne, gerektirdiği bilişsel süreçlere ve cevabın kaynağına göre sınıflandırmıştır. Bu sınıflamaların yanında araştırmada kullanılan Bloom Taksonomisi, 1956 yılında belirli bir hiyerarşik yapı ile planlanmış ve Bloom taksonomisinin ilk halinde altı bilişsel alan tanımlanmıştır (Laila ve Fitriyah, 2022). Alanyazın incelendiğinde de benzer şekilde pek çok araştırmada Bloom Taksonomisinin eski veya yenilenmiş versiyonlarının kullanıldığı görülmektedir (Dindar ve Demir, 2006; Güfta ve Zorbaz, 2008; Karaman, 2005). Günümüzde bilginin erişilebilirliğinin değişmesinden dolayı bu taksonominin yenilenmesine ihtiyaç duyulmuştur. Anderson ve Krathwohl (2001) tarafından tekrar düzenlenerek güncel hali ortaya çıkarılmıştır. Taksonomide yer alan bilişsel alanlar hatırlama, anlama, uygulama, analiz, değerlendirme ve yaratma olarak güncellenmiştir (Çelik, Kul ve Uzun, 2018). Bu basamaklardan hatırlama; ilgili bilgiyi uzun süreli bellekten geri getirmeyi, anlama; sözel, yazılı veya görsel bir mesajdan anlam oluşturmayı, uygulama; bir durumda işlemi uygulamaya dönük kullanmayı, analiz; bilgiyi bileşenlerine ayırmayı ve parçalar arasındaki ilişkiyi belirlemeyi, değerlendirme; ölçütlere uygun şekilde yargıya ulaşmayı ve yaratma; parçalara ayrılan bilgiyi tutarlı ve işlevsel biçimde bir araya getirmeyi ve düzenlemeyi içerir (Bümen, 2006). Araştırmada da güncellenmiş olan bu altı bilişsel basamak temelinde inceleme yapılmıştır.

İlgili alan yazında okuduğunu anlamamanın veya üst düzey düşünmenin önemi ortadadır. Fakat öğrencilerin de bu düşünme biçimine yönlendirilmesi gerekmektedir. Öğrencilerin sürekli olarak hatırlamaya yönelik üst düzey düşünme gerektirmeyen sorularla karşılaşması bu yeterliliklere gerek olmadığını düşündürülebilir. Soru sormanın sağladığı etkileşimin okuduğunu anlama üzerinde olumlu etkisinin olduğu kanıtlanmıştır (Clinton-Lisell, Seipel, Gilpin ve Litzinger, 2023). Bu noktada özellikle sınıf öğretmenlerine oldukça önemli bir iş düşmektedir. Bu doğrultuda mevcut durumun incelenmesi için araştırmanın amacı “ilkokul sınıf öğretmenlerinin okuduğunu anlama becerisini ölçmeye yönelik hazırladıkları soruların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre incelenmesi” olarak belirlenmiştir. Bu noktada araştırmanın amacında yer alan “okuduğunu anlama” ve Yenilenmiş Bloom Taksonomisi’nin basamaklarından olan “anlama”nın kavram karmaşasına sebep olmamasına dikkat edilmelidir.

Yöntem

Araştırmanın bu bölümde çalışmanın modeli, çalışma grubu, verilerin toplanması, veri toplama araçları ve yapılan analizler hakkında bilgiler yer almaktadır.

Araştırma Modeli

Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi ile gerçekleştirilmiştir. Doküman incelemesi yazılı materyallerdeki anlamların derinlemesine incelenmesine imkân veren bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu araştırmada da sınıf öğretmenlerinin öğrencilerin anlama becerisini ölçmek amacıyla kullandıkları soruları tematik bir çerçevede incelemek için doküman analizi yöntemi uygun görülmüştür.

Çalışma Grubu

Araştırma 2024-2025 öğretim yılında Mersin ilinin Tarsus ilçesinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmacılardan birinin öğretmenlik yaptığı ilçedeki okullarda görev yapan sınıf öğretmenlerinden veri toplandığı için kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Kolay ulaşılabilir örnekleme araştırma için zaman ve maddi anlamda tasarruf sağlayan bir yöntemdir. Çalışma grubuna hızlı ve kolayca ulaşılmasını sağlar (Patton, 2005; Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırmada anlamaya yönelik soruların incelenmesi ve gönüllülük esasıyla hareket edilmesi sebebiyle bu örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenlere ilişkin demografik bilgiler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1.

Araştırmaya Katılan Öğretmenlere İlişkin Demografik Bilgiler

Öğretmenlerin Cinsiyete Göre Dağılımı	n	%
Kadın	44	55,00
Erkek	36	45,00
Öğretmenlerin Eğitim Durumuna Göre Dağılımı	n	%
Lisans	71	88,75
Lisansüstü	9	11,25
Öğretmenlerin Mesleki Kıdeme Göre Dağılımı	n	%
10 Yıl Altı	13	16,25
10 Yıl Üstü	67	83,75
Öğretmenlerin Çalıştığı Sınıf Düzeyi	n	%
1.Sınıf	20	25
2.Sınıf	20	25
3.Sınıf	20	25
4.Sınıf	20	25

Araştırmaya katılan öğretmenlere ait bilgiler incelendiğinde, 44’ünün (%55,00) kadın, 36’sının (%45,00) erkek olduğu tespit edilmiştir. Bu öğretmenlerin büyük çoğunluğunun yalnızca lisans eğitimi almış olduğu (n=71, %88,75) ve yine büyük çoğunluğu 10 yılı aşkın deneyime sahip olduğu (n=67, %83,75) görüşmüştür. Ayrıca araştırmaya her sınıf düzeyinden eşit sayıda öğretmen dâhil edilmiştir.

Veri Toplama Araçları

İlkokul sınıf öğretmenlerinin okuma metinlerinden öğrencilerine sormaya yönelik hazırladıkları soruların Yenilenmiş Bloom Taksonomisi’ne göre incelenmesi amacıyla yapılan çalışmada, araştırmanın verilerini sınıf öğretmenlerinin okunan bir metinden öğrencilerin okuduğunu anlama düzeylerini ölçmek amacıyla oluşturduğu sorulardan oluşturmaktadır. Araştırmanın veri setini oluşturan sorular öğretmenlerden doğrudan doküman olarak elde edilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmanın amacı doğrultusunda ilçede yer alan ilkokulların yönetim birimleri ile görüşülmüş ve uygun olan okullar belirlenmiştir. Araştırmada öğretmenlerin yazdıkları soruların sınırlarını belirlemek için her sınıf düzeyinde ders kitabından bir hikâye edici metin araştırmacılar tarafından seçilmiştir. Birinci sınıf düzeyi için “Benim Adım Hezarfen”, ikinci sınıf düzeyi için “Efe Tiyatroya Gidiyor”, üçüncü sınıf düzeyi için “Dağlar Neye Yarar?” ve dördüncü sınıf düzeyi için “Küçük Limon Ağacı” metinleri seçilmiştir. Bu metinlerin seçiminde Ateşman’ın (1997) okunabilirlik formülünden faydalanılmıştır. Ardından seçilen metinlerin uygunluğu ile ilgili iki alan uzmanından görüş alınmıştır. Öğretmenlerle yapılan ön görüşmelerde sınıf içerisinde genellikle ders kitapları gibi hazır materyallerdeki soruların kullandığı öğrenilmiştir. Bu durumda katılım için gönüllü olan öğretmenlerden, İlkokul Türkçe Ders kitaplarından belirlenen metinlerle ilgili öğrencilerin cevaplaması için sorular hazırlamaları istenmiştir. Araştırmaya toplam 80 öğretmenden alınan 400

soru dâhil edilmiş ve incelenmiştir. Öğretmenlerin seçilen metin hakkında hazırladığı sorular Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'nde yer alan bilişsel alanlara göre sınıflandırılmıştır.

Araştırmanın verileri öğretmenlerle grup görüşmeleri yoluyla toplanmıştır. Araştırmacılar okullarda derslerin bitiminde, uygun bir ortamda öğretmenler bir araya gelinmiştir. Araştırmanın amacı ve yapılan uygulama hakkında bilgi verilmiştir. Ancak bu bilgilendirme Bloom Taksonomisi hakkında detayları içermemektedir. Bu sayede öğretmenlerin manipüle olmaması için önlem alınmaya çalışılmıştır. Her öğretmene kendi öğretmenlik yaptığı sınıfın düzeyindeki metin verilmiş ve öğrencilerinin okuduğunu anlama becerilerine yönelik soru hazırlamaları istenmiştir. Herhangi bir süre sınırlaması yapılmamıştır. Öğretmenler herhangi bir araç, iletişim cihazı veya birbirlerinden destek almadan soruları hazırlayarak araştırmacılara teslim etmiştir.

Araştırmanın güvenilirliği için araştırmacılar arasındaki uyum yüzdesi hesaplanmıştır. Bir araştırmanın güvenilirliği hatalardan arındırılma düzeyine bağlıdır (Ellez, 2014). Bu çalışmada da sınıflandırmada yapılabilecek hataların önüne geçebilmek amacıyla iki araştırmacı okuduğunu anlama becerisini ölçmek için hazırlanmış soruları ayrı ayrı puanlamıştır. Araştırmacılar arasındaki uyum yüzdesini belirlemek için Kohen'in Kappa katsayısından faydalanılmış (Huberman ve Miles, 1994) ve .84 olarak belirlenmiştir. Yıldırım ve Şimşek'e (2008) göre bu katsayının .70'in üzerinde olması kabul edilebilir bir uyumu ifade etmektedir.

Araştırmada elde edilen veriler betimsel analiz yöntemi ile analiz edilmiştir. Bu yöntem kavramlar arasındaki ilişkiyi anlamak için kullanılan bir yöntemdir. Betimsel analiz; çerçevenin oluşturulması, ulaşılan verilerin tematik bir çerçevede işlenilmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması şeklinde dört adımdan oluşur (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Araştırmada Yenilenmiş Bloom Taksonomisi tematik bir çerçeve olarak kullanıldığı için betimsel analiz yönteminin uygun olduğuna karar verilmiştir.

Araştırma Etiği

Araştırma süreçlerinin tümünde "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uygun davranılmıştır. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemler gerçekleştirilmemiştir. Etik kurul izni ise Düzce Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etik Kurulu'ndan 485956 sayılı ve 2024/313 karar numarası ile alınmıştır.

Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde, öğretmenlerin İlkokul Türkçe Ders Kitabı'ndan seçilen metinlere yönelik hazırlanmış olduğu soruların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre sınıflanmasına ilişkin incelemelerden elde edilen bulgular yer almaktadır. Tematik çerçevede gerçekleştirilen betimsel analizler sonucunda ulaşılan bulgular tablolar halinde sunulmuştur.

Hikâye edici metne yönelik öğretmenlerin oluşturduğu örnek sorular ve bu soruların örnek sınıflamaları aşağıda yer almaktadır (değerlendirme aşamasına ilişkin soru örneği bulunmamaktadır):

- "Metinde Jack'in tohumu neden yeşermemiştir?" (Hatırlama)
- "Okuduğunuz metnin ana fikri nedir?" (Anlama)
- "Okuduğunuz metne uygun başka bir başlık ne olurdu?" (Uygulama)
- "Anlamını bilmediğiniz kelimeleri yazınız?" (Analiz Etme)
- "Okuduğunuz metnin konusunu bularak bu konuyla ilgili şiir, hikâye veya şarkı yazınız?" (Yaratma)

Araştırma kapsamında incelenen ve sınıflandırılan sorulara ilişkin dağılım tabloları ve soru örnekleri aşağıda yer almaktadır.

Tablo 2.

Birinci Sınıf Öğretmenlerinin Öğrencilerine Sordukları Soruların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Dağılımı

Yenilenmiş Bloom Taksonomisi Bilişsel Alan Basamakları	n	%
Hatırlama	80	80,00
Anlama	8	8,00
Uygulama	3	3,00
Analiz	8	8,00
Değerlendirme	0	0,00
Yaratma	1	1,00
Toplam	100	100

İlkokul birinci sınıf öğretmenlerinin hazırladığı okuduğunu anlama soruları incelendiğinde, öğretmenlerin sordukları soruların büyük çoğunluğunun hatırlamaya yönelik (n=80) olduğu görülmüştür. Bunun yanında anlama (n=8), uygulama (n=3), analiz (n=8) ve yaratmaya (n=1) yönelik çok az soru olduğu, değerlendirme basamağına ilişkin ise hiç soru sorulmadığı görülmüştür. Birinci sınıf öğretmenlerinin hikâye edici metne yönelik hazırladığı okuduğunu anlama sorularından örnekler aşağıda yer almaktadır:

- “Neden Hazerfen adını koymuşlar?” (Hatırlama)
- “Hazerfen’in bütün ilimlere ilgisi olduğu halde neden uçmayı seçmiş?” (Anlama)
- “Hedeflerimize ulaşmak için neler yapmalıyız?” (Uygulama)
- “Siz hangi konuda ilk insan olmayı isterdiniz?” (Analiz)
- “Sen olsaydın nasıl bir başlık koyardın?” (Yaratma)

Tablo 3.

İkinci Sınıf Öğretmenlerinin Öğrencilerine Sordukları Soruların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Dağılımı

Yenilenmiş Bloom Taksonomisi Bilişsel Alan Basamakları	n	%
Hatırlama	88	88,00
Anlama	8	8,00
Uygulama	0	0,00
Analiz	2	2,00
Değerlendirme	0	0,00
Yaratma	2	2,00
Toplam	100	100

İlkokul ikinci sınıf öğretmenlerinin hazırladığı okuduğunu anlama soruları incelendiğinde, öğretmenlerin sordukları soruların büyük çoğunluğunun hatırlamaya yönelik (n=88) olduğu görülmüştür. Bunun yanında anlama (n=8), analiz (n=2) ve yaratmaya (n=2) yönelik çok az soru olduğu, uygulama ve değerlendirme basamaklarına ilişkin ise hiç soru sorulmadığı görülmüştür. İkinci sınıf öğretmenlerinin hikâye edici metine yönelik hazırladığı okuduğunu anlama sorularından örnekler aşağıda yer almaktadır:

- “Efe’ye annesi nasıl bir sürpriz hazırlamış?” (Hatırlama)
- “Okuduğunu metnin konusu nedir?” (Anlama)
- “Sizce Efe oyun oynarken duyguları nasıldı?” (Analiz)
- “Sizce Efe’nin annesinin adı ne olabilir?” (Yaratma)

Tablo 4.

Üçüncü Sınıf Öğretmenlerinin Öğrencilerine Sordukları Soruların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Dağılımı

Yenilenmiş Bloom Taksonomisi Bilişsel Alan Basamakları	n	%
Hatırlama	75	75,00
Anlama	16	16,00
Uygulama	3	3,00
Analiz	4	4,00
Değerlendirme	0	0,00
Yaratma	2	2,00
Toplam	100	100

İlkokul üçüncü sınıf öğretmenlerinin hazırladığı okuduğunu anlama soruları incelendiğinde, öğretmenlerin sordukları soruların büyük çoğunluğunun hatırlamaya yönelik (n=75) olduğu görülmüştür. Bunun yanında anlama (n=16), uygulama (n=3), analiz (n=4) ve yaratmaya (n=2) yönelik çok az soru olduğu, değerlendirme basamağına ilişkin ise hiç soru sorulmadığı görülmüştür. Üçüncü sınıf öğretmenlerinin hikâye edici metine yönelik hazırladığı anlama sorularından örnekler aşağıda yer almaktadır:

- “Dağların diğer yeryüzü şekillerinin oluşmasına katkısı nedir?” (Hatırlama)
- “Dağları kitaplardan mı yoksa yerinde görerek mi tanımak istersiniz? Neden?” (Anlama)
- “Yukarıdaki metin başka nasıl bitebilirdi?” (Uygulama)
- “Dağların faydalarını düşünerek siz hangi dağ olmak istersiniz? Neden?” (Analiz)
- “Siz yazarın yerinde olsaydınız metne nasıl bir başlık yazardınız?” (Yaratma)

Tablo 5.

Dördüncü Sınıf Öğretmenlerinin Öğrencileri Sordukları Soruların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Dağılımı

Yenilenmiş Bloom Taksonomisi Bilişsel Alan Basamakları	n	%
Hatırlama	77	77,00
Anlama	18	18,00
Uygulama	0	0,00
Analiz	1	1,00
Değerlendirme	0	0,00
Yaratma	4	4,00
Toplam	100	100

İlkokul dördüncü sınıf öğretmenlerinin hazırladığı okuduğunu anlama soruları incelendiğinde, öğretmenlerin sordukları soruların büyük çoğunluğunun hatırlamaya yönelik (n=77) olduğu görülmüştür. Bunun yanında anlama (n=18), analiz (n=1) ve yaratmaya (n=4) yönelik çok az soru olduğu, değerlendirme ve uygulama basamaklarına ilişkin ise hiç soru sorulmadığı görülmüştür. Dördüncü sınıf öğretmenlerinin hikâye edici metine yönelik hazırladığı anlama sorularından örnekler aşağıda yer almaktadır:

- “Rüzgâr ile bahçeye saçılan tohumlara kim yer verdi?” (Hatırlama)
- “Okuduğumuz metnin ana fikri nedir?” (Anlama)
- “Kıskançlık mı paylaşmak mı? Sizce hangisi daha iyi? Neden?” (Analiz)
- “Okuduğumuz hikâyeyi hayatımız ile karşılaştırsak nasıl bir örnek verebiliriz?” (Yaratma)

Tablo 6.

Öğretmenlerin Öğrencilerine Sordukları Soruların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine Göre Dağılımı

Yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne Göre Soruların Dağılımı	n	%
Hatırlama	320	80,00
Anlama	50	12,50
Uygulama	6	1,50
Analiz	15	3,75
Değerlendirme	0	0,00
Yaratma	9	2,25
Toplam	400	100,0

Öğretmenlerin genel soru dağılımına bakıldığında ise soruların büyük çoğunluğunun hatırlamaya yönelik (n=320) olduğu görülmüştür. Bunun yanında anlamaya yönelik 50, uygulama yönelik 6, analize yönelik 15 ve yaratmaya yönelik 9 soru sorulmuştur. Fakat hiçbir öğretmen değerlendirmeye yönelik soru sormamıştır.

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

Okuduğunu anlama becerisi eğitim başarısı için oldukça önemlidir. Okuduğunu anlamamanın, kelime, cümle, metin ve okuyucu arasındaki karmaşık etkileşim olduğu düşünüldüğünde, okuduğunu anlamayı ölçmek için sorulan soruların da pek çok farklı kaynağı olabilir (Oakhill, 2020; Perfetti ve Stafura, 2014). Okuduğunu anlamamanın ölçülmesi için sınıf öğretmenlerinin okuduğunu anlama becerisine yönelik hazırladıkları soruların Yenilenmiş Bloom Taksonomisine göre incelenmesi amacıyla yapılan araştırmanın bulgularına göre öğretmenler çoğunlukla hatırlama becerisine yönelik sorular sormuşlardır. Bütün sınıf düzeylerinde bu oran %80'dir. Sorulan soruların sadece %20'si öğrencileri taksonomide yer alan anlama, uygulama, analiz, değerlendirme veya yaratma basamaklarına uygun sorulardan oluşmaktadır. Ayrıca sınıf düzeyi yükseldikçe öğretmenlerin anlama basamağına yönelik sordukları sorularda düşük seviyede de olsa bir artış görülmüştür.

Okuduğunu anlama ile soru sorma ve üst düzey bilişsel beceriler arasında ilişki olduğunu raporlayan pek çok çalışma bulunmaktadır (Ateş, Güray, Döğmeci ve Gürsoy, 2016; Taboada ve Guthrie, 2006). Soruların okuduğunu anlama becerisini geliştirmede önemli etkiye sahip olduğu da belirtilmektedir (Blything, Hardie ve Cain, 2020). Ayrıca Cano, García, Berbén ve Justicia (2014) öğrencilere sorulan üst düzey bilişsel beceriler gerektiren soruların okuduğunu anlamayla daha güçlü bir ilişkiye sahip olduğunu belirtmişlerdir. Kavruk ve Çeçen (2013) yapmış olduğu çalışmada Türkçe öğretmenlerinin sınavlarda sordukları soruların çoğunluğunun bilgi, anlama ve uygulama düzeyinde olduğunu belirlemiştir. Bu da öğretmenlerin daha çok alt düzey düşünme becerileri kazandırmaya yönelik sorular sorduğunun göstergesidir. Benzer şekilde Güfta ve Zorbaz'ın (2008) yaptıkları çalışmada anlama sorularının düzeylerine bakıldığında soruların büyük oranda bilgi ve hatırlama (%63,02) düzeyinde olduğu tespit edilmiştir. Soruların büyük oranda düşünme gerektirmeden bilgiyi aynen ifade etmeyi gerektiren sorulardan oluştuğu sonucuna ulaşılmıştır. Roohani ve diğerleri (2014) yenilenmiş Bloom Taksonomisi'nin temelinde yaptığı çalışmasında anlama sorularının bilişsel olarak düşük düzeyde aktivite içerdiğini raporlamıştır. Laila ve Fitriyah (2022) 12. sınıf düzeyi için kullanılan ders kitaplarını inceledikleri çalışmada toplamda 142 adet okuduğunu anlamaya yönelik soru olduğunu belirlemiştir. Araştırma bulgularıyla uyumlu şekilde bu soruların çoğunlukla alt düzey bilişsel becerilere yönelik olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ek olarak benzer şekilde sorulan soruların alt düzey bilişsel becerilere yönelik olduğunu raporlayan pek çok çalışma bulunmaktadır (Akyol, 2001; Akyol vd., 2013; Durukan, 2009). Bu araştırmalar mevcut araştırmanın sonuçları ile uyusmaktadır. Bunların yanında Işır ve Uyar (2022) öğrencilerin hazırladıkları soruların da öğretmenlerin hazırladıkları sorulardan etkilendiğini ve düşük düzeyde bilişsel becerilere yönelik olduğunu belirtmiştir. Dolayısıyla anlama becerisinin geri planda bırakıldığı okuma ve soru sorma etkinliklerinde öğrencilerin öğretmenlerinden örnek aldığı söylenebilir. Öğretmenler okumanın temel amacı olan anlamayı geri planda bırakması halinde öğrenciler de bırakacaktır. Böylece okuma işi yalnızca kelime veya cümle seslendirme eylemi olarak gerçekleşebilir.

Literatürde öğretmenlerin üst düzey bilişsel becerilere yönelik sorular sorduğunu bildiren çalışmalar da bulunmaktadır. Örneğin, Magnusson (2022), Norveç'te yaptığı çalışmada öğretmenlerin sordukları soruların çok az bir kısmının alt düzey bilişsel becerilere yönelik olduğunu, çoğunlukla çıkarım becerisine yönelik sorular sorulduğunu, fakat eleştirel soruların daha az görüldüğünü bildirmiştir. Benzer şekilde, Göçer (2016) tarafından yapılan çalışmada Türkçe öğretmenlerinin oluşturdukları 144 sorunun 98'i temel öğrenim aşamasının "bilmek" ve "kavramak" basamaklarında; 35'i uygulamalı (gelişimsel) öğrenim aşamasının "uygulamak", "analiz etmek" ve "değerlendirmek" basamaklarında ve 11'i üretimsel öğrenim aşamasının "sentezlemek", "düşünmek", "yaratmak" basamaklarında yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla çalışmadaki soru yayılımına kıyasla Magnusson (2022) ve Göçer'in (2016) çalışma grubundaki öğretmenlerin daha üst düzey beceriler gerektiren sorular sorduğu söylenebilir.

Araştırmada belirtildiği gibi sorular anlamayı ölçmenin en yaygın kullanılan araçlarından. Geri bildirim olsun veya olmasın soru sormanın anlamayı geliştirdiği bilinmektedir (McMaster ve Espin, 2017; Silva ve Cain, 2019). Anlamanın olmadığı durumda okuma yapmanın amaçsız kaldığı göz önüne alındığında okuduğunu anlama becerisinin ölçülmesinin bu denli eksik görüntüsü dikkat çekmektedir. Mevcut araştırmaya katılan öğretmenlerin Kocaarslan ve Yamaç'ın (2018) çalışmasında olduğu gibi cevabı kısa olan metne dayalı soruları tercih etmesi dikkat çekmiştir. Bu durum hatırlamaya yönelik soruların hazırlanmasının daha pratik olmasından kaynaklanabilir. Ayrıca hatırlamaya yönelik soruların öğrenciler tarafından daha kolay cevaplanabiliyor olması öğretmenleri etkiliyor olabilir. Öğrenciler üst düzey düşünme gerektiren sorular ile karşılaştıkça yeterlilikleri ve okuma metinlerine bakış açıları değişecektir. Bu yüzden soru sormanın önemini tam olarak anlaşılmadığını düşünülebilir. Öğretmenlerin soruları hazırlarken önceliğinin pratiklik olmaması gerekir. Anlama becerisine yönelik bu eksikliğin önemli bir sorun olduğu da söylenebilir. Dolayısıyla bu sorun hem öğrenci hem öğretmen hem de öğretmen eğitimi tarafında göz önüne alınmalıdır. Alan yazın ve araştırmanın sonuçları göz önüne alınarak oluşturulan bazı öneriler bulunmaktadır:

- Araştırmanın sonuçlardan yola çıkarak yapılan ilk öneri öğretmenlerin düşük düzey bilişsel becerilere yönelik sorulara yönelmesinin sebepleri irdelenebilir. Ayrıca, daha yüksek bilişsel becerilere yönelik sorular soran öğretmenler ile karşılaştırmalı bir araştırma gerçekleştirilebilir.
- Tabadoa ve Guthrie (2006) ulaşılmış olduğu öğrencilerin kendi anlama düzeylerine yönelik sordukları soruların anlama becerisini daha fazla yordadığı sonucunu raporlamıştır. Bu doğrultuda öğrencilerin üst düzey düşünme becerileri ile kendi hazırladıkları sorular arasındaki ilişkilerin incelenmesine yönelik çalışmalar yapılması önerilmektedir.
- Araştırmanın üçüncü önerisi ise öğretmen yetiştiren kurumların ölçme ve değerlendirme derslerinde öğretmen adaylarına anlama becerisini ölçmek için nasıl sorular sormaları gerektiğine dair eğitimler verilmelidir.
- Son olarak, araştırma sonuçları bize okuduğunu anlamanın ölçülmesi ile ilgili bir problem olduğunu göstermiştir. Ancak çalışmada yalnızca öğretmenlerin hazırladığı sorular açısından inceleme yapılmıştır. Sonraki çalışmalarda okuduğunu anlama becerisinin ölçülmesi ve bu sürecin daha doğru anlaşılabilmesi için öğretmen, öğrenci ve ders kitapları gibi diğer etkili olabilecek unsurların da incelenmesi önerilmektedir.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın planlama aşamasında öğretmenlerin öğrencilerinin anlama becerisini ölçmeye yönelik kendi hazırladıkları ve kullandıkları soruların incelenmesi hedeflenmiştir. Fakat yapılan ön görüşmelerde genellikle hazır materyallerin kullanıldığı ve amaç doğrultusunda gerekli veriye ulaşılamayacağı fark edilmiştir. Bu durumda çalışmada incelenen sorular öğretmenlerin araştırmacıların talebiyle belirlenen metinlere yönelik oluşturduğu sorulardır. Sınıf içerisinde gözlem yoluyla bu sorular belirlenebilir, fakat bu durumda da öğretmenlerin olağan ders sürecinin dışında hareket edebileceği düşünülmelidir. Dolayısıyla bu durum araştırmanın bir sınırlılığıdır. Sonraki çalışmalarda araştırmacıların bu durumu göz önünde bulundurması gerekmektedir.

Araştırmanın bir diğer sınırlılığı ise okuduğunu anlamının ölçülmesiyle ilgili yalnızca öğretmenlerin hazırladıkları soruların incelenmiş olmasıdır. Okuduğunu anlamının ölçülmesiyle ilgili pozitif veya negatif durumların tam olarak anlaşılabilmesi için öğretmen, öğrenci ve metin gibi diğer unsurların da sürece dahil edilmesi gerekebilir.

Son olarak üçüncü bir sınırlılık ise araştırmada yalnızca sorulara odaklanılmış olmasıdır. Gruhn ve diğerleri (2020) tarafından yapılan çalışmada anlama becerisine yönelik sorulara, kelime ve cümle düzeyinde yanlış cevaplara verilen geribildirim anlama becerisine katkı sağladığı bildirilmiştir. Bunun tam aksine Den Ouden ve diğerleri (2019) geri bildirim dördüncü sınıf öğrencilerinde anlamayı zayıflattığını raporlamıştır. Bu durum göz önüne alındığında araştırmanın öğrencilerin de dahil edilerek hem anlama sorularının hem de bu sorulara verilen geri bildirimlerin etkisi incelenebilir. Böylece anlama soruları daha kapsamlı olarak ele alınabilir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Araştırmada her iki yazar da %50 oranında, yani eşit düzeyde katkı sağlamıştır.

Çıkar Çatışması

Araştırmacılar arasında herhangi bir çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

- Aebersold, J. A and Field, M. L. (1997). *From reader to reading teacher: Issues and strategies for second language classroom*. Cambridge University Press.
- Almeida, P. (2011). Can I ask a question? The importance of classroom questioning. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 31(2), 634-638. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2011.12.116>
- Aktaş, E. (2017). Öğretmen adaylarının farklı metin türlerine yönelik soru sorma becerilerinin yenilenmiş Bloom taksonomisine göre değerlendirilmesi. *Electronic Turkish Studies*, 12(25), 99-118. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.12274>.
- Akyol, H. (1997). Okuma metinlerindeki soruların sınıflandırılması. *Eğitim ve Bilim*, 21, 10-17.
- Akyol, H. (2001). İlköğretim okulları 5. sınıf Türkçe kitaplarındaki okuma metinleriyle ilgili soruların analizi. *Eğitim Yönetimi*, 7(2), 169-178.
- Akyol, H. (2019). *Programa uygun Türkçe öğretim yöntemleri* (9 bs.). Ankara: Pegem Akademi.
- Akyol, H. ve Sural, Ü. Ç. (2020). Okuma, okuduğunu anlama ve okuma motivasyonunun geliştirmesi: Bir eylem araştırması. *Eğitim ve Bilim*, 46(205), 69-92.
- Akyol, H., Yıldırım, K., Seyit, A. ve Çetinkaya, Ç. (2013). Anlamaya yönelik nasıl sorular soruyoruz?. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 41-56.
- Ateş, S., Güray, E., Döğmeci, Y., ve Gürsoy, F. F. (2016). Öğretmen ve öğrenci sorularının gerektirdikleri zihinsel süreçler açısından karşılaştırılması. *Research in Reading and Writing Instruction*, 4(1), 1-13. <https://dergipark.org.tr/en/pub/oyea/issue/27301/287409>
- Ateşman, E. (1997). Türkçede okunabilirliğin ölçülmesi. *Ankara Üniversitesi TÖMER Dil Dergisi*, 58, 171-174.

- Başaran, M. (2020). Metinler ve metinlerle ilgili anlam kurma soruları. H. Akyol ve A. Şahin (Ed.) içinde, *Türkçe öğretimi öğretmen adayları ve öğretmenler için* (2. baskı) (s. 283-310). Ankara: Pegem Akademi.
- Blything, L. P., Hardie, A., and Cain, K. (2020). Question asking during reading comprehension instruction: A corpus study of how question type influences the linguistic complexity of primary school students' responses. *Reading Research Quarterly*, 55(3), 443-472. <https://doi.org/10.1002/rrq.279>
- Brualdi, A. C. (1998). Classroom questions. *Practical Assessment, Research and Evaluation*, 6(6), 1-4. <https://doi.org/10.7275/05rc-jd18>
- Bümen, N. T. (2010). Program geliştirmede bir dönüm noktası: Yenilenmiş Bloom taksonomisi. *Eğitim ve Bilim*, 31(142), 3-14.
- Cano, F., García, Á., Berbén, A. B. G. and Justicia, F. (2014). Science learning: A path analysis of its links with reading comprehension, question-asking in class and science achievement. *International Journal of Science Education*, 36(10), 1710-1732. <https://doi.org/10.1080/09500693.2013.876678>
- Clinton-Lisell, V., Seipel, B., Gilpin, S., and Litzinger, C. (2023). Interactive features of E-texts' effects on learning: A systematic review and metaanalysis. *Interactive Learning Environments*, 31(6), 3728-3743. <https://doi.org/10.1080/10494820.2021.1943453>
- Çelik, S., Kul, Ü. ve Uzun, S. Ç. (2018). Ortaokul matematik dersi öğretim programındaki kazanımların yenilenmiş Bloom taksonomisine göre incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 775-795.
- Day, R. R. and Park, J. (2005). Developing reading comprehension questions. *Reading in a Foreign Language*, 17(1), 60-73.
- Den Ouden, M., Keuning, J., and Eggen, T. (2019). Fine-grained assessment of children's text comprehension skills. *Frontiers in Psychology*, 10(1313), 1-12. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.01313>
- Dindar, H. ve Demir, M. (2006). Beşinci sınıf öğretmenlerinin fen bilgisi dersi sınav sorularının Bloom taksonomisine göre değerlendirilmesi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 26(3), 87-96.
- Durukan, E. (2009). 7. Sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinleri anlamaya yönelik sorular üzerine taksonomik bir inceleme. *Milli Eğitim*, 181, 84-93.
- Ellez, A. M. (2014). Ölçme araçlarında bulunması gereken özellikler. A. Tanrıoğen (Ed.), *Bilimsel araştırma yöntemleri içinde* (4. bs.). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Göçer, A. (2016). Lisansüstü eğitim gören Türkçe öğretmenlerinin yazılı sınav sorularının incelenmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(3), 22-37.
- Güfta, H. ve Zorbaz, K. Z. (2008). A review regarding levels of written examination questions for Turkish courses of the secondary school. *Çukurova University Journal of Social Sciences Institute*, 17(2), 205-218.
- Güven, Ç. ve Aydın, A. (2017). Yedinci sınıf fen ve teknoloji dersi öğretim programı sorularının yenilenmiş Bloom taksonomisi bakımından analizi ve değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, (35), 204-214.

- Gruhn, S., Segers, E., Keuning, J. and Verhoeven, L. (2020). Profiling children's reading comprehension: A dynamic approach. *Learning and Individual Differences*, 82, 101923. <https://doi.org/10.1016/j.lindif.2020.101923>
- Gruhn, S., Segers, E., Keuning, J. and Verhoeven, L. (2024). Understanding variation in children's reading comprehension: A dynamic approach. *Journal of Computer Assisted Learning*, 40(2), 876–901. <https://doi.org/10.1111/jcal.12923>
- Huberman, A. M. and Miles, M. B. (1994). Data management and analysis methods. N. K. Denzin ve Y. S. Lincoln (Ed.) içinde, *Handbook of qualitative research* (pp. 428–444). Sage Publications.
- Işır, E. ve Uyar, Y. (2022). Investigating Reading Comprehension Questions and Student-Generated Questions in Language Lessons in terms of Level. *Education Quarterly Reviews*, 5(4), 440-455. <https://doi.org/10.31014/aior.1993.05.04.676>
- Laila, I. and Fitriyah, I. (2022). An analysis of reading comprehension questions in English textbook based on revised Bloom's Taxonomy. *Journal of English Teaching*, 8(1), 71-83. <https://doi.org/10.33541/jet.v8i1.3394>
- Kavruk, H. ve Çeçen, M. A. (2013). Türkçe dersi yazılı sınav sorularının bilişsel alan basamakları açısından değerlendirilmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 1(4), 1-9.
- Kocaarslan, M. ve Yamaç, A. (2018). Sınıf öğretmenlerinin Türkçe dersi sınavlarında sordukları metne dayalı anlama sorularının incelenmesi. *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 431-448. <http://dx.doi.org/10.24315/trkefd.356769>
- Magnusson, C. G. (2022) Reading literacy practices in Norwegian lower-secondary classrooms: Examining the patterns of teacher questions. *Scandinavian Journal of Educational Research*, 66(2), 321-335. <https://doi.org/10.1080/00313831.2020.1869078>
- Masuhara, H. (2013). Materials for developing reading skills. B. Tomlinson (Ed.) içinde, *Developing materials for language teaching* (pp. 265-289). Bloomsbury.
- McComas, W. F. and Abraham, L. (2004). Asking more effective questions. *Rossier School of Education*, 8(6) 1-16.
- Mckee, S. (2012). Reading comprehension, what we know: A review of research 1995 to 2011. *Language Testing in Asia*, 2(1), 45. <https://doi.org/10.1186/2229-0443-2-1-45>
- McMaster, K. L. and Espin, C. A. (2017). Reading comprehension instruction and intervention: Promoting inference making. In K. Cain, D. L. Compton ve R. K. Parrila (Ed.) içinde, *Theories of reading development* (pp. 463–488). Amsterdam: John Benjamins.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2019). *İlköğretim Türkçe dersi öğretim programı (1-8. Sınıflar)*. Ankara: MEB.
- Nunan, D. (2003). *Practical English Language Teaching*. New York: Mc Graw Hill.
- Oakhill, J. (2020). Four decades of research into children's reading comprehension: A personal review. *Discourse Processes*, 57(5–6), 402–419. <https://doi.org/10.1080/0163853X.2020.1740875>

- Öksüz, H. İ., ve Akyol, H. (2023). Ön Bilgi, Sözel Çalışma Belleği ve Dikkat Becerilerinin Okuduğunu Anlama Becerilerine Etkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(3), 893-907. <https://doi.org/10.31592/aeusbed.1362041>
- Öksüz, H. İ., ve Akyol, H. (2024). Effect of reciprocal teaching on comprehension, attention, rapid naming and working memory. *Turkish Journal of Education*, 13(3), 180-198. <https://doi.org/10.19128/turje.1453025>
- Patton, M. Q. (2005). *Qualitative research*. New York: John Wiley & Sons, Ltd.
- Perfetti, C. and Stafura, J. (2014). Word knowledge in a theory of reading comprehension. *Scientific Studies of Reading*, 18(1), 22–37. <https://doi.org/10.1080/10888438.2013.827687>
- Polat, İ. ve Dedeoğlu, H. (2020). Sınıf öğretmenlerinin hazırladığı metin altı sorularının incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(4), 1468-1482.
- Roohani, A., Taheri, F. and Poorzanganeh, M. (2014). Evaluating Four Corners textbooks in terms of cognitive processes using Bloom's revised taxonomy. *Journal of Research in Applied Linguistics*, 4(2), 51-67.
- Sallabaş, M. E. ve Yılmaz, G. (2020). Türkçe Ders Kitabı'nda bulunan metin altı sorularının yenilenmiş Bloom Taksonomisi'ne göre incelenmesi. *Ana Dili Eğitimi Dergisi*, 8(2), 586-596.
- Sabatini, J., O'Reilly, T., Weeks, J. and Wang, Z. (2020). Engineering a twenty-first century reading comprehension assessment system utilizing scenario-based assessment techniques. *International Journal of Testing*, 20(1), 1–23. <https://doi.org/10.1080/15305058.2018.1551224>
- Sezgin, Z. ve Özilhan, Y. (2019). Examining text-based comprehension questions in Turkish textbooks of the 1st- the 8st graders. *Journal of Mother Tongue Education*, 7(2), 353-367. <https://doi.org/10.16916/aded.530191>
- Sidekli, S. (2010). Eylem araştırması: İlköğretim dördüncü sınıf öğrencilerinin okuma ve anlama güçlüklerinin giderilmesi. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, (27), 563-580.
- Silva, M. and Cain, K. (2019). The use of questions to scaffold narrative coherence and cohesion. *Journal of Research in Reading*, 42(1), 1–17. <https://doi.org/10.1111/1467-9817.12129>
- Stevens, E. A., Murray C. S., Fishstrom, S. and Vaughn, S. (2020). Using question generation to improve reading comprehension for middle-grade students. *Journal of Adolescent & Adult Literacy* 64(3), 311-322. <https://doi.org/10.1002/jaal.1105>
- Taboada, A. and Guthrie, J. T. (2006). Contributions of student questioning and prior knowledge to construction of knowledge from reading information text. *Journal of Literacy Research*, 38(1), 1–35. https://doi.org/10.1207/s15548430jlr3801_1
- Uymaz, M. ve Çalışkan, H. (2019). Öğretmen yapımı sosyal bilgiler dersi sınav sorularının yenilenmiş Bloom taksonomisine göre incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 27(1), 331-346. <http://dx.doi.org/10.24106/kefdergi.2637>
- Yıldırım, K. (2012). Öğretmenlerin öğrencilerin okuduğunu anlama becerilerini değerlendirmede kullanabilecekleri bir sistem: Barrett Taksonomisi. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(18), 45-58.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H., (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (6. bs). Ankara: Seçkin Kitapevi.

Extended Abstract

Introduction

Reading is a necessary skill for obtaining and comprehending information from written sources. Since reading is a skill that all students will use throughout their lives, it is imperative to develop it (Akyol and Sural, 2021; Öksüz and Akyol, 2024; Sidekli, 2010). One of the oldest, simplest, most important and most frequently used methods to develop and measure comprehension is asking questions (Akyol, 2001; Akyol, Yıldırım, Ateş and Çetinkaya, 2013; Polat and Dedeoğlu, 2020). In the current study, the competencies of classroom teachers, who have an important role in the acquisition and development of reading and comprehension skills, have been a matter of curiosity. Therefore, we focus on examining and classifying the questions asked by classroom teachers to measure students' comprehension skills.

Questions are one of the known sources of this interaction (Masuhara, 2013). It is known that the questions used to measure comprehension skills are included in many different classifications in the literature. These classifications focus on different high-level cognitive skills as well as comprehension skills. Bloom's Taxonomy, which was determined to be used in the research, was planned in 1956 with a specific hierarchical structure and six cognitive domains were defined in the first version of Bloom's taxonomy (Laila and Fitriyah, 2022). However, it needed to be renewed due to the changing accessibility of information in today's world. Anderson and Krathwohl (2001) reorganized the current version. The cognitive domains in the taxonomy were updated as recall, comprehension, application, analysis, evaluation and creation (Çelik, Kul and Uzun, 2018).

The interaction provided by asking questions has been proven to have a positive effect on comprehension (Clinton-Lisell et al., 2023). At this point, especially classroom teachers have a very important job. In this direction, in order to examine the current situation, the aim of the study was determined as “examining the questions asked by primary school classroom teachers to their students about reading texts according to the Revised Bloom's Taxonomy”.

Method

The research was conducted with document analysis, one of the qualitative research methods. Document analysis is a method that allows in-depth examination of the meanings in written materials (Yıldırım and Şimşek, 2008). The research was conducted in Tarsus district of Mersin province in the 2024-2025 academic year. Since the data were collected from classroom teachers working in schools in the district where one of the researchers was working, convenience sampling method was preferred. Convenience sampling is a method that saves time and money for research. It provides quick and easy access to the study group (Patton, 2005; Yıldırım and Şimşek, 2008, pp. 113-114).

The data of the study consisted of questions created by classroom teachers to measure students' comprehension levels from a text. After the data were collected, the data were analyzed with descriptive analysis method. This method is a method used to understand the relationship between concepts. Descriptive analysis consists of four steps: creating the framework, processing the data in a thematic framework, defining and interpreting the findings (Yıldırım and Şimşek, 2008). Since the Revised Bloom's Taxonomy was used as the thematic framework in the study, it was decided that the descriptive analysis method was appropriate.

Findings

When the general question distribution of the teachers was analyzed, it was seen that the majority of the questions were for recall (n=320). In addition, 50 questions were asked for comprehension, 6 for application, 15 for analysis and 9 for creation. However, no teacher asked any questions about evaluation.

Conclusion, Discussion and Recommendations

According to the findings of the study, teachers mostly asked questions about recall skills. This rate is 80% in all grade levels. Only 20% of the questions asked consisted of questions that could direct students to other categories. Kavruk and Çeçen (2013) found in their study that the majority of the questions asked by Turkish teachers in exams were at the level of knowledge, comprehension and application. This is an indication that teachers mostly ask questions to gain lower level thinking skills. Roohani et al. (2014), in their study based on the revised Bloom's Taxonomy, reported that comprehension questions included cognitively low-level activities. Laila and Fitriyah (2022) examined the textbooks used at the 12th grade level and found that there were a total of 142 reading comprehension questions. In line with the findings of the study, they concluded that these questions were mostly aimed at lower level cognitive skills. In addition, there are many studies reporting that the questions asked in a similar way are aimed at lower level cognitive skills (Akyol, 2001; Akyol et al., 2013; Durukan, 2009; Güfta and Zorbaz, 2008).

As mentioned in the study, questions are the most widely used tools to measure comprehension. Asking questions with or without feedback is known to improve comprehension (McMaster and Espin, 2017; Silva and Cain, 2019). Considering that reading without comprehension is useless, it is striking that the measurement of reading comprehension skills is so incomplete. It is noteworthy that the teachers participating in the current study preferred text-based and short-answer questions as in Kocaarslan and Yamaç's (2018) study. This may be due to the fact that it is more practical to prepare questions that do not require high-level thinking for recall. In addition, the fact that questions for recall can be answered more easily by students may affect teachers. As students encounter questions that require higher-order thinking, their competencies and perspectives on text reading will change. Therefore, we think that the importance of asking questions is not fully understood. Teachers should not prioritize practicality when preparing questions. We think that this lack of comprehension skills is an important problem. Therefore, this problem should be taken into consideration by both students, teachers and teacher education. There are some suggestions based on the literature and the results of the study:

- The first suggestion based on the results of the study is to analyze why teachers ask questions with low cognitive level, to reveal and examine the reasons by examining them in depth.
- Tabadoa and Guthrie (2006) reported that the questions that students asked for their own level of understanding predicted comprehension skills more. In this direction, it is recommended to conduct studies to examine the correlations between students' higher-order thinking skills and the questions they prepare themselves.
- The third recommendation of the study is that in the measurement and evaluation courses of teacher training institutions, pre-service teachers should be given training on how to ask questions to measure comprehension skills.
- Finally, the results of the study showed us that there is a problem with the measurement of reading comprehension. However, as stated in the limitations of the study, only the questions prepared by the teachers were analyzed in the study. In future studies, it is suggested that other influential factors such as teacher, student and text should also be examined in order to measure reading comprehension skills and to understand this process more accurately.

Türk Millî Mücadelesi Dönemi Hatay Mücadelesinde Bir Kırılma Noktası: Kuseyr Kongresi (1920)

Mahmut BOLAT
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi
mbolat@ahievran.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-2276-6018

Araştırma Makalesi

DOI: 10.31592/aeusbed.1504098

Geliş Tarihi: 24.06.2024

Revize Tarihi: 02.08.2024

Kabul Tarihi: 26.03.2025

Atıf Bilgisi

Bolat, M. (2025). Türk millî mücadelesi dönemi Hatay mücadelesinde bir kırılma noktası: Kuseyr Kongresi (1920). *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(1), 295-309.

ÖZ

I. Dünya Savaşı'ndan mağlup ayrılan Osmanlı Devleti'nin artık burada olmayacağı söylemi ile Hatay halkını etkilemeye çalışan ve din kardeşliği temelinde, Fransız sömürgesi olmaksızın, bölgede kurulacak bir Arap hükümeti için beraberce çalışmaya Hatay halkını davet eden Hatay bölgesindeki Arap hükümeti yanlıları, yaptığı bu propagandalarla bir kısım Hatay halkını elde etmiştir. Fransız işgaline karşı ortak mücadele verildiği propagandası ile 1920 yılının temmuz ayına kadar devam ettirilen bu birliktelik, Halep'in Fransızlarca işgali karşısında Arapların tavrı ve Arap hükümeti yanlılarının gerçek niyetlerinin anlaşılması üzerine iyice zayıflayarak kopma noktasına gelmiştir. Bu noktada, Hatay'daki nüfuzlarını kaybetmek istemeyen Hatay'ın Arap hükümeti yanlısı eşrafı, durumu kurtarmak amacıyla Kuseyr'in Ziyaret köyünde bir kongre yapmayı teklif etmişlerdir. Bu kongrede, Hatay'ın Fransızlara karşı direnemeyeceği söylemi ile halkı umutsuzluğa sevk etmeye çalışan ve en iyi çıkar yolun onlarla barış yapmak olduğunu söyleyen Arap hükümeti taraftarı eşrafa tepki büyük olmuş ve görüşleri reddedilerek bundan sonra Hatay'daki mücadelenin Arap hükümeti yanlılarından bağımsız olarak, TBMM Hükümetinin kontrolünde yapılması kararı alınmış ve yeniden bir yapılanmaya girilmiştir. Bu makalede, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi metodu kullanılmış ve Türk Millî Mücadelesi Döneminde, 1920 yılında Hatay'da düzenlenen yerel bir kongre olan Kuseyr Kongresi, arşiv belgeleri, telif ve tetik eserler kullanılarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Antakya, Hatay, Kuseyr Kongresi, Mustafa Kemal Paşa.

A Breaking Point in the Turkish National Struggle Period Hatay Struggle: Congress of Kuseyr (1920)

ABSTRACT

Supporters of the Arab government in the Hatay region tried to influence the people of Hatay by saying that the Ottoman Empire, which was defeated in World War I, would no longer be here, and invited the people of Hatay to work together for an Arab government to be established in the region, rather than being a French colony, on the basis of religious brotherhood. He captured some Hatay people through propaganda. This unity, which was maintained until July 1920 with the propaganda of a joint struggle against the French occupation, weakened and came to the point of breaking when the attitude of the Arabs against the French occupation of Aleppo and the real intentions of the supporters of the Arab government were understood. At this point, Hatay's pro-Arab government notables, who did not want to lose their influence in Hatay, offered to hold a congress in the Seyahat village of Kuseyr in order to save the situation. At this congress, there was a great reaction against the notables who were supporters of the Arab government, who tried to drive the people into despair by saying that Hatay would not be able to resist the French, and who said that the best way out was to make peace with them, and their views were rejected, and from now on, the struggle in Hatay should be carried out under the control of TBMM, independently of the supporters of the Arab government. It was decided to do this under the control of the company and a restructuring was initiated. In this article, the document analysis method, one of the qualitative research methods, was used and the Kuseyr Congress, a local congress held in Hatay in 1920 during the Turkish War of Independence, was evaluated using archive documents, copyrights and research works.

Keywords: Antakya, Hatay, Kuseyr Congress, Mustafa Kemal Pasha.

Giriş

I. Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri, Osmanlı Devleti topraklarının gelecekteki durumuna yönelik aralarında çeşitli anlaşmalar yapmış ve bu anlaşmalar sürecinde Arap müttefiklerinin istekleri dikkate alınmayarak, ittifakın Avrupalı üyelerinin talepleri yerine getirilmeye çalışılmıştır. İzlenen bu politikanın temel amacı; savaş sonrasında İtilaf Devletleri arasında ortaya çıkabilecek anlaşmazlıkları önceden bir çözüme kavuşturarak, ittifakı güçlü kılmak olmuştur. Bu da İtilaf Devletlerine önceden toprak dağıtımını yapılarak sağlanmaya çalışılmıştır. Çünkü Avrupalı üyeler arasındaki en önemli sorunlardan biri Fransa'nın Ortadoğu'daki emellerinin, İngiltere ile Fransa arasında sürekli bir gerilim yaratmasıydı ki I. Dünya Savaşı sırasında Batı'da gerçekleşen savaşların ağır yükü altında, Ortadoğu'daki çıkarlarını doğrudan koruyamayan ve bunun yanında, bölgede giderek artan İngiltere etkinliğinden endişe eden Fransa'nın bu noktadaki endişelerini gidermek ve Ortadoğu'da olası bir İngiliz-Fransız çatışmasını önlemek amacıyla iki devlet arasında bir anlaşma yapılması planlanmıştır. Bu düşünce doğrultusunda yapılan Sykes-Picot Anlaşması ile de Fransa, Lübnan ve Suriye üzerinde doğrudan yönetim hakkına sahip olurken, İngiltere Bağdat'tan Hayfa ve Akka'nın da içinde bulunduğu bölgeye uzanan Güney Mezopotamya üzerinde haklar elde etmiştir. Ortadoğu'nun savaş sonrasındaki durumunun İtilaf Devletleri açısından belirlendiği bu anlaşma görüşmeleri sırasında ayrıca, Filistin ve kutsal topraklar üzerinde ise uluslararası yönetimin oluşturulması ve bu konuyla ilgili detayların savaş sonrasında konuşulması da kararlaştırılmıştır (Bolat, 2020a, ss. 146-147; Erdal, 2020, s. 92).

Bu süreçte Fransa ve İngiltere, Ortadoğu'daki emellerini gerçekleştirmek için buradaki toplulukları ve etkin kişileri bir araç olarak kullanmış ve çıkarları doğrultusunda kullandıkları kişilerden birisi de Mekke Emiri Şerif Hüseyin olmuştur. İngilizlerin Osmanlı Devleti'ne karşı isyana teşvik ettikleri Şerif Hüseyin buna karşılık İngiltere'ye askeri işbirliği teklifinde bulunmuş ve Halifelik'in Türklerden alınarak kendilerine verilmesini ve Arabistan yarımadasında bağımsız bir Arap devleti kurularak kendi idaresine bırakılmasını istemiştir. Şerif Hüseyin şayet bu istekleri gerçekleşirse İngiltere'nin Bağdat ve Basra vilayetlerindeki çıkarlarını temin edeceği taahhüdünde bulunmuştur. İngiltere bu öneri karşısında, Arapların bağımsızlığını destekleyeceğini ve Halifelik'e, Arap ırkından birinin getirilmesi için de çalışacağı teminatını vermiştir. İttifak böyle bir içeriğe sahip olmasına rağmen, Arapların beklentisinin aksine, İngiltere ve Fransa kurulması düşünülen Arap devleti veya devletler konfederasyonunun bağımsız değil, kendilerine bağlı olarak kurulmasını tasarlamışlardır (Bolat, 2020a, ss. 147-148).

Bu politik oyunlar ve İngiltere ile Fransa arasındaki Ortadoğu'daki iktidar mücadelesi ile geçen süreçte, I. Dünya Savaşı sonlarında Osmanlı Devleti'nin mücadele ettiği diğer cephelerde savaş, durağan bir hal almışken, Suriye-Filistin Cephesinde olanca hızı ile sürmekteydi. İngiltere müttefiki Fransa'ya karşı bir koz olarak kullanmak amacıyla -mütareke sonrasında Musul'u işgalindeki amaç gibi- bölgede kontrolü ele geçirmek istemiş, hatta bu amacına büyük oranda ulaşmıştır. Bu süreç içinde İngiltere, Türkiye'nin güneyinde Sykes-Picot Anlaşması ile Fransa'ya bırakılmış olmakla birlikte kendisinin işgal ettiği toprakları, 1919 Eylül'ünde yapılan Suriye İtilafnamesi ile Fransa'ya bırakarak, Musul'u elde etmiştir.

Bu süreçte, Mondros Mütarekesinin hemen öncesinde, General Allenby ile Şerif Hüseyin'in oğlu Faysal'ın komutasındaki İngiliz-Arap müttefik güçleri 19 Eylül 1918'de taarruz başlatmış ve bu taarruz sonucu Yıldırım Ordular Grup Komutanlığına bağlı 4. ve 8. Ordular yenilgiye uğratılmış ve Suriye bölgesi büyük oranda bu müttefik güçler tarafından ele geçirilmiştir. İngiliz ve Araplardan oluşan müttefik güçlerin, Anadolu içlerine sokulmak amacıyla gerçekleştirdikleri bu cephede ilerleyişini, Yıldırım Ordular Grup Komutanlığına bağlı 7. Ordu Komutanı Mustafa Kemal Paşa durdurmuştur. Ordusuna zayıf verdirmeden birliklerini Halep'in kuzeyine çeken ve burada bir savunma hattı oluşturan Mustafa Kemal Paşa, 26 Ekim 1918'de Haritan'da, müttefik güçleri yenilgiye uğratmış ve bu zafer, Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı'ndaki son muharebesi ve başarısı olmasının yanı sıra ileride bu bölge için, Misak-ı Millî ile tespit edilen sınırları belirlemesi açısından

da önem kazanmıştır (Selek, 1968, ss. 25, 30; Abadan, 1972, ss. 87-88; Kemal, 2010, ss. 368-369; Bolat, 2020a, ss. 148-149).

Bu arada, I. Dünya Savaşı sırasında İtilaf Devletleri ile sürekli temas halinde olan Osmanlı Devleti'ne karşı isyana kalkışan Araplar, Faysal önderliğinde Şam'a girmiş ve 7 Ekim 1918'de Suriye'de Arap hükümetini ilan etmişlerdir. Bununla yetinmeyen ve Arap hükümetinin sınırlarını daha da genişletmek isteyen Faysal, adamları ve Arap hükümeti yanlıları vasıtasıyla çevre şehirlerde de kendine bağlı hükümetler ilan edilmesini sağlamaya çalışmıştı ki bu şehirlerden birisi de Antakya olmuştur (Tekin (Haz.), 2009, s. 1). Bu doğrultuda Antakya'da 26 Ekim 1918'de Arap hükümeti yanlıları tarafından Faysal'a bağlı bir Haşimi ve Kureysi Arap hükümeti ilan edilmiş ve Antakya'nın son Osmanlı kaymakamı olan İbrahim Edhem Bey'de hükümet reisliğine getirilmiştir (Yerasimos, 2010, ss. 177-178; Türkmen, 1939, ss. 919-920; Tekin (Haz.), 2009, s. 1).

Bölgede yaşananlar, Hatay'da gerçekleştirilen mücadeleyi sadece Türk ve İtilaf güçleri arasında değerlendirmemek gerektiğini göstermektedir. Çünkü buradaki mücadelenin bir kolunu da, bölge halkı içerisinde yer alan Arap hükümeti yanlıları ile Osmanlı Devleti yanlıları arasındaki mücadele oluşturmuştur. Bu bağlamda, 20. yüzyılın başlarında Hatay'ın merkezi olan Antakya'da, eşraf sınıfına mensup başlıca iki zümre bulunmaktaydı ve bunlar, birincisi askeri şahısların oluşturduğu emniyet güçleri ve ikincisi de mezhebi olarak şeyh ve hocaların oluşturduğu sınıftır. I. Dünya Savaşı sırasında birinci grup mahalli hakimiyeti elinde tutmuş olmakla birlikte, ikinci gruba mensup olanlarda el altından Arap Milliyetçileri ile işbirliği yaparak halkı, Osmanlı Devleti ve Türklük aleyhine kışkırtmışlardır. Bu grup üyeleri Osmanlı Devleti'nin, I. Dünya Savaşı'ndan yenik ayrılacağını düşünmüş ve Hatay'da bulunan muhaliflere de bu zihniyeti aşılama çalışmıştır. Bundaki amaç; savaş sonrası bu bölgede Osmanlı Devleti'nin olmayacağı düşüncesinden hareketle, bölgede bir Arap oluşum sağlamaktı ki bu doğrultuda, Osmanlı Devleti'nin savaştan mağlup ayrılması ve Mondros Mütarekesini imzalaması ile faaliyetlerini arttırmışlardır (Konuralp, 1970, ss. 4-6).

1. Dünya Savaşı Sonrası Bölgenin Durumu, İşgaller, İşgale Karşı Tepkiler

Suriye-Filistin Cephesi ve Hatay bölgesinde bu gelişmeler yaşanırken, Osmanlı Devleti temsilcileri ise mütareke arayışı içerisinde idiler. İstanbul Hükümeti, bir an önce mütarekenin yapılması ve akabinde yapılacak barış antlaşması ile savaşın Osmanlı Devleti'nde yarattığı yıkımdan en az zararla kurtulmayı amaçlamıştır. Bu amaçla, Kut'ül Amare'de esir edilmiş olan İngiliz generali Townshend aracılığıyla Amiral Carlthorpe'a gönderilmiş, 1918'in Ekim ayı başlarında ise müttefikleri olan Almanya ve Bulgaristan gibi, İtilaf Devletleri nezdinde barış girişimlerinde bulunmaya başlanmıştır. Osmanlı Devleti bu girişimlerinde 1918 yılı Ekim ayı başlarında, önce İspanya ve daha sonra İsviçre aracılığıyla Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson'a başvurmuş olmasına rağmen, zaman kazanarak Osmanlı Devletinden daha fazla toprak elde etmek isteyen İtilaf Devletlerinden Osmanlı'nın mütareke teklifine hemen bir geri dönüş yapılmamış, İtilaf Devletleri Osmanlı'nın mütareke teklifini Halep'in İngilizler eline geçmesinden sonra kabul etmiş ve mütareke görüşmelerine başlanmıştır. (Bolat, 2018, s. 78). Nihayetinde Osmanlı Devleti'nin beklediği mütareke, İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasında 30 Ekim 1918 tarihinde yapılmıştır. Mondros Mütarekesinin yapılması sonrasında ise Yıldırım Ordular Grup Komutanlığına atanan Mustafa Kemal Paşa, bu dönemden itibaren, Hatay ve çevresinin işgale uğramaması ve İtilaf güçlerinin Anadolu içlerine sokulmaması amacıyla, gerek yerelde ve gerekse de hükümet nezdinde girişimlerine başlamıştır (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 1997, s. 117).

Mustafa Kemal Paşa, bu göreve atandığında, Alman subaylarının “*Artık harp bitmiştir*” şeklindeki değerlendirmeleri karşısında “*Onlar için harp bitmiş olabilir, bizim için yeni başlıyor*” demiştir. Bu söz yerelde Hatay için de önem kazanmıştır. Çünkü I. Dünya Savaşı sırasında kaybedilmemiş olmasına rağmen Mondros Mütarekesi sonrası anlaşmaya aykırı olarak işgale uğrayan bölge için o dönem Mustafa Kemal Paşa tarafından başlatılan ve ömrü boyunca sürdürdüğü ve aldığı tedbirler sayesinde, ancak ölümünden sonra 1939 yılında tamamlanan Hatay mücadelesi başlatılmıştır (Bolat, 2018, s. 83).

Mütarekenin hemen ertesinde Mustafa Kemal Paşa, bölgede yaşanan ve yaşanabilecek olaylara karşı birtakım tedbirler almıştır. Özellikle gençlerden oluşan bir ordu kurulması, jandarma güçlerinin takviye edilmesi, fazla ve terhis edilecek askeri kuvvetlerin elinde bulunan askeri teçhizatın Torosların kuzeyine nakli gibi faaliyetler, bir direnişe ve bu direniş için gerekli olan donanımın sağlanmasına ve de barış görüşmelerine gidecek Türk heyetinin elini güçlendirmeye yönelik alınmış tedbirlerdir (Bolat, 2018, s. 84).

Bu arada İtilaf kuvvetleri, Mütarekenin hemen ardından Hatay bölgesinde faaliyete geçmiş ve Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'nın 31 Ekim 1918 tarihli raporunda belirtildiğine göre İngilizler, 31 Ekim günü Reyhanlı'ya bir İngiliz subayı emrinde 100 kişilik bir müfreze göndermiş ve Reyhanlı'nın Arap hükümetine katıldığını ilan etmişlerdir. Bu gelişmelerle birlikte Antakya'da Faysal yanlılarının idareye el koyması ve çapulcuların faaliyetleri yüzünden halkın huzuru kaçmış ve can güvenliği kalmamıştır (Tekin, 2010, ss. 22-23). Bu arada Arap yanlılarının, Antakya'da hükümet kurdukları haberinin (Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA), DH.EUM.AYŞ.65.37/H.22.07.1337) alınması üzerine, Belen'de bulunan 41. Fırka merkezinden Antakya'ya bir alay gönderilerek şehir kuşatılmış ve Arap hükümeti yanlısı askerler silahsızlandırılmış ve hapsedilen Türkler serbest bırakılarak, Arap hükümeti girişiminin elebaşları hapsedilmiş (Tekin (Haz.), 2009, s. 2) olmakla birlikte olaylar durmamıştır.

Mondros Mütarekesi sonrası İstanbul Hükümeti ile yaptığı görüşmelerde, İtilaf Devletlerinin gerçek niyetleri konusunda Hükümeti uyararak ve İtilaf güçlerinin Mütarekeye aykırı olarak girişeceği eylemlere karşı gerekirse silahla mukavemet edeceğini, restleşmeye varan bir şekilde ifade eden Mustafa Kemal Paşa, Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'nın lağvedilmesi ile Grup Komutanlığı sırasındaki Osmanlı Hükümeti nezdinde yaptığı girişimlerinden bir sonuç elde edememiştir (Atatürk'ün Bütün Eserleri, 2003, ss. 255-283; Bolat, 2020b, s. 978, Dinamo, 1975, s. 57; Orbay, 1993, ss. 173-174; Soyak, 2010, s. 90; Atay, 1999, ss. 11-13; BOA, BEO.4541.340546/H.02.02.1337).

Bununla birlikte Mustafa Kemal Paşa bölgeden ayrılmadan önce burada başlatılacak olan direnişe ve bir mücadele bilinci oluşturulmasına yönelik birtakım tedbirler almaktan da geri durmamıştır. Paşa'nın kararı netti. Türk orduları bölgeden çekilseler bile, bölge halkı tarafından bir direniş başlatılacak, fakat halk yalnız bırakılmayacak, yol gösterilecek ve yardımda bulunulacaktı. Bu düşüncesini Ali Fuat Paşa'ya şu sözleri ile açıklamıştır: *"Fuat, artık millet kendi haklarını kendi arayacaktır. Biz yalnız ona yol göstermeli ve elinden tutarak ona yardım etmeliyiz, tamamıyla kendi başına da bırakamayız onu"* (Dinamo, 1975, s. 33). Mustafa Kemal Paşa, yine bu düşüncesi doğrultusunda Adana'dan İstanbul'a hareket edeceği sırada Adana garında karşılaştığı Ali Cenani Bey'e de milletin teşkilatlar kurarak kendini koruması gerektiğini ve bunun için gerekli silahların bölge insanına kendisi tarafından sağlanacağını söylemiştir (Türkmen, 2000, s. 410). Ayrıca güvendiği subaylara da *"Gruplar halinde, çete savaşı için hazırlanın"* talimatını vermiştir (Kinros, 1994, s. 191).

Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı'nın lağvedilmesi ve 10 Kasım 1918'de İskenderun'dan askerin tahliye edilmesi sonrası, 12 Kasım 1918 tarihinde iki Fransız savaş gemisi İskenderun açıklarına demirlemiş ve iki gün sonra 14 Kasım 1918 tarihinde karaya birlikler çıkaran Fransızlar, önce İskenderun'u, ardından 15 Kasım 1918 günü de Belen'i işgal etmişlerdir (Konuralp, 1970, s. 12; Tekin (Haz.), 2009, s. 3). 27 Kasım 1918'de General Gouraud'ın yayınladığı bir kararname ile idari merkezi İskenderun olmak üzere Antakya, Reyhanlı ve Belen'i içine alan "İskenderun Sancağı"nın kuran (Pehlivanlı, Sarıay ve Yıldırım, 2001, s. 33; Sarıay, 2010, s. 367) Fransızlar, İskenderun ve Belen'den sonra 7 Aralık 1918'de Antakya'yı da işgal etmişlerdir (Melek, 1991, s. 2).

İşgal ettikleri toprakları kontrol altında tutmakta zorlanan Fransızlar, bu zafiyetlerini ortadan kaldırmanın yolunu, bölgede bir Ermeni devleti kurulacağı vaadiyle, tehcir yasası ile Dört Yol'dan Suriye'ye göç ettirilmiş olan Ermenileri tekrar bu topraklara döndürmede bulmuş ve bu Ermeniler vasıtasıyla Hatay'da kontrolü sağlamaya çalışmışlardır. Fransızların bu girişimi sonucu kısa zamanda Dört Yol'daki Ermenilerin nüfusu 12.000 kişiyi aşmış, Dört Yol'a yerleşen bu Ermeniler, Fransız işgal kuvvetlerinin de desteği ile Türklere karşı yoğun bir şekilde terör eylemleri başlatmışlardı ki yöre halkı da bu eylemlere karşı kendini koruma mücadelesine girişmiştir (Hatipoğlu, 2013, s. 323). Bu

anlamda ilk silahlı çatışma, 19 Aralık 1918'de Dörtöl'un Karakese köyünde meydana gelmiş ve bu çatışmada, Türk Millî Mücadelesinin ilk kurşunu Ömer Hoca'nın oğlu Mehmet (Kara) tarafından atılmıştır (Türk İstiklal Harbi IV'üncü Cilt Güney Cephesi (TİH), 2009, ss. 62-63; Hatipoğlu, 2013, s. 325; Tekin, 2000, s. 216).

Hatay Bölgesinde Fransız ve Ermenilerin ortaklaşa giriştikleri tedhiş ve katliamlara karşı bir araya gelen yöredeki Türkler, Kara Hasan (Kara Hasan Paşa) öncülüğünde Dörtöl, Asım Bey ve Dedebezyade Hakkı Bey öncülüğünde Antakya, Tayfur Bey (Sökmen) ve arkadaşları öncülüğünde Reyhanlı bölgelerinde çeteler kurarak, Hataylıların işgale karşı mücadelesini başlatmışlardır (Tekin (Haz.), 2009, s. 5; Hatipoğlu, 2013, s. 329). Bu çetelerin yanı sıra, 1920 yılının Mart ayında Antakya'da Türkmenzade Ahmet Ağa başkanlığında kurulan "Antakya Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" bölgede işgale karşı mücadelenin teşkilatlanmasında önemli rol oynamış, Ağustos 1920 ortalarında Reyhanlı'da "Reyhaniye ve Havalisi Heyet-i Merkeziye ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti", Belen'de ise "Beylan Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti" kurulmuştur (Tekin, 2010, ss. 65-77).

Bunların yanı sıra bölge halkının, Osmanlı'ya bağlı kalmak için Osmanlı Hükümeti nezdinde girişimleri de devam etmiştir. Bu girişimlerden birinde, Reyhanlı nahiyesi belediye başkanı, genel meclis üyesi ve 21 eşraf, Osmanlı Sadrazamına gönderdikleri bir dilekçe ile Osmanlı Hükümetine başvurmuşlardır. 15 Haziran 1919 tarihli dilekçede; Mondros Mütarekesini takiben Osmanlı birliklerinin Reyhanlı'dan çekilmesiyle, Amik Ovasını da içine alan bölgenin bir kısmının Arap aşiretleri tarafından yağmalandığını, bölge halkının Osmanlı Hükümetine bağlı olduğunu ve Arap hükümeti ilanına engel olmayı başarmakla birlikte bölgenin Fransızlarca işgal edildiğini bildirmişlerdir. Bununla birlikte bölgenin hala Arap hükümeti yanlılarının tehdidi altında olduğu vurgulanmış ve Reyhanlı nahiyesinin nüfusunun Türkler ve Çerkezlerden oluştuğunu ve coğrafi ve etnik olarak Türkiye'nin ayrılmaz bir parçası olduklarını belirterek, Osmanlı kalmak istediklerini ifade etmiş ve bu amaçlarına ulaşabilmek için de Osmanlı Hükümetinden gerekli adımları atmasını talep etmişlerdir (BOA, HR.SYS.2709.11/H.15.06.1335).

Bu arada, I. Dünya Savaşı sırasında sınırları temellerinden bozulmuş olan Avrupa'ya yeni bir düzen vermek ve yenik devletlere imzalatılacak barış şartlarını görüşmek üzere Paris Barış Konferansı açılmıştır.

Paris Barış Konferansı devam ederken, Osmanlı'dan ayrılarak kendi yönetimlerini kurması düşünülen azınlıkların hak iddia ettiği topraklarda, yerinde incelemeler yapmak ve bölge halklarının eğilimlerini belirlemek üzere bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda, 1919 yılı Temmuzunda, ABD, bölgeye bir komisyon göndermiştir. Amerikalı Charles R. Crane ve Henry C. King başkanlığında oluşturulduğundan "King-Crane Komisyonu" adını alan bu komisyon, 13 Temmuz 1919 günü İskenderun'a gelmiştir. Komisyonun, Sancakta bulunan her cemaat ve her eğilimle yaptığı görüşmelerde, Amerikan mandası isteyen çıkmamış, Hristiyan gruplar Fransız idaresini, Araplar ve Şerif Hüseyin yanlıları Arap hükümetini, Antakya, Belen ve Reyhanlı'dan gelen Türklerin temsilcileri ise Türk idaresini istediklerini belirtmişlerdir. Bölgedeki Protestan misyonerler tarafından yönlendirilen komisyon başkanı Türklere, İskenderun ve Antakya Türklerinin bir kısmının Fransız, bir kısmının Şerif Hüseyin idaresini istediklerini, Türk idaresi isteyenlerin azınlıkta kaldığını, dolayısıyla Fransız veya Şerif Hüseyin idaresinden birini tercih etmeye mecbur olduklarını söylemiştir. Türkmenzade Ahmet Ağa, Türk idaresinden başka bir idare istemediklerini tekrarladığında, komisyon başkanı, bundan sonra burada Türk idaresinin olamayacağını dolayısıyla da Fransız ve Arap idarelerinden birini seçmek zorunda olduklarını yinelemiş, bunun üzerine Ahmet Ağa komisyon başkanına gayet net bir karşılık vermiştir: "*Türkler bize gelmezse biz Türklere gideriz*" (Tekin (Haz.), 2009, s. 4).

2. Kuseyr Kongresine Giden Süreç

Hatay bölgesinde bu gelişmelerin yaşandığı sırada, henüz Fransızlar tarafından işgal edilmemiş olan Halep'te, 1919 yılı Kasım ayında müstakil bir Arap idaresi mevcuttu. Fakat olası bir

Fransız işgaline karşı Halep'teki bu mahalli idarenin karşı koyacak bir gücü bulunmadığından, Fransız işgalini önlemek ya da mümkün olduğu kadar geciktirmek için farklı bir çare düşünülmüştü. Halepliler, Hatay Türklerinin Fransız işgaline tahammül edemediklerini ve işgale karşı mücadele azminde olduklarını biliyorlardı. Bu durum iki tarafın menfaatlerini kimi noktalarda birleştirmiş olduğundan, Halep hükümeti ile bazı Hataylılar arasında bir anlaşma yapılmıştı. Bu anlaşmaya göre; Hatay ileri gelenleri Fransızları ülkeden çıkarmak için Hatay halkından kurulacak çete teşkilatına önyak olacak, Halep'teki Arap mahalli idare de onlara para ve silah yardımıyla bulunacaktı (Türkmen, 1939, ss. 968-969). Halep'teki mahalli idare ile anlaşmayı yapan Hataylılar, Halep idaresinin anlaşmadaki gerçek amacının farkına varamayarak, bu anlaşmanın yapılmasında bir beis görmemişlerdi. Halep'teki mahalli idare de kendileri gibi Müslüman olduğuna göre, Fransız işgaline karşı Müslümanlar güçlerini birleştirebilir ve ortak mücadeleye girişebilirlerdi.

Bu arada, Paris Barış Konferansında İtilaf Devletleri'nin yoğun tartışmalarına sahne olan Ortadoğu meselesi daha fazla müzakere gerektirmiş ve ancak 1920 yılı Nisan ayında yapılan San Remo Konferansı'na kadar devam eden görüşmeler sonunda, Ortadoğu topraklarının geleceği konusunda fikir birliğine varılabiliştir. San Remo Konferansı'nda alınan kararlara göre ve aslında daha önce Fransa ile İngiltere'nin bu topraklar için aralarında yaptıkları anlaşmaya uygun olarak Arap eyaletleri, Osmanlı yönetiminden alınarak "manda" adı verilen birimlere bölünmüş ve İngiltere ile Fransa'nın koruyuculuğuna bırakılmıştır. Buna göre Suriye bölgesi de Fransızların payına düşmüştür (Cleveland, 2008, ss. 183, 185).

Bu kararın ardından Suriye'de yönetimi ele alan Fransa, öncelikle manda bölgesinde kendisine bağlı birkaç devlet kurmuştur. Buna göre bölgenin tamamı; Etat de Grand Liban (Büyük Lübnan Devleti), Etat des Alaouites (Aleviler Devleti), Etat de la Montagne Druze (Dürzi Devleti), Etat d'Alep (Halep Devleti) ve Etat de Damas (Şam Devleti) şeklinde bölünmüştür. Ayrıca Halep Devleti içinde bulunan İskenderun Sancağına özerklik verilmiştir (Schmidinger, 2016, ss. 56-57).

San Remo kararları, bağımsız bir devlet olacaklarını bekleyen Suriye'de tepki ve şaşkınlıkla karşılanmıştır. Hükümetteki Arap Milliyetçileri, Faysal'ı İtilaf Devletleri'ne karşı meydan okumaya davet ederken, daha ihtiyatlı olan hükümet üyeleri ise hem Fransız isteklerini tatmin edecek hem de Suriye krallığını devam ettirecek bir uzlaşma yolu aranması tavsiyesinde bulunmuşlardır. İki arada kalan Faysal, Beyrut'ta bulunan Fransız komutanı General Gouraud'la pazarlığa girmeye çalışmış ancak Gouraud, böyle bir anlaşmaya yanaşmamış ve hatta birliklerine Suriye üzerine yürüme emri vermiştir. "Meyselun Savaşı" adı verilen savaş sonucu Arap orduları yenilgiye uğratılmış, Faysal'ın kurduğunu ilan ettiği Arap Devleti ortadan kalkmış ve bu durum Suriye'de, Fransızların konumunu daha da sağlamlaştırmıştır (Köylü, 2017, s. 35; Cleveland, 2008, ss. 186-187).

I. Dünya Savaşı sırasında sözde kendilerine bağımsız bir devlet kuracakları hayaliyle İtilaf Devletleri ile hareket ederek Türklerle mücadeleye girişen, fakat aslında İtilaf Devletleri çıkarına hizmet etmiş olan Araplar, 23 Temmuz 1920'de Halep'in Fransızlar tarafından işgali ve akabinde Meyselun Savaşı sonucu Faysal'ın Arap Devleti'nin 24 Temmuz'da yıkılması üzerine büyük bir hayal kırıklığına uğramış ve bundan sonra Fransız işgal idaresine karşı mücadeleye girişmişlerdir.

Bu arada yerelde Hatay bölgesinde, olaylar farklı bir şekilde cereyan etmiştir. Fransızların bölgeyi ellerinde tutmak amacıyla gerçekleştirdiği propagandalar sürmekteydi. Antakya ve civarında Arap hükümeti yanlısı eşrafı kolayca elde etmeleri, Hatay Müdafaa-i Hukukçuları ve Türkçülük cereyanı için başlangıçta çok tehlikeli görülmemişti, çünkü Hatay'da bu eşrafın büyük bir nüfuzu kalmamıştı. Bunlardan Asi vadisindeki Fransızların Alevi olarak nitelendirdikleri Nusayri köyleri zaten Fransızların nüfuzu altındaydı. Kuseyr tarafında bulunan Arap hükümeti yanlılarının köyleri ise Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin Türkçülük propagandası altında, Fransızların elinden çıkmak üzere idi. Fakat beklenenin aksine Arap hükümeti yanlıları ile Fransızların birleşmesi, Türkçülük cereyanı için büyük bir tehlike olmuş, bunun üzerine Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti de ihtiyat zabitlerini, çetelere katarak faaliyete geçirmiştir. 1920 Temmuz'unda ihtiyat zabitleri, çetelere katıldıktan sonra Türkçülük hesabına propaganda yapmaya başlamış ve Arap hükümeti yanlıları ile mücadele etmiştir. Arap hükümeti yanlısı eşrafın Fransızlarla işbirliğini ve yöredeki haksız uygulamalarını, Müdafaa-i Hukuk

propagandacıları çok iyi kullanmışlardır. Bir taraftan çete üyelerine bunların gerçek niyetleri anlatılmaya çalışılırken, bir taraftan da Anadolu'daki Kuva-yı Milliyeyi ve onun hedeflerini izah etmeye başlamışlar ve kısa süre içerisinde bu propagandalar etkisini göstermiştir (Türkmen, 1939, s. 994).

Hatay'ın Arap hükümeti yanlıları, San Remo sonrası Arapların beklentisinin aksine, Suriye'de Fransızların manda idaresini kurması ve Suriye'de kurulan Arap Devletinin yine Fransızlar tarafından yıkılmasına rağmen, çıkarlarını temin için -tıpkı Faysal'ın Arap Devleti'nin yıkılması sonrası daha ihtiyatlı kişilerin hem Fransız isteklerini tatmin edecek hem de Suriye krallığını devam ettirecek bir uzlaşma yolu aranması tavsiyesinde olduğu gibi- Fransızlarla iş birliğini tercih etmişti. Sözde, Fransız işgaline karşı mücadele ettikleri imajını vererek etkilemeye çalıştıkları Hataylıları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmış, yaptıkları propagandalar ile onları Fransızlarla mücadeleden vazgeçirerek, Fransızların kendilerine bahşedeceği şartlar içerisinde bölgede nüfuzlarını devam ettirme çabası içerisine girmişlerdir.

Yaptıkları propagandalar ile tıpkı bölge Türklerine Fransız veya Şerif Hüseyin idarelerinden birini seçmeye mecbur olduklarını söyleyen King-Crane Komisyonu başkanının yaptığı gibi, Türklerin önünde Fransız ya da Arap idaresi şeklinde iki seçenek olduğunu söyleyen ve Fransız idaresinden din kardeşliği temelinde Arap idaresini seçmeye yönlendiren Hatay'ın Arap hükümeti yanlısı eşrafı, bir kısım Hatay halkını etkilemişti. Bu kesim, Arap hükümeti yanlılarının gerçek niyetlerinden habersiz, sözde ortak tehdiye karşı mücadele ediliyor düşüncesi ile onlarla iş birliği içerisine girmişlerdir. Ancak bu durum çok uzun sürmeyecek ve gerek Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin propagandaları ve gerekse de Halep'in işgalinde Arapların gösterdiği tutum, Hatay'ın Arap hükümeti yanlısı eşrafının gerçek niyetini ortaya çıkaracaktır.

İşte bu dönemde türlü aldatmacalarla Hatay halkını kendi çıkarları doğrultusunda etkilemeye çalışan Arap hükümeti yanlısı eşraf, Halep'in işgali sırasında sözde Halep'in yardımına gidiliyor görüntüsü vererek, Faysal adına hareket eden Asım Bey'le birlikte, Kuseyr çetelerini Halep'e doğru harekete geçirmişlerdir. Asıl gayeleri, Kuseyr'de memnuniyetsizlik içerisinde bulunan çetelerin bu memnuniyetsizliğini, Halep'e yardıma gidiliyor aldatmacası ile ortadan kaldırmaktır. Çünkü Halep'in Fransızlar tarafından işgali haberi Kuseyr'e geldiği vakit çetelerin Arap eşrafı büsbütün saymamaları, hatta aleyhlerinde bir ayaklanmaya kalkışmaları olası idi. İşte bu durumu önlemek için çete üyelerini toplayan Arap hükümeti yanlısı eşraf, Narlıca'dan hareketle İdlip yolu ile bir gösteri yürüyüşüne başlamışlardır. Asım Bey'in kumandasındaki çeteler, akşama doğru Mukabrus köyüne varmıştır. O gece orada kalınacak ve Kuseyr köylerine dağılmış olan çete üyeleri de burada onlara katılacaktı ki gece yarısından itibaren Kuseyr yaylasının her tarafından silahlı köylüler gelip Mukabrus'ta toplanmaya başlamışlardır. Çetelerin burada toplanmasından sonra İdlip'e doğru yürüyüşe geçilmiştir. Faysal bayrağının arkasında yürüyen bazı müfrezelerin başında Hataylı ihtiyat zabıtları de bulunuyordu. Son günlerde çetelerin kendisinden yüz dönderdiğini hisseden Asım Bey, yolda kafilden ayrılmış ve bu ayrılış da çeteye karışmış olan Müdafaa-i Hukuk elemanları için bulunmaz bir fırsat olmuştur. Müdafaa-i Hukuk elemanları bu fırsatı kaçırmayarak, çete üyelerini kabilelerin önünde yürüyen birkaç Arap reis aleyhine isyana teşvik etmiş ve çete üyelerine Türkçülük hedefi açıklanarak, benimsetilmeye başlanmıştır (Türkmen, 1939, s. 995).

Bu sırada çete kuvvetleri İdlip şehrine varmışlardı. Uzaktan, şehrin dışına çıkmış çeteleri bekleyen bir kalabalık görünüyordu. Bunlar güya Arap mücahitleri zannedilen, Türk çetelerini karşılamaya çıkan İdlip eşrafı idi. Kafile şehre yaklaşınca baştaki Arap reisler gruptan ayrılarak onlarla görüşmeye gitmişlerdir. Bu sırada Halep'in Fransızlarca işgali haberi gelmiş ve bu haber farklı şekillerde çete üyeleri arasında yayılmıştır. Halep eşrafının Fransızlardan rüşvet alarak memleketi sattıklarını söyleyenler olduğu gibi, Arap askerlerinin silahlarını hile ile toplamışlarda, şehri öylece Fransızlara teslim etmişler diyenler de vardı. Bu fırsatı kullanan Müdafaa-i Hukuk üyeleri, çeteleri toplayarak onlara propaganda nutukları vermeye başlamışlardır. Bu nutukların özeti şöyle idi: İdlip girişinde toplanan kalabalık, Fransızların adamlarıdır, bunlar başımızdaki Araplarla pazarlığa girmişlerdir. Maksatları sizi harpten alkoymak ve silahlarınızı toplayıp Fransızlara teslim etmektir ve bunun için Fransızlardan elli bin altın rüşvet almışlardır. Bu nutuklar etkili olmuş ve çeteler arasında

homurtular başlamıştır. Bu sırada İdlip eşrafı ile görüşen Arap reisler, kurgulanan plana göre güya Halep'in işgalini onlardan haber almış gibi çetelere karşı üzgün görünmüşlerdir. Çete üyelerine artık Halep'e gidilmesine gerek kalmadığını söyleyen ve İdliplilerin kendilerini bir iki gün misafir etme tekliflerini ileten Arap eşrafın bu tavrı, çete üyelerinde oynanan oyun konusunda hiç şüphe bırakmamıştır. Ahali galeyana gelmiş ve kafilenin önündeki Arap bayrağı yere atılmış, çete üyeleri büyük bir hiddetle Arap hükümeti yanlılarına isyan etmişlerdir (Türkmen, 1939, s. 996).

Halep, Araplar tarafından mücadele etmeksizin Fransızlara teslim edilmişti. Arap hükümeti yanlısı eşraf bunu bilmesine rağmen, Fransız işgaline karşı sonuna kadar mücadele etmek azminde olan Türk çeteleri üzerindeki nüfuzlarını kaybetmemek ve onları amaçları doğrultusunda yönlendirmek için güya kendilerinin de Türk çeteleri ile aynı düşüncede olduğunu göstermek amacıyla böyle bir oyun tasarlamışlardır. Amaç, Müdafaa-i Hukuk elemanlarının söylediği gibi çeteleri mücadeleden vazgeçirmek ve kendi çıkarları doğrultusunda Fransızlarla anlaşmaktır.

Fakat Arapların planı tutmamıştı. Durumun ciddiyetini gören Araplar oradan ayrılmış, Arap bayrağını yere atan Kuseyr çetelerine mensup Türkler, ceplerinden kırmızı mendil çıkararak silahlarının ucuna asmış ve “Yaşasın Türklük, Yaşasın Mustafa Kemal Paşa” diye bağırarak İdlip girişinden geri dönerek, Kuseyr yaylasına doğru ilerlemeye başlamışlardır. Daha birkaç saat evvel Arap bayrağı arkasında yürüyen kafilenin bu tutumu, Hatay Millî müdafaa hareketinde bir dönüm noktası olmuştur (Türkmen, 1939, s. 997).

Sonuçta, bu döneme kadar Fransız işgaline karşı sürdürülen mücadelede, zaman zaman onları yönlendiren Arap yanlılarının etkisinde kalan Türklerden oluşan çeteler, Arapların ikili oynayarak, Fransızlarla iş birliği yaptıklarını görmeleri üzerine onlardan soğumuş ve Türk çeteleri, Türklük bilinci ile Türk Millî hedefleri doğrultusunda birleşmişlerdir. Bu sırada Antakya'daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, Maraş'ta Türk kolordusunun kurulduğu haberini yaymış ve bu haberin sevinciyle çetelerin karargâhı olan Narlıca ile Antakya çarşıları Türk bayrakları ile süslenmiştir (Tekin, 2010, ss. 74-75).

Olayların bu şekilde gelişmesi üzerine bölgedeki Arap hükümeti yanlıları, bundan sonra yapılacakları saptamak üzere Kuseyr bölgesindeki Türk ve Arap ileri gelenlerine, Kuseyr'in Ziyaret köyünde bir kongre yapmayı teklif etmişlerdir (Hatipoğlu, 2013, s. 333).

3. Kuseyr Kongresi ve Sonuçları

Fransızların Halep'i işgali karşısında, Faysal hükümeti hiçbir direniş göstermeden Fransızlara teslim olmuş, Arapların bu tavrına karşın Türkler bu işgali kabul etmemiş ve tepki göstermişlerdi. Arapların işgale ve işgalcilere karşı bu tutumu sonrasında, artık Türk ve Arap direnişçilerinin beraber hareket etmesi mümkün görünmüyordu. Bu durum üzerine bölgenin Türk ve Arap ahalisinin bir kongre toplayarak kesin olarak alınacak kararlara göre bundan sonraki rotalarını çizmeleri bir zorunluluk haline gelmişti.

İtibarlarını ve güvenilirliklerini kaybetmiş olmakla birlikte Arap hükümeti yanlısı eşraf, son bir çare olarak durumu kurtarmak ve kendi çıkarları doğrultusunda bölge halkını yönlendirmek için, Kuseyr'de bir kongre toplamaya karar vermiş ve her tarafa adamlar göndererek Kuseyr köy ağalarını ve çete üyelerini Ziyaret köyüne davet etmişlerdir. Ertesi gün Ziyaret köyü tepesinde büyük bir halk kitlesi toplanmıştır (Türkmen, 1939, s. 997).

Toplanan kalabalığa önde gelen Arap yanlılarından biri konuşma yaparak, Halep'in Fransızlarla sulh yaptığını anlatmış ve Kuseyr'de kendilerinin ne yapacağını sormuştur. Diğer Araplar ve bazı hocalar da “Halep gibi bitmez tükenmez silahları olan büyük bir vilayet, Fransızlarla sulh yapar da biz nasıl mücadele ederiz, biz de Fransızlarla sulh yapalım” tarzında konuşmalar yapmışlardır (Tekin, 2010, s. 75). Arap yanlılarına göre Antakya ahalisi Fransızlarla böyle bir mücadeleye girecek durumda değildi. Bu görüş ima edilerek bu durum karşısında ne yapılması gerektiği Kuseyr temsilcilerine sorulmuş ve Arap yanlıları, kendileri için en makul hareketin Fransızlarla sulh yapmak olduğunu belirterek, halkı yönlendirmeye çalışmışlardır. Önceden organize

edilmiş hocalarda bu telkinde bulunmuşlardır. Amaç bu kongre ile çeteciliği lağvetmektir. Fakat Arap yanlılarının bu planı tutmamış (Türkmen, 1939, ss. 997-998) daha ilk nutuk bitmeden halk arasında heyecan başlamıştır.

Arap hükümeti yanlıları, silahlı mücadelenin sona erdirilerek Fransızlarla sulh yapılmasını önermiş, böylece kongreyi kendi amaçlarına göre yönlendirerek çeteciliğe son verdirilmesini, bu sayede de Türklerin saf dışı bırakılmasını amaçlamışlardır. Ancak bu teklif, kongreye katılanların büyük çoğunluğu tarafından tepki ile karşılanarak reddedilmiştir. Bu tepki üzerine oluşan fırsatı değerlendiren ihtiyat zabiti Cevat Bey kongreye katılanlara hitaben yaptığı konuşmasında: “*Ağalar, eğer Halep sükût ettiyse bize ne, zaten Halep’in bize bir yardımı mı dokunuyordu? Silah ve cephanelerimizi kendi paramızla bize sattıklarını cümlemiz biliyoruz. İşte soydaşlarımız Türkler, Maraş’ta Millî Kuvvetler teşkil edip Hassa’ya kadar ilerlemişlerdir. Biz esasen Türk gayesi için çalışıyorduk. Halep’e arka vermeliğimiz silah ve cephane temin etmek içindi. Kuvvetlerimizi dağıtıp maneviyatımızı bozmadan Maraş’a bir heyet gönderelim ve Mustafa Kemal Paşa’nın zabitlerinden talimat alalım*” sözleriyle Halep’in Fransızlarca işgal edilmesinin Antakya, Kuseyr ve Amik bölgelerinde sürdürülen mücadeleye engel teşkil etmeyeceğini ve asıl desteğin gittikçe güçlenen Maraş Kuva-yı Millîyesi’nden alınması gerektiğini vurgulamıştır. Cevat Bey’in bu konuşmasının yanı sıra halktan Hamza ve Yusuf Ağa’nın konuşmaları da çok etkili olmuş ve büyük kabul görmüştür (Tekin, 2010, s. 75; Hatipoğlu, 2013, s. 333).

Hakikaten de Halep’teki mahalli idare, Hataylılarla 1919 yılı sonunda Fransızlara karşı yaptığı anlaşmadan beri, Hatay’daki çetelere karşılıksız yardımda bulunmamış ve hatta Hataylıların kendi paraları ile aldıkları silah ve cephane satışından büyük paralar kazanmıştı. Hatay’ın Arap hükümeti yanlısı eşrafı da başından sonuna kadar bu teşkilatı istismar etmekten başka bir şey yapmamış ve her fırsatta teşkilatı, bölgedeki nüfuzlarını tahkim ve rakiplerinin bertaraf edilmesine bir alet olarak kullanmışlardı (Türkmen, 1939, ss. 976-980).

Yaşanan bu gelişmeler üzerine, Hatay’daki Kuva-yı Millîyeciler açısından en doğru yolun, Maraş’taki II. Kolordu ile temasa geçilmesi ve bölgedeki Millî kuvvetlerin buradan alınacak talimatlara göre düzenlenmesinin olduğu anlaşılmıştır. Cevat Bey’in yaptığı konuşma sonrası Kongre katılımcıları arasında heyecan daha da artmış ve Cevat Bey’in yaptığı teklif üzerine kabul diye bağırılmışlardır. “*Yaşasın Mustafa Kemal, Yaşasın Türklük*” sloganları Kuseyr yaylasından yükselmeye başlamıştır (Tekin, 2010, s. 75; Hatipoğlu, 2013, s. 333).

Kongreye katılanların büyük çoğunluğu tarafından bölgedeki Millî direnişin, bundan sonra Maraş Kuva-yı Millîyesine bağlı olarak yürütülmesi noktasında görüş birliğine varılmış ve bu görüş karara bağlanmıştır. Artık bundan sonra Hatay Türkleri, Fransızlara karşı yapılacak mücadeleyi Araplardan bağımsız olarak yapma kararı almışlardır. Yine kongrede alınan Maraş’a bir heyet gönderilmesi kararı doğrultusunda da on kişilik bir heyet oluşturulmuş ve bu kişilere 100 altın harcırah verilerek Maraş’a gönderilmişlerdir. Kongreden beklentileri boşa çıkan Arap yanlıları kongrede alınan kararı desteklemediğinden, bölgedeki Kuva-yı Millîye üzerindeki Arap etkisi sona ermiştir. Kuseyr Kongresi, bölgedeki direniş hareketinin Arap tesirinden sıyrılarak tam olarak TBMM Hükümeti etkisine girmesinin başlangıcı olmuş ve bölgedeki mücadele üzerindeki kontrolün tamamen Ankara’nın eline geçmesine zemin hazırlamıştır. Bu tarihten itibaren bölgedeki Türk Kuva-yı Millîyesi yeniden bir yapılanmaya gitmiş, yapılacaklarla ilgili Maraş’taki II. Kolordu ile temasa geçilmiştir. II. Kolordu Komutanı Selahattin Adil Bey de buradaki güçlerin takviye edilmesi ve maddi destek yapılması gerekliliğini, TBMM Hükümeti’ne bildirmiştir. Buna cevaben TBMM Hükümeti; Antakya ve Kuseyr yöresinde yürütülen mücadelenin yakından izlendiğini ve Yüzbaşı Bedri Bey’in buradaki kuvvetleri idare etmek üzere bölgeye gönderildiğini bildirmiştir (Tekin, 2010, ss. 75-76; Hatipoğlu, 2013, s. 334).

Sonuç olarak, Hatay mücadelesine yön veren kişilerin katılımı ile organize edilen bu Kongrede, Arap hükümeti yanlısı eşraf çatışmaların durdurulması, çeteciliğin lağvedilerek Fransızlarla barış yapılmasını önerirken, Türk Hükümeti yanlıları ise mücadelenin TBMM’nin kontrolünde sonuna

kadar sürdürülmesi yönünde görüş belirtmişler ve bu görüş, Kongreye katılanların büyük çoğunluğu tarafından kabul edilerek, karara bağlanmıştır.

Bu kongre rutin olarak yapılan idari kongrelerden (vilayet, kaza kongreleri), yani bir iktidar, bir güç merkezi olma iddiası taşımayan kongrelerden farklı özelliğe sahiptir ve kongre sonrasında Türk Hükümeti yanlıları, Fransızların ve Arap hükümeti yanlılarının emperyalist saldırı ve tehdidi karşısında örgütsel ve yapısal bir güç oluşturmuşlardır.

Yine, Kuseyr’de Hatay’ın Türk ve Arap temsilcileri tarafından gerçekleştirilen bu kongre, Bülent Tanör’ün ifade ettiği gibi kongre kavramından beklenen özelliklere sahipti, yani; Hatay bölgesindeki direnişi temsil gücüne, bölgenin siyasi ve idari geleceğiyle ilgili kararlar alma yetkisine sahip kişiler tarafından organize edilmişti (Tanör, 2016, ss. 94-95) ki bu kongre sonrası Hatay mücadelesi yeniden bir yapılanmaya girmiş ve TBMM Hükümeti yanlıları, Arap etkisinden uzak, TBMM’nin kontrolünde bölgesel direnişi örgütlemişlerdir.

Bu doğrultuda, Kuseyr Kongresi’nden sonra buradaki kuvvetleri idare etmek için TBMM tarafından bölgeye gönderilen Yüzbaşı Bedri Bey, 21 Aralık 1920 günü Kuseyr bölgesine geçmiş ve hareket merkezi olarak tespit ettiği Büyükburç’ta, kuracağı teşkilatın esaslarını belirleyerek işe koyulmuştur. Bedri Bey’in bölgeye gelerek idareyi ele alması, Hatay’daki mücadeleye büyük güç katmıştır. Bedri Bey’in bölgedeki Kuva-yı Millîye birliklerini yeniden örgütleyip düzene sokarak güçlendirmesi üzerine Fransızlar, bölgedeki kuvvetlerini takviye etmişler, bununla birlikte Fransızların bölgede tam bir hakimiyet sağlamak amacıyla giriştikleri her eylemde karşılarında hep Kuseyr’de örgütlenen bu birlikleri bulmuşlardır (Hatipoğlu, 2013, ss. 335-336).

Sonuç, Tartışma ve Öneriler

II. Meşrutiyet dönemi Türkçeye girmiş olan “kongre” kavramı, genel tanımıyla bugün kullanılan “briefing” sözcüğü gibi hemen her türden toplantılara verilen bir ad olmuştur. Kongre deyimiyle kastedilen, Bülent Tanör’ün “Türkiye’de Kongre İktidarları (1918-1920)” adlı eserinde de belirttiği gibi; *temsili güce sahip, ülkenin ya da bölgenin siyasi ve idari geleceğiyle ilgili kararlar alan, bunların gerçekleşmesini sağlamak için gerekli yapıları kuran organizmalardır*. Buna göre çalışmanın giriş bölümünde de belirtildiği üzere 20. Yüzyılın başlarında Hatay halkından aldığı salahiyyetle halkı yönlendirme gücüne, halkın ve şehrin siyasi ve idari geleceği ile ilgili kararlar alma yetkisine sahip, Hatay’ın merkezi olan Antakya’da eşraf sınıfına mensup başlıca iki zümre bulunmaktaydı. Bunlar, birincisi askeri şahısların oluşturduğu emniyet güçleri ve ikincisi de mezhebi olarak şeyh ve hocaların oluşturduğu sınıftı. Bu sınıflar farklı amaçlar taşımakla birlikte, Bülent Tanör’ün de ifade ettiği gibi bir kongreden beklenen; temsili güce sahiptiler ve bölgenin siyasi ve idari geleceğiyle ilgili kararlar alıp, bu doğrultuda yapılanmaya gitmişlerdir ki bunların 1920 Temmuz’unda Kuseyr’de yaptıkları toplantının da bu bağlamda bir kongre özelliği taşıdığı görülmektedir.

Yine Tanör’ün belirttiği üzere, yerel girişim ve kongrelerin öncülüğünü yerel önderler diyebileceğimiz kişiler yapmıştır. Örgütlenmelerin başını çekenler sivil ya da asker aydınlar, ulema, eşraf, tüccar ve esnaf gibi sınıflardır ki Kuseyr Kongresine Hatay eşrafı, köy ağaları, kuva-yı Millîye üyeleri, ihtiyat zabıtları gibi Hatay’da işgale karşı direniş için örgütlenmenin başını çekenler katılmış ve Hatay adına karar almışlardır. Bunlar, işgal karşısında ne yapılması, nasıl yapılması gerektiğine karar veren örgütsel bir güç olmuşlardır. İşte Kuseyr Kongresi de bölgesel direnişi örgütleyen Hatay halkının temsilcilerinin -yerel inisiyatiften doğmuş Anadolu’da gerçekleştirilen diğer bölgesel kongreler gibi- yerel bir kongresi olarak görülmesi gereklidir.

Bu bağlamda, Kuseyr Kongresine giden süreçte, I. Dünya Savaşı’nda işgal edilmemiş olmakla birlikte, Mondros Ateşkes Antlaşması sonrası, Mütarekeye aykırı olarak işgal edilen Hatay’da halk kendini savunmak, işgalden kurtulmak amacıyla kuva-yı Millîye birlikleri, müdafaa-i hukuk dernekleri kurup mücadeleye girişmekle birlikte, yoğun bir şekilde Arap hükümeti yanlılarının propagandalarına da maruz kalmıştır.

Arap hükümeti yanlıları bu propagandalarında kullandıkları, Osmanlı Devleti'nin artık burada olamayacağı söylemi ile Hatay halkını yönlendirmeye çalışmışlardır. Her ne kadar kurdukları çeteler vasıtasıyla işgale karşı direnişe geçmiş olmakla birlikte Hatay Türk-Müslüman ahalisinin bir kısmı bu propagandaların etkisinde kalmıştır.

Bu propagandaların etkisi ile din kardeşliği temelinde, Fransızlardansa Arap hükümetini tercih eden bu kesim, Arap hükümeti yanlılarının gerçek niyetlerini göremeden onların çıkarlarına hizmet etmişlerdir. Yaşanan süreç içerisinde, zaman zaman Arap hükümeti yanlılarının niyetlerinden şüphe duyulmakla birlikte, Fransız işgaline karşı ortak mücadele verildiği duygusu ile devam ettirilen bu birliktelik, 1920 yılının Temmuz ayına kadar sürmüştür. Bu tarihte Halep'in tek kurşun atılmadan Fransızlara teslimi ve hatta Arap askerlerinin aldıkları rüşvetle silahlarını teslim ederek Halep'i Fransızlara bırakmaları, Arap hükümeti yanlılarının gerçek niyetlerinin Hatay'ın Türk-Müslüman halkı tarafından anlaşılmasına yol açmış ve ilişkiler kopma noktasına gelmiştir.

Fransızların kendilerine bahşedeceği ile yetinmek niyetinde olan ve bu amaçla da Fransızlara karşı bir harekete girişmeyerek, onların çıkarlarına hizmet eden ve propagandalarına alet ettikleri Hataylıları da bu amaca yönlendirmek isteyen Hatay'ın Arap eşrafı, kendilerine karşı oluşan bu memnuniyetsizlik ve tepki üzerine durumu kurtarmak amacıyla Kuseyr'in Ziyaret köyünde bir kongre yapmaya karar vermişlerdir.

Bu kongrede de yine kendi amaçları doğrultusunda, Fransızların gücünden bahseden, Halep gibi bitmez tükenmez kaynakları olan bir şehrin bile onlar karşısında direnemediğini belirterek, halkı umutsuzluğa sevk etmeye çalışan, Hatay'ın Fransızlara karşı direnemeyeceği söylemi ile en iyi çıkar yolun onlarla barış yapmak olduğunu söyleyen Hatay'ın Arap eşrafına tepki büyük olmuştur.

Kongrede, Türkiye'den ayrılmama ve bu uğurda işgale karşı sonuna kadar mücadele etme azminde olan vatanperver Türklerin yönlendirmeleri ile Arap hükümeti yanlılarının gerçek niyetlerinin öğrenilmesi sonucu, Arap hükümeti yanlılarının kongreden beklentileri boşa çıkmış, Hatay Türkleri Fransızlara karşı yapılacak olan mücadeleyi Araplardan bağımsız olarak, TBMM Hükümetinin kontrolünde yapma kararı almışlardır.

Bununla birlikte Hatay mücadelesi, 1921 Ankara Antlaşması'na kadar silahlı mücadele, 1921'den 1939'a kadar siyasi mücadele evresi olarak sürdürülecek ve nihayetinde 1939'da Atatürk'ün ölümünden sonra fakat onun yaşamı boyunca Hatay için yaptığı mücadele ve aldığı tedbirler sayesinde Hatay, Türkiye'ye katılacaktır.

Araştırma Etiği

Bu çalışma etik onay gerektiren herhangi bir araştırmayı içermemektedir.

Araştırmacıların Katkı Oranı

Çalışma tek yazarlı olduğundan katkı oranı %100'dür.

Çıkar Çatışması

Çalışmada çıkar çatışması oluşturan herhangi bir husus bulunmamaktadır.

Kaynaklar

Abadan, Y. (1972). *Mustafa Kemal ve Çetecilik*. 2. Baskı. İstanbul: Varlık Yayınları.

Atatürk'ün Bütün Eserleri 1915-1919. (2003). C. 2. İstanbul: Kaynak Yayınları.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri I-III. (1997). C. II. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Atay, F. R. (1999). *Mustafa Kemal'in Mütareke Defteri ve 19 Mayıs*. İstanbul: Yeni Gün Haber Ajansı.

Bolat, M. (2018). Mustafa Kemal Paşa'nın Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı Sırasında Mondros Mütarekesi ve Sonrası Oluşan Duruma Tepkisi ve Hatay'a Yönelik Faaliyetleri. *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, XVIII/Özel Sayı, 73-102.

Bolat, M. (2020a). Fransa'nın Manda İdaresi Altında Suriye'nin Bölünmesi ve Aleviler Devleti. *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı: 93, 143-162.

Bolat, M. (2020b). İşgalden Ankara Antlaşması'na Kadar Fransızların Hatay'da Uyguladıkları Politikalar (1918-1921). *Anavatana Katılışının 80.Yılında Hatay Uluslararası Sempozyumu (4-6 Nisan/ Hatay) Bildiriler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Cleveland, W. L. (2008). *Modern Ortadoğu Tarihi*. Türkçesi: Mehmet Harmancı. İstanbul: Agora Kitaplığı.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA), Kurum: DH.EUM.AYŞ. Yer Bilgisi: 65.37. Belge Tarihi: H.22.07.1337.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA), Kurum: HR.SYS. Yer Bilgisi: 2709.11. Belge Tarihi: H.15.06.1335.

Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı, Osmanlı Arşivi (BOA), Kurum: BEO. Yer Bilgisi: 4541.340546. Belge Tarihi: H.02.02.1337)

Dinamo, H. İ. (1975). *Kutsal İsyân I*. İstanbul: May Yayınları.

Erdal, İ. (2020) Türk Dışişleri Bakanlığının Raporuna Göre, Hatay Meselesi Bağlamında 1938 Türkiye-Fransa Müşterek Beyannamesinin Suriye, Bulgar ve Yunan Basınına Yansımaları, *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 10 (20), 91-115.

Tekin, M. (Hazırlayan). (2009). *Hatay Devleti Millet Meclisi Zabıtları*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Hatipoğlu, S. (2013). Cumhuriyet Dönemi Hatay Tarihi (1919-1985). *Hatay Tarihi*. Hatay: Hatay Valiliği Yayınları.

Kemal, C. (2010). Mustafa Kemal'in Mondros Mütarekesi'ne Tepkisi. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 12 (46), 367-400.

Konuralp, N. A. (1970). *Hatay'ın Kurtuluş ve Kurtuluş Mücadelesi Tarihi*. İskenderun: Hatay Postası Gazete ve Basımevi.

Köylü, M. (2017). *Ne Umduk Ne Bulduk*. İstanbul: Hiperyayın.

Lord Kinross. (1994). *Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu*. Türkçesi: Necdet Sander. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Melek, A. (1991). *Hatay Nasıl Kurtuldu*. Ankara: TTK.

Orbay, R. (1993). *Cehennem Değirmeni- Siyasi Hatıralarım- I*. İstanbul: Emre Yayınları.

Pehlivanlı, H. Sarımay, Y. ve Yıldırım H. (2001). *Türk Dış Politikasında Hatay (1918-1939)*. Ankara: Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi.

Sarımay, Y. (2010). Atatürk'ün Hatay Politikası-I (1936-1938). *Atatürk Dönemi Türk Dış Politikası -Makaleler-*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Schmidinger, T. (2016). *Suriye Kürdistan'ında Savaş ve Devrim*. Çeviren: Sevinç Altınçekiç. İstanbul: Yordam Kitap.

Selek, S. (1968). *Anadolu İhtilali*. 4. Baskı. İstanbul: Burçak Yayınevi.

Soyak, H. R. (2010). *Atatürk'ten Hatıralar*. 6. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tanör, B. (2016). *Türkiye'de Kongre İktidarları (1918-1920)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tekin, M. (2018). *Dünden Bugüne Suriye ve Türkiye Suriye İlişkileri*. Adana: Mustafa Kemal Üniversitesi Yayınları.

Tekin, M. (2010). *Hatay İşgal Yılları ve Bağımsız Hatay Devleti Kronolojisi (1918-1939)*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi.

Tekin, M. (2000). *Hatay Tarihi*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi.

Türk İstiklal Harbi IV'üncü Cilt Güney Cephesi. (2009). Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı.

Türkmen, A. F. (1939). *Mufassal Hatay Tarihi, Hatay Manda Tarihi Silahlı Mücadele Devresi*. 4. Cilt. İstanbul: Tan Matbaası.

Türkmen, Z. (2000). Mustafa Kemal Paşa ve Yıldırım Ordular Grup Komutanlığı. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 16 (47), 395-419.

Yerasimos, S. (2010). *Milliyetler ve Sınırlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Extended Abstract

Introduction

During World War I, the Allied Powers made various agreements among themselves about the future status of the Ottoman Empire's territories. With one of these agreements, the Sykes-Picot Agreement, France gained direct control over Lebanon and Syria, while Britain gained rights over Southern Mesopotamia, extending from Baghdad to the region including Haifa and Acre.

France and Britain, who aimed to establish colonial systems in these lands, they used the communities and influential people in the Middle East, whom they deceived with the promise of independence, as a tool to achieve these goals.

In the meantime, the Arabs, who attempted to revolt against the Ottoman Empire, which was in constant contact with the Entente States during World War I, entered Damascus under the leadership of Faisal and declared an Arab government in Syria on October 7, 1918. Not content with this and wanting to expand the borders of the Arab government even further, Faisal tried to ensure that governments affiliated to him were declared in neighboring cities through his men and Arab government supporters, and one of these cities was Antakya. Accordingly, an Arab government under Faisal was declared in Antakya on October 27, 1918 by the Arabist notables.

The communities of different religions, races and sects that make up the demographic structure of Hatay have been in different tendencies in the environment created by World War I and the subsequent Armistice of Mudros. In general, the Turks, who constitute the vast majority of the people of Hatay, followed the policy of remaining loyal to the Turkish State, while the minorities were pro-French, and the Arabs or the people who were not Arabs but were influenced by their propaganda were pro-Arab government.

The pro-Arab government supporters, who were within this demographic structure and who tried to influence the people of Hatay with the discourse that the Ottoman Empire would no longer be here after World War I, who invited the people of Hatay to work together for an Arab government to be established in the region rather than being a French colony on the basis of religious brotherhood and to work together for an Arab government to be established in the region and to fight against the French for this purpose, and who won some of the people of Hatay with their propaganda, aimed to declare an Arab government in the region and to join this government to the Arab state established in Syria.

Meanwhile, with the Paris Peace Conference and the subsequent San Remo Conference held in April 1920, the Entente powers reached a consensus on the future of the Middle Eastern territories. Accordingly, and in accordance with the agreement previously made between France and Britain for these lands, the Arab provinces were taken from the Ottoman administration, divided into units called "mandates" and left under the protection of Britain and France. Accordingly, the Syrian region also fell to the French.

Method

In this article, the document analysis method, one of the qualitative research methods, was used and the Kuseyr Congress, a local congress organized in Hatay in 1920 during the Turkish National Struggle Period, was evaluated using archival documents, copyright and research works.

Findings

During World War I, contrary to the expectations of the Arabs, who fought against the Turks by acting with the Allied Powers with the dream of establishing an independent state for themselves,

but who actually served the interests of the Allied Powers, the French established a mandate administration in Syria and the Arab State established in Syria was destroyed by the French, The Arabist notables of the Hatay region preferred to cooperate with the French in order to ensure their interests, just as Faisal had advised the more prudent to seek a compromise that would satisfy French demands and maintain the Syrian kingdom after the collapse of the Arab State, They used the Hatayans, whom they tried to influence by giving the image that they were fighting against the so-called French occupation, in line with their own interests, and by discouraging them from fighting the French with their propaganda, they tried to maintain their influence in the region under the conditions that the French would grant them.

This unity, which was maintained until July 1920 with the propaganda of a joint struggle against the French occupation, weakened and came to a breaking point when the real intentions of the Arabists were understood due to the attitude of the Arabs against the occupation of Aleppo by the French and the effect of the Turkism propaganda made through the national organizations in Hatay until that period.

When the French occupied Aleppo, Faisal's government showed no resistance and surrendered to the French forces. Despite this attitude of the Arabs, the Turks did not accept this occupation and reacted against it. After this attitude of the Arabs towards the occupation and the occupiers, it no longer seemed possible for the Turkish and Arab resistance forces to act together. In this situation, it became a necessity for the Turkish and Arab people of the region to convene a congress and draw their future course according to the decisions to be taken definitively.

Although they had lost their reputation and credibility, the Arabist notables of Antioch decided to convene a congress in Qusair as a last resort to salvage the situation and direct the people of the region in their own interests. They sent men everywhere and invited the village elders and gang members of Qusair to Ziyaret village. The next day, a large crowd of people gathered on the hill of Ziyaret village.

In the congress, the pro-Faisalists expressed their opinion to stop the clashes and demanded that the gangs surrender their weapons to the French. Thus, the congress would be directed according to the Arabists' aims, and the Turks would be eliminated by putting an end to gangsterism. This negative idea was met with reaction by the majority of the participants of the congress.

The majority of the participants of the congress agreed that the national resistance should be carried out under the Maraş Kuva-yı Milliye from now on. From now on, Hatay Turks decided to carry out the struggle against the French independently from the Arabs.

Conclusion, Discussion and Recommendations

When the Arab supporters, whose expectations from the Congress were frustrated, did not support this attitude, the Arab influence in the Antakya, Kuseyr and Amik Kuva-yı Milliye ended. The Congress of Qusair marked the beginning of the transition of the Kuva-yı-Militia in the region from Arab influence to the influence of the Turkish Grand National Assembly of Turkey (TBMM) Government and paved the way for Ankara to take full control over the Turkish Kuva-yı-Militia in the region. After this, the Turkish Kuva-yı Milliye in the region quickly reorganized, and the II Corps in Maraş was contacted about what to do.

This meeting, which was held in Kuseyr by Turkish and Arab representatives of Hatay, had the characteristics expected from the concept of congress, i.e. it was organized by people who had the power to represent the resistance in the Hatay region and the authority to make decisions about the political and administrative future of the region. After this congress, the struggle for Hatay entered a restructuring and the supporters of the Government of the Turkish Grand National Assembly reorganized the regional resistance under the control of the Turkish Grand National Assembly, away from Arab influence, and created an organizational and structural power.